

A MAGYAR FILANTRÓPIA KÖNYVE

SZERKESZTETTE
BÉRY LÁSZLÓ

1 - 9 - 2 - 9

A MAGYAR FILANTRÓPIA KÖNYVÉT

ÍRTÁK

DRÉHR IMRE dr.
KOVRIK BÉLA dr.
BAGYÓ JÁNOS dr. KEMÉNY FERENC
BAKOS ÁKOS Ifj. KÖNYVES TÓTH KÁLMÁN
BALASSA IMRE LENDVAY BÉLA dr.
BALLA ANTAL dr. LUDVIG DÉNES
BERECZ SÁNDOR dr. MARIAY ÖDÖN
BÉRY LÁSZLÓ PUSZTA BÉLA
BORBÉLY ANDOR RÁTKAI KÁROLY dr.
T. BOROS LÁSZLÓ dr. SZERDAHELYI SÁNDOR
GEGUS DÁNIEL VASKA GÉZA
GYŐRI IMRE VÁSÁRHELYI FERENC dr.
HALÁSZ ERNŐ VÁSÁRHELYI GYULA dr.
HUSZKA ISTVÁN VIDOR GYULA dr.

filantrópia az Evangélium gondolata, sőt nem is csak gondolat, hanem program, az Evangélium alkotmányának egyik tengely-tétele. A dicsőséges Cézár és kormánya, valamint Róma, Athen, Korinth és a többi nagy városok politikai és társadalmi előkelősége, ha a kereszténységnek a pogány istenek ellen való támadását nemzetellenesnek, erkölcsi tanításait nyűgnek, a feltámadás eszméjét megdöböntőnek: az emberek általánosan kötelező szeretetét valószínűleg szenzációs ostobaságnak tartotta. Érthető. A ridegségében is kitűnő római jog, az ugyancsak kiváló államközigazgatási rendszer s az antik állam egész sajátos demokráciája nem ismerte az intézményes szegénygondozást, mert nem ismerte az Evangéliumnak egyik legmélyebb gondolatát, azt, amely a léleknek Istentől eredetisége okán, a megváltás általánossága és minden embernek Istenhez visszahivatottsága révén a legmagasabb fórum előtt való alapvető egyenlőség elvét leszilárdította. Nem állítom (bár az antik államokat például véve állíthatnám), hogy az emberiség természetes fejlődési folyamata egymagában, a kereszténység nélkül is ki nem termelte volna a jogi és erkölcsi egyenlőség fogalmát, de állítom, hogy a kereszténység nélkül még ma is messze volnánk ennek az igazságnak és fejlődésbeli szükségességnek felismerésétől, hisz Így is, a kereszténység kétezeréves birtokában olyanok állami és társadalmi berendezkedéseink, hogy sok vonatkozásban rácáfol a valóság a gyönyörű elméletre.

A római állam, nemzet, polgár fogalma is más volt, mint a miénk, társadalmuk szerkezete elütő volt a miénktől, következőleg a segítsérvé való készség jósága, az, ami a jó embert jellegzetessé teszi, csak bizonyos kereteken belül érvényesülhetett és nem tudott annyira elmélyülni, hogy e kereteket széttörve, vagy rajtuk túlömölve, általános emberivé válhatott volna. S ha a zavargó, nyomorgó tömegnek olcsón vagy ingyen adott gabonát a császár, a senatus, vagy valamelyik gazdag patrícius, a csöcse-

lékké züllött polgárok körére kiterjedő ez a segítség az állam részéről rendészeti vagy politikai cselekedet, az egyesek részéről pedig a legtöbb esetben vélemény-vásárlás volt,

A filantrópia egész fejlődését áttekintve, nem nehéz néhány törvényszerűséget megállapítani. Az első talán az, hogy e téren az egyént és társadalmat teljesen el kell választani az államtól oly értelemben, hogy a jótékonyosság nem az állam feladata, E ponton azonban már el kell búcsúznunk a filantrópia fogalmától, mert e fogalomnak két baja van. Az egyik az, hogy túlságosan általános és így egyformán ráül az egyes embernek, a társadalomnak és államnak felfogására, a másik baja az, hogy túlságosan felvékonyodott eszmei, inkább érzelmi tartalma van, s nem dübörög benne a cselekedni, a segíteni akarás feszítő ereje. Tegyük helyébe a szegénygondozás fogalmát, s okfejtésünk azonnal megvilágosodik, A szegénygondozás fogalmában egyéni elem van. Egyéni indító okaiban, egyéni a gondozásra szoruló körülményei szerint megválasztott eszközökben. Egyéni elem van benne, ha a gondozás tárgya egy vagy több egyén, de akkor is, ha a gondozni, segíteni akarás valamely intézményre, vagy megvalósítandó célra vonatkozik, mert az intézmény vagy cél egyénileg fogja kezelni a rászorulókat. Ez az egyéni elem nem akadály a gondozó folyamat és cél rendszerré alakulásának és terjedelmének, de valóságos vízvonal az állammal szemben, amely modern mivoltában filantrópikus intézménynek is nevezhető ugyan, ám az egyetemesség akaratának és erejének lévén kifejezője, egyetemes és általános célokat köteles szem előtt tartani és megvalósításukra törekedni, A modern államnak kötelessége küzdeni a szegénység, az elhagyatottság, a betegség, a szenvedés ellen, mert főcélja polgárai egyetemes jólétének előmozdítása; tevékenységéből azonban szükségképpen hiányzik az egyéni elem, eszközei általánosak, törvényhozása és rendelkezései nem egyénre, hanem jelenségre, tünetre vonatkoznak, egyszóval az állam, ha a filantrópia talaján mozog, nem szegénygondozást, hanem szociálpolitikát művel, vagyis jogot és kötelességet állapít meg.

Minő jogot és kötelességet?

Kétségtelen, hogy minden embernek joga van az élethez s következőleg az élet alapvető feltételeihez. Az is kétségtelen, sőt evangéliumi

parancs is van rá, hogy a fölös vagyonnak és jövedelemnek kötelezettségei vannak a rászorulókkal szemben. A jog azonban nem egyéni jog, mert ha a szegény e jogot valamely gazdaggal szemben érvényesíteni akarja, lopást vagy rablást követ el, a kötelezettség sem mutatkozik kötelesség formájában, mert nincs szankciója. A szegénynek előbb említett joga nem egyének, hanem az egyetemesség felé irányul, a vagyon és jövedelem kötelezettségéből is csak az egyetemesség javára lehet kötelességet kiváltani. Ezt cselekszi az állam, mikor szociálpolitikai törvényeivel szilárd formába önti a jogot és kötelességet. Ami tehát például a középkorban teljes egészében az egyéni lelkiismeret dolga volt, abból a modern állam mindig többet von át szociálpolitikája körébe, tényeivel hirdetve ki azt a nagy, modern és most még sokszor támadott alapigazságot, hogy amint az egyén lényeges szociális valami, éppen úgy az egyének vagyona és jövedelme is szociális jellegű és a magántulajdon elvének lényeges sérelme nélkül megterhelhető az egyetemesség jóléte érdekében. Akik e tételtől irtóznak, elfelejtik, hogy az állam ezt az elvet évszázadok óta érvényesíti mindennemű adó- és illetékszedés formájában.

Az állam szociálpolitikai tevékenysége azonban sohasem teszi feleslegessé az egyén és társadalom szegénygondozó munkáját. Egyrészt azért, mert a szociálpolitikai jogok és kötelességek rideg keretein kívül mindig lesz egy darab vonagló, fájdalmas élet, másrészt azért, mert a szociálpolitikából hiányzik az egyéni elem, a részvét, a melegség, a simogató, vigasztaló együttérzés, a gondozásra szoruló egyén viszonyaihoz való gyöngéd alkalmazkodás és a lélekből lélekre való hatás. Az egyéntől az egyénhez irányuló és egyénekre differenciálódó gondoskodás jelentősége annál nagyobb lesz, minél fejlettebbé válik a társadalom segítő készsége. A sokszázados folyamatnak a társadalmi gondozás terén is megvan a maga nagy tanulsága és törvényszerűsége.

Nem vagyok elragadtatva attól a jelenségtől, hogy szinte megszámlálhatatlan sokaságú egyesület működik a szegénygondozás terén, ritkán nagyvonalúan, sokszor feleslegesen, néha károsan. Ám ez az egész tarkabarka sürgés-forgás nagyjában azt bizonyítja, hogy a fejlődés új formát sürget, nevezetesen azt, hogy a társadalom gondozó szeretete, akarata és ereje az egyéni alamizsnálkodás primitív formája helyébe az átfogó,

rendszeres, a pragmatikus gondozást kívánja ültetni. amely környezetet tanulmányoz, okokat kutat. nevel és felvilágosít és még úttörő munkát is végez az állam szociálpolitikai tevékenysége számára. Az egyéni elem ebben az új formában tökéletesen érvényesül. ha a gondozásra szorulókat tekintem; érvényesülhet a gondozni akaró oldaláról is. mert az emberek szeretete nem okvetlenül csak az anyagi erő odajuttatásában nyilvánulhat. hanem még inkább a gondozásra vállalt szegény vagy beteg egyéni kezelésében.

Ez a könyv igen tanulságos ismertetése az állam és társadalom filantrópikus tevékenységének. A történelemben igen nagy volt az út a bibliai szegény zsidó asszony H két filléréből a Rockefeller-alapítványig. nálunk Szent István első királyunk római menedékházától a Kaszabpoliklinikáig; még nagyobb a gondoskodó. az irgalmas szeretetnek az a ragyogó erkölcsi tőkéje, amely temérdek szív temérdek nemes cselekedetből rakódott össze Istennél lévő jóvátételi számlánkon. S ha nem szűnünk meg könnyeket törölni. szomorúakat vigasztalni. éhezőknek ételt adni. mezíteleneket ruházni. árvákat felkarolni: gyarapszik tőkénk. s gyarapszik nemzetünk ereje. mert az igazság és szeretet – s nekünk csak e kettő maradt – mindenek fölött való.

Dr. Vasvári

A FILANTRÓPIA

ÍRTA BALLA ANTAL DR.

A filantrópia alapja a részvét, ez a nehezen kifejezhető és eddigelé tudományosan kellőképp meg nem világított érzelem. A részvétet próbálta elemezni Freud is, a pszichoanalízis nagymestere, de eredménytelenül, Schopenhauer pedig egyszerűen mint meg-lévőt konstatálja. Annyi megállapítható, hogy a részvét érzelve megnyilvánul az emberben már a társadalmi fejlődés legkezdetlegesebb fokán, a törzsrendszer korában s később az összetettebb, magasabb fejlettségű társadalmakban tudatosává válik és ez szolgál az emberbaráti vagy filantrópikus tevékenységnek alapul. Ha meg tudnánk tüzetesen magyarázni a részvét fogalmát, legelőször azt a kérdést kellene felvetnünk: velünk született individuális jellegű érzelem-e, vagy pedig az egyéntől szinte függetlenül, a társas-élet folyamán fejlődött. Valószínű, hogy kellő analízis után ennek az érzelmenek lényegét is csak mint társadalmi jelenséget tudnánk megmagyarázni, amely más érzelmekkel együtt (mint például a vallás és az erkölcsiség) individualizálódott.

A részvét legegyszerűbb megnyilvánulása az, hogy megbecsülöm másban is az egyént; emberi fajtám lealacsonyításának tartom azt, ha látom mások baját s megalázva érzem magam emberi méltóságomban a nyomor és szenvedés láttára. A legvalószínűbb, hogy a részvét nem egyéni, hanem társadalmi eredetű és nem egyéb, mint a társas összetartozandóság érzése. Az ember társaslény, mint már Aristoteles meghatározta s a nagy közösséghez való tartozandóságból származik, – mint a szociológiai kutatások kimutatták – érzelmeinknek, cselekvési módjainknak, mindennapi magatartásunk szabályainak igen nagy része. A részvétnak ezt a kezdetben, a társadalmi fejlődés alantasabb fokán még egészen primitív érzelmét emelte erkölcsi parancsá a kereszténység, amidőn ezt mondja: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.” Krisztus erkölcsi parancsa annyit jelent, hogy másban is az egyént lássam és hogy embertársainkban szeretnünk és becsülnünk kell önmagunkat. Az erkölcstörténet azt mutatja, hogy a részvét érzelve fejlődik az emberekben a kultúra előhaladásával. Bennünk, a XX. század embereiben, sokkal több részvét van, mint az ókor emberében volt, sokkal több ma a részvét, mint a középkorban vagy mint száz esztendővel ezelőtt. Mai filantrópikus intézményeink, a sok kórház, a gyermekeket védő, a szegényeket gyámolító, a nyomort enyhítő intézmények csaknem ismeretlenek voltak az ókorban és nagyrésztük ismeretlen volt a középkorban is. A részvét terjedésében kétségkívül része van a nevelésnek és részük van az egyházaknak is, amelyek híveiket emberszeretetre tanítják. A részvét, amely legmagasabb fokon keresztényi irgalommá és emberszeretetté magasztosul, alapja annak a társadalmi tevékenységnek, amelyet általában filantrópiának neveznek. A filantrópia fogalmát ennek az alapján nem nehéz meghatározni.

I.

Filantrópiának nevezünk általánosságban minden olyan emberi cselekvést, amely embertársaink javának előmozdítását és szenvedéseinek enyhítését szolgálja. Ha így általánosságban fogjuk fel a filantrópia lényegét, akkor filantróp mindenki, aki vállalatot alapít azért, hogy embereknek kenyeret adjon, aki új eszközöket talál fel, amelyekkel ember-

társait vagyonosabbá teszi; filantrópok voltak azok a természettudósok és orvosok, akik feltalálták a különböző betegségek szérumait, filantrópok voltak azok is, akik feltalálták a modern forgalom és közlekedés eszközeit. Szűkebb, megszorítottabb értelemben a szegények, a szűkölködők, az ügyefogyottak, a gyámoltalanok, a gyermekek támogatását nevezzük filantrópiának.

Az most már a kérdés, kik a szegények?

Szegénységnek általában azt a jelenséget nevezzük, amikor az emberek élelem, lakás és ruházkodás tekintetében nem tudják kielégíteni minimális szükségleteiket. Ebből a felzárkózás meghatározásból látjuk, hogy a szegénység egészen relatív fogalom. A létminimum ugyanis országok, népek, fajok, éghajlati viszonyok, de társadalmi osztályok szerint is változik. Egészen más az intelligencia létminimuma, mint a tanulatlan munkásé vagy a gazdasági cselédé. A tanult munkás természetszerűleg magasabb létminimumra törekszik, mint a tudatlan és egészen más a létminimum az Egyesült-Államokban, mint például nálunk Magyarországon.

Az Egyesült-Államok ipari munkásainak a létminimuma ma már legalábbis kétszobás, kényelmesen berendezett lakás, átlag napi öt dollár kereset, sőt ehhez a létminimumhoz hozzátartozik az utóbbi esztendőben az autó, amelyen a munkás munkahelyére jár, hozzátartozik pár ezer dollár bankbetét. Az átlagmunkás életszínvonala az Egyesült-Államok területén nálunk Magyarországon az ötödik fizetési rangosztályba tartozó, méltóságosnak titulált köztisztviselőkének felel meg. Látjuk tehát, hogy egészen más a szegénység fogalma az Óceánon túl, mint ideát, Középeurópában. A szegénységnek korrektebb meghatározása tehát az volna, hogy a szegények olyan egyének, akik egy adott társadalmi helyzetben nem tudják elérni munkájukkal, vagy természeti fogyatkozásaik vagy bármely más gátló körülmény miatt, az általános megszokott létminimumot.

A szegénységet, mint társadalmi vagy mint tömegjelenséget pauperizmusnak nevezzük. A filantrópia egyik főfeladata nem az egyénenként, szórványosan jelentkező szegénység, hanem a társadalmi jelenség: a pauperizmus ellen való küzdelem. Ez a pauperizmus kétségkívül minden időben, minden országban megvolt, de nem volt annyira kirívó és érzékelhető, mint a legújabb korban. A középkorban a nagy tömegek nyomorúsága, a koldulás, a csavargás általános megszokott jelenség volt, az újkor azonban az individualizmus korszaka s az újkori individualizmussal együtt járt a tömegek öntudatra ébredése és igényeik emelkedése is. Minthogy korunk általános jellemző vonása nem az askétizmus, mint a középkorban volt, hanem az anyagi jólétre, sőt anyagi élvezetekre való törekvés, a nyomorúságban sínylődő tömegek a szegénységet rettenetesen érzik. A középkorban a szegénységet az emberek nem érezték úgy, mint ma.

A liberális gazdasági iskola apostolai azt hitték, hogy a gazdasági szabadverseny, amely sok új életlehetőséget fog teremteni, meghozza a szegényügy megoldását is. Éppen ellenkezőleg történt: az ipari forradalom Angolországban, Franciaországban, Belgiumban, majd később Németországban, a legalacsonyabb néposztályokat szegénységbe döntötte. Az emberi szánalom és a részvétel természetesen igyekezett enyhíteni a nagyvárosi lakosság nyomorán. Angolországban már 1601-ben, Erzsébet királyné korában megalkották a szegénytörvényt, a XIX. század első évtizedében pedig megalakult előkelőségekből a népbáratok társasága (Society of friends of people), amely felemelte szavát az alsóbb néposztályok kiuzsorázása, főleg a női és gyermekmunka ellen. Ez a befolyásos politikusokból álló társaság enyhítette is Angliában némileg a szegényebb néprétegek nyomorát. Nagyjában angol mintára s angol eszme után alakultak a kontinens különböző emberbaráti intézményei is, amelyeknek rész-

letes ismertetésére ezen a helyen nem szándékszunk kiterjeszkedni. A szegénységet azonban mint jelenséget, kiküszöbölni ezideig sem társadalmi tevékenységgel, sem egyéni jótékonyossággal, sem állami beavatkozással nem sikerült. A szegénységnek ugyanis mélyebb okai vannak. Magát a pauperizmust a mai társadalmi rend, a kapitalista világrend rovására írni nem lehet. A szegény emberek száma legkisebb az északamerikai Egyesült-Államokban, a modern kapitalizmus klasszikus hazájában, a tömegnyomor, a koldulás, az alsóbb néposztályok ijesztő nyomora sokkal nagyobb Keleten, ahol a modern kapitalizmus kezdeti korszakát éli és nagyobb volt a tömegnyomor a mai gazdasági rend kialakulása előtt. Első felületes szemléletre azt látjuk, hogy a tömegek jóléte az általános műveltséggel: az írni és olvasni tudás kiterjedtségével kapcsolatos. A parasztok nyomora a régi cári Oroszországban volt a legnagyobb; a statisztikusok kimutatták, hogy a köznyomor sokkal kisebb Olaszországban például északon, ahol a lakosságnak csak kis része analfabéta, mint délen, elsősorban Szicíliában, ahol az analfabéták száma a háború előtt a hetven százalékot is elérte. A pauperizmus sokkal kisebb mértékű Németországban vagy Hollandiában, ahol minden ember tud írni, olvasni, mint Spanyolországban vagy Portugáliában, ahol a népesség nyolcvan százaléka írás-olvasástudatlan.

A szegénység okai sokfélék. Itt csak a szembetünőbb okokra hívhatjuk fel a figyelmet. Vannak okok, amelyek a testi szervezetben gyökereznek. Az emberek egy része csenevész, nyomorék vagy korlátolt tehetségű s ezért nem állhatja meg helyét az egészségesekkel való versenyben. De az épkezű, egészséges egyének között is vannak alkalmazkodni nem tudók: lusták, renyhék, dolgozni nem akarók. A mai szabad verseny, különösen gazdasági válságok idején, igen sok embert dönt nyomorúságba. A szegénység oka tehát, az egyéni okon kívül, lehet környezetbeli is. Minden társadalmát érhetnek előre nem látható csapások, ilyenek az elemi csapások, szárazság, földrengés, áradás, társadalmi csapások, például háború. Hozzátehetjük még, hogy a szegénység nincs társadalmi osztályhoz kötve. Minden rétegből, az intelligens osztályokból, a plutokratákból, gazdákból, kereskedőkből lezuhanhatnak egyesek a legkétségbeejtőbb szegénységbe önhibájukból vagy önhibájukon kívül.

Ezzel a vázlattal nagyjából kimerítettük a szegénység lényegét, most már az a kérdés, miért van szükség filantrópiára és mi a filantrópia feladata?

II.

Miért van szükség filantrópiára? A középkorban, amikor a szegénységet nem bajnak, hanem nagy erénynek tekintették, a filantrópia alárendelt jelentőségű volt. A kor ideálja Assisi Szent Ferenc, aki vagyonos ember volt, de szétosztotta mindenét a szegények között, szörcsuhában járt, mezítláb és lemondott az élet összes nélkülözhető szükségleteiről. A protestantizmus, mint azt Laveleye belga tudós és Max Weber, a kitűnő német szociológus kimutatták, nem vetette meg az anyagi világot. Az angol puritanizmus, amely a modern kapitalizmus erkölcsi bázisait nyújtotta, arra törekedett, hogy az anyagi világban való munkálkodást egybekapcsolja az isteni kegyelem eléréseért való munkálkodással. A puritánok ezért szükségesnek tartották a vagyonszerzést. Attól az időtől fogva, hogy az anyagi jólét az embereknél életelvvé változott, égetővé vált a szegénység problémája. Az említett angol törvény keletkezése óta a tudósok, közgazdászok, szociológusok, törvényhozók rendkívül sokat foglalkoztak a szegénység kérdésével és töméntelen papirost fogyasztottak annak a kérdésnek megvitatására, hogy milyen úton-módon lehetne a szegénységet a világból kiküszöbölni. Van egy szélsőséges, de említésreméltó álláspont, amely a kérelhetetlen szabadversenyt

hirdető manchesteri liberalizmus terméke. Ez az álláspont azt mondja, hogy jótékonyagra, filantrópiára szükség nincs. Mert mi az élet? Kérlelhetetlen verseny, tehát falhoz kell szorítani a gyengéket. A természet törvénye az, hogy elhulljon a társadalom ocsúja. A jótékonyág, filantrópia szerintük meddő, sterilis foglalkozás, inaktív és csak a koldusok, csavargók, a dolgozni nem akarók számát növeli. Félre kell dobni minden filantrópiát, el kell nyomni a gyengéket, hogy hadd érvényesüljenek az erősek.

Ez a felfogás össze nem egyeztethető az európai civilizált népek keresztény moráljával, amely a felebaráti szeretetet hirdeti és nem tűri meg, hogy emberek szükségét lássanak. De a tanulság alap gondolata is téves, mert az élet kérlelhetetlen szabadversenyében nem mindig a legjobbak válnak ki és nem mindig a selejtesek maradnak alul. Meg kell még gondolnunk azt is, hogy rengeteg áldozata van a mai forgalomnak és ipari rendszernek, amely ilyenformán önhibájukon kívül juttat épkézláb, erős, egészséges embereket nyomorba. Ezeket is eltapossuk? A gondolat már magában embertelenség. Erre az álláspontra még a régi pogányság sem helyezkedhetett. Rómában a szegény nép ingyen gabonát kapott. Koldusok a legrégebb időben is voltak, kiknek alamizsnát juttattak embertársaik. A középkorban a szerzetesrendek töltöttek be igen szép filantrópikus missziót; ők alapították Európában az első kórházakat is. Es a szegénység ellen harcolnunk kell azért is, mert az társadalmi veszedelem.

Miért társadalmi veszedelem a szegénység? Azt a kérdéssel foglalkozó külföldi szakirodalom már rég kimutatta.¹

Az orvosi statisztika megállapítja, hogy a szegénynéposztálybeliek általában jóval rövidebb életűek, mint a jobbmódúak, munkabírásuk pedig jelentékenyen csekélyebb. ^Nemzetgazdasági szempontból is fontos tehát, hogy mennél kisebb számban legyenek szegények. Miért tud az Egyesült-Államok például igen olcsón rengeteget termelni? Mert a jómódú, jobban táplált, erős, egészséges munkásnak jóval nagyobb a teljesítménye. A budapesti munkás minden erejének megfeszítésével se tud annyit dolgozni, mint az amerikai. Azt is kimutatta már a statisztika, hogy a munkásosztály általános jólétének emelkedésével a halandósági arányszám csökken. Lausanneban például a háború előtt a gazdagoknál 12.5 volt a halandósági ezrelék, ugyanakkor a szegényeknél 22.5. De egyes nagyvárosokban a munkásosztály halandósága a gazdagokénak háromszorosát, sőt négyszeresét is elérte.

A szegények alantasabb emberi lények; a társadalmi piramis legalját alkotó, alkoholtól, vérbajtól dégénérait egyének pedig valósággal állatemberek. Minden emberi érdek amellet szól tehát, hogy a szegénységet küszöböljük ki a világból. Pszichológusok megállapították, hogy a szegény, pláne a nyomorgó néposztályoknál minden lelki tevékenység: a figyelem, az érzéklet gyorsasága és finomsága, az appericipiáló képesség általában gyengébb. A születési arányszám nagyobb ugyan, de ezt megsemmisíti majdnem a gyermekek halandósága. A szegény néposztály bűne az alkoholizmus, a prostitúció, közülük kerülnek ki a gyengeelméjűek legnagyobb részben, a szegények általában a civilizáció jóval alacsonyabb fokán állanak, mint a jobbmódúak, még akkor is, ha tanulatlanok. Forradalmiságra való hajlam a nyomorgó tömegeknél a legnagyobb, mint Olaszország, Spanyolország, Portugália példái mutatják. A nyomorgók közül kerültek ki eddig az összes forradalmak sansculottejai.

A filantrópia szükségességét az említett szélső individualista és manchesteri felfogással szemben, ezenkívül még egyéb tények is mutatják. Valósággal tömegeket tesznek ki azok az emberek, akik a mai technikai civilizációnak és ipari fejlődésnek az áldozatai. Évről-évre mind több áldozata van a vasúti és közúti forgalomnak. A német vasutakon például

¹ L. Niceforo, Les classes pauvres, Paris 1905,

az 1922. évben 3411 ember sebesült meg és 3927 volt a halottak száma. Londonban száz-
ezrekre rúg azoknak a száma, akiket a száguldó autók ölnek meg, hiába rendszabályozzák
meg az automobilforgalmat, hiábavaló a közlekedési rendőrség. A forgalom okozta szeren-
csétlenségek után az ipari balesetek következnek. Ezeknek a száma a védelmi berendez-
kedések tökéletesítésével fogy ugyan, de még mindig igen jelentékeny. Németországban az
1924-iki statisztika szerint az ipar hárommegyedmillió emberéletem követelt. Mennyi áldozata
van még ezenkívül a sportoknak. Mai társadalmi berendezkedésünk tehát termi a nyomort
és ezzel a nyomorral fel kell vennünk a harcot.

A modern filantrópia módjai, eszközei és formái többfélék. Megkülönböztetünk első-
sorban magánfilantrópiát, amelyet egyes emberek gyakorolnak embertársaikkal szemben és
amelynek megnyilvánulási formái a párfilléres koldusalamizsnától kezdve a milliós alapít-
ványokig számtalan sokfélék. Bármily szép és nemes is a magánfilantrópia, nincs túlságos
nagy jelentősége, mert az ilyen rendszertelen segítség a támogatásra szoruló tömegeken nem
segít. A filantrópia másik formája a nyilvános filantrópia, amely lehet szintén többféle.
Lehet *társadalmi* – különböző társadalmi egyesületek, egyházak munkája – és lehet *ható-
ságilag* irányított vagy szervezett: községi vagy állami. Úgy a társadalmi, mint a községi
vagy az állami filantrópia a mindnyájunkban élő filantrópiái érzelmek tesz eleget. A nyil-
vános filantrópiának eszközei, módjai és szempontjai szintén nagyon sokfélék lehetnek.
Ezek az eszközök, módok, szempontok, ma is vita tárgyai. Lehetnek olyan módok, amelyek
ártalmasak. Ilyen például az angol szociológusok által kárhóztatott munkaház, Workhouse-
intézmény, amely lealázó a szegényekre nézve.¹

A kérdéssel foglalkozók általában az úgynevezett preventív filantrópiát helyeslik, amely
abban nyilvánul, hogy a szegénységet megelőzzük és a dolgozni tudó szegényeknek munkát
juttassunk. Ki végezhetné a filantrópia munkáját nagyobb sikerrel és szükséges-e törvény-
hozásilag szabályozni a filantrópiát és milyen határig? – ezek vitatott kérdések. Nyugat-
Európában az emberbaráti tevékenységet általában a községek végzik. Az a régi patriarkális
jótékonyság, amely a kapitalizmus kora előtt divatban volt egész Európában, ma már
eltűnőben van s helyébe léptek az állam és a község. Csaknem minden országban szervez-
tek népjóléti minisztériumot abból a célból, hogy egy központi állami szerv irányítsa az
emberszeretet munkáját. Az állam a társadalom hatalmi szerve, joga van tehát beleszólni
ebbe a kérdésbe is. Az állam belenyúlhat a szegényügy rendezésébe addig a határig, amíg
jönak látja; megtilthatja a koldulást, szervezhet, mint a példák mutatják, nagy jótékonysági
akciókat is. Példa erre az a nagy jótékonysági akció, amit a magyar kormány a háború
utáni esztendőben több ízben megszervezett a falvak munkanélküli szegény lakosságának
élelmezése céljából. A közszellem úgy nálunk, Magyarországon, mint Nyugateurópában mind
hathatósabb, messzebbmenő állami beavatkozást követel.

A közjótékonyság megoldási módjai többfélék. Hamburg város volt az első, amely a
szegényügyet centralizálta oly módon, hogy városi ipariskolákat szervezett a szegénysorsú
munkásosztály gyermekei számára, akik az iskolában teljes ellátást kaptak. Az ilyenszerű
községi jótékonysági intézményt állami ellenőrzés alá lehet venni, hogy állandóan meg-
feleljen feladatának. A közjótékonyság nálunk is, meg külföldön is, többnyire a községek
kezeiben van, de oly módon, hogy az állam erős felügyeleti jogot gyakorol. Ki alkalmas
jótékonyság gyakorlására, az állam-e vagy a községek, vagy magánosok, erről sokat lehetne
vitatkozni, hiszen minden attól függ, hogy az intézmények, akár államiak, akár községiek
azok, hogyan működnek, elérik-e céljukat, megvan-e az emberekben a szent cél iránti

¹ Fawcett, Pauperism its causes and remedies, London 1871.

lelkesedés, a buzgóság. A világ egyik legszebb filantrópikus intézménye a svájci Vörös-Kereszt Egyesület, melyet a nemrég elhunyt Henri Dunant alapított. Ez magántermészetű intézmény. Lehetnek filantrópikus társulatok, amelyek csak arra valók, hogy ott hiú emberek, hivalkodó előkelő dámák szerepeljenek. Az állami filantrópia ellen azt szokták felhozni, hogy az állam mindent bürokratizál s az állami hivatalnokok aktamolyok, akik éppen ezért alkalmatlanok egy ilyen lelkesedést kívánó feladatkör betöltésére. De az állami is lehet jó. Végeredményben minden az embereken múlik.

A filantrópiának rendkívül fontos és nagy kérdése az, hogy kik részesüljenek jótékony-ságban. Maguknak a filantrópoknak s a különböző filantrópiai intézmények vezetőinek vigyázniuk kell arra, hogy dolgozni nem akaró emberek a jótékony-sággal vissza ne éljenek. Az elhamarkodott és meggondolatlan jótékony-ság igen könnyen demoralizálhatja a tömeget. 1918-ban például a Károlyi-kormány életbeléptette a munkanélküli segélyeket, ami rend-kívül sok visszaélésre vezetett. Százával, ezrével akadtak olyanok, akik kaptak volna mun-kát, de nem mentek dolgozni, mert fáradtság nélkül megkapták a munkanélküli segélyt. A filantrópia feladatát így összegezhetjük: támogatnunk kell legelsősorban a mai élet sze-rencsétlenjeit, akik önhibájukon kívül elvesztették testi épségüket és jutottak nyomorba. Az épkézláb, egészséges egyénekre nézve, ha volna munkaalkalmuk, Luther Mártonnak egy megjegyzése érvényes: „Ha valaki alamizsnát kér tőled, győződj meg előbb, van-e munka-alkalma és akar-e dolgozni; ha azt látod, hogy tudna dolgozni, de nem akar, fogd a legvas-tagabb botot, amely a kezébe kerül és verd el.” Egészséges munkanélküliek támoga-tása akkor jogosult, ha a nyomorúságot szociális okok idézik elő, mint például ma Angol-országban. Azokkal az egyénnel szemben, akik testi fogyatékságuk miatt nem tudják megkeresni kenyerüket, nem kutathatjuk, mi volt az oka szerencsétlenségüknek, ne lépünk fel soha erkölcsbíróknak és ne keressük, miért lett valaki szerencsétlen, mert ez ellenkezik a felebaráti szeretet parancsával. A filantrópia alapvető tétele ez: ember embertársát bajá-ban el nem hagyhatja.

III.

Jól berendezett társadalomban mi szükség van jótékony-ságra? – ezt a kérdést Henry Ford veti fel, a világ legnagyobb ipari vállalatának tulajdonosa, aki ma körülbelül kétszáz-ezer embernek ad kenyeret. Ford azt tanítja, hogyha az az ipari szervezet, amelyet ő meg-valósított s amely ma Amerikában kialakulóban van, az egész földkerekségen elterjed, nem lesz többé szükség jótékony-ságra. A modern ipar ugyanis, mivel a legszélsőbb munka-megosztáson alapul, lehetőséget nyújt arra, hogy a testileg gyöngébbek, a sánták, a bénák, a vakok is ugyanannyi pénzt keressenek, mint az egészségesek. Ezt mondja Henry Ford, akinek valószínűleg igaza van, mert az általa feltalált ipari szervezés előreláthatólag a jövő. De Ford ellen azt az ellenvetést tehetjük, hogy ha a nagyipar foglalkoztatja is majd a testi fogyatékságokban szenvedőket, még akkor is marad egy csomó ember, akik a köz támogató-sára szorulnak, például ha annyira nyomorékok, hogy semmiféle munkát nem végezhet-nek, vagy esetleg lelki betegségben szenvednek. És nem valószínű, hogy belátható időn belül ki lehessen küszöbölni a gazdasági élet periodikus válságait, amelyek mindig megfosztanak a kenyerétől egy sereg embert.

A jótékony-ság mai rendszere ellen valóban sok kifogást lehet felhozni s nagyjából helyesek Henry Ford vádjai. Ford főleg azt hangsúlyozza, hogy a mai hivatásos filantrópia, amely nem munkaalkalmakkal, hanem direkt segéllyel akar segíteni az arra szorulókon, üzle-tessé válik és csak az emberi hiúságot szolgálja. Másik nagy árnyoldala az alamizsnaosztás-

nak szerinte az, hogy arra nézve, aki elfogadja, megalázó, de nem kevésbé sérti emberi méltóságában az adományozót is. Ezek a vádak nagyjában igazak, ezért a filantrópikus tevékenységet kétségkívül reformálni kell. A filantrópia reformjának többféle módja van, mert kétségtelen az, hogy a mai társadalmi, egyesületi és az állam által ellenőrzött és irányított jótékonyág igen sok visszaélésre vezet.

Segítenünk kell, mint már az előbbieken mondtuk, először azokon, akik nem tudnak dolgozni, másodsorúak akik önhibájukon kívül munkát nem kapnak. Ezek tudniillik a részint természetes okból, részint társadalmi okból szegénysorsúak. De a szegénysorsúaknak van még egy harmadik kategóriája is, ezek pedig a lusták, a hivatásos munkakerülők. Ezeket feltétlenül ki kell rekeszteni minden, úgy állami, mint társadalmi és egyéni jótékonyági akcióból. A lustaság az európai társadalom bűne, amelyet Amerika nem ismer. A mai technikai civilizáció kezdete előtt a lustaság és tétlenség általános volt egész Európában. Ma már nagyon nehéz elképzelni, hogy a tétlenség, a henyélés, a semmivel nem törődés valamikor Európában általános életelv volt. Az emberek rendkívül kevéssel beérték, a régi céhrendszerbeli ipar keveset produkált s Európa népességének egy jelentékeny része, a polgári réteget és a földhöz kötött jobbágyságot leszámítva, nem dolgozott jóformán semmit. A munkát általában a bajjal tartották egyenlő értékűnek. A munka láza és a tevékenység újkori eredetű, mondjuk: polgári erények. Ma a munka tisztelete és megbecsülése általános Európában és annyira benne vagyunk a technikai haladás lendületében, hogy szinte lehetetlen elképzelni, hogy a mai európai és pláne amerikai társadalom még egyszer visszazuhanjon a lustaság és a tétlenség korába. Ezt a tényt a filantrópiának is figyelembe kell vennie. Nem szabad tehát a jótékonyággal a lusták számát szaporítani s a parazitizmust növelni. És volnának a filantrópiának még más elvei is, amelyek szintén megszívlelendők. A direkt segély és jótékonyág helyett igyekezzünk olyan társadalmi állapotot teremteni, hogy ne legyen szükség csak egy minimális jótékonyágra. Ezeknek a társadalmi reformoknak a sürgetése és megvalósítása a magasabbrendű filantrópia. Ilyenek, hogy csak példákat említsünk, a szociálhigiéné ápolása. Arra kell törekedni, hogy mennél több egészséges egyéne legyen a társadalomnak, akik nem szorulnak alamizsnára. Egy másik módja volna ennek a magasabbrendű filantrópiának olyan társadalmi reformok végrehajtása, amelyek minden épkézláb ember számára biztosítják a mindennapi kenyeret. Ez Magyarországon igen nehéz probléma. Az amerikaiak könnyen beszélnek; az Egyesült-Államok területe akkora mint az egész Európa és ez a hatalmas terület meg van áldva, szinte kiaknázhatatlan bőségben, az összes természeti erőforrásokkal és ezen a nagy területen mindössze százhuszmillió ember lakik. Egy szakértő közgazdász könnyen kiszámíthatná, hogy mennyi természeti kincs, erőforrás és élelehetőség esik az emberekre fejenként az Egyesült-Államokban és milyen csekély élelehetőség esik Magyarországon. Éppen ezért van szükség Magyarországon a termelőeszközöknek rendkívül racionális átszervezésére. Ezért van szükség legelső sorban egy okosan elgondolt, pénzügyi művellettel és telepítési akcióval kapcsolatos földreformra. A nyomor megelőzését, ellentétben a másik, direkt segélyt osztogató filantrópiával, nevezzük racionális filantrópiának. Ilyen racionális filantrópiára van szükség.

A racionális filantrópia egyik fontos eszköze volna még a nevelés és pedig a hasznos, gyakorlati munkára való nevelés. A Magyarországon divatos intelligenciatenyésztés a gazdaságilag passzív népréteg szaporítását jelenti. Az állam rengeteg középiskolájával és egyetemével gyártja a diplomákat és a diplomásokat természetesen állás nélkül hagyja. Ez a sok-ezerfőnyi állástalan diplomás ember ma jelentékeny részben társadalmi jótékonyágra szorul.

Az ilyen feleslegessé tehető jótékonyosság az inproduktív kiadások szaporodását jelenti. A racionális filantrópiának arra kell törekednie, hogy lehetőleg minden inproduktív kiadást megszüntessen. Fontos követelmény volna még a népnevelés, mert hiszen a statisztikai adatok mutatják, hogy a tudatlan nép általában szegény, azonkívül koldulásra és csavargásra hajlamos, a tanultabb nép pedig jómódú. Itt a népnek a munkára való nevelése szintén a fontos. „A legnagyobb kincs egy nép munkája”, ezt az igazságot már Colbert, XIV. Lajos nagy minisztere felismerte, majdnem háromszáz esztendővel ezelőtt. Egy római konzul ezt írta Alexandria városról: „Civitas opulenta, dives, foecunda, in qua nemo vivit otiosus”. A modern filantrópoknak is ilyen város legyen az eszményük, ne a jótékonyagra fordított összegek nagysága és ne a jótékonyagra szorulóknak száma. Leo Claretie francia szociológus írja a következőket: „A munka által való támogatás kétségkívül egyik legfőbb formája a modern jótékonyásznak. Nem lehet eléggé támogatni az olyan munkát, amikor például nőket azzal mentenek meg az elzülléstől, hogy házitűzhelyüknél kenyérkeresethez juttatják őket”. Kiküszöbölni a szegénységet munkaalkalmak teremtésével; tudatos, nevelő munkával enyhíteni a nyomort: ez a jövőbeli, helyes alapokon nyugvó filantrópia feladata.

ADATOK A MAGYAR FILANTRÓPIA TÖRTÉNETÉHEZ

A MAGYAR SZÍV TÖRTÉNETE.*

JEGYZETEK A FILANTRÓPIA ŐSKORÁRÓL
ÍRTA BALASSA IMRE

Sok évvel ezelőtt, egy szürke, mogorva napon, a villanyos perronjáról öreg anyóka igyekezett nagykeservesen lefelé a kocsiról. Ráncos, töpörödött kis parasztasszony volt, nyögött és sóhajtozott. Sóhajait és nyögéseit köszvénymarta vén csontjainak csikorgása kísérte, mint alvilági muzsika. Szánakozva néztem az öregre és eszembe se jutott, hogy báméskodás helyett megfogjam vén karját és lesegítsem a kocsiról. Pirosposzgás fiatal kalauz állt a perron szélén, jó vidéki színe volt, amit nem vont még be hamuszínű fátyollával a nagyváros. A fiatal kalauz megfogta a néni mindkét karját, türelmesen, vigyázva lerakta az öreget a gyalogjáróra; úgy bánt vele, mint valami nagyon érzékeny és kedves portékával. Azután letette melléje azt a két-három batyut is, ami még az öreghez tartozott.

Akadtt a perronon egy savanyúképű ember, aki sokallotta ezt a nagy igyekezetet, aki türelmetlen volt és már-már rá akart szólni a kalauzra, hogy ne várakoztassa itt az egész kocsi népét, nem érünk rá így bíbelődni egy vénasszonnyal.

Mert hiszen a mi városunkban és a mi napjainkban mindenki siet, mindenkinek nagyon sürgős a dolga. De vajmi kevesen érnek el oda, ahova régente kevés sietséggel is elértek az emberek.

A kalauz pedig elkészült az öregasszonnyal és meghúzta a csengőt. A nénike, amint biztos földet érzett vén lába alatt, lassan megfordult, visszanezett a kalauzra és azt mondta neki:

– Köszönöm, fiam, az emberségét . . .

Valami megmelegedett a szívem körül. „Emberség . . . emberség”, ismételgettem magamban, belső mosolygással. Szürcsöltem, kóstolgattam a szót, hajtogattam magamban, jólesett nekem, melegség folyt széjjel bennem, amint ismételgettem újra a vénasszony szavát: emberség, emberség.

És körülnéztem a vánszorgó villanyoson, a gyűrött, emberi mivoltukból kivetkőzött ábrázatokon, végignéztem az utcán, a városon, a reménytelen, vigasztalan zürzavaron, az egész Má-n, amiben oly kevés az emberség. És gyönyörködtem újra ebben a szóban: emberség. Mennyi mindent fejez ki, milyen ősi zamata van, milyen egyszerű és mennyivel gazdagabb, beszédesebb ez a szó, mintha cifrázkodó körmondatok egész sorával akarnánk megmagyarázni a jóságot, az irgalmasságot, az emberszeretetet. Ez az egy ősi magyar szó, mely talán olyan régi, mint a nyelvünk, kifejez mindent.

Nem hinném, hogy a humanizmusnak, vagy a filantrópiának bármely nyelvben volna ilyen egyszerűen világos, gazdagértelmű, helyes kifejezése, mint ez a régi magyar szó: emberség.

* Nem kimerítő történelmi tanulmány ez; csupán vázlat, néhány jegyzet, töredék, szín a magyar jótékonyosság múltjából. A történelmi adatokat, természetesen, forrásművekből merítettem. Ezeknek a hosszú sorát e mű szerkesztőjének véleménye szerint fölösleges volna fölsorolni, mert nem gondolatokat, eszméket, nézeteket, hanem csak adatokat vettem belőlük. *B. I.*

. . . Megpróbálom elmondani most, amit a magyar emberség homályos őskoráról tudok. El akarom mesélni *a magyar szív* történetét, a magyar emberség históriáját, amely egyidős a magyar nemzetével. Ezzel a sokszor meghurcolt, sokszor elárult nemzettel, amely keletről jött nyugat felé, ámde keletről nem barbárságot, hanem lelkeséget és emberi érzéseket hozott magával. Mintha a Gondviselés már akkor is arra szánta volna a népvándorlás hullámaina bízott sajkát, a magyarságot, hogy a nyugati civilizáció védőfala legyen sok évszázadon át keletről hozott jótulajdonságaival, nemes lelkiségével, azok ellen a barbár áramlatok ellen, amelyek kelet felől fogják követni őt, hogy eltíporják a nyugati civilizációt ...

Egykor pedig majd szövetkezik Nyugat a Kelettel, hogy eltíporja azt, aki őt oltalmazta . . .

AMIRŐL A KRÓNIKÁK BESZÉLNEK

Régi krónikák tanúbizonysága szerint a magyar természetből hiányzott a kegyetlenség ösztöne. A magyar pogány, bálványimádó, népeket hódító, félelmeteshírű kis nép volt. De a magyarok kegyetlenkedéseiről nem maradtak fenn bizonyságok. Amikor a vereckeit szoroson át birtokba vették hazánkat, meghódították az ittlakó kicsiny néptöredékeket, mert azok nem is voltak alkalmasak arra, hogy államot alkossanak. Hitvány kis- törzsek, állati sorban sinylődő, zagyva, korcs nyelvet beszélő pásztorcsordák voltak ezek és mikor meghódoltak Árpád népe előtt, a büszke hódító hadak meghagyták őket békességes munkájuk mellett, nem bántották, nem sarcolták, nem irtották a kor véres erkölce szerint.

A nagy civilizátor, Keleteurópa csodálatos államalkotója, első szent királyunk az emberség, az irgalmasság hirdetője volt. Nyomok maradtak arról, hogy Esztergomban, székvárosában, kórház- vagy menedékházfélét alapított már az ezredik esztendő körül. Közel a templomhoz, az esztergomi várhegyen állott a sinylődők, aggok, koldusok és zárándok háza, melyet a régi krónika így nevez: „zent Lazar ziginyei”. Ugyancsak Szent István, a pacifikátor, aki a magyar államot ezersztendőre megalkotta, a nagy törvényhozó, a műveltség és a polgárosodás hatalmas pionírja, – akinek a szívében és jellemében volt erő, volt kíméletlenség is, hogy megfékezze a pártoskodást, hogy megbonthatatlan egységbe kovácsolja össze a széjjelhúzó magyarságot – Szent István, az irgalmasság törvényeit hozta, melyek máig is benne vannak Corpus Jurisunkban.

A törvények első könyvében, melynek címe *Decretorum liber primus*, olvassuk a következőket:

„Ad sanctum Emericum ducem!”

Szent Imre herceghez, fiához intézi tehát a nagy király a parancsokat és a törvényeket, melyeknek megtartását mindörökre rendeli. E gyönyörű törvénykönyv tizedik fejezetének ez a címe:

„De pietate et misericordia caeterisque virtutibus „

A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetéről.

Így szól ez a törvényszakasz:

„A jóságos cselekedetek törvénye főekesség a királyok koronáján és a parancsolatok közt a tizedik.

1. Mert a jóságos cselekedetek Ura maga a királyoknak királya. Tehát valamint az ő mennyei seregének teljességgel tíz kara vagyon, úgy a te életed forgásának is tíz parancsolatja legyen.

2. Illik a királynak kegyesnek, irgalmasnak és több egyéb jóságokkal teljesnek és ékesnek lenni, mert a kegyetlenséggel és gonoszsággal fertőzött király haszontalan keres király nevet, mert bitornak mondatik.

3. Azért hát, szerelmes fiam, te lelkem gyönyörűsége, én reménységes magzatom, kérlek, parancsolom, hogy mindenütt és mindenkben kegyességgel járván, fedezd bé kegyelemmel nemcsak a te atyád fiait és rokonságodat, avagy a főembereket, hadnagyokat, gazdagokat, vagy a szomszédokat és a haza lakosait, hanem az idegeneket és minden embert is, valaki tehozzád jövend. Mert a kegyesség jótéte vezérel a fő boldogságra.

4. Légy irgalmas minden szenvedőkhöz, az Urnák amaz intését hordozván szünetlen szívedben: irgalmasságot akarok és nem áldozatot.

5. Légy békességtűrő mindenkhez, nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz is, akik hatalom nélkül szükölködnek.

Ahogy forgatjuk a dekrétumok első könyvét, a lélek nagy megrendülésével olvassuk: abban a barbár korban, az ököljog, az erőszak korszakában mennyi emberséggel, mennyi bölcseséggel, a keresztény lélek milyen emelkedettségével, milyen civilizált elmével hozza törvényeit Szent István, magyar király, figyelmét kiterjesztve a szegényekre, a szolgákra, védelmezve a védteleneket az erőszakkal szemben.

Egy vad korszakban születtek ezek a törvények, mikor az irgalom érzése ismeretlen volt az emberi szívek előtt. Mikor a gyöngé szabad prédája volt az erősnek. Mikor a beteg segítség nélkül pusztult el. Mikor igaza csak annak volt, aki erősebb volt. Mekkora világosság lakott a nagy király homloka mögött!

De hallgassuk őt magát, a dekrétumok második könyvének tizenhetedik fejezetében, amely a szolgák felszabadításáról szól:

„Végeztük, hogy ha valaki irgalomból tanúbizonyás előtt szabadsággal ajándékozza meg az ő tulajdon szolgáit és szolgálóleányait, irigység miatt senki ne merje az ő halála után szolgaságra vetni azokat.

Ha pedig szabadságot ígért és halála gátolván, bizonyágtételt nem szerzett róla, özvegyének és fiainak legyen hatalmuk azon szabadságot megbizonyítaniok és alamizsnálkodniok a szegényeknek a férj lelke váltságáért tetszésük szerint.”

Szent István, mikor az új hitnek és a civilizációnak várait egymásután építette fel, építvén szerte e hazában kolostorokat és templomokat, ugyanakkor az emberszeretnek, a humanizmusnak, az embervédelemnek hatalmas menedékházait építette meg. Minden templom, minden kolostor, minden káptalan menedéke volt a szenvedőknek, a nyomorgóknak, a betegeknek, az erőszak elől menekülőknak. Arról maradtak írott följegyzések, hogy az országba tömegesen érkező olasz, német és francia papok többnyire értettek a sebek és a nyavalyák gyógyításához. A szenvedők nagyon hamar meg tudták ezt és a legközelebbi kolostorba vándoroltak, ahol nemcsak a lelket gyógyították a hit szavával, nemcsak az erkölcsöket szelídítették, nemcsak betűvetésre és hasznos mesterségekre oktatták az ifjúságot, hanem gyógyították, ellátták a betegeket, alamizsnát osztottak a szükölködőknek. A király bőkezűsége határt nem ismert, mikor az új monostorokat, az új káptalanokat kellett javadalommal, pénzzel, birtokokkal ellátni. A kolostorok lakói pedig jóra fordították a királyi bőkezűség gyümölcsseit.

Ebben a korszakban, mikor az írott törvények még csecsemőkorukat élték, rendszeres jogszolgáltatás nem volt és pörlekedésben mindig az erősebbnek lett igaza, óriási jelentősége volt a templomok menedékjogának. A templomok kapuját hatalmas tekintélyével a király őrizte. A templomok kapujában megtorpant az elbizakodott erőszak, mert a királyi tekin-

tély tudott kíméletlen is lenni a nagyurakkal szemben, ha megsértették a templomnak azt a jogát, amely ma a nemzetközi jog szerint az idegen követségeknek járó területenkívüliség jogának felel meg.

Az egyik krónikában azt olvasom, hogy egyszer a vitéz és hatalmas Csanád ispán idejében, nem sokkal az ezredik év után, a következő eset történt Marosvár környékén:

Egy gonosztevőt, akire gyilkosság és rablás bizonyosodott, Csanád ispán halálraítélt és a poroszlók akasztani vitték. Éppen arra haladtak a Szűz Máriáról nevezett szentegyház felé, amely Marosvár aljában állott, szép monostor mellett. A halálraítélt gonosztevő egy alkalmas pillanatban kiugrott poroszlói közül és a zűrzavarban berohant Szűz Mária templomába. A poroszlók utánaeredtek, ámde a kapuban tiltó kezét fölemelve megjelent a monostor perjele, akinek szigorú arcától megrettenve, a poroszlók megfordultak és elkullogtak. A gonosztevő pedig élete hátralevő idejét ott töltötte a monostorban és a templomban. Ő lett a templom harangozója és szolgálja. Kilépnie a szent helyről nem volt többé szabad, mert odakünn, a világban ítélete várta. De benn a monostorban és a templomban szabadságot „élvezett, oda nem követte őt a világi hatalom büntető keze. Megtért bűnös lett belőle, aki vezekelt bűnéért és békességben halt meg.

Szent Gellért püspök, aki Itáliából jött Szent István udvarába, ez a csodálatoséletű és lángeszű apostol, a csanádi egyházmegye megalapítója és első püspöke, Szent István irgalmasságának egyik legjobb munkatársa volt. A király igen sokszor nyitotta ki előtte a kincstárat, hogy alamizsnát osszon belőle. Dús jövedelmeit, a püspöki javakat pazarul osztotta a szegények között. Mikor egyszer megkérdezték, hogy miért teszi ezt, miért osztogatja el mindenét, míg maga sokszor szűkséget lát, a szent püspök így felelt:

– Amint a víz eloltja a tüzet, épúgy törli el az alamizsna a vétket.

Mikor Marosvárat, ahol a pártütő Ajtony éveken át dacolt a király hatalmával, elfoglalták Csanád vezér hadai s az egyházmegye megalapításába fogott Gellért püspök, Csanádon iskolát alapított, ahová messze vidékről jöttek az ifjak, a gyermekek tanulni a tanítómestertől, Walter szerzetestől, aki még Itáliából követte Gellértet Magyarországra. A szent püspök azonban nemcsak latin nyelvre, imádságra, betűvetésre, szent énekekre, nemcsak Evangéliumra tanította a gyermekeket, hanem táplálta és ruházta is őket. Száz meg száz gyermeket szedett össze egyházmegyéjéből, szegényeket, inségeseket, akik az ő házában ettek, az ő házában laktak. Könyörületessége nemcsak a gyermekekre terjedt ki, háza nyitva állott minden vándor, minden Ínséges, minden nyomorult előtt. Minden idegen, minden pór, minden beteg leülhetett a püspök asztalához és vele étkezhetett. Nem nézte sohasem, hány napon, hány héten át veszi igénybe vendégszeretétét, konyháját, asztalát.

Egyszer egy bélpoklos beteget, befektetett az ágyába, hogy ott pihenjen, ő maga pedig éjnek éjszakáján szekercét vett a kezébe, elment a szecsei erdőbe fát vágni, hogy segítsen szolgálainak.

Ugyanaz a munka, ugyanaz a gyógyító, alamizsnaosztó, embervédő tevékenység indult meg ezekben az években szerteséjjel az országban. Szent Benedek fiainak monostorai a Bakonyban és szerteséjjel Dunántúl: Pannonhalmán, Bakonybélien, Dömölkön a barátok kolostorai voltak Magyarországon az első kórházak és a tehetetlen, munkaképtelen aggok első menedékházai.

Viharos évszázadok során, mikor idegen hadak lepték el az országot, ezek a kolostorok, amelyek megerősített várak voltak, a menekülő népesség utolsó mentsvárjai lettek. A megerősített falak mögött nagy élelmiszerkészletek voltak fölhalmozva és a menekülő népességet

a szerzetesek ellátták élelemmel, fődéllel, de fegyvert ragadva kezükbe, meg is védték őket. A tatárdúlás idején a pannonhalmi monostort hónapokon keresztül védelmezte hősiesen Szent Benedek fiainak vitéz serege Uriás apát vezérlete alatt. A tatárok nem voltak képesek bevenni a várat és akik a kereszt oltalma alá menekültek a monostorba, ott valóban menedéket találtak.

Ha a tatárjárás vészes koráról emlékezünk, nem szabad elfeledkeznünk IV. Béla király leányáról, Boldog Margitról sem, aki a Nyulak szigetén, a mai Margitszigeten élt kolostori magányában, alázatban, önsanyargatásban, imában és jóságban példát adva az apácáknak. Az Árpádházi Boldog Margitról fennmaradt költői legenda és a róla maradt följegyzések mind magasaltják őt mint betegápolót. Önfeláldozóan ápolta a sínylődőket, nem félt semmiféle kórtól és mikor társnői látták, hogy a legszörnyűbb ragályos betegségek áldozatait milyen félelem nélkül ápolja, tisztogatja, eteti, mosdatja, az a hit vert gyökeret szívükben, hogy a szent királyleány testén nem fog semmiféle ragály. Ő a betegápolást olyan önfeláldozással végezte, hogy sokszor hetekig nem aludt jóformán semmit, éjjel-nappal a betegeket szolgálta, fagyos, zimankós időben járt ki a kútra, hogy vizet hozzon nekik, ment a hideg konyhára tüzet rakni, hogy bort forraljon, vagy meleg borogatást készítsen a sínylődőknek, még az undorító rühbetegségben szenvedőkhöz is félelem nélkül közeledett, megnyírta, megfürösztötte, kenegette őket.

Ezen a helyen, ahol a magyar jószív történetét mondjuk el, meg kellett emlékezni e csodálatos királyleányról, aki a magyar betegápoló nővér szent őse.

A gyermekvédelem primitív, de végtelenül áldásos formája volt az, amit Árpádházi, majd a vegyesházbeli királyaink idejében, az országban szerteszéjjel álló és virágzó kolostorok műveltek. Az elhagyott gyermekeket, akik akkoriban is nagyszámban voltak, az árvákat, akiknek senkijük nem volt, a hadiárvákat, akiknek apjuk hadban pusztult el, az országot sűrűn pusztító dögvészjárványok, majd idegendúlások után tömegesen kóborló gyermekeket a kolostorok fogadták magukba. A kolostori iskolákban nevelték fel őket és ezekből az elhagyatott, alacsony sorból származó árva jobbágy-gyerekekből a magyar történelem kiválónál kiválóbb nagyságai lettek. Vitéz katonák, nagy papok, tudósok, hithirdetők, nemzeti hősök.

Ez volt a magyar gyermekvédelem kezdete, az oltár tövében, Isten nevében.

KANIZSAI DOROTTYA

A csataterék borzalmaival enyhítő emberszeretet első nagy nyoma a mohácsi vész katasztrófájához vezet emlékezetünket. A mohácsi csata estéjén fáklyás emberek százai lepik el a véres mezőt és a fáklyás embereket egy gyászba öltözött, méltóságteljes hölgy vezérli, aki nem fél a szörnyű, üszkös sebektől, nem fél a torzultarcú halottaktól, nem fél az éjszaka rémeitől, nem fél a szanaszét kóborló török hadaktól sem. Két nádorispán özvegye, Kanizsai Dorottya ez, aki egymásután lett Özvegyévé Geréb Péter, majd Perényi Imre palatinusnak. Négy száz embert fogadott ezen az estén, hogy összeszedesse és biztos fődél alá vigye a sebesülteket, a halottakat pedig istenes módon eltemettesse a haza földjébe, melyet vérük áztatott.

Álljunk meg egy pillanatra nemes alakja előtt kegyelettel. A harctéri embervédelem első nagy heroinája ő.

Meg kell emlékeznünk Rákóczi Ferenc nagyanyjáról, Rákóczi Györgyné Lórántffy Zsuzsannáról, Erdély fejedelemasszonyáról, akinek a szívét, szellemét, jóságát legjobban jel-

lemzi az, amit Szalárdi János jegyez föl róla és férjéről. Mert Ferenc, harmadik gyermekük, meghalt, „egész életükig nem fognak vala vacsorát enni”. Ez a rendkívüli eszű, erős jellemű, végtelen szívósságú asszony, aki férjének, György fejedelemnek, igen komoly támasza volt az országlásban, vagyonát, jövedelmeit bőkezűen osztotta széjjel nemcsak a kulturális intézmények támogatására, főiskolákra, egyháza támogatására, hanem a szegényeknek, a szűkölködőknek. Lórántffy Zsuzsanna Erdélyben alamizsnaosztó helyeket állított fel, ahonnan rendszeresen támogatták a nyilvántartott szegényeket.

A karitatív intézmények rendszeres szervezése a XVIII. századra esik. Mária Terézia 1768-ban állítja fel Magyarországon az első árvaházakat. Nagyszebenben, Kassán és Debrecenben szervezik ezeket, még pedig a királyné akaratából csakis katolikus árváknak.

Fia, II. József császár Budapesten Armeninstitút-ot létesít. Ez az Armeninstitút tulajdonképpen nem is menedékház vagy intézet volt, hanem pénzalap, amelyből rendszeresen segélyezték a nyilvántartott szegényeket. Ezek a rendszeresen segített, „házi szegények” heti 12 és 24 krajcárt kaptak nyomoruk és aggságuk szerint. Elaggott „városi szolgák” pedig ugyancsak két kategóriában, havi 1 forint 12 krajcár, illetve 3 forint segélyt kaptak. Ugyanabban az időben a Clarissa nővérek zárdájában igen jeles kórház és aggok menedékháza működött. Az áldásos tevékenységű apácarendet azonban éppen II. József parancsa üzte ki az országból a többi szerzetesrendekkel együtt. Így azután a kórház és az aggok menedékháza megszűnt.

Ez a korszak, a XVIII. század egyébként a filantrópikus hajlandóságnak nagy fellendülését hozta meg. Egymásután jelentkeznek a szebbnél-szebb jótékony alapítványok. 1796-ban a Pintér-féle alapítvány létesül egy kórház építésére. A Pintér-alapítványhoz egyéb adományok és alapítványok járulnak, egytől-egyig polgáremlékeknek a jóvoltából. A Rókus-kórházat ebben az időben építik, a kápolna mellé, amely már a XVIII. évszázad erején ugyanazon a helyen és ugyanabban a formában állott.

E kor pesti polgárainak nagylelkűségét bizonyítja a késő utód előtt az a tény, hogy 1760-tól 1790-ig 52.707 forintot adtak jótékony célra magánosok. Óriási Összeg volt ez akkor! És ezek egytől-egyig dolgozó polgárok voltak.

1799-ben a jég tavaszi megindulásával vízáradás pusztította el Pest városának egyes részeit. Ez a vízkatasztrófa nagyszabású segélyakciót inspirált. Még ma is olvashatjuk azt a megható nyomtatványt, amelyet 1799-ben adtak ki Pesten „Trattner Mátyás betűivel”. A nyomtatvány címe ez: „Szabad királyi Pest városának nemes gondolkozású lakosaihoz, egynémely emberszerető polgár. A Jég megindulásával támadt víz-áradásnak alkalmatosságával 1799.”

Ez a fölhívás, amellyel az emberi szíveket akarják megindítani és az emberi zsebeket kinyitni, így kezdődik: „Borzadozik testem, hogy ha eszembe jut, minemű ropogásokkal és durranásokkal mozdult meg négyízben fekvőárkában a fagyos Duna, minemű zajjal ment el nemrégiben több mint két holnapig álló helyéből ama számtalan károkat okozó Duna jege, mimódon epesztette Pest Lakosinak szíveket, valahányszor megállapodott, följebb 's följebb emelkedett a partokhoz és tornyozván mindenfelül a jégthalmokat e' két Várost irtóztató áradásokkal rémítette.”

Majd később:

„Ugyan ki rajzolhatja le elegendőképpen mindazokat, amiket szemeink láttak, avagy füleink hallottak. Számtalan emberek a hirtelen reájuk áradt víz közt végső romlásokat szemlélvén, különféle módon kerestek szabadulást maguknak 's magzatiknak. Némely Anyák szerencséjüknek tartották, hogy kiragadhatván a bölcsőből gyermekeiket, velük a vízből

kifuthattak: sok házigazda felijedvén a kiáltás, lövöldözés és dobolás által álmából, veszni hagyta hosszas munkával szerzett jószágát, csakhogy a reája dülendő ház agyon ne üsse. Voltak némely öregek is, akik összeszedvén holmi kis erejüket (mert kinek nem volna élete kedves) gázolták, mint csak lehetett a vizet és a szárazra siettek”...

... Azután így folytatódik:

„Barátom! Ki az alatt, hogy e szerencsétleneket érte a veszedelem, bizton folytattad Mesterségedet vagy Kereskedésedet állj elő most, ha emberi szeretettel bírsz, részesítsd mindennapi kenyeredben emez éhen holt boldogtalanokat: meglátod mely igen meg-örül szíved, hogy te-is jó-tévője lehattél kárvallott felebarátodnak.

Ti is Nemes gondolkozású Pesti Lakosok! Kik már többször önként nyilvánvalóvá tettétek felebaráti szereteteket, reménlem, nem várjátok, hogy most-is ösztönözzön valaki a jó-tételre benneteket, annyival inkább: mivel már-is nyilván-való jeleit adtátok készségekteknek és buzgóságotoknak e' jelenvaló veszedelem alkalmatosságával, melyet a polgárok minnyáján annál hálaadóbb szívvel köszönnek néktek, mennél nagyobb volt a kár, melyet kész segítségekkel nyakunktól elhárítottatok.”

A főlhívás végén megható német versezet van, amelynek utolsó két strófája így hangzik:

*Reicht mit edlem Sinne Eure gute Gaben
Zu des Dürftigen Errettung hin,
Der mü Redlichkeit und Fleiss sie einst benützet
Und ein neues Letßn nun beginnt!*

*O der Seligkeit, so Schöpfer sein zu können
Von der Brüder dauerhafien Glück!
So wird Euer Angedenken in den Herzen
Guter Menschen unvergess'ich sein!*

Érdekes beletekinténünk abba a kimutatásba, amely Buda és Pest városoknál létesült jótékony-alapítványokról készült.

Az aggok alapjára, inkább egy aggokháza létesítésére, már 1762-ben 2200 forint alapítványt tett Bello Éva. Ugyancsak ő 1778-ban már 6000 forintot adott ugyanerre a célra. Szalay Zsuzsanna 1778-ban 12.000 forintot, Pausch Mór 1785-ben 19.230 forintot, ugyancsak ő 1792-ben 6277 forintot, Wieser Mihály pedig 1790-ben 7000 forintot adományozott az aggok házának.

Az a Pintér-féle alapítvány, amelyről már szóltunk, a Rókus-kórház alapjait vetette meg. Pintér Fülöp alapította 1771-ben és 16.000 forint volt.

Mukkenhuber Fülöp budai káposztakereskedő 1804. évben kelt végrendeletében 18.000 forintot hagyott váltópénzben fiúbetegek tartására. Dümshitz János 1798-ban a Várban lévő 151. számú házának felét görögkeleti és római vallású szegények segélyezésére hagyta. A gróf Koháry-alapítvány 1729-ből kelt.

Az első siketnéma-intézetet Magyarországon jólési Cházár András ügyvéd, Gömör vármegye volt főjegyzője alapította. Cházár, aki nagyon jeles jogi író volt, ismertté tette nevét már mint gömöri főjegyző, azokban a híres követi utasításokban, amelyeket a magyar nyelv használatáról irt az országgyűlési követek számára. Főjegyzői állását politikai sérelem miatt hagyta ott és mint ügyvéd működött azután. 1799-ben Bécsben időzik, ahol megnézi a siketnémák ottani intézetét. Ez a látogatása az intézetben olyan nagy hatással van lelkére, hogy elhatározza: a szerencsétlen magyar siketnémák számára alapít ilyen intézetet.

Kihallgatásra megy I. Ferenc királyhoz, aki előtt fölveti az eszmét. A király beleegyezik a terv megvalósításába és akkor Cházár András hazamegy Magyarországra, fáradhatatlan buzgósággal jár-kél, agítal a siketnéma-intézet érdekében és két esztendő leforgása alatt 40.000 pengő forintot gyűjt össze a nemes célra.

1802-ben Vácott nyitják meg Cházár András siketnéma-intézetét, amely az első Magyarországon a szerencsétlen siketnémák üdvére. Akkor kezdődött meg az az áldásos munka, amely később az ország több pontján folytatódott, jeles intézetekben, kitűnően képzett emberek vezetése alatt, azzal a céllal, hogy azokat a boldogtalanokat, akiket a gondviselés a süketnémaság átkával sújtott, állati elhagyatottságukból kiemelje, a társadalom tagjává tegye, a kultúra és a társadalmi élet áldásaiban részesítse és hasznos, dolgozó emberré nevelje.

A XIX. század elején már egymásután alakulnak szerte Magyarországon, de különösen Pest városában a jótékony intézetek. Meg kell említenünk egy sajtóságos ilyen egyesület, amely 1810 október 26-án alakult meg Pesten, a Józsefvárosban. Ez az egyesülés megalakulásakor a következő nevet kapta: Ehramen verähligten Weingärtner Gemeinde. A józsefvárosi szőlőművesek jótékonyági egyesülete volt ez, amely Strassenreiter Simon elnök vezetésével azért alakult, hogy a nyomorúságban sýnylódó családokat és betegeket segítse, a szegénységben elhaltak illő eltemetéséről gondoskodják. Ezt a jótékonyági egyesületet, amely a józsefvárosi szőlőkertészekből rekrutálódott, azért kellett megemlíteni, mert jótékonyága messze túlterjedt azokon a határokon, amelyeket alapításakor célul tűztek ki. Föl kell jegyeznünk, hogy a nemesszívú sváb szőlősgazdák derekasan megfeleltek hivatásuknak, évente háromszor-négyszer is fizettek be az egyesület pénztárába jelentékeny összegeket és egyáltalán nem voltak szükkeblűeknek mondhatók, mert hiszen egy olaszországi földrendés alkalmával több száz pengő forint adományt küldtek a messze idegenben szenvedők számára.

ASSZONYKEZEK MUNKÁJA

Az 1817. esztendőben alakult meg Hermina főhercegnőnek, József nádor első nejének vezetésével a „pesti jóltévő Asszonyi Egyesület.” Ez a nagyszerű egyesület korszakalkotó munkát végzett Pest város karitatív és szociális életében.

Hadd álljon itt az egyesület egyik jelentéséből néhány sor, amelyben meg vannak jelölve az egyesület céljai:

„Az egyesület mindjárt megalapításánál átlátta, hogy csak a helyesen felfogott arányban és rendben nyújtott segedelem lehet valódi, bizonyos s ennél fogva a legjótékonyabb segedelem, ellenben a csupa alamiznaadás bizonytalan, drága, többnyire káros és így igazán tekintve nem keresztyén segedelem, minthogy ezáltal a csalárdtság táplálatik, a renyhesség ingereltetik és a szorgalom kiirttatni segítetik. Minthogy pedig e következő öt cikkely: Táplálat, Ruházat, Lakás, Beteges állapotban Orvosi segedelem és Gondos. Ápolás teszi az emberi élet kerülhetetlen szükségéit, ki ezek közül ennek vagy amannak valódi híjjával van, a szegény és szükölködő és csak az ilyen méltó tehát a szegények intézetének tekintetere. E nézet szerint tulajdonképen hat főosztályai vannak az igazi segedelemre méltó szegényeknek:

- a) Olyanok, kiknek csupán szempillantati segedelem kell.
- b) Azok, akik szigorú élelmöket önmaguk akarnák s tudnák megkeresni, ha környül-

állásaikhoz alkalmaztatott munkát kaphatnának, melyet azonban nem nyerhetnek, mivel őket mint öreg nyomorék embereket vagy más okból senki sem használja.

c) Olyanok, kik szükségüknek egy részét képesek volnának békeresni, de korok gyengesége, nyavalyáságok vagy más körülállások miatt nem mind azt nekik szükségesképen kellenek.

d) Oly öregek és nyavalyások, kik éppen semmit sem kereshetnek.

e) Szegény, szűkölködő betegek.

f) Elhagyott, gyámoltalan gyermekek.”

Az egyesület az itt vázolt jótékonyági program alapján nagy lelkesedéssel, körültekintéssel, buzgalommal és áldozatkészséggel kezdte meg működését.

Az egyénekenkénti segítség úgy történt, hogy pénzsegítséget, eleséget, ruházatot, tüzelőfát, orvosi segítséget és gyógyszereket hetenként vagy hónaponként osztottak ki. Az volt a rend, hogy a szűkölködő abban a kerületben, amelyben lakik, az úgynevezett „Választott asszonynál” jelentette magát. Ez a választott asszony a választmány legközelebbi ülésén jelentést tett és az ő jelentése alapján határoztak. Az alapszabályok szerint meg volt engedve a választott asszonynak, hogy ha a segítség nyújtása rendkívül sürgető és nem várhat a választmány legközelebbi üléséig, a választott asszony az előlölövel, vagyis az elnökkel egyetemben a segélyt azonnal megadhatta, de a jelentést azért a legközelebbi ülésen meg kellett tennie, hogy a választmány helybenhagyhassa intézkedését. Ha egy ilyen szegény állandó, rendszeres segélyt kapott, úgynevezett „Segedelem-könyvecskét” adtak neki és a segedelem-könyvecskében tartották nyilván mindazt a segítséget, amit neki rendszeresen adtak. A kerületi választott asszonyok a szükséges pénzt, ruházatot, ételmet, mindazt, ami a segélyezéshez szükséges volt, nyolchetenként vették ki az egyesület raktárából és pénztárából és a választmányi üléseken számoltak el.

Az egészen nyomorék vagy elaggott, gyámoltalan emberek tartása az egyesület által úgy történt, mint az árva kis gyermekeké. Kiadták őket megbízható családokhoz illő bér mellett, amit az egyesület fizetett értük. Azokat a betegeket, akik ágybanfekvők és ott elpusztultak volna minden ápolás nélkül, az egyesület költségén a városi kórházba, az előbb említett Szent Rókus-kórházba vitték.

Fölállított az egyesület mindjárt működése elején a „Terézia-városban”, bérelt házban, ápoló-intézetet egészen nyomorék, elaggott, „öregségök miatt elalélt személyek” számára. Az egyesületi jelentés ennek az intézetnek a céljáról és működéséről a következőkben emlékezik meg:

„Pedig mennyivel több illy elalélt emberek vannak ezen népes Városban, kik egész éltüket munkában, fáradtságban s polgártársaik szolgálatában becsületesen és illendően töltötték el, a nélkül, hogy aggott korok élelmére egyebet gyűjthetnek volna azon szánakodásnál és segedelemnél, melyre ifjabb és tehetősebb ember-társaiknál méltán számot tarthatnak? Az illy szegény, érdemes öregeknek tehát, étel, ruházat, köntös és a szükséges ápolás, ezen tiszta egészséges szobákban nyújtatik. – Ételük áll jól készült marhahús vagy bőjtös levesből, fél font húsból, főzelékből s megkívántató kenyérből és bizonyos napokon egy kevés borból. Ápolásról s tisztaságról a helyben lakó Gazda asszony gondoskodik.”

Fölállított az egyesület egy keresetintézetet „minden szükséges eszközökkel felkészült önkényes dolgozóházat” olyanok számára, akik még örömet dolgoznának, de mivel csak a gyári munkához vagy más ipari mesterséghez értenek, vagy koruk, gyengeségük, nyomorékságuk miatt nehezebb munkára alkalmatlanok, itt könnyebb munkával kereshetnek valami élelmiszert.

Fölállítottak egy iskola-intézetet egészen árva gyermekek számára. Ide olyanokat is fölvettek, akik nem árvák ugyan, de szülőiktől se eledelt, se ruhát nem kapnak. Ennek az iskolaintézetnek kettős volt a célja: először az, hogy olyan oktatást kapjanak a gyermekek, amely alapja lehet későbbi fejlődésüknek, hogy hasznos polgárok, munkás, dolgos, esetleg művelt emberek legyenek ezek az utcára taszított, koldulásra, züllésre, korai pusztulásra ítélt penészvirágok, másodsor, hogy a gyermekeket, akik semmiféle fegyelemhez szokva nincsenek, az utcán és a szemétdombon élők az életüket, rendes munkássághoz szoktassák s bennük a munka szeretetét fölébresszék.

Volt az egyesületnek „asszonyi kézimunkát lerakó helye”, olyan szegény asszonyok és lányok számára, akik otthon élnek és szorgalmas kézimunkával becsületes keresetet akarnak szerezni, vagy legalább enyhíteni akarják szűkösen kereső családfenntartójuk gondjait. Nagyon nagy számmal voltak már akkor is ilyen szegények, akik közügyességgel és szorgalommal pénzt kereshettek volna, de nem volt rá módjuk, hogy munkát kapjanak, sem pedig arra nem volt alkalmuk, hogy otthon készült munkájukat értékesítsék. Az ilyen szegények, miután rendszerint arra sem volt pénzük, hogy kézimunkájukhoz anyagot vásároljanak, a raktárt kezelő felvigyázó asszonytól kapták a készen fekvő anyagot, a felszabott szöveteket munkára és a munka végével a beszolgáltatott kész kézimunkák vagy megvarrott ruhák után járó munkadíjat készpénzben és azonnal kifizették nekik.

Ennek az áldásos működésű egyesületnek a nevéhez fűződik az első kezdetleges gyógyítható vakok intézetének a felállítása is. Gyenge próbálkozás volt ez, de abban az időben, amikor a vakok minden védelem, minden tanítás, minden gyámolítás nélkül tengődtek még a legnyomorultabb állati sorban, amikor a gyógyítható vakok maguk sem tudták, hogy gyógyíthatók, mikor a hályog örök vakságot jelentett, igen-igen nagy, merész és dicsőséges lépés volt. Ez az „Intézet a szegény belseghályogosak gyámolítására és gyógyítására”, tulajdonképpen két szobából állott. Az Újvilág-utcában volt két bérelt szobában, ágyakkal és egy ápolóasszonnyal. Azokat a belseghályogosakat vették fel ide, akiknél még megvolt a remény, hogy szemük világát részben vissza lehet adni. Lakást, ételt, orvosságot, szükséges ápolást, gyógyítást kaptak. És igen sokan a szemük világát kapták ott vissza!

Az első valóságos vakok intézete, amely már a kor színvonalán állott és azoknak a világtalanoknak a nevelésével foglalkozott, akiknek semmi reményük nem volt arra, hogy szemük világát valaha is visszaszerezzék, 1825-ben alakult meg Pozsonyban. József nádor százszor áldott nevéhez fűződik ennek a humanitárius intézetnek a megalapítása. A nagyon emlékezetes 1825-iki reformországgyűlés idején Bécsből, az ottani vakok intézetétől kért egy tanítót a nádor. Ezt a tanítót, akit Beitl Rafaelnak hívtak, Pozsonyba hozatta, ott egy üresen álló követi lakásba telepítette be, ahol a szakavatott vakoktató két vak növendékkel kezdte meg a működését. A nádornak itt még csak demonstráció volt a célja. Az országgyűlési követeket csoportosan meghívta, hogy nézzék meg ezt a kétszobás „intézetet”. Azt akarta, hogy meginduljanak, hogy a szerencsétlen vakok sorsán szánakozzanak és belásák egy ilyen intézet alapításának mulhatatlan szükségét. Az első kísérletet a nádor nem hagyta hatástalanul elmúlni és egy év múlva, 1826-ban Pestre telepíti a vakok intézetét. Itt azután olyan propagandát kezd, hogy az adakozásokból nagyon szép intézeti házat is építettek a Király-utcában, a Valero-féle selyemgyárral szemben, azon a telken, ahol most a Zeneművészeti Főiskola áll. A nádor nemes törekvéseinek leglelkesebb támogatója Pestvármegye nagy alispánja, Földvály Gábor lett. A nádoron kívül az ő nemes emlékének tartozunk legtöbbször azért, hogy ez az intézet, amely Pozsonyban két kicsiny bérelt szobában kezdte meg a működését, Pesten röviddel azután szép, virágzó, a kor követelményeinek

teljesen megfelelő intézetté épült, ahol már a húszas évek végén és a harmincas évek elején húsz-harminc vakot tartottak el és tanítottak írásra, olvasásra, zenére, hasznos kézimunkára és tudományokra.

Nagyon érdekes az intézet igazgatójának, Dolezsalek Antalnak lelkes szavait ide itkítani, amelyekkel egy könyvében a vakok intézetének szükségessége mellett érvel:

„Mily kártékonyán hat a szülék tudatlansága gyermekeik nevelésében és képezésében a vak gyermekekre, minden ily intézetben tapasztalhatni, mert a szülék nagyjából azon véleményben vannak, hogy a vak gyermek semmiféle munkára nem képes. Evégből a szegény teremtményt egészen elmellőzik. Balga hiedelmök annyira megy, hogy a gyermeket képtelennek tartják a másként közönséges munkáknak mások segedelme nélküli elvégzésére. Így történik, hogy gyermekek, kik tíz-tizenkét éves korukban jönnek az intézetbe, sem illendően ülni, sem állni vagy járni nem tudnak, még kevesebbé enni vagy öltözködni. Hogyan lehetséges mármost, hogy ily teremtményeknek képzeleteik lehessenek külső tárgyokról, vagy hogy képzelő tehetségek egyes képzeletekből fogalmakat összeállító munkásságba helyeztessék. Ha a szülék szegények, akkor az ily gyermekek állapotja még szomorúbb, mert itt ama balga hiedellel még azon lehetetlenség is párosul, hogy a gyermeket taníthassák, a szülék kenyérkeresete ezt meg nem engedvén s így szegénykék végkép elhagyattatnak. És mily kártékonyán hat ez a gyermekek lelki és szívképzésére, abból szembetűnő, hogy ily szegény teremtmények az emberi társaságtól egészen elválasztva, kénytelenek lesznek kenyérüket koldulással keresni, ami állapotukat annál inkább terheli, majdón mindenkitől szárandó állapotra emlékeztetnek, sőt nem néha pajkosságból gunyoltnak, ami őket embertársaik iránt bizodalmatlanokká teszi, gyakran egy vagy más rosszra bírja. Az oly élénk képzelő erőnek, melyet a vakoknál igen nagy fokon találni, nincs elesége s ezáltal különféle álutakra tér. Így lesznek ezen emberek sokszor a házi boldogságok háborgató! fecsegések által, lesznek iszákosok, hogy hosszasan kábító, de nekik jótevő feledékenységet szörböljenek magukba. Eszerint az országnak terhére válnak s némely jó ész elnyomva s haszonvehetetlenül vesz oda.”

A harmincas évek elején, amikor már Földváry Gábor alispán, a vakok intézetére felügyelő „küldöttség” helyettes elnöke, Batthyány János és Zichy János grófok, a veszprémi káptalan és Kassa szabad királyi város nagyobb alapítványokat tesznek az intézetben, amely Pest város és Pest vármegye állandó támogatásában részesül.

Érdekes, hogy ebben az időben a következő betűnemeket használják az intézetben a vakok oktatására: 1. könyomatú boglárbetűk, melyekkel a növendékek önmaguk nyomtatják olvasókönyveiket, 2. kis latin boglárbetűk, úgynevezett búbosbetűk, melyeket a vakok sokkal gyorsabban olvasnak, mert könnyebben felfogják, mint a nagy könyomatú betűket; ezeknek a betűknek a segítségével a vakok egymásközt leveleznek, 3. keresztül-sajtolt betűk, melyekkel a vakok számára készült kalendáriumokat és történeti könyveket nyomják, 4. a tömegbetűk, melyekkel a kottákat és az ének szövegét is nyomják. Finomra tört krétából és felolvasztott gummiból készítik, lehet belőle térképeket, geometriai alakokat és különféle rajzokat is készíteni.

Az éneklésben a növendékek rövid idő alatt annyira vitték az intézetben, hogy egész oratóriumokat és vokálmiséket adnak elő.

Bizonyosan érdekelni fogja az olvasót, hogy a vakok intézetében az első években mire tanították a növendékeket. A következő tantárgyakról számol be az intézeti Értesítő: Hitvallás és bibliai történet, magyar nyelvtudomány és helyesírás, német nyelvtudomány és helyesírás, írásbeli előadások magyar és német nyelven, szám és fej béli számolás, írás,

a tapintható betűk olvasása és nyomtatása, természettörténet és technológia, természet-tudomány és diétetika, földleírás, hazai történet magyar nyelven és a világ története. A zeneoktatás a következőkből állott: zeneelmélet, éneklés, zongora, orgona, hegedű, violon-cello, hárfa, gitár, fuvola, klarinét, vadászkürt, trombita, fagot. A következő kézimunkákat tanulták: kötés gyapjúból, pamutból, cémából és selyemből, fonás rokkával és sodróval, szalagszövés, zsinórozás, hálózás, szalma- és kosárfonás, gépmunkák, övkészítés, esztergályozás, asztalosmesterség.

1828 június 1-én nyitotta meg anyjának budai házában a szépséges Brunsvik Teréz grófnő, a nagy Beethoven ideálja, Magyarország első kiseddóvó-intézetét. Angyalkertnek nevezte el az anyagi lelkű Teréz grófnő ezt a házi intézetet, amely nem volt iskola, hanem családi kör, gyöngéden szerető anyai otthon azoknak a szegény kis angyaloknak szentelve, akiket szüleik mostoha sorsa a családi otthon édenéből kizárt. A nemes grófnő áldott lelkét 11 kiseddóvó alapítása dicsőíti szerte a hazában. 1830-ban könyvet írt a kiseddóvás ügyéről: „Rendszabási a nemzeti egyesületnek, a kiseddek koránti nevelésére nézve gyám- és képző-intézetek által.” Ennek a könyvnek az ösztönzésére alakult meg 1836-ban az országos kiseddóvó egyesület. A széplelkű Teréz grófnő még több könyvben és röpiratban szállott sikra a gyermeknevelés, a kiseddóvás ügyéért. Áldott nevét örökre megőrzik azok a kiseddóvók, amelyek az ő kezdeményezéséből születtek.

Az asszonyegyesület, amelyről az előbb már beszéltünk, céltudatosan, szívós energiával hajtotta végre programját. Mikor már sikerült felállítania azokat a jótékony intézményeket, melyekről az imént beszámoltunk, újabb nagy akcióba kezdett: elhatározta, hogy végetvet Pest városában az utcai koldulásnak. A város tanácsa és polgármestere készségesen megadta a segítséget ennek az akciónak a támogatására és a város közegei sorra járták az idevaló koldusok lakásait, tanyáit, fészkeit. Rendszeres környezettanulmányt végeztek, külön lajstromokban összeírták a koldusokat és a nőegyesület „választott asszonyai” ezeknek a lajstromoknak az alapján újra végigjárták a szegények tanyáit, egybevetve saját tapasztalataikat a városi hivatalnokok jelentéseivel. 1830 augusztus tizennyolcadikán és a következő napokon a városi tanács összegyűjtötte a koldusokat megjelölt helyeken és egy bizottság, amely részben a város uraiból, részben az asszonyi egyesület választmányi tagjaiból állott, két főosztályra választotta a koldusokat: idegenekre és helybeli koldusokra. Az idegeneket eltávolították a városból, a helybeli koldusok közül pedig nagy szorgalommal ki kellett válogatni azokat, akik egyáltalán nem voltak rászorulva a koldulásra, de mégis pirulás nélkül üzték ezt, hogy vagyoniukat szaporítsák. Azokat is ki kellett selejtezni, akik bár szegények, mégis keresetképesek, mert fiatalok, egészségesek. Ezeket könyörtelenül kiselejtezték, a megmaradt koldusokat pedig, akik szegények, sőt részint nyomorékok és öregek, az asszonyi egyesület átvette és elhelyezte intézetekben. Azoknak a számára pedig, akiket semmiképpen sem lehetett az intézetekben elhelyezni, felállított két gyámintézetet; egyet a férfiak és egyet az asszonyok számára, ahol ezek szoros ellenőrzés alá helyezhetők voltak és a munkaképeseket munkára is szorították. Eledelről és ruházatról az egyesület gondoskodott és hogy ezt megtehesse, új pénzalap után kellett néznie. Ez a pénzalap gyűjtés útján került elő és az asszonyegyesület megteremtette belőle az utcai koldulás megszüntetését célzó alapot. Ezt az alapot 1833-ban a város tanácsa vette át és akkor az alap vagyona 35.000 váltóforint volt.

Ezt a szegényalapot később a város kezelésében állandóan gyarapították nemcsak az adományok, hanem az iparendélyi díjak, a zenedíjak és a bírságok.

Érdekes, hogy a két gyámintézetben, ahol az asszonyegyesület a város által kirendelt inspektor vezetése alatt végezte ezt a koldusnevelést, átmeneti fogda is volt, mert akiket

mint koldusokat elfogtak a város darabontjai, idekerültek, jótékony gondozás alá, mielőtt sorsúk felől határozott volna a városi hatóság.

Ugyanebben az időben, a harmincas évek elején, gyógyulok és lábbadozók házat állította fel, ugyancsak bérelt szállásokon, a nőegylet, azoknak a számára, akiket a kórházból elbocsátottak, de még annyi erőre nem kaptak, hogy munkával kereshették volna meg szükségletüket.

Ha végigtekintünk ennek a nemes és nagyszerű intézménynek, az asszonyegyletnek a működésén, amely József nádor pártfogásával egyre jobban terjesztette ki a maga karitatív munkáját, előbb Hermina nádorasszony vezetésével, majd később a nádor harmadik feleségének, Mária Dorottya főhercegasszonynak a védnöksége alatt, csodálkozva állunk meg és azt kérdezzük, vajjon hogyan bírhatta azt a rengeteg munkát szervezettel, adminisztrációval és főképpen pénzzel egy társadalmi egyesülés?

Óriási erőfeszítések voltak szükségesek arra, hogy ezt az egyesületet fentartsák, óriási erőfeszítésbe került, hogy az egyesület ennyi intézetet és intézményt pénzzel és adminisztrációval győzzön. Hogy a szépen megindult munka abba ne maradjon, hogy az egyesület túleröltetett anyagi erői fel ne mondják a szolgálatot, József nádor rendeletére 1833-ban Pest városa vette át az asszonyi egylet intézményeit és a nőegylet kezében csupán a hályogos vakok számára alapított gyógyintézet és a házi szegények segélyezése maradt. A nádor a város kezelése alá bocsátott intézetek vezetésére és irányítására egy bizottságot nevezett ki, amelynek elnöke mindig a helytartóság egyik tanácsosa volt. Ennek a bizottságnak jóidőig volt vezetője Eötvös József báró is. Mikor a város átvette az egyesület bizonyos tőkét, anyagait, műszereit, azoknak összes értéke 85.185 forint volt és a város ugyanakkor 50.000 váltóforintot szavazott meg az intézetek számára. Hogy minél eredményesebb legyen a munka, Teleki Janka grófnő 20.000 forintot ajándékozott ugyanakkor, 1833-ban, ezeknek a jótékony intézeteknek a továbbfejlesztésére.

1842-ben a város az asszonyi egylet által alapított kisdedővót feloszlatta és az ott lévő árvákat az ugyanakkor felállított Josefinum-árvaházban helyezte el. Ez az árvaház, amely az Üllői-úton épült, máig is ugyanabban a szép régi épületben van, amelyben először megnyitotta a fenséges nádor.

WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓ

A XIX. század jótékonyági mozgalmainak, alapításainak, karitatív megmozdulásainak mozgalmas éveiből kiemelkedik egy hatalmas, robusztus alak: Wesselényi Miklós báró. Az árvízi hajós, aki azon a szörnyű három napon, 1838 március 14-én, 15-én és 16-án étlen-szomjan, nem pihenve, álom nélkül járta dereglyéjén a vízözönné változott pesti utcákat, az emberéletek százait mentve meg és a szennyes áradatból kihalászott Ínségeknek ételmet, kenyeret, száraz ruhát szállítva. Ez a gigászi alak volt a lelke a mentőakciónak, az ő erélye, az ő kíméletlen energiája, az ő gorombaságai, az ő hősies erőfeszítései, az ő félelmes tekintélye serkentette munkára a gyávákat, egykedvűeket, közömböseket, kényelmeseket.

Ezekben a szörnyű árvízi napokban szelíden világít az emberi jóság mécsese. Egy Lászlóné nevű úriasszony az árvízújtotta lakosságból naponta százhatvan személynek ad enni, Andrassy városi tanácsos, Eötvös József és Dénes báró, Marczibányi Livius, Kovács Ferenc ügyvéd, Landerer Lajos nyomdász és még annyian mások, polgárok és főrangúak,

fáradoznak és adakoznak bőkezűen és nagylelkűen. A nádor és Wesselényi vezetik az adakozást, az ő felszólításukra és sürgetésükre küldenek a városok, a falvak, az uradalmak, az egyesek élelmet, ruhát és pénzt. Pozsonyból 8000 forint érkezik és két hajó rengeteg élelmiszerral. A pozsonyiak adakozásában terményekkel, kenyérral és készpénzzel résztvesz Graszalkovics herceg, de ott találjuk az adakozók sorában a Zichy, Eszterházy, Pálffy, Batthyány, Apponyi, Odessalchi nevet. Pokorny színgazgató a Fra Diavolo pozsonyi előadásának egész jövedelmét ajánlja föl a pesti, budai és győri árvízkarosultaknak. Székesfehérvárról, a pestmegyei és fehérmegyei uradalmakból bőkezűen küldik a búzát, a lisztet, a krumplit, a marhát. A nádor és Wesselényi hősiesség nagylelkűsége megmozgatja a szíveket és ezekben a vészsújtotta napokban valóban gyönyörű, fölemelő, szívet melegítő szépségen virágozik ki a magyar lélek embersége.

Wesselényi személye mellett nem mehetünk még tovább. Meg kell emlékezni azokról a jótékony alapítványokról, amelyeket szép vagyonából tett ez a nemeslelkű és lángeszű férfiú.

1831. év márciusában mutatta be Középszolnok vármegye rendéinek a jobbágyai számára tett ínségalapítvány alapító-levelét.

Ezt az alapító-levelét, amely Szilágy vármegye levéltárában található, érdemes volna egész terjedelmében ide iktatni. Ha erre nincs is terünk, néhány kiszakított részét bemutatjuk, hogy e nagy férfiú gondolkozásának, emberszeretetének, fölvilágosultságának, jószágának, emberségének nagyságát mindenki érezze és bámulja:

„Az okosság szülte szabadságot tartom az élet legfőbb javának, legszentebb igaza ez a halandónak, akaratom közvetlensége ezért legfőbb törekvésem. Földi erőhatalom koholta láncokat széttépni vagy megvetni érzem erőmet, de ezeknél inkább irtódom azon bilincsektől, melyek a lelket s szabad akaratot nyűgözik, akár körülmények, akár indulatok, vagy értelmi félszesség fűzte légyen azokat.”

Majd később:

„Ezen tekintetekből vezéreltetve s helyesnek elismert határozássá s tetté vált szándékomat ezennel köztudásra bocsátom s ezáltal mostani helyes és erős akaratomat a későbbi akár körülmények, akár öngyarlóság által azt fenyegethető változástól mentté kívánom tenni.”

Később ezt olvassuk az alapítólevelben:

„Ezelőtt négy esztendővel elhatároztam magamat, hogy minden jószágaimbéli török-búza dézsmát, ezt minden esztendőben pontosan felszedve s félretéve, embereim hasznára szenteljem. Nem egy felhevült szívbéli melegség, vagy egy nemesebb érzés pillantati fellobbanása adta ezen elhatározásomnak lételét. Ért megfontolás szülte azt; elgondoltam ugyanis, minden előítéleteket s részrehajtást félretéve, azon helyhezetet, melybe a parasztság hozzánk s mi hozzájuk vagyunk. Igyekeztem leszaggatni azon kérget, melyet emberi gyengéd s egyenes igazság érzésünkre s gyerekségünktől való látás s már megrögzött belészokás vonz, hogy a benyomások ne ezen megtompult hártját, hanem elevenjét érték lelkemnek. Azon viszonság, melybe a földesúr s paraszt egymáshoz vagyton, mást mióta a jobbágyság, ezen undok szüleménye az istentelenné vált durvaságnak, melyet sötét, tudatlan századok az önkény vadon buja ölelésétől megszeplősítve örök gyalázatjokra szültek, már hála az egeknek eltöröltetett; nem egyéb mint birtokát bizonyos bérért kiadó s azt azon bérért használók közt lévő helyzetet.”

„Ezen tekintetől indítatva most még többet nem tehetvén, teszem a következő alapító kötelezésemet:

Melynek következtében én, alólírott kötelezem magamat, hogy amíg élek, minden esztendőben, minden s közelebből e nemes vármegyében is lévő jószágaimba szolgáló embereimtől az általok bírt colonialis földeimből jövő törökbúza dézsmát mindentől személyválogatás nélkül pontosan felszedvén, azt egyáltalában s egészen jószágombéli embereim szükségére s hasznokra fogom fordítani, abból soha legkisebbet is semmi szín alatt magam hasznára el nem tartóztatok.”

Az alapítólevél további során nagy körültekintéssel megállapítja annak a magtárnak, „magazinumnak” szabályzatát, amelybe elraktározza a dézsmát, amelyből a megszorult jobbágyoknak búzát fognak adni. Az alapítólevél részletei nagy szeretetre, jóságra és okosságra vallanak, mert a magtár szabályzatát is úgy állapítja meg Wesselényi, a jó gazda és a jó ember, hogy valóban segítsen a rászorult paraszton.

Zsibón, ősi fészkeben, a jobbágygyerekek számára még jóval előbb kiseddóvót alapított, ahol gondos felügyelet alatt voltak a parasztyerekek addig, amíg szüleik a mezei munkával voltak elfoglalva. 1842-ben a kiseddóvóintézeteket terjesztő egyesület, Brunsvik Terézia egyesülete javára tett nagyobb alapítványt és ugyancsak ebben az évben a zilahi kiseddóvót támogatta igen nagy összeggel. 1846-ban bőkezű alapítványt tett a pesti vakok intézete számára.

Még akkor nem sejtette, hogy alig múlik el egy esztendő, őt is sötétség veszi már körül és egykor villámokat szikrázó szeme nem lát többé semmit a földi világból.

Az 1842-ik esztendőben, amikor a József-fiúárvaházat megnyitják, egy Pfahler Ferenc nevű városi tanácsnok lesz a szegényügyek legfőbb igazgatója Pest városában. Ez a Pfahler rendkívül buzgó és jólelkű ember volt, akinek Pest város szegényügye nagyon sokat köszönhet. Ő volt egyik kezdeményezője annak a központi nagy szegényháznak, amely ma is ott áll a Szegényház-téren.

A RENDSZERES FILANTROPIZMUS FELE

Ezekben az években a hatósági ellátásban részesülő szegények száma egyre nagyobb lett. Hogy a köznemor milyen arányban csökkent vagy növekedett, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a kis táblázat, amelyet Barth László városi jegyző művéből ideiktatunk.

A hatósági ellátásban részesülők száma 1842-től 1852-ig a következőképpen változott:

1842-ben	157 személy	1847-ben	147 személy
1843 „	145 „	1848 „	154
1844 „	95 „	1849 „	115
1845 „	133 „	1850 „	124
1846 „	139 „	1851 „	191
1852-ben	259 személy		

A szabadságharc és a nagy nemzeti föllángolást követő rémuralom szomorú esztendejében a jótékonyosság ügye sokat szenvedett bár, de azért a jólelkű emberbarátok tevékenysége egészen nem szünetelt. Óbudán és Budán a Szent János-kórház mögött lévő kanyargós kis zugutcában volt egy-egy kezdetleges szegényápolda és mind a kettőt ada-

kozásból tartották fenn. A pesti asszonyegylet által alapított aggápolda a Nyár-utcában bérelt helyiséget, de a szabadságharc után annyira emelkedett a köznyomor, olyan nagy lett a szerencsétlen, elhagyatott öregek száma, hogy ez a helyiség nem volt elegendő, ezért a Főherceg Sándor-utcában béreltek egy házat, az úgynevezett Gemsenspialt, majd a Diófa-utcában is nyitottak egy fiókot. Ámde ez a két ház sem volt elég. A költségeket növelte, a kezelést pedig nagyon nehézzé tette az, hogy az intézet három helyen volt elhelyezve.

Akkor lépett akcióba az előbb már említett Pfahler Ferenc szegényügyi igazgató és Rózsay József dr. orvos, akik 1852-ben a városi tanácsnak javaslatot tettek egy központi szegényház építésére. A javaslatot elfogadta a tanács, de a kellő pénzösszeg még hiányzott ahhoz.

1854 április huszonnegyedikén Ferenc József császár és Erzsébet bajor hercegnő házasságának napján végleg elhatározták, hogy ezt a napot a központi „aggypolda” föl-építésével megörökítik. 1856-ban avatták fel az Elisabethineumot, az Erzsébet szegényházat az Erdősoron, ugyanazon a helyen, ahol most áll. Még csak az egyik szárnya volt meg az épületnek, amelyben háromszáz ápolat lehetett elhelyezni, de már akkora volt a nyomorgó öregek száma Budapesten, hogy ebben az egy épületben is 330 embert kellett elhelyezni. Mire pedig egészen felépült a szegényház hatalmas épületkomplexuma, 600 öreg lakott már benne.

Hogy valamiképen az épülő új szegényház anyagi terhein is enyhítsenek, a Rókus-kórházban tett Pintér- és Schlamantinger-féle alapítványokat áttették az Elisabethineumba. Ugyanakkor Strohmeier Ferenc, Zeilinger József, Kummerer Keresztély és Aninger József polgárok igen jelentékeny adományokkal és alapítványokkal növelték az intézet vagyonát.

Érdekes lesz ezen a helyen talán szószert idézni az intézet egyik alapítójának és későbbi főorvosának, Rózsay József dr.-nak könyvéből a következő sorokat:

„Az intézetbe öreg, elgyengült, sorscsapások által elszegényedett s munkaképtelen emberek vétetnek fel, mindkét nemből, valláskülönbség nélkül s a legszükségesebbekkel életfogytig ellátnak. A gyámoncok mindegyike tiszta ágyat kap, melynek fehérműje havonként változtatik. Kap továbbá hetenként tiszta fehér ruhát s évenként egy egész öltözet téli és nyári ruhát a ház körül és kimenőre is. A férfiak öltözete egy posztókabát, egy kurta felöltő, mellény és nadrág, szinte posztóból, azonkívül két ing, két alsónadrág, két nyakkendő, egy posztósapka, egy pár csizma és két zsebkendő. A nőké egy posztó derék, egy szoknya, egy fejkötő, két ing, két pár harisnya, két nyakkendő, két zsebkendő, egy pár bőrcipő és egy pár papucs. Az ételmezésről szerződésileg a vendéglős gondoskodik s tartozik minden gyámoncnak reggelire egy meszely rántottleves, délre egy meszely húlleves, nyolc lat puhára főtt, csontnélküli marhahúst és egy icce főzeléket adni, továbbá kap minden gyámonc naponként egy font fehérkenyeret, a gyengébbek és a nők 24 latot. A betegek zsemlyét kapnak, aszerint, amint az illető erejéhez és egészségéhez képest az orvos rendel. Arranézve, hogy az étkek mind minőség, mind mennyiség tekintetében kielégítőek legyenek, szigorú felügyelet van. Az évi kiadás minden egyes gyámoncra 85 forint 42 és $\frac{3}{10}$ krajcár. A napi kiadás $25\frac{4}{10}$ krajcár. A még munkaképes gyámoncok unaloműzésből lószórfosztással foglalkoznak, tollat fosztanak, szőnek, kötnek s többféle kézművet űznek. Keresetüknek egyharmadát szabad rendelkezésre kezükbe kapják, kétharmada pedig a házipénztárba jó; ebből a gyámoncok kisebb szükségletei fedeztetnek. Az év három főünnepén minden gyámonc tíz krajcárral ajándékoztatik meg.”

1852 április huszonegyedikén új intézmény nyílt meg az ország fővárosában. Ezen a napon avatták fel az első bölcsődét, amely a bölcsődeegyesület fáradozásának köszönheti létét. Ezt a pesti első bölcsőde-egyesületet Magyar István címzetes püspök, esztergomi-kanonok, Tormay Károly dr. főorvos és Rozmanith Antal községi tanácsos alapították. Az egyesület első védőasszonya Hildegard főhercegnő, első elnöke pedig Brunswik Julia grófnő volt. Brunswik Julia, ez a jóságoslelkű, nemesszívű mágnásasszony, méltó utóda Brunswik Teréziának, Beethoven szerelmének, a kisdedek jóságos, angyali lelkű nemtőjének.

A bölcsődének az volt a célja, hogy szegény, lakáson kívül dolgozó szülők kicsinyeit, akik még nincsenek négyévesek és nem mehetnek óvodába, felvegye, őket nélkülözéstől, bajtól, betegségtől ápolással és gondos felügyelettel óvja.

*

Általában elmondhatjuk, hogy a negyvenes és ötvenes években a társadalmi jótékonykodás iránt a városok törvényhatóságai, a városok vezetői kezdenek élénk érdeklődést mutatni. Így Pesten az ötvenes évek elején, megkezdik működésüket a kerületi „szegényigazgatók”, akiknek feje az egész városban Pfähler Ferenc, a szegényház egyik alapítója. Vagyons polgárokból a kerületekben szegényügyi bizottságokat alakítanak és ez a szegényügyi bizottság, amelyet ezideig „igazgatóságoknak” neveztek, a kerületi szegényatyákkal, akiket másképp szegényigazgatóknak hívnak, a helyi viszonyokhoz képest végzi a szegények segélyezését, nyilvántartását a szegényalapból, amelyet még József császár alapított, később pedig az asszonyegylet 35.000 forintos adománya, a város 50.000 forintos hozzájárulása és Teleki Janka grófnő 20.000 forintos adománya gazdagított. A kerületi szegényigazgatóságok és a kerületi szegényatyák időnként együttes ülésre jöttek össze a Barátok-terén, a mai Ferencziak-terén lévő Podmaniczky-házban, ahol döntöttek a szegényházba való felvétel és a napi segélyezés ügyében.

A kerületi szegényatyáknak volt egy nagyon érdekes feladatuk is: ők ürítették ki a templomokban a perselyeket!

Az 1863-ik esztendő rettenetes szárazsága, amely éhínséget okozott országszerte, az 1866. évben fellépett kolerajárvány az állami, községi és társadalmi segélyezés hatalmas, nagyarányú megmozdulásait eredményezték. Országos mozgalmak voltak ezek, amelyeket már a modern idők emberbaráti szellemének hatalmas lendülete jellemezett. A szárazság okozta éhínség enyhítésére különben I. Ferenc József hatalmas pénzüsszeget bocsátott a magyar kancellár rendelkezésére.

Ezekben az időkben már jótékony angyalként öröklik az ország szegényei, sínylődői és a hatalom üldözöttei fölött a haloványarcú császárné, akinek néhány év múlva selymes hajkoronája felett ott fog tündökölni a magyar királyi korona. A bűbajos királyi asszony, Erzsébet, akinek esküvője emlékét a pesti szegényház épülete őrzi, a halódó abszolutizmusnak ezekben az éveiben egyre több szeretettel és jósággal fordul Magyarország jótékony intézményei felé, hogy ott hegesszen be fájó sebeket, ahol a politika vasmarka nem ragadja meg áldásra és jóságos simogatásra nyíló fehér kezét.

A hosszú éjszaka után virradt már az ország fölött az ég. A sebek gyógyultak, a barázdas arcok mosolyra derültek, a békesség szent lelke töltötte el az elméket.

És megkezdődött a jótékony intézmények életében is a nagy átalakulási folyamat. A primitív formák, a szervezetlenség zűrzavara, az anyagi gyöngeség, az állami támogatás lanyhasága után erőteljesebb embervédelmi akciók indultak friss lüktetéssel a sok sebből vérző magyar társadalom organizmusában.

A régi intézmények elmúltak, hogy helyet adjanak újaknak. A régi emberek is elmentek, hogy újak lépjenek helyükbe, új tetterővel, új alkotásokra készen.

De örökre legyen áldva azoknak a neve, azoknak a földben porló szíve, akik az emberszeretet isteni törvényének hirdetői és munkásai voltak messze évszázadokban, zord időkben, nehéz kezdések idején, sebeket gyógyítva, lelkeket mentve, emberségesen cselekedve.

Áldassék és dicsértessék a magyar szív embersége mindörökké!

TÖRVÉNYHOZÁSUNK EMBERBARÁTI MŰKÖDÉSE AZ ELMŰLT ÉVSZÁZADBAN

ÍRTA: BAGYÓ JÁNOS DR.

Ha a ma embere visszalapozgat a történelem annaleseiben s kutatja, hogy egy évszázadra visszamenően milyen vetése és milyen aratása volt az emberbaráti gondolatnak, milyen rendszerrel és mennyi intézménnyel érezte áldásos hatását a filantrópia, hol és milyen mélyen gyökerezett ebből a szempontból a közszellem társadalmi, politikai és törvényhozási téren, bizony-bizony úgy érzi, hogy gyorsvonati utazás után dőcögő vicinálisra került, majd még dőcögőbb szekerén kénytelen folytatni az útját, míg egyszer csak azon veszi észre magát, hogy elmarad mellőle a vegetáció és olyan szörnyű homokpusztaság következik, ahonnan nincs tovább. Hazánk történelme elének tárja azt a borzalmas negatívumot, hogy száz év előtt nemcsak a mai magyar elgondolásban, hanem az akkori külföldi viszonylatban sem volt gyökere a rendszeres és intézményes embermentésnek. Akkori szomorú politikai és gazdasági viszonyaink meddőségre kárhoztatták törvényhozó diétáinkat, a nemesi társadalom a holt-pont körül keringett, a tömeg – a jobbágyok, a zsellérek és az iparos-polgárság életrevaló sok-sok rétege – vitte az igát, adózott, míg ki nem költözködött a Szent Mihály lován a temetőbe. Társadalmi szolidaritizmus, kórházak, baleseti és aggkori biztosítás, a munka joga: a mai szociológia és filantrópia oázisainak e csodás palmaóriásai nem ékeskedtek a magyar földön a legkisebb palánta alakjában sem.

Széchenyi István grófnak kellett jönnie, hogy a rekrutákat megajánlgató diéták, az Urbárium Theresianum sok milliónyi népével bajlódó nemesi rend, a külföldön költséző főúri osztály, a deáknyelvű gravamenes magyar politikai élet figyelme a gazdasági haladás, a társadalmi problémák, a művelődés felé terelődjék. Ébresztője volt a nemzetnek és élő lelkiismerete annak a gondolatnak, hogy a maradiság sírba dönti az országot. Keményen beszélt honfitársaihoz, mert bölcsen tudta, hogy a közöny lágy szavakra nem szokott felfigyelni. S bár csak a nemesi társadalomhoz intézte szavait, elgondolásában az ország nem-nemes néprétegeinek boldogulása is szeme előtt lebegett. Nagy szociális gondolat vezérelte reformeri tevékenységében s a történelem mérlegén mérve, Széchenyi István gróf érdeme elsősorban, hogy sok egyéb mellett az igazi embermentés is megkezdődhetett Magyarországon.

Íme néhány idézet munkáiból:

„Én azt szeretem hinni: minden jobblelkű ember bizonyos vágyást hordoz szívében – habár sejtetlen is – magán, felebarátin s mindenben, ami őt környezi, szüntelen javítani.” A maradi földbirtokosoknak szemükre veti, hogy „minden jobb industria helyett jobbágyaik-tól, amit bérben bírnak, elszedik, azokat legjobb földjeiktől megfosztván, újonnan regulázzák s őket lassan-lassan erejükből kiveszik és aztán szinte hazafitlanságnak állítják, ha valaki a magyar adózó nép sorsát e részben irigylésre méltónak nem véli... Így gazdálkodik szomszédunk, a török is, s akármit mond, tagadni nem lehet, hogy ennél könnyebb, egyszerűbb és olcsóbb földművelési mód a világon nincs! Szóval: sokan csak mindig más kárán akarnak gyarapodni.”

„Ki dob el kenyeret egyhamar közülünk készakarva, s ha elvetjük is, nem rendül meg bennünk valamely érzés, mintha nem jól cselekednénk? Isten áldását elhajítani nem kell, mert azzal a szegény élélhet... Nem negatív, hanem pozitív szerencsére van alkotva az ember, csak hogy kész sültet ne várjon házához, de a földdel vívjon meg, hogy azt megszerezhesse magának. Minden bizonytalanság nélkül a magyar szegénység tőrésre teremtve, hanem hogy mind-egyik azt mondhasa magáról: jól bírom magam!”

„Ki józanabb nemzetiség kifejlésére vágy s legerősb fegyverekkel akar felruházkodni, az, mennyire tehetségében áll, az egész föld színét bejárja. Ha a sors magas helyzetetésben hozta e világra, leereszkedik néha önkéntesen s felkeresi a szegénységet, a nyomorúságot, mert azok legjobb és leghívebb tanítók... Mily szomorú sors öntagjainak egymásutáni lassú sorvadását nyilván érezni s az életerő fogyatkozását napról-napra csatlakoztatva észrevenni! Ennél csak annak kínja lehet még fájdalmasabb, ki kénytelen átlátni, hogy ő egy rothadó nemzet tagja... Azt tanácslom, inkább magunkban keressük a hibát, mert minden hazafiságunk mellett se tapsolhatunk bizony, teszem: a szegedi sárnak,... pesti kövezetnek,... csömörindító útonálló számtalan koldulóinak.”

„Vannak köztünk, – gondolná-e az ember? – kik Magyarországnak 500-dik, de olyanok is, kik hazánk 100-ad részét bírják, sőt még olyan dúsak is, ha minden erdőt, homoksvatagot, mocsárt, havast és szigetet, melyek a világon vannak, felszámolunk is, kik az egész földkerék 17.000-dik, Európa 1.100-dik, az ausztriai birodalom 86-ik és szegény jó anyaföldünk 30-ik részének urai! S ha egy ilyes úr reggel felébred s csak pillanatig emeli szívbéli gerjedelmét az örök Tökéletességhez s boldog sorsát számos millió embertársaiéval hasonlítja össze, kik csak máról holnapra se tudják, mint fognak élni, fejüket hová fogják hajtani: miképp lehet annyi istenajándékért nem éreznie legbelsőjében egy bizonyos ellenállhatatlan vágyást, bőven nyert áldásért nemcsak üres szavakkal, de valódi tettek által is mutatni hálát?... íme nyíltan azt a vallást (vallomást) teszem: hazánk előmenetele s magasabb felemelkedése legfőbb gátjai mi tehetősb birtokosok vagyunk... Ahol jus, szabadság és privilégiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenniök... Nyerjünk szép diadalmakat önmagunkon, merjünk nagyok és igazán nemesek lenni, s mondjuk ki hímezés nélkül, hogy az, ki szerencsés helyzetünkben a közjóra törekvésből akármi szín vagy ürügy alatt kivonatkozik s hazája boldogítására legjobb tehetsége szerint nem tesz mindent, semmi ember s a haza gyalázatja.”

REFORM-ORSZÁGGYŰLÉSEINK SZOCIÁLIS MUNKÁJA

Széchenyi István gróf maró írásai elérték a kívánt hatást, mert bár sokan prüszköltek, a többség készségesen aláírta, amit a „legnagyobb magyar” hirdetett. Csodálatos ébredés következett, új idők, új eszmék hajnala virradt. Tömegérzéssé vált, hogy nincs rendjén, ha „egy fiatal s annyi erővel bíró nép, mely valóban magasb állásra lenne méltó, oly szívesen vesztegel alacsony álladalmában.” Ez a közszellem vezetett a reform-országgyűlések nagyszerű panorámájához. Országos követelésé izmosodott a jobbágy-probléma megoldása, szószólóik támadtak az árváknak s míg 1825-ben Aradmegye követe még süket fülek előtt panaszkodott a diétán, hogy az arad-mutinai uradalom törvényellenesen a jobbágyokkal fizeteti meg az országgyűlésen levő földesurak költségeit, az 1832–36-iki országgyűlés már az akkori időkhöz mérten forradalmi iramban rohamozta meg az antiszociális rendszer barrikádjait. Akkori törvényhozóink valóban aranybetűkkel írták be nevüket a magyar történelem lapjaira, mert szétkergették azt a politikai ködöt, amely miatt az ország lakosainak zömét adó milliók nem lehettek – emberi jogaikhoz és méltóságukhoz illően – polgárai a hazának. Lassan-

lassan a múlt emlékei közé kezdett vándorolni a misera plebs contribuens szomorú korszaka, egyre jobban épült a jogi védettség, a szociális igény jogosultság, a gazdasági boldogulás, az igazi filantrópia vára.

Az úrbéri törvényjavaslat tárgyalásánál mutatta meg elsősorban igazán a nemesi rend és annak törvényhozó képviselője, hogy emberileg tud érezni. Somogy megye első követe ütötte meg elsőnek ezt az új hangot az 1832-36-iki pozsonyi diétán, amikor kijelentette, hogy vármegyéje nem kívánja többé földhözköttötni tekinteni a jobbágyot s „világosan akarja kitételni a törvényben, hogy a jobbágy, ha tartozásainak eleget tett, akármikor nemcsak a hazában, hanem külföldre is szabadon elköltözhet”. Hónapokon át folyt a vita, a legapróbb részletekig megbeszélték a szövevényes problémát s a követek szinte kivétel nélkül a több jog és a minél nagyobb emberi szabadság megadásáért szálltak síkra. Annál a kérdésnél, vajjon melyik fórumnak az engedélye szükséges ahhoz, hogy esetleg egész községek is elköltöz-hessenek, a javaslat a helytartótanács engedélye mellett foglalt állást. Több követ ellenezte ezt a megoldást. Bars megye első követe így érvelt: „A helytartótanács, ha ilyes embereknek élmük nincsen, arról nem gondoskodik, hanem hagyja őket éhenhalni, ha pedig van, akkor élhetnek a főkormányshék engedelmé nélkül is”. Somogy megye első követe így beszélt lelkesen: „A századnak dicsőségére látom a karokat és rendeket úgy lelkesítve, hogy az embert nem földhöz kötve, hanem szabadakarátúnak kívánják tekinteni és önmegbíráására bízni, hogy hol és mi módon jobbíthatja életmódját”. A zalai követ ezt mondta a vita során: „A szegény jobbágyinak boldogsága és a statusnak közjava határozta el véleményemet a szabad adás-vevés mellett, mert nem az a boldog ország, hol legtöbb gazdag ember, hanem az, hol legkevesebb szegény ember vagyon... Polgári belső elrendezésünk csak hetven ezer nemes-háznépnek kezébe adta az egész földbirtokot s a hétmillió lakosnak fekvő tulajdona nincs”. Egyik-másik szónok leplezetlenül tárta fel a valóságot, ha az a nemesi rend ellen szólt is. Megemlégették például, hogy sok-sok jobbágy-telek, – sok-sok húszholdas terület, – éppen azért üresedett meg, mert a földesurak kegyetlenül bántak jobbágyaikkal. Emiatt hagyták el panaszos szavak a barsi követ ajkát is 1833 július 24-én: „Ha ekkoráig is a szolgabírák által be nem jelentett, elpusztult telkek miatt a szolgabírák hivataluk elvesztésével lakoltak volna, bizonyosan több volna most a hivataluktól elmozdított szolgabírák, mint a megüresedett jobbágyi telkek száma”.

És a szörnyű zsellér-sors is megkapta illő szamaritánus szavait a diétán. Mint Somogy megye első követe mondotta: „ez a legszamosabb, legszegényebb és legiparkodóbb néposztály”. Ezzel szemben mi volt a joga? Semmi. Kötelessége viszont az volt, hogy egynyolcad holdnyi föld használatáért tizenyolc napszámmal és egy forint füstpénzzel tartozott földesurának. A bihari követ szerint „a művelt Európában nem találtak föld, amely jobban kamatozna, mint ez az egynyolcad hold, amelyen a zsellér háza áll”.

„A zsellér szaporítja azonkívül a regálékát, malmok, korcsmák stb. jövedelmeit; fia katonáskodik, ő csinálja a hidakat, utakat, tartja a katonát. Ezért gondoskodjunk a sorsáról!” – hangzott a Somogy megye második követe 1833 július 31-én.

Szó volt a diétán a jobbágyok legelőjétől a marhatenyésztésen, pálinkafőzésen, cserép-égetésen és árendán át mindenről, ami a jobbágyok és a zsellérek sorsával összefüggött s a követi utasítások és szónoklatok bő kóstolót adtak abból a termékeny közszellemből, amely alkalmas volt arra, hogy biztos alapokon induljon meg a szociális fejlődés és a tömegeket felölelő ember-védelem. Ráterelődt a figyelem a kultúra mezejére is. Az egyik követ már azt javasolta 1833 augusztusában, hogy a lelkipásztorokat és az iskolamestereket mentesíteni kell minden-nemű adózástól, hadd legyen kevesebb a gondjuk, hogy nyugodtabban élhessenek hivatásuknak.

Különösen a tanítók anyagi helyzete áhítozott szociális cseppekre, hiszen a veszprémmegyei követ megállapítása szerint, – amiből a pozsonyi országgyűlés nyílt színe előtt sem csinált titkot – „az iskolamesterek gyakran oly rosszul vannak ellátva, hogy azokat a községek gyermekeik neveltetésének nagy kárával, holmi kóborló mesterlegényekből kénytelenek fel-fogadni”.

Rengeteg jószándék, nemes ötlet és indítvány rejtőzik az 1832–36-iki országgyűlés Jegyzőkönyvében, amely híven tükrözi vissza az akkori törvényhozási eseményeket és szíverítően domborítja ki azt a vezérgondolatot, hogy nem szabad többé védtelen embernek lennie Magyarországon. Mintha a mai kor szavát hallaná az ember, amikor az abaúji követ alábbi mondatait olvassa: „Ha az árva vagyonában károsítatik, a kárt az okozók kötelesek megtéríteni, elsősorban a gyámata és a községi előljárók, ha van vagyonuk, ha pedig nincs, akkor a földesúr pótolja”. Ugyanilyen emelkedett szellemben beszélt a bácsmegeyi követ is: „Semmi sem érdemel annyi figyelmet, mint az árvák dolga. Tagadhatatlan, hogy eddig a szegény árvák számtalan károsodásokat szenvedtek, anélkül, hogy káraikat visszatérítették volna. Küldőim kívánják, hogy ha földesurak okai a károsodásnak s kötelességeiket elmulasztják, tartozzanak felelet terhével és pótlással.” Torontálmegye követe pedig az alábbiakra hívta fel követtársainak figyelmét: „Nemcsak a vagyont kell összeírni, de tanácsos az özvegyet számadás alá is vetni. Különösen Torontálban több árva pusztult el özvegyanyák mellett.”

Az 1832–36-iki diéta egész ülést szentelt az árvaügynek s a tanácskozás meg is hozta méltó gyümölcsét. A törvényhozás az u. n. úrbéri törvény keretében külön szakaszban gondoskodott a jobbágyok és zsellérek árváinak anyagi védelméről. Ez még nagyon messze volt ugyan a kérdés korszerű megoldásától, ahogyan az úrbéri törvény sem jelentette azt, hogy Magyarországon révbe jutott a szociális probléma és kiépült a filantrópia megfelelő rendszere, hiszen a közegészségügy, a gyermekvédelem, a szegényügy, az elhagyott gyermekek sorsa és számos más kérdés még rendezésre várt, de a magyar törvényhozás megtette az első lépést és jó irányban indult el a százados mulasztások ingoványából. Különleges magyar viszonyaink mellett azon volt a súlypont, hogy emberi sorsot juttassanak annak a tömegnek, amely addig földhöz kötve, vagyonszerzésben akadályozva, művelődésében gátolva, a kötelességek súlya alatt sorakozott s nem részesedett a jogok élvezetében. Ezért nagy lépés a filantrópia útján a földhözköttőség megszüntetése és nemcsak a családfő, hanem a családtagok cselekvési

szabadságának biztosítása. Az 1836: IV. t.-c. ezt a lényegét oldotta meg az ország javára s a törvény életbelépésének közelgő századik évfordulója joggal méltó ünnepe lesz az általa felszabadult társadalmi rétegek ivadékaiknak. Szabadabbá vált az érvényesülés útja és megszűnt az a százados állapot, hogy a szegénysorsú” ember fia is csak azt az igát húzhatja, amelyet az apja vonszolt. Az említett törvény 15. §-a ugyanis nyíltan kimondotta, hogy „a jobbágyok és zsellérek gyermekeinek a szabadköltözködést megtagadni, következőleg mesterségtanulástól, vagy akármi más tisztességes életneme követésétől őket eltiltani semmiképp nem lehet”.

Az itt biztosított szabadság kereteit természetesen nem lehetett máról-holnapra kitölteni, különösen azért, mert az érvényesülés számos területe még tilos volt a nem-nemes szegénysorsúak számára. Még sok nemesi előjognak kellett a múlt emlékei közé vándorolnia, hogy a boldogulás perspektívái minden magyar ember előtt feltáruljanak. Lassan-lassan azonban ez is bekövetkezett. A Deák Ferencek, Felsőbüki Nagy Pálok és Kossuth Lajosok országgyűlései szívesen és lelkesen hozták a b-t ahhoz az a-hoz, amit az 1832–36. országgyűlés

\ nemesgondolkodású követei kimondták. Így született az 1844. évi IV-ikt.-c, amely jogot adott az ország nem-nemes lakosainak, hogy birtokot szerezhessenek, helyesebben: földbirtokot vásárolhassanak a nemesi osztálytól. Ezt követte az 1844. évi V-ik t.-c. azzal az intézkedésével,

hogy nem-nemesek is minden közhivatalra alkalmazhatók. Micsoda perspektíva a múlt szigorú előjogos elzárkózottságához mérten!

És sorra következtek a szorosabb értelemben vett szociális és embervédelmi reformok is. A közmunkákat szabályozó 1844: IX. t.-c. 8-ik szakasza már az aggok, a nők és a kiskorúak védelméről gondoskodik ilyenformán: „A zsellér-nők, akár özvegyek, akár hajadonok legyenek, úgyszinté azok a zsellérek is, kik életüknek 18-ik évét még be nem töltötték, vagy a 60-at már meghaladták, ha házuknál velők egykenyéren élő s munkára alkalmas férfi-családtag vagy szolgálta nincs, közmunkát tenni nem tartoznak”. A magyar országutak – hiszen ezekre ment a közmunkák javarésze – ezzel sok-sok tízezer munkáskezet vesztek el, de ugyanannyi munkaenergia más területeken sokkal hasznosabban és emberségesebb keretek között jutott érvényesüléshez. Megszűnt a szomorú látvány, hogy miként a fáraók országában a piramisépítésnél, Magyarországon az utak törésénél vagy javításánál serdületlen leányok, családi gondjaikkal agyongyötört anyák és hajlotthátú aggastyánok könnye és verejtéke áradjon.

Jókora adag terhet vett le a városi lakosság válláról az 1844: XI. t.-c, amely megszüntette azt az állapotot, hogy az országgyűlés tagjai ingyen lakhattak s kimondta, hogy ezentúl bért kötelesek fizetni az igénybevett lakásokért. E teherkönnyítés mértékére jellemző, hogy egy-egy követ sokszor több éven át négy szobára, egy konyhára, egy fakamrára, a nádor pedig ötven szobára, hat konyhára, tíz kamrára, három pincére, hat fakamrára, tizenkét kocsiszínre, negyven istállóra és rengeteg olyan helyiségre tarthatott igényt, ahol a személyzete lakott.

Ilyen előzmények után már csak egy lépés kellett, hogy az 1832-ben megindult szociális reform méltó betetőzéshez jusson. Az 1848: VIII. t.-c. megvalósította a közös teherviselést, kimondván, hogy „Magyarország és a kapcsolt részek minden lakosai minden közterheket különbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselik”. Az 1848: IX. t.-c. megszüntette az úrbért és az úrbért pótló szerződések alapján addig gyakorlatban volt szolgálatokat, a robotot, a dézsmát és a pénzbeli fizetéseket. A papirend önként lemondott a tizedről s ezt a korszerű áldozatot az 1848-as törvényhozás méltó szavakkal örök emlékül törvénybe iktatta.

ELSŐ ADOMÁNYOK ÉS ALAPÍTVÁNYOK

A filantrópiai folyamatot lelkesítő hatással mozdították elő egyes nemesszívű magán-emberek alapítványai és pénzadományai. Ebbe a kategóriába tartozik a Bécsben 1815-ben ' elhunyt derék hazánkfiának, Sándor Istvánnak alapítványa aki végrendeletében tízezer forintot hagyományozott egy Pesten felánítandó lelencházra. „Pesten – írta végrendeletében – a szegény gyermekek számára, kik szülőiktől elhagyott és talált gyermekeket neveztetnek, egy oly háznak felállítására, mely németektől „Findlingshaus”-nak neveztetik, hagyok öt ezer forintot. Hasonlóképen a szülésháznak (Geburtshaus) ott való felállítására rendelék öt ezer forintot”.

Sándor Istvánnak csak öt évtized múlva támadt követője négyesi Szepessy Ignác báró pécsi püspök személyében, aki Pécsen saját költségén „bölcsekedést és törvényt tanító intézetet” létesített. Ezt a kultúra erősítésére irányuló cselekedetet a karok és rendek az 1832-36-iki diétán ezekkel a szavakkal iktatták törvénybe: „Az ország rendei a pécsi püspöknek a közjó előmozdításában bizonyított munkás buzgóságát hálaérzéssel fogadják és a jeles és követésre méltó alapítványt örök emlékül törvénybe iktatják”. Ugyanígy örököltette meg a pozsonyi diéta Nádasdy Ferenc gróf váci püspöknek „az elméjökben háborodott szerencsétlenek ápolására tett azon emberszerető ajánlását”, hogy a váci Theresianum-épületet az

említett célra ajándékozta. Gáspárik Kázmérnak, a váci káptalan követének a Theresianum-épület berendezésére felajánlott ezerforintos adományát is törvényben örökítették meg az pozsonyi országgyűlésen.

1840-ben néhai Alagovich Sándor zágrábi püspök alapítványát iktatták törvénybe, aki „a közjó előmozdítására és a szenvedő emberiség gyámolítására célzó nemes törekvéstől vezéreltetve”, Pozsega városában árvaintézetet hívott életre. Hasonló módon fejezte ki háláját és elismerését az 1840-iki országgyűlés Mack Ignácnak, aki a temesvári líceum építésére tízezer, a vakok létesítendő intézetének pedig ötezer forintot adományozott.

AZ 1867-IKI KIEGYEZÉS UTÁN

Az 1848-49-iki szabadságharc leveretését követő abszolutizmus tizennyolc éve egyéb káros hatások mellett a filantróp gondolat fejlődését is megakasztotta. Törvényhozásunk nem ülésezhetett, társadalmi akciók sem bontakozhattak ki, szinte megdermedt az élet az egész országban. Mikor azonban a nemzet 1867-ben visszanyerte cselekvési szabadságát, az elfojtott vágyak annál nagyobb lendülettel kerestek érvényesülést. Az újjászületés termékeny gondolatvilágában jött létre ebből a szempontból egyik legjelentősebb törvényünk, az 1868-iki XXXVIII. t.-c, amelynek megalkotója, Eötvös József báró kultuszminiszter nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint azt, hogy az iskolaköteles korban levő összes magyar gyermekeket megmentse a kultúra számára. Elgondolásának jelentőségéről így nyilatkozott 1868 június 23-án, amikor a törvényjavaslatot letette a Ház asztalára:

„A népnek értelmi emelésében fekszik legbenső meggyőződésem szerint a haza egész jövője. Ettől függ, hogy nemzetünk, mely ezt a földet vitézsége által fegyverrel foglalta el, azt értelmessége által megtartsa. Európának ezen a helyén más nemzetnek, mint valóban civilizált nemzetnek helye nincs. Teljes meggyőződésem szerint az 1848-iki törvények valóban biztosítva, valóban végrehajtva csak azon a napon lesznek, amelyen a t. Ház a népnevelésről gondoskodott”.

Hosszas tanulságos vita előzte meg a törvényjavaslat elfogadását. Illusztris szónokok, derék hazafiak vették át egymástól a szót; valamennyien helyeselték a javaslat vezérgondolatát, de többen szigorú szankciókat sürgettek az olyan községek ellen, amelyek nem teljesítik kötelességüket és nem létesítenek népiskolát. Schwartz Gyula a vita során a többi között ezt mondotta: „A törvényjavaslat nem szabja meg sem a határidőt, melynek lefolyása alatt a községek kötelesek népiskolát felállítani, sem rendszabályokról nem gondoskodik, amelyek a netalán vonakodó községeket népiskolák állítására kényszeríthetnek. Így attól tartok, hogy e törvény végrehajthatatlan marad, vagy nem lesz végrehajtva oly mértékben, mint óhajtának. Példa rá Franciaország, ahol ilyen kényszerrendszabályok nélkül a törvény életbelépése után tíz évvel több ezer iskola nem volt felállítva. Nálunk a „Systema scholarum elementarium” megszabta, hogy a község köteles népiskolát állítani, de nem szabta meg a határidőt, „sem kényszerítő eszközöket s ma több mint ötezer községben nincs iskola. 1861-ben iskolásgyermekek egyharmada honmaradt s több száz község elűzte a segédtanítót, nehogy költségekkel megterhelje s bezárta vasárnapi iskoláját”. Véleménye szerint háromévi határidőt kellene szabni iskolaépítésre s politikai jogaik gyakorlásától kellene felfüggeszteni azokat a községeket, amelyek nem létesítenek iskolát, bár erre anyagilag képesek volnának.

Eötvös József báró kultuszminiszter ezzel szemben nem kívánt túlmenni a törvényjavaslat rendelkezéseiben s azt a felfogást vallotta, hogy a törvényhozás később is bármikor folymodhatik majd szigorúbb rendszabályokhoz, pillanatnyilag azonban nem iktathat a

törvénybe olyan rendelkezéseket, amelyek azt a látszatot kelthetnék, hogy a törvényhozás bizalmatlan a községekkel szemben. Eötvös optimizmusa – sajnos – nem vált valóra, s főleg éppen a szankció hiánya miatt kellett és kell most is riadoznunk az analfabetizmus rémétől. Pedig valóban ideális volt a koncepció. A törvény kimondta, hogy minden hat-tizenötéves gyermeket iskolába kell járatni. A szülőt vagy a gyámot, ha elmulasztja kötelességét, először figyelmeztetik, aztán négy ízben ötvenkrajcártól négy forintig terjedhető bírsággal sújtják. Arról is rendelkezik a törvény, hogy a szegénysorsú gyermekek ingyen kapnak tankönyveket s tandíjat sem fizetnek. Szociális nézőszögből fontos az az intézkedés, hogy a tanítók fizetésének kétszázalékát a község évenként visszatartja a segélyezési pénztár javára. Ezeket az összegeket a kultuszminiszter az öregség vagy betegség miatt végleg munkaképtelenné vált tanítók és özvegyeik segélyezésére fordítja.

Három évvel később a törvényhozás a gyermekvédelem további területére irányította a figyelmet. Megkísérelte a lelencek felkarolását s a csecsemőhalandóság csökkentését. Ez a nagyfontosságú kérdés ezúttal került szóba első ízben a magyar parlamentben. Az 1871-iki országgyűlés határozati javaslatban utasította a belügyminisztert, hogy a szül- és lencházak felállítására szükséges költségeket vegye fel a következő költségvetésbe. Minden emberbarát nagy fájdalomra ez a határozati javaslat írott malaszt maradt.

A következő évek törvényhozási tevékenysége során filantróp célból készült 1873: II. t.-c, amely kimondta, hogy a tizenkét katonai évet leszolgált altisztek igényt nyernek közszolgálatban vagy államilag segélyezett vállalatoknál való alkalmaztatásukra. Az 1873. évi XXXI. t.-c. állami intézetnek nyilvánította a vakok budapesti intézetét és arra kötelezte az államot, hogy legalább hetven növendéket tartson el és neveljen az intézetben.

BETEGÁPOLÁSI ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI PROBLÉMÁK

Egyike a legfontosabb lépéseknek a modern filantróp-rendszer felé az 1875: III. t.-c. Ez a törvény széles néprétegeket érintő probléma megoldásához nyúlt a nyilvános betegápolási költségek ügyének rendezésével. Legfontosabb rendelkezése, hogy a gyógyítási, betegápolási és „szülhási” költségeket, ha az ápoltak vagyontalanságuk miatt azokat megtéríteni nem képesek,

- a) szülők gyermekeikért,
- b) gyermekek szüleikért,
- c) hitvestársak egymásért,

d) cseléd tartó és állandó munkaadó cselédjéért, illetve munkásáért harminc napig, gyárák, nagyobb vállalatok tulajdonosai és a vasutak igazgatóságai munkásaikért viselik. Ha a rokonok és hitvestársak erre nem képesek, akkor az illetékes törvényhatóság fedezi a költségeket.

A törvény utasítja a törvényhatóságokat, hogy ebből a célból külön betegápolási alapot létesítsenek és szükség esetén pótdát vessenek ki az egyenesadó arányában. Minden község köteles gondoskodni az ott illetékes vagyontalan betegek gyógyításáról és gyógyíthatatlan betegek ápolásáról. A törvény 8-ik szakasza szerint a gyógyíthatatlannak nyilvánított, de | nem közveszélyes elmebetegek, továbbá „az ártalmatlan bányák, buták és hülyék” ápolása és eltartása szintén az illetőségi község kötelessége. Ezen túlmenően az illetőségi község további . ápolás és gondozás céljából köteles átvenni a közkórházakban és gyógyintézetekben ápolat és gyógyíthatatlannak nyilvánított bármilyen vagyontalan beteget.

A törvény járványok esetére is provideál és 10-ik szakaszában úgy intézkedik, hogy árványok alkalmával elrendelt hatósági óv- és gyógyintézkedésekből felmerülő mindennemű költségek az érdekelt község terhére esnek. Ha szegény a község, akkor a törvényhatósági segélyalap, illetve államsegély vehető igénybe.

Ebbe a kategóriába tartozik az 1876. évi XIV. t.-c. Közegészségügyünk rendezése terén valójában ez a törvény rakta le az alapokat. Számtalan bölcs és szigorú paragrafust tartalmaz, amelyek élénk parlamenti tárgyalás után léptek életbe. A belügyminisztérium, mint illetékes hatóság a többi között arra is kapott felhatalmazást, hogy a lakóhelyek levegőjének tisztítása céljából elrendelhesse a mocsarak és posványok lecsapolását, a csatornázás bevezetését és megfelelő növényzet ültetését. Továbbá megakadályozhatta azt, hogy szűk lakásban összezúfoltan lakjanak az emberek. Azt is kimondja a törvény, hogy a hatóság „intézkedik az utcák, terek, lakóházak, iskolák, gyárak, börtönök, vágóhidak tisztántartásáról, úgyszintén állati hullák és azok maradványainak eltakarításáról.”

A törvény szerint lakóházak építésénél figyelembe kell venni a közegészségügyi feltételeket s a beköltözés csak kielégítő egészségrendőri szemle után engedhető meg. Munkások számára ott, ahol helyi viszonyok miatt maguk nem gondoskodhatnak megfelelő lakásról, az illető vállalat köteles erről gondoskodni és a munkásokat megbetegedésük esetén gyógykezeltetni tartozik. Beteg gyermekeket haladék nélkül orvosi kezelésben kell részesíteni. Aki ezt elmulasztja, ott ahol helyben vagy a közegészségi körzetben orvos van, tíz forintig terjedhető bírsággal, esetleg kétnapi fogsággal bünhődik. Vagyontalan gyermekeket ingyen kell gyógyítani. A dajkákat előzetes orvosi vizsgálat alá veszik. Egy nő csak egy csecsemőt vállalhat szoptatásra s a kisdetek táplálékát és egészségi állapotát orvosilag ellenőrzik, ahol orvos van, ahol pedig nincs, ott a községi előjáróság gondoskodik az ellenőrzésről. Aki orvosi rendelet nélkül altató- vagy kábítószert ad be a csecsemőnek, nem büntett vagy vétség esetén öt–husz forint bírsággal, esetleg négy napig terjedhető elzárással sújtják.

A törvény elrendeli továbbá, hogy a ragályos betegségben szenvedő tanulókat ki kell tiltani az iskolából. A szülők és gyámok nem küldhetik iskolába azokat a tanulókat, akik ragályos betegekkel érintkeztek. Akik ez ellen vétének, száz forintig, esetleg húsznapig elzárásig terjedhető büntetéssel fenyegethetők.

Balesetknél mindenki köteles első segílyt nyújtani. Azok, akik gyakrabban vannak olyan helyzetben, hogy balesetknél segíthetnek, mint pl. hajósok, halászok, mozdony- és vonatvezetők, bányászok, rendőrök, „a tetszhalálból felélesztésnek és a segílynyújtásnak lényegesebb eszközlésére” oktatók. Népesebb városokban mentőintézetek létesülnek. A lakosságot „a rögtöni balesetek által sújtottak megmentése” céljából népszerű oktatással kell felvilágosítani. Iskolában tanítani kell az „egészségügyi szabályokat”. Orvosi gyakorlatra csak okleveles orvosnak van joga. Tilos a kuruzslás. Szülésznők egy év alatt tartoznak jogosultságot (oklevelet vagy tisztiorvosi bizonyítványt) szerezni. A kórházak minden beteget, külföldit is, kötelesek befogadni. Elmebetegeket tébolydában kell elhelyezni. Magántébolydába véglegesen csak akkor szabad felvenni elmebeteget, ha a bíróság már megállapította az elmebetegséget. Elmebetegek személyét korlátozni és velük szemben kényszereszközöket alkalmazni csak orvosi rendeletre szabad. Járvány esetén kórházakat kell berendezni. Kötelező a fertőtlenítés és a betegek elkülönítése. Szükség esetén kényszergyógyítás is elrendelhető. Bujakór ellen, ha szükségesnek látszik, államköltségen szükségkórházakat is lehet felállítani. Védhimlőoltás, esetleg a felnőttek újraoltása évenként minden községben kötelező. Minden község köteles arról gondoskodni, hogy a lakosságnak tiszta ivóvíze legyen. A gyógyfürdőket „az egészség és kényelem igényeinek megfelelő” fürdő- és lakóházzal, orvossal, gyógyszer-

tárral kell ellátni. Gyógyfürdőkben az új építkezések húszévi adómentességben részesülnek. Amelyik fürdő nem tiszta, azt be kell zárni. A törvényhatóságok lehetővé teszik, hogy vagyon-talanok lehetőleg ingyen élvezhessék a gyógyfürdők áldásait. Egész országban kötelező a halottkémlés. A törvény mindezen kívül részletesen szabályozta a boncolás, a temetők, a gyógyszerárúsítás ügyét s ráparancsolt minden hátezer lakosú községre, hogy orvost tartson, a legalább másfélezer lakosú községeket pedig arra kötelezte, hogy szülésznot alkalmazzanak.

NYUGDÍJASOK, ÁRVÁK, HADIROKKANTAK, CSELÉDEK

Az 1875-iki törvényhozás Eötvös József báró nyomdokain haladva, hatásosan sietett a magyar tanítói kar segítségére, amikor a népiskolai, árvaházi, kiseddóví tanszemélyzet részére országos nyugdíj- és gyámintézetet alapított. Az évi nyugdíjösszeget negyvenévi szolgálat után az egyes iskolafajok szerint háromszáz–négy száz forintban, az özvegyi segélyt pedig a férj nyugdíjának negyvenszázalékában állapította meg. Tanítói árvák, ha csak az egyik szülő volt tanító, fejenként ötven forintot, ha mind a két szülő nyugdíjra jogosított tanító volt, fejenként hetvenöt forintot kaptak egy évre. Ha az anya élt és özvegyi segélyben részesült, ebben az esetben egy gyermek nem kapott segélyt, a többi gyermek pedig fejenként és évenként huszonöt forintnyi támogatásban részesült.

Az 1875. évi LI-ik t.-c. a katonai rokkantak ügyét rendezte nagy szociális megértéssel.: A törvény főbb rendelkezései a következők:

A rokkant legénység tízévi szolgálat után rendfokozat szerint évi 36-108 forint rokkantsági nyugdíjra jogosult. Harmincévi szolgálat után 78-234 forint nyugdíj jár. Rokkantsági házakban a rokkant legénység naponként 5-35 krajcár zsoldot kap. Haditengerészetnél a rokkantsági nyugdíj 42-96 forint évenként, a rokkantsági házakban ápolt tengerészek napi zsoldja 6-50 krajcár.

Tisztek nyugdíja tízévi szolgálat után a havidíj egyharmada. Hátramaradott családnak (özvegyek, árvák) az elhalálozott katonatiszt háromhavi nyugdíjának megfelelő halálozási negyeddíj jár. Ha az illető rokkantsági házakban élt családjával együtt, családját a lakásban maradhat a szokásos felmondási idő lejártáig.

Sor került a cselédek (mai nevükön: háztartási alkalmazottak) szociális viszonyainak rendezésére is. Erről az 1876. évi XIII. t.-c. rendelkezett s a többi között kimondta, hogy cselédet csak törvényes felmondási idő mellett lehet elbocsátani. A törvény szerint a gazda köteles a cselédnek elég és egészséges étkezést adni s arra is tartozik ügyelni, hogy cselédje – mint háznépének tagja – józan, takarékos és erkölcsös életet folytasson s ne legyen kénytelen; olyan munkát végezni; amely meghaladja testi erejét és veszélyezteti egészségét. Tanköteles cselédet iskolába kell járattatni s nem szabad olyan munkával terhelni, amely a gyermekcseléd testi fejlődését és növekedését akadályozza vagy veszélyezteti. A cseléd gyógyításáról, akár a gazda hibájából betegszik meg, akár nem, a gazda köteles gondoskodni. A cseléd bizonyos esetekben rögtön elhagyhatja szolgálatát, különösen akkor, ha szolgálati helyén erkölcsi veszedelem fenyegeti.

Ugyanez a törvény védte meg az u. n. mezei vagy külső cselédeket is s úgy szabályozta a felmondást, hogy annak a szolgálati idő lejártát megelőző két hónap előtt kell megtörténnie.

Filantrop szempontból az 1877. évi XX. törvénycikk is rendkívül nagyjelentőségű. Tisza Kálmán kormányának és az akkori törvényhozóknak ez az alkotása a kiskorúaknak és a gondnokságra szorulóknak nyújtott védelmet. Gyámság alá helyezte mindazokat a kiskorú magyarokat, akik nem álltak atyai hatalom alatt, korszerűen rendezte vagyonkezelésük.

ügyét s gondnokot rendelt ki azok számára, akik elmebetegségük, tékozlásuk vagy egyéb erkölcsi és észbeli fogyatékoságuk miatt erre rászorultak. A törvény az alábbiakban jelölte meg a gyám-feladatkörét: Köteles gondoskodni arról, hogy a kiskorúak vallásos, erkölcsös és hasznos polgáraivá váljanak a hazának s ecélből képességükhöz és vagyoni viszonyaikhoz mérten nyerjenek kiképzést, illetve munka- és keresetképeséget.

Rokonok hiányában a községi közgyám ajánlatára olyan idegen férfi is lehet gyám, aki jóviszonyban van az illető családdal. Minden község köteles közgyámot alkalmazni, a törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok pedig árvaszékek útján gyakorolják a gyámhatóságot.

Munkaalkalmak szaporításáról sem feledkezett meg a kormány, azzal a céllal, hogy ilyen módon is enyhüljön a nyomor. Ilyen segítségre különösen olyan vidékeken volt szükség, ahol – mint például a Felvidéken – a lakosság nem tudott megélni ösfoglalkozásából. Állami vagy államilag támogatott vállalatok és üzemek létesültek, amelyek éppen filantróp hivatásuk miatt legtöbbször deficitel dolgoztak. Az ilyen üzemek támogatásáról a kormány törvényhozási utón gondoskodott. Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején a többi között az 1876. évi XLVI., valamint az 1878. évi II. t.-c. állami átalányösszeget juttatott a diósgyőri vasgyárnak, egy másik törvény pedig a Besztercebánya melletti gőzfürészt segélyezte jelentős összeggel. Hasonló módon a Garam völgyében levő zólyombrézói vasgyár is részesült ilyen célú állami támogatásban. A polgárosított bánási határörvidéken viszont az erdők és a legelők adómentesítésével könnyített az állam az ottani lakosság gondjain, illetve igyekezett elősegíteni a nép boldogulását.

Az 1878-iki költségvetés az alábbi összegeket szánta szociális és filantróp célokra: betegápolás 430.000, himlőoltás 51.450, járványok 5.000, szülés 12.000, lelencek és törvénytelen gyermekek 70 424, tébolyda 294.074, életmentés 800, siketnémák 35.000, vakok 31.620 forint a belügyi tárca keretében.

Az állam az 1879. évi XXXIX. t.-c. alapján félmillió forint kamatmentes alapítvánnyal támogatta az Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetét, az 1880. évi III. t.-c.-kel az előző évi rossz termés miatt ínségbe jutott lakosságnak állami előleget, ínségmunkát és egyéb segélyeket juttatott, az 1880. évi IV. t.-c. ennek a szociális akciónak kiegészítése céljából vetőmagkölcsonról gondoskodott.

Az 1879. évi szegedi árvízkatasztrófa károsultjainak az ügye hónapokon át foglalkoztatta a törvényhozást. Így jött létre az 1879. évi XIX., az 1879. évi XX., az 1880. évi XVII., az 1880. évi XVIII. t.-c. Ez az utóbbi házadómentességet, az 1880. évi XIX. pedig állami hozzájárulást engedélyezett az árvízi munkálatok költségeihez, végül az 1880. évi XX. t.-c. negyvenmillió forintnyi állami kölcsönt biztosított Szeged számára. Ez a hat szegedi vonatkozású törvény, valamint a megalkotásukat megelőző parlamenti felszólalások arról tanúskodnak, hogy az akkori törvényhozás méltó módon érezte át szociális kötelességét és kellő visszhangja tudott lenni annak a szamaritánus érzelemhullámnak, amely nemcsak a magyar társadalom szívét töltötte be, hanem az egész művelt világ könnyeit ajándékozta a katasztrófába zúdult magyar városnak.

A MODERN BETEGÁPOLÁSI RENDSZER KÖRVONALAI

A század vége felé a már kipróbált utakon gyorsabb tempóban következtek fontosabbnál fontosabb szociális, embervédelmi reformok és intézkedések. Tisza Kálmán mint belügyminiszter az 1881. évi XII. t.-c.-ben felhatalmazást kapott arra, hogy a budapesti Angyal-

földön „ápodát” építtessen gyógyíthatatlan közveszélyes elmebetegek elhelyezésére s a Baich-féle alapítványt is erre a célra használja fel. A költségek javarészét a hatodik állami sorsjáték tiszta jövedelméből teremtették elő.

Az 1882. évi VI. t.-c. a torontáli és temesi terület inségeseinek támogatására közel félmillió forint vetőmagkölcsonnt engedélyezett. Az 1883. évi X. t.-c. felmentette a napszámosokat a nyolc évvel azelőtt életbeléptetett keresetadó fizetése alól. Az 1882. évi XLI. t.-c. megengedte, hogy a Vöröskereszt-Egylet „emberbaráti céljaira szükségelt költségek” fedezésére négy millió forint sorsjegy kölcsönt bocsásson ki s a kölcsön adómentességben részesüljön. Az 1883. évi XLI. t.-c. lehetővé tette, hogy az u. n. kincstári telepések közel hétmillió forintos, negyvenkétévi amortizációs kölcsönhöz jussanak. Az 1886. évi XXII. t.-c. hangsúlyozottan köteleességévé tette a községeknek és városoknak a szegénysorsúak eltartását. Az 1887. évi XX. t.-c. újraszabályozta a katonai özvegyek és árvák ügyét. Kimondotta, hogy a tiszti özvegyek volt férjük rangfokozata szerint évi 250–2.000 forint, a katonatiszti árvák 40–250 forint, a legénységi özvegyek pedig 24–100 forint segélyt kapnak.

Új korszakot nyitott meg az 1898. évi XXI. t.-c. Szilárd bázist teremtett a betegápolásnak J azzal, hogy országos betegápolási alapot létesített s az erre szükséges összeget az egyenes adók alapján kivetett országos betegápolási pótagóból fedezte. Ebből a maximálisan háromszázalékos emelkedhető pótagóból kellett fedezni a belföldi és külföldi kórházi költségeket, ebből a pénzből kaptak orvost, gyógyszert és gyógyászati segédeszközöket (szemüveg, mankó, stb.) a hatóságilag igazolt szegénysorsú betegek, továbbá a fertőzőbetegségek elleni intézmények és intézkedések (fertőtlenítés) költségeit is a betegápolási alap viselte. Rendkívül nagyjelentőségű a törvénynek az az intézkedése, hogy a hétéven aluli talált gyermekek, vagyis a szerencsétlen lelenek ápolása és gondozása szintén ezt a pénzalapot terheli, csak úgy, mint a vagyontalan trachomások és vérbajosok gyógyítása is.

Sajnos, a tuberkulózis ügye sokkal később kezdte foglalkoztatni a törvényhozást, mint! kellett volna. Mert amilyen dicséretreméltó például az 1874-iki költségvetésnek az inségesek¹ talpraállítására irányuló bőkezűsége közel egymillió forintos kölcsön alakjában és abban, hogy félmillió forintot bocsátott Szapáry Gyula gróf belügyminiszter rendelkezésére, amiből kölcsönöket adhatott a törvényhatóságoknak oly célból, hogy ezzel „a munkaképtelenek segélyezésére hivatott községek ebbeli kötelezettségük teljesítésére képesíttessenek, vagy testületek és egyesek ezirányban segélyeztessenek”, annyira elszomorító az a tény, hogy az 1901. évi költségvetés mindössze négyezer koronát(!) szánt a tuberkulózis elleni harc céljaira. Ezt a nevetségesen kis összeget a „tuberkulózis elleni védekezésnek a kormány tevékenység keretében való népszerű ismertetése folytán felmerülő szerkesztői díjakra és kiadási költségekre fordította a kormány.

Az 1901-iki költségvetés különben az alábbi filantróp kiadásokat irányozta elő: betegápolási költségekre 2,111.255, himlőoltásra 158.900, járványokra 10.000, trachoma elfojtására 120.000, a difteritisz elleni gyógyszerum-termelő intézetre 20.380, elmeegógyintézetekre 1,440.000, országos betegápolási alapra 1,789.490, szegénysorsú betegek részére rendelt gyógyszerekre az 1898. évi XXI. t.-c. alapján 200.000, fertőző betegségek elleni védekezésre 200.000, lelenek költségeire 2,323.200, kórházakban szülő nők és gyermekeik részére 40.000, közegészségügyi intézményekre 20.600 korona, ezenkívül átmeneti kiadások címén ugyanilyen célokra, a többi között bábaképzésre is, mintegy 80.000 korona.

Munkaalkalmak teremtésére az 1901. évi III. t.-c. a már folyósított 1,200.000 koronán felül még 400.000 koronát engedélyezett a törvényhatóságoknak s ezt az összeget az inség megelőzésére és enyhítésére alkalmas közúti munkák költségeire kellett fordítani.

KÖZÉPISKOLÁK, KISDEDŐVŐK

Alkotmányos éránkban kezdettől fogva annak az elvnek igyekeztek érvényt szerezni, hogy a több műveltségen át visz az ut a boldogulás felé. Ezt írta zászlajára Eötvös József báró, hiszen iskolapolitikája a nevezetes népiskolai törvénnyel éppen abban csúcsonyult ki, hogy minél nagyobb tömegek ismerkedjenek meg a kultúra áldásaival és az ismeretek fegyverzetével könnyítsenek szociális helyzetükön. Ezen a mesgén haladtak utódai is Pauler Tivadartól kezdve fel Wlassics Gyula báróig.

Trefort Ágoston az akkori viszonyok között ideálisnak mondható középiskolai rendszerrel ajándékozta meg az országot és más vonatkozásokban is hervadhatatlan érdemeket szerzett. A szegénysorsú ember gyermekének is módja nyílt arra, hogy kiemelkedjék a középszerűségből s akár mint orvos, akár más diploma birtokában jötevője, irányítója lehessen a társadalomnak. Ebben a nagy perspektívában filantróp nézőszögből különösen az iskolák jóléti intézményei jelentenek korszakos haladást. Egyre gyarapodtak az ösztöndíjak, a tandíjkezdmények, tankönyvsegélyezések, alumneumi ingyen nagy kedvezményes étkeztetések s a diáksereg filantróp felkarolásán túl a tanári gárda megélhetési viszonyainak javításáról sem feledkezett meg a kenyéradó gazda, az állam.

Csáky Albin gróf kultuszminisztersége is eltörölhetetlen bélyeget nyomott a nemzet művelődésére. Neki is joggal ott van a helye legnagyobb kultuszminisztereink között. Nevéhez fűződik a többi között a kisdedővás ügyének a rendezése. Az erről szóló 1891. évi XV. t.-c. úg rendelkezik, hogy óvóintézetben kell gondozni azokat a három-hatéves gyermekeket, akik otthon nem részesülnek állandóan kellő gondozásban. Amelyik szülő ezt elmulasztja, ismételten sújtható kisebb-nagyobb pénzbírással. A törvény nagysúlyt helyez arra, hogy az óvóintézetben komolyan érvényesüljenek a higiénikus követelmények. Tágas és szellős helyiségekben kell tartani a drága apróságokat és arról is kell gondoskodni, hogy melegebb időszakban befásított játszótér álljon az óvodások rendelkezésére.

Múlt századbéli kultuszminisztereink és pedagógusaink előtt csak kalapot emelhet a mostani nemzedék. Nagy látókörrrel jelölték meg a kulturális feladatokat és rendkívül jelentős filantróp intézkedésekkel mozdították elő, hogy Magyarország kultúrfőlnybe kerüljön szom-szédaival szemben.

A SZÁZAD LEGNAGYOBB FILANTRÓPIAI ALKOTÁSA

Szell Kálmán kormánya tetőzte be a század filantróp alkotásait olyan gyermekvédelmi ténnyel, amely előkelő helyet biztosít Magyarországnak a művelt, szociálisan kiépített országok sorában. Az 1901. évi VIII. t.-c. szerezte ezt a megbecsülést nemzetünknek. Ez a modern elgondolású törvény sok-sok évtized mulasztásait pótolta, amikor elrendelte, hogy Budapesten és az ország különböző vidékein lelencintézeteket kell felállítani. Ennek a lépésnek a szociális jelentőségét és az egész helyzetet tanulságosan világítja meg a törvényhez csatolt miniszteri indokolásnak alábbi néhány adata:

Ijesztően nagy volt a gyermekek halandósága Magyarországon. Legnagyobb az összes művelt európai államok között Oroszország kivételével. Az 1891-1898-as átlag alapján száz szülött közül Angliában 22, Franciaországban 23, Poroszországban 28, Olaszországban 31, Ausztriában 34 gyermek halt meg ötéves korig. Magyarországon 38.12%, Oroszországban pedig 43.04% a gyermekhalandóság. Főbb okai: a közegészségi érdekek iránti indolencia, tudatlanság, itt-ott a szegénység, a nép közönye. Ezen a bajon segíteni elsősorban az állam és másodsorban a társadalom kötelessége.

Sándor István ilyencélú alapítványa megjelölte a helyes utat, de a század közepéig újabb lépések nem következtek. 1851-ben megnyitották a kolozsvári sebészeti klinika szülőkórodáját azzal, hogy évi javadalmazásából falun helyezze el tizenkétéves korúig azokat az intézetben született gyermekeket, akikről anyjuk gondoskodni nem képes. Közel másfél évtizedes szünet után, 1865-ben társadalmi mozgalom indult meg Országos Lelencházi Társulat alapítására. Az akció élén Nádasdy Lipót gróf és számos más arisztokrata állt, de a gyönyörű filantróp mozgalom, bár buzgóságban nem volt hiány, „leginkább a hatóságok és szakközegek aggályai miatt” sikerre nem vezetett. 1870-ben hölgyek indítottak mozgalmat. Ez már sikeresebbnek bizonyult s még ebben az évben megalakult a ma is működő első budapesti gyermekmenhely.

A törvényhozás a közegészségügy, rendezéséről szóló 1876. évi XIV. t.-c.-ben nyúlt ehhez a kérdéshez, amikor a községek feladatává tette a lelencek és dajkaságba adott más csecsemők orvosi kezelését és eltartását. A törvény rendelkezése azonban – az 1901. évi VIII. t.-c. indokolása szerint – „községeink nagy részének szegénysége, közömbössége és a felügyelet hiánya miatt jobbra végrehajthatlan maradt”.

Időközben több lelkes emberbarát jelentékeny alapítványokat tett s a főváros is jó példát mutatott, amikor 1879-ben a királyi pár ezüstitakodalma alkalmából százezer forintot szavazott meg a lelencek felkarolására. Maga az államkincstár az 1881–1885 közti években a bécsi lelenczházba évenként felvett ezerszáz magyar lelencért évi harminchárom ezer forintot üzetett. Ebben az utóbbi évben alakult meg Budapesten a második társadalmi lelencintézmény: a Fehérkereszt Országos Lelenczház-Egyesület. A magyar törvényhozás 1892-től kezdődően évenként hatezer, illetve tízezer korona segélyt szavazott meg a két lelencintézetnek, mindaddig, amíg az 1898. XXI. évi t.-c. az országos betegápolási alap létrehozásával a gyermekmentést lényegileg állami feladattá tette s annak intézését a már említett két intézményre bízta. 1898-ban 384 lelencet, 1900-ban pedig már 1030 lelencet ápoltak az első budapesti gyermekmenhelyen, a Fehérkereszt 1898-ban 1517 lelencet, 1900-ban 8255 lelencet gondozott.

1901-ben a költségvetés már jelentős összeget, 2,323.200 koronát irányzott elő a lelencügyre s a kormány ekkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy ilyen nagy összegnek egyesületi kezelését nem tartja felelősségével megegyeztethetőnek, hanem állami kézbe veszi a lelencek gondozását, persze anélkül, hogy ezzel meg akarná bénítani a társadalmi intézmények ilyen irányú működését.

Az 1901. évi VIII. t.-c. ennek alapján úgy intézkedett, hogy az állam több gyermekmenhelyet, létesít. Vidéken ott létesülnek ilyen intézmények, ahol bábaképző is van s ahol fejlett a társadalom emberbaráti tevékenysége. Menhelyen csak gyenge, beteg gyermekeket szabad gondozni, a többieket az intézetten kívül – falun – kell elhelyezni. Nagyon lényeges, hogy a törvény nemcsak a lelencek, hanem más, hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermekek állami gondozásáról is gondoskodott, mert érvényt akart szerezni annak az elvnek, hogy a gyermek egy pillanatig sem maradhat gondozatlanul.

Így valósult meg Sándor István száz év előtt megálmodott álma. Tízezer forintos alapítványa kamatos kamatokkal nagy összegre bővült úgy, hogy Preiss János Ferenc báró tábornaszernagy, Szvoboda Antal, Ordódy János és néhány más magyar gyermekbarát mecénás későbbi adományaival együtt 1901-ben már 1,087.000 koronát tett ki az országos szülők és lelenczházi alap. Ugyanerre a célra lehetett fordítani a belügyminisztérium közigazgatási-, fog- és toloncházi alapját is s így a költségvetési előirányzaton kívül összesen több mint két és félmillió korona alapszerű összeg állt a kormány rendelkezésére.

A törvényhozás azonban nem elégedett meg azzal, hogy az előbb említett törvénnyel a hétéven aluli elhagyott gyermekek megmenekültek a pusztulástól. Széll Kálmán a politikusok egyhangú tapsai mellett újabb törvényjavaslatot terjesztett elő, amellyel a hétéven felüli közsegeélyre szoruló gyermekek gondozását is az állami feladatok közé iktatta. A törvényjavaslat indokolása így foglalja össze ennek a második lépésnek a szükségességét:

Kárbaveszne a munka és kátyúba kerülne a gyermekek megmentésére irányuló akció, ha az ország megelégedne a hétéven aluli gyermekek gondozásával. Ezzel csak azt érnék el, hogy az első években apadna a gyermekhalandóság, de annál jobban fokozódnék a hétéves kor betöltése után, ha a gyermekszereg gondozás nélkül maradna. Szaporodnék a züllött gyermekek száma és javítóintézetek felállítására kellene fordítani azt a pénzt, amit a gyermekvédelemnek a hétéven felüli korra való kiterjesztésével jobb célra lehet kamatoztatni. Nem elég, ha megmentjük a pusztulásra szánt gyermeket, hanem az is kötelességünk, hogy őrkdjünk a megmentett gyermek fölött mindaddig, amíg nem tud saját erejéből megküzdeni az élettel. Miután pedig a községek és városok, amelyekre az ilyen gyermekek gondozása tartozik, visszariadnak a további áldozatoktól, sokszor nem is képesek erre az újabb támogatásra s akár emiatt, akár más okból nyűgnek tekintik a lelencgyermeket, az állam köteles magára vállalni a feladatot.

A helyzetnek ilyen komoly mérlegetése mellett íródott az 1901. évi XXI. t.-c. Kimondotta, hogy az állami gyermekmenhelyekre felvett gyermekek, ha hetedik életévük betöltésekor törvényhatósági vagy magánárvaaházban, valamely jótékonyági intézetben el nem helyezhetők, tizenötéves korúig az állami gyermekmenhelyek kötelékében maradnak. Ugyanez áll más elhagyott gyermekekre is, akiket a lelencekkel egyformán iparosoknál vagy mezőgazdákánál helyeznek el.

Magyarország ezzel lépést-akart tartani a külfölddel s méltán illeti elismerés akkori törvényhozóinkat, hogy erre a nemes célra is gondoskodtak fedezetről a gyámpénztári tartalék-alapból. Modern gondolat vált valósággá a törvény útján és magasztos akkorddal zárult egy század filantróp törvényalkotása.

A MODERN MAGYAR EMBERVÉDELEM

I. Állami filantrópia

KORÚNK FILANTRÓPIÁJA

A XX. század a társadalmi, kulturális és gazdasági evolúcióval párhuzamosan egyre szélesebb területekre terjesztette ki embervédelmi rendszerét s a világszerte megindult hatalmas munkába Magyarország is igyekezett belekapcsolódni. Sajátos közjogi és politikai viszonyaink azonban, sajnos, bénítólag hatottak s országunk bizony-bizony fokozatosan hátrább szorult a világversenyben. Más művelt országokban elsöprő erővel rohamozták meg az analfabetizmust, kórházak és modern klinikák tömegével szálltak síkra a népbetegségek ellen, semmilyen oldalról meg nem bénított gazdasági politikával vágtak utat a társadalom vagyonsodásának, hatalmas társadalmi szervezettséggel indultak el a tömegboldogulás győzelmé felé, hogy az egész vonalon győzedelmeskedjék a modern filantrópia gondolata. Nálunk is született néhány korszerű törvény a század elején, kórházak is épültek, klinikák is bővültek, az iskolafejlesztés terén sem feledkeztünk meg embermentő kötelességünkről, de mindez kevés volt a kor igényeihez mérten s most már történelmi távlatból meg lehet állapítani, hogy negyedszázad előtt a magyar szociális-karitatív rendszerből hiányzott az az evolucionális lendítő erő, amely nélkül hasztalan várunk korszakalkotó fordulatot.

A szörnyű világháború az addig kiépített gyenge magyar embervédelmi frontot is átörte. Nemzetünk heroikus harcának idején nem volt hiány sem a társadalom szamaritánus ténykedésében, sem állami gondoskodásban, de végzetünk olyan méretű erőpróbának tette ki Magyarországot, hogy mindennek romok alá kellett kerülnie. S kegyelemdőfésként jött a kommunizmus három és fél hónapja . . .

Ilyen borzalmas előzmények után kellett megindulnia az újjáépítés munkájának, olyan időben, amikor a magyar pénz szinte teljesen elvesztette értékét és annyi megoldásra váró feladat sürgetése közben, amennyi szociális és embervédelmi problémát csak a modern kor legmodernebb gyilkoló fegyvereivel vívott világháború tudott zúditani a magyar nemzetre. Valóban az volt a helyzet, hogy a semmiből teremtsen valamit a segítő kéz. Szerencsénkre megtörtént a csoda: élünk!

Példátlan történelmi katasztrófánkban – ha ugyan lehet vigaszról szó – vigasztal az a fel nem becsülhető valóság, hogy a magyar filantrópiának azóta épült vára szilárd alapokon nyugszik s olyan hatalmas méretű, amilyen méltó egy élni és boldogulni akaró nemzet történelmi hivatásához. Embervédelmi rendszerünk valójában a világháború romjaiból épült ki legmodernebb elgondolásban és számos vonatkozásában más, sokszorta hatalmasabb nemzetek hasonló intézményeit is felülmúlja.

A világháború után épült ki ugyan embervédelmi rendszerünk, de már a háború előtti időkben a modern kor mindinkább parancsolóan kívánta néhány olyan emberbaráti törvényalkotás bevezetését, amelyek elől az államhatalom nem zárkozhatott el. Az új idők új helyzeteket teremtettek és az új helyzetekben fokozottabb mértékben kellett gondoskodni a gyengébbek védelmezéséről.

Az új idők egyik leglényegesebb ilyen alkotása a gyermekvédelmi törvény, amely a gyermekmenhelyek felállításáról gondoskodott. A gyermekhalandóság ijesztően nagy száma a háború előtt, a bűnöző gyermekek szomorú statisztikája parancsolóan figyelmeztette az államot, amely meg is hallotta az intő szót és hozzányúlt az új generáció megmentésének

nagy problémájához. Ide tartozik a magyar büntető törvénykönyv megfelelő reformja, a fiatalok bíróságának felállítása, a fiatal bűnösöknek a régebbi büntetések helyett egész más módszer szerint való jóútra térítése.

A kivándorlók fokozottabb védelme, a vasárnapi munkaszünet hathatósabb keresztülvitele, a dolgozó munkástömegek egészségügyi védelmezése és sok más – a későbbiekben részletesen felsorolt – intézkedés, reform jelzi a háború előtti esztendőket.

Azután jött a háború. És a vérzivatar, majd az azt követő idők a magyar államot is új emberbaráti intézkedések megtételére készítették. Már a háború alatt, de fokozottabb erővel azután itt állt a nagy probléma: a hadirokkantak, özvegyek, árvák ellátása, a háborúból visszatérő és kenyértelen emberek új egzisztenciájának megteremtése és egy egész sereg más olyan probléma, amelyet a világháború mindenhol egyformán fölvetett.

Az állam eddigi gépezete már nem is volt elég, még a háború alatt új minisztériumot kellett létesíteni és 1917 augusztusában fel is állították a népjóléti és népegészségügyi, később népjóléti és munkaügyi minisztériumot, amely egyre szélesebb és szélesebb területeken kezdte meg alkotásait.

Halaszthatatlanná vált a háború után a földreform problémájának megoldása és meg kellett oldani a munkásbiztosítás szélesebb alapokra való fektetését, a társadalom biztosítást és az öregségi és rokkantsági biztosítást. Ezen a téren a Lex Vass I. és II. olyan hatalmas, nagyszabású és az egész generációra kiható alkotások, amelyek követendő példaként Magyarországra irányították sok külföldi állam figyelmét is.

Természetes, hogy a modern kor a kulturális téren is az emberbaráti intézkedések egész sorát kívánta meg és a magyar állam e téren is sietett lépést tartani az idő követelményeivel. Az a sok ezer iskola, amely a vidéken, a községekben és tanyákon az utóbbi években szinte máról holnapra emelkedett, a külföldön magyar fiúk számára ingyen tanulást biztosító intézetek, a szegény tudósok és művészek segítése és még egész sereg intézkedés ennek legnagyobb bizonyosságai. De más irányokban is jelentős lépések történtek és mindegyike állami tevékenységről számolnak be a következő fejezetek.

EMBERMENTÉS A LEGMODERNEBB ESZKÖZÖKKEL

A magyar filantrópia szolgálatában a legtöbbet dolgozik és a legtöbbet cselekszik a népjóléti és munkaügyi minisztérium. A magánosok által fenntartott intézmények bármennyire is hivatásuk magaslatán állnak és bármilyen sokat is tesznek a nyomor és szenvedés enyhítésére, mégis kevés mindaz, amit tehetnek. És bár a népjóléti és munkaügyi minisztérium szűkreszabott budget-je nem elegendő a nemes cél teljes elérésére, a kitűnő szervezettség, az adminisztráció lehető legegyszerűbb módra való leegyszerűsítése, a vezetőik bölcsesége és tapasztalata mégis azt eredményezi, hogy a népjóléti és munkaügyi minisztérium nagy eredményeket ér el a filantrópia terén.

A költségvetés számsorai, az adminisztráció aktái és a nagyszerű tervek mögött, amelyekből a népjóléti minisztérium filantrópai munkája áll, két ember portréja elevenedik meg: az első Vass József miniszter, a második Dréhr Imre államtitkár. Vass József hosszú évek során át áll a népjóléti minisztérium élén, amelyet egy pap tiszta hitével és egy kiváló adminisztrátor hozzáértésével vezet. Intézményeket teremtett, sorvadó jóléti szerveket keltett új életre és ahol a szenvedés és kétségbeesés hívó szava jelentkezett, mindenhol talált egy-egy kis balsamot. A háború, a forradalmak, majd a békekötés nyomán keletkezett gazdasági bajokból előállott szenvedés és nyomor levezetése, illetve enyhítése nem volt kis feladat. Vass József azonban az árvízi hajós rettenthetetlenségével és a született diplomata zsenialitásával vette fel a harcot a sorscsapásokkal és az állam költségvetési akadályaival. Hiába váltakoztak a pénzügyminiszteri székekben különböző férfiak, mindegyikre ráparancsolt a költségvetés rideg lehetősége. Vass József azonban még a számok fagyos közönyével is szembeszállt és kiharcolta a maga minisztériuma számára mindazokat az anyagi lehetőségeket, amelyekről csak szó lehetett.

Munkájában megértő társa Dréhr Imre államtitkár, aki a maga fiatal munkaerejét, idealizmusát és hozzáértését nagyszerűen be tudta kapcsolni abba az emberbaráti munkába, amelyet minisztere végzett. A kezdeményezés a miniszteré volt legtöbbször, a végrehajtás gyors és egyszerű keresztülvitele az államtitkár érdeme, aki Magyarországon szinte csodálatos gyorsasággal vitt át ügyeket az adminisztráció labirintusán, amíg csak a kezdeményezésből valóság nem lett s amíg csak el nem érték azt a célt, amely minden esetben a nélkülözés és szenvedés enyhítése.

A népjóléti és munkaügyi minisztérium filantrópai tevékenységét az alábbiakban ismertetjük:

TRIANON SZEGÉNYEI

Vass József, amikor 1922-ben a népjóléti és munkaügyi miniszteri széket elfoglalta, a megoldásra váró problémák egész tömegével pállott szemben. Nagyszabású problémák voltak ezek s a megoldás eszközeinek és módozatainak felismeréséhez nagy szociális érzékre, a társadalmi és gazdasági viszonyoknak, valamint az állam pénzügyi helyzetének nagy és gyakorlati áttekintésére és végül a kezdeményezés terén nagyfokú önállóságra volt szükség.

Ha összehasonlítjuk a mai szociális állapotokat az 1922. évi helyzettel, óriási különbséget látunk. Látjuk, hogy a miniszter az eléje tornyosuló feladatok legnagyobb részét vagy megoldotta, vagy olyan mederbe terelte, hogy továbbhaladva a megjelölt úton, a siker el nem maradhat. A lakásügy, a közegészségügy, valamint a hadirokkantak ügye komoly megoldás felé halad. Az Ínségesek ügye pedig a szebb és jobb jövő felé tekint.

Amíg azonban a lakásügy, közegészségügy és a rokkantügy körül végzett munka a közvéleményt állandóan foglalkoztatja, az ínségesek érdekében teljesített munkásságot csak kevesen ismerik. Nem érdektelen tehát a nagyközönség szempontjából, hogy az Ínségesek érdekében kifejtett munkássággal is megismerkedjék.

Most van hét éve annak, hogy Vass József megindította az ínsége nyitható akciót. Ezt az akciót a világháború elvesztése idézte elő. Háttérét a forradalmak és a román megszállás adták s utolsó fázisában a trianoni igazságtalan békeszerződés érlelte meg. Ily előzmények után talán soha súlyosabb feladat nem hárult egyetlen miniszterre sem, mint amilyen ez volt, mert nemcsak a kérdés megoldásának lehetőségével, hanem az anyagi eszközök hiányával is meg kellett küzdenie. Az ínségesek ügyének súlypontja ugyanis nem az volt, hogy egyes emberek vergődtek ínségben, hanem az, hogy ezek az emberek olyan tömegesen jelentkeztek, hogy szinte a társadalom egy újonnan alakult osztályának voltak tekinthetők, akiknek felkarolására azonban képtelen volt a társadalom, de képtelenek voltak erre az államhatalommal az élükön a hatóságok is. Az ínségesek tömegét a világháborúban tönkrement középosztálybeliek, a békeszerződés folytán Magyarországra özönlött menekültek, a román invázió, valamint a trianoni békeszerződéssel teremtett gazdasági helyzettel kapcsolatos koronaromlás miatt koldusbotra jutott kategóriák, a „Trianon szegényei” adták.

Szörnyű volt a nyomor. Olyan borzalmas idöket éltünk, hogy maguk a trianoni békediktátumot aláíró nemzetek is szükségét érezték a gyors közbelépésnek. Egyrészt a legnagyobb ínségben levő családok gyermekeit hívták meg külföldi üdülésre, másrészt 1920-1922. években szeretetadományokkal megrakott vagonok százait küldték Magyarországra. Tagadhatatlan, hogy a külföld segítsége az ínség leküzdésében számottevő szerepet vitt, de viszont tény az is, hogy a külföld anyagi segítsége ép akkor apadt ki, amikor Vass József a népjóléti és munkaügyi minisztérium élére került. Ekkor volt tetőfokán a gazdasági krízis. Az állam pénzügyi helyzete megrendült és a népjóléti miniszter egymagában állott anyagi források nélkül a forrongó tömeggel szemben.

Vass Józsefnek legelső tennivalója az volt, hogy a lelkiileg leginkább demoralizált tömeget, a vagonokban lakó menekülteket helyezze el lakásokba. Hogy nem mindenki igényeit sikerült teljesen kielégítenie, nem rajta múlt, de elérte azt, hogy igen rövid idő alatt megszűntek a vagonlakók. Felszabadultak a vagonok, melyeket azután rendeltetésüknek, az áruforgalom lebonyolításának adhattak vissza. A vagonok felszabadítása hozzájárult az ínség közvetlen leküzdéséhez is, mert így megindult a kereskedelmi élet és munkához juthattak a vagonlakók és a munkanélküliek is. Ezek voltak az első lépések, amelyek az ínség megszüntetését a megoldás felé vezették.

Az ínséges tömegek létszámának apasztása után már könnyebbé vált a helyzet, mert most a tömegek helyett az *egyesekről* való gondoskodás kérdése jutott előtérbe. De még mindig fennállottak azok a nehézségek, amelyekkel a társadalom elernyedtsége miatt meg kellett küzdeni. Régebben ugyanis az ínségesekről való egyénekenkénti gondoskodás a társadalom feladata volt. A háború alatt a társadalom erről leszokott és azok az intézmények, amelyeknek a segítése a társadalom hivatása volt, részben megszűntek, részben erőforrások hiányában pusztán létük fentartásával bajlódtak. A népjóléti miniszternek tehát az jutott feladatául,

hogy ezeket a *társadalmi intézményeket* megint életre hívja és a régiek mellé újabb, erősebb intézményeket is állítson. Ezért összeíratta a segítségre érdemes jótékony célú intézményeket és ezeknek hathatósabb támogatásáról gondoskodott. Ezenkívül a törvényhatóságokat és községeket arra kényszerítette, hogy a szegényüggyel és a szociálkaritatív munkával célravezető módon foglalkozzanak.

Csak ezek után lehetett gondolni a tényleges segélynyújtás módozataira. E tekintetben első feladat az volt, hogy a hadirokkantakat, a hadiözvegyeket és a hadiárvékat, akikkel szemben az államnak elsősorban volt erkölcsi kötelezettsége, nagyobb állandó segélyben részesítse s ezáltal nemcsak az állandó lelki depressziót csökkentse, hanem jövedelemhez juttatva őket, megadja számukra az önbizalmat és a munkakedvet. Így a segélyre szorulóok száma ismét lepadt és visszamaradtak azok, akikről már nem lehetett kummulatív gondoskodni, mert igazán semmijük sem volt. Ezeknek támogatása adta az *ínségnyhító akció* tulajdonképeni anyagát.

ÍNSÉGENYHÍTÓ AKCIÓ

Hogy a kenyértelenség e korszakában a segítség milyen természetű legyen, szükséges volt megtudni az inségesek létszámát és azt, hogy mire van leginkább szükségük. A társadalomnak a segítség munkálataiba való bekapcsolása érdekében a miniszter a városokban és a törvényhatóságokban segítőbizottságokat létesített és ezek vezetőit, valamint az ország kiválóságait meghívta a kormányzó fővédnöksége alatt a „Népgondozó Tanácsba”.

A szükségletnek megfelelően két főcsoportra osztották az inségnyhító akciót: a fővárosi és a főváros környékén levő városok inségeseinek segélyezésére, másrészt a vidéki városok lakosságának támogatására. Mindegyik csoportban a segélyezés három irányban történt: étellemezés, felruházás és munkaalkalomszerzés alakjában. Mindhárom irányzat a magyar állam életében egészen új volt és a megoldás eszközei Vass József szervező erejéről tesznek tanúbizonyságot.

Nem lehet ezen a helyen ezt az inségnyhító akciót részletesen ismertetni s így csak nagyjából tájékoztatjuk a nagyközönséget ennek a hat évnek a munkásságáról és eredményeiről. Vass József szíve elsősorban a csecsemők, terhes és szoptató anyák, valamint az iskolába járó gyermekek felé fordult. Tejjel való ellátással és étkeztetéssel kívánt róluk gondoskodni. Ennek eredményeképpen az Országos Stefánia-Szövetség felügyelete alatt álló dispensairekben és a székesfővárosi iskolákban kezdte meg a tej kiosztást. Ugyancsak ezt az akciót a Budapest környékén levő községekre és városokra is kiterjesztette. Ebben az évben kiosztott tej áldását naponta 12.250 csecsemő és terhes, illetve szoptató anya élvezte. 1924-ben a tej ellátást a székesfővárosra és a környékbeli városokra, illetve községekre bízta. Az akció ma is működik, különösen a Stefánia-Szövetség dispensaireiben, ahol elsősorban a mesterségesen táplált csecsemők tejszükségletéről gondoskodnak. Ezzel egyidejűleg a miniszter az iskolás gyermekek reggeliztetését is megkezdte. Ez az akció azonban rövidesen megszűnt, amint a tejnek Budapestre való felhozatala megjavult. Ugyancsak a népjóléti miniszter jóvoltából Budapesten; 62 iskolában folyt a gyermekebédeltetés a székesfővárossal karöltve. Eredménye az volt, hogy az 1922/23. tanévben naponként 11.000 gyermek, az 1923/24. tanévben közel 5.000 és az 1924/25. tanévben közel 4.000 gyermek kapott csekély térítési összeg ellenében tápláló ebédet. Ettől az időtől kezdve ezt az étkeztetési akciót is a székesfőváros vállalta magára. Hasonlóképpen folyt a felnőttek étkeztetése népkonyhák és polgári konyhák útján Budapesten és a környéki városokban. 1922/23 telén naponta 3.000, 1923/24 telén 2.500, 1924/25 telén 1000 szegény étkezett az említett népkonyhák útján. Mivel pedig a középosztályhoz tartozók a népkonyhákat;

fel nem kereshették, részükre polgári konyhákat létesítettek, ahol polgári igényeknek megfelelő, ízletes ebédet adtak. Ma kilenc ilyen konyha útján 2.500 középosztálybeli étkezik. A kész ételek szétosztásán kívül a legnagyobb sikere a nyers élelmicikkek szétosztásának volt, mert beigazolódtott, hogy a nyers élelmicikket a családok olcsóbban és a család szükségleteinek megfelelőbben tudják elkészíteni. A segélyakció Budapesten a kerületi előljáróságok igénybevételével egyes családok részére hosszabb ideig elálló nyers élelmiszereket osztott ki. Az élelmiszerek meghatározott mennyiség szerint csomagokba voltak foglalva, miért is ezt az akciót csomag-akciónak nevezték. A csomagok egy részét ingyen, másik részét csekély térítés ellenében osztották szét. Az inségenyhítő akció első két évében kiosztott csomagokban összesen 220.000 kg. kenyérliszt, 120.000 kg. főzőliszt, 80.000 kg. bab, 40.000 kg. cukor, 120.000 kg. tarhonya, 20.000 kg. mosószappan és 40.000 kg. árpagyöngy volt.

Az inségenyhítő akcióba itt kapcsolódott be a jótékony-egyesületeknek juttatott készpénzsegélyezés mellett a segélyezésnek másik formája: a természetbeni segélyezés. A miniszter az egyénenkénti segélyezést kezdettől fogva vissza akarta vezetni a békeállapothoz és a társadalomra kívánta háritani az ezzel járó munkálatokat. Ebből a célból meg kellett tehát erősítenie és üzembe kellett megint helyezni azokat a jótékony célú egyesületeket, melyeknek működésétől megfelelő társadalmi támogatást lehetett remélni. Ezért a törvényhatóságok jelentése alapján az életképeseknek minősített jótékony célú egyesületek részére, készpénz- és fűtőanyagsegélyezésen kívül, nagyobb mennyiségű élelmiszersegélyt is adott, amivel lehetővé tette számukra, hogy alapszabályszerű működésüket újra megkezdjék. A miniszter buzdító példájára a társadalom ismét kedvet kapott a szociális munkára és vállalta az intézmények támogatását. Az egyesületek között 1922/23-ban és 1923/24-ben a miniszter összesen 14.252 kg. burgonyát, 40.548 kg. kenyérlisztet, 25.728 kg. főzőlisztet, 2.426 kg. babot, 1.880 kg. cukrot, 7.217 kg. szilvaizt, 480 darab kondenzált tejet, 866 kg. tarhonyát és egyéb élelmiszereket, valamint 1.255 q tűzifát és 6.540 q szenet osztott szét, készpénzben pedig 14,063,000.000 koronát fordított segélyezésükre.

Az étkeztetés fontos kérdése mellett nagy gondot fordított a miniszter az arra rászorultak ruhával, cipővel és vászonanyaggal való ellátására. Szétosztott 12.407 pár férficipőt, 12.491 pár női cipőt, 2.007 pár gyermekcipőt, 21.845 pár bakancsot, 3526 m. posztót, 75.072 m. szövetet, 21.607 öltöny sacco-ruhát, 6.085 öltöny munkásruhát, 16.525 öltöny gyermekruhát, 1.366 darab férfi télikabátot, 3.475 drb gyermek-télikabátot, 606 csecsemőkelengyét, 2.460 m. molinót, 15.942 m. házivásznat, 1.766 m. lepedővásznat, 4033 m. barchendet, 1.149 m. flanellt, 5.821 pár harisnyát, 3.360 kg. pamutot, 6.950 drb szvettet, 2.401 drb kendőt, 1.201 darab sapkát és egyéb ruházati cikkeket.

Ennek a nagymennyiségű ruhaneműnek szövetanyagát kizárólag hazai gyárakban szerezte be a miniszter, aminek jótékony hatását természetesen megéreztek a hazai textilgyárak. A nyersanyagot viszont kisiparosok bevonásával dolgoztatta fel. Ugyancsak a kisiparosok készítették a cipők és bakancsok nagyrészét is. Az egyes munkák kiadásánál a takarékosági szempontok mellett elsősorban az a cél lebegett a szeme előtt, hogy munkaalkalmat nyújtsion és a munkanélküliség csökkentésével az Ínséget enyhítse.

A miniszter kérészővel fordult a köszénbányavállalatokhoz és fatermelőkhöz, akik 1923-tól kezdve ismételtlen nagyobb mennyiségű szenet és fát adományoztak az Ínségeseknek. 1923-ban az akciótűzifából 23.448 q-t ajánlottak fel, a különböző minőségű magyarországi szenekből 1923/24-ben 15.700, 1924/25-ben 7.850, 1925/26-ban 3.750, 1926/27-ben és 1927/28-ban 3.750 métermázsát kapott, melyet az Ínségesek és jótékony egyesületek között osztott szét. A miniszter a vidék ínségesinek segélyezésénél elsősorban arra törekedett, hogy a

városok vezetősége ismerje meg a vidéki városok életében addig többé-kevésbé ismeretlen szociálkaritatív munkát. A törvényhatóságok és községek nagyjában ugyanazt a munkát végezték, amit a fővárosban és környékén a népjóléti miniszter fejtett ki: élelmeztek a lakosságot és munkaalkalmat teremtettek számára. A vidéki ínségesek felruházását az ínségenyhítő-akció külön fejezetének lehet tekinteni, mert ez a felruházás elsősorban a munka nélkül maradt mezőgazdasági munkások segélyezésére szolgált. A mezőgazdasági munkások ugyanis a rossz gazdasági viszonyok következtében ruházatukról nem tudtak gondoskodni s az egységes kiegészítést kezdeményezésére a falusi lakosság felruházását az akkori nemzetgyűlés a népjóléti miniszterre bízta. Ennek az akciónak során összesen 126.240 m. elsőrendű gyapjuszövet, 9.272 m. II. rendű gyapjuszövet, 9.120 m. pamutszövet, 4.536 m. barchend, 9.811 m. serge, 34.993 m. vászon, 14.890 m. zefír, 54.690 m. karton, 8320 pár férficipő, 8.000 pár nőcipő, 18.000 pár gyermekcipő és 20.719 pár bakancs jutott a vidékieknek.

Elvként állította fel a miniszter azt, hogy a természetbeni segélyezés némi ellenszolgáltatáshoz köttessék, még pedig azért, hogy ezáltal a segélyezés demoralizáló hatását elkerülje. Éppen ezért az élelmezési és a ruházati cikkeket csekély hozzájárulási összegek ellenében kapták meg az igényjogosultak.

A hozzájárulási összegek címén visszafolyt pénzen 1925/26-ban a rokkantak felruházására szereztek be nagyobb mennyiségű ruházati cikket. Ezeket a ruházati cikkeket a miniszter részben ingyen, részben csekély térítés ellenében osztotta szét. Szétosztásra került 12.040 pár bakancs, 1.822 öltönyre való gyapjuszövet, 7.240 öltönyre való strux-, illetőleg zeug-anyag.

Az ínségenyhítő akció harmadik irányvonala volt a munkaalkalom nyújtása. Ez az akció különösen a középosztálybeliekkel foglalkozott. Munkával és így jövedelemmel látta el az anyát, a felnőtt családtagot anélkül, hogy azt a munka tartamára a családtól elvonta volna. Hathatósan támogatta és rendelkezésekkel látta el azokat a szervezeteket, amelyek a középosztálybeliek háziipari foglalkoztatását intézték.

A miniszter sikeres ínségakciójának befejezéséül meg kell még említeni az elemi csapásokkal sújtottak segélyezésének kérdését. Szerencsére az elmúlt hat év alatt csak néhány nagyobb elemi csapás érte az országot, s a békésmegyei árvízkatasztrófától eltekintve, egyik sem volt olyan természetű, amely az Ínségesek céljaira szolgáló pénzek nagyobbmértvű igénybevételét tette volna szükségessé. Ezeknél a csapásoknál a társadalom önkéntes adakozása is nagyrészt elegendőnek bizonyult. A miniszter segítő keze azonban még itt sem hiányzott és részben készpénzzel, részben élelmiszerral, részben ruhával támogatta a károsultakat. Az elemi csapások között legjelentősebb volt az 1923 júliusában Bia, Torbágy és Páty községek között pusztító tornádó. Az ez alkalommal károsult községek leginkább a kenyér hiányát érezték. Ennek megszüntetésére a miniszter 145.000 kg. kenyérlisztet osztott ki közöttük. Nagyobb szerencsétlenség volt 1926 folyamán a csepeli lőszerrobbanás. Ez alka¹ ómmal a miniszter a legjobban sújtott Csepel község és Budafok város lakosságának segélyezésére 2.500.000.000 korona támogatást nyújtott.

A békési és bihari árvízkatasztrófa 1925. év karácsonyának szent estéjén zúdult az ottani lakosságra. Békés és Bihar vármegyék területéből 42.000 kat. hold került víz alá, eltemetve a szépen fejlődő vetéseket, rombadöntve a lakások és istállók százait, magával sodorva a betakarított termést, a lakások bútortatát és a lábasjóság egy részét. A kár nagyságát az első becslés 21.000.000.000 koronában állapította meg. Minthogy az ilyen arányú kár enyhítését az államkincstár nem vállalhatta, a népjóléti miniszter országos gyűjtés útján igyekezett a segítség eszközeit előteremteni, ami teljes mértékben sikerült is. A segélyezés két irányban folyt. Egyrészt arra irányult, hogy a vetéseket pótolja, másrészt arra, hogy a romba-

dölt házakat felépítse. Az elpusztult vetés pótlására 1.700 q árpa, 1.200 q zab, 266 q bükköny, 200 q tengeri, 20 q lóhere és 150 q burgonya-vetőmag került szétosztásra. Az elpusztult házak felépítését részben hatósági építkezések útján az árvízakció bonyolította le, részben olyan összegű segélyeket folyósított az árvízkárosultaknak, amelyekből ők maguk építhették fel otthonaikat. A hatóságok által felépített 286 ház építési költsége 11.711,212.129 koronát tett ki. Az árvízkárosultaknak 2,428,584.607 koronát juttattak segélyképen és 3.249,100.000 koronát kamatmentes kölcsönképen.

Mindebből látható, hogy a miniszter az ínségakció keretén belül a szükségben levő lakosság legkülönbözőbb rétegeit támogatta. A hat év tapasztalatai alapján megállapíthatjuk azt is, hogy Vass József népjóléti miniszter az ország elszegényedett lakosságának sorsát lényegesen megjavította, a társadalmat pedig úgy vezette, hogy előreláthatóan rövid időn belül ínségakcióra többé szükség nem lesz és a szegények támogatását ismét visszaadhatja a társadalomnak és a községeknek.

Ha a tíz év előtti állapotokra visszatekintünk és összehasonlítjuk a mai viszonyokkal, olyan különbséget látunk, mintha hirtelen másik világba kerültünk volna. Akkor még ismertük a kenyérféregyét és általában a jegyrendszert. Boldog volt, aki valamelyik élelmiszerárúsító hely előtt már éjfélkor tudott olyan helyet biztosítani magának, amelynek birtokában biztosan számíthatott arra, hogy családjának a legfontosabb élelmicikkekből a létfenntartáshoz szükséges mennyiséget megveheti. Ma már ez az idő olyannak tűnik, mintha igaz sem lett volna. Az előre látó államférfi munkája az annak nyomán előállott kedvezőbb helyzet és a minden szenvedésre enyhülést hozó idő elfelejtették már az emberekkel, hogy még nem is olyan régen mennyi viszontagságon kellett átesniök pusztá létük védelmében. Nem rózsás még ma sem a helyzet, de mégis olyanok a viszonyok, hogy elfelejthetünk néhány szomorú valóságot.

A MENEKÜLTEK ÜGYE

Miniszterelnöki rendelet alapján 1924-ben megszűnt az Országos Menekültügyi Hivatal és a menekültek ügyeinek intézését a népjóléti és munkaügyi minisztérium hatáskörébe utalták. A minisztérium keretében a menekültek ügyeinek intézésével a VIII. ügyosztályt bízták meg.

Ismeretes, hogy az elszakított országrészek megszállásával a megszálló hatalmak polgári igazgatásai rendszeresen utasították ki elsősorban a magyar tisztviselőket, majd mindazokat, akiknek tartózkodási helye nem egyben születési helye is és végül azokat is, akik az átcsatolt területeken születtek ugyan, de az esetenként megkívánt ottani huzamosabb tartózkodást igazolni nem tudták. A menekültek elhelyezésével kapcsolatosan óriási feladatot hárítottak a Budapest székhellyel felállított menekültügyi kormánybiztosságra. Miután a magyar kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy a különböző elszakított országrészekből kiutasított menekültek között különbség nem tehető, föllállították az Országos Menekültügyi Hivatalt. Ennek megtörténte után azonnal nagyszámú és eddig gondozásban nem részesített menekült vette igénybe az Országos Menekültügyi Hivatalt. Nagy feladat volt a menekültek élelmezésének biztosítása és közszükségleti cikkekkel való ellátása. Külön gondoskodás történt a menekült diákokról, a menekült anyák és csecsemők védelméről. A hivatalnak fokozatosabb ipari, gazdasági üzemek létesítésére, ezek munkaerőinek a menekültek köréből való összeállítására, a menekültek részére kisebb földbirtokok biztosítására kellett törekedni. A hivatal tudatában volt annak, hogy a gazdasági életre való áttérés csak akkor lehet eredményes, ha az eddigi intellektuális foglalkozást űző egyének előbb megszerzik azt a szakképzettséget, amely választandó új foglalkozásuk ellátására szükséges. így kapcsolódott be a hivatal

feladatai közé az átképzés kérdésével való foglalkozás és így alakult ki azután a hivatal hatalmas szervezetté. Az évek folyamán azután fokozatosan kiépült ez a szervezet és így vált a szorosan vett menekültügyek intézésén kívül az Országos Menekültügyi Hivatal az állami beligazgatás egyik lényeges faktorává.

Fordulópontot jelentett a hivatal életében, amikor önállóságának teljes épségbenhagyásával működését a magyar királyi népjóléti és munkaügyi minisztérium főnhatósága alá helyezték. Ezzel majdnem egyidejűleg egyfelől az államháztartás mind súlyosabbá váló helyzete folytán minden vonalon érvényesíteni kívánt takarékosági elv és az ezzel kapcsolatban keresztülvitt tisztviselői létszámapasztási eljárás, valamint a menekülteknek legalább részben bekövetkezett elhelyezkedése és itt-ott fokozatos társadalmi berétegződése, szükségessé tették a hivatal eddigi szervezetének fokozatos leépítését, illetőleg összevonását.

Óriási feladat hárult a népjóléti és munkaügyi minisztériumra, amíg mindezeknek az elveknek és szempontoknak a betartásával meg tudta oldani a menekültek ügyét. A minisztériumban jelenleg a Menekültügyi Ügyosztály intézi a menekültek ügyeit.

A múltban, mint ismeretes, a beköltözési tilalmi időnek fokozatos kitolását különösen az ország nehéz pénzügyi helyzete és a beköltözők által lakás céljaira elfoglalva tartott vasúti kocsik nagy száma tette indokolttá, nem tekintve azokat a körülményeket, amelyek az említettek felül ma is fennállnak és amelyek a tilalmi időnek időről-időre való meghosszabbítását feltétlenül szükségessé teszik. Bár a vagonlakások a kormány idevonatkozó intézkedései következtében ma már teljesen megszűntek, nem szűnt meg a másik fontos tényező: az ország súlyos pénzügyi helyzete, továbbá azok a gazdasági, politikai és szociális okok, amelyek a beköltözési tilalom meghosszabbítását nemcsak indokolttá, hanem feltétlenül szükségessé teszik.

Fontos szempont, hogy az elszakított területeken visszamaradt volt magyar közszolgálati alkalmazottak beköltözése és így tényleges szolgálatban való újbóli alkalmaztatása vagy nyugellátásának folyósítása a magyar kincstárnak olyan megterhelését jelentené, ami éppen pénzügyi szempontból katasztrófális jelentőségű volna. Az ügyosztály hivatott tehát arra, hogy a beköltözni kívánó volt közszolgálati alkalmazottak beköltözési kérelmeit felülvizsgálva, megállapítsa, hogy az idegen közigazgatás tette-e lehetetlenné az átszatolt területen való tartózkodást? Az ügyosztály feladata továbbá, hogy a legszigorúbban mérlegelve a körülményeket, a vonatkozó ügyben az előterjesztést a minisztertanácshoz előkészítse. Gazdasági és egyben szociális feladatot teljesít az ügyosztály akkor, midőn az anyaországban jelenleg is észlelhető munkanélküliség enyhítésére az indokolatlan beköltözéseket, melyek a munkanélküliséget fokoznák és az elégedetlenségnek, valamint a felforgató eszméknek a legalkalmasabb talaját alkothatnák meggátolja.

A visszahonosítási ügyek befejezésének, illetve a-magyar állampolgárság megállapításának a belügyminisztériummal történt megállapodás alapján, egyik feltétele a beköltözési engedély. Az ügyosztály a belügyminisztériumtól áttett visszahonosítási ügyekben nyilatkozik arra nézve, hogy a visszahonosítási eljárás a belügyminisztérium részéről folyamatba tétessék-e vagy sem, hogy a visszahonosítás a beköltözési tilalmi rendeletekkel teljes harmóniában történjék.

Az ügyosztály a beköltözési engedélyek iránti kérelmek elbírálásán, valamint a visszahonosítási kérelmek véleményezésén kívül a rendelkezésére álló kereteken belül a menekültek ruházattal és étkezéssel való segélyezését is intézi. Természetesen az óriási adminisztrációs munkán kívül ez is óriási feladatot ró a népjóléti minisztériumra, ahol azonban nagy megértéssel és a lehetőségen belül mindent megtevé, gondoskodás történik a hontalanná vált menekülteknek ruházattal és étkezéssel való ellátására.

A TÁRSADALOM BIZTOSÍTÁSA

Magyarországon a munkásbiztosítás törvényes rendezése az 1891. évi XIV. t.-c.-kel veszi kezdetét. Már e törvény életbeléptét megelőzőleg is voltak azonban többnyire önkéntes alapon létesült intézmények és egyletek, melyek az ipari munkások betegség esetében való segélyezését, sőt bizonyos mértékig még a balesetbiztosítást és a rokkantsági segélyezést is végezték. Ezek az egyletek – amelyek a múlt század 70-es éveiben főleg ipari gócpontokon már tömegesen működtek, – voltak a magyar munkásbiztosításnak első tényezői, a mai pénztárak alapjai. A biztosításnak a kerete azonban hazánkban az ipari élet kifejlődésével szűknek bizonyult s maguk a munkaadók állottak össze, hogy nagyobb szabású intézmény alapját lerakják, de a terv érdeklődés és pártolás hiánya miatt meghiúsult.

A „Pestbudai Munkás-Önképzőegylet”-nek ezirányú kísérletezései ellenben eredményre vezettek s 1870-ben megalakulhatott az „Általános Munkásbetegsegélyző- és Rokkantsági Pénztár”. A vidéki munkásságnak a pénztári szervezetben való tömörítése érdekében a pénztár u. n. élőhelyeket állított fel, melyeknek száma az 1882. év végén 36 volt. Az általános pénztárral egyidejűleg több önálló gyári pénztár is működött, amelyek önállóságukat a munkásbiztosítás törvényes szabályozásáig (1891.) megtartották. Az 1891. évi XIV. t.-c.-hez fűzött indokolás adataiból kitűnik, hogy 1891-ben 173 gyárban 15.570 munkás nyert önkéntes társulás útján létrejött betegsegélyző pénztárakban betegség esetén segélyezést, további 208 gyárban összesen 21.049 munkás volt külön gyári betegsegélyző pénztárban biztosítva, a kisipar körében 52 ipartestületi betegsegélyző-egylet, azonkívül az ipari segédek szabad társulása alapján 87 betegsegélyző-egylet állott fenn.

Első törvényünk, amelynek kifejezett célja a munkásbetegsegélyezés szabályozása, az 1892. évi április 1-én életbelépett 1891. évi XIV. t.-c. volt, amelynek megalkotása Baross Gábor akkori kereskedelmi miniszter nevéhez fűződik.

Az 1891. évi XIV. t.-c. a decentralizáció alapjait fektette le, felállítván a pénztárak következő nemeit:

1. kerületi betegsegélyző-pénztárak,
2. vállalati és gyári pénztárak, ideértve a közlekedési vállalatok pénztárait,
3. építési vállalkozók betegsegélyző-pénztárai,
4. ipartestületi betegsegélyző-pénztárak,
5. magánegyesületi betegsegélyző-pénztárak,
6. bányatársulások.

Ez a törvény az ipari munkások betegség esetére történő biztosítását egész Magyarországon általánossá és kötelezővé tette.

A munkásbiztosítás terén az 1891. évi XIV. t.-c. kizárólag a betegsegélyezést ölelte fel, a balesetbiztosítás kérdését egyáltalán nem rendezte, miért is II. vonatközlésben mind követelődően mutatkozott a törvény ily irányú kiegészítésének szüksége. Ez a hézagpótló törvényjavaslat 1907. április 6-án nyert szentesítést s mint 1907. évi XIX. t.-c. 1907. évi július 1-én lépett életbe. Megszüntette a létjogosultsággal nem bíró betegsegélyző-pénztárakat s helyettük Budapest székhellyel központi és az összes betegsegélyezési intézményeket egyesítő szervként az Országos Munkásbiztosító Pénztárt létesítette. A pénztár szervezetébe 97 kerületi munkásbiztosító, 80 vállalati betegsegélyző és 4 magánegyesületi pénztár tartozott.

Az Országos Munkásbiztosító Pénztár feladata volt:

1. a betegsegélyezés és
2. a balesetbiztosítás.

A törvényben kettős alapelv nyilvánult meg. Nevezetesen: *a)* hogy a betegség és baleset esetére való biztosítás kötelező, azaz kényszerbiztosítás; *b)* hogy a biztosítás joghatálya csupán a foglalkozás tényéhez van kötve, tehát független minden alakiságtól a bejelentéstől, vagy a járulék- és díjkifizetéstől.

Az intézmény szervezete a munkaadók és a munkavállalók közül választott autonómia irányítása alatt állott s mert a biztosítás betegsegélyezési ágazatának terheit mindkét érdekeltségi csoport közösen viselte, a törvény az intézmény autonómiájában az érdekeltség mindkét felének egyenlő jogokat és képviselőket biztosított.

A kerületi munkásbiztosító pénztárak működése kiterjedt a betegség és a baleset esetére való biztosítás helyi teendőire egyaránt, a többi pénztárak azonban csupán a betegség esetére való biztosítás helyi teendőit látták el. A betegsegélyezés és balesetbiztosítás központi ellátása az Országos Pénztár feladata volt. Két országos pénztár működött Budapest és Zágráb székhellyel. Előbbinek hatásköre a szűkebb értelemben vett Magyarországra, utóbbié Horvát-Szlavon országokra terjedt ki. A helyi pénztárak évi feleslegeinek kétharmad része az Országos Munkásbiztosító Pénztárt illette, a visszamaradt egyharmad részt a helyi pénztár a betegsegélyezési igények fokozottabb kielégítésére fordíthatta. A törvény értelmében a biztosító-pénztárak betegség esetén 20 héten át ingyen orvosi kezelést, gyógyszert, gyógyászati segéd-eszközöket, táppénzt az átlagos napibér 50%-ában, gyermekágyi segélyt hat héten át az átlagos napibér 50%-ában, kórházi ápolást, temetkezési segélyt nyújtottak és a biztosítottal több vonatkozásban egyenlő jogok illették meg a velük egy háztartásban élő családtagokat is.

Úgy az országos pénztár, mint a helyi pénztárak önkormányzati alapon történt igazgatását az arányos képviselői rendszer alapján működő közgyűlés, az igazgatóság és a felügyelő-bizottság látta el. A pénztár az állam részéről anyagi támogatásban részesült. Még pedig úgy, hogy a két országos pénztár évi igazgatási költségeit – ideértve a választott bíráskodás költségeit is – egészen az állam viselte. Továbbá: a két országos pénztár és helyi szerveik a törvény alapján felmerülő mindennemű jogügyleteikben általában *teljes bélyeg- és illetékmentességet* élveztek és a pénztári célokra szolgáló ingatlanok mindennemű állami, törvényhatósági és községi adótól és illetéktől mentesek voltak.

A betegség és baleset esetére biztosítottak vagy igényjogosult hozzátartozóik között egyrészt s a pénztárak között másrészt, betegségi segélyekből és baleseti kártalanításból keletkező vitás ügyek eldöntésére minden kerületi pénztár székhelyén a pénztár területére kiterjedő hatáskörrel választott bíróságok alakultak. Az elsőfokú választott bíróságok ítéletei ellen a m. kir. Állami Munkásbiztosító Hivatalhoz lehetett felebbezni. A pénztárak a háború alatt nagyobb rázkódtatások nélkül működtek, sőt az Országos Munkásbiztosító-Pénztár tevékenysége még felesleggel is zárult.

A munkásbiztosító pénztárak zavartalan működésének jelentősége a világháború alatt mind fokozottabb mérvben talált elismerésre. Egyrészt a társadalmi béke, másrészt a közegészségügy szolgálata és tevékenységének szociális vonatkozása a kormányt arra készítette, hogy az 1917. évi VII. t.-c-ben nyert felhatalmazás alapján a biztosítás addigi jogi rendjén rendeleti úton változtatásokat eszközöljön. E felhatalmazás alapján jelent meg az 1918. évi január 1-én életbelépett 4790/1917. sz. M. E. rendelet, amely az 1907. évi XIX. t.-c-nek lényeges reformját jelentette, mert a biztosítottak körének lényeges kiterjesztése, valamint a járulékok és szolgáltatások terén is számottevő haladást vezetett be. Legfontosabb rendel-

kezeseinek egyike az az intézkedés volt, mely szerint a fizikai munkások – munkakeresményük nagyságára való tekintet nélkül – biztosítási kötelezettségét mondotta ki, a fixösszegű javadalmazásban levőkre pedig a biztosítási bérhatár összegét napi 16 aranykoronára emelte fel. A betegsegélyezés esetén fizetendő járulékokat az átlagos napibér 3%-áról 4%-ára emelte fel s ezzel párhuzamban a segélynevek kereteit is kibővítette. Az átlagos kereset 50%-snak megfelelő táppénzt annak 60 %-ára fokozta, a segélyezési idő maximálisan 20 hétig terjedhető időtartamát 26 hétre terjesztette ki, a gyermekágyi segélyt 6 hétről 8 hétre, 50%-ról 75%-ra emelte fel. Mint új segélynemet behozta a szoptatási segélyt s időtartamát 12 hétben állapította meg; a temetkezési segélyt pedig az átlagos kereset 30-szorosára bővítette.

Az 1918. év őszén megindult forradalmi bomlás, majd az 1919. év tavaszán uralomra jutott kommunizmus hullámai az intézményt közvetlenül nem érintették, de a forradalmi idők, illetve a veszített háború eredményeként létrejött trianoni békediktátum e téren is érezte megdöbbenően szomorú hatását. Az ország területének szörnyű megcsonkítása és az ipari emporiumok elcsatolása az Országos Munkásbiztosító Pénztár 181 helyi szervét 60-ra redukálta. Ennek következtében a pénztár taglétszáma 1,200.000 főről mintegy 600.000-re csökkent.

A proletárdiktatúra után a jogfolytonosságot a 2679/1919. sz. népegészségügyi miniszteri rendelet állította helyre, amely a munkaadók paritásos képviselői jogát érintetlenül hagyva, a m. kir. állami hivatalt megszüntette s a pénztárak felett az állami hivatalt megilletett legfőbb felügyeleti jogot a népegészségügyi miniszter hatáskörébe utalta. A népegészségügyi miniszter 104.065/1919. sz. rendeletével feloszlatta az önkormányzati szerveket s ennek az intézkedésnek folyományaképp az önkormányzati szerveket megillető köteleességek és jogok gyakorlását a miniszter az általa kinevezett miniszteri biztosokra ruházta. Ezentúl a pénztárak önkormányzatának felfüggesztése mellett a minisztériumra hárult azoknak a kérdéseknek rendeleti utón való szabályozása, amelyek a munkásbiztosítás zavartalan menetét és egyben a szociális biztosítás fejlődését voltak hivatva előmozdítani. Ennek nyomán, az ország megcsonkítása ellenére is, a szociális biztosítás terén feltétlen mélyreható és európai viszonylataiban is jelentős fejlődés következett. Az 5.400/1919. M. E. sz. rendelet volt az első mélyreható reformintézkedés, mert a pénztárak anyagi helyzetét jelentős mértékben megerősítette azáltal, hogy az eddig érvényben volt 4%-os járulékot 6%-ra emelte fel, kiterjesztette a biztosítási kötelezettségeket a háztartási alkalmazottakra is s azoknál az alkalmazottaknál, kiknek biztosítási kötelezettsége javadalmazásuk összegétől függött, évi 7.200 K-ra emelte fel az összeget. A táppénz élvezetének időtartamát a munkaképtelenség 3-ik napjától számított egy évben állapította meg. Ugyancsak 1 évi időtartamra emelte fel az ingyenes orvosi szolgáltatás, ^a gyógyszerek, fürdők, gyógyvizek igénybevételét is. Terhességi segélyt vezetett be a szülést megelőző négy hétre, a gyermekágyi segély időtartamát 8 hétre emelte fel és mindkét segély összegét az átlagos kereset 100%-ára növelte. Elrendelte, hogy a gyermekágyi segélyt élvező nő részére, ha a segély kimerítése után továbbra is munkaképtelen, táppénz utalható legfeljebb egy évig s e táppénz utalását nem akadályozhatja az a körülmény, hogy a biztosított nő ebben az időben szoptatási segélyben is részesült.

A népjóléti minisztérium a kommunizmust követő években a pénz értékének stabilizálásáig esetenként kiadott rendeletekben gondoskodott arról, hogy a fizetendő járulékoknál irányadó napibérosztályok alsó és felső határa a pénz értékének változásával párhuzamban esetről-esetre újabb szabályozást nyerjen.

Az állami munkásbiztosítási hivatal hatáskörének a népjóléti minisztérium hatáskörébe 1919. évben történt beolvasztásakor azonban nem történt intézkedés abban az irányban, hogy

a megszüntetett hivatal, mint a legmagasabb munkásbiztosítási szakbíróság hatáskörébe tartozó ügyek elbírálása mily szervre bízassék. Ennek a hiánynak az orvoslását jelentette az 1921. évi XXXI. t. c. amely azonban nemcsak az állami munkásbiztosítási hivatal hatáskörébe tartozott ügyeknek elbírálását szabályozta, hanem a munkásbiztosítással összefüggő összes vitás, illetve peres ügyek elbírálásánál követendő bírósági eljárást is egységes szabályozás alá vonta. A biztosítási ügyekben való bíraskodást elsőfokon a kerületi pénztárak szerint illetékes járásbíróságokra ruházta, Budapesten külön királyi munkásbiztosítási szakbíróságot állított fel, a felsőbb fokon való bíraskodásra pedig Budapest székhellyel királyi munkásbiztosítási felsőbbbíróságot szervezett.

A fejlődés további folyamán a szolgáltatások terén az 1350/1921. M. E. sz. rendelet vezetett be igen jelentős újítást, amennyiben a családtagokat is terhelességi és szoptatási segélyben részesítette.

VASS JÓZSEF REFORMMUNKÁJA

Az említett rendeletek kétségtelenül fejlődést hoztak a munkásbiztosítás terén, de a munkásbiztosító pénztárak és különösen az Országos Munkásbiztosító Pénztár is sajnálatosan érezték annak hátrányát, hogy a legfőbb felügyeleti és irányító hatóság vezetésében rövid időközökben változások ismétlődtek, ami miatt a pénztárak irányításánál is hiányzott a következetesség és annak lehetősége, hogy a biztosítók működését előzetesen és tervszerűen felépített kormányzati programm jellemezze. Az 1922. év nyarán bekövetkezett részleges kormányválság eredményeként a népjóléti és munkaügyi miniszteri tárcát Vass József dr., addigi vallás- és közoktatásügyi miniszter vette át. A munkásbiztosítás terén a további nagyhatású reformok az ő nevéhez fűződnek.

A pénz értékének változása tette szükségessé ugyanebben az évben a 8888/1922. M. E. sz. rendelet kiadását, amely a bérhatár évi összegét 240.000 koronára emelte fel. Ugyanez a rendelet tette lehetővé a pénztárral szerződéses viszonyban levő szülésznőknek önkéntes biztosítását is. A 83.000/1922. N. M. M. sz. rendelet az addigi 13 napibérosztály helyett 8 napibérosztályt állított fel, az 59.000/1923. N. M. M. sz. rendelet pedig az addigi járulékokat és segélyeket háromszoros összegre, a bérhatárt ezzel szemben évi 1,200.000 koronára emelte fel. A 75.500/1923. sz. rendelet az előbb vázolt téren ismételten háromszoros emelést hozott s a bérhatárt évi 3,600.000 koronában állapította meg. A 4650/1923. M. E. sz. rendelet kimondta, hogy a munkaadó, aki legfeljebb 2 háztartási alkalmazottat foglalkoztat, az egyik után átlagos keresetének 1%-át, a másik után 6%-át, három, vagy ennél több háztartási alkalmazott foglalkoztatása esetén pedig valamennyi alkalmazottja után az átlagos kereset 6%-át tartozik járulék címén fizetni. Ugyanez a rendelet azt is kimondta, hogy az a biztosított, ki betegségét szándékosan okozta, vagy az ellenőrzés alól magát kivonta, táppénzsegélyben nem részesülhet.

A 6100/1923. M. E. sz. rendelet hatályon kívül helyezte az 1907. évi XIX. t.-c. 59. §-át s a kórházi ápolási költség viselése tekintetében olyképpen rendelkezett, hogy a pénztár a teljes kórházi ápolási költséget tartozik fizetni. A 822/1924. sz. kormányrendelet úgy intézkedett, hogy a pénztári tisztviselők, keresetükre való tekintet nélkül, betegségi és baleseti kötelező biztosítás alá esnek.

A korona további romlásának következményei: a bérhatár emelése céljából kiadott 12.700/1924., a 43.000/1924. és a 93.000/1924. sz. N. M. M. rendeletek, valamint a már említett 822/1924. sz. rendeletnek az az intézkedése, mely az 1923. évi XXXIII. t.-c. hatályát a mun-

kásbiztosítási köztartozásokra is kiterjesztette, amennyiben a hátralékos követelés után 10%-os járulékpótlék szedését engedélyezte. Az 1850/1924. M. E. sz. rendelet megváltoztatta a háztartási alkalmazottak eddigi bejelentési rendszerét s úgy intézkedett, hogy azt az államrendőrségi be- és kijelentéssel egyidejűleg kell eszközölni. E rendelkezés következménye volt, hogy a háztartási alkalmazottak száma 35.000-ról kb. 70.000-re emelkedett. A 92.500/1924. sz. rendelet a munkaadói igazolvány még ma is használatos formáját állapította meg. A 2000/1925. M. E. sz. rendelet az 1907. évi XIX. t. c. 59. §-ának sokszor vitatott kérdését tisztázta, kimondván, hogy a családtag egy évben csak egyszer 28 napig ápolható a pénztár terhére.

Legfontosabb rendelkezése a rendeletnek a 7. §. Addig ugyanis csak azt a biztosítottat vették ugyanazzal a betegséggel folytatólagos táppénzes betegállományba, aki 28 napon belül esett vissza ugyanabba a betegségbe, e rendelkezés szerint viszont folytatólagos betegállományba veendőek mindazok a biztosítottak, akik félévben belül kerülnek betegállományba ugyanazzal a betegséggel. Ugyanez a szakasz rendelkezett arról is, hogy az egyévi segélyt kimerített tag nem 8 hetit, hanem félévi munkaviszony után veheti újból igénybe a pénztár szolgáltatásait. Jelentős rendelkezést tartalmaz ez a paragrafus abban a tekintetben is, hogy a betegállományból kijelentett tag, ha 28 napon belül ugyanabba a betegségbe esik vissza, még abban az esetben is folytatólagos betegállományba veendő, ha időközben újabb munkaviszonyt nem szerzett. Ugyancsak ez a szakasz állapította meg, hogy a családtag egyévi segélyének igénybevétele után újabb segélyezésre csak félév elteltével tarthat igényt.

A 4050/1925. M. E. sz. rendelet, minthogy időközben a korona stabilizálódott, a járadékpótlék kulcsát havi 10%-ról havi 2%-ra csökkentette. A 6300/1925. M. E. sz. rendelet a színázak művészszemélyzetét kivonta a biztosítás köréből.

Az Országos Munkásbiztosító Pénztár 1926. nyarán elhagyta addigi Dohány-utcai hivatalos helyiségeit és a Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár székházába költözött. Ugyanekkor az Országos Munkásbiztosító Pénztár igazgatóját megbízták a kerületi pénztár vezetésével. E körülmények adták a gondolatot a két pénztár egyesítésére, illetve a budapesti kerületi munkásbiztosító pénztár megszüntetésére s helyi teendőinek az Országos Munkásbiztosító Pénztár által történő ellátására. A népjóléti és munkaügyi minisztérium 2800/1926. sz. rendeletével az egyesítés meg is történt.

A m. kir. kormány 1926. decemberében kiadott 11.200/1926. M. E. sz. rendeletével a betegségi biztosítást több vonatkozásban újból lényegesen szabályozta. Rendezte a mellékfoglalkozás kérdését s kimondta, hogy a biztosítási kötelezettség nem terjed ki azokra, akik az üzemben, háztartásban stb. csak mellékfoglalkozásként dolgoznak, továbbá azokra sem, akik az üzemekben stb. mint kisegítő családtagok, – az ellátástól eltekintve – javadalmazás nélkül, vagy oly javadalmazásért dolgoznak, mely megélhetési forrásnak nem tekinthető. Lényeges újítást hozott be a rendelet 5. §-a azzal, hogy a rendszerint ötnél több, változó keregettel bíró biztosított bejelentéseinek az egyéni bejelentési mód helyett utólagos, összesített bejelentési jegyzékkel történő bejelentést engedélyezett. Ezzel a rendelettel szabályozták továbbá a pénztár és az egyes munkaadók között az alkalmazottak napibérosztályba való sorozása tárgyában köthető megállapodások kérdését is. Kimondta ezenkívül a rendelet, hogy a családtag a pénztár terhére tüdőbetegszanatóriumi ápolást nem igényelhet, terhelességi, gyermekágyi és szoptatási segélyre csak az a biztosított nő jogosult, aki igazolja, hogy a lebetegedést megelőző egy év alatt összesen legalább 4 hónapon át betegség esetére biztosított volt.

A BÁNYAMUNKÁSOK BIZTOSÍTÁSA

A népjóléti minisztérium a betegségi és a baleseti biztosítás legfőbb irányításán kívül a bányamunkások biztosításának ügyéről sem feledkezett meg. Az 1907. évi XIX. t. c. ugyanis a bányamunkások csupán baleset esetére történő ellátását utalta az országos munkásbiztosító pénztár hatáskörébe, ellenben a bányamunkások betegségi biztosításánál érintetlenül hagyta azt a jogi helyzetet, amely szerint az egyes bányáknál létesített, úgynevezett bányatársládák gondoskodnak a bányamunkások betegség esetére történő segélyezéséről. A bányatárspénztárak intézték a munkások nyugdíjbiztosítását is s így a bányamunkások betegségi, baleseti és nyugdíjbiztosításánál hiányzott az egység és az egyöntetű irányítás. Ez a helyzet azt eredményezte, hogy a bányatárspénztárak, mint különálló jogi személyek, eltérő alapszabályaik szerint, eltérően bírálták el az alkalmazottak segélyezési igényeit s minthogy nem volt közöttük kölcsönösség, illetve viszonyosság, az egyes bányatárspénztáraknál esetleg évtizedeken át szerzett jogait veszítette el az a bányamunkás, aki szolgálati helyének változtatására kényszerült.

E kérdés rendezésénél évszázados helyzet gyökeres reformjával állott szemben a minisztérium, hiszen tudvalevő, hogy a bányatársládák (bányatárspénztárak) voltak a legrégebb munkásbiztosítási intézmények hazánkban. Az első bányatárspénztár még 1496-ban alakult és létrejöttükben az alkalmazottak szabad elhatározásán kívül főleg az a körülmény vitt szerepet, hogy a létesítésükhöz az érdekelt munkaadók anyagi és egyéb vonatkozásban is szívesen nyújtottak segédkezet. A bányatárspénztárak részéről nyújtott szolgáltatások ugyanis számottevő mérvben mozdították elő a munkaadók ama jól felfogott érdekét, hogy bányáik állandó és betanult munkáslétszámmal dolgozhassanak, miután a társpénztárak a keresetképtelen munkások és azok özvegyei és gyámoltalan árvái részére betegség, baleset vagy aggkori gyengeség esetére nyújtottak segélyeket.

A bányamunkások kötelező biztosítását és a társpénztárak szervezetét és működését Magyarországon első ízben az 1854. évi császári pátenssel életbeléptetett és az országbírói értekezlet révén hatályában fenntartott bányatörvény rendezte. A bányatárspénztárak alapszabályai azonban – mint már említettük – a jogigények alapjául szolgáló feltételek, valamint a szolgáltatások mértéke tekintetében egymástól lényegesen eltértek. Rendelkezéseik tehát az évek folyamán teljesen elavultak és a fejlődő szociális biztosítások keretében tovább fenntarthatók nem voltak. Az 1925. évi XXXIV. t. c. felhatalmazása alapján kiadott 4400/ein. 1926. N. M. M. rendelet tehát – mely a bányatörvény alá eső üzemekben és az ezekkel kapcsolatos ipari üzemekben foglalkozó munkásoknak és altiszteknek, valamint ezek családtagjainak nyugdíjbiztosításáról intézkedik – a bányamunkásoknak régi óhaját váltotta valóra. Teljesítette azt az óhajukat, hogy a bányamunkások nyugdíjére az egész ország területén egységesen rendeztessék és a munkás szerzett tagsági jogait lakhelyváltogatás esetén se veszíthesse el.

A miniszteri rendelet az egész ország területére irányadó egységes rendelkezés létesítése mellett az elavult szabályokat új, a modern szociális szellemnek megfelelő rendelkezésekkel cserélte fel. A nyugdíjbiztosítás feladatainak teljesítéséhez szükséges költségeket a biztosítottaknak és a munkaadóknak egyenlő arányú hozzájárulásával, járulék alakjában kell fedezni, a nyugdíjbiztosítás ügykörének ellátását pedig a miniszteri rendelet az Országos Munkásbiztosító Pénztár ügyviteli feladatkörébe utalta. Azóta az Országos Munkásbiztosító Pénztár bányanyugdíjbiztosító ága felett az állami felügyeletet a népjóléti és munkaügyi miniszter gyakorolja. A peres eljárások lefolytatására az 1921. évi XXXI. t. c.-el szervezett munkásbiztosítási bíróságok illetékesek.

A nagy vonalakban vázolt rendeletek külön-külön is említésre méltó és érdemi reformot hoztak, érintetlenül hagyták az 1907. évi XIX. t.-c. által az országos munkásbiztosító pénztár és a helyi szervei számára létesített munkásbiztosítási szervezetet. A munkásbiztosítás nem léphetett a kívánt nagyvonalú fejlődés útjára. Egyrészt amiatt, mert a legfőbb állami felügyeletifórumnak az 1907. évi XIX. t.-c. kellő felügyeleti jogkört nem biztosított, másrészt mert az egyes pénztárakat önálló jogi személyiséggel ruházták fel.

A LEX VASS I.

Az 1907. évi XIX. t.-c. megvalósította ugyan a központosítást és a pénztárakat közös vezetés alá helyezte, de nagy hibát követett el gyakorlati szempontból, amikor a pénztárnak pénzügyi önállóságot biztosított. A pénztárak a törvény szerint feleslegeik kétharmad részét kötelesek voltak az országos munkásbiztosító pénztár rendelkezésére bocsájtani, de viszont, ha a pénztáraknál deficit állott elő, akkor kötelessége volt az országos munkásbiztosító pénztárnak a hiányt pótolni. A pénztárak a törvény ily felépítése mellett nem helyeztek súlyt arra, hogy működésük felesleggel záruljon, mert a mutatkozó hiány pótlása az országos munkásbiztosító pénztárra hárult. Emiatt a közvéleményben mind erősebben nyilvánult meg a munkásbiztosítási törvény módosításának szüksége.

Ily előzmények után nyújtotta be Vass József miniszter 1927. évi februárban a képviselőház elé a munkásbiztosítás reformjáról szóló törvényjavaslatot. A képviselőházi és felsőházi elfogadás, valamint a kormányzó által 1927. évi augusztus 3-án történt szentesítés után az új, a munkásbiztosítás életében korszakot alkotó törvényt mint 1927. évi XXI. t.-c. lépett életbe és ezzel a magyar törvényhozás a munkásbiztosítási jog egész anyagát egy törvényben kodifikálta.

Az új törvény az érdekeltek és a szakemberek körében nemcsak azért talált egyhangú elismerésre, mert a munkásbiztosítási jog hatalmas anyagát egységbe foglalta, hanem azért is, mert a régi szervezet helyett a munkásbiztosítás számára olyan struktúrát épített fel, amelyen a biztosítás ügyének békés és nagyvonalú fejlődése a múltban észlelt nehézségekkel semmiképp sem találkozhatik. A törvény lényegében nem is tekinthető a már életben volt munkásbiztosítási jog egyszerű reformjának, hanem olyan szociális törvénynek, amely szilárd alapot ad arra, hogy a betegségi, baleseti és nyugdíjbiztosítás feladatain kívül az öregségi és rokkantsági biztosítás és talán nem is hosszú évek múlva a munkahiány esetére szóló biztosítás, végeredményben a népbiztosítás feladatainak elvégzésével is foglalkozhassék.

Az 1927. évi XXI. t.-c. rendelkezéseinek részletes ismertetése kőteteket igényelne. Ehelyütt csupán a törvény kardinális intézkedéseinek rövid ismertetésére szorítkozhatunk és kizárólag arra mutatunk rá, hogy a betegségi és baleseti kötelező biztosítás terén milyen újításokat vezetett be a régebbi jogállapottal szemben. A főbb rendelkezések a következők:

Betegségi és baleseti biztosításra kötelezettek a már megelőzően is biztosításra kötelezettekön kívül nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül a közjegyzői, ügyvédi irodákban, orvosi rendelőkben, a törvényesen bevett és elismert vallásfelekezetek által fenntartott vagy kezelt intézeteknél, vállalatoknál stb., a házilag végzett építkezéseknél, az állattartásnál és versenystálló-tartásnál foglalkoztatott munkavállalók. A tisztviselők, művezetők, kereskedősegédek és általában hasonló állásban levő, rendszerint havi vagy évi fizetéssel alkalmazott ügyének abban az esetben kötelezettek betegségi biztosításra, ha java-

dalmazásuk összege havonként 300, illetve évenként 3600 pengőt nem halad meg. Az igényjogosultak köre kibővült azáltal, hogy azok a biztosítottak is, akik a munkaviszony megszűnése előtt egy éven belül legalább 3 hónapig biztosítási kötelezettség alá eső alkalmazásban állottak, érvényesíthetik a munkaviszony megszűnésétől számított 8 napon át igényüket.

A törvény felhatalmazza a biztosító intézeteket arra, hogy a törvényben minimálisan megszabott és nagy vonásokban már ismertetett szolgáltatásokon kívül, illetve azokon felül biztosított tagjaik és ezek családtagjai számára még egyéb segélyeket is nyújthassanak. E tekintetben a törvény csak annyiban köti meg az intézetek önkormányzatának jogkörét, hogy meghatározza ezeknek a túlmenő segélyeknek a maximumát és az újabb segélyek bevezetésének előfeltétele gyanánt kellő fedezet kimutatását követeli meg. Az ilyképp nyújtható túlmenő-segélyek a következők:

Költségesebb gyógyászati segédeszköz (műkar, műláb, műfog) és ellátással járó gyógyfürdő engedélyezhető annak a biztosítottnak, valamint családtagjainak is, aki az igénybejelentését közvetlenül megelőző két éven belül legalább egy éven át biztosított tag volt; a táppénz mérve a biztosított átlagos napibérének 75%-a erejéig felemelhető; terhességi-, gyermekágyi- vagy szoptatási segélyben részesülő biztosított nőnek, a biztosított feleségének, úgyszintén tuberkulózis miatt segélyezett biztosítottak és családtagjainak naponként 1 liter tej adható; a biztosított nő szoptatási segélye a táppénz mértékéig emelhető és a szoptatási segélyben részesülő nőnek táppénz adható arra az időre, amely alatt csecsemőjének ápolása miatt a kereső-munkától tartózkodni kénytelen; a gyermekágyi segélyben részesülő nőtagnak s a biztosított feleségének csecsemőkelengye adható, vagy kölcsönözhető; az elhalt után járó temetkezési segély az átlagos napibérének 40-szeresére felemelhető; a biztosított feleségének terhességi és gyermekágyi segélye a férj átlagos napibérének 50%-áig, szoptatási segélye pedig annak 30%-áig felemelhető; családtagnak tüdőbeteg-szanatóriumi ápolás adható s a családtag elhalálzásakor a biztosított átlagos napibérének 20-szoros összegében temetkezési segélyt folyósíthatnak a pénztárak.

A mostohagyermeknek, testvérnek és a feleség hiányában háztartást vezető nőnek a családtagok közé sorozása az 1927. évi XXI. t.-c. életbelépte előtti törvényes rendelkezések kibővítését jelenti. A törvény az önkéntes továbbfizetéssel fentartható biztosítás időtartamát egy évre korlátozza s az alól csak az esetben enged kivételt, ha az önkéntes továbbfizető legalább 10 éven át volt betegségi biztosításra kötelezett. Új rendelkezés a törvénynek az az intézkedése, amely szerint a járulékok számítása a tényleges javadalmazás alapján is történhetik, abban az esetben, ha a biztosítóintézetek alapszabályaiban ilyen rendszerre kívánnak áttérni. A járulékok befizetésére közvetlenül kötelezettel egyetemlegesen felelőssé teszi a részvénytársaságnál és szövetkezetnél az igazgatósági tagokat és igazgatókat, egyéb vállalatnál a cégtulajdonosokat, egyesületeknél, testületeknél, társulatoknál pedig a vezetőségi tagjait.

Az 1927. évi XXI. t.-c. a háztartási alkalmazottak betegség esetére való biztosítása tekintetében számos kérdést az 1927. évi XXI. t.-c. életbeléptét megelőző rendelkezésektől eltérően szabályoz. Nevezetesen: az 1928. évi január 1.-től kezdődően betegség esetére való biztosítás kötelezettsége alá tartoznak a háztartás, vagy a család körében bármely természetű szolgálatot teljesítő összes alkalmazottak, tehát nem csupán a szoros értelemben vett házi-cselédek, hanem a nevelők, társalkodók, felolvasók, ápolók stb., tekintet nélkül arra, hogy milyen iskolai képzettséggel rendelkeznek s hogy szellemi vagy fizikai munkát végeznek-e. A háztartási alkalmazottak biztosítása fejében fizetendő járulékok mértékében 1928. január 1.-től kezdődően jelentős változás állott be, amennyiben minden egyes biztosítási alkalmazott

után – tekintet nélkül az alkalmazottak számára, – az alkalmazott átlagos napibérének 3%-át kell fizetni járulék címén.

A törvény az 1907. XIX. t.-c.-el szemben az üzemi baleset fogalmának szabatos definícióját adja, amivel elejét kívánja venni a múltban e téren tapasztalt jogviták tömegének. Lényeges változást jelent, hogy a kártalanítás alapfelvételét nem a munkaképtelenséghez, illetve a munkaképesség csökkenéséhez, hanem a keresőképtelenséghez, illetve a keresőképesség csökkenéséhez köti. Újítást jelent az a rendelkezés is, hogy a kártalanítandók közé sorolja azokat a biztosítottakat és esetleges elhalálozás esetén családtagjaikat, kik u. n. „foglalkozási különleges betegség” miatt válnak keresőképtelenné egészben, vagy részben. Eltérőleg az 1907. évi XIX. t.-c.-től, a biztosított elhalálozása esetén az árvajáradékban egyenlő mértékben osztoznak a többi gyermekkel a mostohagyermek és az unokák is. Kiemeli a törvény, hogy tanulmányi segély akkor is adható, ha az igényjogosult gyermek, illetőleg unoka a biztosított elhalálozása idején a 16-ik életévét már betöltötte. Újítást jelent az 1907. évi törvénnyel szemben az is, hogy a beszámítható javadalmazás megállapításánál a 21. életévüket még be nem töltött munkások részére 21-ik életévük betöltésével kedvezményt nyújt. Nem szünteti be a három hónapnál hosszabb ideig külföldön tartózkodó baleseti sérült járadékát, mint az 1907. évi törvény, csupán azt a feltételt követeli, hogy a külföldre távozó tartózkodási helyét az intézettel közölje.

A munkaadóknak a sérültek, illetve hozzátartozóik többletkáráért való felelősségét is tágítja a törvény, amennyiben azt az általánosabb jellegű óvórendszabályok elmulasztása esetére is kiterjesztheti, a jogerősen elrendelt óvórendszabályok törvényességét e vonatkozásban többé vizsgálni nem engedi s a munkaadó vagyoni felelősségét a megbízott szándékossága és utasításellenes eljárása esetére is kiterjeszti. Az üzemek balesetbiztosítási szempontból való bejelentésének, besorozásának és a veszélyességi táblázat összeállításának rendszerén az új törvény nem változtatott. Megszűnt azonban a járulékfizető üzemeknek három üzletágra való felosztása. Az új törvény csak két üzletágot és pedig az általános és a bányüzletágot különbözteti meg.

A megelőzést célzó intézkedések terén abban mutatkozik változás, hogy a múltban a pénztár csak előterjesztést tehetett általános jellegű óvórendszabályok kibocsájtása iránt, most már ilyen szabályzatot magának az intézetnek is ki kell bocsájtani és pedig úgy az egészségvédelem, mint a balesetbiztosítás terén. Az új törvény az egészség védelmét a megelőzés szempontjából erőteljesebbé teszi és jogot ad az intézetnek a balesetek és a betegségek megelőzése végett az egyes üzemek különleges viszonyaihoz igazodó rendszabályok elrendelésére.

A törvény szerint az intézet baleseti kártalanítás címén az alább felsorolt segélyeket köteles adni: A baleseti sérülést szenvedett részére orvosi kezelést, gyógyszereket és a szükséges gyógyászati segélyeket, továbbá a munkaképtelenséggel járó gyógykezelés első 10 hetében rendes, azontúl pedig legfeljebb egy évig felemelt (75%-os) táppénzt. A gyógykezelés befejezése, illetőleg az egy év eltelte után a fennmaradó keresőképesség-csökkenés arányában járadékot élvez a biztosított 10%-ot meghaladó keresőképesség-csökkenés esetén. A járadék alapjául az a javadalmazás szolgál, amelyet a sérült a balesetet közvetlenül megelőző egy éven belül a biztosításra kötelezett üzemben keresett. Ha a biztosítottat magával teljesen tehetetlené teszi a baleseti sérülés, akkor a beszámítható kereset 100%-át, ha keresőképessége teljes munkaképtelenséget vált ki, a beszámítható kereset $66\frac{2}{3}\%$ -át, részleges keresőképesség-csökkenés esetén pedig annak arányosan csökkentett %-át köteles az intézet járadék címén fizetni. Ha a biztosított a baleset következtében elhalálozik, családtagjai temetkezési segélyt és a halál napjától évi járadékot kapnak és pedig az özvegy a beszámítható évi keresetnek

20%-át, az árvák egyenként a beszámítható kereset 15%-át, illetőleg a teljes árvák 30%-át kapják meg. Azok, akiknek keresőképesség-csökkenése 20%-on alul marad, végkielégíthetők. Úgyisintén végkielégítésben részesül az özvegy is újból való férjhezmenetele esetén.

A törvény új biztosító-intézeteket nem létesít, hanem alapjában véve fentartja a már hatályba lépése előtt is működő intézeteket, amelyek azonban a törvény életbelépése napjától új alapokra helyezett önkormányzati szervezettel és részben új elnevezés alatt látják el a biztosítást. A törvény értelmében a betegségi biztosítást általában, a baleseti biztosítást pedig kizárólag az Országos Munkásbiztosító-Pénztár jogutóda, az „Országos Munkásbiztosító-Intézet” látja el 22 kerületi pénztárral, 14 kirendeltséggel és 22 vállalati pénztárral. A törvény az Országos Munkásbiztosító-Pénztár valamennyi helyi szerveinek jogi személyiségét teljesen megszüntette. A törvény hatálybalépésekor az összes helyi szervek felszámoltak s aktív és passzív vonatkozású jogaik az Országos Munkásbiztosító-Pénztár jogutódjára, az Országos Munkásbiztosító-Intézetre szálltak át.

Az Országos Munkásbiztosító-Intézettől teljesen különállóan végzik a betegségi biztosítási teendőket:

1. a m. kir. posta betegségi biztosító-intézete,
2. a m. kir. államvasutak betegségi biztosító-intézete,
3. a közforgalmi magánvasutak betegségi biztosító-intézete,
4. a m. kir. postatakarékpénztár betegségi biztosító-intézete,
5. a m. kir. dohányjövédék betegségi-biztosító-intézete,
6. a bányapénztárak betegségi biztosító-intézete,
7. a magyar hajózási betegségi biztosító-intézet,
8. a budapesti kereskedelmi betegségi biztosító-intézet.

A törvénynek az Országos Munkásbiztosító-Intézet önkormányzati szervezetére és szerveire vonatkozó rendelkezései lényegesen eltérnek a törvény életbelépése előtt hatályban volt jogszabályoktól. A törvény megszünteti a kerületi és vállalati pénztáraknak, valamint a Debreceni Kereskedelmi Betegsegélyező-Pénztárnak külön önkormányzatát és az Országos Munkásbiztosító-Intézetnél olyan önkormányzatot létesít, amely a hatáskörébe tartozó feladatokat központi és helyi szervei útján oldja meg. A kerületi és vállalati pénztárak, úgyisintén a Debreceni Kereskedelmi Betegsegélyező-Pénztár külön önkormányzati szervei helyett minden egyes pénztárnál a központi önkormányzat helyi szerve: a választmány működik. Az önkormányzat tagjainak választásánál a törvény az arányos képviselő elvét vezeti be és az önkormányzatban a háztartási munkaadóknak és alkalmazotaknak is helyet biztosít.

Az intézet önkormányzatának élén, szemben az 1907. évi XIX. t.-c. rendelkezéseivel, nem az önkormányzat által választott, hanem az államfő által kinevezett elnök áll, aki a törvényben meghatározott jogállásánál, feladat- és hatáskörénél fogva az önkormányzat működésének irányításánál elsőrangú szerepet vivő tényező. Az intézet önkormányzatának központi szervei:

1. a közgyűlés,
2. az igazgatóság,
3. az elnökség,
4. a kártalanító-bizottságok, valamint
5. az egyes feladatok megoldására alakítható külön-bizottságok.

Az önkormányzat helyi szervei:

1. a kerületi pénztári választmányok,
2. a vállalati pénztári választmányok,
3. a Debreceni Kereskedelmi Betegsegélyző-Pénztár választmánya.

Az Országos Munkásbiztosító-Intézet alkalmazottainak szolgálati viszonyát a törvény egészen új alapokra helyezi, amikor az önkormányzat által hozott határozatok, rendelkezések végrehajtását és az intézet ügyviteli teendőinek ellátását a miniszter, illetőleg a magasabb tisztség esetén az államfő által kinevezett tisztviselőkre bízta. Az intézet alkalmazottai közhivatalnokok.

Az intézet a betegség és baleset esetére biztosítottak orvosi ellátását szerződés alapján vállalkozó orvosok útján teljesíti. Az intézet vagy kollektív szerződést köt az orvosok testületével, vagy egyéneként szerződik az orvosokkal. Az orvosi szolgálat ellátásával kapcsolatos ügyviteli munkát, ideértve a szerződéses orvosok ellenőrzését is, tisztviselő-orvosok végzik. Az Országos Munkásbiztosító-Intézet központjában és minden kerületi pénztár székhelyén egy-egy orvosi tanácsot kell alakítani. Ezek a tanácsok az intézetnek és helyi szerveinek véleményező szervei az egészségügyi ellátásra és az orvosi szolgálatra vonatkozó kérdésekben.

A biztosító-intézetek felett a felügyeletet a népjóléti és munkaügyi miniszter gyakorolja. Minthogy az elnök, aki a mindenkori kormány bizalmának letéteményese, bármily határozat ellen előterjesztéssel, vagy bírósági útra tartozó határozat esetén felelősséggel élhet, vitathatatlan, hogy az állami felügyelet az elnök jogköre révén az önkormányzatban közvetlenül érvényesülhet.

Az intézet tagjainak egészségügyi gondozását mintegy 2000 főnyi orvosi kar látja el s az orvosi munkának támogatására a harmadára csökkent helyiszervek közül ma is 26 tart fenn olyan kiváló felszerelésű rendelő-intézetet, amely az orvosi szolgálat legmesszebbmenő specializálásával áll a betegek rendelkezésére és 38 helyiszerv kiválóan felszerelt rendelőszobát tart fenn az intézet betegeinek ellátása céljából. A nagy központi rendelőintézetben pályaválasztási és házassági tanácsadó irodát tart fenn az Országos Munkásbiztosító-Intézet, azonkívül az összes rendelőintézeteknek van az anyák részére tanácsadó és csecsemőgondozó osztályuk. Szoros kapcsolatban áll azonkívül az Országos Munkásbiztosító-Intézet az anya- és csecsemővédelem mennél szélesebb körű érvényesítése céljából az Országos Stefánia-Szövetséggel és a Szociális Misszió-Társulattal, amelyekkel helyi szerveik útján a vidéki körzetekben sikeresen együttműködik.

FÜRDŐK, KÓRHÁZAK, SZANATÓRIUMOK

Népegészségügyi szempontból korszakalkotó újítást léptetett életbe még az Országos Munkásbiztosító-Intézet az elmúlt év folyamán azáltal, hogy a biztosított tagjai sorába tartozók 6-13 éves gyermekei részére rendszeres nyaraltatási akciót bonyolított le az Izabella-Üdülő-) telepen, ahol 3-3 héti tartó csoportokban több száz gyermeket részesített nyaraltatásban és a szegényesebb ruházatúakat ez alkalommal új öltözettel is ellátta.

Azonkívül gyermekfürőztési akciója is van az Országos Munkásbiztosító-Intézetnek Budapesten. Minden hét keddi és csütörtöki napján a régi artézi-fürdőben és a palotai népfürdőben történik a gyermekek fürőztése.

19 pénztár területén van speciális tüdőbeteggondozó intézet és az anya- és csecsemővédelem hathatósabb működése érdekében 18 pénztár tart fenn megfelelő gondozókat. A betegek rendelkezésére áll az intézet központi 400 ágyas, teljesen modernül berendezett, 1927. évben

megnyílt kórháza. A kétemeletes épülettömb sebészeti, belgyógyászati, szülészeti és nőgyógyászati osztályokkal van berendezve. Minden osztálynak külön-külön, végig csempékkel kirakott és falba épített sterilizáló gépekkel felszerelt műtő áll rendelkezésére. Az egyes osztályok részére külön fürdőhelyiségeket, rendelőszobákat és laboratóriumokat rendeztek be. Fénykezelés, diathermia és Röntgenkészülékek legmodernebb felszereléssel állnak rendelkezésre. A kórházban központi fűtés és melegvíz-ellátás van.

1925-ben nyílt meg Zalaegerszegen az intézet 209 ágyas dr. Vass József-Munkásszanatóriuma. A szanatórium tágas és világos kórtermekből áll. A kórtermek nagy kőépületben vannak elhelyezve, modernül berendezett orvosi rendelővel, Röntgenlaboratóriummal, fürdővel stb.-vel együtt, míg az étterem, konyha, irodák, személyzeti lakások stb. az erre a célra átalakított faépületekben nyertek elhelyezést. A fűtés központilag történik és ugyancsak saját telep látja el a szanatórium vízszolgáltatását és világítását is.

Az intézet pestújhelyi kórháza 1927-ben alakult át tüdőbeteg-kórházzá. Az 500 ágyas, gyönyörű parkban elhelyezett pavillonrendszerű kórház Budapest egyik legnagyobb tüdő-, beteg kórháza, ahol kizárólag tüdőbajban szenvedő pénztári tagok nyernek elhelyezést.

1925-ben nyílt meg a férfibetegek részére berendezett pesthidegkúti üdülőtelep. A telep kétemeletes épület, 40 szobával és szükséges mellékhelyiségekkel, 90 beteg részére teljesen újonnan berendezve. Nagy park és hatalmas fekvőcsarnok tesz ki teljessé ezt a mai kor igényeit minden tekintetben kielégítő telepet, hol a légzőszervi bántalmakban szenvedő férfibetegek elsőrendű ellátás mellett nyerhetik vissza munkaképességüket.

Az intézet Hévízszentendrési Otthona 1925-ben létesült, ahol ízületi bántalmakban szenvedő tagok nyernek elhelyezést. Az otthon 9 szobából áll és 45 beteg befogadására alkalmas.

Ugyancsak emberbaráti célt szolgál az intézet balatonkenesei zártjellegű idegbetegszanatóriuma, az ottani Otthon-szállóban 150 ágygal. Ugyanott a Mátyás-szállóban 60 ágyas nyári üdülőt rendez be az intézet. Most adja át rendeltetésének az intézet a visegrádi Gizella-; telepi belgyógyászati szanatóriumát is 150 ágygal felszerelve.

A trianoni feldarabolás megfosztotta a pénztárt gyógyfürdőinek legnagyobb részétől. Elvesztette a kapcsolatot a tátrai szanatóriumoktól kezdve az adriai tengerpartig és Karlsbadtól az erdélyi sósfürdőkig minden oly fürdővel és szanatóriummal, amelyek abszolút gyógytényezőknek voltak minősíthetők. Magyarországnak a trianoni békeszerződésben kijelölt országhatárai után más megoldást kellett keresni a munkásbiztosító pénztár tagjainak gyógyellátása céljából. A komolyabb betegek ellátását az egyes betegségek neme szerint a következő fürdőhelyeken sikerült biztosítani:

1. Bali-fürdő,
2. Harkány-fürdő,
3. Hévíz-fürdő,
4. Gyopáros-fürdő,
5. Parád-fürdő.

A rendelkezésre álló fürdőhelyek a trianoni békeszerződést megelőző gyógytényezőkhöz képest felette szerények és a munkáegészségügyi szempontból a jelentkező szükségletek kielégítésére csak szükségből alkalmasak.

A zárt intézeti gyógykezelést igénylő súlyosabb betegek s főleg tüdőbajosok részére szanatóriumok állnak rendelkezésre. Természetes, hogy Magyarország feldarabolása után ezek száma sem üti meg a régi hasonló intézmények mértékét s specifikus tuberkulózis-esetek gyógyítására alkalmas magaslati és tengerparti intézmények érezhetően hiányoznak.

A rendelkezésre álló intézmények között szerepelnek:

1. Augusztá-szanatórium, Debrecen,
2. Erzsébet-szanatórium, Kőszeg,
3. József-szanatórium, Gyula,
4. Dr. Dreiszker-szanatórium, Kőszeg,
5. Kútvölgyi-szanatórium, Hódmezővásárhely,
6. Erzsébet-szanatórium, Budapest,
7. Németvölgyi tüdőgyógyintézet, Budapest,
8. Rákoskeresztúri üdülotelep, Budapest.

A sanatóriumok felszerelése és berendezése modern, az ellátás kifogástalan, a férőhelyek száma bőséges és elegendő.

Nyugatmagyarországnak, a Felvidéknek és Erdélynek az ország testéről történt elszakítása leküzdhetetlen nehézségeket jelent az egészségügy további fejlődésében s ebben a helyzetben egyetlen törekvés lehet a saját intézmények felállítása és szervezése. Ez a szempont jutott kifejezésre akkor, amidőn az intézet a felsorolt intézményeket szociális szolgálatába állította. Hogy az intézmény és annak helyi szervei, a kerületi munkásbiztosító és a vállalati betegsegélyező pénztárak által nyújtott különböző szolgáltatások milyen hatalmas összeget képviselnek, azt az Országos Munkásbiztosító-Pénztár 1926. évi pénzügyi eredményei világítják meg. Az alábbi szám adatok azt mutatják, hogy az intézmény a biztosított munkások és munkaadók által együttesen befizetett évi járulékjövedelmét teljes mértékben a törvény által előírt rendelkezésekre fordítja. Eszerint a mintegy negyvenmillió pengőt kitevő 1926. évi betegségi biztosítási járulékjövedelemből annak 38.9%-át (14,252.758 pengőt) táppénz, 6.7%-át (2,840.877 pengőt) szülészeti támogatás, 8.3%-át (3,654.608 pengőt) gyógyszerköltségek, 12.6%-át (5,287.795 pengőt) kórházi ápolási költség, 4.1%-át (1,711.398 pengőt) gyógyfürdő- és sanatóriumi költség, 11.7%-át (4,930.241 pengőt) orvosi költség címén, tehát bevételeinek 80%-át visszaszolgáltatta a betegségi biztosítási segélyekre jogosultaknak. Ezzel szemben a hivatali ügyvitellel felmerült kiadások és pedig a tisztviselők és egyéb alkalmazottak összes járandóságai csupán 6%-ot tettek ki, a dologi kiadások pedig még a 2%-ot sem haladták meg. Ilyen nagyarányú segélyezési szolgáltatások ellenére is sikerült kb. 8%-os felesleget elérni, melyet az Országos Munkásbiztosító-Pénztár a tulajdonában levő különböző egészségügyi intézmények (kórházak, sanatóriumok, üdülotelepek, rendelőintézetek, stb.) létesítésére és a már meglévő hasonló intézmények továbbfejlesztésére fordít.

Ha viszont azt vizsgáljuk, hogy az Országos Munkásbiztosító-Pénztár 1926. évben baleset-kártalanítás címén mily összegű segélyezést nyújtott, akkor azt látjuk, hogy táppénzes baleset-járadék címén 3,409.069 pengőt, végkielégítések címén 333.602 pengőt, kórházi, gyógyintézeti, orvosi és temetkezési költségek címén pedig 354.400 pengőt fizetett ki.

Nem érdektelen rámutatni, hogy az Országos Munkásbiztosító-Pénztár 1927-ben mily szerepet töltött be az ország lakosságának egészségügyénél. Ebből a célból nincs más tenni való, mint az, hogy párhuzamot vonjunk az ország összlakosságának és az Országos Munkásbiztosító-Pénztárnál biztosítottaknak, továbbá azok igényjogosult családtagjaiknak létszáma között. Magyarország lakosainak száma 1927. évben kerekszámban 8 millióra tehető, ezzel szemben az Országos Munkásbiztosító-Pénztárnál ugyanebben az évben – szintén kerekszámban – 600.000 alkalmazott volt biztosítva. Ehhez a létszámhoz hozzá kell számítani a biztosítottak igényjogosult családtagjainak számát, amely – gyakorlati tapasztalat szerint – a biztosítottak számának $1\frac{3}{8}$ -szorosára, tehát mintegy 900.000-re, összesen tehát 1,500.000 egyénre becsülhető. A két végeredmény egymáshoz viszonyított aránya tehát 19%-ot (kikere-

kítve 20%-ot) tesz ki, azaz az O. M. P. az ország összlakosságának egyötödéről gondoskodott megbetegedés esetén.

A munkásbiztosítás tevékenysége azonban nem merült ki kizárólag a betegsegélyezések és balesetbiztosítás ellátásában, hanem a háború utáni idők lakásnyomorúsága is belekerült a szociális gondoskodás körébe. Ennek enyhítésére Albertfalván hatalmas épülettömböt vásároltak 1795 négyszögölnyi területen, amely 8 kétszobás és 88 egyszobás, továbbá 20 garzonlakássá átalakítva, a legszegényebb néposztályhoz tartozók közül 92 család, illetőleg 450 személy (köztük 196 gyermek) részére minimális, az amortizációs költségek fedezésére szolgáló házbér ellenében tiszta, egészséges, kényelmes és minden tekintetben hygienikus otthonul szolgál.

VÁLLALATOK INTÉZMÉNYEI

Az Országos Munkásbiztosító-Intézet az igényjogosultak egészségügyi ellátásáról azonban nemcsak a már ismertetett és központi kezelés alatt álló intézmények útján gondoskodik, hanem lehetővé teszi, hogy az egyes vállalati pénztárak szükségletükhöz mérten az őket megillető kezelési feleslegekben rendelkezésükre álló anyagi eszközök segítségével maguk is állíthassanak fel rendelőintézetet abból a célból, hogy abban a kötelékükbe tartozó igényjogosultak bejáró kezelést igénylő kisebb megbetegedési esetei közvetlenebbül és gyorsabban legyenek gyógykezelhetők. Ebből a szempontból meg kell említeni a Hangya, a Magyar Általános Hitelbank és a Magyar-Olasz Bank intézményeit.

A Hangya vállalati pénztárát fentartó Hangya-Szövetkezet már abban az időben, amikor önálló vállalati betegsegélyző-pénztár alakításának eszméjével foglalkozott, gondoskodása körébe vonta azt is, hogy a gyógykezelésre és kórházi ápolásra szoruló pénztári tagok és családtagok a szükséges gyógykezelést lehetőleg a szövetkezet székhelyének közelében, – ahol egyébként is a tagok legsűrűbben laknak, kaphassák meg. Számolva azonban a pénztár korlátozott teherbíró képességével, olyan megoldást kellett választani, amely mellett a pénztárra legkevesebb teher hárul. Így történt azután, hogy a Hangya-Szövetkezet az Országos Központi Hitelszövetkezettel együttesen kibérelte a Bakáts-utcai magánkórházat és azt a modern egészségügyi igényeknek minden tekintetben megfelelő módon átalakítva és berendezve „Szövetkezetek Erzsébet-Kórháza” néven üzembe helyezte és a mindenkori közkórházi ápolási díjak ellenében a vállalati pénztárnak rendelkezésére bocsátotta. Ez a szerződéses viszony azóta is fennáll és a közkórházi ápolási díjat meghaladó, igen jelentékeny mellékköltségeket a pénztárt fentartó Hangya-Szövetkezet saját üzleti számlája terhére viseli.

A kórházzal kapcsolatban már 1922-ben szakorvosi rendelő is létesült, 12 szakorvossal, belgyógyászati, sebészeti, női, gyermek-, szem-, orr-, torok- és fül-, bőr- és nemi-betegek részére. Ez azóta teljes Röntgen- és laboratóriumi, továbbá tüdő- és idegbetegosztállyal bővült.

A vállalati pénztár a Hangya székházában 1922 óta általános orvosi rendelőt tart fenn, ahol a külön szakorvosi kezelést nem igénylő, főleg keresetképes betegek kezelése történik. Ez a rendelő évek folyamán annyira látogatottá vált, hogy a kezdetben napi másfélórás rendelés ma már köznaponként délelőtt 9 órától 2 óráig tart s a betegforgalom felerésze erre a rendelőre esik. Az 1927. évben a Ceglédi-úti tárházban is létesült orvosi rendelő, ugyancsak főleg járóbetegek, az ott szolgáltatást teljesítő több mint 300 pénztári tag részére.

A Ma gyár Általános Hitelbank vállalati pénztára a tagok egészségügyi ellátását kerületi kezelőorvosain és szakorvosain kívül a Magyar Általános Hitelbank központi székházában

(V., József-tér 3-4) felszerelt rendelőintézetében végzi. A rendelőintézet áll belgyógyászati rendelőlőből, mely egyúttal kisebb műtétek végzésére is be van rendezve, továbbá modernül felszerelt fogászati rendelőlőből, végül a főorvosi felülvizsgálatok megejtése céljára a főorvos rendelőlőjéből. Mindegyik rendelőlőhöz külön várószoba tartozik. A rendelőintézet berendezése az általános higiénia és orvosi célszerűség szempontjából egyaránt tökéletes és modern. A tagok nagy számban és szívesen keresik fel, mert igénybevétele alig jár idővesztéssel. Kétségtelen eredménye máris a rendelőintézetnek, hogy a tömegellátás hátrányait teljesen sikerült kiküszöbölni (a betegek fogadása egyenként történik, a beteg más-más ajtón lép be és távozik), úgy, hogy a beteg tagot már ezek a külsőségek is pszichikailag előnyösen befolyásolják.

A Magyar-Olasz Bank jogelődje, a Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság 1918. év folyamán, szakítva azzal az általános gyakorlattal, hogy az egyes pénzüzetek csak egy intézeti orvossal állottak szerződéses viszonyban, – akinek az volt a feladata, hogy az intézetbe felveendő egyéneket egészségügyi szempontból megvizsgálta, az intézet beteg tisztviselőit ellenőrizte és kivételes esetben hozzáutalt beteg tisztviselőket gyógykezelt – az intézet tisztviselő-létszámába szervezett intézeti rendelőorvosi állást rendszeresített. Ez a rendelőintézeti orvos az intézet székházában naponként egy órán át rendelt bejáró, munkaképes betegeknek, belgyógyászati és kisebb jelentőségű sebészeti esetekben. A rendelőintézeti orvosnak az intézet két szobából álló helyiséget bocsátott rendelkezésére és egyúttal a rendelőhelyiségeit ellátta a szükséges felszereléssel (bútorok, műszerek, kötszerek, gyógyszerek stb.)

Ez a rendelőintézeti orvos látta el ilyenképpen az ambuláns betegek kezelését. Egyéb betegsegélyezés tekintetében az intézet biztosításra kötelezett tisztviselői a Ferenc József kereskedelmi betegápoló-egyletnek, altisztjei pedig a budapesti kerületi pénztárnak voltak tagjai. Ebben a helyzetben merült fel azután a szüksége annak, hogy az intézet biztosításra kötelezett tagjainak egész betegellátása az intézethez szorosabban kapcsolt vállalati betegsegélyzőpénztár útján nyerjen kielégítést, aminek szükségét az intézet biztosításra kötelezett alkalmazottai 1920. év október 28-án tartott alakuló közgyűlés alkalmával fejezték ki s ezúttal elhatározták az Országos Munkásbiztosító-Pénztár helyi szerveként működő vállalati betegsegélyző pénztár felállítását. Ezt a határozatot a népjóléti és munkaügyi miniszter 1921 október 23-án kelt határozatával jóváhagyta és a vállalati betegsegélyző pénztár 1922 január 1-én megkezdte működését.

A fentebb említett rendelőintézet ettől kezdve mint a vállalati betegsegélyző pénztár rendelőintézete, folytatta működését. Kezdetben a pénztár főorvosa rendelt belgyógyászati és kisebb sebészeti esetekben. Ez a rendelés az 1927. év folyamán mind nagyobb mérvben igénybevett kvarc- és diatermiás kezelés révén oly nagyarányú lett, hogy 1927. év őszén az intézet saját költségén még egy rendelőintézeti orvos állásának rendszeresítését határozta el.

	1922. évben	530átlagos taglétszám mellett	4811 esetben
1923.	620	„ „ „	4645
1924.	382	„ „ „	2684
1925.	245	„ „ „	2362
1926.	230	„ „ „	1934
1927.	281	„ „ „	1830
1928.	jan.-ápr. 370	„ „ „	1368

vették igénybe a rendelőintézet működését. A mesterséges napfénykezelés és a diathermiás kezelés mind sűrűbb és sűrűbb igénylése miatt a pénztár 1926. évben egy kvarclámpakészülék-

ket és 1927. évben egy diathermiás és pantostat-készüléket szerzett be és bocsátott a *pénztár* tagjainak rendelkezésére. 1927-ben 382 kvarckezelést és 120 diathermiás kezelést, 1928. év első négy hónapja alatt 316 kvarckezelést és 150 diathermiás kezelést vettek igénybe a betegsegélyző pénztár tagjai.

Az 1927. év folyamán a Magyar-Olasz Bank Részvénytársaság igazgatósága a rendelőintézet további kibővítését határozta el és saját költségén a legmodernebb igényeknek megfelelő fogorvosi rendelő-intézetet állította fel és azt kiváló szakorvosok véleményezése alapján bőséges és költséget nem kímélő módon látta el a szükséges felszereléssel. A rendelőintézetben működő orvosnak igen jelentékeny díjazását az intézet sajátjából viseli. A fogorvosi rendelőintézetben naponta átlag 10–12 tag és családtag nyer fogorvosi gyógykezelést.

Mindezekhez még hozzá kell tenni, hogy már 1922-ben a Magyar-Olasz Bank kebelében „jótékonyági és betegsegélyző alap” alakult meg, mely elsősorban a biztosításra nem kötelezett tisztviselők részére rendszeresített a vállalati pénztárral jórészen azonos szolgáltatásokat nyújtó betegsegélyző pénztárt. Ennek az alapnak bevételei és különösen a Magyar-Olasz Bank Részvénytársaságnak évi 30-35.000 pengőre rugó hozzájárulása lehetségessé teszik, hogy nemcsak az alap tagjai, hanem a vállalati pénztár tagjai is az általános pénztári ellátást meghaladó mértékű és nivójú gyógyellátásban részesüljenek és a vállalati pénztárban működő szakorvosokon felül a vállalati pénztár tagjainak is más szakorvosok díjtalanul álljanak rendelkezésükre. Így a vállalati pénztárban szerződötetett hat kezelőorvoson és nyolc szakorvoson kívül a Magyar-Olasz Bank Részvénytársaság igazgatósága fizeti a pénztári főorvost, a rendelőintézeti orvost és a rendelőintézeti fogorvost és a fent említett alap a pénztár tagjainak is még további kilenc szakorvos működését biztosítja.

A vállalati pénztár alapításakor a Magyar-Olasz Bank Részvénytársaság kötelezettséget vállalt arra, hogy a törvény értelmében a tagok és családtagjainak szülés eseteére a szabályok szerint járó segélyeket ugyanolyan összegben a maga részéről is szolgáltatni fogja. Ezzel a támogatással, valamint az arra szorulóknak esetleges csecsemőkezelésével és pénzbeli támogatásával a Magyar-Olasz Bank Részvénytársaság vállalati betegsegélyző pénztára az anya- és csecsemővédelem terén is igen jelentékeny és áldásos tevékenységre hivatkozhatik.

BUDAPESTI KERESKEDELMI BETEGSÉGI-BIZTOSÍTÓ INTÉZET

A betegségi és baleseti kötelező biztosítás feladatait külön teljesítő betegségi biztosítóintézetek közül elsősorban említésre méltó a Budapesti Kereskedelmi Betegségi Biztosítóintézet (Ferenc József Pénztár). Megalakulása tulajdonképpen az 1846. évre nyúlik vissza, amikor is a pesti kereskedők a beteg kereskedelmi alkalmazottak gyógyítása és segélyezése céljából megalakították a „Budapesti kereskedelmi nyugdíj- és betegápoló-egyesület”-et. Ez az egyesület 1848 novemberében megnyitotta a Hársfa-utcában vásárolt telken épített kórházat. Az egylet az 1891. XIV. t.-c. életbeléptekor a munkásbiztosítás szolgálatába lépett. Miután a Hársfa-utcai kórház később szűknek bizonyult, az említett betegsegélyzőpénztár a Bethlen-tér 1. szám alatt felépítette a ma is fennálló kórházat a belgyógyászati és sebészeti ellátást igénylő betegek részére. Ezt a kórházat 1894 januárjában adták át a használatnak. Három épületrészből áll: a belgyógyászati, a sebészeti és gazdasági pavillonból. Az akkori uralkodónak látogatása alkalmával adott legmagasabb engedélyével a „Ferenc József Kereskedelmi Kórház” nevet vette fel.

Biztosított tagjainak száma fokozatosan ötvenezerre emelkedett. A biztosítottak jólétét és betegséyleyezését előmozdító intézményei a következők:

1. házi kórháza Budapesten, VII., Bethlen-tér 1. sz. alatt,
2. központi orvosi rendelőintézete, orvosi laboratóriummal és házi gyógyszerárral kiegészítve, ugyancsak Budapesten, VII., Bethlen-tér 1. sz. alatt,
3. üdülőtelepe Balatonlellén,
4. gyógyháza Hévíz-Szentandráson,
5. tüdőbeteg-szanatóriuma Törökbálinton.

A házi kórház eredetileg csak sebészeti és belgyógyászati ellátást igénylő, fekvő és járó betegek részére volt berendezve. Az 1923. évben a házi kórházból kikapcsolták a járóbetegek ellátását és a betegek kezelését az intézmény központi rendelőintézetében létesített és csakis járóbetegek részére fentartott sebészeti és belgyógyászati szakrendelések körébe utalták. Ugyanekkor történt a házi kórház tatarozása, kibővítése és újonnan (bútorokkal, ágyneműekkel és fehérneműekkel) való felszerelése. Azonkívül mechanikai mosóával szerelték fel, mert a kézi erővel végzett mosás már nem elégítette ki a szükségletet. A házi kórházban most három osztály van: a belgyógyászati, a sebészeti és a nőgyógyászati osztály, összesen 154 betegágygal. Mindegyik osztály élén főorvos működik megfelelő orvosi személyzet (összesen 2 orvos és 3 segédorvos), valamint ápoló személyzet (20 rendi ápolónővér és 10 világi ápoló) segédkezése mellett. A házi kórház összes helyiségeiben központi fűtés működik. A betegek orvosi és ételmezési ellátása mintaszerű és szanatóriumi ellátással közel egyminőségű.

Az intézet központi orvosi rendelőintézete 1910-ben létesült. Az orvosi rendelőintézet ez idő óta fokozatosan emelkedett a-mai nivåjára. 1921-ben állították fel az orvosirendelőintézetrel kapcsolatban az orvosi laboratóriumot bakteriológiai, serológiai, kémiai, mikroszkópi és vérvizsgálatok végzésére. Egyidejűleg Röntgen-laboratóriummal is bővült a rendelőintézet, valamint a nagy körültekintéssel létesített és legmodernebb berendezéssel ellátott házi gyógyszerár is ekkor nyert elhelyezést a rendelőintézet toldalék-épületeiben.

Ma a következő szakorvosi rendelések működnek a központi rendelőintézetben: belgyógyászati, sebészeti, nőgyógyászati, tüdőbeteggondozó, ideggyógyászati, bőrgyógyászati, szemészeti, orr- és gégeészeti, fülészeti, fogászati, urológiai, gyermekgyógyászati, diathermiás, röntgenológiai és kvarcfénykezelési rendelés. Mindegyik szakma külön reggeli, déli, illetve esti rendelést tart. A szakorvosi rendelések száma 28, mindegyik rendelés napi 2 órán át látja el a jelentkező járó betegeket. A központi rendelőintézetben foglalkoztatott orvosok száma 91. A naponként ellátott járó betegek átlagos száma összesen 3500. Az összes szakorvosi rendelések a legmodernebb orvosi műszerekkel és egyéb felszerelési tárgyakkal vannak ellátva. Különösen modernek az orvosi laboratórium, a Röntgenlaboratórium, a diathermiás osztály és kvarcfénykezelés felszerelése.

Az intézet tüdőbeteg-szanatóriuma Törökbálinton az 1925 áprilisában megvásárolt Sváb-féle ingatlan (vétélára mintegy 10 milliárd korona volt) megfelelő átalakításával, kibővítésével és berendezésével létesült és 1926 augusztus havában nyílt meg. A szanatórium 140 betegágygal van felszerelve s légzőszervi, főleg tüdőmegbetegedésben szenvedő betegek gyógyítására szolgál. A szanatórium Budapesttől 12 km.-nyire, a törökbálinti villamos végállomásától 1 km.-nyire fekszik, Törökbálint község felett az Annahegy lejtőjén erdei környezetben, a tenger színe felett 170 m. magasságban. A szanatórium magvát az említett volt Sváb-féle kastélyból átépített 32 szobás főépület alkotja. A kastélyt, amely kb. 300 éves, a jezsuiták építették kolostor céljára. Később Esterházy, majd Majláth grófok tulajdonába került, akik többszöri átépítés és hozzátoldás révén kastéllá alakították át. Az ingatlanhoz nagyszámú

gazdasági épület, mintegy három holdnyi angol park és a parkot övező 150 hold erdő, végül 5 magyar hold veteményes kert tartozott megfelelő gazdasági épületekkel. Az intézet vezetősége a kastélyt és a gazdasági épületeket megfelelően átalakította. Van benne 29 betegszoba, 5 ápolói szoba, 6 közös mosdószoba, vízgyógyintézet, külön műtő és mellékhelyiségei, Röntgen- és kvarclaboratórium, vegyvizsgálati laboratórium, orvosi rendelő, köpetvizsgáló, inhalatórium, köpetsterilizátor-helyiségek, társalkodó, 3 fedett üvegfeltető a főépületben 29 személyre, 5 nyitott fekvőcsarnok a park különböző helyein 76 személy részére.

A vízszolgáltatás az Annahegy tétényi oldalán mintegy 1500 m. távolságra levő 15 m. mély kútból történik, a vizet motorokkal hajtott szivattyútelep nyomja fel a hegyen át a másfél kilométeres vezetéken keresztül a hegyoldalban elhelyezett vasbetonmedencébe, amely a szanatórium állandó víznyomását biztosítja. A víz hőmérséklete 14 Celsius. Különben a telep minden részében hideg- és melegvízszolgáltatás van. A parklocsolás céljait sűrű kert-csap-hálózat szolgálja, amely tűz esetén oltásra is felhasználható. A szanatórium egész területe csatornázva van. A szennyvizek biológiai rendszerű szennyvíztartóleplebe gyűlnek össze s fertőtlenítés után boltozatos csatornában folynak el a községen kívüli területre. A szanatórium egész területe pormentes, tiszta levegőjű.

A törökbálinti tüdőbeteg-szanatóriumban 1 igazgatófőorvos vezetése mellett 1 alorvos, 1 segédorvos működik, a segédszolgálatot 11 rendi ápolónővér, 1 műtősnő, 8 takarítónő, 4 konyhaleány, 1 szakács, 1 főkertész, 1 segédkertész, 4 kertészeti napszámos, továbbá 4 mosónő, 1 erdész, 1 főgépész, 1 segédgépész, 2 fűtő, 2 fürdős, 2 portás, 3 ebédlőszolga, 1 éjjeli őr és 1 konyhaleány látja el. A gazdasági ügyeket 1 gondnok vezeti 1 irodai segédalkalmazottal.

Az intézet üdülőtelepe Balatonlellén 1924-ben létesült abból a célból, hogy a betegek gyógyulását szolgáló segélyezési igények fokozottabban kielégíthetők legyenek. E célból a betegsegélyző-intézmény Balatonlellén közvetlenül a tóparton 12.000 négyzetöltnyi befásított területet vásárolt és a rajtalevő emeletes épületet átalakította az üdülők részére. Emellé egy második lakóépületet is emeltetett. Ezenkívül külön közös nagy étkezőhelyiséget stb. is létesített. Ily módon egyszerre 100 üdülő helyezhető el a telepen. Az üdülésre szorulóknak 3-4 heti időközönként változnak s így a nyári üdülési idény alatt mintegy 600 üdülésre szoruló biztosított tag (férfi és nő) részesül üdültetésben. A balatonlellei üdülőtelep csak az évnek melegebb 6 hónapján át van üzemben. Egy gondnok és megfelelő segéd személyzet gondoskodik az üzem fentartásáról.

Az intézetnek Hévíz-Szentendrason saját egyemeletes, 10 szobából álló lakóháza van, ahol egyszerre 16 gyógyulásra szoruló egyén használhatja a hévízi fürdőt. A betegeknek Hévízre való beutalása ugyancsak a nyári melegebb időre korlátozódik.

Az intézet minden évben ama biztosított tagjai részére, akiknek nincs szükségük különleges gyógytényezőkre vagy orvosi ellátás igénybevételére, lehetőséget ad arra, hogy valamelyik dunai strandfürdőt vehessék igénybe az intézet költségén az egész nyári fürdési idény tartama alatt. A strandolás teljesen díjtalan.

A VASUTASOK INTÉZMÉNYEI

Az 1907. évi XIX. t.-c. hatálybalépésével a Déli-vaspályatársaság kebelében működő, az u. n. B) táblázatbeli kinevezett alkalmazottak, valamint a munkások részére együttesen fentartott betegsegélyző-pénztárból kivált az Országos Munkásbetegsegélyző-Pénztár helyi szerveként megalakult „Vállalati Betegsegélyző-Pénztár”, de csak a munkások és a ki nem nevezett alkalmazottak betegségi segélyezését látta el. Ez a pénztár a szombathelyi és a buda-

pesti állomáson tartott fenn kisebb rendelőszobákat és kis taglétszám (átlag 2300), valamint anyagi függősége miatt nem fejleszthette ki ezeket a rendelőket. Nagyobb szabású intézmények létesítéséről évi feleslegei kétharmad részének az Országos Munkásbiztosító-Pénztárhoz való beszállítási kötelezettsége miatt nem gondoskodhatott.

Ez a helyzet csak a 9210/923. sz. M. E. rendelet életbeléptetésével változott meg. A vasúttársaságnak 1921 december 27-én kelt felterjesztésében kifejtett tervezetét örömmel karolta fel a népjóléti miniszter és 1924 január 1-én életre hívta a vasúti vállalatoknak autonóm önkormányzati szervek igazgatása alatt működő betegségi biztosító-intézeteit. A rendelet alapján megalakult betegségi biztosító-intézet a vasúttársaság kebelében működő két pénztárt egyesítve, a vasút összes alkalmazottairól, nyugdíjasairól, özvegyeiről és árváiról gondoskodik betegség esetén.

A betegségi biztosító intézet szervezetét és intézményeit a vasútüzem természetének és a nagy területen szétszórtnak lakó tagok érdekeinek megfelelően létesítették, úgy, hogy az egész Dunántúlt átszelő vasútvonalak mentén mindenütt gondoskodtak a tagok (kb. 8500 fő) megfelelő orvosi gyógyellátásáról. Ezt a célt szolgálja az egész vonal mentén elhelyezett kezelő-pályaorvosi szervezet és a nagyobb városokban (Budapest, Székesfehérvár, Nagykanizsa, Szombathely, Sopron) elhelyezkedő szakorvosi szervezet. Először a budapesti rendelő-intézet kifejlesztéséről és modern berendezéséről gondoskodtak. A rendelőt a vasúttársaság jóvoltából átengedett tágas helyiségben minden igényt kielégítően helyezték el s annak felszerelését modern villanysterilizátorral, melegvízszolgáltatással, univerzális vizsgáló-asztallal és teljes sebészeti műszerfelszereléssel egészítették ki, úgy, hogy a rendelőben belgyógyászati rendelésen kívül kisebb sebészeti, nőgyógyászati és fülészeti műtéteket is lehet végezni. A rendelőt tágas várószoba egészíti ki ragyogó tisztaságú bútorokkal. Az új orvosi rendelő berendezése óta megkétszereződött a járó betegeknek az orvosi rendelésen való jelentkezése.

Az intézet 1927-ben a rendelő mellett modern vegyvizsgáló laboratóriumot rendezett be a hatályosabb gyógykezelés és *SP* diagnózis megállapításának megkönnyítése végett. A laboratórium a vizelet kémiai- és górcsövi vizsgálatára, szék-, kémiai és górcsövi vizsgálatra, a köpet górcsövi vizsgálatára, a gyomortartalom kémiai és górcsövi vizsgálatára, valamint a vér kvalitatív, kvantitatív, vékép-, haemoglobin- és véresejtsüvedés-vizsgálatra alkalmas.

A vasúti alkalmazottak speciális és gyakran előforduló reumatikus megbetegedéseinek gyógyítására szükségesnek mutatkozott Hévízgyógyfürdő gyógytényezőinek könnyebb igénybevétele céljából gyógyház létesítése. Ezért az intézet az 1927. évi feleslegeinek egy részét kiharította és Hévízszentandrásan a hévízfürdői park közelében 94 négyszögöl nagyságú telken gyógyházat létesített. Az emeletes gyógyházban 16 tágas és világos szoba áll rendelkezésre saját vízvezetékkel.

Minthogy azonban Hévízfürdő csak a nyári idény alatt áll rendelkezésre és a vasút vonalai mentén több helyen nincs reumatikus fürdő, az intézet két diathermias készüléket szerzett be s azokat Székesfehérvárott és Nagykanizsán az erre a speciális gyógmódra kiképzett orvosok rendelőiben állította fel. Ennek nagy jelentősége van, mert egyik helyen sincs megfelelő fürdő. Ezt a gyógmódot egyébként nemcsak ezekben a városokban, hanem a környező vonalrészen lakó betegek részére is az év minden szakában biztosítják. A diathermias kezelésre utalt betegek tekintélyes része meggyógyult, sőt a gyógykezelésnek ennél még örvendetesebb példái is voltak: évtizedes deformációkat is megszüntettek ezzel a gyógykezeléssel.

A MÁV-alkalmazottak betegsegélyezésének története mintegy öt évtizedre nyúlik vissza. Ezalatt természetesen nemcsak a betegsegélyző-intézmény, hanem a betegsegélyezés is több lényeges változáson ment keresztül. Az 1907. évi XIX. t.-c. megalkotásáig ugyanis az állam-

vasúti alkalmazottak betegsegélyezése egy intézmény keretei között történt. Ez az intézmény a mérsékelt segélyezésen kívül Királyhidán, Cameral-Moravicán, Hatvanban, Királyházán, Miskolcon, Piskiben, Ruttkán, Szolnokon, Zágrábban gőz- és kádfürdőt létesített, Salgótarjánban, Miskolcon és a pozsonyi pályaudvar mentén pedig munkásházakat épített. Az államvasúti alkalmazottak betegsegélyezésének ebben az egy intézményben való ellátása lényeges változáson ment keresztül az 1907. évi XIX. t.-c. megalkotásával. A törvény ugyanis a MÁV-betegsegélyző-pénztárból kiemelte a nem évi fizetéses alkalmazottakat, hogy ezeket az országos munkásbiztosító-pénztár alá rendelt vállalati betegsegélyző-pénztár biztosítsa.

A törvénynek ez az intézkedése, ha nem is halálra, de lassú sorvadásra ítélte az államvasutak ezelőtt virágzó betegsegélyezési intézményét. Láthatóan bizonyítja ezt a tény, hogy a különválasztás után sem a vállalati, sem pedig a külön betegsegélyző pénztár, – amely a kisebb évfizetéses alkalmazottak betegsegélyezésére szolgált – nem tudott betegsegélyezési és szociális intézményt létesíteni, sőt a vállalati betegsegélyző pénztár a vagyonfelosztás után nyert 9 gőz- és kádfürdőt, valamint a Salgótarjánban, Miskolcon és Pozsonyban levő munkástelepeit sem tudta fejleszteni. Egyedül a külön betegsegélyző pénztár létesített Piskin, a vasúti alkalmazottak nagy létszámára és a távoleső községekre való tekintettel néhány ágyas kórházat és rendelőt.

Az alkalmazottakra az 1907. évi XIX. t.-c. alapján való biztosítás nem volt előnyös, mert az 1891. évi XVI. t.-c. alapján működő vasúti betegsegélyző pénztárak majdnem kivétel nélkül többet nyújtottak tagjaiknak, mint amennyit az 1907. évi XIX. t.-c. biztosított. A vasutak érdekeivel pedig annyival volt ellentétes, hogy a betegsegélyezési ügyek adminisztrációját az országos pénztár közbeiktatásával nehezkesebbé és lassúbbá tette, ami mellett az országos pénztár adminisztrációja, a vasúti üzem különlegességét nem is ismerve és figyelmen kívül hagyva, rendelkezéseivel sokszor fölös és költséges munkát okozott a vasúti ügykezelésnek. Hosszas és nehéz küzdelem eredménye volt aztán az, amikor a népjóléti és munkaügyi miniszter, belátva az intézet önállóságának előnyeit, a 9210/923. M. E. kormányrendelettel 1924 január elsején életbeléptette a közlekedési vállalatok önálló betegségi biztosítóintézetét. Ez a rendelkezés nemcsak a vállalati és külön betegsegélyző-pénztár tagjait olvasztotta be egy intézménybe, hanem az 1921. évi XLVI. t.-c.-kel létesített országos tisztviselői betegsegélyezési alapnál biztosított alkalmazottakat is, valamint a MÁV-tól nyugellátásban részesülő volt alkalmazottakat, özvegyeket és árvákat is bevonta a biztosítás körébe.

A biztosítottak körének kiterjesztése és az országos munkásbiztosítási pénztártól való függetlenítés új, termékeny korszakot nyitott meg az államvasutak betegségi biztosító intézményénél. Ezáltal vált lehetségessé, hogy ez az intézet rövid négyévi működése alatt modern és az orvosi tudomány mai színvonalának mindenben megfelelő eszközökkel felszerelt rendelőtintézeté fejlődött, ahol 16 osztályon 72 orvos és a megfelelő segédszemélyzet, napi 100 beteg gyógykezelését s vizsgálatát látja el s emellett kórházi osztályán naponként 52 beteget ápol. Az intézet lényegesen több és nagyobb szolgáltatmányt nyújt, mint az országos pénztár keretében működő kerületi munkásbiztosító pénztárak. Ez természetes is, mert a közlekedési vállalatok betegbiztosító intézeteinek adminisztrációját a munkaadó intézetek végzik el, miáltal az így megtakarított költség a segélyezésre fordítható. Ezeket a szempontokat méltányolta a népjóléti minisztérium, amikor az 1907. évi XIX. t.-c. módosítására vonatkozó 1927. évi XXI. t.-c.-kel törvény erejével is biztosította a teljesen önálló betegségi biztosítóintézetek fennállását.

EGYÉB BIZTOSÍTÓINTÉZETEK

A m. kir. postatakarékpénztár betegségi biztosítóintézeti központi rendelője a takarékpénztár épületében (V., Szabadság-tér 11.) van elhelyezve s kiváló felszerelésével és elhelyezésével különösen alkalmas arra, hogy a betegforgalom leginkább itt bonyolódjék le. A központi rendelő több helyiségből tevődik össze és pedig egy tágas várószobából, egy laboratóriumból és egy irodahelyiségből. A rendelő valamennyi helyiségének berendezése és felszerelése minden szempontból a lehető legtökéletesebb. Felszerelési tárgyai között szerepel a Röntgen-, diathermia-, kvarc-, pantostat-, Polarimeter-, centrifuga-gép és sok kisebb vizsgálati, illetve kezelési eszköz. A laboratórium elsőrendű felszerelésével minden laboratóriumi vizsgálat elvégzésére alkalmas.

A betegségi biztosító intézet betegeinek, főleg a fekvőbetegek ellátása céljából Budapest területén kerületi kezelőorvosokat szerződtetett. Szakorvosi kezelés terén tagjai részint az intézettel szerződéses viszonyban levő, lakásukon rendelő szakorvosoknál, részben a Szövetkezetek Erzsébet-Kórháza orvosi rendelőjében nyernek megfelelő ellátást.

Az 1907. évi XIX. t.-c.-ben előirt kötelező betegségi biztosítást a dohányjövédék körében 1927. évi december 31-ig bezárólag az országos tisztviselői betegsegélyezési alap és a dohánygyári betegsegélyző pénztár látta el. Ezek azonban, tagjaiknak csekély száma miatt, létjogosultságukat csaknem teljesen elveszítették. Emiatt a népjóléti minisztérium ezeknek a pénztáraknak felosztatását és az Országos Munkásbiztosító Pénztár kötelékébe való beolvasztását vette tervbe. A dohányjövédéki központ igazgatósága megnyugvással vette tudomásul a pénztárak felosztatását, de nem azonosíthatta magát a beolvasztás tervével, mert az volt a véleménye, hogy az ilyen reform a dohányjövédéknél sem a pénztári tagoknak, sem pedig a kincstárnak nem állana érdekében. A népjóléti minisztérium az előterjesztés indokait méltányolva, a „beolvasztás tervétől eltekintett s nem tett kifogást az ellen, hogy a dohányjövédék a saját körében kötelező betegségi biztosítást önállóan teljesítse. Így alakult meg az 1927. évi XXI. t.-c. alapján a M. Kir. Dohányjövédék Betegségi Biztosító Intézete s 1928. évi január első napjától kezdve önállóan teljesíti tagjainak betegségi biztosítását. Ebből a célból budapesti és vidéki dohánygyárakban megfelelő rendelőket létesített. Épp így az ország valamennyi dohánybeváltó hivatalánál és dohányáruraktárainál egy-egy kezelőorvos látja el az egészségügyi szolgálatot.

Említést érdemel az intézmények sorában az egri és a szegedi m. kir. dohánygyárban 1916-ban, illetve 1923-ban, a modern követelményeknek megfelelően létesített napközi csecsemőotthon, melyekben a munkaidő tartama alatt 20-20 csecsemő szakszerű gondozásban részesül. Külön kórházzal vagy üdülőteleppel az intézet egyelőre ugyan nem rendelkezik, de megállapodás létesült a m. kir. postavezérigazgatóság által kibérelt Vöröskereszt Erzsébet-kórházzal, mely szerint az intézeti tagok ebben a kórházban kedvező ellátásban részesülnek. Ezenkívül tárgyalás van folyamatban az intézeti tagoknak mérsékelt áron való üdültetése érdekében.

A bányamunkások betegség esetére való gondozását önállóan ellátó bányatárspénztárak egy része jelentéktelen taglétszámmal rendelkezik. Ezek a társpénztárak csupán úgynevezett betegszobákat tartanak fenn, amelyek csak a legszükségesebb orvosi műszerekkel vannak felszerelve s csak az elsősegély nyújtására és a járó betegek kezelésére alkalmasak. A szigorúbb természetű, vagy hosszabb ideig tartó megfigyelést igénylő betegségben szenvedőket a társpénztárak kórházba utalják vagy a társpénztári orvos útján lakásukon ápolják. Újabban ezek a kisebb társpénztárak is igyekeznek betegszobáikat modern orvosi műszerekkel felszerelni, hogy lehetővé tegyék a betegnek lehetőleg családjuk körében való meggyógyítását.

Azok a pénztárak, amelyek nagyobb taglétszámmal s tetemesebb anyagi eszközökkel rendelkeznek, már sokkal fokozottabb mértékben képesek tagjaik egészségügyi ellátásáról gondoskodni. Ezek a társpénztárak részint saját erejükből, részint az őket fenntartó bányavállalatok áldozatkészségéből mintaszerű rendelőintézetekkel és kórházakkal rendelkeznek. Jelentősebbek a következők:

A diósgyőri társpénztár kebelében működnek:

1. A diósgyőri m. kir. vas- és acélgyári kórház, amely 1901. év végén nyílt meg és a diósgyőri m. kir. vas- és acélgyár tulajdona. Berendezéséről és fenntartásáról a diósgyőri bányatárspénztár gondoskodik.

2. Az alábbi orvosi rendelőintézetek:

a) A vasgyári orvosi rendelőintézet, mely évtizedek óta áll fenn. E rendelőintézet szomszédságában van a Stefánia-Szövetség anya-, csecsemő- és növendő intézete.

b) Vasgyári tüdőbeteg-rendelőintézet, amely 1920 óta működik. Ezt az intézetet az algyógyi volt állami tüdőbeteg-munkásszanatórium menekült igazgatófőorvosa vezeti.

c) Új diósgyőri orvosi rendelőintézet a vasgyár közvetlen szomszédságában levő Újdiósgyőr községben lakó gyári munkások és hozzátartozóik kezelésére. 1914. év óta működik.

d) Orvosi rendelőintézet Diósgyőr községben. Évtizedek óta működik Diósgyőr községben lakó járóbeteg gyári munkások és családtagjaik gyógykezelésére.

e) Orvosi rendelőintézet Perecesbányatelepen. Fennáll 20 év óta. Áll két orvosi rendelőszobából, egy betegszobából, egy várószobából és egy kötözőből.

f) Orvosi rendelő Ormospusztán, amely 1916 óta működik.

g) Orvosi rendelő Mucson-bányatelepen. Három év óta végzi munkáját.

h) Miskolci gyárorvosi rendelőintézet. Itt részesülnek gyógykezelésben a Miskolcon lakó járóbeteg munkások és hozzátartozóik. Ezenkívül itt tartják orvosi rendeléseiket a szemész- és veneriás-szakorvosok. Ezt az intézetet a társpénztár egy orvosi lakással kapcsolatosan 1911. évben építette. Az orvosi rendelőkhöz működő rendelőorvosok a diósgyőri m. kir. vas- és acélgyár kinevezett orvosai s illetményeiket a vasgyártól kapják. A szakorvosok a bányatárspénztár szerződötetett orvosai.

3. Vasgyári fürdő. Épült 1897-ben. Kezdetben egy nagyobb melegvízmedencével, kisebb hidegvízmedencével, gőzkamrával, zuhanyokkal felszerelt közös fürdőből és 7 kádfürdőből állott. 1907-ben iszapfürdővel, villanyfényfürdővel és hidegvíz-gyógyfürdővel nyert kiegészítést. Ezzel egyidejűleg a fürdő a társpénztár tulajdonába ment át. Gyógyfürdőket igénylő társpénztári tagok és ezeknek igényjogosult családtagjai orvosi utalványra díjtanulul kapják a fürdőket.

A Rimamurány-Salgótarjáni vasmű r.-t. társpénztárának Ózdon van kórháza, ahol 17 kórteremben 74 ágy van elhelyezve és sebészeti, belgyógyászati, szülészeti, szemészeti és fogászati osztályokkal rendelkezik. A társpénztár főként a szülészeti osztály fejlesztésére törekedett és ma már az ózdi, a borsodnádasdi gyártelepeken, valamint a bánzállási, a farkaslyuki, a járdánházai és a somsályi bányatelepeken előforduló születeket szinte kizárólag ebben a kórházban vezetik le. A szülő nőknek a kórházban való kioktatása, kapcsolatosan a védőnők intenzív felvilágosító munkájával, a gyermekhalandóságot a minimumra szorította le. A sebészeti osztálynak Röntgen-felzerelése van s egyáltalán úgy berendezése, mint kiváló orvosi kara a leg súlyosabb műtétek sikeres elvégzését is lehetővé teszi.

Borsodnádasdon ezenkívül egy kisebb (11 ágyas) kórház, a bányatelepeken pedig orvosi rendelő és Ózdon egy 6 ágyas járványkórház működik.

A Salgótarjáni kerületi kórházat 1926-ban az azelőttinek kétszeresére fejlesztették és ma

7 kórteremben 31 beteg befogadására alkalmas. A kórház sebészeti és belgyógyászati osztályra tagozódik. Járvány-kórház most van építés alatt. A salgóói bányatelepen szintén van egy orvosi rendelő és egy hatágyas járványkórház. A fogászati kezelést az egyik salgótarjáni (városi) orvos végzi megállapított egészségáron.

A rudabányai kerületben van egy tizenötágyas kórház, a Rudabányával kapcsolatos kurtyáni szénbányatelepen pedig egy orvosi rendelő működik.

A LEGMODERNEBB REFORMALKOTÁS

A szociálpolitikai alkotásoknak méltó befejezését jelenti az öregségi, rokkantsági, özvegy-ségi és árvasági kötelező biztosításra vonatkozó törvény, amely tanulságos bizonyítéka annak, hogy Csonka-Magyarország a szociálpolitikai alkotások terén nem marad el a nyugati államok hasonló irányú alkotásaitól. Ez a törvény öregségi járadékban részesíti azokat a biztosítottakat, akik betöltötték 65-ik életévüket. Rokkantsági járadékban részesül az a biztosított, aki egészségének megromlása következtében testi és szellemi képességeinek megfelelő munkával nem tudja megkeresni átlagos javadalmazásának egyharmadát. Árvajáradékot kapnak az öregségi vagy rokkantsági járadékra jogosultak gyermekei, ha a járadékélvezők elhaláloznak. Végül özvegyi járadékot állapít meg a törvény az elhalt biztosított felesége részére, ha az átlagos javadalmazás egyharmadának megkeresésére egészségének megromlása következtében képtelen, vagy ha az özvegy 65. életévét betöltötte. Ez a nevezetes Lex Vass IL, amelyet külön cikkben méltatunk.

*

Ha a magyarországi munkásbiztosításnak az előbbieken csupán nagy vonalakban vázolt fejlődését nézzük, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a magyar társadalmi biztosítás az ország megcsonkításának ellenére is állandóan fejlődik, sőt nagyobb arányú kiépítése éppen a rettenetes nemzeti katasztrófa óta indult meg gyorsabb lendülettel és ma már ott tart, ahova sok nagy és boldog nyugati kultúrállam szociálpolitikája még el sem érkezett.

A türheterlen békediktátum miatt túlnyomórészen mezőgazdasági állammá visszafejlődni kényszerült Csonka-Magyarország helyes életösztonnel megtartani és tovább fejleszteni igyekszik a már meglevő ipari termelést s az elveszett ezeréves haza visszaszerzéséért folyó nagy küzdelmet elsősorban a gazdasági megerősödés és a kulturális emelkedés segítségével kívánja megvívni. Annak ellenére, hogy a mezőgazdasági és ipari termelésben, szellemi kultúrában, politikai és erkölcsi erőben jóval alatta álló úgynevezett „utódállamok” régi területének és lakosságának kétharmadát elszakították és egyúttal leggazdagabb ipari vidékeiktől és legfejlettebb közművelődési gócpontjaitól is megfosztották, Magyarország a szociális fejlődés terén – mint a felsorakoztatott adatok igazolják – egy lépést sem hátrált, sőt hallatlan vérvesztései után is egyre növekvő kitarással vértetzi fel magát a modern állami és társadalmi rend megteremtésének alapjául szolgáló intézményekkel.

A magyar munkásbiztosítás azonban egyéb vonatkozásokban is, nevezetesen a külföld hasonló intézményeivel szembeállítva, olyan szervezeti felépítéssel dicsekedhetik, amellyel Európában egyedül áll. Az Összes államok munkásbiztosítási törvényalkotásai ugyanis az egyes biztosítási ágazatok részére egymástól teljesen különálló, független biztosítási intézményeket létesítettek és ma is mindenütt ez a helyzet – Magyarországon kívül.

A társadalmi biztosítás különböző ágai: a betegségi, baleseti, rokkantsági, öregség és munkahiány esetére szóló biztosítások, noha tulajdonképpen azonos alkalmazotti kategóriának

a szociális ellátására hivatottak és azonkívül valamennyi biztosításnak is ugyanazok a teherviselői (a munkáltatók, a munkavállalók és az állam), különálló szervezeti egységük miatt mégis sokkal több ügyviteli és egyéb költséggel kénytelenek számolni, azonkívül pedig egymást feladataikban csak igen kevéssé támogathatják, sőt a közös célnak és feladatnak, a társadalmi biztosításnak szolgálatában gyakran akaratlanul is ellentétbe kerülnek egymással. A magyar munkásbiztosítási törvény gyakorlatilag is igazolta, hogy a társadalmi biztosítás két legfőbb ágazatának, a betegségi és baleseti biztosításnak közös szervezetben való egyesítése – ha azok pénzügyileg egyébként teljesen elkülönítettek is – közös önkormányzati szervekkel és azonos ügyviteli szervezettel való igazgatása a lehetőleg legcélszerűbb megoldás, mert a segélyezési, kártalanítási, orvosi és kezelési költségek terheit megosztva, arányosan csökkenti a különböző biztosítási ágazatok között. A közös szervezet lehetővé teszi ezenfelül a megfelelő számú, teljesen hivatásának élő, kiválóan szakképzett tisztviselői és orvosi kar alkalmazását, végül pedig a közös célt egyformán szolgáló biztosítási intézmények, vagyis kórházak, szanatóriumok, üdülőtelepek, gyermekotthonok, orvosi rendelőintézetek stb. létesítését és azok nagyjobbarányú továbbfejlesztését.

Bebizonyosodott tény, hogy elsősorban a biztosítási szervezet kérdésének szerencsés megoldásától függ az illető biztosítási intézmény eredményes működése s nem vitás, hogy éppen a magyar munkásbiztosítási intézmény példája mutatta meg minden kétséget kizáró módon a fenti elv helyességét. Ezt igazolja az a jelenség is, hogy a Magyarországgal szomszédos úgynevezett „utódállamok” a békeszerződések diktátumai révén nemcsak az egykori ősi magyar területeket vették birtokukba, hanem kezdetleges jogrendszerük, alsóbbrendű politikai és társadalmi berendezéseik miatt az elszakított területeken érvényben volt magyar törvényeket és az ezeken alapuló jogszabályokat is rendre átvették. Így került át Csehszlovákiába, Romániába és Jugoszláviába sok egyéb bevált és az utódállamok előtt eddigéle ismeretlen magyar jogalkotás között a magyar munkásbiztosítási törvény, valamint az utóbbi; val kapcsolatos joggyakorlat is. Csehszlovákia és Jugoszlávia legutóbb, hogy az említett törvény magyar jellegét legalább a látszat kedvéért megszüntesse, más címmel és kissé átírt szöveggel, de lényegében ugyanazokkal a jogszabályokkal, mint saját külön új törvényét iktatta be a törvénytárába az 1907. évi magyar munkásbiztosítási törvényt. Romániában azonban még most is teljes egészében érvényben van ez a magyar törvény, mert helyébe még névlegesen sem tudott újat alkotni. A három utódállamban azonban a kénytelenül-keletlenül adoptált magyar törvény és a hozzátartozó joganyag alapján működő munkásbiztosítási intézmények az ottani kaotikus politikai, társadalmi, nemzetiségi, továbbá a súlyos gazdasági helyzet és az egyre nehezebbé váló pénzügyi viszonyok miatt továbbfejlődni nem tudtak, sőt a volt magyar érából megmaradt nívót is lesüllyesztették. Túlzott nemzeti türelmetlenségükkel a szakképzett, és hivatásának magaslatán álló magyar szaktisztviselői és szakorvosi kart teljesen kiüldözték az átvett magyar munkásbiztosítási intézményekből.

A politikai elvakultságnak ez a mértéktelen megnyilvánulása igen károsan érezte romboló hatását a megszállott területeken megmaradt munkásbiztosítási intézményeknél, ezzel szemben az irtózatosan megcsonkult Magyarországon a társadalmi biztosításnak már vázolt nagyarányú továbbfejlődése következett be. A reformot betetőző magyar társadalmi biztosítás az ország mostani súlyos helyzetében is a szebb jövő zálogának Ígérkezik, mert azt bizonyítja, hogy az ország indokolatlan, kíméletlen feldarabolása nem tudta megbénítani a magyar nemzet törhetetlen élniakarását, amely a nemzeti kulturális és szociális kötelezettségek további becsületes teljesítésében látja a honmentés igazi útját.

KÖZEGÉSZSÉGÜGY ÉS EMBERVÉDELEM

A népjóléti és munkaügyi minisztérium I. ügyosztálya látja el a közegészség fenntartására és javítására szolgáló közigazgatási teendők központi irányítását és felügyeletét. Az ügyosztály egyik főfeladata a fertőző betegségek elleni védekezés, amelynek megszervezése hosszú évtizedekre nyúlik vissza. A kötelező himlőoltás, a trachoma elleni védekezés, a nyilvános betegápolási alap keretében felmerülő fertőző betegségek költségei, a közegészségügyi szolgálat átszervezése, majd 1920-ban az eddigi törvényt módosító és a pestis, kolera és sárgaláz elleni védekezésről szóló új törvény a legfőbb gerince a fertőző betegségek elleni védekezés óriási munkájának. Rengeteg kormányrendeleti intézkedés történt ezeken kívül az egyes fertőző betegségek elleni védekezés terén. Külön fejezetet érdemelne a hajózási egészségügy szabályozásának az ismertetése, amelynek különös feladata a fertőző betegségek behurcolásának megakadályozása. Ide tartozik a hevenyfertőző betegek vasúton való szállításának a szabályozása, a kiütéses tifusz elleni védekezésről szóló rendelet.

Különösen kiemelendők azok az intézkedések, amelyek a három legfőbb fertőző megbetegedés: a tuberkulózis, venereás és a trachoma betegségek leküzdésével foglalkoznak. A tuberkulózis elleni küzdelem országos bizottságát 1924-ben újjászervezték. A bizottság kitűnő szervezésével, ismeretterjesztő előadásokkal, nyomtatványok útján igyekeznek az állami védekezés kereteit a társadalom ilyirányú szervezeteinek bekapcsolásával népszerűsíteni, szélesbíteni és kiterjeszteni. A tüdőbetegek gyógyítására szolgáló intézetek száma az utóbbi évben felállított hét új intézettel ötvenegyre emelkedett. Továbbiakban pedig hús új intézet létesítése van tervbe véve. Intézkedés történt, hogy a háború alatt hivatásuktól elvont közkórházi tüdőbetegosztályokat hivatásuknak visszaadják s amennyire a költségvetés megengedi, új tüdőbetegosztályokat is állítanak fel a közkórházakban.

A trachoma elleni védekezésre különösen gondot fordít az I. ügyosztály. A hatóságok a trachomasokról a legpontosabb nyilvántartást vezetik és az ilyen betegek gyógyítása tisztán államköltségen történik. Ahol szüksége mutatkozik, orvosokat küldenek ki, ugyanakkor intézkedés történt, hogy a községi és körorvosok a népjóléti tárca költségére az állami szemkórházban rövid ideig tartó tanfolyamokon megfelelő szakkiképzést kapjanak. Különböző rendeletek intézkedtek részint tájékoztató szemvizsgálatokról, részint újabb adatgyűjtésről, részint a trachomas betegek szakorvosi gyógykezeléséről. Mindezek az intézkedések azt eredményezték, hogy a trachomas betegek száma örvendetesen csökken.

A nemibetegségek elleni védekezés minél intenzívebbé tétele szempontjából az ügyosztály 1927. év végén a Statisztikai Hivatallal együtt kérdőíveket bocsátott ki az orvosok részére, hogy pontos áttekintés álljon rendelkezésre a venereás betegek számáról és így megfelelő adatok alapján megfelelő intézkedések tételtesse. A fontos cél elérése szempontjából fontos a győri, miskolci, bajai, hódmezővásárhelyi és egyéb városokban felállított antivenereás dispensairek működése. Ezek az intézmények a munkásbiztosítóval kapcsolatban működnek. Felvilágosító iratok és előadások szolgálják még a venereás betegségek elleni küzdelmet.

A fertőző megbetegedések elleni védekezésben tevékeny részt vett a magy. kir. Országos Közegészségügyi Intézet is, amely a Rockefeller-alapítvány 290.000 dolláros ajándékából és a magyar nemzet áldozatkészségéből épült fel. Munkaköre egyrészt az egészségügyi személyzet kiképzéséből, másrészt az egészségügyi vizsgálatok kérdéséből áll. Az intézet megszervezett vidéki osztályai a vizsgálatok gyorsaságának a fokozását eredményezik.

Fontos feladatot végez az ügyosztály, amikor járvány esetében közegészségügyi felügyelők állandó kiküldetéséről gondoskodik. A fertőző betegségek elleni védekezés célját szolgálja a minisztérium kebelében felállított Egészségügyi Reform Iroda és Egészségügyi Propaganda Központ, valamint a Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum. A preventív egészségvédelem fejlesztése is egyik főfeladata az I. számú ügyosztálynak. Az egészségügyi ismeretek széleskörű terjesztésével ugyanis a betegségek lehető elkerülését igyekeznek az ügyosztály előmozdítani. Ebben a célban nagy segítségére vannak az ügyosztálynak az előbb említett intézmények.

Ellenőrzést gyakorol az ügyosztály a természetes és mesterséges ásványvizek forgalomba hozatalára. Nagy súlyt fektet a tisztí orvosok kiképzésére, gondoskodik az orvosi körök helyes beosztásáról és ezáltal a községi, illetőleg a körorvosi állások számát mintegy harminc százalékkal emelte. Nagyrészt keresztülvitte az ügyosztály, hogy minden ötezer lélekkel bíró község önálló orvost tartson. Az orvosi körök lélekszámát maximum 7000-ben szabta meg és ha e számok felett olykor némi eltérés mutatkozik, ugyanakkor vannak olyan orvosi körök is, ahol a lélekszám a háromezret sem éri el. Az ügyosztály gondoskodott arról, hogy a községi, illetőleg a körorvos gyógyító tevékenysége mellett a nép egészségügyi nevelésével és felvilágosításával is foglalkozzék.

A szülészeti ügy gyökeres reformja véget az ügyosztály szülészeti miniszteri biztosságot állított fel. Külön gondoskodás történt a bábaképesítés modern alapokra való fektetésének szempontjából. Az ország területét szülészeti kerületekre osztották, amelyeknek élén részint egyetemi tanárok, részint bábaképzőintézeti tanárok állanak. A reformjavaslatok gyakorlati ellenőrzésére úgynevezett mintajárásokat szerveztek meg. A mintajárások megszervezése a falusi egészségügyi közigazgatás megjavítását, egészségügyi intézmények fejlesztését, az iskolaegészségügy, az anya- és csecsemővédelem, a tbc, a nemibetegségek elleni küzdelem megjavítását is célozza. Megreformálták az ápolónők és védőnők kiképzését, valamint nagy gond történik a gyógyszerek ellenőrzésére. Az ügyosztály működését az Országos Közegészségügyi Tanács szakvéleményeivel állandóan és behatóan támogatja.

M. KIR. KÖZEGÉSZSÉGÜGYI INTÉZET

Az 1925: XXXI. t.-c. rendelte el a m. kir. Közegészségügyi Intézet felállítását. Az intézet a Rockefeller-alapítvány 290.000 dolláros ajándékából és a magyar nemzet áldozatkészségéből épült fel.

Munkaköre kettős: egyrészt az egészségügyi személyzet kiképzése, másrészt az egészségügyi vizsgálatok végzése. Az egészségügyi személyzet, nevezetesen a hatósági orvosok, nemcsak elméleti, hanem gyakorlati, laboratóriumi kiképzést is kapnak, még pedig a vegyi és a bakteriológiai vizsgálatokban egyaránt. A tudományos kiképzést nagy mértékben elősegíti a hatalmas és gazdag szakkönyvtár is, ahol az intézet tagjai és az érdeklődő orvosok a közegészségügyi irodalomra vonatkozó adatokat könnyen tanulmányozhatják. Az intézetnek négy osztálya van. Ezek közül a legnagyobb a vegyi osztály, amely a gyógyszerek és gyógyszerkülönlegességek vegyi és élettani vizsgálatával foglalkozik. Fontos feladata ezenkívül Magyarország vízellátásának tanulmányozása vegyi szempontból. Ebben az osztályban készül Magyarország vízellátásának katasztere, ahol az egyes kutakra vonatkozó vegyi és bakteriológiai vizsgálati adatokat s a geológiai és mérnöki kutatások eredményeit összegyűjtik.

A bakteriológiai osztály a fertőző betegségekre vonatkozó vizsgálataival a járványok elleni küzdelemben fontos szerepet tölt be. A serológiai osztály a forgalomba kerülő gyógyszer-savókat (pl. diftéria-savó stb.), oltóanyagokat ellenőrzi tisztaság és hatásosság szempontjából. Ezenkívül bizonyos fertőzőbetegségekre (pl. lues) vonatkozó serológiai reakciókat is végez. A kórszövettani és parazitológiai osztály egyrészt a rák korai megállapításával, másrészt parazitákra (pl. malária stb.) vonatkozó vizsgálatokkal foglalkozik. Ezenkívül ez az osztály az egyéb élősdiek irtásának kérdését is tanulmányozza.

Az intézetnek az országban vidéki szervei is lesznek, amelyek a bakteriológiai vizsgálatok egy részét fogják elvégezni s ezzel előmozdítják a vizsgálatok gyorsaságát.

Az intézet eddigi működése is élénk érdeklődést keltett. Fokozott figyelemmel kíséri azt a munkát, mely a gödöllői járásban az intézet égisze alatt folyik. A járásnak egészségügyi mintajárássá való megszervezése nemcsak helyi, hanem általános közegészségügyi szempontból is igen jelentékeny kísérlet, mert ennek az akciónak a keretében az eddig elhanyagolt falu egészségügyének javítására történnek meg az első lépések. Biztató jel, hogy e munka iránt a különböző minisztériumok, egyéb hatóságok – s ami figyelemreméltó – a lakosság is nagy érdeklődést tanúsítanak.

A m. kir. Közegészségügyi Intézet Budapesten (IX., Gyáli-út 4.) működik Johan Béla dr. egyetemi magántanár igazgatásával.

EGÉSZSÉGÜGYI PROPAGANDAKÖZPONT ÉS TÁRSADALOMEGÉSZSÉGÜGYI INTÉZET

Az Egészségügyi Propaganda Központ feladata a magyar egészségügyi nevelés egységes és helyes megszervezése. E feladatát az állami kezelésbe került Népegészségügyi Múzeum munkájával szoros kapcsolatban végzi. Működésének gerince népszerű egészségügyi előadások megszervezése Budapesten és környékén, valamint a vidéken, főleg olyan helyeken, amelyekről az egészségügyi statisztika megállapította, hogy bizonyos szempontból veszélyben forognak és az egészségügyi felvilágosításra leginkább rászorulnak. Másik fontos feladata a központnak, hogy az egészségügyi viszonyoknak mindenben megfelelő egészségügyi oktatóanyagot előkészítse. Filmeket készít, amelyek a tuberkulózis elleni védekezést, az anya- és csecsemővédelmet, a fertőző betegségeket, a betegápolást, a helyes táplálkozást és az általános egészségügyet ismertetik. A nagy cél szolgálatában áll, hogy a népszerű előadások szövege egységes legyen. Az akciót ismertetik és népszerűsítik azok a különféle egészségügyi képeslevelezőlapok, röpiratok és füzetek is, amelyeket a központ előadóinak díjtalanul rendelkezésére bocsájt, hogy azokat egyes közegészségügyi előadások után a hallgatóság között szétosszák.

A Társadalmi Múzeumot 1902-ben létesítette a kereskedelemügyi miniszter. Az intézmény feladata, hogy a helyes szociálpolitika intézésére szükséges hazai és külföldi anyagot egybegyűjtse, feldolgozza és ezután a munkásvédelmet népszerűsítse. A múzeum értékes anyagával és működésével nemcsak itthon, hanem a külföldön is nagy érdeklődést keltett. Mikor 1912-ben az állam egészségügyi múzeumot akart felállítani, az illetékesek figyelme a Társadalmi Múzeumra terelődött, amelyet az új feladat céljaira átszerveztek és programját kibővítették. 1920-ban a múzeum a népjóléti és munkaügyi miniszter hatáskörébe került, amely nevét Népegészségügyi Múzeumra változtatta. Az állam kedvezőtlen anyagi helyzete következtében 1925-ben a múzeumot a Népegészségügyi és Munkásvédelmi Szövetség vette át, majd 1927-ben ismét a népjóléti és munkaügyi minisztérium hatáskörébe került és mint Társadalomegészségügyi Intézet működik.

Működése keretében szaktanácsokat ad egészségügyi, munkásjóléti, iparegészségügyi és balesetvédelmi kérdésekben. Tanfolyamokat rendez a szociális egészségügyről, társadalmi biztosításról, iparegészségügyről, népbetegségekről. Ezeket a kérdéseket népszerű előadások keretében is ismerteti. Biztosítja az egészségügyi hatóságok és az egészségügyi téren dolgozó társadalmi szervezetek együttműködését. E célból az összes egészségügyi vonatkozású társadalmi és államilag segélyezett egyesületekből, munkásbiztosító pénztárakból – a német Arbeitsgemeinschaften tok mintájára – munkaközösséget alakít, hogy azok működésében egységes szempontok és szigorú szakszerűség érvényesülhessenek. Ezenkívül figyelemmel kíséri úgy a hazai, mint a külföldi egészségügyi mozgalmakat és viszonyokat.

ORSZÁGOS TISZTVISELŐ BETEGSEGÉLYEZÉSI ALAP

1921-ben létesült az Országos Tisztviselői Betegsegélyzési Alap, amikoris felhatalmazta a törvény a kormányt, hogy az állami tisztviselők, nyugdíjasok, özvegyek és családtagjaik gyógykezelési költségeinek megtérítése céljából a népjóléti és munkaügyi minisztérium alá tartozó szervezetet létesítsen, az OTBA gyarapítására egyrészt az állambevételből, másrészt az igényjogosult tisztviselőktől járulékot szedhessen és hogy rendeleti úton szabályozhassa a minisztérium az alap igénybevehetőségének feltételeit. A népjóléti miniszter ezután rendeletben szabályozta ideiglenesen a tisztviselők betegsegélyzésének ügyét. A rendelet feljogosítja az igényjogosult tisztviselőket háziorvosválasztásra, orvosok igénybevétele, lehetővé teszi gyógyszereknek az alap terhére leendő rendelését, valamint a kórházi ápolást. Újabb miniszteri rendeletek megállapítják, hogy kik az igényjogosultak s kimondják, hogy szakorvosi kezelés bizonyos ideig bezárólag csak kórházi ápolás keretében nyújtható. Rendelet intézkedik a háziorvossal kötendő megállapodás módozatairól. Rendezi a beutalások módját, végül megengedi gyógyászati segédeszközöknek (szemüveg, sérvkötő, fűző, mankó stb.) az alap terhére leendő rendelését. Külön rendelet intézkedik az alapot terhelő gyógyszerek és gyógyszerkülönlegességek kiszolgáltatásának módozatairól. Ezeknek a rendeleteknek a segítségével, a kezdet nehézségeivel küzdve, működött az alap 1922 április végéig. Ekkor jelent meg az állami tisztviselők és egyéb állami alkalmazottak gyógykezelésének további ideiglenes szabályozása tárgyában kiadott 28.000/1922. számú népjóléti minisztériumi rendelet, amelynek legfontosabb rendelkezése, hogy az igényjogosultságot a kezelőkre, díjnokokra, altisztekre és szolgákra, valamint ezekkel egy elbírálás alá esőkre, továbbá azok családtagjaira is kiterjeszti. Ez a rendelet a kérdéssel kapcsolatos összes függő kérdéseket szabályozza. Kimondotta a rendelet, hogy a tisztviselői igényjogosultakat II. osztályú kórházi ápolás illeti meg, amely kéthavonként meghosszabbítható. Elmebetegknél az ápolási időtartam első esetben egy évben, folytatólagos meghosszabbítás esetén pedig három-három évben állapított meg. Rendezte a rendelet a gyermekági segély, a temetési segély összegét is.

Ami a kezelők, díjnokok, altisztek és szolgák stb. betegellátását illeti, a rendelet kimondotta, hogy ezek háziorvosi megállapodást nem köthetnek és részükre a tisztviselői vényfüzet ki nem adható, azonban orvosi kezelést igénylő súlyosabb megbetegedés esetén az orvosi tiszteletdíjak és gyógyszerek fedezése céljából szintén kérhetnek gyógykezelési segélyt.

További fejlődést jelent az alap működésében a 40.000/1923. számú rendelet, amelyben a népjóléti miniszter él a betegsegélyzési járuléknak a tisztviselők fizetéséből történő levonása jogával. A rendelet minden eddigi rendelkezést hatályon kívül helyezett és a segélyezést újból szabályozta. A háziorvosi intézményt megszünteti, a természetben nyújtott gyógy-

kezelés helyett gyógykezelési segílyt nyújt, a tisztviselői igényjogosultak részére a II. a nem tisztviselői igényjogosultak részére pedig a III. osztályú kórházi ápolást engedélyezi. Szabályozza a kedvezményes tüdőbetegszanatóriumi kezelést, a gyógyfürdő és üdülöhely használatát, valamint az erre vonatkozó kérdésekkel kapcsolatos ügyeket. Módot ad a rendelet az utazási és betegszállítási költségek megtérítésére, rendezi újból a gyógyszerek kiszolgáltatásának módját, valamint a gyógyászati segédeszközök igénybevehetőségét. Intézkedés történik a fogászati kezelés, a gyermekágyi segíly, a temetési segíly igénybevételéről. A rendeletnek egyik legfontosabb elve, hogy az egyes lényegtelen kivételektől eltekintve, nem tesz különbséget tisztviselői és nem tisztviselői igényjogosultak között. Az üdülöhelyi beutalást az alap úgy oldotta meg, hogy Balatonkenesén üdülőtelepet létesít. Az OTBA pénzkézelését és számvitelét az 1923-ban kiadott 70.000. számú rendelet szabályozza.

Mindinkább bizonyossá vált, hogy az alap jövedelmi forrásai elégtelenek. Az évek folyamán kiváltak az alapból az Államvasutak, a posta és távirtda, a postatakarékpénztár alkalmazottai, hogy betegségük esetén a maguk külön intézményeihez forduljanak segílyért. Így azután az alap tagjainak száma és az alap jövedelme csökkent, viszont az igényjogosultak kérelmeinek száma, tehát az alap kiadása, lassanként növekszik. Ez tette szükségessé az 1924 július elsején kiadott 92.000. számú rendeletet, amely az elmebetegeknek az alap terhére történő ápolását legfeljebb három hónapra korlátozza, az üdülési segílyt és a vényfüzetek érvényességét megszünteti és behozza a gyógykezelési segílyvel azonos módon adandó utólagos gyógy szer megtérítést. Eltörli végül a fogászati kezelés után eddig nyújtott segílyt is. 1925-ben megszűnik a balatonkenesei üdülés, mert a telepet átadják a Magyar Gazdák Tejüzeme rt.-nak, részvényei ellenében, biztosítván a tisztviselők részére annak balatonkenesei otthonában kedvezményes ellátást. Ugyanebben az évben gondoskodott az alap a beteg tisztviselőknek a balatonfüredi, hévízi és parádi gyógyfürdőkben való ápolásáról, valamint a budapesti Császár és Szent Lukács gyógyfürdőkben való kezeléséről.

Az 1926. évben lényegtelenebb megszorítások történtek. Újabb megszorításokról gondoskodott az 1927-ben kiadott két rendelet. E változtatások után az alap ma a következő szolgáltatásokat nyújtja: műtét esetén, illetve műtéttel kapcsolatban felmerült orvosi kezelések igénybevétele után műteti és gyógyszersegélyt, előzetes engedély alapján kórházi ápolást, fizikális gyógmódok igénybevételét, gyógyászati segédeszközöket, illetve azok árának megtérítését, tüdőbetegszanatóriumi beutalást, betegszállítást, végül gyermekágyi és temetési segílyt. Ezeket a segílyezéseket az alap részint tagjai által befizetett járulékból, részint pedig állami hozzájárulásból fedezi. Megjegyzendő, hogy a tisztviselők hozzájárulása fizetésük egy százalékának felel meg. Az OTBA adminisztrációját a népjóléti és munkaügyi minisztérium III. b. ügyosztálya és a hozzátartozó számvevőség bonyolítja le.

KÜZDELMES UT A MODERN KÓRHÁZAKIG

A legelső kórházak (ispotályok) nyomait már Szent István korában megtaláljuk. Esztergomban már az 1000. évben működött a Xenodachium Sancti Lazari. Pár évvel később találkozzunk a Szent Benedek-rend pécsváradi és garami kórházainak nevével. A 12. században létesült a csurgói, székesfehérvári és szentjobbi kórház. A 13. századból a borsai, bácsi, pannonhalmi, egri, szemennyei és még néhány kórház ismeretes. A 14. században létesültek a beszercebányai, pozsonyi, trencsényi, körmöcbányai és kassai kórházak.

A 16. században főleg főurak alapítványaiából alakultak kórházak. Ilyenek a szakolcai, berlói, Selmecebányai, homonnai, budai (I. Ferdinánd) kórházak. A 17. században a városok

és községek polgársága alapította a podolini, alsómecezenzefi, modori és szombathelyi kórházakat. Ebben a században főurak és szerzetesrendek alapítják a jászómindszenti, szépesvár-aljai, győri és egy újabb pozsonyi és kőrmöcbányai kórházat. A 18. században létesült az, eperjesi, pécsi és pesti Szent Rókus-kórház első alapjában (1711). Az első orvosi klinikák (1782) is ekkor jöttek létre. A 19. század elején épült a nagyváradi, szatmári, szegedi, soproni és a székesfehérvári (újabb) kórház.

Ebben a században már speciális kórházak is megkezdték működésüket. Ilyenek elsősorban a „szemészeti korodák”. Budapesten 1803-ban, Pozsonyban, Sopronban, Kassán,; Kolozsvárott, Nagyszébenben, Marosvásárhelyen és Brassóban 1857-ben. A bujakór sújtotta; vidéken a helytartótanács „bujasenyvi korodákat” létesített: Lúgoson (1830), Szilágycsehiben (1860), Szinyérváralján (1863), Mármaroszigeten (1865). Sőt bujakóros magánkórházak is létesültek Nagykállón, Kőrösbányán (1868/69). 1863-ban épült a nagyszebeni elmeorvosintézet (tébolyda). 1863-ban a pozsonyi közkórház, 1864-ben a kolozsvári Karolina Országos Kórház, 1868-ban a lipóttmezei országos tébolyda, 300 ágyra, 1903-ban nyílt meg a Pasteur-kórház az egyetemi kórtani intézettel kapcsolatban.

1848-ban az országban 92 kórház volt, 2765 ágygal. A világháború előtt a következő intézmények működtek: 4 állami elmeorvosintézet, 1759 ágygal, 992.669 ápolási nappal, 2 állami kórház, 1221 ágygal, 338.115 ápolási nappal, 3 állami szemkórház, 270 ágygal, 27.373 ápolási nappal, 4 állami trachoma-kórház, 71 ágygal, 15.879 ápolási nappal, 1 államrendőrségi közkórház, 94 ágygal, 23.709 ápolási nappal, Országos Karolina-Közkórház, 260 ágygal, 244.566 ápolási nappal, 88 közkórház, 19.007 ágygal, 5.893.034 ápolási nappal, 52 nyilvános jellegű kórház, 3187 ágygal, 759.938 ápolási nappal, 155 állami intézet, köz- és nyilvános jellegű kórház, 26.435 ágygal, 8.295.283 ápolási nappal. Emellett volt az országban 165 magángyógyintézet, 6569 ágygal. Ehhez járulnak még a kultuszminisztérium fennhatósága alá tartozó tudományegyetemi klinikák és a bábaképzőintézetek.

Az ország megcsonkítása után egyharmadrésze maradt meg a kórházaknak. 1922-ig 34 közkórház volt, melyek közül hármat (debreceni, pécsi és szegedi) 1922-ben a menekült egyetemeknek adtak át. Így ma 31 közkórház működik. A 23 megmaradt nyilvános jellegű kórház az újonnan nyilvános jelleggel felruházott magánkórházakkal (kiskunhalasi, kalocsai érseki, egri irlalmas, pápai és pécsi irlalmas, budapesti „Csepeli Weiss Alice Gyermekegység Otthon”, ceglédi B. Molnár Erzsébet szülészeti és női kórház, Paula-szülőotthon, Csepeli Weiss Manfréd kórház, a Stefánia-Szövetség újpesti csecsemőkórháza és a Németvölgyi-uti állami tüdőbeteggyógyintézet) számszerint tizenegygyel szaporodott. Miután azonban a szombathelyi Fehérkereszt Gyermekekórház időközben beolvadt a közkórházba, most 33 nyilvános jellegű kórházunk működik.

Összesen van Csonkamagyarországban: 3 állami elme- és idegyógyintézet 1670 ágygal, 508.257 ápolási nappal, 1 állami szemkórház 170 ágygal, 25.078 ápolási nappal, 1 állami kórház 1250 ágygal, 253.262 ápolási nappal, 1 Pasteur-kórház 150 ágygal, 42.000 ápolási nappal, 1 államrendőrségi közkórház 94 ágygal, 24.000 ápolási nappal, 31 közkórház 14.364 ágygal, 4.004.329 ápolási nappal, 33 nyilvános jellegű kórház 2917 ágygal, 741.075 ápolási nappal 71 állami intézet, köz- és nyilvános jellegű kórház 20.615 ágygal, 5.598.001 ápolási nappal. Emellett 94 magánkórház működik 5480 ágygal. Ebbe a kategóriába tartoznak a már említett egyetemi klinikák és állami bábaképzők.

A nyilvános betegápolás szabályozásának első nyomát 1724-ben találjuk, amikor a m. kir. helytartótanács elrendelte, hogy minden község gondoskodni tartozik a saját szegény betegeiről. 1768-ban a helytartótanács kimondotta, hogy kórházak alapítására fordítandó a

„Cassa parochorum” jövedelmének, vagyis a végrendelet nélkül elhalt lelkészek vagyonának és az üresedésben levő egyházi méltóságok jövedelmének bizonyos százaléka. 1775-ben a helytartótanács elrendelte, hogy az elszegényedett mesterek és legények kórházi ellátásáról a céh tartozik saját költségén gondoskodni. 1814-ben udvari rendelet jelent meg arról, hogy a magyar honosok a bécsi, az örökös tartományokban honosok a magyar kórházakban kölcsönösen díjtalanul részesüljenek ápolásban.

A kórházakba 1848 előtt szinte kizárólag csak olyan betegeket vettek fel, akik odavaló illetőségűek voltak, vagy akiket a hatóságok utaltak be. A betegápolás költségeit a községek házipénztáraiból fedezték. 1850-ben megszüntették a községi házipénztárat és ezentúl az újonnan felállított megyei adópénztárnál együtt kezelt hadi- és háziadópénzekből fedeződtek a kórházi ápolási költségek. Az egész ország területén kb. 80.000 forintot fordítottak ápolásra. 1851-ben feloszlatták a megyei pénztárat és a betegápolási költségeket az országos alapra (házánkban 5 ilyen országos alap volt) hártották át. Az országos alap az egyenesadó után szedett pótlékból alakult és országos, különleges érdekeket volt hivatva előmozdítani, mint utak építése, vízépitések, csendőrség fentartása, katonai elszállásolások, himlőoltás, tolonchazi, tébolydai, dologházi ügyek, ragadozó állatok kiirtására kifizűtött jutalmak és a betegápolás. Az Országos Alapok 1853-ban 21.903 forintot, 1867-ben már 337.927 forintot költöttek kórházi ápolásra.

A helytartótanács 1852. évi 22.999 számú rendeletével elrendelte, hogy csak szegény, betegek ápolhatók az Országos Alap terhére. Az 1854. évi 7511. cs. és kir. belügyminiszteri rendelet gondoskodott arról, hogy közigazgatási területek egymásnak tartoznak megtéríteni a saját területükön illetőséggel bíró betegek gyógyköltségeit. 1855-ben a helytartótanács, illetve a cs. kir. belügyminisztérium, a 63.824/1855. számú rendeletével megszüntette a két ország (Magyarország és az osztrák örökös tartományok) betegeinek kölcsönös ingyenes ápolását. Ugyanez a rendelet rendezte a kórházi költségeknek, ápolási díjnak behajtását is. Eszerint az országos alapok fedezték a felmerült gyógydíjakat és azután behajtották a gyógydíjösszegeket a fizetőköteles személyektől, testületektől, céhektől stb. A közkórházi jelleggel fel nem ruházott betegápolók, kórházak csak olyan betegeket tartoztak felvenni, amilyen bajra berendezettek, kivéve az „életveszélyes ritka” eseteket és bujakórosokat. Ilyen esetekben ezek is kötelesek voltak bárkit felvenni.

Az 1856. évi bécsi minisztérium szabályrendeletet adott ki a kórházak ügyvitelére vonatkozólag. A rendelet a közkórházakat közigazgatási hatósági felügyelet alá rendelte, a napi ápolási díj megállapítását a kormány jogkörébe utalta és előírta a szabályszerű, okmányozott könyvvezetést és pénzkezelést. Egyszersmind előírta az ápoltak illetőségének, a fizetőköteles hozzátartozóinak, valamint az ápolat és hozzátartozói vagyoni viszonyainak kipuhatlását. A szabályrendelet a kórházak költségvetésének összeállításáról is részletesen intézkedett.

A kórházak gazdasági ügyvitelét, a gyógydíjfelszámítást és a gyógy díj összegeknek az Országos Alap javára való behajtását még pontosabban szabályozta az 1863. évi 10.240 számú m. kir. helytartótanácsi rendelet. A szegénységi bizonyítványok szigorú és pontos kiállítására és kezelésére adott utasítást az 1865. évi helytartótanácsi rendelet. Az elmebetegekről az 1855. évi 15.022. számú cs. kir. B. M. számú rendelet intézkedett. Elrendelte, hogy a közbiztonság és emberiség szemmel tartásával úgy a saját illetőségű, mint az idegen elmebetegeket fel kell venni. Az elmebetegek gyógydíjait annak a közigazgatási területnek országos alapja tartozott megtéríteni, melyen az ápoltnak illetősége volt. Annak a betegnek a gyógydíjait, akinek községi illetősége nem volt megállapítható, az az országos alap fedezte, melynek terü-

téről a beteget a tébolydába szállították. Külföldiek ápolási díjait diplomáciai úton hajtották be.

A gyógydíjak beszedése már a közigazgatási hatóságok útján történt. A magánkórházak csak akkor kapták meg a felmerült gyógydíjakat az országos alapból, ha életveszélyes betegeket sürgősen kellett felvenniök, vagy bujakórosokat ápoltak. Egyéb betegek gyógydíjainak beszedése iránt a beteg illetőségi községéhez tartoztak fordulni. A költségek a beteg szegénysége esetén az illetőségi községet terhelték.

Az 1875. évi 15.922. B. M. számú rendelet a gyáraknál és vállalatoknál elrendelte u. n. betegápolási alapnak létesítését. Ezt a levonandó bizonyos bérszázalékokból kellett alakítani. Ugyancsak elrendelte azt is, hogy a törvényhatóságok is létesítsenek betegápolási alapot.

A közegészségi kérdéseket gyökeresen az 1876. évi XIV. t.-c. rendezte, mely a közegészségügyet állami feladattá tette és az állami igazgatás körébe utalta. Ennek alapján jelent meg a kórházak és gyógyintézetek céljaira az 1876. évi 51.661. B. M. sz., u. n. kórházi szabályrendelet, mely utasítást adott a kórházak teljes ügyvitelére és szabályozta a kórház igazgatását, orvosi vezetését, a kórházi bizottság létesítését, a betegek felvételét, ápolását, a születések és elhalálozások körül követendő eljárásokat, a gazdasági ügyvezetést, a költségvetés készítését, a gyógydíjak behajtása körüli eljárást, a pénz- és vagyonkezelést.

Az 1876. évi XIV. t.-c. azonban sajnálatos módon nem hozta meg a betegápolás terén azokat az eredményeket, melyeket hivatott lett volna elérni. Ennek oka főleg abban rejlett, hogy a betegápolás anyagi eszközei erősen decentralizáltan a törvényhatóságok kezében voltak. A közköltséges betegápolás költségeinek nagy részét az illetékes törvényhatóságok tartoztak viselni: azok, amelyeknek területén a betegnek illetősége volt. Az illetőségi kérdések tisztázása – érthető okokból, mert a törvényhatóságok nem szívesen fizettek, – a végtelenbe nyúlt és az ápolási díjak a kórházakba nem folytak be. Emellett az ország szegényebb vidékeinek lakói mint alkalmi munkások, főleg Budapesten és a városokban kerestek megélhetést (főleg a felvidékiek) s így betegségük esetén a munkahelyükön levő kórházakat vették igénybe. Ezzel az illetékes törvényhatóságokra óriási terheket róttak, melyet azok viselni nem voltak képesek. A kórházfenntartó törvényhatóságok szintén nem voltak képesek a hiányokat pótolni. Ennek következtében a kórházak az ápolási díjakhoz nem tudtak hozzájutni, állandóan nagy anyagi bajokkal küzdöttek, lerongyolódtak, fejlődésük megállt és a kórházügy siralmas, állapotba került.

Ez a sivár helyzet eredményezte az 1898. évi XXI. t.-c.-ket, mely az országos betegápolási pótadónak szedését és ebből országos betegápolási alapot létesítését mondta ki. A pótdó %-ának megállapítását s egyszersmind a betegápolási alapot kezelését és felhasználását a belügyminiszter rendelkezésére bocsátotta. Ez a törvénycikk a biztosító-pénztárakat és cselédartó gazdákat is bevonta a fizetési kötelezettség körébe.

Az 1898. évi XXI. t.-c. alapján adták ki az 1898. évi 133.000. B. M. számú rendeletet, mint kórházi szabályrendeletet. Ezt hatálytalanította a 140.000/1907. B. M. számú rendelettel módosított 35.000/1902. B. M. számú rendelet s ez a kórházi szabályrendelet ma is érvényben van.

Az 1898. évi XXI. törvénycikk áldásos hatása alatt a kórházak anyagi viszonyai rendeződtek és a kórházak fejlődésnek indultak. A betegek gyógydíjai ettől kezdve már rendszeresen befolytak. A kórházak berendezése, a betegek orvosi ellátása, a kórházak egész színvonala emelkedett. Az orvosképzés fejlődésével, kormányhatósági támogatással és rostálással a vidéki kórházakban jól képzett orvosgeneráció keletkezett, amely speciális orvosi szakokban képezte ki magát és messze vidékeken az orvosi tudomány apostolává vált.

Meg kell azonban állapítani, hogy az ország egyes részein kevés megértést tanúsítottak és nem vették igénybe azt a nagy kedvezményt, melyet az 1898. évi XXI. t.-c. 14. §-a a beruházások és fejlesztések szempontjából nyújtott. Csak közvetlenül a háború előtt mutatkozott fokozottabb érdeklődés, de a tervek legnagyobb része áldozatul esett a világháborúnak.

Az elmebetegek ápolásában lényeges haladást jelent az u. n. családi ápolási (heterofamiliáris) telepeknek létesítése (1908. évi 143.903. B. M. sz. r.) aképpen, hogy nagyobb elmeosztályokkal kapcsolatban a relatíve nem közveszélyes, nyugodtabb elmebetegeket bizonyos orvosi felügyelet és ápolás alatt, bizonyos ápolási díjjal magáncsaládokhoz adják ki és ott foglalkoztatják őket. Így az elmebeteg ápolásköltségei csökkentek, amellett a betegek a zárt intézetekből aránylag több szabadsággal családi körbe kerülve, munkával elfoglalva, testileg-lelkileg jobban érzik magukat és az olcsó munkaerejükkel, valamint az érettük befolyó tartásdíjakkal lényegesen hozzájárulnak a szegényebb vidékek anyagi felvirágzásához. Ilyen családi ápolási telepek létesültek a fenti rendelettel Dicsőszentmárton, Balassagyarmat, Nyitra és Nagyszében vidékén.

A tuberkulózisos betegek izolálását és a fertőzések prophylaxisát tette kötelezővé az 1913. évi 42.818. B. M. számú rendelet. Nagy baj volt azonban, hogy kevés kórház rendelkezett megfelelő helyiségekkel.

A háború alatt, valamint a forradalmak után a kórházaknak a háború előtti színvonalra is nagymértékben alászállt. A berendezési és felszerelési tárgyak tönkrementek, a fehérenműek és a műszerek elhasználódtak, az ételmezési zavarok sem voltak elkerülhetők. Ennek oka főleg a vesztett háború utáni szomorú gazdasági viszonyokban, a leromló pénz bizonytalanságában, a kórházfenntartók és az állam elszegényedésében rejlett.

Ezekben az időkben a kórházak zavartalan vezetése a legnagyobb nehézségekbe ütközött. A minisztérium nehéz helyzetükben azáltal igyekezett segíteni a kórházakon, hogy a várható havi ápolási díjfelszámítás magasságában a következő hónapra előre kiutalta a kórházaknak a megfelelő összegeket. Nagyobb támogatást az állam sem nyújthatott pénzügyeinek leromlása miatt. Az országos betegápolási pótadó már csak fiktív volt és 1923-ban megszűnt s kötelezettségei teljesen a kincstárra hárultak.

Egyre szaporodtak a betegek nem indokolatlan panaszai a kórházak ellen. Az ország lakosságának nagy része anyagi leromlása miatt betegsége esetén a kórházakba kényszerült. Olyan betegek kerültek a kórházakba, akik ezeket azelőtt soha nem vették igénybe. Részből ennek, részből az ezirányú propagandának tulajdonítható, hogy a kórházügy iránt ország-szerte felébredt az érdeklődés és nyomása alól a kórházfenntartók sem maradtak mentesek. A kórházfenntartók egyre intenzívebben kezdtek a kérdéssel foglalkozni, annyival is inkább, mert látták, hogy az utóbbi években az államhatalom a legnagyobb megértéssel sietett segítségükre s erkölcsileg és anyagilag is támogatta a már-már halódó kórházügy talpraállítását. A szanalással kapcsolatban stabilizálódott a pénz, rendeződött az államháztartás. Az országos betegápolási alap új formában újból feléledt, először mint „a törvényhatóságokat terhelő hozzájárulás” (4100/1925. M. E. sz. r.), majd ennek megszüntetésével mint „nyilvános betegápolási és állami gyermekgondozási pótadó” (5180/1926. M. E. számú rendelet). A kormányzat most már nagyobb állami segélyekkel és kölcsönökkel támogatta a kórházak újjáéledését. A hasznos beruházások révén hatalmas összegek jutottak a kórházak céljaira részint államsegélyek, részint kölcsönök alakjában. A stabilizált pénzügyi viszonyok a külföldi tőkét is mozgósították, melynek igénybevétele a kórházak fejlesztésére hosszabb lejáratú kölcsönök jöttek létre. Ily körülmények közt a kórházügy valóságos renaissance-át kezdte élni. Azóta

az országnak úgyszólván minden kórháza épít, fejleszt, tökéletesedik. Új osztályok szerveződtek s a speciális kórházi felszerelés és berendezkedés munkája is folyamatban van országszerte.

ÉPÜLŐ KÓRHÁZAK

A háború utáni idők ráirányították a figyelmet a kórházakra. Közönség és hatóságok egyformán megállapították, hogy a meglévő ilyen intézmények nem tudják kielégíteni a szükségleteket nemcsak azért, mert a kórházakban nincs elegendő hely, de azért is, mert hiányzanak az egyre fejlődő orvosi tudomány legmodernebb segédeszközei és kutatásának eredményei.

Meg kellett tehát indulni a kórházak fejlesztésének, újak építésének, régiek modernizálásának és bővítésének. E téren az állam és társadalom megértő áldozatkészséggel fogott a munkához. Különösen a vidéken történtek nagyobb és jelentősebb lépések, ami érthető is, mert a fővárossal szemben a magyar vidéki városok kórházak szempontjából lényegesen háttérben maradtak.

Ezt a hiányt azonban a háború utáni időkben, még most is szakadatlanul, iparkodnak pótolni és most már a vidéki városok legtöbbje kitűnő, az orvosi tudománynak megfelelő kórházzal rendelkezik.

A háború óta a következő fejlődést látjuk a közkórházaknál:

Baja külön bőr- és bujakóros osztályt létesített, pavillont épített, szemész-, tbc-osztályos és prosektori főorvosi állást szervezett. *Balassagyarmat* tbc. fektető erkélyeket, szülészeti osztályt épített. Elmebetegosztálya építéssel bővült, gazdasági épületének építése és sebészeti bővülése folyamatban van. Új prosektori és szülészfőorvosi állás létesült. *Békéscsabán* új sebészeti és szülészeti osztály építése van folyamatban. Budapesten, az Új Szent János-kórházban három nagy tbc. pavillon épült, új fül-, gége- és szemosztály létesült a Szent István-kórházban. Nagyobb átalakítás történt a Szent László-kórházban.

Cellőmölkön az alapítványi kórház, restaurálva, megyei kezelésbe került. *Csornán* elmeosztályt építettek. *Esztergomban* új műtőcsoport, belgyógyászati és fertőző-osztály létesítését vették tervbe. *Gyöngyösön* új gazdasági épület, mosókonyha, gépház, csatornázás létesült.

Győrött új elmeosztály, fertőző pavillon, bujakóros pavillon, szemészeti osztály, gyermekpavillon és gazdasági épület készült, és új prosektori, szülész- és szemészfőorvosi állást kreáltak. *Kaposvárott* új szemészeti és szülészeti pavillon, gazdasági, konyha-, gépház- és tbc-pavillon lesz, szülészeti osztályt szerveznek. *Hódmezővásárhelyen* is új szemészeti pavillont, szülészeti osztályt és új prosektori és bujakóros főorvosi állást szerveznek. *Kapuvárott* tetemes bővítés folyik, *Kisvárdán* pedig folyamatban van az új kórház építése. *Makón* új szülészeti osztályt és főorvosi állást létesítenek, *Marcalin* új kórház van tervben.

Miskolcon új gyermekosztály, új fertőző osztály épült, *Mohácson* új sebészeti és szülészeti osztályt létesítettek. Ugyanez történt *Nagykanizsán*, *Nyíregyházán*, *Sátoraljaiújhelyen*, ahol szintén különböző új osztályokat emeltek. *Sopronban* új szemészeti osztályt szerveztek, *Szegeden* teljes átalakítás folyt, *Szekszárdon* már csaknem kész az új kórház és *Szolnokon* és *Szombathelyen* is új kórház épül. *Zalaegerszegen* is tervbe van véve az új kórház építése, *Berettyóújfalun* pedig ez a munka most fejeződik be. *Székesfehérvárott* új pavillonok épülnek és készül az új kórház *Mátészalkán*, *Szikszón*, *Hatvanban*, *Szeghalmon*, *Mezőkövesden*, *Kiskunfélegyházán* és *Dombóvárott*.

A nyilvános jellegű kórházak közül a Bethesdában sebészeti osztály létesül, a Fehéskereszt gyermekkórháznál új rendelőépületet emeltek, a Poliklinika új szülészeti osztályt rendezett be. Tervbe van véve a ceglédi új városi kórház, a kecskeméti kórház gyökeres átalakítása és kibővítése, új főorvosi állások kreálása és új pavillonok vagy új osztályok felállítása folyik Kiskunhalason, Kőszegen, Magyaróvárott, a pápai és pécsi Irgalmas kórházaknál, Sárvárott, Siklóson, Tapolcán, az újpesti gyermekkórháznál és az újpesti szülőotthonnál, Zircen és még több más városban. Veszprémben egészen új kórház épül.

Az állami kórházaknál és intézeteknél:

Lipótmezei állami elme- és ideggyógyintézet: tbc.-elmebeteg-pavillon épül. Idegosztály vsn tervbevéve. Angyalföldi állami elme- és ideggyógyintézet: gazdasági épület, új pavillon épül. Gyulai állami kórház: új szülészeti osztály és főorvosi állás létesítése van folyamatban. Kiskorú elmebeteg-pavillon és gazdasági épület építése folyik. Bujakóros osztály létesítése tervben van.

A nagyobb gyógyintézetek közül épül és gyarapodik az Országos Társadalombiztosító Intézet zalaegerszegi és pesthidegkuti tbc.-szanatóriuma, a Ferenc József ker. pénztár törökbálinti tbc.-szanatóriuma, a posta betegsegélyző intézetének budafoki üdülőháza. Bővült a budakeszi Erzsébet-szanatórium. Emellett számos kisebb magángyógyintézetet engedélyeztek, főleg az olyan nagyobb (alföldi) városokban, ahol kórház nincs. A székesfővárosban a „Paula”-szülőotthont (Rákosfalva), melyet nyilvánossági jelleggel is felruháztak.

Újabb családi ápolási telepek létesültek a szekszárdi és a bajai kórházak elmeosztályai-val kapcsolatban. Bővültek a balassagyarmati és a sátoraljaújhelyi kórházak családi elmebetegápolási telepei. Gyöngyösön új ilyen telep szervezése van folyamatban. A lipótmezei állami «Íme- és ideggyógyintézettel kapcsolatban ideg és lélekgondozó dispensaire létesült és építés alatt áll az elmebeteg-patronage. Az elmebetegügy fejlesztésére irányul a tanyaszerű elmebetegtelepek létesítése 100–120 holdas gazdaságokon. Miskolc, Szekszárd és Győr vidékén terveznek ilyen telepeket a kórház elmeosztályaival kapcsolatban.

KÜLFÖLDI ÁLLAMPOLGÁROK KÓRHÁZI ÁPOLÁSA

A háborút megelőző időben a magyar állampolgároknak külföldön, valamint külföldieknek Magyarországon történő gyógyintézeti ápolásából és eltemetéséből származó költségek kölcsönös elszámolását külön szerződések, illetve a viszonyosságon alapuló gyakorlat szabályozták. A betegápolási költségek viselésében teljes viszonyosság állott fenn Horvát-Szlavonországgal szemben, a kölcsönös költségmegtérítés elve érvényesült Ausztriával, Luxemburggal, Bulgáriával és Szerbiával szemben teljes mértékben, Franciaországot illetőleg csak az elmebetegek, talált gyermekek és gyógyíthatatlanok költségei tekintetében, egyébként pedig az ápolás kölcsönösen teljesen ingyenes volt. Kölcsönösen ingyenes volt az ápolás külön államszerződések alapján Hollandiával és Romániával szemben, hallgatólagosan kölcsönös volt az ápolási költségek meg nem térítése Angliát, Spanyolországot, Portugáliát, Görög- és Törökországot, valamint az Európán kívül eső államokat illetőleg. Németországgal az 1853. évi eisenachi egyezményben oly értelmű megállapodást létesítettünk, hogy mindkét állam egymás honpolgárait saját honpolgáraihoz hasonló módon kezelte mindaddig, míg a beteg ártalom nélkül hazájába vissza nem szállítható. Ily ápolásból felmerülő költségeknek közpénztárakból való megtérítését egyik állam sem igényli, de az államok közvetítik a betegápolási díj behajtását a magánjogilag fizetőköteles személyek esetleges vagyonából. Az ápolási díj hasonló behajtását közvetítették Belgium, Dánia, Svédország, Norvégország és Montenegró is.

Oroszország az ápolási költségeket csak feltételesen térítette meg, t. i. akkor, ha a Magyarországon ápolott orosz állampolgár az orosz nagykövetség, illetve konzulátus előzetes engedélyével vétette fel magát kórházba. A magánjogilag fizetőköteles egyénektől a követelést nem hajtotta be s csakis az önként megfizetett ápolási költség megküldését vállalta. Olaszországgal és Svájjal az eisenachi egyezmény elvei szerint kötöttünk megállapodást a vagyon-talan betegek kölcsönös ingyenes ápolására vonatkozólag.

Ezek a szerződések a háború következtében – kivéve az eisenachi egyezményt – érvényüket veszítették. Az Olaszországgal kötött egyezmény kivételével – amely a 3820/1923. M. E számú rendelettel újból érvénybe lépett – jelenleg még nincs oly érvényben álló egyezményünk, amely a szegény betegek után külföldi kórházakban felmerült gyógydíjak mikénti fedezését szabályozná. A jelenlegi helyzet az, hogy Magyarország a közös osztályon ápolott betegek ápolási díját nem fizeti meg és nem igényli, csupán a jogfentartás szempontjából nyilvántartja, a magasabb osztályokon ápolott betegek ápolási díjainak behajtását illetőleg pedig jogsegélyt ad és vesz igénybe.

Tárgyalások folynak azonban az utódállamokkal a kölcsönös ingyenes ápolás elve alapján új egyezmények létesítése ügyében. Jugoszláviával már van is egyezményünk, csak ratifikálása van még hátra, Ausztriával, Cseh-Szlovákiával, Romániával, Bulgáriával és Lengyelországgal pedig a külügyminisztérium közbenjöttével jelenleg is érintkezésben vagyunk a kérdésnek egyezmények útján való rendezése céljából.

A GYERMEKVÉDELEM

Az állam nagyarányú szociálpolitikai és egészségügyi tevékenységet fejt ki a csecsemő-, kisdud- és gyermekvédelem érdekében az erre a célra szolgáló szervek és intézményei útján. Mindezeknek a keretében támogatja a társadalomnak ehhez hasonló rendeltetésű egyesületeit is. Az állami gyermekvédelem alapját az 1901. évi VIII. és XXI. törvénycikk és az i ezek végrehajtása tárgyában kiadott gyermekvédelmi szabályzat vetették meg. Magyarország a nyugati államokat megelőzve, elsőnek biztosította törvényileg minden talált vagy hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermek jogát az állami gondozásra. Az állami gyermekvédelem eredetileg kizárólag a családi kihelyezés rendszerén épült föl. A telepekre kihelyezett gyermekek ellenőrzését a telep orvosok, telepfelügyelők, az időnként kiküldött ellenőrző telepfelügyelők, továbbá a menhely igazgatója gyakorolják.

Az állami gyermekvédelem 1919-ig a belügyminisztérium hatáskörébe tartozott, azóta a népjóléti és munkaügyi minisztérium irányítása alatt áll.

A trianoni béke előtti Magyarországon 17 állami gyermekmenhely volt, míg ma csak nyolc van, még pedig Budapesten, Debrecenben, Gyulán, Kecskeméten, Pécsen, Szegeden, Szombathelyen és Veszprémben.

Az 1922-ben kiadott 66.000. sz. rendelet a gyermekmenhelyek igazgatóinak megengedte,; hogy a gyermekeket szüleikhez, vagy egyéb hozzátartozóikhoz is kihelyezhetik, ha a gondozás kellőleg biztosítva van. Az 1923-ban kiadott 15.000. számú rendelet imperatívus kimondja, hogy a gyermekek elsősorban saját hozzátartozóikhoz helyezendők ki, ha e kihelyezés a gyermekekre nézve nem káros. E rendelet lehetővé teszi a házasságon kívül született gyermekeknek az anyához való kihelyezését is. A nyomorék, siketnéma és gyengeelméjű gyermekek; gondozása szempontjából nagyfontosságú a 30.403/1923. számú rendelet, amely szerint az említett gyermekek tizenöt éven felül is menhelyi ruhát kaphatnak és részükre intézeti tartásdíj folyósítható, ha ahhoz a miniszter engedélyét előzetesen kikérték.

A Vass József minisztersége alatt létrejött és a gyermekvédelem terén korszakalkotó említett rendeleteken kívül fontos a 2000/1925. számú rendelet, amely módot nyújt arra, hogy az egyes gyermekmenhelyi kötelékbe tartozó és tizenötödik életévüket betöltött gyermekek menhelyi gondozása, ha ez szükséges, a tizennyolcadik életév betöltéséig meghosszabbítható. Ugyanez a rendelet kiterjesztette az állami gyermekvédelem tevékenységét, mikor nem elhagyott gyermekek menhelyi gondozását is megengedte és nyomorék, illetve gyengeelméjű gyermekek elhagyottságának megállapítását, ha nem is expressis verbis, de implicite lehetővé tette. Az erkölcsi elhagyottság fogalmának megkonstruálásával a gyermekbűnözés elleni védekezés preventív módját valósította meg, a már említett törvényeknél is szélesebb keretekben.

Az állami gyermekvédelem költségeit 1925 július 1-től a törvényhatóságok viselik, a teherviselési készség arányában.

Az állami gyermekvédelem körében említendő az a nagyjelentőségű munka, melyet állami megbízás alapján, állami feladatkörben és túlnyomóan állami támogatás mellett az Országos Stefánia-Szövetség végez. Itt említendő meg az elmúlt évek külföldi gyermek-üdültetési akciója is, melynek során több mint 50.000 gyermek részesült a külföld vendégszeretetében. Ugyancsak itt említendő meg a hadiárvagondozás is, melynek révén 3000 hadiárva részesül intézeti elhelyezésben. Az állami gyermekvédelem és hadiárvagondozás céljait szolgáló intézetek jellegükre nézve túlsúlyban normális gyermekek részére berendezett intézetek, de ezenkívül van több intézet, amely testi, vagy szellemi fogyatékosokban szenvedő gyermekek elhelyezésére szolgál és néhány oly intézet is, melyben nehezen fegyelmezhető gyermekek találnak elhelyezést.

A HADIGONDOZÁS

A hadirokkantokról, hadiözvegyekről, hadiárvákról, valamint a hősi halált halt katonák más hátramaradottairól való intézményes gondoskodás már a világháború elején kezdődött. Az első szerv (inkább alakulat) volt a csonkított és béna katonákat gondozó bizottság. Az akciónak Tisza István gróf, akkori miniszterelnök állt az élén. Ez a bizottság (hatáskörének pontosabb szabályozása nélkül) a sérültek utókezelésével, gyógyászati segédeszközökkel való ellátásával és új életpályára való kiképzésével foglalkozott. A bizottság 1915. évi szeptember 15-ig működött. Ebben az időpontban lépett helyébe a már rendes hivatali szervezettel bíró m. kir. rokkantügyi hivatal. Úgy az előbb említett bizottság, mint a m. kir. rokkantügyi hivatal főtevékenysége a rokkant-utókezelő gyógyintézetek és rokkantiskolák felállítására és igazgatására szorítkozott. Jelentősebb utókezelőintézetek voltak:

Budapesten: a Tavaszmező-utcai, Révész-utcai, Munkácsy-utcai, Bajza-utcai, Fehérvári-úti, Császárfürdői, Timót-utcai, a vidéken: a besztercebányai, alsótátrafüredi, kassai, kolozsvári, pozsonyi, sátoraljaújhegyi, rózsahegy-i intézetek.

Jelentősebb rokkantiskolák voltak a budapesti Pozsonyi-úti (Dunabalparti) és a Szegényház-utcai (Dunajobbparti), ezenkívül a kassai, debreceni, kalocsai, kolozsvári, pozsonyi és váci iskolák. Ezekbe az intézetekbe a felvételt a 10.942/1915. H. M. eln. és a 8110/eln. 31.915. H. M. rendeletek szabályozták. Az intézetek benépesítése a m. kir. rokkantügyi hivatal (utóbb az országos hadigondozó hivatal) hatáskörébe tartozott.

1917 márciusában a rokkantügyi hivatal helyébe a 900/1917. M. E. rendelettel létesített országos hadigondozó hivatal lépett. A rendelet az addig is csak tervbevett rokkantügyi tanács helyébe az országos hadigondozó tanácsot, továbbá a járási és törvényhatósági hadi-

gondozó bizottságokat, létesítette, a hadirokkantak és hadiözvegyek mellé „tanácsadók”-nak, a hadiárvak mellé „pártfogók”-nak kirendelését tervezte. Tanácsadói és pártfogói tevékenységet később a gyakorlatban, az ország minden vármegyéjében felállított hadigondozó népirodák fejtették ki az országos hadigondozó hivatal felügyelete és irányítása mellett.

Az országos hadigondozó hivatal a m. kir. rokkantügyi hivataltól átvett ügykörén kívül széles körben igyekezett lebonyolítani az úgynevezett vagyonrendezési akciót. Egyénileg foglalkoztak a hadigondozottal, egzisztenciát igyekeztek számára teremteni. A vagyonrendezés során a legfontosabb intézkedés volt az 1820/1917. M. E. sz. rendelettel létesített haditelek intézménye. A vagyonrendezést a hadigondozó hivatal az e célból szervezett hadigondozó népirodák közvetítésével intézte. A népirodákat a 3510/1918. M. E. rendelet alapján szervezték (összesen 18-at), törvényhatóságokként, járásonként, sőt nagyobb községekben is. ,

Az országos hadigondozó hivatalnak és szerveinek munkáját a közbejött forradalom akasztotta meg.

A háború után mindazokat az intézeteket, melyek a trianoni békeokmány alapján Magyarországtól elcsatolt területen működtek, az utódállamok vették birtokukba, az ország megmaradt részein levőket pedig a népjóléti és munkaügyi minisztérium vette át s 1919 őszén magába olvasztotta be a m. kir. hadigondozó hivatal ügykörét s a hivatalt, az intézeti gondozásra szoruló hadirokkantak számának csökkenése arányában, fokozatosan feloszlatta. Az elcsatolt területről egyedül a kassai utókezelő-gyógyintézet és rokkantiskola berendezése maradt a magyar állam birtokában. Ennek felhasználásával létesült 1920-ban a székesfehérvári rokkantiskola, amelyet utóbb azután hadiárva-intézeté szerveztek át.

A háború után az intézeti gondozásra szoruló hadigondozottak közül a hadiárvak jutottak számbeli túlsúlyba s ezért számos külön nevelőintézet, hadiárvaház létesítése vált szükségessé, melyeknek igazgatása a hadiárvagondozás egyéb feladataival együtt 1924-ben a népjóléti minisztérium mostani IV. (gyermekvédelmi) ügyosztályának hatáskörébe került.

A hadigondozottak járadékszerű, állandó pénzbeli ellátása csak a hadigondozás ügyének a népjóléti minisztériumba történt beolvasztásakor rendszeresült. Azelőtt egyáltalában nem volt járadékellátás és a károsultaknak csak az 1875. évi LI., az 1877. évi XX. és az 1907. évi XVI. t.-c.-ekben megállapított katonai nyugellátásra volt igényük.

Mint említettük, a hadigondozás ügyét a forradalom után a népjóléti és munkaügyi (akkor népegészségügyi) minisztérium hatáskörébe utalták, a m. kir. hadigondozó hivatal pedig a minisztérium alárendelt szervévé vált, amely a hadigondozottak egyéni gondozásával (segélyezésével, beutalásával stb.) foglalkozott. A minisztérium 1922 végén megszüntette a hivatalt a vidéki népirodákkal együtt. Az anyagi eszközök hiánya miatt a hadigondozottak szociális helyzetének az úgynevezett vagyonrendezéssel való javítását is megszüntették, ami korábban a hadigondozó hivatalnak egyik jelentős feladata volt.

1920-tól kezdve a népjóléti minisztérium hatáskörébe került a hadigondozó hivatal ügykörén kívül a nem hivatásos állományba tartozó hadikárosultak nyugellátási ügyeinek intézése is. A nyugellátási ügyeket a minisztérium központilag intézte s e célból a minisztériumba több száz katonai havidíjas nyert beosztást. 1922 elején a 2700/1922. M. E. rendelettel a kormány a katonai nyugellátások helyett a nem hivatásos állomány károsultjai számára járadékellátást rendszeresített, annak adminisztrálását pedig az alsóbb közigazgatási hatóságokra bízta, amelyeknek a nyilvántartás terén segítségükre voltak az u. n. népgondozó kirendeltségek is. A közigazgatási hatóságok mellett járásonként, rendezett tanácsú városokként, illetve Budapesten kerületenként igénymegállapító bizottságokat alakítottak az igényjogsultság megvizsgálására és megállapítására. Ma is ugyanazok az intézetek működnek, amelye-

ket az utókezelő-intézetek likvidálásakor szerveztek, illetve meghagytak. Az ellátásra vonatkozóan ma is érvényben vannak az 1922-iki kormányrendeletek.

1924 óta a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik hadigondozási jellegű ellátásának szabályozása és felügyelete a népjóléti minisztérium hatáskörébe, maguknak az igényeknek megállapítása pedig az állandó lakóhely szerint illetékes igénymegállapító bizottság hatáskörébe tartozik. Igénymegállapító bizottság a vármegyékben minden közigazgatási járás székhelyén, Budapesten minden közigazgatási kerületben, ezenkívül törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városokban, valamint egyes külképviseleti hatóságok mellett is működik. A háborúban hősi halált halt vagy eltűnt és nem hivatásos katonai állományhoz tartozott egyének hátramaradt hozzátartozói részére a 2700/1922. M. E. számú rendelet 31. §-ában jelzett segélyt, valamint a 91.000/1922. N. M. M. számú rendelet 9., 19., 25. és 30. §§-ban jelzett nevelési pótlékokat, az ár va járadékoknak a 16-ik életévben megállapított korhatáron túl terjedő időre való folyósítását az igénymegállapító bizottság javaslatára a miniszter engedélyezi. Az igénymegállapító bizottságoknak az ellátási igények tárgyában hozott határozatai a miniszterhez felelbevezhetők, aki végérvényesen dönt. Ellenőrzési és felügyeleti joga alapján ugyancsak a miniszter hivatalból is felülvizsgálhatja a bizottságok minden határozatát. Az ellátási igényeket a bizottságok a 7200/1922. M. E. számú rendelet 11. §-a szerint az ország területén 3 évenként tartandó általános vizsgálatok alkalmával vehetik tárgyalás alá. Kivételes esetekben, ha az általános vizsgálatokra való jelentkezés elmulasztása véletlen volt és az igénylő létfenntartása veszélyeztetve van, a miniszter engedélyt adhat az elkészen bejelentett igényeknek, valamint hadirokkantaknál a rokkantság fokának kivételes tárgyalására, illetve időközi újabb vizsgálatára és megállapítására.

Állandó jellegű hadigondozási intézmények számszerinti összegét a jelenleg hatályban levő 444/1927. M. E. sz. rendelettel állapítja meg és pedig a hadirokkantaknál, hadiözvegyeknél és hadiárvaiknál a legénységi, altiszti és tiszti kategóriák figyelembevételével, a hadirokkantaknál pedig ezenfelül a nem hivatásos katonai szolgálat által okozott munkaképesség-csökkenés mérvéhez képest és a progresszivitás elve alkalmazásával. A hadirokkantság mértéke csak 25, 50, 75 vagy 100 százalékban állapítható meg. A 25 százalékon alul maradó rokkantság járadékra igényt nem ad.

A járadékban részesülő hadiözvegyek és hadirokkantak közül azok, akik 25 százalékos rokkantságnak megfelelő összegű járadékot élveznek, intélményeiknek megváltását kérhetik. Megváltás (végkielégítés) címén a miniszter engedélye alapján járadékuk (nevelési pótlékok is beleszámítva) háromévi összegét kapják.

A hadigondozottak járadékszerű ellátásának szabályozásán és felügyeletén kívül a minisztérium hatáskörébe tartozik a hadigondozási intézményeknek és pedig: a budapesti m. kir. hadirokkant-otthonnak (IX., Timót-utca 3.), a m. kir. tüdőbeteggyógyintézetnek (I., Németvölgyi-ut 29.) és a m. kir. állami művésztaggyárnak központi felügyelete, benépesítése, személyzeti és dologi igazgatása. A m. kir. *hadirokkant-otthon* a háborúban súlyosan (rendszerint legalább 75 százaléknnyira) megrokkant, volt nemhivatásos állományú egyének végleges elhelyezésére szolgál, abban az esetben, ha megélhetésük a polgári életben nem biztosítható. Az intézet jelenlegi létszáma 200-on felül van. A felvett hadirokkantak között nagy számban vannak hadivakok, továbbá teljesen mozgásképtelen, vagy mindkét lábra csonkított egyének is. Elmebetegeket és tüdőbetegeket azonban az intézet szabályzata értelmében nem lehet felvenni, valamint olyan hadirokkantakat sem, akiknek állapota kórházi kezeléssel még javítható. Az otthonba felvett hadirokkantak teljes ellátást (lakást, ételmezést, ruházatot, gyógyszerellátást stb.) élveznek, amivel szemben a beszüntetett rokkantsági jára-

dék helyett csupán kisebb összegű, állandó segélyt kapnak. A hadirokkant-otthonhoz kosárfonó és kefekötő foglalkoztató műhelyek is tartoznak, amelyekben a hadirokkantak a munkórak alatt dolgozhatnak és munkájuk után munkajutalmat is kaphatnak. Van ezenkívül az otthon mellett egy elkülönített sebészeti osztály, amelyen különösen a hosszabb csontplasztikai kezeléssel gyógyítható hadirokkantak részesülnek ideiglenes ellátásban. Az otthon gondozottjai közül a volt legénységi és altiszti állományú katonák közös kórtermekben, a volt tisztek pedig külön szobákban laktak. Van az intézetnek rádióval is felszerelt társalgó-, olvasó- és dohányzóhelyisége, továbbá házikápolnája és általában mindennemű olyan berendezése, ami nagyszámú felnőtt ember otthonoszerű ellátásához szükséges.

A *budapesti m. kir. tüdőbeteg gyógyintézet* elsősorban tüdőgümőkóros hadirokkantak gyógykezelésére szolgál. 1928 január 1. óta az intézetet nyilvános jellegű kórházzá nyilvánították s így oda most már más polgári betegek is felvehetők. Külön gyermekosztályon nagyobb számban vannak kezelés alatt tuberkulotikus hadiárvak, valamint menhelyi kötélékben levő más kiskorúak is. Az intézet modernül fel van szerelve Röntgen-, kvarc-, diathermia- stb. készülékekkel, kémiai laboratóriummal, fekvőcsarnokkal stb. Van ezenkívül sebészeti osztálya is a tuberkulotikus sebészeti esetek kezelésére. Az intézet háborús eredetű barakképületeit a minisztérium fokozatosan átépítette, oly módon, hogy azok a modern szanatóriumi kezelési követelményeinek ma már csaknem teljesen megfelelnek.

A *budapesti m. kir. állami művégtaggyár* modernül felszerelt gyári üzem, amely állandóan ellátja az összes hadirokkantakat mesterséges testrészekkel és más ortopédiai segédeszközökkel. Az ellátás az 1830/1922. M. E. sz. kormányrendeletben megállapított szabályok szerint történik. Eszerint minden hadirokkant élete végéig, bizonyos visszatérő időszakokként, megkapja az orvosilag előírt testrészpótló segédeszközt. (Múlábát, műkارت, gerinctámaszt, tolokocsit, szemüveget stb.). A művégtaggyár nemcsak a jól bevált művégtagtípusokat tökéletesítette, hanem számos új szerkezetű protézist és ortopéd-segédeszközt is tervezett és tervez ma is. A fentebb említett három hadigondozási intézmény tisztviselői és alkalmazottai közül az igazgatók és gondnokok státusba beosztott, kinevezett állami tisztviselők. A többi alkalmazottak (orvosok, tisztviselők stb.) egyelőre ideiglenes minőségben működnek.

A népjóléti minisztérium ügyköréhez tartozik a belügyminisztériummal egyetértően a hadigondozottak politikai, társadalmi mozgalmainak, gazdasági szervezkedéseinek ellenőrzése, különösen pedig azoknak a társadalmi egyesületeknek és egyéb alakulatoknak felügyelete, amelyeknek már elnevezése is hadigondozási jellegre utal. Ezek közül az egyesületek közül a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak nemzeti szövetsége (HADRÖÁ) részesült a minisztérium részéről erkölcsi támogatásban és ezenfelül a hadigondozási hitel terhére havi 1600 pengő államsegélyben. Ez a szövetség (HADRÖÁ) a hadigondozottak egyedüli államilag elismert társadalmi érdekképviselője. A minisztérium hadigondozási ügyosztálya az egyesület ellenőrzésén kívül véleményt ad a belügyminisztériumnak egyes hadigondozottak könyöradománygyűjtési engedélyének vagy más hasonló kedvezménynek megadására, a hadigondozottak összes szociális ügyeinek intézésében elvi irányítást ad az illetékes alsóbb közigazgatási hatóságoknak.

A hadigondozottak a már ismertetett intézeti ellátáson kívül és illetményeken felül különféle egyéb támogatásban is részesülhetnek. Így a 2700/1922. M. E. számú rendelet 13. §-a alapján ingyenes orvosi kezelést és gyógyszerellátást, továbbá kórházi ellátást kaphatnak a betegápolási alap terhére bármely közkórházban, vagy nyilvános jellegű kórházban.

Ha a polgári életben rokkantságuk miatt megélhetésük nem biztosítható, az említett kormányrendelet alapján a hadigondozási ügyosztály ipari kiképzésüket is biztosíthatja a

székesfehérvári „m. kir. Vass József dr. hadiárvaintézet” rokkantosztályán. A rokkantak számára itt fentartott iparágak: az asztalos-, bognár-, szabó-, cipész- és mázó- ipar. A kiképzés rendszerint egy évig tart. Az olyan iparos-hadirokkantak részére, akik iparukat ebben az intézetben vagy valamelyik beszüntetett rokkantiskolában sajátították el, az ügyosztály méltányos esetben szerszámsegélyt ad.

Az ipari kiképzésen kívül az ügyosztály évről-évre *méhészeti és kaptárkészítő tanfolyamokat* is rendez hadirokkantak részére, a kalocsai méhészeti egyesület útján. Ezek a tanfolyamok 3 hétig tartanak s arra képesítik főleg a falusi rokkantakat, hogy mellékfoglalkozásként méhészkedjenek. A legutóbbi évben számos hadirokkant a gépkocsivezetői pályán is el tudott helyezkedni. A hadigondozási ügyosztály újabban erre a pályára alkalmas hadirokkantak tandíjköltségét megtéríti az állami soffőriskolában rendezett tanfolyamokon. A hadiárvák között, akikkel egy tekintet alá esnek a hadirokkantak gyermekei is, középiskolai vagy főiskolai tanulmányaik, továbbá ipari tanonckiképzésük előmozdítása céljából az ügyosztály évről-évre közzétett pályázat alapján 50–100 pengő ösztöndíjakat oszt szét. Általában évente mintegy ezer ilyen ösztöndíj adományozására van fedezet. A középiskolások vagy főiskolások 24-ik életévükig kapnak ösztöndíjat, a tanoncok pedig 20-ik életévükig, ha legutóbbi iskolai évüket jeles vagy (kivételesen) jó eredménnyel végezték. Az ösztöndíj összege főiskolások részére évi 100 pengő, a középiskolák felső osztályú tanulói részére évi 80 pengő, a középiskolák alsó osztályú tanulói részére évi 70 pengő, tanoncok részére évi 50 pengő. A pályázati hirdetést a népjóléti minisztérium hadigondozási ügyosztálya minden év májusában teszi közzé.

A hadigondozási ügyosztály a felsorolt ügyágazatokon kívül minden oly ügy intézésére, illetve véleményezésére illetékes, amelyekben hadigondozottak (hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárvák stb.) ebbeli minőségük révén érdekelve vannak. Az ügyosztály a költségvetésileg biztosított hitelösszegeken felül rendelkezik többrendbeli hadigondozási alapítvány (rokkantak segélyalapja, hadiárvák segélyalapja, vak katonák alapja, tüdőbeteg katonák alapja stb.) tőkéje felett. Ezek az alapok jelenleg részben értékpapírokba, részben a VIII. kerületi Loósy Imre-utca 3. sz. budapesti háromemeletes bérházba vannak befektetve. Annak idején az alapítványi tőke devalválódásának veszélyét hártották el a bérház megvételével.

A LAKÁSÜGY

A népjóléti és munkaügyi minisztériumban a nyolcadik ügyosztály foglalkozott a lakásügyek intézésével. Feladata a lakásügyek irányítása, intézése és a lakáskérdés megoldása, működésének célja pedig, hogy azokat a módokat keresse, amelyek lehetővé teszik, hogy a lakásügyek terén a kivételes állapotokról a rendes magánjogi állapotokra való visszatérés mielőbb megtörténhessen. A világháború által okozott rendkívüli állapotok eredményezték a lakásügyek terén is azt, hogy a rendes magánjogi szabályokat hatályon kívül kellett helyezni és a szükséghez mért rendkívüli intézkedéseket kellett életbeléptetni. Már 1915 július 18-án rendelet intézkedik arról, hogy a katonai szolgálatot teljesítő bérlőkkel szemben úgy a bérfizetés, mint a felmondás tekintetében korlátozzák a bérbeadó szabad rendelkezési jogát. Az 1916. év november 16-án kiadott kormányrendelet pedig további intézkedésig megtiltotta Budapesten az 5000 koronán aluli, a 20.000-nél nagyobb lakosú helységeiben 3500 koronán, az ennél kisebb községekben pedig 2500 koronán aluli lakások bérének emelését és ezeknek, valamint a közhivatalok és közintézmények által bérelt helyiségek felmondását.

1917. november harmadikán hatályba lépett rendelet újból megállapította a kivételes

intézkedéseket, ezenfelül életbeléptette a lakásigénybevételi jogot és ezzel felállította a lakás-hivatalokat, amelyeknek működése azután közel kilenc évig tartott. A lakásügyi intézkedések tehát a szabad rendelkezési jog korlátozására és pedig három irányú korlátozására irányultak: az igénybevételre, a bérkorlátozásra és végül a felmondási jog korlátozására. Ezek az intézkedések 1921. évig mozogtak ezekben a keretekben.

Az igazságügyminisztérium hatásköréből 1921. évben kerültek a lakásügyek a népjóléti minisztérium hatáskörébe. Ezt követően nemcsak szabad rendelkezést korlátozó, hanem \ másirányú intézkedések is történtek. 1922-től kezdődően a rendes magánjogi békebeli állapotokra való átmenet zavartalanná tétele céljából a szabad rendelkezési jog megadásával, építési kölcsönökkel, adómentességgel minden igyekezet odairányult, hogy a magánépítkezés megindíttassék, mint amely egyedüli lehetséges és természetes megoldása a lakásügyeknek. Az összes ezután történő intézkedések mind ily irányban haladnak. Átmenetileg a lakásszükség enyhítésére szükség volt az állami bérházépítkezésekre is, a későbbi időben pedig egyes, a felszabadítást előmozdító kérdések megoldására, mint például a végrehajtások nagytömegű foganatosításának lebonyolítására, továbbá vagyontalan hajléktalanok átmeneti elhelyezésére, az állami szükséglakások építésére is szükség volt. Számos rendelet igyekezett előmozdítani a magánépítkezést és ezzel kapcsolatban a minisztérium főtörekvése a korlátozások fokozatos megszüntetésére irányult.

1926 május első napjával kiadott rendeletben a lakások és ilyeneknek tekintendő helyiségek az összes községekben felszabadultak. Miután azonban számos községben a mértéktelen béremelés és az indokolatlan felmondások nagy száma miatt a zavartalan átmenet veszélyeztetve látszott, ugyanez év július elsején rendelet jelent meg, hogy azokban a községekben, ahol a felmondások nagy száma, vagy a béremelések aránytalan volta, vagy más, a bérlők elhelyezkedését gátló körülmény indokoltá teszi, a minisztertanács a szabad rendelkezési jog gyakorlását felfüggesztheti és a kivételes lakásrendelet korlátozó rendelkezését léptetheti ' érvénybe. Fel is függesztették a szabad rendelkezési jogot tizenegy községben 1927 május 1.-ig, tizenkilenc községben pedig határozatlan időre.

Ezidőszereint a felmondási korlátozások csak a lakásokra és a lakásnak tekintendő helyiségekre nézve tartottak fenn és pedig csakis a városokban, míg a községek felszabadítva maradtak. A korlátozásokat csak egy községben, Pestszentlőrincen tartotta fenn továbbra is a népjóléti miniszter. A minisztérium nemcsak a községek lakásügyeit vizsgálja, hanem az üzletek felszabadításával járó gazdasági állapotokat is figyelemmel kíséri azért, hogy ha annak elkerülhetetlen szükségét látja és a felszabadítással kapcsolatban olyan visszaéléseket tapasztal, amelyek a gazdasági élet romlása nélkül nem tűrhetők, a megfelelő intézkedéseket javaslatba hozza.

Budapesten a lakás átadására vagy kiürítésére irányuló végrehajtások foganatosítása a kivételes rendelkezések szerint a népjóléti és munkaügyi miniszter felügyelete alatt áll: a lakásügyi végrehajtások lebonyolításával megbízott miniszteri biztos útján történik. A miniszteri biztos hatáskörét kiterjesztették Debrecen, Kispest, Pesterzsébet, Szeged és Újpest városokra is. Büntetés vár azokra, akik a lakásrendelet szabályait áthágnak. Aki összeütközésbe kerül a szabályokkal, amennyiben a cselekmény súlyosabb büntetés rendelkezése alá nem esik, kihágást követ el. Ilyen kihágási ügyekben hozott elsőfokú határozatok ellen közvetlenül a népjóléti miniszterhez lehet fellebbezni és a kihágási ügyekben a lakásügyi ügyosztályban megszervezett háromtagú kihágási tanács dönt.

A népjóléti minisztérium legújabb, ez év tavaszán kiadott lakásrendelete újabb lépést jelent a lakásforgalom felszabadítása felé.

ÁLLAMI LAKÁSEPÍTKEZÉSEK

Az Országos Lakásépítési Miniszteri Biztosság működése attól az időponttól kezdve nyert hatalmas lendületet, midőn 1923 május elején ezt az intézményt a népjóléti tárca hatáskörébe utalták át.

Amikor Vass József miniszter legfőbb irányítása alá került az állami lakásépítés, az építési akciónak főcélja lett, hogy az eddigi barakképítkezések és ideiglenes építkezési rendszer helyett állandó jellegű és állami telken épülő bérházak ne csak a lakásínséget enyhítsék, hanem az állami vagyont is növeljék.

1923. év nyarán kezdődött meg a Juranics és Pongrác úti telepek végleges kiépítése. A Juranics-utcai telepen öt, a Pongrác-úti telepen pedig 8 kétemeletes bérház épült fel, mindkét telepen kb. 320 drb egy-, két- és háromszobás lakással. Az építkezés 1924 tavaszán fejeződött be, de ugyanakkor a még mindig részben nagyszámú vagonlakóknak, részben pedig más veszélyeztetett lakásokból kitelepített családoknak sürgős elhelyezése vált szükségessé. Ebből a célból a Juranics- és Pongrác-úti telepeken 32 újabb nagyobb lakóház épült és ezzel nem is két hónapon belül sikerült 215 újabb lakást termelni.

A két telepen épült kislakásos épületek azonban nem bizonyultak elégségeseknek, úgy, hogy hasonló típusú házcsoportok létesültek az Augusztá-telepen is, ahol 220 ilyen kislakás épült téglafalakkal, szilárd kivitelben. Folytatólagosan kiépítették a pestszentlőrinci telepet is, ahol kb. 140 kislakás létesült. A régi barakktelepeken folytatólagosan végzett átalakítással is sikerült több lakást biztosítani. 1923 tavaszától 1924 végéig a fővárosban és környékén több mint 2000 új lakást bocsátottak a lakástalanok rendelkezésére.

Miután a meglévő lakástelepek 1924 elején teljesen beépültek, a lakásépítés folytatására új megoldást kellett keresni. A tapasztalatok azt igazolták, hogy újabb lakóháztelepeknek a főváros külterületén való építése sem gazdasági, sem szociális szempontból nem volna előnyös. Gazdasági szempontból megdrágította az építkezést az a körülmény, hogy a közműveket az O. L. M. B.-nak saját költségén kellett létesíteni, szociális szempontból pedig azért mutatkozott hátrányosnak a régi elgondolás, mert az ottani lakóknak nagyrészt a fővárosban volt napi elfoglaltságuk s így a drága villamosközlekedés számukra nagy anyagi megterhelést jelentett,” vagyis az olcsó lakbér tulajdonképpen illuzóriussá vált.

Előnyösebbnek látszott tehát, hogy az építkezés a fővárosnak közművekkel ellátott belső területén folytatódjék. 1923 őszén a népjóléti kormány megvette a közmunkák tanácsától az Attila-körúti telektömböt és 1924 *tavaszán* megkezdte a rajta lévő kis *házak* lebontását. Az épület kivitele folyamán sok nehézséggel kellett megküzdeni. A kedvezőtlen talajviszonyok ugyanis kettős pince létesítését tették szükségessé, azonkívül a felbukkanó talajvíz elhárításáról is kellett gondoskodni. Az épületben 98 teljesen modern kiállítású, négy-, három- és kétszobás lakás nyert elhelyezést, ezenkívül a manzárdban is sikerült néhány műtermet, a földszinten pedig 20 üzletet létesíteni.

1924 nyarán a népjóléti kormányzat megvette a Bankárok Egyesületétől a Márvány-utcában épülő, de fedezet hiányában félbehagyott bérházat. Az állam 1925 tavaszán fejezte be az építkezést s ezzel az épülettel az állami lakások újabb 51, javarészt egy-, két-, három- és négy-szobás, teljesen békebeli kivitelű modern lakással gyarapodtak. Még 1924 végén megvette a népjóléti kormány az O. M. K. E.-től a Ráday-u. 32. alatti bérházat, amelyen az O. M. K. E. a már meglévő szemközti bérházával azonos épületnek megépítését vette erylbe, de tervét pénzügyi okokból nem tudta megvalósítani. Az állam a teleknek gazdasági kihasználására törekedett s négy emeletsorban és manzárdban 46 két-háromszobás, fürdő-

szobával ellátott modern kiállítású lakást létesített. Ugyancsak a népjóléti miniszter építette fel a Hunyadi-utcai és a Munkácsy-utcai bérházakat is. A Munkácsy-utcai épületben kétemelet ráépítésével 44 lakás létesült, a Hunyadi-utcában 22 egy-, két- és háromszobás, fürdőszobával ellátott jókivitelű lakást tartalmazó épület készült. Ezekbe a lakásokba 1925 augusztusában költöztek be a lakók.

A gazdaságilag oly szomorú kilátásokkal induló 1925. esztendő elején az állami lakás-! építés kénytelen volt tevékenységét pénzügyi okokból egyelőre lassúbb ütemben folytatni. Miután azonban még mindig voltak olyan lakók, akiket a fővárosi iskolákban és egyéb közintézményekben lévő lakásaikból ki kellett telepíteni és ideiglenesen fedél alá juttatni, a népjóléti kormány az üzemét megszüntetett Zita-kórház épületeit szükséglakásokká való átalakítás céljából a fővárostól öt évre bérbevette. Az építési, illetve átalakítási munkálatok még 1924 novemberében megkezdődtek. Itt 70 barakképületet a legegyszerűbb és legolcsóbb módon sikerült egy-kétszobás lakásokká átalakítani. Az építési munkálatok 3 hónapon belül befejezést nyertek s összesen 381 ideiglenes szükséglakás jött létre.

Az 1925–26. költségvetési évben rendelkezésre bocsátott 3,000.000 aranykorona beruházási hitelből hat háromemeletes bérház létesítését vették tervbe, mintegy 150 két-, három- és négyosztós lakással. Erre a célra három budapesti telket vásárolt az állam. A tervbevevett hat hérház közül három felépült. A Visegrádi-utca 32. szám alatt 19 lakásos, a Sziget- és Tátra-utca sarkán 20 lakásos, a Pannonia-utca és a Sziget-utca sarkán pedig 21 lakásos jókivitelű bérház épült.

Az állam a fővárosi lakásínség enyhítése céljából a pestszentlőrinci lakótelepen 1928 őszén 300 szükséglakás építését kezdte meg és a lakások még decemberre elkészültek, főleg olyan lakók részére, akiket a hatóság valamilyen okból kénytelen volt eddigi lakásukból kilakoltatni. Befejezésül a Kinizsi-utcában modern ötemeletes, jókivitelű bérház épült, amely 46 lakást foglal magában. Az állami bérházakban termelt lakások megoszlása:

1. Bethlen-udvar	98 lakás
2. Márvány-utca.....	51
3. Munkácsy-utca	44
4. Hunyadi-utca	22
5. Rádai-utca.....	46
6. Visegrádi-utca	19
7. Sziget-u. és Tátra-u. sarok	20
8. Pannonia-u. és Sziget-u. sarok.....	21
9. Kinizsi-utca	46

Összesen: 367 lakás.

Egyes vidéki városokban a lakásínség talán még sokkal jobban éreztette hatását, mint a fővárosban. 1920-ban kilenc, 1921–22-ben huszonhét, 1923–24-ben már harminchat vidéki város vett részt az államilag támogatott kislakásépítési akcióban s a vidéken termelt lakások száma kb. 1600-ra tehető. Az állam Budapesten összesen 6692, vidéken pedig 1600 lakást épített.

ÉPÍTÉSI KÖLCSÖNAKCIÓ

Az állami építkezésekkel egyidejűleg kezdődött meg 1923 őszén a magánépítő tevékenységnek államépítési hitellel való támogatása. E hitelakció lebonyolítására a törvényhozás külön szervezet létesített: az 1923: XXXIV. t.-c. alapján megalakult Lakásépítési Állandó Bizottságot.

Ez a bizottság, melynek elnöke Vass József népjóléti miniszter, illetve állandó helyettese Petrichevich-Horváth Emil báró államtitkár volt, a népjóléti miniszterten kívül a pénzügy-minisztérium, a kereskedelemügyi minisztérium, a pénzügyi központ bevonásával, illetve a székesfővárosi közmunkák tanácsának és a székesfőváros tanácsának közreműködésével permanens ülésezésekkel megtárgyalta a gazdasági érdekeltségek (Tébe, Gyosz, Omke stb.) bérházépítkezési kölcsönkérelmeit. Az akció keretében 42 milliárd korona költséghitelkerettel mintegy 900 modern lakás épült.

1925 július 1-től az első akcióból visszafolyt törlesztési részletek újból kihelyezést nyertek. Ez az akció az első akciótól eltérőleg már nem bérházépítkezési akció volt, hanem a telekkel rendelkező közalkalmazottak családház-építkezését támogatta. Ennek keretében 1926. év decemberig 762 lakás épült, körülbelül 40 milliárd korona hitelösszeg kihelyezésével.

1926 folyamán a köztisztviselők családház-építési akciója a szanálás révén rendelkezésre álló külföldi kölcsön beruházási tételeinek felhasználásával nagyobb szabású bérházépítési akcióvá szélesedett ki és 135 milliárd 362 millió korona 50%-os építési kölcsönösszeg kihelyezésével 2163 lakás felépítését eredményezte. 1928-ban az akció 27 milliárd 200 millió korona hitelösszeg kihelyezésével 437 lakást eredményezett.

A közalkalmazottak családházépítési akcióján és a bérházépítési akción kívül említést érdemel az 1924-25. év folyamán lebonyolított házadókedvezményt biztosító akció, melynek keretében hitel engedélyezése nélkül 865 lakás épült. Ugyancsak egyidejűleg került lebonyolításra a körorvosi lakásépítési akció, melynek keretében 50 község részesült öt milliárd koronás hitelkeret erejéig 100-100 millió korona kölcsönben.

ALAPÍTVÁNYOK

A nyugati államok kulturális ereje a múltban főleg alapítványokon nyugodott. Tekintélyes hagyományok, adakozások tették lehetővé iskolák, kórházak, árvaintézetek alapítását és más közérdekű célok megvalósítását. Hazánkban is számos kulturális és karitatív intézmény köszönheti létét a társadalom áldozatkészségének. Ezek azonban sem számban, sem értékben nem közelítik meg azokat az alapításokat, amelyekkel a nyugati nagy nemzeteknél találkozunk. Ennek okát a magyar társadalom kisebb anyagi erején kívül főleg abban kell keresnünk, hogy az utolsó évtizedekben az állami beavatkozás minden téren egyre fokozódott s így az egyéni kezdeményezési készség lassanként sorvadásnak indult. Az utolsó félszázad alatt létesült intézményeink (iskoláink, kórházaink, gyermekmenhelyeink) között csak jelentéktelen számban találunk olyat, mely nem az állam parancsszaván, hanem polgárainak önkéntes adakozásán alapszik. Ez az állapot természetesen ellentétben van a közérdekkel, mert a közérdeknek éppen az a követelménye, hogy az adakozási és alapítási kedvet minden lehetséges eszközzel fokozzuk és minden akadályt elhárítsunk az útjából. Megcáfolhatatlan igazság ugyanis, hogy a magyar állam a múltban sem tehetette meg a szociális gondozás terén mindazt, ami közszükséglet volt, a jelenben pedig még kevésbé képes erre. Éppen ezért nálunk is elő kell készíteni azt az időt, amikor a vagyonos polgárok felismerik szociális kötelezettségeiket és kórházak, árvaintézetek, menhelyek és más karitatív intézmények alapításával sietnek az anyagi eszközökben szegény állam segítségére. Meg kell erősíteni nálunk is azokat a pszichológiai és jogi előfeltételeket, melyek a tehetős polgárokat nagyértékű adományokra ösztönzik. Alkotmányos biztosítékokat kell nyújtani arra, hogy az adakozó nevének, emlékének megőrzése és a létesített intézmény rendeltetésszerű felhasználása nem üres kívánság, hanem

valóság marad, amelynek a közhatóságok szigorú és lelkiismeretes gondossággal érvényt szereznek.

Évszázados törvények adnak jogot a törvényhatóságnak erre a felügyeletre. Az 1548. évi XII., 1550. évi XIX., 1715. évi LXXIV., 1723. évi LXX., 1790. évi XXIII. és XXVI. törvény-cikkek ismételtén és nyomatékosan biztosították a főfelügyelet jogát és kijelölték annak terjedelmét. E törvények s különösen az 1723. évi LXX. törvénycikk megalkotására az a megismerés indította a törvényhozást, hogy az alapítványokat gyakran helytelenül és sok tekintetben kifogásolhatóan kezelték. A törvényhozás az alapítványfelügyelet területén kötelező rendelkezésekkel általános érvényű rendet kívánt teremteni és megfelelő eljárásra jogosította fel a kormányhatóságot. A törvény alapján kiadott helytartótanácsi rendeletekkel! eszközölt összeírások, törzskönyvezések azonban hiányosak voltak s rövidesen értéktelenné váltak, mert a napóleoni háborúkat követő gazdasági leromlás (1811) az alapítványokat nagy részben megsemmisítette. Egy évszázad múlva hasonló sors érte azokat az alapításokat, melyeknek törzsvagyona nem ingatlanba volt fektetve.

1867-ben az alapítványokat felosztották a minisztériumok között. Mindegyik alapítvány annak a minisztériumnak joghatósága alá került, amelyhez a rendeltetésének megfelelő ügykör tartozott. A kulturális alapítványokat a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a karitatív (kórházi, gyermekvédelmi, közjótékonyági) alapítványokat pedig a belügyminiszter vette felügyelete alá.

A belügyminiszter a hatósága alá került alapítványok és alapok közül egyesek felett nemcsak a felügyeleti jogokat, hanem a közvetlen rendelkezést is gyakorolja. Több esetben ugyanis az alapító a belügyminisztert kérte fel az alapítványul rendelt vagyontárgyak kezelésére. Ilyen közvetlen rendelkezés, illetve kezelés alá 1867-1920. évig a következő alapítványok kerültek:

1. Andrassy Aladár gróf alapítványa,
2. Batthyány János gróf alapítványa,
3. Belügyminiszteri tisztviselők tüdőbeteg-alapítványa,
4. Bosits Mária nemes hölgy alapítványa,
5. Bujanovich-Koppy Mária közjótékonycélú alapítványa,
6. Bujanovich-Koppy Mária kórházi alapítványa,
7. Bukovinszky József alapítványa,
8. Damaszkín István alapítványa,
9. Eiber Antal dr. alapítványa,
10. Eszterházy-Batthyány Johanna grófnő alapítványa,
11. Fejérváry-Kárász Karolina alapítványa,
12. Forster Gyuláné alapítványa,
13. Gyulai Samu gróf alapítványa,
14. Halli-hölgyalapítvány,
15. Karátsonyi Guidó gróf „Rózsaleány”-alapítványa,
16. Karátsonyi Guidó gróf „Rudolf”-alapítványa,
17. Kostyák János alapítványa,
18. Kozma Sándor alapítványa,
19. Latinovits János alapítványa,
20. Majláth Antal gróf alapítványa,
21. Majthényi Ottó báró alapítványa,
22. Marczibányi Lajos alapítványa,

23. Nádasdy Ferenc gróf alapítványa,
24. Németh János alapítványa,
25. Novoty János alapítványa,
26. Pfeiffer József és Mária alapítványa,
27. Popper Lipót báró és neje alapítványa,
28. Rádl József alapítványa,
29. Rakovszky József dr. alapítványa,
30. Özv. Vass Pálné szül. Hamar Franciska alapítványa,
31. Vietorisz Sándorné alapítványa,
32. Wahrmann József alapítványa,
33. Wodianer Mór báró alapítványa,
34. Zichy Károly gróf általános jótékonyági alapítványa,
35. Zichy Károly gróf hajadon-női alapítványa.

Ezenkívül a belügyminiszter közvetlen rendelkezése és kezelése a következő alapokra is kiterjedt:

36. felvidéki inséges alap,
37. inség-könyöradományi alap,
38. kivándorlási alap,
39. közigazgatási fog- és toloncházi alap,
40. országos szegényalap,
41. régi országos (regnicoláris) alap,
42. szülő- és lelencházi alap.

Ezeket az alapítványokat és alapokat a belügyminiszter közvetlen rendelkezése alatt a budapesti királyi központi állampénztárnál, illetve néhány esetben, az alapítólevél határozott rendelkezésére, a Magyar Földhitelintézetnél kezelték és pedig túlnyomó részben alapítványszerű, rendes kezelésben, csekély részben pedig a tárca letétnaplójában. Ezeken az alapítványokon és alapokon kívül a belügyminiszter közvetlen rendelkezési jogkörébe tartoztak még olyan alapítványok és alapok is, amelyeket, tekintettel természetükre és működési feltételeikre, vagy egyéb függő kérdések miatt még nem vehettek rendes alapítványszerű kezelésbe.

Ilyen alapítványok, alapok, vagyontárgyak voltak: 1. a Zimmermann-Zólyomi-Éliás-féle családi alapítvány céljaira szolgáló vagyon, 2. Spira Antal lelencházi alapítványa, 3. Kabelka János gyermekvédelmi alapítványa, 4. Busbach Péterné által a Nyomorék Gyermekek Országos Otthona javára tett alapítvány, 5. Palik-Ucsevny Arthur segélyezési alapítványa, 6. Kerpely Mimi tüdőbeteg-szanatóriumi alapítványa és 7. báró Hercz Árminné alapítványa.

A népjóléti minisztérium ügykörének kibővítése tárgyában hozott 1920. évi I. t.-c. 6. §-ában nyert felhatalmazás alapján kiadott 6683-1920. M. E. számú rendelet a szegényügyet és a közsegélyezést, valamint az ezekre vonatkozó összes alapok és alapítványok ügyeit – az erdélyi károsultak, a külföldön internáltak és az u. n. háborús segélyezési ügyek kivételével – a belügyminiszter hatásköréből a népjóléti miniszter hatáskörébe tette át. Egyben felhatalmazta a népjóléti és munkaügyi minisztert, hogy a szóbanlevő ügykörök átvételét és annak módzatait külön rendeletben szabályozhassa. E felhatalmazás alapján bocsátotta ki a népjóléti miniszter a 2892/1920. N. M. M. sz. rendeletét, melyben megállapította, hogy a belügyminiszter közvetlen rendelkezése alatt álló alapítványok és alapok közül az általános közjótékonyági, gyermekvédelmi vagy közegészségügyi célt szolgáló alapítványok és alapok feletti közvetlen rendelkezési jogot, továbbá a belügyminiszter felügyelete alá tartozó köz-

jótekonysági, emberbaráti, gyermekvédelmi vagy közegészségügyi célt szolgáló alapok és alapítványok feletti főfelügyeleti jog gyakorlását a belügyminiszter ügyköréből a saját ügykörébe vett át 1920 október 15. napján kezdődő hatállyal. Az átvétel után a belügyminiszter kezelésében a fentebb felsorolt alapítványok és alapok közül csupán az alábbiak maradtak:

1. kivándorlási alap,
2. határrendőrségi tömegalap,
3. tűzoltói segélyalap,
4. régi országos (regnicoláris) alap,
5. rendőrségi segélyalap,
6. Széll Kálmán-féle kétrendbeli alapítvány és
7. a Szláv-Matica-alap.

Minden egyéb alapítvány és alap, ideértve a szervezés alatt álló vagyontárgyakat is, a népjóléti tárca hatósága alá került.

A népjóléti és munkaügyi miniszter a korábbi jogállapotnak megfelelően részben közvetlenül kezel alapítványokat, részben csupán főfelügyeletet gyakorol. E kétirányú munka közül az utóbbi a terjedelmesebb. Nemcsak azért, mert az előbbi csoportba számszerint jelentéktelen, összesen 43 alapítvány és alap tartozik, hanem azért is, mert jogrendszerünkben teljesen hiányzik az alapítványi magánjog s az alapítványi közjogot szabályozó törvényeink a főfelügyelet sok fontos problémájáról még csak említést sem tesznek. Emiatt az alapítványok alapítóleveleinek jóváhagyása, évi számadásainak megvizsgálása, kezelésének egységes irányítása nagyobb körültekintést és fokozottabb figyelmet kíván. Ezt a munkát korábban a közjótékony-sági ügyeket is ellátó egységes ügyosztály látta el, utóbb azonban külön ügyosztályba került az alapítványi ügyek kezelése. Az ügyosztály 1921 decemberében kezdte meg működését. Tevékenységének irányelve kezdettől fogva az volt, hogy céltudatos munkával gyorsabbá tegye az alapítványi adminisztrációt és alaposabbá a főfelügyeleti jog gyakorlását. E kettős irányelv azt célozta, hogy a már meglévő alapítványok vagyona biztosítottassék és a jövőben minél több közérdekű alapítvány létesüljön olyan közegészségügyi, gyermekvédelmi és köz-igazgatási kiadások állandó viselésére, amelyeket a megcsönkített állam viselni képtelen.

Nagyszámú alapítvány felügyeletéről van szó, ezek között sok olyan nagyvagyonú alapítványról, amelynek ingatlana még a változott viszonyok ellenére is hathatós segítséget nyújt egyeseknek vagy intézményeknek. Sokmiliárdos érték sértetlen megőrzése és rendeltetésszerű felhasználása függ az alapítványi főfelügyelet szabatos gyakorlásától s erre annál inkább van szükség, mert egy évszázad leforgása alatt két ízben is pusztultak el az alapítványok százai a pénz értékének leromlása következtében. E két értékleromlás tanulságait le kell vonni és megfelelő módon biztosítékot kell nyújtani arra, hogy a jövőben hasonló megsemmisülések ne érhessek az alapítványokat.

A proletárdiktatúra pusztításai közben részben megsemmisült törzskönyvek maradványaiból és egyéb nyilvántartásokból áttekinthető képet kellett szerezni a már létesült alapítványok számáról és azok vagyontárgyairól. Erre a munkára főleg azért volt szükség, mert az 1921:XXXIII. törvénycikkbe iktatott trianoni szerződés az alapítványok tekintélyes részét az utódállamok hatósága alá juttatta. Meg kellett tehát állapítani egyfelől azt a veszteséget, mely a magyar államot érte, másfelől pedig kellő anyagot kellett összegyűjteni abból a célból, hogy az utódállamoknak kiszolgáltatandó és az utódállamok által a magyar állam javára visszabocsátandó alapítványokról a tárgyalások idején hű képünk lehessen. Gondoskodni kellett ezenkívül arról is, hogy a pénz értékének fokozatos leromlása idején az alapítványok készpénzvagyona minél kisebb értékcsökkenést szenvedjen. Sajnálattal kell

megállapítani, hogy a nem ingatlannal rendelkező alapítványok törzsvagyonát nem sikerült átmenteni. Oka ennek az, hogy az alapítványok pénze főleg záloglevelekben és állampapírokban feküdt, ezek átértékelésére pedig állampénzügyi okok nem adtak lehetőséget. A kisvagyonú alapítványok legnagyobb része megsemmisült s a törvényhatóságoknak lesz a feladata a megsemmisült alapítványok jogviszonyainak rendezése.

Az alapítványi törzsvagyonok sértetlen fentartása céljából figyelmet kellett fordítani arra is, hogy a mezőgazdasági ingatlanokkal rendelkező alapítványok közérdekű szempontjai az 1920. évben folyamatba tett földbirtokrendezés során a közérdekű igénylésekkel összhangba jussanak. Indokolt volt az alapítványkezelők részéről állandóan hangoztatott az a kívánság, hogy az alapítványi ingatlanok igénybevételét lehetőleg mellőzzék. Éppen azért megkísérelték a földbirtokreform-novella keretében olyan általános érvényű rendelkezés felvételét, amely szerint a közérdekű alapítványok birtokai a birtokreformmal kapcsolatosan felmerülhető mindennemű igénybevétellel szemben már eleve hatályos védelemben részesüljenek, sőt az ilyen közérdekű alapítványok részére a földbirtokszerzés lehetősége is biztosítassék. A törvényhozás ezt a törekvést azonban csak részben és csakis kulturális alapítványokra vonatkozóan honorálta, de viszont az Országos Földbirtokrendező Bíróság minden esetben megtalálta a módját annak, hogy a karitatív alapítványok működésében rejlő közérdek szempontjai a közérdekű földhöz juttatás szempontjaival összhangba kerüljenek.

Szabályzat készült, melynek keretében elsősorban az alapítványok számbavételéről, vagyis törzskönyvezéséről kellett gondoskodni. Ebben a szabályzattervezetben megfelelő rendelkezések vannak annak biztosítására, hogy a népjóléti tárcát érdeklő összes alapítványokat törvényhatóságokként számbavegyék, jelentős adataikat felsorolják és törzskönyvez-zék s ezeket a törzskönyveket a törvényhatóságoknál és a minisztériumban folytatólagosan vezessék. Ezenkívül e tervezet olyan eljárási szabályokat is tartalmaz, amelyek alapítványok vagyonkezelésének és a jövedelem felhasználásának hatályos ellenőrzését biztosítják.

1921-től kezdődően 91 újabb alapítvány keletkezett s a minisztérium arra törekszik, hogy olyan légkör fejlődjék ki, amely fokozza az alapítási kedvet s eképp lehetővé teszi, hogy a társadalom tehetős tagjainak áldozatkészsége az alapítvány rendelkezésekben ismét legalább olyan mértékben nyilvánuljon meg, amint az elmúlt századokban történt.

A LEX VASS II.*

ÍRTA: KOVRIG BÉLA DR., EGYETEMI MAGÁNTANÁR

1928 derekán emelte törvényerőre a magyar parlament az öregség, rokkantság, özvegy-ség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítás tárgyában Vass József dr. népjóléti és munkaügyi miniszter által előterjesztett reformjavaslatot, mely 1929 január elsején hatályba is lépett.

A magyar társadalombiztosítás történetében fontos lépést jelent az 1928. évi LX. t.-c, a Lex Vass II. Rendkívüli hordereje azokban a rendelkezésekben nyilvánul meg, melyek lehetővé teszik az Országos Társadalombiztosító Intézetnek a legmesszebbmenő megelőző tevékenység kifejtését. A törvényjavaslat előkészítésének gondosságára jellemző, hogy annak megalkotását a kizárólag ezt a célt szolgáló és az egész biztosított iparforgalmi népességre kiterjedő statisztikai adatfelvétel előzte meg. A statisztikai szolgálat a felvétel alapján táblákat készített a következő összefüggésekről: munkaadók, alkalmazottak, fiatalok, alkalmazottak száma, foglalkozási csoportonként; külön a férfi és külön a nőalkalmazottak száma és egy napi keresete, foglalkozás és napibérszámok szerint az átlagos napibérszám foglalkozás-csoportonként való feltüntetésével; az irodai, külön az üzemi-férfialkalmazottak száma, életkor és napibérszámok szerint; életkor és napibérszámok szerint a háztartási férfi- és nőalkalmazottak, külön az irodai és üzemi nőalkalmazottak száma; a fiatalok alkalmazottak foglalkozási csoportonként; a munkaadók száma, üzemük nagysága és az alkalmazottak száma munkaadói foglalkozás-csoportonként; az alkalmazottak száma napibérszámok és foglalkozás-csoportok szerint; a nők irodai, üzemi és külön a háztartási férfialkalmazottak száma, életkor és a feleség életkora szerint; a gyermekkel bíró irodai, üzemi és háztartási férfialkalmazottak és külön a nőalkalmazottak száma, korév szerint és a 18 évesnél fiatalabb gyermekek száma, az apa, illetve az anya és a gyermek életkora szerint; az alkalmazottak száma nem és alkalmazási csoport szerint és korévenként.

Ennek a statisztikai felvételnek végtáblái alapján készültek a valószínűségi számítások, hogy megfelelő biztosítástechnikai kalkulációk útján feleletet kapjon a mortalitás valószínűségére, a megrokkulás valószínűségére, az özvegyiségi és árvaállapot valószínűségének a bekövetkezésére, az özvegyi állapot tartósságára és egyéb, az intézmény biztosítástechnikai mérlegét befolyásoló mozzanatokra vonatkozólag. Természetesen ezeket a számításokat lehetetlen lett volna kizárólag a speciális statisztikai adatfelvétel eredményei alapján elvégezni, ezért ahol megfigyelési anyag hiányában a statisztikai alap nem állott rendelkezésre, a külföldön eddig megállapított és hasonló biztosítási intézmények létesítésénél is használt statisztikai alapok is figyelembe jöttek.

Az öregségi és rokkantsági biztosítás költségeinek fedezése egy olyan átlagjáruléktertel megállapításával történt, mely a tőkefedezeti rendszer szerint fedezi a biztosítási kötelezettségeket. A biztosításnak matematikai felépítésével ugyanis a tőkefedezeti rendszerrelvi érvényesültek és pedig a járulék tartalmak mindenkor 4%-os kamatozásának figyelembevételével. A tőkefedezeti rendszer javára szól, hogy megelőzi a biztosítás költségeinek idővel rohamos emelkedését, melynek mindenütt be kell következnie, ahol a kezdeti költségek mérséklése folytán a felosztó-kirovó rendszer szerint építették fel a biztosítás mérlegét. A 4%-os kamatláb, bár az adott hitelezési viszonyok mellett talán átmenetileg alacsonynak tűnik fel, a la longue azonban nagy biztonságot nyújt a biztosítás pénzügyi alapjainak.

* Kiegészítésül az előbbi fejezet Vass József reformmunkásságát tárgyaló részéhez.

A statisztikai adatokra való hivatkozást és az egyes számítási alapokra való utalást szükségesnek tartottam előre bocsátani, mert a legritkábban fordul elő az, hogy valamely kormányzat egy speciális és kizárólag szociális biztosítás célját szolgáló országos statisztikai felvétellel készítette volna elő valamely társadalombiztosítási javaslatát.

Mint már említettem, az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítás költségeit az előbb ismertetett biztosítástechnikai módszerrel megállapított és minden biztosított után fizetett átlagjárulék fedezi, amely a biztosítottak összességére vonatkozólag és pedig oly módon állapítandó meg, hogy fedezze a törvény rendelkezései alapján fizetendő szolgáltatásokkal, egészségvédő és gyógyító eljárásokkal, továbbá a biztosítás igazgatásával járó kiadásokat.

A tényleges javadalmazás alapján fizetett járulékok a tényleges javadalmazás 4%-át nem haladhatják meg.

A népjóléti és munkaügyi miniszter minden ötödik esztendőben biztosítástechnikai módszerrel vizsgálhatja felül, hogy a biztosításra ható tömegjelenségekben nem mutatkozik-e olyan méretű eltolódás, amely a járulékoknak törvényhozási változtatását teszi szükségessé. Ebből a célból az intézet az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítás minden fontosabb mozzanatára kiterjedő statisztikai megfigyelő szolgálatot szervez.

Öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosításra kötelezettek az összes iparigazolvány vagy iparendély alapján üzhető, képesítéshez kötött vagy nem kötött vállalatok és üzemek, a bányászat és kohászat, a nagyobb építkezések, a közlekedési és hajóvállalatok, a fuvarozási vállalatok, stb., úgyszintén a kereskedelmi vállalatok, pénzintézetek, irodák és hivatalok. Eszerint az öregségi és rokkantsági biztosításra kötelezettek nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül mindazok a munkavállalók, akik az előbb említett biztosítási kötelezettség alá eső vállalat, üzem, hivatal vagy foglalkozás körében, mint munkavállalók munkabér fejében munkaviszonyban illának.

A munkavállalók közül a tisztviselőkre, a művezetőkre, a kereskedősegédekre és általában a hasonló állásban lévő és rendszerint havi vagy évi fizetéssel alkalmazottakra, továbbá a vállalatoknak havi vagy évi javadalmazásban részesülő segédalkalmazottaira, egyszóval az úgynevezett magánalkalmazottakra az öregség és rokkantság esetére szóló biztosítási kötelezettség csak akkor vonatkozik, ha javadalmazásuk a havi 500, illetőleg az évi 6.000 pengő nem haladja meg. Ezeknél az öregségi biztosítási járulék a tényleges javadalmazásnak 5%-a.

Az állami hozzájárulás a szóbanlévő kötelező biztosítás alapjaihoz az 1933/34. költségvetési évtől kezdve évi 4 millió pengő lesz, amely összeg ezután 50 éven keresztül a hozzájárulásnak 5%-ával emelkedik és az 1983/84. költségvetési évtől évenként állandó. Az említett hozzájáruláson kívül és azon a 2,200.000 pengő hozzájáruláson felül, melyet az állam az Országos Társadalombiztosító Intézet ügyviteli költségéhez az 1927: XXI. t.-c. értelmében fizet, még évenként egy millió pengővel járul az Országos Társadalombiztosító Intézetnek és a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének ügyviteli költségeihez. Itt említem meg, hogy a törvény értelmében az öregségi és rokkantsági kötelező biztosítás keretében előreláthatóan 656.953 munkavállaló fog tartozni és ezek után a várható járulékjövedelem 37,437.883 pengő, mely összegből a biztosítás megindulásával 4,464.211 pengőt az állam hozzájárulása fedez és így a termelést most évi 32,973.672 pengő terheli.

A magyar öregségi és rokkantsági biztosításban érvényesülő egyik alapelv: a munkásbiztosításnak társadalombiztosítássá való kifejlesztése. Ez két vonatkozásban nyilatkozik meg: a munkás- és a magánalkalmazottak öregségi és rokkantsági biztosításának egységesítésében s az önálló iparosok és kereskedők biztosításának a társadalombiztosítási rend-

szerbe való bevonásában. Az öregségi és rokkantsági biztosításnak a munkások és magánalkalmazottak részére való egyidejű és egymással kapcsolatos megvalósítását a törvénynek a fogalmak meghatározására, a szolgáltatásokra, a járulékok kulcsának megállapítására és a két munkavállalói csoport biztosításának szervezetére vonatkozó rendelkezéseiben csak a vezérlő alapelv rovására tett engedményekkel lehetett kifejezésre juttatni. Már előbb említettem, hogy a munkások szolgáltatásai a tényleges munkabérekhez arányított 4% értékkel bíró járulék, a magánalkalmazottak – ezek alatt az évi, vagy havi javadalmazásban részesülő tisztviselőket, művezetőket, kereskedősegedeket, segédalkalmazottakat és általában a hasonló állásban lévőket értjük – számára biztosított szolgáltatásokat pedig a magánalkalmazottak mindenkori javadalmazása 5%-ának megfelelő értékű járulék és az állami hozzájárulás fedezi.

Ennek megfelelően a két járulékkulcs között mutatkozó 1%-os különbség lehetővé teszi azt, hogy a magánalkalmazottak javára többlétszolgáltatást nyújt az intézet. A biztosított öregségi járadékra igényjogosult abban az esetben, ha 65. életévét és a 400 járulékhétben megállapított várakozási időt betöltötte és ha várománya ép. A biztosított várománya ugyanis megszűnik, ha a biztosított után valamely naptári évben 13-nál kevesebb hetijárulékot róttak ki. Rokkantsági járadékra igényjogosult az a biztosított, aki állandóan rokkant, a rokkantsági járadékra megállapított 200 járulékheti várakozási időt betöltötte és várománya ép.

Az öregségi vagy rokkantsági járadék a járadéktörzsből és a fokozódó járadékrészből áll. A járadéktörzs évi 120 pengő; a járulékok számával arányosan fokozódó járadékrész egy-egy évre a biztosított után lerótt járulék összegének 24%-a. Fontos családpolitikai célt szolgál a törvénynek az a rendelkezése, hogy az öregségi vagy rokkantsági járadékra igényjogosult egyén minden olyan gyermek után, aki a járadékos elhalálozása esetén árva-járadékra lenne jogosult, a járadék 5%-ának megfelelő gyermekpótlékban részesül.

Özvegyi járadékra igényjogosult a meghalt biztosítottnak felesége, ha a meghalt biztosított a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte, várománya ép, úgyszintén a meghalt öregségi, rokkantsági járadékos felesége, mindkét esetben azzal a feltétellel, hogy a hátrahagyott feleség életének 65. évét betöltötte vagy állandóan rokkant. Az özvegyi járadék 50%-a annak a járadéknak, amelyre a meghalt házastársnak a törvény rendelkezései alapján igénye vagy várománya volt.

Árvajáradékra igényjogosult az elhalt öregségi vagy rokkantsági járadékosnak, továbbá annak a biztosítottnak, aki a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte és halálakor várománya ép volt, törvényes és törvényesített gyermeke 15. életévének betöltéséig, ha pedig teljesen kereséktelen, vagy ha hivatásra való kiképzésben részesül, vagy iskolai tanulmányokat folytat, 17. életévének betöltéséig. A teljes árvajáradék 30%, a félárvajáradék 15%-a annak a járadéknak, melyre a meghalt szülőnek e törvény rendelkezései alapján igénye vagy várománya volt.

A munkások és a magánalkalmazottak járulékkülönbsége kifejezésre jut a szolgáltatásoknál annyiban, hogy míg az öregségi járadéknál a törvény a munkás és a magánalkalmazott között különbséget nem tesz, addig a rokkantság meghatározásánál rokkantnak tekinti azt a munkást, aki egészségének megromlása vagy testi fogyatkozása következtében szellemi képességének és testi erejének megfelelő munkával nem tudja megkeresni a hozzá hasonló képzettségű és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges munkavállalók átlagos javadalmazásának egyharmadát, viszont a magánalkalmazotti csoportba tartozók közül már azt is rokkantnak minősíti, aki a túlnyomólag

szellemi munkát végző és vele azonos munkavállalói csoportba tartozó hasonló képzettségű és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges munkavállalók átlagos javadalmazásának a felét nem tudja megkeresni. Ugyancsak különbséget tesz a törvény az özvegyi járadék megállapításánál is, amennyiben a magánalkalmazottak felesége a férj halála esetében, – korára és egészségi állapotára való tekintet nélkül – özvegyi járadékra jogosult, ha az elhalt férj a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte, vagy ha öregségi és rokkantsági járadékot élvezett. Az árvajáradék megállapításánál a törvény az elhalt magánalkalmazott gyermekének korhatárát a munkás gyermekének 15 éves korhatárával szemben 18. évben állapítja meg.

Ezzel szemben a magánalkalmazott öregségi vagy rokkantsági járadéka ugyancsak az évi 120 pengős járadéktörzsből áll, azonban a járulékok számával arányosan fokozódó járadékrész egy-egy évre a biztosított után lerótt járulékok összegének nem 24%-a, mint a munkásoknál, hanem annak 19%-a.

A számítások igazolják, hogy ily módon a biztosítás szolgáltatásai és ellenszolgáltatásai kölcsönösen arányban vannak. Ez a körülmény kifejezésre jut a járulék fizetésében is, mert a munkások szolgáltatásait a tényleges munkabérükhöz arányított 4%, a magánalkalmazottak számára biztosított szolgáltatásokat pedig a magánalkalmazottak mindenkori javadalmazása 5%-ának megfelelő értékű járulék és az állami hozzájárulás fedezi. Kétségszűdhatalan eszerint, hogy a magánalkalmazottak részére igazságos a többlétszolgáltatások nyújtása, hiszen ennek arányában a magánalkalmazottak a „munkásjárulék”-nál magasabb járulékkal fedezik a nyugdíjbiztosítás költségeit. Igazságtalan csak az lenne, ha a törvény egyenlő járulékulcs mellett biztosítana különböző szolgáltatásokat a biztosított munkásnak és magánalkalmazottnak.

Özvegyi járadékra igényjogosult az elhalt biztosított feleség után hátrahagyott teljesen munkaképtelen özvegy férfi is, akit felesége elhalálozását közvetlenül megelőző két esztendő folyamán munkaképtelenségére való tekintettel, saját háztartásában és túlnyomólag saját keresményéből tartott el. Természetesen rokkantjáradékra nem igényjogosult az, aki rokkantságát szándékosan okozta, viszont az elhalt után sem özvegyi, sem árvajáradékot nem szabad megállapítani, ha a biztosított halálát öngyilkosság idézte elő.

Minthogy a nagyobb pénzüzeteknek és gyáraknak vállalati nyugdíjintézményei a kötelező biztosítás szolgáltatásainál magasabb értékű szolgáltatásokat nyújtanak, a törvény a biztosítási kötelezettség alól mentesíti azokat az alkalmazottakat, akik tagjai egy a népjóléti és munkaügyi miniszter által elismert és legalább negyven – pénzüzeteknél legalább huszonöt – tagot számláló vállalati nyugdíjintézménynek. Természetesen a törvény szigorú kikötésekhez fűzi a jóváhagyást.

Az elismert vállalati nyugdíjpénztárak a minisztérium közvetlen ellenőrzése alatt, mint önálló jogi személyek működnek, a fenntartó vállalat pedig nyugdíjintézményének kötelezettségeiért készfizetői kezességgel felel. Ha a vállalati nyugdíjpénztárt több vállalat együttesen tartja fenn, az ilyen közös nyugdíjpénztár elismerésének feltétele az is, hogy az elismert vállalati nyugdíjpénztárt fenntartó vállalatok a törvény és alapszabályszerinti kötelezettségeikért egyetemlegesen felelősek. A várakozási időbe a nyugdíjintézmény köteles beszámítani tagjainak más vállalati nyugdíjpénztárnál vagy a kötelező biztosítás intézményeiben biztosítottként a várakozási idő keretében eltöltött idejét.

Hogy a nyugdíjintézetbe való tartozóság ne kösse valamely vállalathoz az alkalmazottat, a törvény kötelezővé teszi mind az elismert vállalati nyugdíjintézmények között, mind valamely elismert vállalati nyugdíjpénztár és a kötelező biztosítás országos intézményei

között az alkalmazott javára egybegyűlt járuléktartaléknak transzferálását, valahányszor a tag egy elismert nyugdíjintézetből kilép. Sajnos, a transzferálás kötelezettsége nem a teljes járuléktartalékra, hanem egy olyan értékű fiktív járuléktartalékra vonatkozik, mely az illető javára akkumulálódott volna, ha biztosítási idejét nem a vállalati nyugdíjintézménynél, hanem a kötelező biztosítás intézményénél töltötte volna és az utóbbinál érte mindenkori javadalmazásának 5.2%-ának megfelelő járulékot fizetett volna.

A magánalkalmazottak és a munkások által lerótt járulékokat teljesen különválasztottan kezelik és gyümölcsoztetik, aminek következtében a járuléktartaléknak kezelésébe csak azok tudnak befolyjni, akik a járuléktartalék felgyülemeléséhez anyagi erejükkel hozzájárultak. A magánalkalmazottaknak tehát nincs beleszólásuk a munkás járuléktartalékok gyümölcsoztetésének módjában és viszont. Ennek biztosítása céljából az Országos Társadalombiztosító Intézet közgyűlése által a saját kebeléből választott munkaadókból és munkásokból álló paritásos bizottság, mint önkormányzati szerv, ellenőrzi a munkások járuléktartalékának kezelését, a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete keretében pedig a magánalkalmazottak és munkaadók paritásos bizottsága fogja ellátni a magánalkalmazottak járuléktartalékának ellenőrzését.

A járadékigény megállapítása terén is érvényesül ez a teljes kettőzöttség, amennyiben mindkét intézetnél külön paritásos járadékmegállapító bizottság bírálja el az igénybejelentéseket.

A megrokkánás megelőzése és az ideiglenes rokkantállapot megszüntetése céljából szervezendő egészségvédő és gyógyító eljárás gyakorlására alkalmas gyógyintézmények külön létesíthetők a magánalkalmazottaknak autonóm biztosító szervezete és az Országos Társadalombiztosító Intézet keretében.

A két munkavállalói csoport öregségi és rokkantsági biztosításának alaki egységesítése ellenére teljes mértékben érvényesülnek a magánalkalmazottak különleges viszonyaival számoló korrekatívumok: megkülönböztetett szolgáltatások, ennek megfelelően különböző járulékulcs, szervezeti különválasztás, a magánalkalmazottak járulékainak kezelése, a járuléktartalékoknak gyümölcsoztetése, a járadékigény megállapítása és az egészségvédő és gyógyító eljárások tekintetében.

Ebben az elgondolásban egészséges összhangba lépnek a társadalombiztosítási ágazatok egységesítését és a különböző társas csoportok eltérő életviszonyainak figyelembevételét hangsúlyozó törekvések.

A munkásbiztosításnak társadalombiztosítássá való kiépítésére irányuló törekvés érvényesül a parlament elé most terjesztendő és az 1928. évi XL. törvénycikket kiegészítő új novelláris törvényjavaslatban, amely szerint a magyar kézművesség körülbelül 200.000 főt számláló tömege nyugdíjbiztosításának szervezete bekapcsolódik az Országos Társadalombiztosító Intézet működésébe. A kézművesek tagjai közül azok, akik kívánják öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosításukat, az 1928. évi XL. törvénycikk alapján éppen úgy, mint a kereskedők, önkéntesen biztosíthatják magukat, a jövőben azonban a szóbanforgó törvényjavaslat törvényerőre való emelkedése esetén a kézművesség kötelezőleg lesz biztosítva öregség és rokkantság esetére.

Már az 1927. évi XXI. t.-c. rendelkezései szerint az Országos Társadalombiztosító Intézet a biztosításra kötelezett vállalatokra, üzemekre, hivatalokra és foglalkozásokra vonatkozólag egészségvédő és balesetelhárító óvórendszabályokat bocsát ki, amelyek bizonyos berendezések és készülékek alkalmazását is elrendelhetik. Az 1928. évi XL. t.-c. rendelkezései alapján az Országos Társadalombiztosító Intézet a járulékok 6%-át az Intézetnek öregség, rokkantság,

özvegyiség és árvaság esetére szóló biztosítás egészségvédő és gyógyító-eljárásalapja javára köteles fordítani, minek következtében intézményesen elejét veszik az egészségvédelmi célt szolgáló összegek adminisztrációs célokra való igénybevételének. A törvény rendelkezései alapján fizetett biztosítási járulékok ugyanis más célokra nem fordíthatók, mint az előbb ismertetett szolgáltatások nyújtására, a tömeges és egyéni korai megrokkánás megelőzésére és az ideiglenes rokkantság megszüntetésére irányuló egészségvédő és gyógyító eljárásra, gyógyintézmények létesítésére és az igazgatás költségeinek fedezésére.

A törvénynek a biztosítás pénzügyeit és az egészségvédő és gyógyító szolgálatot szervező rendelkezései egyaránt szolgálják a népesség és az általános társadalompolitika céljait. A törvény szerint az egészségvédő és gyógyító eljárást ugyanis a szóbanlévő biztosítás keretében három célból lehet lefolytatni: a biztosított népesség korai megrokkánásának megelőzése, a rokkantállapot bekövetkezése időpontjának késleltetése és az ideiglenes rokkantság megszüntetése céljából.

Míg a betegségi biztosításban a gyógyítóeljárás (therápia) jelentősége a megelőzésnél (prophylaxis) nagyobb, a rokkantsági biztosításnál a gyógyító eljárás csak másodlagos jelentőségű és az egészségvédő és gyógyító eljárás rendelkezésére álló vagyoni erőt elsősorban és túlnyomórésztben a megelőzés, a prophylaxis céljaira kell fordítani. Ebben az öregségi és rokkantsági biztosításban a gyógykezelés nem biztosítási szolgáltatás, nem jog, hanem lehetőség.

A gazdaság és társadalompolitikai szempont egyidejűleg érvényesül azáltal, hogy a biztosítás járuléktartalékainak tekintélyes része az építő tevékenység fokozását célzó elhelyezkedést nyer. A lakásépítés fokozása ugyanis 17 főiparágat és azon belül negyvennél több mellékiparágat lendít fel, tehát annak támogatása az egész ipari termelésben érezteti üdvös hatását. Az iparnak erőteljes foglalkoztatása kedvező viszonyokat teremt. A munkapiac megszünteti a munkabérek sülyedését, növeli a munkavállalók fogyasztóképeségét, minek következtében bővül terményeinknek belföldi piaca is. Kétséget sem szenved, hogy az öregségi és rokkantsági biztosítás pénzügyi rendszere a modern lakáspolitikának fundamentuma. De a lakásépítés fokozása révén friss pezsgésnek induló gazdasági élet előnyt jelent államháztartási szempontból is, mert a vállalkozás fejlődésével emelkedik az adóknak hozadéka is.

Az egészségvédő és gyógyító eljárás végig fogja kísérni a biztosított népesség tagjait a fogamzástól vagy a születésétől kezdve életük alkonyáig. A vonatkozó rendelkezések megalapozzák tehát egy nagyvonalú társadalom-egészségügyi politikának minden lehetőségét. A pénzügyi erőforrások bőségétől, a biztosított népesség megértésétől és a végrehajtásra hivatott orvosok lelkiismeretességétől, ügybuzgóságától függ elsősorban az öregségi és rokkantsági biztosítás társadalomegészségügyi elgondolásának gyakorlati megvalósítása. Három gondolat kapcsolódik tehát egybe az öregségi és rokkantsági biztosítás elgondolásában: az életkockázatok anyagi hátrányainak kiegyenlítését célzó járadék-biztosítás pénzügyi koncepciója, a szociális lakáspolitikai elképzelése és az előbbi kettővel összefüggő, tervszerű társadalomegészségügyi politika. E három együttvéve hivatott az iparforgalmi népesség családjait megerősíteni, egészségében megvédeni és megacélozni, hogy az életgondok terheinek csökkentése, a családiasodás kifejlesztése és a faj egészségének izmosodása megerősítse ezeknek a társadalmi rendeknek hűségét és ragaszkodását ahhoz az országhoz, amely történelmének mai gondterhes napjaiban is intézményesen kívánta munkálni életük szebbé tételének feladatát, biztosítván őket előbb a betegség és a baleset, majd pedig az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére.

A CSALÁDI ÉLET VÉDELME A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKÁBAN

ÍRTA NAGYSZENTMIKLÓSI DRÉHR IMRE DK. ÁLLAMTITKÁR

Az államnak és társadalomnak alapja, egyúttal az emberi közösségek legkisebb sejtje a család. Minden társadalomnak, államnak boldogulása attól függ, hogy ez az alapsejt egészséges maradjon, mentesüljön azoktól a káros hatásoktól, amelyek létét veszélyeztetik. A családnak úgy gazdasági, mint erkölcsi tekintetben be kell illeszkednie az emberiség nagy céljaiba.

A kapitalizmus jegyében kibontakozó modern gazdasági élet legfőbb céljának a gazdasági élet ama törvényét tartja, hogy minél kisebb anyagi áldozattal, mennél nagyobb értéket termeljen és ezek alatt az áldozatok alatt csakis az *anyagi* kiadásokra gondol. A gazdasági élet figyelmen kívül hagyja azokat az *etikai* értékeket, amelyeket a keresztény család képvisel és a kapitalista termelési rendszer a vagyontalan embereket csakis munkaerejük szempontjából értékeli. Ámde az emberi munkaerő elválaszthatatlan az ember egyéniségétől és ezért az az ember, aki csak munkájával vesz részt a termelésben, emberi egyéniségének, méltóságának biztosítása céljából védelemre szorul. Ezt minden modern állam felismerte és iparkodik szociálpolitikájában érvényesíteni. Így gátat akar vetni annak, hogy az egyoldalú kapitalista felfogás, amely az emberben csak munkagépet lát, kíméletlenül érvényesüljön. Nem engedheti meg, hogy erejét meghaladó munkára kényszerítse a férfit, hogy idő előtt meg ne rokkanjon, hasonlóképpen, hogy kizsákmányolja az asszony munkaerejét és ezzel lehetetlenné tegye anyai hivatásának gyakorlását, vagy hogy a kapitalizmus olyan munkába fogja a gyermeket, amely testi és lelki fejlődését veszélyezteti.

A szociálpolitika a gyengébb társadalmi osztályok védelmét szolgálja és így közvetlenül a társadalom legértékesebb sejtjének, a családnak fennmaradását biztosítja. A szociálpolitikának azok a rendelkezései, amelyek a munkaidőre, a munkabérre, a munka körülményeire (műhelyviszonyok, egészségügyi feltételek, ártalmas anyagokkal való munka) vonatkoznak, nemcsak az ember egyéniségét, hanem a család gazdasági boldogulását is szolgálják. Ugyancsak a szociálpolitikával kapcsolatban gondoskodik az állam arról, hogy a dolgozó embernek és családtagjainak az egészségét megvédje, betegség esetén gyógyítsa, a betegség esetére szóló biztosításban gondoskodik a család fennmaradásáról akkor is, ha a családfő kiöregedik, megrokkban vagy meghal: öregség, rokkantság esetére szóló biztosítás keretében. Vagyis az állam szociálpolitikai működésében egyrészt család, másrészt anya- és gyermekvédelmi működést is fejt ki.

A magyar szociális biztosítás két alaptörvénye: a betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló 1927. XXI. t. c. és az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítást szabályozó 1928. évi XL. t. c. A szociális gondoskodásnak ez a két főpilére dr. Vass József nevéhez fűződik.

A betegségi biztosításra kötelesek az iparban, kereskedelemben, bányászatban, forgalomban és háztartásban alkalmazottak, míg az öregségi biztosításra általában ugyanazok, kivéve az állami, törvényhatósági és községi intézményekben alkalmazottakat, valamint ideiglenesen a háztartási alkalmazottakat (házi cselédeket).

A betegségi biztosításra kötelezettek biztosítási járulékaikat felerészben a biztosítottak,

felelősségben a munkaadók fedezik és betegség esetében orvosi gyógykezelést kapnak, a megbetegedés napjától kezdve legalább egy évig, azonkívül gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyászati segédeszközöket (szemüveg, sérvkötő, munka stb.), táppénzt, ha a betegség keresetképtelenséggel jár, egy éven át a biztosított tényleges javadalmazásának vagy átlagos napi-bérének 60 százalékában, végül a családtagok részére orvosi gyógykezelést, gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyászati segédeszközöket, a megbetegedés első napjától kezdve egy évig, vagyis betegség esetén nemcsak a biztosítottól, hanem családjáról is gondoskodik a szociális biztosítás, amit kiegészít az, hogy szülés esetében, ha az anya van biztosítva, úgy a szükséges szülészeti gyógykezelést, terhességi segélyt, a terhesség hat hetére, gyermekágyi segélyt a szülés napjától kezdve hat héten át, az átlagos napi-bér teljes összegében, szoptatási segélyt, a gyermekágyi segély megszűnését követő tizenkét héten át, napi 60 fillér összegben. Ha pedig nem az anya volt biztosítva, hanem a férje, úgy a feleség kapja a szükséges szülészeti segédkezelést, gyógykezelést, terhességi segélyt, a terhesség utolsó négy hetére, továbbá gyermekágyi segélyt, a szülés napjától kezdve hat héten át, végül szoptatási segélyt, a gyermekágyi segély megszűnését követő tizenkét héten át. A feleség terhességi és gyermekágyi segélye napi 40 fillér, szoptatási segélye pedig 30 fillér. A betegségi biztosításban családtagok a következők: a biztosító házastársa, gyermeke, mostoha gyermeke, unokája, szülője, nagyszülője, ha a biztosított saját háztartásában tartja el őket. Segélyezésre a feleség minden esetben, a gyermek, unoka, testvér 16. életévének betöltéséig, a férj, szülő és nagyszülő pedig 65. életévének betöltésétől kezdve igényjogosult. Ha testi vagy szellemi fogyatkozás következtében keresetképtelenek, úgy ezek a korhatárok módosulnak.

Baleseti biztosításra ugyanazok kötelesek, akik betegségi biztosításra, azonban ennek költségeit kizárólag a munkaadók fizetik. Ha a munkás balesetet szenved, akkor a balesetet szenvedőt, vagy pedig ha meghalt, a biztosított halálával okozott kár fejében a családtagokat kell kártalanítani. Ha a biztosított teljesen keresetképtelen lesz, javadalmának kétharmad része jár neki, ha pedig meghal, családja temetkezési segélyt és a halál napjától kezdve évi járadékot kap és pedig az özvegy a meghalt férje javadalmazásának 20%-át, a törvényes és törvényesített gyermekek pedig a 16. életévig, az elhalt beszámítható javadalmazásának 15%-át, ha pedig teljesen árván maradnak, annak 30%-át kapják. Ha a járadékos gyermekek közköltségen, nyilvános intézetben nyerne elhelyezést, az elhelyezésük idejére eső járadékukat javukra tőkésíteni kell.

Az öregségi járadékokra igényjogosult az 1928: XL. t. c. szerint az a biztosított, aki 65. életévét és az öregségi járadékra vonatkozóan megállapított várakozási időt, a 400 járulékhetet betöltötte. A rokkantsági járadékra igényjogosult az a biztosított, aki állandóan rokkant, a rokkantsági járadékra megállapított 200 járulékhetet betöltötte. Ha a rokkantság nem állandó, azonban legalább egy éven át, megszakítás nélkül tart, vagy a rokkantság a betegségi biztosítási táppénz megszüntetése után fennmarad, úgy rokkantsági járadékra igénye van. Az öregségi vagy rokkantsági járadék évi 120 pengő járadéktörzsből áll, amelyik a befizetett járulékok összege szerint emelkedik. Az öregségi vagy rokkantsági járadékra igényjogosult egyén gyermekei után 5%-nak megfelelő gyermekpótlékban részesül. Özvegyi járadékra igényjogosult az elhalt biztosítottnak 65 éven felüli, vagy munkaképtelen felesége, ha az elhalt biztosított 200 járulékhetes várakozási időt betöltött. Ellenben a tisztviselőknek, a művezetőknek, a kereskedősegédeknek és a rendszerint havi vagy évi fizetésben részesülő egyéneknek a felesége, a férj halála esetében munkaképességre és egészségi állapotára való tekintet nélkül özvegyi járadékra jogosult, ha az elhalt férj a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte, vagy ha öregségi vagy rokkantsági járadékot élvezett.

Árvajáradékra jogosított a törvényes vagy törvényesített gyermek, 15. életévének betöltéséig, ha pedig keresőképtelen vagy kiképzésben részesül, 17. életévének betöltéséig. Az özvegyi járadék 50%-a, a félérvajáradék 15%-a, teljes árvajáradék pedig 30%-a annak a járadéknak, amelyre az elhalt házastársnak, illetve szülőnek igénye volt.

A szociális biztosításnak ez a két ága megakadályozza azt, hogy a családfő betegsége, balesete, öregsége, rokkantsága vagy elhalálozása a családot nyomorba döntse. Egy hiánya van, hogy az ország népességének csak egyharmad részére terjed ki és nem vonatkozik a mezőgazdaságban foglalkoztatott népességre. Azonban a szociális biztosításnak a földműves lakosságra való kiterjesztése a közel jövő feladata, amely meghozza az ország gerincét alkotó népességnek a megnyugvását.

A családok életének nyugodt menetét van hivatva biztosítani az anyavédelem. Az 1928. évi V. t. c. az iparban és némely más vállalatokban foglalkoztatott nők részére biztosítja azt a jogot, hogy munkájukat a szülést megelőző hat héttel abbahagyják és megtiltja, hogy a szülést követő hat hét előtt munkába állíthatók legyenek. E törvény az anyának biztosítja az állapotával járó különös védelmet, nehogy ezekben az időkben munkára kényszerítse, az anya egészségét tönkretégye és jövő családanyci hivatását teljesen lehetetlenné tegye.

A család egyik legmagasztosabb feladata a gyermekek felnevelése. A család karöltve az egyházzal és állammal, neveli fel az új nemzedéket. A nevelés eléri célját, ha a gyermek vallásos, hazafias, munkabíró tagjává lesz a társadalomnak, hasznos polgára a hazának. Ha azonban a család ennek a hivatásának nem tesz eleget, ekkor e munkáját átveszi a gyermekvédelem. A gyermekvédelem eszerint kiegészítő tevékenység, amelynek célja a család nevelő munkájának kiegészítése, esetleg pótlása. A gyermekvédelem lényege nem a nevelés, hanem bizonyos esetekben a gyermekvédelemnek eszköze lehet a nevelés. Így a gyermekvédelemnek be kell avatkoznia akkor is, ha a szülők hiányoznak, ha a gyermek árvaságra jutott, szülői elhaltak, vagy ha házasságon kívül született és így nem élvezte a család támogatását. A gyermekvédelemnek kell beavatkoznia akkor is, ha a szülők a gyermeket anyagi okokból eltartani nem képesek, vagy pedig erkölcsi okokból a gyermek náluk nem hagyható. De akkor is be kell avatkoznia a gyermekvédelemnek, ha a család nevelési eszközei nem elégségesek a gyermek felnevelésére, ha tehát a gyermek testileg, szellemileg, vagy erkölcsileg abnormis. Ide tartoznak a gyógypedagógiai nevelésre szoruló, a siketnéma, vak, nyomorék, az elmebeteg és bűnöző gyermekek. A gyermekvédelem hazánkban megoszlik az állam és a társadalom között. Az állam adja a tekintélyt és azoknál a gyermekvédelmi intézményeknél, amelyek állami gyermekvédelem céljait vannak hivatva szolgálni, az összes költségek kétharmadát. Így az Országos Gyermekvédő Ligánál, az Országos Stefánia Szövetségénél, a Katolikus Patronage Egyesületnél. A társadalom szolgáltatja a gyermekvédelemnél az önkéntes munkát, felkutatja a támogatásra szoruló gyermekeket, általában kiegészíti a nehézkes állami adminisztráció munkáját.

Minden állami gyermekvédelem s a legtökéletesebb gyermekvédelmi törvények értéketlenek, ha hiányzik a társadalmi lelkiismeret, amelyik egyedül tudja a gyermekvédelmet élő valósággá tenni. A magyar gyermekvédelemben általános és igazságügyi gyermekvédelmet ismerünk. Igazságügyi gyermekvédelem a bűnöző és erkölcsi romlás veszélyének kitétt gyermekek védelme, minden más gyermekvédelmi tevékenység az általános gyermekvédelem keretébe tartozik. Az általános gyermekvédelem főbb ágai: 1. az anya- és csecsemővédelem, 2. a gyermek egészségügyi védelme, 3. az elhagyott gyermekek, 4. a hadiárvák, 5. a testi vagy szellemi fogyatkozásban levő gyermekek védelme.

Az elhagyott gyermekek védelme az 1901: VIII. és XXI. törvényekken alapszik.

Ezek a törvények megadják minden elhagyott gyermeknek a jogot, hogy az államtól ellátást igényeljen. Azonban Széll Kálmánnak ez az elgondolása a gyakorlati megvalósulásban a keresztény család alap gondolatával ellentétbe jutott, mert a gyermeket csak akkor részesítették támogatásban, ha a családból eltávolították és idegen nevelőszülőkre bízta. Ezt a természetellenes és a keresztény családiasság eszményével ellentétes álláspontot szüntette meg Vass József, 1924-ben kiadott 15.000. számú rendeletével, amely a keresztény erkölcs és verség ősi kötelekeinek figyelembevételével elrendelte, hogy a támogatásra szoruló gyermekeket elsősorban saját családjukban kell elhelyezni s csak ha a család, vagy vérszerinti hozzátartozók az állami segítséggel sem tudják eltartani, vagy egészségügyi, illetve erkölcsi okokból nem megbízhatók, akkor szabad intézetekbe, vagy nevelőszülőkhöz kihelyezni. Az 1925. évi 2.000. számú rendelete pedig megállapította az állami gyermekmenhelyekbe való beutalás feltételét, hogy gyámhatóságok a 15. élen aluli gyermeknek anyagi, vagy erkölcsi elhagyatottságát megállapítsák. Anyagi elhagyatottságról van szó, ha a gyermeknek szülei nincsenek, vagy a gyermeket eltartani nem képesek, vagy a szülők ismeretlenek. Erkölcsi elhagyatottság az, ha a 15. éven aluli gyermek a hozzátartozói környezetében veszélyeztetve van, vagy erkölcsi züllésnek indult. A magyar állami gyermekvédelemnek ezek az alapvető rendelkezései teszik lehetővé, hogy az ország kilenc állami gyermekmenhelyén mintegy 60.000 elhagyott gyermek találjon otthont. Az állami gyermekmenhelyek azonban lényegükben egy-egy gyermekkórházzal ellátott gyermekvédő hivatalok, ahol az elhagyottá nyilvánított gyermekeket törzskönyvezzik, amennyiben betegek, a kórházban gyógyítják vagy vérszerinti hozzátartozókhoz, vagy intézetekbe, vagy pedig nevelőszülőkhöz helyezik ki őket. A menhelyek folyósítják a tartásdíjat, a ruházatot, gondoskodnak a gyermekek iskoláztatásáról, gyógykezeléséről. Az olyan községet, ahol nagyobb számú menhelyi kötelekbe beutalt gyermek van, gyermektelepnek hívják. Itt a teleporvos ellenőrzi a gyermekek egészségét, a velük való bánásmódot pedig a telepfelügyelő. Az állami gyermekmenhelyen elhelyezett gyermekek gondozási idejét, ha kiképzésük érdekében kívánatos, 18. életévükig meg lehet hosszabbítani.

Az állami gyermekmenhelyek munkáját a gyermekvédelmi intézmények egész sorozata egészíti ki. Az állami gyermekmenhely a legkülönbözőbb társadalmi intézményekben tartásdíj fizetésével biztosítja a nyomorék, vak, süketnéma, tüdőbeteg gyermekek gyógykezelését, nyaraltatja a vérszegény gyermekeket, árvaházakban, internátusokban nevelteti az iskolai továbbképzetésre érdemes, kiváló tehetségű gyermekeket s zárt intézetekben gondoztatja a családnál el nem helyezhető, züllésre hajlamos kiskorúakat.

A hősi halált haltak, valamint a világháborúban megrokkantak gyermekeinek a felnevelését hadiárva járadékkal, illetve nevelési pótlékkal, tanulmányi ösztöndíjjal és intézeti elhelyezéssel teszik lehetővé. Az első a háromévenként működő igénymegállapító bizottságnál kell kérelmezni, az utóbbi kettőért pedig minden év júniusában kell a népjóléti miniszterhez folyamodni. Tanulmányi ösztöndíjakra igényt tarthat az a kitűnő előmenetelű hadiárva, aki közép- vagy felsőiskolába jár, vagy tanonckiképzésben részesül. A hadiárva intézetek részben államiak (a székesfehérvári Vass József, a váci Szilágyi Dezső, a váci bőripari szakiskola, az ikervári állami a fiú-, a nyíregyházi Erzsébet és a tokaji hadiárvaház pedig leánynevelőkének számára). Ezenkívül a magánintézetek nagy számában tartásdíj mellett helyeznek el mintegy 3000 hadiárvát.

A gyermekvédelem ügye újabb szabályozás előtt áll, az anya- és csecsemővédelmi törvény, a sokgyermekes családok támogatása már a közel jövőben törvényhozási tárgyalásra kerül, azután pedig az általános gyermekvédelmi törvény, amelyik összefoglalja az eddig elkülönítetten működő gyermekvédelmi tevékenységeket.

KULTÚRA ÉS FILANTRÓPIA

ÍRTA MARIAY ÖDÖN

Kultúra és filantrópia ... Ha ma írjuk ezt a két fogalmat, szinte önkénytelenül úgy érezzük, mintha szerves kapcsolat volna a kettő között, annyira magától értetődőnek látszik, hogy közeli rokonság fűzi össze a kettőt. A mai ember szinte el sem tudja képzelni, hogy a modern kultúra ízről-ízre össze ne kapcsolódjék az emberbaráti intézkedésekkel. Korunk emberébe már beleidegeződött: a kultúra arra való, hogy emelje, fölfelé vigye az embert, segítőkészet nyújtson számára nehéz útján, javítsa és szépítse életét, növelje jólétét és kényelmét, tágítsa szemhatárát és egyre nagyszerűbb lehetőségeket nyújtson az összerberiségnek arra nézve, hogy minél közelebb vigye mindama ideálok megvalósítása felé, amelyek az emberiség végcélját jelentik. A kultúra mai megfogalmazásában már igen nagy mértékben éppen emberbaráti ténykedéseket és célokat látszik megjelölni.

Nagyon sokáig tartott azonban, míg ez a két fogalom ilyen közvetlen közelségbe került egymással. Igaz, hogy a kultúra tulajdonképpen lépésről-lépésre együtt haladt az emberi élet szintjének javulásával, illetőleg a kultúra olyan mértékben nőtt és fejlődött, amekkora lépéseket tudott tenni az ember önönmaga lelki életének mélyülése és embertársának lelke felé. De úgy az őstörténetben, mint az ókorban, sőt még a középkorban is, meglehetősen kevés nyomát találjuk annak, hogy észrevették volna, hogy a kultúra lesz majd az az arcánium, amely hovatovább először megszelidíti, később pedig megszünteti a mindenki harcát mindenki ellen, hogy ez a csodaszer még sokkal többet is fog tenni és sok-sok évszázad múlva megteremti a szinte lehetetlennek tűnő ideát: az emberek testvériségét, a végső, nagy célokban való egyetértését, összetalálkozását.

A kultúra nagyon sok metamorfózison ment keresztül, amíg mai fogalmához eljutott. A kultúra a régi világban, a régi népeknél néhány kivételes ember kezében összpontosult. Az írástudók kezében jelentett megélhetést, a papság kezében jelentett hatalmat, az államférfiak használatában eszköz volt a hatalom megszerzésére és megtartására. A kultúra jelentett fegyvert, út volt az anyagi jólét megszerzéséhez, kameleon-arcán megtükröződött a költők színes álmodozása, a tudósok elmélyedése, fejedelmek, nagyurak pompaszeretete. Ezer és ezer formába rakódott össze a kultúra csodálatos változatosságú kaleidoszkópja, de még a középkorban is nagyon ritkán ragyog föl benne az emberbarátság áldásos, fehér színe.

Természetesen külön szelvénynek kell tekintenünk az *egyházi* élet bensőséges kultúráját, amely lényegében éppen maga a tevékeny, élő emberszeretet.

A *világi* kultúra a középkor jelleme szerint egészen a renaissance hajnalhasadtáig elzárkózó, gögös kényurnak hat ebben az időben. Mint egy-egy fellegrvárban, úgy trónol a kultúra egy-egy gazdag fejedelem, egy-egy nagyúr udvarában. Biborpalástba öltözik, ékköves fegyvereket hordoz, márványpalotákat emel és bizony édes-keveset törődik a nagy emberi közösséggel. A kultúra a középkorban vagy csillogó ékszer, vagy a kolostorok magányában gömnyedő tudósok és az elszigetelten tűnődő költők, írók, bölcselkedők privilégiuma. A nagy tömeg szemében vagy irigyelt fényűzést jelent, vagy pedig misztériumot. Számára így is,

legjobb esetben nem rokonszenves. A nagy tömeg ekkoriban valahogy úgy képzei, hogy a tudás felettük álló birtoklói zúdítanak rájuk minden bajt, hajlandó azt hinni, hogyha ördögösen kitanult, hatalmas emberek nem volnának a világon, akkor ez a világ csöndes, nyugodalmas és boldog is lehetne. A sokaságnak ekkor még sejtelve sincs arról, hogy éppen a kultúra – amelyet veszedelmes, privilegizált erőnek tekint – lesz majd az az áldásos hatalom, mely őt magát is fölemeli és elviszi mindazokra a polcokra, amelyeken irigykedve szemléli a kor uralkodó osztályait.

A nagyszerű emberi újjászületésnek, a humanisztikus kornak kellett eljönnie, hogy az ember ráeszméljen, hogy a kultúra méhében rejlik számára a fölemelkedés, a megtisztulás, a testvériesülés szent, grandiózus lehetősége. Valamint hosszú időnek kellett eltelnie addig, amíg az ember észrevette az őt környező természet csudálatos szépségeit, éppúgy századoknak kellett leperegniök, míg az ember ráeszmélt arra, hogy a kultúra óriási birodalmának minden zuga kies üdülőhely a számára. Hosszú századok kellettek ahhoz, amíg az ember fia fölmerészkedett a bércmokra, míg el merete hagyni a völgyet, melynek szűk látókörében befalazva élt. De valami titokzatos, ismeretlen hatalom egyre biztatgatta az embert: Föl, föl a csúcsra! Nézz körül a hegyoromról!

S az ember elhagyta a völgyet, megkereste a rejtett ösvényt és verejtékes arccal, vérző lábbal, de mégis fölért a látóhatárt előle elzáró hegyóriás ormára. Útja közben repeső szívvel ismerte föl, mennyi szépséget rejtett el eddig előle a Föld, a csúcsra érve pedig bámulva kiáltott fel . . . Egyszerre elébe tárultak hegyek és völgyek, megtanulta megismerni és szeretni a tájak képét, a természet benső szépségeit és e szépség élvezéséhez társakat keresett: a többi embereket, akikhez hirtelen valahogy közelebb állónak kezdte magát érezni.

A csodálatos renaissance hajnalfényénél éppen így jutott el az ember a kultúra csodálatos hegláncolatának első, emlékezetes panorámát kínáló csúcsaira. Addig lent botorkált a homályos, ködös völgyben, sekély tudásának szemhatára siralmasan szűk volt, a műveletlenség súlyos hegyfalai elfogták előle a lelki kilátást. Alig ismerte önmagát és jóformán nem ismerte embertársait. Az újjászületés fényében aránylag rövid idő alatt óriási utat tett meg fölfelé az ember. Az irodalom, a művészet és tudomány, mint hegyi vezetők nyújtották oda a kezüket az emberiség számára. A kultúra nagy csúcsaira elérve, itt is új világ tárult az emberek elé. Kezdték megérteni az élet nagy összefüggéseit, a csúcsra érkezők odaadták kezüket a lentebb állóknak és láncot alkotva, egyre nagyobb tömegeket igyekeztek felvonni az egyre káprázatosabb szemhatárokat nyitogató ormok felé.

A műveltség jelentős, magas fokairól letekintve, a lelkeket eddig eltakaró köd egyre hátrábbvonult. Lassan-lassan, mint az éjszakát szétoszlató alpesi derengés kezdett föltámadni az emberekben az összetartozandóság érzete. A humanizmus nagy alakjai s aztán később, a felvilágosodás korszakának zászlóvivői egyre teljesebbé tették ezt a felismerést. A betű országának egyre több és több lett a lakója. A kultúra nagyszerű dagályba lépett és csirabomlasztó, érlelő ereje világszerte növelni kezdte az emberiség lelki termését.

AZ ISKOLÁK SZEREPE

A műveltség egyre nagyobbmértvű terjedésével egyre hatalmasabb méretű lett a lelki televény, amelybe minden kultúrország bőven kezdte szórni a tudás magvait. Csak természetes, hogy ebben a munkában az iskolák vitték a vezetőserepet. Az iskolák, amelyek maguk is korszakalkotó változáson estek keresztül. A régi iskola, a koroknak megfelelően, amúgy is megközelíthetetlen. Éppen ezért a nép szemében olykor szinte gyűlöletes, vagy

vasszigorral nevelt és majdnem mindig összevont szemöldökkel nézett a benne nevelkedő generációkra, a tanított nemzedékekben szinte csak az életben majd kivételes szerepet betöltő emberanyagot látta, melyet megítélő széke elé kell állítania. Új felfogásnak, új eszméknek és koroknak kellett jönniök, hogy az iskola azzá legyen, amivé a felvilágosodás tette: szülői szeretettel telített, gyöngéd Alma Mater-ré, mely becéző jósággal veszi karjára gyermekét, feléje kínálva a tudás erőre pezsdítő anyatejét.

Az emberiség rájött, hogy a tudás hatalom. A nagy francia forradalom után elkövetkező demokrata áramlatok mindinkább azon igyekeztek, hogy ez a tudás, ez a hatalom minél szélesebb néprétegek lelkébe szívódjék át. Minden országnak, minden államnak rá kellett eszmélnie a nagy tanulásra, hogy változott időkben csak úgy tarthatja meg pozícióját, csak úgy haladhat előre, ha a saját népének lelki horizontját tágítja, ha minél műveltebbé teszi azt az emberanyagot, amely testének keringő vérét jelenti. A svájci és német iskola értette meg először az idők szellemét. Németországban rohamosan kezdtek szaporodni az iskolák és ebbe a versenybe bele kellett kapcsolódnia a többi országnak is.

A szociális eszmék feltámadása és számottevő terjedése is jelentékenyen közrehatott a tömegeknek a kultúra áldásaiban való részesítésére.

A mindinkább előretörő nacionalista gondolkodás a múlt század közepétől kezdve teljes mértékben átlátta azt, hogy a nemzetek virágzása, sőt egyenesen fennállása, szorosan összefügg magának az iskoláztatásnak kérdésével. Nem lehetett többé kétség aziránt, hogy egy műveltebb nép minden tekintetben életrevalóbb, fejlődésképesebb és versenyképesebb, a nálánál kevésbé műveltebbnél. A francia-német háború után szállóigévé vált mondást, hogy a háborút a német iskolamesterek nyerték meg, nem lehetett meg nem hallani és meg nem szívlelni. De az emberiség kezdte belátni, hogy az iskoláztatás, a kultúra terjedése nemcsak a véres csatákat megvívó embersokaság jó katonává faragásánál mutatja meg a maga csodálatos hatalmát.

A nemzetek között egyre gyakoribb, egyre közvetlenebb lett a tudományos, a kulturális érintkezés. Az emberiségnek meg kellett tanulnia, hogy a kultúra hatalma mindenek fölött való a modern életben. Ez a csodálatos hatalom megnyilatkozik a gazdasági világban, a termelés kérdésénél, csak művelt országban vesz igazi lendületet az ipar is, az egyre finomodó kultúr-humusz érlelheti csak meg a művészet és tudomány virágait, értékeit is. A nagy felismerések idejében eszméltek rá arra is, hogy csak a kultúra terjedése teremthet és nevelhet egészséges nemzedékeket és lassankint megtanulták az emberek, hogy az iskola az az ugródeszka, amelyről egy-egy nemzet, mint valami remek atléta, merész lendületeket tehet jövője felé. A nemzetekről el lehetne mondani: mutasd meg iskoláidat és megmondom, milyen helyet foglalasz el a népek társadalmában!

Így vált lassankint minden nagy emberi lehetőség küszöbévé, kapujává, lépcsőjévé az iskola. A kultúra hatalmának felismeréséhez kapcsolódott azután az a gondolat, hogy ezt a bűvös hatalmat minden állam, a maga emberközössége, végeredményében pedig az egész emberiség mindenütt a saját javára fordítsa. Ily sok bonyolult retortán keresztül érelődött ki az a tudat, hogy *aki a kultúrát szereti, az az embert szereti*. Így ölelkezett össze a kultúra és a filantrópia fogalma és bátran elmondhatjuk, hogy végső eredményében az emberiség most már tudatosan azért növeli semmiféle áldozatot nem kíméivé kultúráját, hogy ezerkarú Briareuszként ölelhesse majd magához minden egyes segítségre szoruló fiát, hogy minden fiának megadhassa azt az erőt, amellyel ma föl kell fegyverkezni az élet szövevényes, milliányi nehézségei között.

EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ

Ma, nagy általánosságban véve, a kultúra útja egyúttal a filantrópia útja is. A következőkben azt óhajtjuk vizsgálni, milyen eredményeket mutathat fel Magyarországon a kultúrával egy utón járó filantrópia.

Az elmondottak alapján vizsgálódásunk vezérfonalául természetszerűleg az iskolaügy megvilágítása kínálkozik. Az alábbiakban néhány tömör mondatban vázoljuk a magyar iskoláztatás múltját.

Magyarország, földrajzi elhelyezkedésénél fogva, évszázadokon keresztül valósággal a népek országútja volt. A Duna medencéjében szinte állandó volt a népek sürgés-forgása, keveredése, szinte szünet nélkül állott itt a harc, amelyben Magyarország a keletről előretörő ozmánsággal szemben a kereszténység és a nyugati kultúra védőbástyájának szerepét állotta. Magától értetődik, hogy ezek a végtelenül súlyos történelmi körülmények nagyon megnehezítették hazánkban a kultúra folyamatos haladását. Míg a nyugati népek aránylag nyugodtan gyarapíthatták a maguk gazdasági hatalmát, felépíthették nagyszerű dómjaikat, ősi egyetemeiket, kiépíthették a kultúrában nagy szerepet vivő céhrendszerüket, addig a maroknyi magyarság folytonos nehéz csatában hullatta véréit, jobb kezében mindig ott kellett markolnia az életét védő kardot. Nem csodálhatjuk tehát, ha ilyen körülmények között a magyarság nem tudott lépést tartani a kultúrában szerencsésebb szomszédaival.

De a magyarság dicsőségére kell elszámolnunk azt a megcáfolhatatlan tényt, hogy Magyarország még így is jelentékeny, koszorús részt tudott kivenni a népek kulturális munkásságából. Elég, ha csupán Mátyás király mesésfényű udvarának kultúréletére hivatkozunk a messzi múltból. Olyan magas színvonalú kultúrmunkásság folyt itt, ami abban az időben szinte páratlan volt. A Corvinák fényes sora bizonyítja ezt minden időkre.

A reformáció és ellenreformáció hosszú harca is meglehetősen bénítólag hatott kultúréletünkre. De így is számottevő kultúrmunkásság folyt hazánkban a régi időkben is. A híres, nevezetes magyar iskolák emlékezetes sora eléggé dokumentálja ezt. Ezek a hírneves Alma Materek állandó érintkezésben voltak a hollandiai és a német iskolákkal és tanáraik európai hírnévre tettek szert. Később megint beállott a stagnálás korszaka, amelyet jóformán csak az új idők oldottak fel.

A kiegyezés utáni korszak lett döntő a magyar iskoláztatás életbevágó ügyében. A nemzet akkor ébredt fel a szabadságharc leveretése utáni letargiából. Új eszmék áldásos fuvallata kezdett lengedezni s ekkor gyulladt ki Eötvös József báró lánglelkével az a fáklya, amelynek ereje, egyre feljebb szítódva, hosszú időn keresztül szerepelt fénykalauzként a magyar kultúrában. Eötvös, az európai műveltségű államférfi és kiváló író volt az, aki a modern kor kapujában ráeszmélt arra, – mindenesetre Széchenyi útmutatásait is fontolóra véve – hogy a magyarság „lenni vagy nem lenni” kérdése szorosan összefügg a nemzet kultúrnívójának fölemelésével. Eötvös érezte és tudta, hogy Magyarország csak úgy lesz, ha művelt országgá lesz. Megindította tehát nagy harcát a magyar iskoláztatás fellendítése érdekében.

Helyzete nagyon nehéz volt. A magyar népoktatás ügye akkoriban még igen primitív állapotban volt. Kevés volt az iskola és azok is a felekezetek kezében voltak, amelyek féltékenyen őrizték szerzett jogaikat. Az Eötvös József felvilágosult szellemére és államférfiúi bölcseségre volt szükség, hogy ily körülmények között sikert érhesen el. És Eötvös József báró nem tette le addig vezéri kultúrfegyvereit, amíg a diadalt el nem érte. Fáradhatatlan ambícióval kiküszöbölte az összes ellentéteket és bevezette *a kötelező állami népoktatási*. Meg-

sokasította az iskolák számát, megszervezte följük az állami tanfelügyelőségeket és megalapította a polgári iskolákat. Általában véve, a kor szelleméhez igazodva, megformálta és európai nivóra emelte egész közoktatásügyünket.

Eötvös József báró ily módon lerakta azokat a kultúrbástyákat, amelyek mögött a magyarság megizmosodva készülhetett jövőjének kiépítésére. Munkássága és hatása korszakalkotó volt. Az ő intézkedései voltak azok, amelyek a kultúra nagyszerű erőforrásait a magyar nép egésze számára megnyitották és hozzáférhetővé tették. A magyar kultúra az ő korától kezdve tudatos, széleskörű nemzeti kultúra lett, melynek munkásai felemelkedett lélekkel érezhették, hogy hivatásukat minden magyar, de egyúttal az emberiség javára is gyakorolják. Ez már olyan kultúrmunkásság volt, melyet teljesen átítatott a nemzetszeretet mellett az általános emberszeretet is. A magyar kultúrlélek, Eötvös József báró, örök hálát érdemlő munkásságával foglalta el méltó helyét az európai népek hatalmas szellemi orchesterében.

Az azután következő évtizedeket a fontolva továbbhaladás jellemzi. A magyar kultúra az eötvösi alapokon, nyugodtan fejlődött tovább. Feldolgozta a kapott impulzusokat és igyekezett fölfelé. Nemsokára jelentékeny lendületet vett a testnevelés ügye is. A millénium dicsőséges esztendeje egy nagy jövőre hivatott, egészségesen fejlődő kultúrország képét mutatta.

A következő évtizedek azonban újra bizonyos stagnálást hoztak. Ehhez hozzájárultak Magyarország gazdasági bajai és a mi egészen sajátos politikai viszonyaink is, melyek a dualizmus révén sok erőt kötöttek le fölöslegesen. A népoktatás ügye nem fejlődött abban a tempóban, mely kívánatos lett volna. Rengeteg tennivaló maradt itt még fenn, nagy feladatok állottak nyitva, rések tátongtak, melyeket az Eötvös után következő korszak nem tudott betönni. Ezek között különösen veszedelmes volt a tanyai iskoláztatás kérdése. A magyar tanyarendszer óriási nehézséget jelentett. Ez egészen speciális magyar valami. Még a török időkből maradt vissza. A fehérhala, óriási területeken szétszórt tanyaházak apró népet sehogysem tudták a kultúra áldásaiban részesíteni.

A tanyákon nem volt iskola. Ezer és ezerszámban nőttek ott fel színmagyar emberek anélkül, hogy írni-olvasni tanította volna őket valaki. A magyar népoktatás ügye nem tudott a népesség szaporodásával egyúthaladni, anyagi erők híján nem tudta átforgató kohójába befogadni a nyersen maradt, műveletlen lélekanyagot. A nyugati országokkal szemben a magyar analfabéták száma egyre kedvezőtlenebb arányt kezdett mutatni. Egyes iskola-típusaink elavultak, nem volt elég egyetemünk sem.

Nagyjában ez volt a helyzet a háború előtt.

A VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A világháború fergetege mindenfelé végzetes pusztítást okozott a kultúra melegágyaiban és féltett ligeteiben. A háború molochja mindenütt felemészttette az anyagi erőket, megszakadt a nemzetek közötti tudományos érintkezés és az Európára nehezedő általános nyomorúság, mint valami szörnyű jégverés, verte le az emberiség kultúrvetéseit.

Sajnos, ez a borzalmas fergeteg éppen hazánkat sújtotta legkegyetlenebbül. Magyarország elveszítette területének kétharmad részét, elveszített több millió magyar lelket. A Csonkaország ezer sebből vérzett, a dús kincsekkel megáldott Nagy-Magyarország helyén egy kifosztott, szétszabdalt, szinte teljesen életképtelennek tűnő kis földterület maradt csu-

pán. S a szerencsétlen hazának még a forradalmak okozta rettenetes megpróbáltatásokon is keresztül kellett esnie . . .

El lehet mondani, hogy a tatárdúlás és a mohácsi vész óta a hármas bérc és a négy folyó hazája sohasem volt ily tragikus helyzetben. A magyar horizont szinte teljes sötétségbe borult s csak akkor kezdett a hajnalsugár mutatkozni, mikor Horthy Miklóssal az élén, a vérvő ország fővárosába bevonult a nemzet erőit újra egyesítő, a magyarságot ismét talpraállító, magyar nemzeti hadsereg. Magyarország kormánykerekét újra erős, céltudatos kéz ragadta meg, a nemzet kezdett magához térni ájultságából, fölébredt, magára eszmélt.

De milyen ébredés volt az!

Amerre csak a szem elláthatott, mindenütt romok és romok ... A millénium nagy eszendejében újabb ezerévek felé bátran tekintő magyarság könnyezve révedezett körül . . . Úgy érezhette magát, mint a harctéri sebesült hős, akit leterít a szörnyű erejű lövedék s aki arra eszmél, hogy kezét-lábát elhordta testéről a gyilkos erő! így vált le Csonka-Magyarországról a kék hegyláncokkal övezett Erdély, a fenyőkoszorús Felvidék, a kies Nyugat-Magyarország és az azúrosan csillogó tenger . . .

Nem csoda, ha egy időre a kétségbeesés zavara mindent megbénított a szétmarcangolt országban! A csoda az, hogy az ilyen borzalmasan sújtott nemzet szinte bámulatosan rövid idő alatt magához tért a kétségbeesés keserűségéből! A magyarság bámulatos vitalitása lehetővé tette, hogy az új élet reménye kisarjadjon a lelkekből. Megkezdődött a romok eltakarítása, megkezdődött az új alkotó munka.

Az összeomlás nagy katasztrófája természetesen nagy csapást mért a magyar kultúrára is. Szinte reménytelennek látszott, vajjon-az annyi sebből vérvő ország képes lesz arra, hogy megtartsa nagynehezen elért kultúrnívóját s millió gondja között tovább is fejleszthesse azt. Hiszen annyi baj volt a magyar glóbuszon, hogy attól kellett félni, hogy közöttük végzetesen elsovad kultúránk fiatalerejű erdeje és fényes reményekre jogosító, finom palán-tákkal telt melegágy sora . . .

A magyar kultúra válságos éveit ezek.

Az a veszély fenyegetett, hogy az anyagi erejében végzetesen megrendült, számbelileg is összezsugorodott magyarság nem bírja majd felvenni a versenyt az őt környező, mindenképpen kedvezőbb körülmények közé jutott, ellenséges érzületű népekkel. Ily körülmények között valósággal életkérdéssé vált a magyar nemzet számára, hogy nagy áldozatokkal kiépített kulturális színvonalát megtarthassa, sőt azt még magasabb fokra emelje.

A végtelenül súlyos körülmények között ez óriási nehézséget jelentett. Úgy látszott, hogy ezt a célt szinte lehetetlen elérni. Pedig minden világosan gondolkodó magyar embernek be kellett látnia, hogy a fegyvereitől megfosztott magyarság csakis a kultúra fegyvereivel próbálhatja magát kivágni a halálosan szorító ellenséges gyűrűből. Magyarország igazán olyan helyzetben volt, mint az utolsó mentsvárba beszorított, szinte reménytelenül küzdő, maroknyi, vitéz csapat.

KLEBELSBERG KUNÓ GRÓF ALKOTÁSAI

Ebből a szorongatott helyzetből csakis egy olyan férfi menthette ki a magyarságot, aki éleslátásával, bátorságával, végsőig feszített energiájával és lelkes tettvágyával akár csodát is képes művelni. Csonka-Magyarország szerencséjére ilyen férfiak támadt az élet-halálküzdelmet folytató kultúrmagyarságnak Klebelsberg Kunó gróf személyében.

Klebelsberg Kunó gróf, a történettudós, éles szemmel vizsgálta át a magyar múltat, világosan átlátta a fenyegető helyzetet és mint a jó hadvezér, azonnal megállapította azt a hatalmas koncepciójú tervet, mely egyedül vezethet sikerre, győzelemre. A magyar kultúra vezére érezte és tudta, hogy Csonka-Magyarország csak úgy számíthat jobb jövőre, ha óriási áldozatok árán kiépített kultúrpozícióját nemcsak megtartja, hanem azt még tovább építi, ha abból egy nagyszerű várrendszert alkot, melynek gyűrűi között felkészülhet a jobb korra, mely után buzgó imádság epedez a vérző magyarság ajkáról.

Klebelsberg Kunó gróf lelke mélyén érezte át azt a gondolatát, hogy a kultuszminiszeri tárca ma, ezekben az időkben, valósággal honvédelmi tárca. Tudta, hogy a trianoni békével teljesen lefegyverzett magyarság csupán a tudás fegyvereit használhatja. Tudta, hogy a szellem régióiban korlátlanul lehet cselekedni, hogy az iskolák által terjesztett tudás, a tudomány ereje, az író toll, a művészcset és a szobrászvéso csodálatos hatalma azok az erők, amelyeket sohasem lehet egy nemzet kezéből kicsavarni, amelyeket sohasem lehet bilincsbe verni. A meggyőződés erejével kezdte hangsúlyozni, hogy Csonka-Magyarországot csakis a *magyar kultúrfőlény* minden áldozatok árán való megtartása mentheti meg és juttathatja el szent céljához, Nagy-Magyarország visszaállításához. Hirdette, hogy kultúrfőlényünk megismertetése és elismertetése lesz az a dokumentum, mely cáfolhatatlanul, az egész világ szemében be fogja igazolni, hogy a Duna medencéjében csakis a magyar lehet a vezető náción, mert a magyar ott a legkultúraltabb nemzet.

Munkája végtelenül nehéznek látszott. Szinte elképzelhetetlen volt, hogy a csonkaország elő tudja teremteni ehhez a kultúrhadjárhoz szükséges anyagi eszközöket. Mint annakidején Eötvös József báró, úgy érezte át Klebelsberg gróf a maga nagyszerű vezéri küldetését, azt, hogy a nagy magyar jövő kiépítésének óriási munkájából a sors neki juttatta a magyar váróvezet ékesmivű kultúrbástyáinak megtervezését és kifaragását. Fanatikus hittel, fáradhatatlan tettvággyal fogott hozzá a munkához.

Eötvös József báró művének modern folytatója látta, hogy csakis akkor érhet célt, ha a felépítendő magyar kultúrvárnak legelőször is alapjait erősíti meg, hogy arra rá lehessen húzni az új falakat s azokra a pompás tornyokat. Klebelsberg Kunó gróf legelőször is arra gondolt, hogy befejezze és valóra váltsa azt, amit oly ragyogóan alkotott meg nagy elődje, Eötvös József báró. Most is az iskolákból kellett kiindulni, hogy a küzdő nemzet egy hatalmas értelmi hadsereghez jusson, amellyel keresztülvághat a kor által eléje tornyosított nehézségeken. Az idők szelleme természetesen azt diktálta, hogy a kultúra reformja minél nagyobb réteget hasson át. Klebelsberg gróf azonnal átlátta, hogy legelső sorban az analfabetizmus hydrájának fenyegető fejeit; kell levagdosni. Felismerte a magyar Alföld elmaradottságának rettenetes súlyú problémáját. Történelmünk eseményei aránytalanul kedvezőbb helyzetbe juttatták a Dunántúlt, amelyet a török dúlás majdnem teljesen épen hagyott. Vele szemben igazán siralmas képet mutatott az alföldi magyarság helyzete. A tömördek, szétszórt tanya apró magyar népe, nemzedékről nemzedékre kimaradt a kultúra áldásaiból. Rendezni kellett tehát elsősorban a tanyai iskoláztatás kérdését, általában véve a népoktatás kérdését és ezekre az alapokra azután felrakni a további emeleteket, a polgári iskolákkal, mezőgazdasági iskolákkal, az újjáformált középiskolákkal és az ezekre alapított, modern egyetemi rendszerrel.

Óriási feladat állott tehát kultúránk legfőbb öre előtt. De ő bámulatosan rövid idő alatt kidolgozta azt a hatalmas kultúrprogramot, mellyel a nagy célt megközelíteni igyekezett. Állandóan szem előtt tartotta azt a vezérelvet, hogy az új magyar kultúrának igazi alapja a filantrópia legyen. A modern szociális szellem megkövetelte, hogy a nagy kultúrreform

lenyúljon a legalsóbb néprétegekbe, hogy az államhatalom emberszerető jósággal fogja fel karjába az elhanyagolt nemzedékeket, hogy azután lelkes egyedekként állíthassa be annak minden tagját a jövőért való küzdelembe.

Klebensberg Kunó gróf előtt állandóan ott lebegett a nagy Pestalozzi népművelési ideája, hogy: „a tanítást olyan művészetté kell fejleszteni, amely belekapcsolódik az élet gyökereibe”. A magyar kultúra legfőbb öre tehát azon igyekezett, hogy nagy programjával, kultúrpolitikájával, az iskoláztatás kiterjesztésével és megreformálásával minél előbb meggyógyíthassa a magyar kultúra mélybenyúló, sokágú, de sok tekintetben már senyvedésnek indult gyökereit. A megtisztított és megerősített gyökerektől remélhetjük ugyanis egyesegyedül az egészséges és nagy kultúrtermést.

ÚJ ISKOLÁK EZREI

Klebensberg Kunó gróf miniszterségének kezdetétől napjainkig körülbelül annyi pénz fordított az elemi oktatás fejlesztésére, új elemi iskolákra és tanítói otthonokra, mint amennyit az összes kultuskormányok 1867-től az összeomlásig költöttek! 1928 végéig sikerül is rendbehozni az elemi iskolai ügyet, amivel ércnél maradandóbb obeliszket emel az Eötvös-féle iskolai törvénynek, amely éppen most lesz 60 esztendő.

A miniszter munkásságának hat esztendeje alatt szinte hihetetlen eredményeket ért el. Néhány esztendő alatt több, mint 8000 iskolai objektumot építtetett és még körülbelül három-négyezer objektum építését vette tervbe. Bejárta jóformán az egész ország területét, mert, mint a jó hadvezér, személyesen akart meggyőződni arról, hogy hol van legnagyobb szükség a kultúrfront erősítésére, hol legsürgősebb a segítség. Terveit, intézkedéseit mindig a legnemesebb emberszeretet jegyében tette meg, mert jól tudta, hogy a háború által okozott lelki sebeket, az iszonyú megpróbáltatásokat csakis úgy gyógyíthatja meg, ha általánosan felemeli az értelmi színvonalat, ha hozzájuttatja a legelhanyagoltabb dolgozó rétegeket is ahhoz, hogy felemelkedhessenek, megerősödhetnek és valamennyien résztvehessenek a nemzetet újjáépítő munkában. Hatalmas kultúrprogramjában így ölelkezett össze az emberszerető szociálpolitika az élő és ható kultúrpolitikával.

Tízezer új magyar népiskola! Annnyit jelent ez, hogy Klebensberg Kunó gróf tízezer örömet épített a magyar kultúra új frontján. Ez a tízezer népiskola ugyanannyi lelkesítő, mely új iramot pezsgőt bele Csonka-Magyarország újjászületés felé lökötő véráramába.

Klebensberg gróf hatalmas kultúrpolitikája megtalálta az utat a magyar tanyák szét-szórt aprónépéhez. E sorok írója maga is alföldi származású és így szemlélője lehetett annak, mily óriási területek estek ki a magyar kultúra felhasználható élő értékéből. Sok alföldi megyében sok-sok órajárásnyira nem volt iskola. Ha itt-ott akadt is egy-egy, tavasszal és ősszel, a sár-víz idején, a hófödte pusztaságokon szinte lehetetlen volt oda eljutniok a gyerekeknek. A vályogházikókban lakó, sokszor koldusszegény tanyai családok gyermekei valósággal egészségüket, sőt életüket kockáztatták, ha eleget akartak tenni a tankötelezettségnek. S még ha meg is volt bennük a jóakarát, a nyomor nem engedte, hogy hallgassanak szavára. Bizony, a kiscsizma hiánya akárhányszor oka volt annak, hogy a gyermek elmaradt az iskolából és az évek sorának elmúltával ismét szaporodott eggyel-eggyel a magyar analfabéták szomorúan nagy száma. E sorok írójának édesatyja, mint református esperes és iskolaszéki elnök, sokszor elkeseredve panaszkodott e magyar sebek miatt, mert érezte, micsoda veszedelmet rejt ez a keserves állapot a felnövekvő új magyar nemzedékekre. Ezen a tátongó seben azonban a legjobb akarat mellett sem segíthetett, egyik felekezett, egyik egyház sem. Az

államhatalomnak kellett e tarthatatlan állapotok gyógyítására sietnie. Klebelsberg Kunó grófé az érdem, hogy lelke parancsszavát követve, nem nyugodott addig, míg a magyarság ki nem tárta védő és vezető karját az alföldi tanyavilág tiszta magyar népe felé.

Aki ma bejárja ezt az eddig elhanyagolt magyar tanyavilágot és látja, mint emelkedik ki a végtelen rónaság határtalan horizontján egy-egy új állami népiskola, úgy érzi, mintha ugyanannyi magyar segélyhozó hajó tűnne fel a végtelen szemhatáron, mely friss, erős, új lelkeket szállít a magyar jövő építőinek egyre növekvő táborába . . . Klebelsberg gróf *filantrópikus alapon álló hatalmas kultúr pro grammja* célul tűzte ki, hogy a feladatát gyönyörű kötelességtudással teljesítő magyar tanítószázad is megfelelő hajlékhoz jusson. Gondja volt és van arra, hogy megszüntesse az iskolák egészségtelen túlszűfoltóságát. Kellő arányban épített egészséges tanítói lakásokat, szaporította a tantermeket.

További terveiben természetesen adódik a nyolcosztályú elemi iskola megvalósítása. A gyermekvédelmi szempont figyelembevételével a népiskolákhoz vezető lépcsők gyanánt építik ki az ország kiseddóvó intézeteinek hálózatát is. A miniszter nagyon jól tudja, hogy szociális okokból mily fontos szerepet játszik a kiseddóvó, mert hiszen ez egyúttal a napközi otthont is jelenti a szegénysorsú családok szemében. Erre való tekintettel a népiskolai terv tető alá hozása után, azonnal meg akarja kezdeni a kiseddóvók nagyarányú reformját. Ez végtelenül fontos lesz a gyermekvédelmi politika szempontjából. Rövid idő kérdése, hogy a magyar kiseddóvók, – melyek oly szép múltra tekintenek vissza – rövidesen európai színvonalig emelkedjenek. Ezen a téren Petri Pál államtitkár a jobbkéze a miniszternek. Petri Pál ebből a célból európai tanulmány körutat tett, melynek gyümölcseit nemsokára élvezni fogja a magyar kiseddóvás megreformálására váró ügye. Itt is emberszerető alapon áll Klebelsberg gróf miniszter, mert e reformok létesítései az óvoda szociális és higiénikus rendeltetését fogja szem előtt tartani. A reformok megindulásakor természetesen az óvónőképzés is átszerveződik. E téren Anglia példáját fogjuk követni, úgy, hogy mire az új óvodák beállhatnak a kultúránk emeléséért folytatott hatalmas munkába, teljesen megfelelő óvónő-személyzet áll majd a miniszter rendelkezésére.

Klebelsberg Kunó gróf nagy kultúrprogramjában gondosan számolt azzal, hogy az új tanítási rendszernek minden téren a mai kor szelleméhez kell idomulnia. Nagy súlyt helyez arra, hogy az emberszerető iskola valósággal a szülő jószágával vigyázzon arra, hogy az újjáépített magyar lelket ép, erős test hordozza. Éppen ezért gondjaiba vette a cserkészlet minél magasabb nivóra emelését is, mert a cserkészszervezetek legtermékenyebb melegágyai az erkölcsi nevelésnek. A cserkészletnek mintegy folytatója a levante-mozgalom, mely a magyar ifjúság erkölcsi nevelésében szintén nagy szerepet játszik. A levante-intézmény a fslvak fiatalságát teljesen le fogja majd vonni a haszontalan és káros időtöltésektől és valósággal tartó pillérje lesz a magyar testnevelésnek. A miniszter filantrópikus gondolkodásának következménye, hogy modernizálni óhajtja az iskolaorvosi intézményt is.

A népiskolai hálózat kiépítési programjánál a miniszternek Pogány Frigyes h. államtitkár volt segítségére, aki egyik legkiválóbb szakértő ezen a téren.

A népiskolai oktatás nyugateurópai nivóra való felemelése után, mint következő lépcsőfok, a polgári iskolák megfelelő kiépítése következik. Az új polgáriiskolai törvény végrehajtása teszi majd lehetővé Klebelsberg gróf apróra kidolgozott terve értelmében, Magyarország kultúrgeográfiájának kiépítését. A miniszter e nagyjelentőségű törvényjavaslatának benyújtásakor hangsúlyozta: „Nem elég, hogy a műveltségnek az országban csak egyes kimagasló gócpontjai legyenek, hanem szükség van arra is, hogy a helyi viszonyoknak megfelelő kulturális iskolafajták az ország egész területét egyenletesen hálózzák be. A polgári iskola

a legalkalmasabb iskolafajta arra, hogy a járási székhelyeket is művelődési központokká fejlessze ki. A középiskolák, mint a gimnázium, reálgimnázium és reáliskola, inkább a törvényhatósági városokba valók, a járási székhelyeknek, öt-tízezer lélekkel bíró községeknek ellenben inkább a polgári iskolai típus felel meg.”

„Ha ezt a gondolatot keresztülvisszük, – írja a miniszter egyik idevonatkozó cikkében – négyfajta, négyfokú közművelődési gócpont alakul Magyarországon: Budapest, az egész országot összefogó központ, az egyetemi városok, mint a magas kultúrának az ország területén tervszerűen szétszórt központjai, a törvényhatósági városok és megyei székhelyek, mint középiskolai városok és végül a járási székhelyek, ahol mindenütt polgári iskolák lesznek. A polgári iskolai tanári kar ezenfelül megerősíti a járási székhelyeknek egyébként is gyér intelligenciáját és egész kultúrpolitikai berendezkedésünkben, a területi megosztás tekintetében is a tervszerűség szempontja következetesen megvalósul majd.”

Ebből az idézetből is látható, mily tervszerűen dolgozik a miniszter, kultúrprogramjának megvalósítása érdekében. Tény ugyanis, hogy lassankint mindig több és több népes község alakul át városkává és ezeknek lakossága természetesen követeli a polgári iskolát, mint olyan iskolafajta, amely a kisgazdák, a kisiparosok és a kiskereskedők igényeinek legjobban megfelel. A polgári iskola a kisemberek százezreinek iskolája, azoknak az iskolája, akik a népiskola által nyújtott műveltségnél többet akarnak magukkal vinni a kereső életbe.

A KÖZÉPISKOLÁK ÉS AZ EGYETEMEK FELVIRÁGZÁSA

Általánosan ismeretesek a miniszternek azok az intézkedései, amelyekkel a magyar *középiskolákat* igyekszik hozzáidomítani a kor igényeihez. A reálgimnáziumok rohamos felvirágzása igazolja ezt. A szülők hamarosan megszerették ezt az iskolatípust, amely az új nemzedék nevelésébe beleviszi mindazokat az elemeket, amelyeket a kor szelleme megkövetel. Intenzív kultúrpolitikai munka folyik a közoktatásügyi minisztériumban ezen a téren is. A középfokú oktatás nagyfontosságú munkálataiban Kornis Gyula dr., államtitkár, a magyar pedagógia legelsőrendű specialistája, a miniszter legfőbb munkatársa. A szakemberek itt is minden alkalmat megragadnak arra, hogy a középfokú iskolák is szilárd alapjai lehessenek a nemzeti jövőnek és a bennük nevelt ifjúság számára igyekeznek megadni mindazokat a lehetőségeket, amelyeket a modern filantrópia megkövetel.

A középiskolák emelete fölött az új, virágzásnak indult *egyetemek* végzik nagyszerű hivatásukat. A miniszter a fővárosi egyetem mellett igen nagy szerepet juttatott a vidéki egyetemeknek. A debreceni, szegedi és pécsi egyetemek nagy nemzeti hivatást teljesítenek. Különösen az alföldi egyetemeknek jutott döntőfontosságú szerep. Mint már előbb említettük, a Nagy Magyar Alföld történelmünkben rejlő okok miatt végzetesen visszamaradt a kulturális fejlődésben. Igaz ugyan, hogy az olyan fényes múltú iskola, mint a híres debreceni ősi kollégium, hatalmas vára volt századokon át a tudásnak, de az Alföld kultúrájának emelése szempontjából korszakalkotóan nagyot jelentett ott is és Szegeden is az egyetem felállítása. A költők által annyiszor megénekelt, poétikus Nagyerdőben varázslatos gyorsasággal megteremtett egyetem, új világ kezdetét alapozta meg. Nemcsak az ősi magyar város helyi kultúrája indult az Európában párját ritkító, erdei egyetem révén új virágzásnak, hanem az egész óriási határ megérezte belőle a kultúra fuvallatát. Hogy egyebet ne mondjunk, valószínűs áldást jelentett e színmagyar vidékek számára az egyetemi klinikák felépítése. A régi, vidéki kórházakat a legjobb akarat mellett sem lehetett már színvonalon tartani. Az Alföld egészségügye épp olyan elhanyagolt képet mutatott, mint a népoktatás ügye. Az egyetemi

klinikák csoda-orvosokként kezdik elbalzsamozni az Alföld sebeit. Ezek a teljesen modern, nagyszerűen felszerelt intézmények ma még szinte beláthatatlan áldást jelentenek az Alföld népegészségügyének megjavítása körül. Mentsvárat lelnek bennük az anyák, a gyermekek, az operálásra váró súlyos betegek és az Alföld ijesztően nagy tuberkulotikus serege. Néhány évi fennállásuk alatt kedvezőbb arányt teremtettek a gyermekhalandóság terén, hatalmas rohamot indítottak a tuberkulózis és a járványos betegségek réme ellen és ezerszámra mentették meg a súlyos betegeket. Valóban nem képzelhetünk el nagyobb tettet a filantrópia terén, mint az alföldi egyetemek felállítása. Az Alföld magyar népe örökre hálás lesz Klebelsberg Kunó grófnak azért, hogy a magyar egészség e csillogó, fehér várait odavarázsolta a magyar síkságra.

De ez csak egyetlen oldalát mutatja a fölemelő képnek. Ezek az egyetemek ezenfelül egészen speciális hivatást is teljesítenek.

„Az alföldi egyetemeknek az a hivatásuk, – mondotta Klebelsberg Kunó gróf egyik képviselőházi expozéjában – hogy alföldiek legyenek. A debreceni protestáns fakultás az Alföld hitét, a többi fakultás az Alföld nyelvét, népmeséit, folkloreját, népművészetét, az Alföld földrajzát, ásvány-, növény- és állatvilágát, az Alföld sajátos társadalmi viszonyait, különleges történelmi fejlődését vizsgálja. Ez az alföldi egyetemeknek a hivatása. Az egyetemi gondolatnak egy-egy országrész egyéniségével való ilyen összeforrására van szükség a Dunántúl is, mert az egyetemekkel szemben fel-felcsapó ellenszenvvel szemben nem tudnánk megmenteni a pécsi egyetemet, ha az nem tudna izig vérig a Dunántúl egyetemévé válni. Nagyon örülök, hogy az orvoskar, különösen a szülészeti és nőgyógyászati, meg a gyermekklinika működésének központjába az egyikét és az egyke elleni harcot állította . . . Csak úgy menthető meg az egyetem, ha bele tud kapcsolódni annak az országrésznek sajátos problémáiba és nem külföldről idehozott általános teóriákat szavalnak nekünk azokról a katedrákról, hanem magyar lélekkel, magyar aggyal azt a tudományt, ami nekünk speciálisan kell mai helyzetünkben és amit az a német tudós, az a francia vagy angol tudós helyettünk elvégezni nem fog. Ez olyan munka, amelyet magyar emberek, magyar agyvelők végezhetnek el a magyar nép érdekében.”

Íme, ez az idézet megvilágítja, mint igyekszik Klebelsberg Kunó gróf a maga nagyvonalú kultúrpolitikáját mindenütt összhangba hozni a szociálpolitikával és legelsősorban a filantrópiával. Tervei, intézkedései mindig az emberszeretet nemes fémjelzését viselik magukon. Az alsó, közép- és felsőoktatás problémáinál egyaránt szem előtt tartja ezt.

A TEHETSÉG VÉDELME

Ilyirányú munkásságának egyik legáldásosabb fejezete az, amely a tehetségvédelem nagyfontosságú nemzeti ügyét igyekszik megoldani. Az egész magyar kultúrvilág mély hálával fogadta a miniszternek azt az intézkedését, amellyel a közalkalmazottak gyermekeinek ösztöndíjaira igen számottevő összeget állított be az állami költségvetésbe. Ezzel az intézkedésével el fogja érni azt, hogy a múltban is nagy szerepet játszó s a magyar jövő szempontjából is felbecsülhetetlen értékkel bíró középosztály emberanyagának szellemileg legtöbbet ígérő része a nemzet javára és dicsőségére, kifejlésztheti majd istenadta tehetségét. A miniszternek ez az áldásos intézkedése a nagy szellemi rezervoárból kiemeli a legtehetségesebbeket és ezeket az ösztöndíjak révén hozzájuttatja ahhoz, hogy a bennük rejlő erő sudárba szökkenhessék. Ezekből az ösztöndíjakból természetesen a fizikai munkások gyermekeinek is jut, mert a miniszter a nemzet minden társadalmi rétegének tehetségét meg

akarja menteni és gyümölcsöztetni akarja azt a jövő számára. Az általános tehetség védelmi törvény azután éppen azt a célt szolgálja, hogy a szellem és erkölcs kiválasztott fiataljainak, tekintet nélkül arra, hogy közalkalmazottak gyermekei-e vagy sem, megadja a módot arra, hogy tehetségüket kifejlesszék a nemzet javára. Ez az intenció szervesen összefügg a miniszternek azzal a többször hangoztatott gondolatával, mely főfeladatául tekinti egy olyan új magyar embertípus kinevelését, mely fáradhatatlanul dolgozik és alkot, „amely olyan nyomatékkal tud akarni, mint ahogy az újfajta acélfúrók könnyűszerrel áthatolnak a legerősebb páncélfalon.” Klebelsberg gróf azt szeretné, hogy a magyar iskola, a magyar templom és a nemzetnevelés többi tényezői, az emberszeretethez ágyazott magyar kultúra, minél előbb megteremtse ezt az új típust, amelytől egyedül várhatjuk regenerálódásunkat.

A tehetségvédelmen túl, a magyar kultúra jövőjének kialakítása érdekében óriási fontosságú előre tett lépés a miniszternek az az intézkedése is, melyet a *külföldi magyar intézetek* fölállításával ért el. A magyar kultúrában nagy hézagot jelentett az, hogy eddig külföldi nyelveket jóformán csak az arisztokrácia, a legmódosabb középosztály és a gazdag kereskedővilág gyermekei tanulhattak meg. A külföldi ösztöndíjak és főleg a magyar intézetek, melyeket Bécsben és Berlinben, valamint Rómában már fölállítottak, ezt a súlyos hiányosságot meg fogják szüntetni. A tehetséges magyar ifjú nemzedék érdekében alig lehet ennél áldásosabb intézményt elképzelni. Minden ilyen Collegium Hungaricum egy-egy varázsos ablak, mely óriási perspektívát nyit a tanulásra éhes, friss befogadóképességű magyar lelkek elé. Minden egyes Collegium Hungaricum ajtó és lépcső a kultúra csúcsai felé, minden ilyen intézetünk éltető emberszeretetet jelent, mert a nemzet legnemesebb fiatal anyagát formálja ölében általános emberi értékekké. Ezért óriási szociálpolitikai jelentősége van a külföldi magyar intézeteknek. Ezek a külföldre tolt magyar őrházak nagy nemzeti szempontokat is szolgálnak, mert hiszen egy-egy ilyen kis magyar kultúrközpont a legáldásosabban hathat közre a magyar kultúra külföldön való megismertetésében, amitől régebben a féltékeny osztrák diplomácia és a magunk maradisága bizony majdnem teljesen elzárt bennünket. Ezek az intézetek most állandó szálakkal kötnek össze bennünket Európa nagy művelődési központjaival és hatalmas szerepet fognak játszani a magyar kultúra horizontjának kiszélesítésében. A külföldi magyar intézetek Magyarország felé is kitért ablakot és ajtót jelentenek.

Klebelsberg Kunó gróf a külföldi magyar intézetek felállításával olyan vetést adott a magyarságnak, mely a magyar jövő számára felbecsülhetetlen értékű gyümölcsöket fog hozni. Nincs áldozat, melyet soknak lehetne tekinteni akkor, amikor a nemzet jövőjére ily nagy fontossággal bíró tettekről van szó! A miniszter teljes lélekkel átérezte ennek fontosságát, jól tudván, hogy a külföldi magyar intézetek olyan befektetést jelentenek, mely a legnemesebb búza aranyértékével fizet majd a nemzet számára a jövőben.

Az egyetemi ügyek óriási munkaanyagának elvégzésében, az ezzel kapcsolatos nagy tervek megvalósításában, a külföldi magyar intézetek akcióképességének rohamos kifejlesztése érdekében szükséges szakadatlan munkájában Magyar Zoltán dr. min. tanácsos áll a miniszter rendelkezésére, fáradhatatlan ambícióval azon igyekezve, hogy Klebelsberg grófnak erre a térére irányuló koncepcióit minél tökéletesebben megvalósíthassa.

A vázolt keretek mellett még az iskolán kívüli népoktatási szervezetek végzik a maguk felelősségteljes, jelentős feladatát. Az iskolák munkájához kapcsolódik a továbbképzés: az ismétlőiskola és ennek természetes folytatása, az iskolán kívüli népművelés. A miniszter gondoskodni kíván arról is, hogy az ismétlőiskolák magukhoz édesgessék az ifjúságot, hogy az

iskolák padjaiból kikerülve is részesei maradjanak a magyar kultúrának. Az ismétlőiskolák segítőeszközei a népkönyvtárak, melyek a felserdült ifjúság kezébe is odaadják a jó könyvet és megtanítják arra, mit és hogyan kell olvasnia. Állandóan éberem figyel arra, hogy a népkönyvtárak a korhoz és az élethez igazodva végezzék el az olvasnivaló anyag szelekcióját. Nem kevesebb, mint *ezeröttszáz népkönyvtárat* létesített minisztersége alatt, ami igazán számottevő, szép eredmény. Ez a nagyfontosságú akció ver hidat az iskola és az élet közé. A modern kor követelményeihez képest a vetítógép és napjaink nagyszerű, új eszköze, a rádió is ott áll a nagy cél szolgálatában. Ezeket az alföldi népiskolákba, sőt a tanyai iskolákba is bevezetik. Ez a szintén filantrópikus intézkedés lehetővé teszi, hogy az egyszerű, tanyai szegény ember is, mintegy élő antennája lehessen a modern kultúrának.

Mindezek felett természetesen, mint bástyákon a díszes torony, helyet foglal a miniszter akciója az irodalom és művészet érdekében. Klebelsberg Kunó gróf, a magyar művészetet és tudományt kiemelte eddigi Hamupipóke szerepéből. A világszerte feltűnő sikereket arató külföldi magyar kiállítások, a nagy kultúrhivatást betöltő vidéki kiállítások, a vidéki művésztelepek és a művészképzés jelentős reformjai dokumentálják ezt. A miniszter ezen a téren is gondoskodásába vette az ifjú tehetségeket és ez atyai gondoskodásnak köszönheti sok fiatal magyar művész, hogy felkeresheti a művészet nagy, külföldi üdítő forrásait, hogy talentumát azokban megfűrosztve, újabb koszorúkat szerezhessen a magyar művészet ma már mindenfelé megbecsült nevének.

Tudománypolitikai akciói is egyre értékesebb gyümölcsöket teremnek. Tudományos életünket egyre több és több szállal fűzi a nagy kultúrnemzetekéhez, áldásos csereviszonyt teremtve az érintkezésekkel.

Klebelsberg Kunó gróf európai színvonalú, céltudatos, hatalmas vonalakba tervezett kultúrpolitikája megforgatja az egész magyar kultúrtalet, egészen hajszálygökerekig lehetővé, friss, éltető nedvvel újítja fel a magyar kultúrhumuszt. Az általa életrehívott új magyar reformkor az emberszerető kultúra varázseréjével pezsdíti fel a nemzet vérkeringését; az egész vonalon szem előtt tartja azt a mindenkifelett való követelményt, hogy egyetlen magyar lélek se maradjon ki abból a nagy munkából, mely a nagy magyar jövődőrét folyik.

A kultuszminisztérium egyes ügyosztályainak működésével kapcsolatban igyekszünk tömör képet nyújtani arról, hogy mint törekszik a minisztérium az ügykörébe tartozó intézetek és intézmények útján minden téren megvalósítani a filantrópia nagy elveit. Itt is csak vázlatos képet rajzolunk, mert a részletes tárgyalás és a statisztikai adatok halmaza kötetet venne igénybe, ha minden vonatkozásában fel akarnánk azt dolgozni.

A sort az elnöki osztály nyitja meg. Ez az osztály vezeti a minisztérium ügymenetét: főnöke Bárány Gerő dr. h. államtitkár, aki, mint kiváló filozófiai író is a szeretet nagy elveit hirdeti és így érthető, ha mint az egyes osztályok ügymenetének irányítója, minden ténykedésében megvalósítani igyekszik a filantrópia követelményeit. Az elnöki osztály ügykörébe tartozik a nagy emberbarát, Röck Szilárd által létesített alapítvány, mely emberbaráti és kulturális segélyeket nyújt.

Az első és második ügyosztály a katolikus és más felekezeti ügyekkel foglalkozik. Ügykörük egészen speciális, de annak keretein belül mindig szem előtt tartják a filantrópikus gondolatot.

Az első ügyosztály a maga külön területén minden lehetőt megtesz, hogy az emberbaráti jellegű akciókat a rendelkezésére álló alkalmak szerint támogathassa és ahol ez intézményszerűen nem áll módjában, ott a szellemi erő latbavetésével helyez jelentős súlyokat a filantrópia serpenyőjébe.

A második ügyosztály főleg a papi özvegyek és árvák felé nyújt segítőkezet a rendes kereteken túlmenőleg is olyan esetekben, midőn azt az állam atyai gondoskodása megköveteli.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

A harmadik ügyosztály az irodalmi és művészeti ügyekkel foglalkozik. Mióta Klebelsberg Kunó gróf áll a minisztérium élén, ennek az osztálynak ügyforgalma hatalmasan megnőtt, mert a miniszter kultúrprogrammjának egyik legfontosabb pontja éppen a művészetek föllendítése. Nagy súlyt helyez arra, hogy minden lehető áldozatot meghozzunk az irányban, hogy a magyar művészet elit-csapatái mindenütt megjelenhessenek, ahol csak a nemzetek összemérik a legnemesebb fegyvereket, az alkotó művészet örök dicsőségért küzdő fegyvereit. A művészeti ügyosztály a miniszter intenciói értelmében lelkes munkával igyekezett azon, hogy a nemzetközi kiállításokon a magyar művészet mindig méltóan képviseltessék. Ennek meg is lett az áldásos eredménye, mert művészeink minden egyes nemzetközi kiállításon, ahol csak résztvettek, a legelső vonalba kerültek. A művészeti ügyosztály minden lehetőt megtesz, hogy a magyar nemzet e hatalmas erőforrása nemcsak el ne sekélyesedjék, hanem inkább új erőre kapjon. Újabb időben a kisantant államai művészeti téren nagy erőfeszítéseket tesznek és az internacionális kiállításokon mindenütt igyekeznek résztvenni. Sajnos, Csonka-Magyarország anyagi ereje és a minisztérium ma még szűkreszabott művészeti büdzséje nem engedi meg, hogy a versenyben mindig résztvehessünk, de a jelentősebb kiállításokon minden erőnket megfeszítve, amikor csak lehet, felvonultatjuk a magyar művészek pompás gárdáját. Ez a nagy cél minden áldozatot megér, mert hiszen ha valamivel, úgy viruló művészetünk erejével dokumentálhatjuk a világ előtt kultúrfölényünket.

A művészeti ügyosztály a külföldi kiállításokra szükséges összegeken felül költségvetési fedezetének minden fillérjét arra fordítja, hogy vele a magyar művészek erejét, alkotó kedvét növelje. Bátran el lehet mondani, hogy ezen a téren igazán nagy erőfeszítéseket fejt ki a Kertész K. Róbert h. államtitkár lelkes, ambiciózus vezetése alatt álló művészeti ügyosztály. A leggondosabban igyekszik azon, hogy a nagyobb állami művészeti megrendelések az arra legalkalmasabb művészeknek jussanak. Ugyanígy jár el az állami vásárlások tekintetében.

E generális intézkedéseken túl, az ügyosztály mindent elkövet, hogy intézkedéseiben az egész magyar művészvilággal szemben kifejezésre juttassa a filantrópikus elveket. Ezt acélt szolgálják a már említett *külföldi ösztöndíjak*, melyek az ifjú magyar művésznemzedéket hozzájuttatják látókörre *tágításához*, ami valósággal életkérdés a művészek számára. Azoknak, kik nagyobb ösztöndíjhoz nem juthatnak, igyekszik legalább annyi útiséget juttatni, hogy elérhessék a nagy, nyugati művészeti gócpontokat. A maguk erejéből külföldre kikerülő és ott megszorult magyar művészeknek is több esetben küld segélyt az ügyosztály. Hasonló célokat szolgál az a (sajnos, ma igen szűk keretek közé szoruló) segélyalap, melyből az egész év folyamán, minden hónapban gyors segítséget utal ki az ügyosztály, hogy legalább a pillanatnyi nélkülözéstől megmenthesse az ezer baj között alkotó, végtelenül nyomasztó körülmények között dolgozó magyar művészeket, hogy hozzájuttathassa őket ahhoz, hogy

szép, de küzdelmes pályájuk kritikus pontjain az alkotáshoz szükséges eszközöket megszerezhetnék.

Gondja van az ügyosztálynak arra is, hogy a műtermekben szegény fővárosban minél alkalmasabb munkahelyiséget igyekezzék kieszközölni a művészek számára. E célt szolgálják a Várkert-bazárban levő szobrászműtermek is, melyek minden évben teljesen díjtanul kerülnek, a művészeti ügyosztály közbenjöttével, az arra leginkább méltó művészek kezére.

A művészeti ügyosztály az ügykörébe tartozó intézetek egész működésében igyekszik élő erővé váltani a filantrópikus gondolatot.

Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán a következő jóléti intézmények vannak:

1. Diák-asztal.
2. Ifjúsági kör.
3. Székely Bertalan Bajtársi Egyesület.
4. Ösztöndíjak.

5. A Főiskola Rektori Tanácsa és tanárai állandó akciót fejtenek ki arra nézve, hogy társadalmi összeköttetések révén pénzbeli vagy anyag-segélyekhez juttassák a hallgatóságot.

A főiskolai *Diákasztalt* 1908-ban alapították. Naponta ötven hallgatót lát el ingyenes ebéddel (három tál étel, hetenkint háromszor hússal). A Diák-asztal részben államsegélyből, részben a hallgatóktól beszedett kisebb járulékokból, valamint a társadalom áldozatkész segítségéből nyeri jövedelmi forrásait.

Az *Ifjúsági Kör* célja az ifjúság együttérzésének ápolása és a segélyezés. A segélyezés pénzbeli, vagy festék, stb. anyag ingyenes kiszolgáltatásából áll. Jövedelme tagdíjakból, kiállítások és mulatságok rendezésénél maradt feleslegekből folyik be.

A *Székely Bertalan Bajtársi Egyesület* szintén a hallgatók kollegiális együttműködésének szerve. Pénzzel és anyaggal segíjezi tagjait, azonkívül vívásra, tornára és más sportbéli lehetőségekre ad alkalmat. Taglétszáma: 150.

Az intézetnél a következő *ösztöndíjakat* kezelik:

a) államiak az intézet dologi javadalmából, évente tizenkilenc à évi 72 P. Ferenczy-díj 96 P és két drb à 77 P;

b) köztisztviselő-gyermekek ösztöndíjai, egyenkint évi 800 P;

c) külföldi állami ösztöndíj 1925/26–1926/27-ig évente kettő párizsi, 1927/28-ban egy londoni (200 font);

d) Nemes Marcel-alapítvány 60 hold földbirtok jövedelme (az alapítvány létesítése folyamatban);

e) székesfővárosi ösztöndíj, kettő évi 800 P-ös, festő- és szobrász-ösztöndíj;

f) Müller Testvérek cég festék-kollekciós díjai évi 3000 P értékben;

g) g) Korb Erzsébet 4429 P tőke alapítványnak 2 évenként kiadandó kamatai utazási ösztöndíjakra;

h) ezeken kívül esetről esetre adott ösztöndíjak magánosok részéről. Az intézet ambiciózus növendékei részére 1927/28-ban Rothermere lord a Diák-asztalnak 2844 P-öt, ösztöndíjakra pedig 6100 pengőt adott. Végül fölemlítjük, hogy 1920 óta évente 42 hallgató élvez ingyenes bentlakást a Bajza-utcai telep egyik pavillonjában.

AZ IPARMŰVÉSZETI ISKOLA JÓLÉTI INTÉZMÉNYEI:

A Diák-asztal, Diákothon, az ösztöndíjak és tandíjkezdmények. Az intézet a vidéken, vagy a város külterületén lakó tanítványok részére az 1910. évben létesítette a *Diák-asztalt*, amely ízletes, tápláló és bőséges ebéddel látja el beszerzési áron az intézet növendékeit, akiknek jórésze hónapokon át igen szűkösen táplálkozott. A Diák-asztal ezidőszerint csak ebédet szolgáltat ki, mely levesből, főzelékből és tésztából áll. A főzelék mellett hetenként háromszor húst is kapnak az ott étkező növendékek. A Diák-asztalnál állandóan 80–90 tanítvány étkezik, tehát a növendékeknek mintegy 36%-a. Ugyanennyi tanítvány otthon, illetve szálláshelyén kap ebédet.

A *Diákothon* felállítását az a körülmény tette szükségessé, hogy a háború és az összeomlás után, 1918-ban a megszállott országrészekből sok ifjú került az iskolába, akiknek családja menekült lévén, nem tudott otthonról gondoskodni. Ezenfelül a nehéz lakásviszonyok miatt is arra törekedett az iskola, hogy olyanoknak is lehetővé tegye tanulmányaik folytatását, akik nincsenek oly anyagi helyzetben, hogy megfelelő lakást tudtak volna biztosítani maguknak. A lakásviszonyok jobbrafordultával a Diákothon is fokozatosan vesztette el lakóit, úgyhogy az 1926-ik évben megszűnt.

Az iskola növendékei között az 1927/28. évben 500 P-t osztottak fel *ösztöndíj* gyanánt. 150–300 P ösztöndíjakkal segítették a kerületükben illetőséggel bíró iparművész-ifjúságot a budapesti, debreceni és soproni kereskedelmi és iparkamarák, továbbá Szombathely és Debrecen város törvényhatósága. Az ezen a címen adományozott ösztöndíjak évi összege 2000 P. *Tandíj-kezdményt* a legutóbbi iskolai évben 22 tanítvány kapott.

AZ ORSZ. M. KIR. SZÍNŰVÉSZETI AKADEMIA

növendékeinek 10%-a részesül mindenkor tandíjkezdményben. Az intézet szegénysorsú növendékei közül a Budapesti Vendéglősök és Kávésok Ipartestületének tagjai 12-öt, az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület menzája pedig ötöt látott el. Ingyen kávéadagokat is adott a kávésök ipartestülete tizennégy növendék számára. Az Akadémia igazgatósága az úgynevezett Egressy Gábor-szegényalaphól sürgős segélyek címén több növendéket részesített kisebb összegű támogatásban.

AZ ORSZ. M. KIR. LISZT FERENC ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA

az intézet kitűnő és jeles előmenetelű növendékei részére egész és fél tandíjmentességet ad. Ezt a kedvezményt a növendékeknek körülbelül 25%-a élvezi. Tanulmányi segély címén a tandíj összegének erejéig azok a növendékek nyernek támogatást, akik tandíjkezdményben nem részesíthetők. Három növendék, elsősorban zeneszerzők és zongora-növendékek, egyenként 200 P-ös ösztöndíjban részesülnek. Az ösztöndíjakat Budapest székesfőváros alapította Liszt Ferenc nevére. Ugyancsak a székesfőváros jóvoltából részesül egy kiváló hegedűnövendék a kétszáz pengős Hubay Jenő-ösztöndíjban. A Magyar Háziaszonyok Gazdasági Szövetkezete évenként száz pengős jutalomdíjat szokott kifizetni egy kiváló előmenetelű növendék részére. A Fodor-féle pedagógiai ösztöndíj címén egy tanárképző növendék nyolcvanpengős ösztöndíjat szokott elnyerni.

A harmadik osztály körébe tartoznak még az *irodalmi ügyek* is. Ennek javadalmából is kiharított egy tisztán emberbaráti célokat szolgáló fedezet, mely bár nem nagy összegű,

de mégis havonta számos esetben nyújt enyhítő segítyt az arra szoruló keresetnélküli, vagy keresetképtelen íróknak és ezek hátramaradottjainak. Ugyanilyen jellegű segítyben részesül több keresetképtelen, vagy elaggott színművész is.

A COLLEGIUM HUNGARICUMOK

A negyedik ügyosztály a tudománypolitikai és egyetemi ügyek hatalmas reszortjával foglalkozik. Idetartoznak a külföldi ösztöndíjak, valamint a Collegium Hungaricumok ügyei is.

Ezek az utóbbi intézmények nagyszerű emberbaráti ténykedést fejtenek ki. A bécsi kollégiumban az 1928/29. tanévben 40 magyar állami ösztöndíjas és tíz fizetéses helyre beosztott ifjú nyert elhelyezést. A kollégium célja részben szaktanulmányi továbbképzés a főiskolákon, részben pedig szaktudományi kutató munkálkodásra való alkalom és mód adása egyes szaktudományi intézetekben.

A kollégiumban az általános művelődési képzés előmozdítására a következő intézmények szolgálnak: német, francia, angol, olasz nyelvtanfolyamok; rendszeres előadások valamennyi tagot egyaránt érdeklő művelődési kérdésekről, az irodalomtörténelem, műtörténet, természettudományok stb. köréből. A tagoknak alkalmuk van sportolásra is. (Vívás, svéd torna, kirándulások.)

A berlini Collegium Hungaricumban harminc magyar állami ösztöndíjas és hat fizetéses tag nyert elhelyezést. A kollégium célja nagy vonásokban egyezik a bécsi kollégiuméval.

Franciaországban húsz magyar állami ösztöndíjas folytat tanulmányokat. Az ösztöndíjak a párizsi vagy valamely vidéki francia egyetemre szólnak. Az ösztöndíj összege évi 2000 P. A Genfben végzendő tanulmányokra egyelőre négyen kapnak kiküldetést, 2500 svájci frank támogatással, Angolországban pedig tizennégy magyar ifjú végezhet tanulmányokat állami ösztöndíjas helyen. Az ösztöndíjak közül 6 Londonba szól és egyenkint 200 angol font, 2 katolikus szerzetesek számára van fenntartva a chambridgei egyetemen egyenkint 200 font összegben, 2 az oxfordi egyetemre szól egyenkint 220 fontnyi összegben és 4 az aberdeni egyetemre, egyenkint száznyolcvan font összegben. Rómában most jutott új hajlékhoz ázott felállítani készült Collegium Hungaricum, melyben nemcsak a tudományos pályára készülő ifjúság, de írók, festők, szobrászok és muzikusok is nyernek elhelyezést.

E külföldi intézetek révén új, nagy horizont tárul a legtehetségesebb magyar ifjak elé, akik azután hazatérve széles látókörükkel új véráramot fognak belevinni a magyar kultúrába. Működésüket alább kissé részletesebben ismertetjük. Ideiktatjuk a bécsi, berlini Collegium Hungaricumok és a Római Magyar Történeti Intézet 1924/25. tanévi működéséről szóló kultuszminisztériumi jelentés néhány részletét:

A BÉCSI COLLEGIUM HUNGARICUM

Századunk szellemi életének sokoldalúsága és a nyugati kultúrába való bekapcsolódásunk szükségessége olyan feladatot ró a tudományos pályákra készülő ifjúságunkra, melynek sok esetben csak a külföldi tudományos központokban való továbbképzéssel volna módjukban megfelelni. Ebből a megfontolásból fakadt Klebelsberg Kunó gróf, vallás- és közoktatásügyi miniszternek az az elhatározása, hogy Bécsben, az európai civilizáció egyik legjelentősebb központjában, magyar főiskolai kollégiumot létesít. A bécsi volt magyar testőrségi palota, a maga nemes tradícióival, e célra különösen alkalmasnak bizonyulván, annak egyik emeletét megfelelő átalakítások után a Collegium Hungaricum céljaira 1924 őszén megnyitotta. A kollégium igazgatója Lábán Antal, a bécsi theresianumi akadémián a ma-

gyar nyelv és irodalom tanára. A helyi felügyeletet Károlyi Árpád államtitkár, a Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatója gyakorolja, aki egyúttal az összes bécsi magyar kulturális intézmények főfelügyelője.

A kollégium tagjainak száma az első, 1924/25. tanévben 18 volt, valamennyien ösztöndíjasok. Az alapítványi helyeket – amelyekre a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az egyetemi karok útján hirdet pályázatot – a minisztérium előterjesztésére a Kormányzó Ur őfőméltósága adományozza. Az ösztöndíjasok két féléven át díjtalanul kaptak lakást és teljes ellátást, amelynek költségeit, valamint a tanulmányaikkal járó egyéb díjakat a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fedezte.

Az 1924/25. tanévben a 18 ösztöndíjas közül ketten egy-egy fél évet töltöttek a kollégiumban, a többiek kettőt. Bölcsészetszakos volt 11 (a budapesti egyetemről 6, a szegediről 3, a debreceniről 2); joghallgató volt 2 (a szegedi egyetemről 1, a debreceniről 1); közgazdaságtani hallgató volt 1; az orvosi karról 4 (a budapesti egyetemről 1, a debreceniről 2, a pécsiről 1); a műegyetemről 1.

A 11 bölcsészeti szakos közül németszakos tanárjelölt volt 7 (német-francia 1, németolasz 1, fil. mathem. szakos 1, klasszikus filol. nyelvész 1, történelemszakos 1, archaeologus 1). A 7 németszakos tanárjelölt közül 6 az Eötvös-Kollégium tagja volt.

A kollégium célja: a magyar főiskolák jelesebb hallgatóinak módot nyújtani arra, hogy szakismereteiket a bécsi főiskolák, tudományos intézetek, klinikák és gyűjtemények igénybevételével gyarapíthassák.

E szempontból kiindulva, a kollégium hármasmunkásságot fejtett ki:

1. Szaktanulmányi munkásságot, melynélfogva az ösztöndíjasok rendes hallgatói a bécsi főiskolának, főszakmájuk tanárainál kollokválnak s résztvesznek a szemináriumi, laboratóriumi és klinikai gyakorlatokon.

2. A tudományos munkásság az egyes szakok és az egyéni hajlam szerint különböző. A bölcsészeti és jogi kar kollégistái javarészt disszertációjukon dolgoztak. A hazai szakprofesszorok által kijelölt témák rendszerint a bécsi miljővel kapcsolatosak.

3. A kollégium feladatai közé tartozott még az általános ismeretgyűjtést szolgáló munkálkodás is. Ugyanezt a célt szolgálták a képtárak, múzeumok, könyvtárak megtekintése; német és angol nyelvtanfolyamok; színházak, hangversenyek rendszeres látogatása, kirándulások, testnevelés és sport. Az 1924/25. első tanév kollégistáinak működési mérlege a várakozásnak mindenben megfelelt.

A BERLINI COLLEGIUM HUNGARICUM

„A német tudományos köröknek az a törekvése, mely a magyar-német szellemi kapcsolatok bensőbbé tételére irányult, hatalmas támogatást nyert a porosz kormány ama elhatározása által, hogy a berlini egyetemen 1916-ban a magyar nyelv és irodalom művelésére külön tanszéket állított fel. E tanszékre Gragger Róbert nyert meghívást. Gragger első teendője volt, hogy a magyar nyelv és irodalom hathatósabb művelése végett külön szemináriumot szervezett, ahol saját előadásain kívül díjtalan magyar nyelvtanfolyamokat is tartatott. A kezdetben megszervezett magyar szemináriumot azonban már 1917-ben céltudatos munkával, magyar tudományos egyetemi intézetté fejlesztette, melynek működési köre a következőkre terjedt ki:

1. A magyar és a magyarral rokon népekre vonatkozó, minden irányban kiterjedő tudományos kutatások végzése.

2. Előadások és szemináriumi gyakorlatok *tartása*, abból a célból, hogy a tanulók a magyar és a magyarral rokonnépek nyelvét, valamint az egyetemes magyar kultúrát behatóan tanulmányozhassák.

3. Mint felvilágosító és tanácsadó intézmény, tudósoknak és más érdeklődőknek, az említett disciplinákra vonatkozólag tudományos forrássanyaggal szolgál.

Az intézet tudományos működését nagyban elősegíti a kb. 26.000 kötetből álló könyvtára, mely Gragger magánkönyvtárán és az önkéntes adakozásokon kívül a berlini magyar egyetemi hallgatók 1842-ben alapított egyesületének könyvtárát és a letétképen megszerzett halle-witterbergi régi magyar könyvtárt is magában foglalja.

A berlini magyar egyetemi intézet működését belterjesebbé a Collegium Hungaricum megalapítása tette. Klebelsberg Kunó gróf miniszter ugyanis felismerte Gragger ilyenirányú javaslatának nagy jelentőségét és a szükséges anyagi eszközöket rendelkezésére bocsátotta. Erre Gragger még 1923-ban a berlini Marien-Strasse 5. szám alatti háromemeletes bérházat a kollégium céljaira megvásárolta.

A berlini Collegium Hungaricum az 1924/25. tanévben nyílt meg, kettős célkitűzéssel. Egyrészt módot kíván nyújtani az egyetemet végzett fiatal szakembereknek arra, hogy a gazdag berlini gyűjteményekben és tudományos intézetekben szaktudásukat elmélyítsék és a német tudományos körökkel a személyes érintkezést felvegyék, másrészt általánosabb nevelési céljai is vannak. Lehetővé akarja tenni ugyanis tagjainak, hogy a német szellem alkotásaival nemcsak a saját szaktudományuk keretén belül, hanem a lehetőséghez képest, minden téren megismerkedjenek. A német szorgalom, kitartás, bátorság és elmélyülés meglátására akarja rávezetni tagjait, abban a biztos hitben, hogy a tapasztaltak ösztönző hatása hazájukba való visszatérésük után sem fog lemaradni”.

Gragger Róbert dr. tragikus, korai halála örök veszteséget jelent a berlini Collegium Hungaricum számára, mert ez a fiatal magyar tudós még felbecsülhetetlen értékű munkássággal járult volna az intézet további felvirágoztatásához. Emlékét el nem halványuló hálával és szeretettel fogja őrizni a berlini kollégium.

A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET

A Római Magyar Történeti Intézet alapítója Fraknói Vilmos, aki a Viale del Policlínico 139. sz. alatti villáját, a benne elhelyezett könyvtárral együtt, 1913-ban a magyar államnak ajánlotta fel. Nemes tettének indítóoka az volt, hogy otthont biztosítson állami támogatás mellett magyar-olasz történelmi kapcsolatokat tanulmányozó magyar tudós-nemzedéknek.

Fraknóival egyetértésben a Magyar Tudományos Akadémián megalakult a Római Történeti Intézeti Bizottság, melynek élén, kezdettől fogva Berzeviczy Albert, a M. Tud. Akadémia elnöke áll. A bizottság a római intézet ügyeiben a vallás-és közoktatásügyi miniszter tanácsadó szerve. Az új intézet eredetileg 1914 őszén nyílt volna meg, de a terv megvalósítása a háború kitörése miatt halasztást szenvedett.

A háborús összeomlás után, az olasz kormány előzékenysége folytán, már 1923-ban újra megindulhatott az építómunka. Az intézet megszervezését úgyszólván újra kellett kezdeni. Erre az úttörő munkára Klebelsberg Kunó gróf, miniszter, Gerevich Tibor személyében olyan szakférfit szemelt ki, akit nyelvismeretei, képzettsége és olasz kultúrpolitikai összeköttetései az intézet vezetésére különösen alkalmassá tettek.

Az újonnan megalapított intézet kutatási köre az egyetemes- és egyháztörténelem, régészet, művészet- és irodalomtörténet, valamint a filológia magyar-olasz vonatkozásaira terjedt ki. Gerevich célkitűzése szerint az intézetben működő kutatók munkája az említett tudományterületek keretén belül nemcsak reprodukzív, hanem produktív irányban is haladt: nemcsak oklevélmásolásokra, hanem a római könyv- és levéltárak, múzeumok stb. gazdag anyaga alapján, önálló problémák tudományos megoldására is irányult. Emellett az intézet tervszerűen folytatta a vatikáni levéltár magyar vonatkozású okmányainak összegyűjtését, átvizsgálta az újabb vatikáni kéziratgyűjteményeket (Fondo Chigi, Fondo Barberini), valamint a magyar szempontból még át nem kutatott egyéb gyűjteményeket. Az ilyen irányú kutatómunka által az intézet már újjászervezésének első évében áttekintést nyert a római magyar vonatkozású forrásanyagról. Róma mellett az intézet vidékre is kiterjesztette működési körét és már hozzáfogott Bolognában, Firenzében és Sienában a könyv- és levéltárak magyar szempontból való átvizsgálásához.”

A Római Magyar Történeti Intézet tűzhelye volt a magyarországi olasz és az olaszországi magyar tanulmányoknak is és ott működő tudósainknak kutatóink révén a magyar kultúrának végtelenül nagy szolgálatokat tett. Most a saját pompás palotájába költözködő Collegium Hungaricum az oda kiküldött ifjú művészgeneráció bekapcsolódásával még nagyobb és színesebb regisztereken fogja a kitűzött célt szolgálni.

BUDAPESTI ÉS VIDÉKI JÓLÉTI INTÉZMÉNYEK

A budapesti és vidéki egyetemeken természetesen nagyon sok emberbaráti szellemű, jótékony intézmény működik. Terünk nem engedi, hogy ezeket teljes részletességgel ismerjünk. Mégis igyekszünk futó képet nyújtani azok működéséről.

Budapesten 21 egyetemi és főiskolai Diakasztal működik, melyekben körülbelül 400 hallgató étkezik. Szegeden 5 menza áll fenn 630 férőhellyel. Debrecenben szintén 5 ilyen intézmény működik 230 férőhellyel. Sopronban, Magyaróváron, Keszthelyen, Miskolcon és Egerben szintén megfelelő számú menza teljesíti áldásos működését.

A fővárosban és a vidéken a főiskolai internátusok teljesítenek még igen fontos emberbaráti szerepet. Ezek közül legfontosabbak Budapesten:

Pesti Szent Imre-Kollégium	300 férőhely-
Budai Szent Imre-Kollégium	185
Horthy Miklós-Kollégium.....	600
Kollégium Medicum.....	140
Ref, Theológiai és Főiskolai Internátus	97
Sarolta-Leányotthon.....	60
Bethlen Margit-Leányotthon.....	29
Hunfalvy-Internátus..!	55
Bethlen István-Internátus.....	62
Szent Gellért Társaság Internátusa (szervezés alatt) . .	100
Luther-Otthon	53
Ferenc József Tanítók Háza	160
Eötvös-Kollégium.....	100
Magyar Ev. Keresztyén Diákszövetség.....	96
Általános Egyetemi Segítő Egyesület Diákothona.....	200
Szepesi Szövetség Diákothona	
Unitárius Diákoththon mintegy	40
Szent Anna-Kollégium	
Lorántffy Zsuzsanna-Leánykollégium ,	30

Szegeden négy internátus áll fenn, körülbelül 300 férőhellyel, Debrecenben öt internátus közel 250 férőhellyel, Pécsen két internátus 250 és Sopronban egy főiskolai internátus 50 férőhellyel. Ezek az internátusok a filantrópia élő és meleg megtestesülései, mert hiszen a magyar egyetemi hallgatóság nagyrésze a háború utáni időkben valósággal az árva gyermek keserves helyzetébe került. A megszállott területről ideözönlött a tanulóserg s a főiskolai ifjúság, különösen pedig a túlnyomólag teljesen pénztelenül idetóduló menekültek, jóformán képtelenek voltak lakáshoz jutni. Nem volt méltó fedelük, nem volt hol meghúzódniuk, nem tudták, vajjon a reájukvirradó napon lesz-e majd mit enniök. A jövő Magyarország ifjúsága, a kultúra jövődöbeli zászlóhordozói a legméltatlanabb zugokba szorultak, úgy, hogy a legprimitívebb higiénától is el voltak zárva. Ebből a kétségbeejtő helyzetből igyekezett mindjárt minisztersége elején kimenteni a magyar ifjúságot Klebelsberg Kunó gróf, aki nemsokára el is érte, hogy az internátusok mindinkább eleget tudtak tenni nevezetes hivatásuknak.

A miniszter minden lehetőet megtett arra nézve, hogy az összes diákjóléti intézmények a fővárosban és a vidéken egyaránt, hiánytalan erővel teljesíthessék nemes, emberbaráti hivatásukat, mert aggódva érezte át, hogy a testet és lelket lenyűgöző nélkülözéseken végzetesen kicsorbulhat a tehetséges magyar ifjúság élete. Filantrópikus gondolkodását mi sem igazolja jobban, mint az, hogy óriási elfoglaltsága közepette is, állandóan foglalkozik a diákjóléti ügyekkel. A magyar ifjúság hálásan tapasztalhatta, hogy a kultuszminiszter e téren minden teljesíthető kívánságot szeretettel valóra váltott.

A miniszter nagy gondot fordított a szegénysorsú ifjúságnak tankönyvekkel és tanszerekkel való ellátására is. Filantrópikus megértéssel igyekezett minden lehetőséget megadni a *Diákvéddő Irodáknak* is, hogy a főiskolai diákvédelemre és a főiskolai végzettséget feltételező életpályák felőli tájékoztatásra Németországban szervezett legkiválóbb intézményeket és berendezéseket meglátogathassák s a vezetőség ezek betekintéséből a hazai főiskolai ifjúság javára tanulságokat meríthessen.

KÖZÉPISKOLÁK ÉS EGYÉB TANINTÉZETEK

Az ötödik ügyosztály a középiskolák óriási hálózatának szálait tartja kezében. Ezeknél az iskoláknál is elsőrendű szempont, hogy az emberszerető gondoskodást mindenkor feladatuknak tekintsék. Erre való tekintettel itt is nagy súlyt helyeznek a növendékeknek nyújtandó könnyítésekre. Egyre fokozódó mértékben történik gondoskodás arról, hogy a szegénysorsú növendékek minél több ingyen tankönyvvel és más tanszerrel láttassanak el. Ahol csak lehet, internátusokat is felállítanak és különösen nagy gondot fordítanak arra, hogy a közalkalmazottak gyermekei megfelelő kedvezményben részesülhessenek. Az iskolai ösztöndíjak és jutalomdíjak serkentik a növendékek tanulási kedvét.

Sok tanintézetnél fejtenek ki áldásos működést a konviktusok és alumneumok. Az ügyosztály a higiénia érdekében minden évben minél több tanulmányi kirándulást igyekezik szervezni, gyakorlati tanfolyamokat rendez, új virágzásnak indította az ifjúsági egyesületeket, szünidei továbbképzőtanfolyamokon gondoskodik a tanárvilág kultúr színvonalának emeléséről. A középiskolai tanároknak és tanárjelölteknek külföldi utazásukra ösztöndíjakat és segélyeket nyújt.

Ez az ügyosztály foglalkozik a középiskolai ifjúságra nézve oly nagyfontosságú testnevelési ügyekkel és mindent elkövet, hogy a középfokú iskolák egészségügyét magas színvonalra emelje.

A hatodik ügysztyály a *felsőkereskedelmi* iskolák, női kereskedelmi és egyéb szaktanfolyamok, kereskedőtanonc-iskolák vezetését tartja kezében. Ide tartoznak a tanítóképző-intézeti tanárképzés, az összes elemi tanító- és tanítónőképző, továbbá az óvónőképző intézetek, a különböző tanítói tanfolyamok, úgyszintén a polgári iskolai tanárképzés, az összes polgári fiú- és leányiskolák, valamint a felső mezőgazdasági iskolák ügyei, az Erzsébet Nőiskola, a balatonarácsi Erzsébet Szeretetház és az Amizoni-féle Országos Nőnevelő Intézet.

Ezeknél az intézeteknél az előbb körvonalazott módon, a lehetőség szerint ugyanúgy keresztülvizsik a filantrópikus elveket. A magyar kultúra jövőbeli színvonalának általános emelésénél különösen fontos szerepet visznek majd a *polgári iskolák*, melyeknek nagy hivatásáról a bevezetésben szoltunk bővebben.

A hetedik ügysztyály a *szakiskolákkal* és a *gyógyítva nevelő iskolákkal* foglalkozik. Mondani sem kell, hogy különösen az utóbbiak élő megtestesülései a filantrópiának.

A *gazdasági* népiskolák és a gazdasági továbbképző népiskolák szervezése végtelenül fontos lépést jelent agrárállamunkban. A miniszter kultúrprogramjában igen jelentős helyet foglalnak el ezek a tanintézetek, melyek évről-évre egyre áldásosabban fognak bekapcsolódni abba a munkába, mely szinte szemünk láttára növeli egyre dúsabbra és magasabbra a magyar kultúra most megnyílt reformkorában a nemzet új és új szellemi barázdáinak biztató vetéseit. Az oktatás céljaira szolgáló iskolai *tan-gazdaságok* nevelőereje, példamutatása már is nagy eredményeket mutat fel. A *háztartási és háziipari tanfolyamok* is eleven erei a kultuszminisztérium hatáskörében megnyilvánuló filantrópiának, mert ezek is ezer és ezer kézbe adnak kenyérkereseti lehetőséget. Nagy lendülettel folyik a továbbképző gazdasági népiskolák tanítóinak gazdasági irányú továbbképzése is.

Szorosan összeforr a minisztérium emberbaráti programjával az *iparostanonc-iskolák* és iparostanonc-tanfolyamok szervezése és segélyezése is.

EMBERMENTÉS A GYÓGYPEDAGÓGIAI INTÉZETEKBE

A magyar társadalom teljes tudatában van annak, mily értékes hivatást teljesítenek a nagy emberbaráti elvek megvalósítása érdekében a mi kiváló *gyógypedagógiai* intézeteink, melyek az érzékszervi és értelmi fogyatékosok nevelését irányítják. Ezek az intézetek meg is érdemlik ezt az általános és meleg érdeklődést, hiszen minden szociálisan és nemesen gondolkodó ember átlátja azoknak fontos ténykedését.

A siketnémák, a vakok, gyengetehetségűek és gyengelemjűek csakis akkor jelentenek terhet a társadalom számára, ha megfelelő neveléshez nem jutnak. Ha azonban kellő időben jóságos irányítás alá kerülnek, nemcsak nem lesznek terhére családjuknak és környezetüknek, hanem hasznos polgárai is lehetnek az államnak. A gyógypedagógiai intézetek ennél fogva nemcsak szűkkörű filantrópiái hivatást teljesítenek, hanem nagyfontosságú kulturális és szociálgazdasági problémákat oldanak meg. Ezek a fogyatékos érzékszervű és értelmű gyermekek vagy ifjak a kultúrállam fokozatos felépítésénél olybá tekinthetők, mint a csorbult téglák, melyeket a fáradságot nem sajnáló pallér keze kellően kiformálhat és a maga szerény helyén hasznosan alkalmazhat is.

Ilyen jóságos, türelmes pallérozó munkát végeznek a szellemi és érzékszervi fogyatkozásban szenvedő egyénekkal szemben ezek a gyógypedagógiai intézetek. Ahol csak a művelődésnek legkisebb lehetősége fennáll, becézó jósággal és hősies türelemmel igyekeznek használatos embert faragni belőlük.

Az 1920. évi népszámlálás szerint Csonka-Magyarországon 9035 (0.11%) siketnéma, 783 (0.072%) vak és 1060 (0.13%) gyengeelméjű egyént írtak össze, tehát összesen 25.419 (0.318%) fogyatékos. Ebben a számban azonban nincsenek benne a meglehetősen nagyszámú nagyothallók, a gyengénlátók, a súlyos beszédhibákban szenvedők és a Kisegítő Iskolák kötelékébe tartozó gyengetehetségűek, kiknek száma mindenesetre elég jelentős.

Így tehát a csonka hazában nagyon sokan szorulnak áldásos gyógypedagógiára. A föl-sorolt testi és lelki hibák igen sokszor a hiányos egészségügyi, erkölcsi és társadalmi berendezésre vezethetők vissza. A filantrópiusan gondolkodó állam kötelességének ismeri, hogy a leelemibb ismeretekben és kellő ápolásban részesítse ezeket a szerencsétleneket. A magyar állam és közelebről a kultuszkormányzat meleg igyekezettel törekszik arra, hogy az egészségügyi és szociális hiányosságok miatt szenvedő emberanyaggal szemben atyai módon teljesítse kötelességét. Így közvetlen jószágot gyakorol a fogyatékosokkal szemben és közvetve használ kultúránk jövőjének is.

Büszkén mondhatjuk el, hogy a magyar gyógypedagógiai intézetek a kor színvonalán állanak s azoknak működésében megcsillan mindaz a nemes jóakarat, mely kellő fűtőerőt adhat azoknak. Gyógypedagógusaink lelkes és önfeláldozó ügyszeretettel, modern tudással és szülői türelmességgel foglalkoznak a fogyatékosok nevelésével és mindent elkövetnek arra, hogy belőlük jobb emberanyagot, elégedettebb embert formálhassanak.

Igen nagy az a munka, melyet a gyógypedagógiai intézetek és kisegítő iskolák végeznek. A közigazgatási hatóságok összeírják a siketnéma, vak és gyengeelméjű gyermekeket és bejelentik az Országos Szakfelügyelőségnél. E bejelentések beérkezése után a szakfelügyelőség minden egyes gyermekről beszerzi a szükséges orvosi véleményeket és családi kimutatásokat, ezek alapján azután elkészíti az összes tanköteleskorú érzékszervi- és értelmi fogyatékosban szenvedők nyilvántartását. A szakfelügyelőségnek gondja van rá, hogy lehetőleg egyetlen siketnéma, vagy vak gyermek se maradjon képzés nélkül. A szakfelügyelőségnek a múlt évben kiadott jelentése örömmel állapítja meg, hogy valamennyi gyógypedagógiai intézetben és kisegítő iskolában eredményes munka folyt. A jelentés szerint különös elismerés illeti a testületet a tanmenetek gondos elkészítéséért, a módszeres eljárások helyes irányú alkalmazása érdekében tartott értekezletekért és azért a buzgalomért, amellyel a növendékek legmegfelelőbb irányú nevelési oktatását mindenütt biztosították. A szakfelügyelőség azon van, hogy az egyes tantervek mielőbb hozzáidomulhassanak a mai kor gyakorlati követelményeihez és az iskolák minél tökéletesebben felszereltessenek a szükséges taneszközökkel. Az intézeteket az állam, a törvényhatóságok és magánosok áldozatkészségéből egyre fejlesztik. A kultuszminisztérium napirenden tartja azt a szintén igen nagyfontosságú kérdést is, hogy az intézetekből kilépő fogyatékosok a lehető legkönnyebben tudjanak majd elhelyezkedni az életben. Ennek az elhelyezkedésnek megkönnyítésére és előmozdítására létesültek a különböző továbbképző, foglalkoztató és a fogyatékosokat támogató egyesületek, melyek nagyszabású munkásságot fejtenek ki.

A magyar tanítóóság feladatának magaslatán áll. A magyar tanító lelkesen átérzi hivatásának fontosságát és egész szívvel-lelékkel fáradozik, hogy nehéz munkájának dus eredményét lássa a nemzet. El lehet mondani, hogy a gyógypedagógiai nevelők között pedig egyenesen rajongók és fanatikusok vannak, hogy ez az egész nehéz munkát végző gyógypedagógus kar meleg ügyszeretettel és teljes odaadással fekteti bele minden energiáját a nagy cél eléréséért folytatott küzdelembe.

Az alábbiakban rövid összefoglaló statisztikát adunk a magyarországi gyógypedagógiai intézetekről.

Az országban 11 siketnéma-intézet működik, és pedig Budapest, Debrecen, Eger, Kaposvár, Kecskemét, Sopron, Szeged, Vác székhelyekkel. Ezekben 105 rendes tanerő dolgozik. A növendékek száma az 1926/27. tanítási évben 970 volt.

Budapesten működik a Nagyothallók Török Béla dr. Székesfővárosi Intézete, négy rendes tanerővel, 34 növendéke volt. Ugyancsak Budapesten működik a Beszédhibák Javítására Szolgáló Állami Tanfolyam.

Vakok számára felállított intézet, illetve azokat foglalkoztató intézet van Budapesten (3), Szegeden, Szombathelyen és Miskolcon. Összesen 28 tanerő dolgozik bennük. Az 1926/27. tanítási évben 507 volt a növendékek száma.

A Szellemi Fogyatékosok Intézetei Budapesten, Gyulán és Rákosfalván működnek. A négy intézetnél 19 tanerő működik, a növendékek létszáma átlagosan 300. A Kisegítő Iskolák székhelyei: Budapest, Csongrád, Debrecen, Eger, Kecskemét, Kiskunhalas, Kispeszt, Pesterzsébet, Szeged és Újpest. 11 iskolánál 108 rendes tanerő működik, a növendékek létszáma körülbelül 2000. A felsorolt intézeteken kívül Budapesten 63 elemi iskola mellett működik kisegítő osztály.

NYOLCEZER ÚJ ISKOLAI OBJEKTUM

A VII/a ügyosztály hatáskörébe tartozik a *kisdedová*s és az *elemi* népoktatás szervezése, valamint a *népművelés*. E hatalmas oktatási ág óriási jelentőségét tanulmányunk bevezető részében méltattuk nagy általánosságban.

Ehhez az ügyosztályhoz tartozik a községek kisdedovási és elemi népoktatási állapotának rendezése, gondoskodik az óvó és tankötelezettség végrehajtásáról, összeállítja a népoktatási statisztikát. Ide tartozik az állami kisdedóvó-intézetek és elemi népiskolák szervezése és fejlesztése, a nem állami kisdedóvó-intézetek és elemi népiskolák államsegéllyel való szervezése és fejlesztése, úgyszintén a hasonlócélú, magánjellegű intézetek ügycsoportja is.

Filantropiai szempontból különösen fontos ügycsoport itt az iskolán kívüli népművelés hatalmas ágazata: az analfabéták oktatása, a szabadoktatás, az ifjúsági és legényegyesületek, a népkönyvtárak, olvasókörok, népházak, közművelődési egyesületek, mesedélutánok műkedvelői előadások és a minisztérium diapozitív központjának ügyei. Foglalkozik a népnevelés körében tervezett újításokkal, gyermektanulmányi ügyekkel, a népoktatás körébe eső kiküldetésekkel, tanulmányutakkal és kongresszusokkal, valamint a nemzethigiéniái szempontból elsőrendű jelentőségű iskolaegészségüggyel. Végül ügykörébe tartoznak még a kisdednevelési tanítói egyesületek, az ezek által fenntartott internátusok, az Eötvös-alap, a Ferenc József Tanítók Háza ügyei, valamint a népoktatási szaksajtó és könyvtárak ügyei, a pedagógiai irodalom s a tanítói könyvtárak. Mindezek az ágazatok közvetlen kapcsolatban állanak a filantropikus elvek megvalósításával, amint azt már előbb kifejtettük.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium által az 1928. évben kiadott *Magyar Népoktatás* című hatalmas kötet tiszta fényt vet arra az óriási jelentőségű akcióra, melyet Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter megindított és nagyrészen már valóra is váltott, népoktatásunk általános reformja és kiépítése érdekében. E nagy munkához maga a miniszter irt nagyon tanulságos előszót, melyből tájékoztatásul ideiktatjuk a következő, az egész kérdést tömören megvilágító sorokat:

„A Lex-Eötvös kiegészítő része annak a hatalmas alapvetésnek, melyet nagyapáink a magyar históriának e termékeny két esztendejében (1867-1868) elvégeztek. Céltalan dolog rekriminációkba bocsátkozni és ezért csak annak megállapítására szorítokozom, hogy olyan

okokból, amelyeket kutatni majd a történelem lesz hivatott, népiskolahálózatunk a Nagy Magyar Alföldön, különösen a tanyavilágban, sőt részben a Dunántúl is, elég hiányosan épült ki, úgy, hogy 1925-ben, kereken 5000 népiskolai objektumra volt szükség ahhoz, hogy több, mint félszázados népiskolai törvényünket teljesen végrehajthassuk. Hála a nemzeti áldozatkésztségnek, szerencsésen eljutottunk odáig, hogy ebből az 5000 objektumra terjedő sürgős programból a mai napon kereken 3500 objektum biztosítva van, így a sürgős programból már csak 1500 objektum van hátra. A mai generáció valósággal eljátszta a jogát ahhoz, hogy a népiskolai törvény hatvanadik évfordulóját 1928 december 5-én megünnepelje, ha addig további 15,000.000 pengő áldozattal a még hiányzó 1500 objektumot nem tudná megépíteni, mert nagy szegénységi bizonyítvány lenne ráknézve az, ha 60 évvel az általános tankötelezettség becikkelyezése után, azt nem lennének képesek valóra váltani.

De ezzel, sajnos, az ügy elintézve még nem lenne. Vessünk csak egy pillantást a statisztikára. A háború alatt a születések arányszáma rendkívül visszaesett, ami a népiskolában hat év után és akkor, – minthogy mindennapi népiskolánk hat tanfolyamos – hat éven át érezteti a hatását. A mélypont az 1925/26. tanévben volt, amikor a tankötelesek száma Csonka-Magyarországon 750.000-re esett vissza. De innen számítva, az emelkedés rohamos, amennyiben a mindennapi népiskolai tankötelesek száma 1926/27-ben 781.102, az 1927/28. évben pedig 836.968. A jövőre nézve, kérésemre központi statisztikai hivatalunk pontos számításokat tett, melyeknek az az eredménye, hogy a tankötelesek száma állandó erővel emelkedéssel 1928/29-ben 886.000-ra, 1929/30-ban 946.000-re, 1930/31-ben pedig 1,031.000-re növekszik, míg 1931/32-ben már lényegesen meglépett ütemben az 1,050.000-et éri majd el. Az elmondottakból látnivaló, hogy a múlt tanévről a most folyó tanévre közel 56.000-rel szaporodtak a tankötelesek és számuk a jövő 1928/29-iki tanévben további 49.000-rel növekszik. A következő két tanévben pedig még 78.000-es, azután 67.000-es gyarapodással kell számolnunk. Ez kényszerít bennünket arra, hogy az 5000 objektumra kiterjedő sürgős programon felül még további 3000 objektumos pótprogramot dolgozzunk ki, amelyre a rozoga, sötét, egészségtelen tanteremek pótlásán felül, főképen az imént számszerűen kimutatott óriási tanulógyarapodás befogadása végett lesz szükség. Az államsegéllyel épülő, teljes Program ekként 8000 objektumra bővült ki, amelyet 1931 július-szeptember elejéig kell lebonyolítanunk, ha nem akarunk abba a szégyenletes helyzetbe kerülni, hogy a be nem iskolázott gyermekeknek nagynehezen lenyomott száma, tanterem hiányában ismét aggasztóan felszökjék.

A politikai demokráciának kultúrdemokráciával való előkészítése és a nemzet munkateljesítményének a jellem és tudás erejével való meghatározása feltétlenül szükségessé teszi, hogy bárminő terhes legyen is az az örökség, amely a népművelés terén a történelmi Magyarországról a trianoni Magyarországra szállt, hazánk mai elszegényedett állapotában is a nagy pénzügyi terheket vállalja, mert a nemzeti tömegműveltség szintjének lényeges emelése nélkül alig remélhetjük nemzeti vágyaink és reményeink teljesítését.”

Íme a tömör tükörkép, melyből biztatóan csillan elő Magyarország népoktatásának jövője. Olyan vára épül a magyar kultúrának, melynek fehér tornya mindenhová ellátzik és erre a hatalmas toronyra büszkén vonhatjuk fel kulturális felsőbbségünk nagy jövőbe lengő lobogóját.

Ebben a nagyszerű munkában teljes szívvel és lélekkel osztozkodnak a miniszter nagy munkakört betöltő, elsősorbeli munkatársai. Petri Pál dr. államtitkár a maga hatalmas látókörét és munkabírást éveken keresztül éppen olyan tereken állította a magyar kultúra szolgálá- tába, melyek szoros rokonságot tartanak a filantrópiával. A magyar népoktatás és különösen

az óvodaügy tanulmányozása érdekében tett nagyobb tanulmányainak eredményeit mind felhasználják ez intézmények kiépítése körül. Lelkes munkája gazdagon gyümölcsözőt e tereken a nemzet számára. Pogány Frigyes dr., helyettes államtitkár, elsőrendű szakember ezen a téren. Behatóan foglalkozott a magyar népoktatás történetével, tanulmányozta annak századok mélyéből napjainkig elgombolyodó fonalát és a népoktatási hálózat kiépítésének nagy munkájánál ezeket a tanulságokat áldásosán vetette latba. Gévay Wolf Nándor dr., államtitkár, a maga jelentős ügykörében, szintén értékes munkássággal veszi ki részét a minisztérium mindenkor filantrópikus szellemű irányító tevékenységéből.

RÁDIÓ, FILM, KÖNYV

A VIII/a. ügyosztály hatáskörének jelentékeny része még: az iskolán kívüli népművelés. A mai idők demokratikus szelleme Európaszerte előtérbe tolta a népművelés fontos kérdését. Hazánkban is nagy hézagokat ejtett a háború az iskolázás terén és így fokozott gondot kell a néplélek felé fordulni, hogy azt, mint az elvadult fát, helyre lehessen metszeni és gyümölcsözővé tenni a nemzet szempontjából. Ezért a kultuszminisztérium igen nagy súlyt helyez a népművelés kérdésének újjászervezésére, melyet filantrópikus szempontból is elsőrendűnek tart.

A minisztérium mindegyik törvényhatóságban külön iskolán kívüli népművelési bizottságot szervezett, amely a minisztérium irányítása és felügyelete mellett közvetlenül intézi a törvényhatóság népművelési ügyeit. E bizottság élén a törvényhatóság feje (alispán, polgármester) áll, mint elnök. A legtöbb törvényhatóság a maga kerületében az egyes községekben is megalakította a községi népművelési bizottságot, a népművelési tevékenység helyi intézőszervéül. Az iskolán kívüli népművelési tevékenységnek azt a célt kell szem előtt tartania, hogy a tanköteles koron túl az elemi iskola esetleges hiányait pótolja, az iskolák által nyújtott műveltséget kiegészítse, illetőleg tovább fejlessze. Ez a cél már magábanvéve eléggé jellemzi a kérdés fontosságát. Az iskolán kívüli népművelés megszervezése előtt az volt a helyzet, hogy az iskolákat elhagyott falusi nép nagyrésze kiejtette kezéből a kultúra fonalát. Megtanulta ugyan a betűvetést, az alapismereteket, de ahogy életfoglalkozásához visszatért, az iskolában rárakott kultúrreteg fokozatosan hámlott és kopadozott lelkéről. Végezte a maga napi munkáját és annak befejezése után legtöbbször nagyon sekélyes, vagy egyenesen lélekölő szórakozásokra fecsérelte el idejét. Olvasni alig olvasott, jó, ha egy-egy tisztességesebb hangú naptár odatévedt pislákoló lámpája alá. Ezek a silány kalendáriumok és silány ponyva a nyomorúságos termékei jelentették azután számára a betű országát. Ismereteit nem gyarapította, sőt még a megszerzett mennyiséget is hovatovább elveszítette.

El lehet gondolni, milyen kárt jelentett ez a nemzeti kultúra szempontjából. Ezt a nagy veszélyt akarja elhárítani az iskolán kívüli népművelés, melyet minden ízében áthat a nagy filantrópikus elv. Az iskolán kívüli népművelés a kultúra ekéjét újra bele akarja akasztani ebbe a fenyegető lelki tarlóba, ki akarja gyomlálni onnan a dudvát és újra nemes magvat vet bele, hogy a felnőtt nép lelki humuszából, mintegy új forgó bevetésével, jó gazda gyanánt ismételt termést biztosíthasson a nemzeti kultúra szérűje számára. Az iskolán kívüli népművelés emberszerető jósággal és gondoskodással odaáll továbbra is a nép embere mellé, lelkét ismét munkába veszi, megtölti hasznos ismeretekkel és újra élő erejévé avatja őket a nagy, nemzeti kultúrközösségnek.

A népművelési tevékenység *ismeretterjesztő előadások* és népművelési tanfolyamok (analfabéta tanfolyamok), elemi ismeretterjesztő és általános ismeretterjesztő tanfolyamok

által történik. Az iskolán kívüli népművelés felkarolja továbbá a *műkedvelő előadások*, nemzeti és népi ünnepélyek rendezését, ének- és zenekarok alakítását, népművelési hangversenyek rendezését, a művészet köréből a népművészet ápolását és terjesztését, a háztartás körére szorító gyakorlati irányú női háziipari és kézimunkák tanítását is. Látható ebből, hogy az iskolán kívüli népművelés a szó legszorosabb értelmében gyakorolt filantrópia.

A népművelési előadások szemléltetésére vetített képek szolgálnak, amelyeket a községeknek az iskolán kívüli népművelési bizottság vagy a kultuszminisztérium kölcsönöz ki használatra. Ma már meglehetősen nagy számban állnak a különféle típusú vetítógépek az iskolán kívüli népművelés használatában. A kultuszminisztérium az 1926/27. tanévben számos vetítő- és mozgófénykép-gépet bocsátott népművelési célokra a bizottság rendelkezésére. A minisztérium kebelében Diapozitív Központ áll fenn, kb. 40.000 db diapozitív képvel. Innen népművelési célokra diapozitív képsorozatokot lehet kikölcsönözni.

Népművelési előadók számára a kultuszminisztérium vezérfonalul a *Magyar Népművelés Könyvei* címen könyvsorozatot indított. A könyvsorozat kötetei az ország egyes törvényhatóságainak áldozatkészségéből jelennek meg. Eddig 15 törvényhatóság vállalkozott ilyen könyvek kiadására.

A népművelési előadásokon szerzett ismeretek kiegészítésére és megrögzítésére, a további önművelés céljaira szolgálnak a *községi közkönyvtárak*. A háború, a forradalmak és az országcsönkítés folytán jóformán teljesen szétzilált népkönyvtárügyünk újjászervezésére az 1926/27. tanévben a népművelési célokra nyert beruházási hitelből a minisztérium 1500 új községi közkönyvtárt szervezett, még pedig 140 nagytípusú könyvtárt, egyenként 248 művel, 160 középtípusú könyvtárt, egyenként 139 művel és 300 tanyai könyvtárt, egyenként 130 művel.

E könyvtárak anyaga így oszlott meg:

A nagykönyvtárak könyvanyagában 114 ismeretterjesztő, 134 szépirodalmi mű; a közép-könyvtárak könyvanyagában 80 ismeretterjesztő és 85 szépirodalmi mű; a kis könyvtárak könyvanyagában 48 ismeretterjesztő, 83 szépirodalmi mű. A minisztérium *vándorkönyvtárakat* is osztott ki a bizottságok között kisebb községekben való kikölcsönzés céljából.

A kultuszminisztérium a most folyamatban lévő népkönyvtári akció lebonyolítása után a közművelődési házak (kulturházak) belső felszerelését és a filmnek és a rádióknak népművelési célokra való felhasználását vette programjába. E tekintetben a tanyavilág szükségleteit akarja elsősorban kielégíteni.

Az iskolán kívüli népművelési tevékenység mértékéről fogalmat adnak az 1925/26. tanév adatai, melyek szerint az iskolán kívüli népművelési bizottságoknak bejelentettek és e bizottságok irányítása és ellenőrzése alatt tartottak 48.000 ismeretterjesztő előadást, 300 analfabéta tanfolyamot, 300 általános ismeretterjesztő (négy főiskolai) tanfolyamot és 2600 műkedvelő előadást. A kulturházak (népházak) száma 90–100 között van, amely szám állandóan növekszik.

Az iskolán kívüli népművelés áldásos akciójáról és gyors fejlődéséről tiszta képet ad az a jelentés, melyet az osztály állított össze az 1926/27. évi működésről. E jelentésből kitűnik, hogy az iskolán kívüli népművelés az előző évi eredményekhez képest újra emelkedést mutat. Ezt az emelkedést a népművelésnek mind a három főtevénytől, t. i. a népművelési előadásoknál (tanfolyamoknál), a szemléltetésnél és a könyvtáraknál meg lehet állapítani.

Ismeretterjesztő előadás volt összesen 52.866. *Tanfolyam*, még pedig analfabéta, elemi ismeretterjesztő és általános ismeretterjesztő volt 1077. Az ismeretterjesztő és a tanfolyami előadások összes száma volt 132.940. A tanfolyamok rendes hallgatói a befejezésnél látoga-

tási bizonyítványt kaptak, kivéve az analfabéta tanfolyamok hallgatóit, akik egy bizottság előtt tesznek bizonyosságot arról, hogy írni-olvasni megtanultak és erről igazolványt is kapnak. A rendszeres tanfolyamokat látogató hallgatók száma 45.693 volt.

Úgy az egyes előadások, mint a rendszeres tanfolyamok száma évről-évre emelkedik, aminek okát nemcsak a nem csökkenő általános érdeklődésben kell keresni, hanem abban a körülményben is, hogy az analfabéták, ha megtanulnak írni-olvasni, a következő esztendőben az elemi ismeretterjesztő tanfolyamokra iratkoznak be.

A *szemléltetés* az iskolán kívüli népművelési előadásoknak igen fontos oktató eszköze, mert fokozza az előadások iránt való érdeklődést és a napi munkában kifáradt felnőtteknek megkönnyíti a tanulást. A legkedveltebb szemléltető anyag a vetíthető kép, még pedig úgy az álló, mint a mozgókép. Éppen ezért a múlt éven a kultuszminisztérium vásárolt 72 darab mozigépet és beszerzett megfelelő számú kópiákban 11 darab oktatófilmet. Most áll kiegészítés alatt a kultuszminisztériumban lévő Diapozitív Központ anyaga, amelyet fokozatosan úgy fog gyarapítani, illetőleg kiépíteni, hogy a képanyag nagyban és egészben egy művelődési egésztestet alkosson, amely szellemben, de lehetőleg tartalomban is egyezzen a népművelési előadások szellemével és tartalmával. A Diapozitív Központ kiépítésével kapcsolatban gondoskodás történik vetítógépek beszerzéséről is.

A népművelés harmadik főtényezője a *népkönyvtáraknak* céltudatos kiépítése, nemrégiben vette kezdetét. 1500-nál több népkönyvtár létesített, még pedig négy típusban:

városok részére 140,
nagy lakosságú községek részére 160,
falvak részére 900 és
tanyák részére 300 könyvtár.

Ez az 1500 könyvtár több mint egy és egynegyed millió kötetből áll.

Tapasztalás szerint az iskolán kívüli népművelés különösen olyan helyeken vesz nagy lendületet, ahol a felnőttek részére kultúrház van. A kultúrházak rendszerint a társadalom erejéből, olykor állami segítséggel létesülnek. Számuk kb. százra tehető. A kultuszminiszter jelenleg csak annyiban támogathatja a kultúrház létesítésére irányuló akciókat, hogy elsősorban a kultúrházak községeket részesíti szemléltető eszközökben és könyvtárakban.

Az említett iskolán kívüli népművelési mozgalmakban összesen 14.629 előadó vett részt. Az előadók között aránylag legnagyobb számmal szerepeltek a lelkészek, a tanítók, a jegyzők és az orvosok. Különösen feltűnő az utóbbi években a jegyzőknek és az orvosoknak a népművelési téren való intenzív részvétele.

Ez a rövid áttekintés is igazolja, milyen óriási szerepe van az iskolán kívüli népművelésnek abban, hogy a nagy munkával termelt magyar kultúrrétegek el ne gyomosodjanak, hanem egész életükben nemesen virágzó palántái maradhassanak a magyar műveltség egyre hatalmasabb kertjének.

EGÉSZSÉGES ISKOLÁK ÉS MODERN ÓVODÁK

Igen nagyfontosságú ténykedést hajt végre ez az ügyosztály az *iskolaegészségügy* fejlesztésének érdekében. Ezen a téren sok még a tennivaló. A régebben épített iskolák már nagyon sok helyen nem felelnek meg a kor higiénikus követelményeinek. Klebelsberg Kunó gróf kultúrpolitikájának egyik sarkalatos pontja, hogy a magyar iskolák ezen a téren is mintaintézmények legyenek. A miniszter azt akarja, hogy a magyar tanító egészséges és kényelmes lakásban lakjon s a tanulócsereg egészséges, tiszta és csinos tantermekben, egészségének

veszélyeztetése nélkül készülhessen a jövőre. Nagy súlyt helyez az iskolaorvosok kiképzésére is, mert az iskolaorvosi karnak igen fontos kötelességei vannak a tanulónemzedékekkel szemben, hiszen már az ókor felismerte azt a nagy igazságot, hogy ép lélek csak ép testen fejlődhetik.

Megemlékeztünk már a magyar *kisdedövás* újonnan leendő megalapozásának nagy ügyéről is. Minden remény meg van arra, hogy ez a filantrópiai szempontból kiemelkedő „kérdés is új tető alá kerüljön. A kultuszminiszter erre vonatkozóan is nagyszabású terveket készített, mert nem átmenetileg akarja a kérdést rendezni, hanem olyan gyökeresen, mint a népoktatás ügyét. Kisdedövík építésére a pénzügyi kormányzat 1,160.000 pengőt bocsátott már korábban is rendelkezésre és az 1928/29. évi költségvetés további 1,000.000 pengőt ad erre a célra. Az új magyar óvodák ott fogják ápoló és nevelő karjukat legelőször kitárni, ahol legtöbb gyermeket fogadhatnak jóságosan becéző körökbe. Valószínűleg nem-sokára elkövetkezik a magyar óvodaügy nagyobbarányú fejlesztése is, melyhez a miniszter máris hozzákapcsolta az óvónőképzés reformjának gondolatát. Az eddigi kétéves óvónői kurzust egy gyakorlati év beiktatásával és egy elméleti év hozzáadásával négyévéssé fogják alakítani. A nevelési és pedagógiai szempontok mellé oda fogják állítani az egészségügyi és szociális gondolatot is és olyan óvónőkre akarják bízni óvodáinkat, akik egyaránt törődnek a gyermek értelmi vezetésével és fizikai ápolásával. Az új óvodák építésénél állandóan szem előtt tartja a miniszter azt a gondolatot, hogy ott fürdő, napközi otthon és tejkonyha is legyen. A fürdőben a szegény szülők helyett tisztán tartják a gyermekeket, a tejkonyhák fenntartását pedig részben a községekre, részben pedig a társadalom karitatív tevékenységére fogják bízni. Így válik majd a népiskola megbízható alépitményévé az óvoda, melynek folytatása lesz a továbbképző népoktatás; ezt a kultuszminiszter főleg gazdasági irányban kívánja majd kiépíteni.

A kilencedik ügyosztály a minisztérium fenhatósága alá tartozó intézetek alkalmazottjainak és azok özvegyeinek és árváinak ellátási ügyeivel és a nem állami tanszemélyzet országos nyugdíjügyeivel foglalkozik és így a törvényes keretek között szintén belekapcsolódik a filantrópikus tevékenységbe.

SEGÉLYEK ÉS ÖSZTÖNDÍJAK

A tizedik ügyosztály legfőbb funkciója a *közalapok* ügyeinek intézése. Sajnos, a minisztériumnak a közjó emelésére irányuló munkájában nem állanak most rendelkezésére azok az alapítvány-erőforrások, amelyek a múltban megvoltak. A tőkék legnagyobb része ugyanis teljesen devalválódott (több mint 50,000.000 békebeli korona névértékű értékpapír stb.), azonkívül igen jelentékeny alapítványi birtokok kerültek az országcsontkítás folytán idegen impérium alá. (Pálffy János gróf alapítványai, a magyar határőrvidéki tanulmányi alap stb.)

Az alapítványok nagyrésze a tanulóifjúság ösztöndíjazására szolgált s az alapítványok devalválódásával az ösztöndíjügy régi keretei is összeomlottak. A miniszter filantrópikus gondolkodása azonban módját ejtette annak, hogy ez az áldásos intézmény törvényhozási utón új virágzásnak indulhasson és az a nagy állami ösztöndíjkiadás é. etbeléptetésével ismét rendezést nyert. Ösztöndíjak és tanulmányi segélyek céljaira az újonnan teremtett akciókon felül az alábbi összegeket fordítják:

a Smith Jeremiás-alapítványból évi	17.000 P-t
a budai Mária Terézia-alapítványból évi	7.000 „
a Mária Terézia Akadémia-alapítványból évi	2.000 „
a Szelényi-alapítványból.....	5.000 „

Alapítványi helyeket tart fenn a minisztérium a bécsi Theresianumban, továbbá a külföldi, már említett Collegium Hungaricumokban. Támogatást élveznek az alapítványokból az egyes egyetemek menzái is.

A pécsi egyetem tüdőbeteg-pavillonjának befejezési költségeire 157.000 pengő alapítványi segílyt vettek igénybe.

Segélyezési célokra, részben az alapító rokonainak támogatására évenként kb. 20.000 pengő kerül kiosztásra a Szelényi-alapítványból, melynek terhére azonkívül négy alapítványi hely van rendszeresítve a József kir. herceg tüdőbeteg-szanatóriumában.

Szeretetházak támogatására szolgál a Kerkápoly-Bodor-alap, kb. 70.000 pengő évi jövedelme.

Az Alföld és általában a vidék kultúrájának emelésére és ezzel a gazdasági boldogulás előmozdítására szolgál az Orsz. Népiskolai Építési Alapból iskolák építésére eddig felhasznált közel 26.000 pengő.

Az ifjúság testi nevelésének előmozdításáról az Orsz. Testnevelési Alapból és a tárcafedezetből uszodák, játszóterek, sporttelepek létesítésével történik gondoskodás. A tihanyi félszigeten megszerzett terület a leventék és cserkészek nyári táborozására nyújt alkalmas helyet. A cserkészek részére adományozott sátrak több ezer cserkész nyári táborozását teszik lehetővé.

A TESTNEVELÉS

A tizenharmadik ügyosztály a testnevelési ügyekkel foglalkozik. A megcsonkított ország súlyos bajai között nagyon elhatalmasodtak a tömegbetegségek, így tehát az emberszeretet azt diktálta, hogy a nemzetet a testnevelés rendezésével éppen olyan magasra igyekezzék emelni, mint erkölcsileg és lelkileg. A magyar jövő számára ép, erőstestű, új nemzedékeket kell nevelni, hogy a felfrissülő magyar lélek acélos, megerősödött testből végezhesse hivatását. Egyik életbevágó, nemzeti ügyvé vált tehát a testnevelés. Erre való tekintettel a miniszter kiadta az 1924-ik évben azt a nevezetes rendeletet, mellyel az 1921. évi törvénycikk végrehajtását elrendelte. Ezzel a rendelettel, mely részletesen megszabja az útját az ifjúság testgyakorlási rendjének, hatalmas lendületet nyert a magyar testnevelés. Ez a rendelet szabályozza az iskolai testnevelést, az internátusi testnevelést, a nagy szünidebéli testnevelést, elrendeli a verseny előtti orvosi vizsgálatot, az Orsz. Testnevelési Tanács útján gondoskodik a szünidei tanfolyamok testnevelési szakoktatóinak továbbképzéséről. Nagyonfontosságú része e rendeletnek az, mely az iskolát elhagyó ifjúság testneveléséről rendelkezik részletesen. A testnevelés legfőbb szervei:

1. Az Országos Testnevelési Tanács.
2. A törvényhatósági testnevelési bizottságok.
3. A községi (kerületi, városi) testnevelési bizottságok.
4. A testnevelési felügyelők és vezetők.
5. Az ifjúsági oktatók.
6. A Levente-egyesületek.

A testnevelés ügyeire külön alapok szolgálnak, és pedig: az Orsz. Testnevelési Alap, a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetlen rendelkezése alatt, a Törvényhatósági Testnevelési Alap és a Községi Testnevelési Alap. Az idézett rendelet a leggondosabb terv alapján veszi igénybe az iskolákat a testnevelési célokra, szervezi és irányítja a társadalmi testnevelést. Természetesen meleg ambícióval gondoskodik ez az ügyosztály a *cserkész* nagy nemzeti ügyéről is.

A magyar testnevelési akció Klebelsberg Kunó gróf minisztersége alatt hatalmas lendületet vett. A felfrissítő és újjáteremtő sportszellem most már átjárja a nemzet minden rétegét. A magyar cserkészlet világszerte elismert nívón áll. A vidám zeneszóval felvonuló cserkészcsapatokban szeretettel gyönyörködik a főváros és vidék közönsége. Ezek a vidám, markos és lovagias szellemben nevelt kis magyarok élő virágai a nemzet kertjének. A délcege leventecsapatok, mint a magyar jövő sudár, fiatal ligetei virulnak fel szemünk előtt.

A sport ma nagy nemzeti ügygé lett nálunk is, nemcsak olyan értelemben, hogy egy-egy olimpiai versenyen elért győzelemnek egyaránt örül minden társadalmi rétegbeli ember, hanem abban az értelemben is, hogy ma már a legkisebb faluban is tudják, hogy az okosan művelt sportnak óriási szociális és kulturális jelentősége van.

A miniszter több ízben kifejtette, mily nagy veszélyt jelent az, hogy a világháború fizikailag is beteggé tette egész Európát. Tollal és szóval hirdette, hogy az egész vonalon fel kell karolni a közegészségügyet, a szociálhigiénéjét és az értelmi nevelés mellett magasra kell fejleszteni a fizikai nevelést is. Akkor, amikor ez előrelátástól vezetve, az úgynevezett „Lex Gerenday”, az 1924. évi III. törvénycikkkel visszaállította a miniszter és nagyrészen saját tollának munkájával megcsináltatta a testnevelési törvény végrehajtási utasítását és ennek alapján megalkottatta a levente-intézményt: a népoktatási intézmények kiépítése mellett a legkorszakalkotóbb lépést tette meg a nemzettel a szebb jövő felé. A miniszter megalapította a Testnevelési Főiskolát, kitűnő társadalmi sportpályákat építtetett, iskolai tornatermeket emeltetett és azokat felszereltette a szükséges tornaszerekkel.

A Balaton mellett a kultuszárca 70 holdat bocsájtott a levente-ügy és a cserkészlet rendelkezésére, hogy testnevelésünknek ez a két legfontosabb szervezete a saját területén dolgozhassék. A tihanyi cserkész- és leventetelep számára iskolahajót is rendelt. A budapesti központi cserkészházra 100.000 P. jutott. A közoktatási költségvetésben most már 1,370.000 P.-vel szerepel a testnevelés s megvan a remény arra, hogy ez a dotáció a jövőben megfelelőleg emelkedni fog és így a nagyszabású testnevelési mozgalom lassanként minden kitűzött célját elérheti.

A miniszternek kedvenc terve, hogy a sport terén való nagyfontosságú tevékenységére a Nemzeti Stadion felépítésével föltehesse a koronát. Mindent el akar követni annak érdekében, hogy az állami pénzügyek nagyobb megterhelése nélkül, minél előbb megvalósíthassa ezt a hazai sportra nézve oly nagyfontosságú építkezést, amelyre most, mikor a leventeintézmény révén kint, a nép között már általánossá lett a sport iránti szeretet, igazán halaszthatatlan szükség van.

*

Nagy körvonalakban megrajzoltuk azokat az utakat, melyeken a kultuszminisztérium a filantrópia fenséges, nagy céljai felé törekszik. Láttuk, hogy ez az ut mindig párhuzamosan halad a nemzeti kultúra útjával, sőt a legtöbb helyen összefolyik, összeölelkezik. Az emberszeretet fehér virágaival szegélyezett ösvényen halad a Magyar Génusz.

A megcsontított és gúzsbakötött Magyarország így, vérezve és bilincsbeverve is teljesíti azt az emberszerető kultúrhivatást, melyet a nemzetek társadalmában neki teljesítenie kell. Nem lehet ennél meghatóbb látvány, elnézni ezt a szerencsétlen, de bátor és nagyrahitott kis nemzetet, amint még be sem hegedt sebeinek égő fájdalomán túltéve magát, igyekszik új utat építeni a jövő felé és igyekszik beigazolni azt, hogy méltatlanul ítélték erre a mártíromságra. Most is azt teszi, amit idáig tett; igyekszik a maga különszínű, dús, lelki értékeit az általános nagy emberi kultúra szolgálatába odaállítani.

Klebsberg Kunó gróf még nem építtethette föl a Nemzeti Stadiont. De máris megalkotta és fölépítette a magyarság nagyszerű lelki stadionját, melynek tiszta kultúrlevegőjében hatalmasra fog fejlődni az egész nemzet kultúrája. Messze maga mögött hagyva a bennünket környező népeket, ez a lelki stadion új, erős, minden viharral dacoló magyar típust fog kiérlelni. És az újtípusú, újjászülető magyar büszke lendülettel, acélos irammal siet a nemzetek, az emberiség végcéljának ragyogó fehér kapuja felé és amint az elsők közt fogja eltépni a célszalagot: a népek tisztelettel fogják köszönteni erős kezében az ember-szeretetet jelvényével ékeskedő magyar lobogót!

EMBERVÉDELEM A MEZŐGAZDASÁGBAN

ÍRTA: BEREZC SÁNDOR DR

A magyar föld és népének szeretete a földművelésügyi kormány legfontosabb feladatává teszi, hogy mindenkor a magyar nép megélhetésének megkönnyítése legyen legfőbb gondja. A legnagyobb magyar földművelésügyi miniszter, Darányi Ignác nevéhez fűződik a legtöbb olyan alkotás, amellyel a magyar föld népének helyzetét az elmúlt évtizedek során könnyítették. Darányi Ignác működése idején kezdődött annak a programnak a megvalósítása, amely kifejezetten *filantrópikus* jellegű és amelyet a háborút követő nehéz körülmények között is sikerrel fejlesztettek tovább Darányi utódai a Kossuth Lajos-téri hatalmas palotában: Rubinek Gyula, Nagyatádi Szabó István és Mayer János földművelésügyi miniszterek, mellettük pedig a politikai államtitkári székben Schandl Károly dr., a népies, helyes értelemben vett demokratikus magyar agrárpolitika egyik értékes harcosa.

A földreform végrehajtása a magyar- földműves társadalom óriási tömege részére biztosított kedvezőbb megélhetést, a házhely-akció útján pedig nyugodt családi otthonhoz jutnak azok, akik még ezt is nélkülözték. A kötelező balesetbiztosítás és az öregség esetére szóló biztosítás megvalósításával elsődrendű szociális igények nyernek kielégülést, a gazdasági szakoktatás fejlesztése fokozza a gazdasági ismereteket és a tudás fegyverével erősíti azokat, akik a magyar termelés katonái. Ezeket az alkotásokat ismertetjük itt és összefoglaljuk azokat az intézkedéseket is, amelyekkel a földművelésügyi minisztérium az összes fogyasztók egészségének érdekét is szolgálja, ilyen például a tej propaganda, a bor hamisításának megakadályozása és küzdelem az élelmiszerek hamisítása ellen.

FÖLDREFORM ÉS HÁZHELYHEZ JUTTATÁS

A földművelésügyi minisztérium filantrópikus jellegű alkotásai közül kétségtelenül a földreform a legfontosabb. A közérdekű földbirtokpolitika nyomai visszanyúlnak a legrégebb történelmi kútfőig. Már Béla király névtelen jegyzője, Anonymus megemlékezik arról, hogy Árpád az eléje vezetett hűtleneknek földet osztott ki, hogy még hűtlenebbekké ne váljanak. Az Aranybulla földbirtokmegváltásról beszél. A földbirtokmegosztás Magyarország területén mégis a legutolsó időkig aránytalan volt. Ennek megvan a történelmi magyarázata; itt elég utalni a nemesi magyar birtokrendszerre és az úrbéri jogviszonyra. Az 1848. évi földbirtokmegváltás után a 90-es években foglalkoztatta behatóbban a magyar törvényhozást a birtokpolitika, amelynek célja a sűrűsödő földművelő lakosság földhözjuttatása és az amerikai kivándorlás csökkentése volt. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter nevéhez fűződik a *telepítési akció*, amelynek nagy lendületet adott az 1909. évi telepítési törvény. A politikai viszonyok, majd később a világháború miatt Darányi birtokpolitikai reformjavaslata nem került végrehajtásra, sőt a háborús költségek miatt az állam a telepítő akciót is kénytelen volt beszüntetni. A háború idején mindinkább erősödött az a gondolat, hogy a hazai föld

védelmében elesett és kitűnt földművelő katonákat, illetve azok családtagjait földhöz juttassák. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök javaslatára a főrendiház 1917-ben egy határozati javaslatot fogadott el arról, hogy az eladásra kerülő nagybirtokokra az állam, az altruista hitelszövetkezetek és a községek elővásárlási jogát biztosítsák és gondoskodás történjék, hogy minden nagybirtoknak 10.000 holdon felüli részét a hadviselt földművelők vehessék haszonbérletbe. A kormány 1917-ben a háborús felhatalmazás alapján rendeletet adott ki, amelynek értelmében a mezőgazdasági ingatlanok forgalmát hatósági ellenőrzés alá helyezte és a hadviseltek érdekében az elidegenítésre került ingatlanokra az állam elővásárlási jogát megállapította. Az állami elővásárlási jogot a földművelésügyi minisztérium gyakorolta és a földreform végrehajtásának megkezdéséig ilyen módon több ezer holdat juttatott a hadviselt földművelők kezébe.

A forradalmi kormány 1919 elején rendeleti úton adta ki az úgynevezett XVIII. számú néptörvényt a földosztásról. Ez a rendelet a földreformot nagyon radikálisan kívánta megvalósítani és 1919 február végén többszáz úgynevezett földosztó bizottság útján minden előkészület nélkül hozzáfogott. Munkája azonban teljes kudarccal járt, a szocialisták egyenesen ellene fordultak a földosztásnak, mert fölfogásuk szerint a szocializmusnak nem érdeke, hogy a földnélküliekből földhözjuttatással újabb kisgazdákat tenyészessenek és ezzel gyarapítsák a független kis ekszisztenciák számát. A Károlyi-féle földosztás megbukott, a kommunista-rendszer pedig nem engedte meg a nagybirtokok felosztását, hanem úgynevezett „termelő szövetkezeteket” alakított. A termelés mégis országszerte megakadt és nemcsak az egyes földbirtokosokat tette tönkre a négyhónapos szovjeturalom, hanem a földek megművelésének elhanyagolásával kiszámíthatatlan károkat okozott az ország mezőgazdaságának is.

Az alkotmányos uralom helyreállítása után a kisgazda- és keresztény párti koalíciós kormány a földreform megalkotását legfontosabb programjának tekintette. Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter irányítása mellett elkészült a magyar földreform-törvényjavaslat „a földbirtok helyesebb megosztását szabályozó rendelkezésekről”. Amidőn kormányváltás útján Rubinek Gyula helyét Nagyatádi Szabó István vette át, az eredeti javaslatot némi módosításokkal nyomban a nemzetgyűlés elé terjesztette és az első nemzetgyűlés 1920 őszén hosszú, nívós vita után több-kevesebb módosítással egyhangúlag elfogadta a törvényjavaslatot, amely mint az 1920. évi XXXVI. t.-c. került a magyar Corpus Jurisba. Ennek a törvénynek kiegészítése az úgynevezett földreform-novella, az 1924. évi VII. t.-c. Így került tető alá a *földreform* néven ismert hatalmas munka. A magyar birtokreform nem túlzó és mégis komoly. Különbözik egyes országok szélsőségesen radikális agrárreformjaitól abban is, hogy a régi tulajdonosok teljes kártalanítására és a termelés érdekeinek lehetőségig menő érvényesítésére törekszik. Nem irányul továbbá sem külföldi állampolgárok, sem idegen nemzetiségűek ellen, mert egyáltalában nem tesz különbséget magyarok és idegenek között.

A FÖLDREFORM MÉRLEGE

A törvényhozás a földbirtokrendezés nagy állami feladatának végrehajtásával az 1920. évi XXXVI. törvényekben az Országos Földbirtokrendező Bíróságot bízta meg. Az OFB-t olyan jogokkal ruházta föl, amelyeknek gyakorlása és teljesítése elengedhetetlen szükségessé tette minden egyes esetben az állam közérdekének gondos mérlegelését nemcsak jogi, hanem gazdasági, politikai és szociális téren is. Az OFB nehéz feladatát páratlan munkateljesítménnyel, az emberi erő, akaratképesség és készség legmagasabb fokával oldotta meg és a földbirtokrendezést a végső befejezés küszöbére vitte. Az OFB 1929 január elején Tóth János dr. v. b. t. t. elnöklésével teljes ülést tartott és ezen Tóth János, az OFB elnöke rész-

letesen beszámolt a földreform eredményéről, valamint az OFB munkájáról, amelyet mindig az igazság, a méltányosság, a törvényes jogszabályok és az ország közérdeke vezetett és a magánérdekek felett álló bírói függetlenség irányított. Az OFB elnöki beszámolója szerint a földreform mérlege 1929 elején a következőképpen alakult:

Az OFB az eddigi helytelen birtokmegosztást helyesebbé tette több mint egy millió katasztrális hold kiterjedésű föld megváltásával, illetve átvételével és érdemesek részére való törvényes juttatásával. Az OFB összesen 258.400 házhelyet, 407.200 törpe- és kisbirtokot, 900 közlegelőt, 250 mintagazdaságot, 55 középbirtokot, néhány telepítést létesített és köz-célokra is juttatott 187.500 hold földet. *Házhelyhez* jutott több mint 250.000, mezőgazdasági ingatlanhoz pedig több mint 400.000 állampolgár. Ennek a nagy munkának igazságos meg-bírálására – hangsúlyozta elnöki beszámolójában Tóth János, – egyedül a történelem ille-tékes, amely meg fogja állapítani a munka jótékony hatását az ország jövő gazdasági életére és szociális harmóniájára, tehát a nemzet egyetemére.

Az OFB munkája a földreform likvidálásáról szóló 1928. évi XLI. törvénycikk életbe-lépésével határköhöz jutott. Ennek a munkának legfőbb irányítója Börcsök Andor, az OFB másodelnöke volt. A munkából kikapcsolódott a földbirtokpolitika irányításának politikai és közigazgatási része és a bíróság jövő feladatköre nagy általánosságban a tisztán bírói és jogi ítékezés tere lett. A törvényhozás a földbirtokrendezés minél előbbi befejezését országos érdeknek minősítette és erre vonatkozóan sok hatályos és üdvös jogszabályt létesített. Alap-elveül állította fel a megváltási eljárás megindíthatásának és a további megváltásoknak a meg-szüntetését, a függőben levő megváltási ügyeknek az elintézését pedig időhatárhoz kötötte. Ilyen függőben levő 136 községre vonatkozó pótmegváltási ügy a tárgyaló bírák előtt fekszik, a bíróságnál pedig 126 község megváltási ügye vár döntésre.

A juttatott földek árát a bíróság megállapította házhelyekre 1100 községben, mező-gazdasági ingatlanokra pedig szintén közel 1100 községben. Az ármegállapítás csak kisebb részben lesz a jövőben a bíróság feladata és mivel nagyobb részében egységes alapra, a katasz-teri tiszta jövedelem alapjára helyezték, bizvást lehet remélni, hogy a földbirtokrendezésnek ez az ága is rövid időn belül befejeződik.

Fontos és hosszabb munkát igénylő feladatként áll a bíróság előtt a telekkönyvi álla-potok rendezése. Ennek első soronkívül sürgősen megoldandó része a megváltott ingatlanok telekkönyvi elkülönítése, a lejegyzések – a változások kimutatása – az elkészített munka-részek alapján az új betétek nyitása. Az államnak eminens érdeke és a földbirtokrendezésnek fontos végcélja, hogy a bíróság ítéletei alapján földhözjutott többszázezer állampolgár végre telekkönyvi tulajdonos lehessen.

A FÖLDREFORM PÉNZÜGYI MEGOLDÁSA

A földreform pénzügyi megoldásának módját a kormány a gyufagyártásról szóló törvényjavaslattal kapcsolatban intézte el. 1928 júniusában, amikor a nemzetgyűlés meg-alkotta a földreform-törvényt, annak a pénzügyi részéről egyáltalán nem történt gondos-kodás. Most azonban, amidőn a szociális reform befejezéseken rendezik annak pénzügyi részét is, *ezzel* együtt helyreállítják a tulajdonjog integritását.

A kormány megállapodott a svéd-amerikai gyufatröszttel, amely Magyarországnak 36 millió dolláros, vagyis 200 millió pengős kölcsönt bocsát a rendelkezésére. Ez a földreform finansziális megoldására elegendő és megfelelő, sőt Bethlen miniszterelnök kijelentése szerint olyan jó, amilyenre a kormány még számítani sem mert. A kölcsön feltételei a következők:

a kibocsátási árfolyam 92,5½%-os kamat mellett és a svédek a kölcsön fejében kapják meg a gyufamonopóliumot.

A földigénylést szenvedett földbirtokosok földjük értékének kétharmad részét két év alatt három részletben készpénzben kaphatják meg, további részét 4%-kal kamatozó kötvények formájában bocsátják rendelkezésükre. A földhöz jutottak is ezen a módon a legnagyobb könnyedséggel tudnak eleget tenni fizetési kötelezettségüknek, mert 5%-ot kell majd törlesztésül fizetniök és ebben benne van a kamat is.

Az 1928. évi XLI.t.-c. gondoskodik a földbirtokreformmal kapcsolatos pénzügyi műveletekről. A törvény értelmében azok a megváltást szenvedő földtulajdonosok, akik 1929 január 15-ig kijelentik, hogy a velük szemben már foganatosított, vagy ezután foganatosítandó megváltási eljárásból kifolyóan az őket megillető megváltási ár teljes kiegyenlítéséül a törvényben meghatározott ellenértéket elfogadják, azok részére „A Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet”, amelynek Pesthy Pál, volt igazságügyminiszter az elnöke, a megváltási ár kétharmadát készpénzben fizeti ki, a többi összegről pedig 4%-kal kamatozó kötvényeket ad ki. A készpénzben fizetendő összeget ez a szerv három részletben fogja kifizetni és pedig 1929 elején az egyharmadát, 1930 január havában a második részletet és 1931 januárjában a harmadik részletet.

A határidőn túl jelentkezőket is a jelentkezés sorrendjében figyelembe fogják venni és ami a rendelkezésre álló összegből fedezhető, a bejelentett igényeket a jelentkezés sorrendjében kielégítik. Erre a célra a 36 millió dolláros svéd kölcsön tényleges folyósítási eredménye áll rendelkezésre.

A megváltást szenvedetteknek igen fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy ebbe a pénzügyi műveletbe bekapcsolódjanak, mert így követelésük legnagyobb részét rövid idő alatt készpénzben kaphatják meg, de igen fontos érdeke ez a földhözjuttatottaknak is, mert ha a megváltást szenvedett földbirtokos bekapcsolódik az állami finanszírozási eljárásba, a földhözjuttatottak tartozásaikat 52 év alatt évi 5%-os annuitásokkal törleszthetik.

A KISBIRTOK TERÜLETÉNEK NAGYOBBODÁSA

A földreform a szociális viszonyokat kétségtelenül enyhíti és Magyarország megmaradt részén a túlsúlyt a kisbirtokok javára billenti. Ha az országban a reform előtti birtokmegoszlást tekintjük, mindenekelőtt azt a szembetűnő eredményt állapíthatjuk meg, hogy a reform következtében a kisbirtokok mezőgazdasági területe nagyobb lesz, mint a közép- és nagybirtokoké együttvéve. Az ezer esztendő között 56,453.446 katasztrális hold volt az ország területe (beleértve Horvát- és Szlavonországot) és ez a terület a trianoni szerződésben 16,153.846 katasztrális holdra zsugorodott össze. Nagymagyarországon az egész területnek 44%-a volt szántóföld, viszont az új határok között a szántóterületek az egész területnek 60%-át tették ki és összesen 9,714.337 katasztrális holdat alkottak. Nagymagyarországon az 1913. évi adatok szerint az ország területének 45,8%-a esett a kisbirtokra és 54,2% a közép- és nagybirtokra. Ha az ország mai területét vesszük figyelembe, ugyanezen a területen 1913-ban a kisbirtokokra csak 44,2%, a közép- és nagybirtokokra pedig 55,8% esett.

A magyar földbirtokmegoszlást a földbirtokreform előtt egyik oldalon a nagy kiterjedésű és az ország földbirtokterületének aránylag is nagy részét elfoglaló nagybirtokok, itt-ott latifundiumok, a másik oldalon pedig az egyre jobban elaprózódó és az ország területének kisebb felét elfoglaló kisbirtokok jellemzik. A közép- és nagybirtokok természetes felaprózásának és a földbirtokreform hatásának együttes eredményeként már 1925 elején is jelenté-

kény eltolódás állapítható meg a kisbirtokok javára. Az 1921. év elején észlelt helyzettel szemben, amikor a földreform végrehajtása megindult, az 1925. évi helyzetet összehasonlítva, amelyről már statisztikai adatok állnak rendelkezésre, a következő adatokra jutunk: 1921-ben az ország 16.15 millió katasztrális hold területéből a kisbirtok területe 7.51 millió katasztrális hold, vagyis az ország területének 46.5%-a, a közép- és nagybirtok területe pedig 8.64 millió katasztrális hold, vagyis az ország területének 53.5%-a volt. A földreform végrehajtása során 1925. év elejére a következő eltolódás állt be: a kisbirtok területe 8.11 millió katasztrális holdat tett ki, azaz az ország területének 50.2%-át, a közép- és nagybirtok pedig együttvéve 8.04 millió katasztrális holdat, az országterület 49.8%-át. A földreform következtében tehát már 1925. év elejére a kisbirtok kerekedett felül a birtokmegoszlásban: az ország területének nagyobb részét, 50.2%-át foglalták el a kisbirtokok, holott még 1921-ben is a közép- és nagybirtokok területe felülmúlta a kisbirtokok területét. Még nagyobb az eltolódás az 1913. évi állapottal szemben, amikor a közép- és nagybirtok területe 54.2, a kisbirtoké pedig csak 45.8%-a volt az ország egész területének.

Az 1925. év elején a háromféle birtokkategóriának a birtokállománya így oszlott meg a birtokosok száma között:

Kisbirtokos.....	840.000
Középbirtokos.....	9.630
Nagybirtokos	1.130
	850.760

A birtokosok tulajdonában levő föld pedig így oszlik meg:

	birtok- terület	ebből szántóföld
	katasztrális holdakban	
Kisbirtokos.....	8,110.223	5,989.815
Középbirtokos.....	2,654.603	1,380.925
Nagybirtokos	5,383.482	2,359.423
	16,148.308	9,730.163

A táblázatból látható, hogy a szántóterület tekintetében a kisbirtok még nagyobb túlsúlyban van a nagyobb birtokokkal szemben. Ha pedig a földbirtokok összes területében az értékesebb és jövedelmezőbb területnek, nevezetesen a szántó, kert, rét és szőlő együttes területének szerepét mérleljük, még nagyobb a kisbirtokok túlsúlya. Ez az arányszám ugyanis a nagybirtoknál 50.7, a középbirtoknál 59.6, a kisbirtoknál pedig 87.8%. Még erősebben domborodik ki a nagy változás a kisbirtok túlsúlya javára, ha megemlítjük, hogy a kisbirtokosok szántóföld területe az ország egész szántóföldterületének 61.6%-át, a kisbirtokosok szántó-, rét-, kert- és szőlőterülete együttesen az ország ugyanezen területének 62.3%-át alkotja. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a közép- és nagybirtok területéből is majdnem félmillió katasztrális hold van kisbérletbe adva, úgy, hogy ez méginkább a kisüzemek javára billenti a mérleget.

A KORLÁTOLT FORGALMÚ BIRTOKOK

Ha a közép- és nagybirtok jellegét vizsgáljuk, az 1925. évi adatokból kitűnik, hogy a közép- és nagybirtokok 8.04 millió katasztrális hold területéből 3.7 millió hold esik a korlátolt forgalmú birtokokra. Ez a 3.7 millió hold birtokosok szerint így oszlott meg: hitbizományi földbirtok 58, egyházi földbirtok 329, községi (városi) földbirtok 971, közbirtokossági földbirtok 1670, kincstári földbirtok 10, vallás- és tanulmányi alap földbirtok 2, egyéb földbirtok

tok 162, összesen 3202, ebből 2872 középbirtok, összesen 815.454 katasztrális hold területtel és 330 nagybirtok 2,878.322 katasztrális holddal. A hitbizományok összes szántóterülete alig több 400.000 holdnál és ez 58 birtok között oszlik meg. A községi és közbirtokossági földbirtokok, amelyeknek területe kerekaszámban 1,240.000 katasztrális hold, különlegesen a kisbirtokosság gazdasági célját szolgálják, a városi földek jórésze pedig (Kecskemét, Szeged stb.) kisbirtokokban van hasznosítva.

A kisbirtok területe Magyarországon 1913 óta 1925-ig 970.000 holddal, azaz 13.6%-kal növekedett a földreform következtében. A kisbirtok területe az 1913. évi 44.2% helyett már 1925-ben az ország területének 50.2%-át alkotta. A kisbirtok összes területe 13.6%-kal növekedett, a nagybirtok kiterjedése pedig 11.9%-kal csökkent.

Ha a kisbirtokosok számának gyarapodását is tekintjük, a haladás még nagyobb. Amíg ugyanis 1913-ban az ország mai területén 620.000-re volt becsülhető a kisbirtokosok száma, addig 1925 elején ez a szám már 840.000-re növekedett. A csonka ország területén 220.000-rel gyarapodott a kisbirtokosok száma és ez azt jelenti, hogy a földművelő munkásoknak 1925 elejéig már körülbelül harmadrésze jutott földbirtokhoz.

A földbirtokviszonyok végleges kialakulására azonban az 1925. évi adatok alapján még nem következtethetünk, mert ezekben a földreform során szétosztott földnek még a fele sem jelentkezik. A Statisztikai Hivatal becslése szerint a kisbirtok területe körülbelül 1.74 millió katasztrális holddal, vagyis 25 százalékkal lesz nagyobb, mint a trianoni területnek megfelelő határok között volt 1913-ban és az ország területének aránylag körülbelül 20 százalékkal nagyobb hányadát, tehát 44.2 százalékos helyett kerekaszámban 64 százalékat fogja elfoglalni. A kisbirtokosok száma pedig valószínűleg 1.1 millióra fog emelkedni és így a földnélküli földműves munkások háromnegyed része jut földhöz. Az 1,100.000 kisbirtokos földművelővel szemben alig 200.000 földműves munkás marad nincstelen sorban.

A magyar földbirtokrendező törvényeknek egyik nagy előnye, hogy külön rendelkezéseket tartalmaznak a gazdasági érdekek biztosítására. Aki a neki juttatott földet műveletlenül hagyja, vagy rosszul műveli meg, vagy pedig fizetési kötelezettségének nem tesz eleget, attól a földművelésügyi minisztérium figyelmeztetése után, ha az eredménytelen marad, a bíróság elveheti a földet és más érdemesnek juttathatja. Ezért ellenőrzi a földművelésügyi miniszter a gazdasági felügyelők útján a földhözjuttatottak gazdálkodását. A földművelésügyi miniszter messzemenően gondoskodik a földhözjuttatottak erkölcsi támogatásáról. Minden földhözjuttatott egy kitűnően szerkesztett gazdasági tanácsadó könyvet kap díjtanul, amelyben a mezőgazdálkodás minden ágára vonatkozó összes tudnivalókat érthetően megtalálja. Gazdasági szaktanárok, vagy a gazdasági felügyelők téli hónapokban a gazdasági körben, tavasszal pedig a határban gyakorlati tanácsokkal oktatják a kisembereket a gazdálkodásra. A „Falu” Országos Földművelésügyi szövetség a földművelési kormány megbízásából a földhözjuttatott csoportokba tömöríti, hogy földjeiket jól és jutányosan művelhessék meg. A szövetség bérszántó szerződéseket köt és a községekben faluszövetségi gépszíneket állít fel, amelyekből a földhöz jutottak mérsékelt díj mellett vetőgépet, boronát és más gazdasági eszközöket kapnak használatra.

KISLAKÁSÉPÍTÉSI AKCIÓ

A magyar kormány hatalmas akciót indított a házhelyhez jutottak támogatása érdekében. A földreformnak az a része, amely házhelyjuttatásra vonatkozik, még a forradalmi kormány földművelésügyi miniszterének, Búza Barnának kijelentése szerint is a legteljesebb sikerrel járt. Búza Barna, aki a XVIII. sz. néptörvényt készítette a földosztásról,

ezt kénytelen volt elismerni és a Pesti Naplóban (1928 december 30) megjelent nyilatkozata szerint ezeket mondotta:

– A földreformnak van mégis olyan része, amely nagy eredményt jelent: a házhelyekre vonatkozó rész szépen bevált.

Vitán felül áll, hogy a házhelyakció mintaszerű eredményt produkált. A kormány a földreform során házhelyhez jutottaknak családi házuk felépítésében való támogatását a Falusi Kislakásépítési Szövetkezetre, az úgynevezett FAKSz-ra bízta. A FAKSz a földreform során házhelyhez juttatottak közül azokat, akik legjobban támogatásra szorulnak, kedvező feltételű, hosszabb vagy rövidebb lejáratú építési anyaghitel által segíti abban, hogy családi házukat felépíthessék. Hosszabb lejáratú, nagyobb összegű anyaghitelben csak a teljesen vagyontalan elemek részesülhetnek, akik házuk felépítéséhez a maguk és családjuk munkaerején kívül egyébbel alig tudnak hozzájárulni. A tehetősebb rész, amely maga is rendelkezik valamelyes anyagi erővel ahhoz, hogy családi otthonát megteremthesse, csak rövidebb lejáratú és kisebb anyaghitelt kaphat. Azok, akik a FAKSz-tól anyaghitelt kívannak, kötelesek a hitel folyósítása előtt legalább egy üzletrész jegyzésével tagnak belépni. Egy üzletrész ellenértéke 2 pengő és ehhez még 20 fillér beiratási díj járul.

A FAKSz támogatása évi 4 százalékos kamatozású hosszabb vagy rövidebb lejáratú törlesztéses anyaghitel nyújtásával történik. Pénzkölcsönt a FAKSz egyáltalán nem ad. A FAKSz háromfajta anyaghitelt nyújt az építkezni szándékozóknek:

A) legfeljebb 1500 pengőig terjedő, évente 4 százalékkal kamatozó, legkésőbb 20 év alatt visszafizetendő törlesztéses hitelt;

B) legfeljebb 640 pengőig terjedő, 4 százalékos évi kamattal nyújtott, 3 évnél nem hosszabb idő alatt évente két egyenlő részletben törlesztendő hitelt;

C) legfeljebb 400 pengőig terjedő, egy évnél nem hosszabb időre szóló, 4 százalékos kamattal nyújtott hitelt.

Az így nyújtott hitel telekkönyvi bekebelezés nélkül dologi teherként terheli a juttatott és telekkönyvileg még a régi tulajdonos nevében álló házhelyet, valamint az arra felépített házat. A hitelért folyamodókat a FAKSz a falusi kislakásépítési akciónál közreműködő helyi bizottság javaslata alapján részesíti hitelben. Azokban a községekben és városokban tehát, ahol az akció megindul, ilyen bizottságot kell megszervezni. A FAKSz a tavaszi és őszi építkezési időszakok szerint évenként két ízben, és pedig tavaszra és ősze folyósítja az engedélyezett hiteleket. A FAKSz akciója megindulása esztendejében, 1920-ban még nem terjedt ki a közalkalmazottakra, de azóta a közalkalmazottakra is kiterjesztették, amennyiben a feltételeknek megfelelnek.

A FAKSz tényleges működését 1927 szeptemberében kezdte meg Ráday Gedeon gróf elnök és Tamássy József dr. ügyvezető alelnök vezetésével. Megindulásakor kamatokkal együtt 38 millió pengő állott rendelkezésére. 1929 januárjáig 20.000 lakástigénylő között összesen 29 millió pengő hitelt osztottak ki. Az igénylők főleg az 1500 pengős hitelt vették igénybe. Most még 9 millió pengő áll rendelkezésére. Ebből 2 millió pengőt fordítottak fátelpek létesítésére, szétosztásra maradt tehát még 7 millió pengő. A FAKSz feladata azonban ezzel nem zárul le, mert hiszen a visszatérő összegeket újból elosztja, azonkívül öt éven át még 8–8 millió pengőt fog kapni. A 100.000 háznak a felépítését 12 évre tervezi és reméli, hogy ezalatt a kitűzött programot teljes egészében valóra tudja váltani.

Sokan már a FAKSz megalakulása előtt kezdtek építkezni és saját erejükből emeltek hajlékot. A kiosztott házhelyeken évről-évre növekszik a fehérre meszelt, tiszta házak szám?, -és muskátlis ablakaik jelzik az új független tűzhelyeket. Eddig már több mint százezer ház-

helyet építettek be és néhány esztendő múlva harmadfél százezer házhelyen hirdetik az új háztulajdonosok a szabad angol nemzet fiainak büszke jelmondatát: Az én házam az én váram!

GAZDASÁGI SZAKOKTATÁS

A földművelésügyi minisztérium hatáskörébe tartoznak az ország legkitűnőbb gazdasági szakintézetei, amelyek gazdasági szakoktatás útján szolgálják a nevelés és ezzel a filantrópia ügyét. A minisztérium IX. főosztályának Tóth Jenő dr. h. államtitkár a főnöke, a gazdasági szakoktatási ügyosztálynak pedig Czvetkovics Ferenc dr. miniszteri tanácsos a vezetője.

A földművelésügyi miniszter főhatósága alá tartozik az Állatorvosi Főiskola Budapesten, három gazdasági akadémia: Debrecen-Pallag, Keszthely, Magyaróvár; közép- és alsófokú gazdasági szakoktatási intézmények: Szarvason négy évfolyamú középfokú gazdasági tanintézet, Kecskeméten két évfolyamú gazdasági szaktanítóképző intézet, Putnokon három évfolyamú gazdasági felső leánynevelő intézet, Csermajorban (Sopronmegye) egy évfolyamú mezőgazdasági tej ipari szakiskola, Kisbéren tej munkásképző iskola; 11 két évfolyamú földművesiskola a következő helyeken: Békéscsaba, Fütelek, Hódmezővásárhely, Jászberény, Karcag, Kecskemét, Kehida, Nagykálló, Pápa, Somogyzentimre és Szekszárd; 10 téli gazdasági iskola két féléves tanfolyammal a következő helyeken: Baranyaszentlőrinc (internátussal), Berettyóújfalu (internátussal), Csongrád, Hajdúdorog (tangazdasággal), Kiskunhalas, Mátészalka, Mohács, Nagykörs (tangazdasággal), Székesfehérvár (internátussal) és Szombathely; egy két évfolyamú kiskgazdaképző iskola Csermajorban (Sopron megye); állandó jellegű téli gazdasági tanfolyam. Jánoshalmán és Polgárdiban, felső tejgazdasági és tejipari tanfolyam Magyaróváron, tejipari tanfolyam, tej gyűjtők, főlözök, túrógyártók részére 8–14 napos tartammal Pesterzsébeten; továbbá a minisztérium államilag segíyezi a Vitézi Rend gazdaképző iskoláját Örkényben és gróf Jankovich Bésán Endre téli gazdasági iskoláját Pápateszéren.

A felsorolt állandó jellegű intézményeken kívül az ország minden vármegyéjében számos mezőgazdasági, tejipari, háziipari, rét- és legelőművelési, talaj javítási és háztartási tanfolyamot, vagy sorozatos népies előadásokat tartanak felnőtt gazdák és gazdaleányok részére. Ugyancsak a mezőgazdaság minden ágát felölelő négyhetes tanfolyamot tartanak az elemi iskolai tanítók részére évente nyolc ízben, a telkes vitézek részére pedig évente 16 helyen. A földművelésügyi minisztérium gazdasági szakoktatási ügyosztályának fennhatósága alá tartozó gazdasági tanárok látják el számos teológián, tanítóképző intézetben, polgári iskolában és a közigazgatási tanfolyamokon is a gazdasági tárgyak tanítását.

Az országos gazdasági szakértekezlet két évvel ezelőtt Schandl Károly dr. földművelésügyi államtitkár előadói jelentése alapján javasolta az Országos Gazdasági Szakoktatási Tanács felállítását. Mayer János földművelésügyi miniszter megalakította ezt a tanácsot, amelynek Buday Barna gazdasági főtanácsos az ügyvezető alelnöke.

HATÓSÁGI MUNKAKÖZVETÍTÉS

A földművelésügyi minisztérium számos ügyosztálya foglalkozik olyan ügyekkel, amelyekről a filantrópia könyvének meg kell emlékeznie. A minisztérium VI. főosztályának (főnöke Horváth Jenő dr. miniszteri tanácsos) működése gazdasági munkásügyekre terjed ki és szociálpolitikai jellegű. Ide tartozik az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda, amelyet ezidőszent Bakonyi Pál dr. miniszteri tanácsos vezet. Magyarország nagynevű

földművelésügyi minisztere, Darányi Ignác szervezte meg ezt az irodát 1899-ben. Mivel az 11.180/1899. számú rendelet az idők folyamán több változást szenvedett, Mayer János földművelésügyi miniszter 77.000/1926. sz. rendeletével újjászervezte a hatósági gazdasági munkaközvetítést. Ez a rendelet 1927 január elsején lépett életbe. A hatósági gazdasági munkaközvetítés célja, hogy a mező-, szőlő-, kert- és erdőgazdasági termelés terén, valamint föld- (kubikos) munkáknál a gazdasági (kubikos) munkaerő keresletet és kínálatot kielégítse. Az iroda hatásköre kiterjed gazdasági munkások, cselédek, napszámosok, dohánykertészek, vincellérek, kertészek, földművesek stb. közvetítésére.

A hatósági gazdasági munkaközvetítés szervei: 1. az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda (Budapest, V., Földművelésügyi Minisztérium, II. em. 208); 2. a vármegyei (törvényhatósági joggal felruházott városi) hatósági gazdasági munkaközvetítő: a vármegye székhelyén működő m. kir. gazdasági felügyelőség; 3. a községi hatósági gazdasági munkaközvetítők: a) rendezett tanácsú városban a tanács által kijelölt tisztviselő, b) községekben (körjegyzőségekben), ahol legfeljebb két jegyző van: a vezető jegyző, ahol kettőnél több jegyző van: akit a közigazgatási ügyeket intéző jegyzők közül a képviselőtestület kijelöl.

Az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda a jelentkező munkavállalók megbízhatóságát és azt, hogy megbízás esetén hány megfelelő munkást tudnak kiállítani, hatóságilag igazoltatja és csak ezután veszi azokat előjegyzésbe. Az OGMI a munkaadóknak, akik személyesen, levélben vagy távirat útján (Sürgönyeim: „Földmunkásoközvetítés Budapest”) fordulnak hozzá, vagy rövid utón ajánlja az előjegyzésben nyilvántartott munkáscsapatokat, vagy azok vezetőit ajánlattételre hívja fel, a munkáscsapatokat és egyes szakmunkásokat pedig a bejelentett munkaalkalmakról megfelelően értesíti. Az OGMI-nak a hatóságilag igazoltan megbízható munkavállalókról, a jelentkező egyes szakmunkásokról és munkást kereső munkaadókról időközönként szerkesztett munkapiaci kimutatásaiból, amelyeket az összes vármegyei hatósági gazdasági munkaközvetítőknek megküld, amelyek azokat viszont a községi hatósági gazdasági munkaközvetítők tudomására hozzák és amelyek napi-, időszak- és gazdasági szaklapokban (Köztelek, Mezőgazdasági Kamarai Értesítők stb.) megjelennek, a munkaadók és a gazdasági munkások könnyen értesülnek, hová kell megfelelő munkáscsapat és szakmunkás, illetve munkaalkalom végett fordulni.

A vármegyei és községi hatósági gazdasági munkaközvetítők a saját körzetükre nézve hasonló módon járnak el és ha náluk munkáscsapat (szakmunkás), vagy munkaalkalom nincs előjegyzésben, a kereset kielégítése végett erről rögtön az OGMI-nak tesznek jelentést. Természetes, hogy nemcsak az OGMI, hanem összes alárendelt szervei is díjtalanul végzik a munkaközvetítést.

Az OGMI belügyminiszteri rendeletek alapján a belügyminisztérium véleményezőszerve minden olyan kérdésben, amely külföldiek tartózkodási engedélyére és munkavállalására vonatkozik.

FÖLDMÍVESEK TUDAKOZÓ IRODÁJA

A földművelésügyi minisztérium VI. főosztálya körébe tartozik a Földművesek Tudakozó Irodája, amelyet most Sorbán Sándor dr. miniszteri osztálytanácsos vezet. Ennek az irodának az a feladata, hogy a földművesek (gazdasági munkások és cselédek) részére a földművelésügyi minisztérium ügykörébe tartozó dolgokban ingyenes felvilágosítást, útbaigazítást és tanácsot adjon. Az iroda útbaigazítja azokat, akik a földművelésügyi minisztériumba benyújtott beadványok, kérelmek, felelőzések hollétéről érdeklődnek, de felvilágosítást nyújt mindenféle

olyan ügyben, amelyben a földművelésügyi minisztérium hatáskörénél fogva illetékes. Ehhez az irodához szoktak fordulni azok, akik például gyümölcsfaoltványokat kérelmeznek, valamelyik földművesiskolába való felvétel iránt érdeklődnek, vagy tagosítási ügyben szeretnének információt kapni. A Földművesek Tudakozó Irodája bíróságok elé tartozó ügyekben semmiféle felvilágosításokkal nem szolgál. Ezt az irodát 1908-ban alapította Darányi Ignác földművelésügyi miniszter Bartóky államtitkár, főosztályvezető közreműködésével. Amióta külön gazdasági munkaközvetítő iroda és külön jogvédő iroda is működik a minisztériumban, a Földművesek Tudakozó Irodájának munkája csökkent.

FÖLDMUNKÁSOK VÁLLALKOZÓ SZÖVETKEZETEI

A törvényhozás, amely ezelőtt 31 esztendővel hozott törvényt az Országos Központi Hitelszövetkezet létesítéséről, az 1920: XXX. t.-c. útján, amely az OKH-ról szóló 1898: XXIII. törvénycikket módosította és kiegészítette, a földmunkások érdekében gondoskodott földmunkás vállalkozó szövetkezetek alakításáról. Ezeknek a szövetkezeteknek az a célja, hogy tagjainak anyagi helyzetét munkavállalás, munkaeszközök szerzése, a tagoknak munkához juttatása és hiteligényeinek kielégítése által javítsák. A szövetkezetek arra töreksenek, hogy a bennük tömörült földmunkásokat munkavállalások útján tisztességes keresethez és vállalkozói nyereséghez juttassák. A törvényhozás gondoskodott ezeknek a földmunkás vállalkozó szövetkezeteknek állami támogatásról is és az 1923: XI. t.-c. értelmében felhatalmazta a földművelésügyi minisztert, hogy a hivatásos földmunkásokból alakult, vagy alakuló vállalkozó szövetkezeteket állami támogatásban részesítheti. A földmunkás vállalkozó szövetkezetek szervezési és pénzügyi igazgatásának egységes irányítására alakították az OKH kebelében a Földmunkás Szövetkezeti Osztályt, amelynek élén Steuer György dr. államtitkár áll.

Az első földmunkás vállalkozó szövetkezet 1922-ben alakult Csongrádon, majd gyors egymásután alakultak a többiek és most a következő helyeken vannak földmunkásszövetkezetek: Jászárokszállás, Mindszent, Szegvár, Szentés, Kiskundorozsma, Hódmezővásárhely, Gyula, Budapest-Ferencváros (kordéllyal fuvarozó földmunkások), Kalocsa és Pécs (egész Baranya vármegye területére). Eddig körülbelül 5000 munkást foglalnak magukban. A földmunkásszövetkezetek működéséhez igen fontos nemzeti, közgazdasági és szociális érdekek fűződnek. Az állam biztosítja a földmunkások részére az üzleti forgótőkét és a munkások az üzletrészt munkabérpótlékaiból apránként hozzák össze. A földmunkásszövetkezetek a munkások érzelmi, lelki és jogi összetartozandóságának eszméjét szolgálják és tagjaik részére a vállalkozói nyereségből munkabérpótlék címén részesedést biztosítanak. A földmunkásszövetkezetek az ipartörvény és az annak alapján cégjegyzett alapszabályok értelmében vállalnak mindennemű földmunkát, út-, vasút- és csatornaépítési munkákat, vízszabályozási és vízrendezési munkákat, tőzegkitermelést, áruátrakást stb. Az első nagyobb közmunka, amelyet a földmunkásszövetkezetek vállaltak, a csepeli kikötő építésénél volt. Itt a csongrádi földmunkásszövetkezet dolgozott. Földmunkásszövetkezetek végezték a tatabánya-felsőgallai összekötő vasúti vágány földmunkáját, a szegedi gazdasági vasút földmunkáját, a tiszakarádi csatornát, résztvettek több hosszú út építésénél és legutóbb Hajdúvármegyében 54 kilométer hosszúságú útépítési munkát kaptak. A mindszenti földmunkásszövetkezet ötödik esztendeje dolgozik a ferencvárosi kikötőben és sóátrakást végez. A kikötőben munkásházat is építettek, amelyben hálóhelyiségen kívül külön ebédlőhelyiség és iroda is van. Eddig 30.000 pengő tiszta hasznot fordítottak munkásjóléti célokra. A földmunkásszövetkezetek központja gondos-

codik szegénysorsú munkások rendkívüli segélyéről, továbbá orvosi és gyógykezelési segínyt nyújt, eddig ezer munkásgyermeket vizsgáltatott meg orvosilag, a munkások gyermekeit felruházza, 1928-ban 33 kubikos munkás 240 gyermeke között 1000 pengő segélyt osztott szét, Mindszenten az iskolásgyermeknek tíz órákor 3 deci tejet és zsemlyét ad.

A munkásszövetkezetek karöltve dolgoznak a magyar mérnöki karral és együttműködésre töreksenek. Eddig hat mérnököt alkalmaztak. A Földmunkás Szövetkezeti Központ gondoskodik arról, hogy a fiatalabb kubikusokat kövezőmesterségre taníttassa, egyeseket soffőri tanfolyamra küld, hogy teherautófuvarozásnál is használhatók legyenek, néhányan a vízmesteri tanfolyamát végzik, gyermekeik közül pedig többeket a földmíves-iskolákban taníttatnak. A földmunkásszövetkezetek 1928-ban tartották első kongresszusukat Szentesen. A szövetkezetek szerepelnek mezőgazdasági kiállításokon, hogy felhívják az ország figyelmét azokra az érdemekre, amelyeket a földmunkások az útépités és vasútépités terén szereztek. A földmunkásszövetkezetekre nagy virágzás vár, mert eddig a vállalt munkát a legnagyobb akadályok ellenére mindenütt becsületesen végezték el. Szövetkezeti központjuknak az a főcélja, hogy az országnak ezt a józan, becsületes néprétegét, amely különböző vidékeken lakik és mindenütt sokgyermekes, népes családokban él, megvédje és a közzgazdasági élet javára foglalkoztassa.

A földmunkásszövetkezetek alapításának a tervét különben Schandl Károly dr., az OKH alelnök-vezérigazgatója kezdeményezte még abban az időben, amidőn a Magyar Gazdászövetség titkára volt, majd később a parlamentben és a földművelésügyi minisztérium államtitkári székében a leglelkesebben támogatta.

MEZŐGAZDASÁGI KAMARÁK

A mezőgazdasági munkások és cselédek érdekképviselőit a Mezőgazdasági Kamarák látják el, amelyekről Rubinek Gyula földművelésügyi minisztersége idején alkotott törvényt a parlament. A magyar gazda- és földművestársadalom régi kívánságát valósította meg az 1920. évi XVIII. t.-c. a mezőgazdasági érdekképviselőiről. A törvény értelmében minden vármegye területén mezőgazdasági bizottságot, minden járásban járási mezőgazdasági bizottságot, minden városban városi mezőgazdasági bizottságot és azokban a községekben, amelyekre nézve a vármegyei közigazgatási bizottság szükségesnek tartja és elrendeli, községi mezőgazdasági bizottságot kell alakítani. Ezek a mezőgazdasági bizottságok működésük területén a mezőgazdaság, a mezőgazdasági lakosság és a mezőgazdasági munkásság egyetemes érdekeinek a képviselőire hivatottak. A mezőgazdasági bizottságok tárgyalhatják mindazokat a kérdéseket, amelyek területükön a mezőgazdasági termelést, a gazdasági rendet, a mezőgazdasággal kapcsolatos beszerzést, értékesítést, hitelügyet, közlekedést, továbbá a gazdasági munkások és cselédek helyzetét, valamint a gazdatársadalmi és népjóléti viszonyokat érintik.

A törvény értelmében a mezőgazdaság fejlesztésére és irányítására, valamint a mezőgazdasági lakosság különleges érdekeinek egyetemleges előmozdítására és képviselésére mezőgazdasági kamarákat kell alakítani. Magyarország területén ezidőszert 5 mezőgazdasági kamara működik, nevezetesen az Országos Mezőgazdasági Kamara Budapesten, a Felsődunántúli Kamara Győrött, az Alsódunántúli Kamara Kaposvárott, a Duna-Tiszaközi Kamara Kecskeméten, a Tiszántúli Kamara Debrecenben és a Tiszajobbparti Kamara Miskolcon. Az Országos Mezőgazdasági Kamara elnöke megalapításától kezdve Almásy Imre gróf volt, kinek halála után Hoyos Miksa gróft választották meg, igazgatója Koós Mihály dr., nyűg. államtitkár, helyettes igazgatója pedig Marschall Ferenc dr., országgyűlési képviselő.

MEZŐGAZDASÁGI JOGVÉDŐ IRODA

A Mezőgazdasági Munkásjogvédő Központi Iroda a földművelésügyi minisztériumban Fronius Oszkár dr. miniszteri tanácsos vezetésével működik. Ennek az irodának az a feladata, hogy vagyontalan gazdasági munkások és cselédek részére ingyenes jogi tanáccsal szolgáljon, szükség esetén gondoskodik ingyenes jogi képviselőről is azokban a vitás ügyekben, amelyek szolgálati (munka) szerződésből merülnek fel és amelyeknek elbírálása nem a közigazgatási hatóság, hanem a rendes bíróság hatáskörébe tartozik. Olyan esetekben, amikor a vitás kérdés különösen bonyolult, vagy pedig az illető munkás (cseléd), mivel az illetékes hatóság székhelyétől messzire lakik és ezért nehezen járhat el személyesen saját ügyében, a központi iroda a jogvédelmet a közigazgatási hatóság előtt is biztosítja. Az irodának külső szervei: a) a megyei és városi törvényhatóságok központjaiban, b) a közigazgatási járások székhelyén működő megbízottjai. A helyi megbízottak a központi iroda közvetlen felügyelete és irányítása mellett működnek.

GAZDASÁGI MUNKÁSPÉNZTÁR

Az Országos Munkásbiztosító Intézetről szóló törvényjavaslat tárgyalása során, majd később az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítás, az úgynevezett Lex Vass II. parlamenti vitája alkalmából az országgyűlés mindkét háza határozati javaslat, illetve országos határozat útján hívta fel a kormányt, hogy a mezőgazdasági munkások öregség és rokkantság esetére szóló kötelező biztosításáról törvényjavaslatot nyújtson be. Ennek a törvényjavaslatnak, amely most készül, az a célja, hogy a modern viszonyoknak megfelelően teljesen új alapokra állítsa az Országos Gazdasági Munkáspénztárt, amely a földművelésügyi miniszter fennhatósága alatt működik. A törvényhozás három évtizeddel ezelőtt az 1900: XVI. t.-c. útján, amelyet azóta négy ízben egészítettek ki, lehetővé tette, hogy a gazdasági foglalkozásúak magukat végleges munkaképtelenség esetén (legalább 10 évi tagság után) nyugdíjra, haláleseti segélyre, 65 éves életkor betöltésekor nyújtandó segélyre és baleseti segélyre önkéntes biztosítás útján biztosíthassák. Ugyanennél az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál kell gondoskodni a kötelező balesetbiztosításról is. A törvény előírja, hogy minden gazdasági cselédet (szegődményes iparost és ezekkel egy elbírálás alá eső sommás munkást), továbbá minden gazdasági gépmunkást az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál üzemi baleset esetére biztosítani kell. Ennek a kötelező balesetbiztosításnak költségeit teljes egészében a munkaadó, illetőleg annak a gazdasági gépnek a tulajdonosa viseli, amely mellett a munkás dolgozik.

Az Országos Gazdasági Munkásbiztosító Pénztár helyi igazgatóságának szervei a helyi bizottságok (városi tanács, községi előljáróság, igazgatósági megbízott).

Az önkéntes biztosítással és a kötelező balesetbiztosítással kapcsolatos pénztári határozatokat felebbezés esetén a földművelésügyi miniszterhez kell felterjeszteni és ezekben az ügyekben a miniszter dönt. Orvosi szakkérdésekben előzetesen az Országos Közegészségügyi Tanácsot hallgatja meg.

A törvény előírja, hogy gazdasági cselédek (szegődményes iparosok) betegség esetén házi betegápolást és gyógykezelést igényelhetnek, ha maga a gazdasági cseléd, vagy az éves, illetőleg állandóan alkalmazott szegődményes cselédnek vele élő felesége, vagy 12 éven aluli gyermeke a szolgálatbalépés tizenötödik napja után betegszik meg. Kórházi ápolást, ha a megbetegedés a munkaadó és a gazdasági cseléd hibáján kívül legalább 15 napi tényleges szolgál-

lat után következett be, 30 napig a munkaadó (gazda), azontúl pedig maga a cseléd, illetőleg hozzátartozói kötelesek fizetni.

Az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál való biztosítás két nagy ágazatot ölel fel: az egyik az önkéntes biztosítás, a másik a kötelező balesetbiztosítás. Az Országos Gazdasági Munkáspénztárról szóló törvények lehetővé tették, hogy a gazdasági foglalkozásúak magukat végleges munkaképtelenség esetén, legalább 10 évi tagság után nyugdíjra, haláleseti segélyre, 65 éves életkor betöltésekor nyújtandó segélyre és baleseti segélyekre biztosíthassák. A baleseti segélyek ingyen gyógykezelésre, ezenkívül egy hétnél tovább terjedő munkaképtelenség tartamára napi segélyre, 70 napon túl havi segélyre, baleset miatt halál esetén a család részére haláleseti segélyre, s ha család nem maradt, temetési segélyre vonatkoznak. A kötelező balesetbiztosítás – mint említettük – minden gazdasági cselédre (szegődmenyes iparos) és minden gazdasági gépmunkásra vonatkozik. A költségeket a munkaadó viseli, s ha a biztosítást elmulasztja, kihágás miatt megbüntetik, tőle utólag az elmulasztott biztosítás díját behajtják, azonkívül a baleset alkalmával megsérült gazdasági munkásának vagy ezek örökösének a teljes kárért felelősséggel tartozik. Ezt a kárt a bíróság előtt kell érvényesíteni. A biztosítási díjat minden munkaadó köteles az Országos Gazdasági Munkáspénztár javára előre, évenként befizetni és pénzbüntetés terhe mellett tilos ezt a díjat a cseléd bérébe betudni. Ha a gazdasági cselédet baleset éri, ingyen kell gyógykezelni, azaz a pénztár terhére a munkaadó útján ingyen kapja a gyógykezelést (orvost, gyógy-és műszereket, kórházi gyógykezelést, illetve házi ápolást) és a szükséges gyógyászati segédeszközöket (kötszerek, mulláb stb.).

A gazdasági cseléd balesetkor legközelebbi negyedévig nem kap a pénztártól segélyt, mert a munkaadója köteles neki bérét és járandóságát, legfeljebb negyed évig hiány nélkül kiszolgáltatni és gyógyításáról is gondoskodni. Az 5. héttől a 10. hét végéig a munkaadó költségeinek a megtérítését a pénztártól igényelheti. Ha a sérült gazdasági cseléd egynegyed év eltelte után sem nyeri vissza munkaképességét, teljes munkaképtelenség esetén a pénztártól évi nyugdíjat (járadékot) kap, a munkaképesség részleges csökkenése esetén a járadéknak megfelelő kisebb százalékát kapja. Ha a gazdasági cseléd a baleset következtében meghal, családja haláleseti segélyben részesül, 14 éven aluli gyermekei után segélyt kapnak a hátramaradottak, ha pedig családja nem marad, temetésére segélyt ad a pénztár.

Ezeket a rendelkezéseket a készülő törvényjavaslatban modernizálják és itt figyelembeveszik az Országos Társadalombiztosító Intézet működését szabályozó Lex Vass I. és Lex Vass II. törvényeket, a magyar szociálpolitika hatalmas alkotásait. A javaslatot a földművelésügyi miniszter az 1929. év folyamán köteles benyújtani.

ORSZÁGOS TEJPROPAGANDA BIZOTTSÁG

A földművelésügyi minisztérium feladata, hogy a fogyasztók és termelők érdekében gondoskodjék a tejpropaganda fejlesztéséről, de amíg egyrészt a tejjel való táplálkozás terjesztése az alkoholfogyasztás rovására történik, Magyarország mezőgazdasági érdekei úgy kívánják, hogy a bortermelés érdekében nagy súlyt vessen filantrópikus szempontból a bor hamisításának meggátlására. Ugyancsak a földművelésügyi minisztérium hatáskörébe tartozik a mezőgazdasági termények és az élelmiszerek hamisítása elleni védekezés is.

Az Országos Tejpropaganda Bizottság 1927 január 18-án alakult meg a földművelésügyi minisztériumban Mayer János földművelésügyi miniszter elnöklésével. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület tejjgazdasági bizottsága és az Országos Tejjgazdasági Szövetség

választmánya már előzetesen elhatározta, hogy a tejfogyasztás fokozása céljából országos akciót kell indítani. Így jött létre az Országos Tej propaganda Bizottság; Mayer János földművelésügyi miniszter nevéhez fűződik ennek a fontos intézménynek alapítása. A külföldi példák arra utaltak, hogy a fogyasztó és termelő érdekében egyaránt szükséges a tej propaganda országos szervezése, mert a tej a legtermészetesebb, legegészségesebb és aránylag legolcsóbb táplálék, amelynek fogyasztását előmozdítani és termelésének fejlődését biztosítani elsődrendű közérdek. A háborút követő esztendőekben a tejtermelés ugyan nagy emelkedést mutat, de a fogyasztás még nem éri el a békebeli nivót, mert Budapesten 1925-ben egy személyre 0.21 liter tejfogyasztás esett, a békebeli 0.40 literrel szemben. Az ország más helyein, főleg az Alföldön, a tejfogyasztás még igen elmaradott. Ennek a propagandának az a főcélja, hogy a tej iránt a bizalom megerősödjék. A propaganda-bizottság alakításához hozzájárultak a tejtermelők és a budapesti nagy tejárúsító vállalatok és költséghozzájárulás címén, minden eladott liter tej után egytized fillért szavaztak meg.

Az Országos Tej propaganda Bizottság elnöke Mayer János földművelésügyi miniszter, társelnöke Vass József népjóléti miniszter, alelnökei Lickl Károly földművelésügyi és Scholtz Kornél népjóléti államtitkárok, Lickl Károly az ügyvezető-alelnöki teendőket végzi. A végrehajtó-bizottságban helyet foglalnak a földművelésügyi minisztérium részéről Lickl Károly államtitkár, mint elnök, Tolnay Pál miniszteri tanácsos, a földművelésügyi minisztérium tejjgazdasági ügyosztályának a vezetője, továbbá a népjóléti minisztérium, a főváros, a tejtermelők, a tej feldolgozásával és szétosztásával foglalkozó vállalatok képviselői, a tejkísérleti állomás igazgatója. A bizottság ügyvezető-igazgatói teendőit Éber Ernő dr., gazdasági tanácsos végzi.

A végrehajtó-bizottság, amely gyakran tart üléseket, működését 1927 februárjában kezdte meg. Mindenekelőtt a nagyközönség legszélesebb rétegeinek figyelmét akarta felhívni a tejfogyasztás fontosságára és Manno Miltiades művészi plakátját 20.000 példányban terjesztette Budapesten és a vidék fontosabb központjain, az összes megyeházákban, fősztalgabírói, tiszti főorvosi és tiszti orvosi hivatalokban, munkásbiztosító pénztárakban, vasúti várótermekben, színházakban, gyárakban és természetesen a tejüzemi vállalatok és tejárúsító boltok kirakataiban. A plakát jelmondata: „A tej: Élet, Erő, Egészség!” csakhamar köztudatba ment át. A Manno-féle tej ivó-plakátot nagy mozgóképszínházakban is vetítették. A bizottság ezenkívül egymillió darab propaganda-bélyeget is készített. A tejtermelő gazdák kioktatása céljából az Országos Magyar Tejjgazdasági Kísérleti Állomás plakátot szerkesztett a tej gondos és tiszta kezelésére vonatkozó 12 tanáccsal együtt. Ezt a plakátot 13.000 példányban, magyar és német nyelven osztották szét nagyobb tejjgazdaságok, tejszövetkezetek, gazdasági egyesületek és gazdasági felügyelőségek útján. A bizottság kiadott egy plakátot, amely a sajt- és vajfogyasztásra buzdít. Ezt szintén Manno Miltiades tervezte és 15.000 példányban helyezték el. Jelmondata: „Reggel, este sajtot együnk, vajjas legyen a kenyérünk!”

A Tejjgazdasági Kísérleti Állomás egy kis illusztrált röpiratot íratott, amelyet „Fogyaszszunk több tejet és tejterméket!” címen előbb 500.000, majd további 300.000 példányban adtak ki és osztottak szét. A népjóléti minisztérium propaganda-osztálya egy tejfilmet előadásai kapcsán sok helyen bemutatott. A bizottság tejmajálist is rendezett, amidőn feldíszített és a tejfogyasztásra buzdító táblákkal ellátott villamoskocsikban egy-egy iskola 50-60 tanulóját vitte kirándulásra a budai hegyekbe és minden gyermeknek félliter tejet, 20 deka sajtot és két zsemlyét adott. Több fővárosi iskolában tejtáplálási kísérletet folytattak a bizottság felkérésére. Csordás Elemér dr. tisztifőorvos, az iskolaorvosok és gondozó nővérek nagy

odaadással és lelkesedéssel működtek közre az ilyenirányú táplálási kísérlet rendezésében. Ezeket a kísérleteket kiterjesztették az árvaházakra, napközi otthonokra és iskolákra, a szülők figyelmét plakát útján hívták fel a tejtáplálási kísérletek eredményére. A tejjel táplált fiúknál ugyanis a kísérletek eredménye szerint a legnagyobb súlygyarapodás 2 kilogramm 75 dkg., a tejjel táplált fiúk átlagos súlygyarapodása 1 kilo 14 dkg., a tejjel nem táplált fiúk átlagos súlygyarapodása 0.44 dkg.; a leányoknál ezek az adatok a következők: a tejjel táplált leányoknál a legnagyobb súlygyarapodás 3 kilo 35 dkg., az átlagos súlygyarapodás 1 kilo 15 dkg., a tejjel nem táplált leányok súlygyarapodása 0.63 dkg.

A csecsemőknek tejjel való táplálására vonatkozó orvosi tanácsokat az anyakönyvi feljegyzések alapján minden újszülött gyermek szülőjének megküldik. Ez is a tejpropaganda célját szolgálja. A végrehajtó-bizottság elhatározta, hogy legközelebb a magyar viszonyoknak teljesen megfelelő tej szakácskönyvet ad ki, hogy a tejjel és tejtermékekkel készíthető ételeket széles körben ismertesse meg. A bizottság propagandaeszközeit, plakátjait, fényképeit, röpiratait és grafikonjait kiállította az OMGE tenyészállatvásáraitól és a nemzetközi árumintavásárral kapcsolatos tejjelgazdasági kiállításokon.

A propagandának ismertetett módjain kívül a végrehajtóbizottság arra törekszik, hogy nagyobb testületek, közületek is felkarolják a tej- és tejtermékek fogyasztását. A hadseregben a honvédelmi miniszter már felhívta az összes állomásparancsnokságokat és a felhívás eredménye nem maradt el. Az államvasutak igazgatósága gondoskodik arról, hogy nagyobb állomásokon a higiénia követelményeinek megfelelő módon árusítsanak tejet, de itt előbb a vasúti vendéglősökkel kell megegyezni.

A bizottság fennállása óta a székesfőváros tejfogyasztása érdekes emelkedést mutat. 1926-ban Budapestre érkezett kerek számban 93 millió liter tej, 1927-ben 107 millió, 1928-ban 112 millió, a napi átlagban egy főre 1926-ban 0.27 liter esett, 1927-ben 0.31, 1928-ban pedig 0.34. A Tej propaganda Bizottságnak egyébként az a legfontosabb célja, hogy a fogyasztóközönség nagy rétegeinek bizalmát a tej iránt visszaszerezze.

A BORTÖRVÉNYEK EGÉSZSÉGÜGYI HATÁSA

Az emberi egészség védelmén kívül nálunk, Magyarországon fontos közgazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy a hamisított bor forgalombahozását tilalazzák. A borral már a legrégebbi időkben olyan műveleteket végeztek, amelyek a bort szaporították vagy minőségében javították. Az 1928. évi XLVII. t.-c. értelmében Magyarországon bornak csak olyan szeszes italt szabad nevezni, amelyet kizárólag szőlő levéből (szőlőmustból) erjesztés útján állítanak elő. Bor elnevezéssel más italt sem raktározni, sem forgalombahozni nem szabad. A törvény felsorolja azokat az eljárásokat, amelyeket az okszerű pincekezelés érdekében megenged és felsorolja azokat az anyagokat is, amelyeket használni szabad. Az 1908-ból származó bortörvényt a háború után a kor szükségleteinek megfelelően az elmúlt esztendő tanúságai alapján módosították és így született meg a bor előállításának, kezelésének és forgalmának szabályozásáról és a borhamisítás tilalmazásáról szóló 1924. évi IX. t.-c., amelyet viszont a törvény életbelépése óta eltelt négy esztendő tapasztalatai alapján részben módosítottak, részben kiegészítettek. Ezt a kiegészítést szükségessé tette a párisi „Nemzetközi Borászati Hivatal”-nak egyes kérdésekben az összes tagállamokra, tehát Magyarországra is kötelező állásfoglalása. Ez a legújabb törvény, amelyet 1929 februárjában tárgyalt a képviselőház, a bor kezelésére tartalmaz rendelkezéseket, azonkívül megakadályozza a hamis cégér alatt forgalombahozott borokkal üzhető, különböző visszaéléseket. Ezáltal tehát a fogyasztó-

közönség érdekeit is szolgálja. Aki a bortörvény rendelkezéseit megszegi, kihágást követ el és ezt a törvény szigorúan sújtja.

Az 1924. évi bortörvény eltiltotta a bor szeszezését és általában idegen anyagoknak a borhoz való hozzátételét. A bort csak szőlőből előállítható anyaggal (sűrített must, aszalt szőlő, borpárlat) szabad javítani. Egészségre ártalmas anyagok felhasználása tilos.

HARC AZ ÉLELMISZERHAMISÍTÁS ELLEN

A mezőgazdasági termények és az élelmicikkek hamisítása ellen több, mint három év-tizeddel ezelőtt törvényhozási utón kezdődött a küzdelem. Ez az ügy nemcsak mint az emberi táplálkozásra szolgáló cikkek védelme érdeklí a filantrópiát, hanem szolgálja a megélhetésért folytatott küzdelem ügyét is. A mezőgazdasági termények és az élelmicikkek hamisításának a tilalmazása éppen úgy a többtermelés egyik főútja, mint a gazdasági oktatás, a kertészet, a vetőmagnemesítés és a mezőgazdasági kísérletügy.

Az élelmiszerek hamisításának a megakadályozására hozták az 1895. évi XLVI. törvénycikket a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának a tilalmazásáról. Ezt a törvényt, amely tulajdonképpen kerettörvény, miniszteri rendeletek és a joggyakorlat egészítik ki.

Az 1895. évi XLVI. t.-c. alapján különben egy Állandó Felülbíró Tanácsot állítottak fel, amelynek Tóth Jenő dr. államtitkár az elnöke, Újhelyi Andor dr. miniszteri tanácsos, a kísérletügyi osztály vezetője az alelnöke.

EMBERMENTÉS AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

Az igazságügyminisztérium, illetve a magyar igazságügyi hatóságok filantrópikus munkája igen széleskörű. Ha az igazságügyi hatóságok egyik célja a bűnök megbüntetése, úgy egyéb céljai is vannak: a javítás és a megelőzés. Az igazságügyi hatóság ott kapcsolódik be a filantrópia munkájába, ahol kinyújtja kezét a bűnöshöz, iparkodik belőle a társadalomra nézve újból hasznos tagot teremteni, ahol a bűnöst megjavítja, minden későbbi bűntől elriasztva, lelkét megtisztítja és ott, ahol körültekintéssel, gondossággal, jóakarattal, megértéssel, szeretettel és önfeláldozással megelőzi a bűnt, a mocsár széléről visszarántja a környezetet, vagy az egyéb adottságok következtében odakerült lelket, kiemeli a bűnös és a bűnözésre ösztönző környezetből a fiatal palántát és azt szerető kézzel, anyagi áldozatok árán is egészséges talajon ülteti el oda, ahol a még meg nem fertőzött palántából tiszta virág fejlődik ki. Az igazságügyi kormányzat és az igazságügyi hatóságok filantrópikus munkájának egyik legnagyobb és legjelentősebb része a *fiatal lelkek megmentése*, a kriminálpedagógia, az erkölcsileg veszélyeztetett, vagy a már bűnös fiataloknak pedagógia hatásokkal való nevelése, jó útra térítése.

A FIATALKORÚAK BÍRÓSÁGA.

A fiatalkorúak javítására és nevelésére, a bűnt elkövetett fiatalkorúnak a helyes útra való visszavezetésére vonatkozó intézkedések Magyarországon két törvényen nyugszanak: az 1908. évi XXXVI. és az 1913. évi VII. törvényen. Ez a két törvény szabályozza a fiatalkorúakra vonatkozó intézkedéseket, ezek alapján működnek azok az állami intézetek, amelyek az erkölcsi defektust kapott fiatalkorút a kriminálpedagógia eszközeivel a társadalom hasznos tagjává kívánják nevelni.

A fiatalkorúak bírósága 1914 január elseje óta működik minden törvényszék és több járásbíróság kebelében. A fiatalkorúak züllésének – mint dr. Németh Péter törvényszeki tanácselnök igen helyesen rámutat – általában két oka van: u. m.: külső és belső. A belső okok: gyengeelméjűség, degeneráltság, pszihopatologikus esetek. Ezek jobbra orvosi kezelésre szorulnak.

A külső okok a környezetben keresendők; alkoholista, vagy egyéb szenvedélyek rabjává lett szülők, bűnöző szülők, erkölcsileg fogyatékos szülők, a neveléssel nem törődő szülők, olyan okok, amelyek gyakran idézik elő a gyermek züllését, erkölcsi fogyatékoságát. A háború és a forradalmak után fellépett bajok, lakáshiány, a szülők gazdasági leromlása, a gyermekeknek idő előtt kenyérkeresetre való utalása szintén a külső eszközök közé tartoznak.

A külső eszközök között, amelyek a züllést gyakran előidézik, el nem mellőzhetők a törvénytelen születés, illetőleg az ebből következő apai, vagy anyai nevelés hiánya, az elvált szülők harca, amelynek során a gyermek nevelése szenved, az ügynevezett ponyvairadalom és általában sok olyan körülmény, amely bizony legtöbbször abból fakad, hogy a gyermek vagy erkölcsileg defektusban szenvedő környezetben kénytelen élni, vagy, ha a környezet

erkölcsileg hibátlan, anyagi okok miatt a gyermek nevelésével kellőképpen törődni nem tud és így a fiatal lélek könnyen az erkölcsi züllés útjára kerül.

A züllés útjára került, vagy a züllés veszélyének kitett gyermeket menti meg az igazságügyi hatóságok legnagyobb szabású filantrópikus munkája, a fiatalkorúak bírósága, illetve az ennek eljárását követő nevelőotthonok, a kriminálpedagógiai nevelés, a fiatalkorúak megjavítása.

A fiatalkorúak bíróságának szervezetét, eljárását, hatáskörét, Ítélezési módját, általában a fiatalkorúak bíróságának egész intézményét dr. Németh Péter törvényszéki tanácselnök, a budapesti törvényszéknél felállított fiatalkorúak bíróságának kiváló vezetője a következő sorokban ismerteti:

Az erkölcsi züllés veszélyének kitett, züllött és bűnöző fiatalkorúakra, valamint a fiatalkorúak bíróságára vonatkozó jogszabályokat Magyarországon az 1908. évi XXXVI. illetve az 1913. évi VII. t.-cikkek szabályozzák.

E törvények alapeszméje, hogy a büntetendő cselekményt elkövetett fiatalkorúakkal szemben nem a megtorlás, hanem a javítás és nevelés a főszempont.

Korhatár a 18-ik életév, amely még kiterjeszhető a 21-ik életév betöltéséig, ha a fiatalorú javítónevelés vagy próbárbocsátás hatálya alatt áll.

Fiatalkorúak bíróságát minden törvényszék és nagyobb járásbíróóságok kebelében állították fel.

E törvényeink értelmében a fiatalkorúak bíróságához tartozó ügyek három kategóriába sorozhatók:

bűncselekményt elkövetett fiatalkorúak és gyermekek elleni eljárás;
züllött és züllés veszélyének kitett fiatalkorúak és gyermekek elleni eljárás;
szülőknek, gondnokoknak, felügyelőknek és gyámoknak a gondozásuk alá tartozó fiatalkorúak és gyermekek személye ellen elkövetett vétségei és kihágásai.

Ezekben az ügyekben a fiatalkorúak bírósága mint egyes bíróság jár el.

A fiatalkorúak törvényszéki tanácsa, amely minden törvényszék kebelében három tagból áll, abban az esetben jár el, ha a cselekmény elkövetésekor 15 évet meghaladott fiatalkorú oly bűncselekménnyel van terhelve, amelyre a törvény halál- vagy fegyházbüntetést állapít meg.

Nem a fiatalkorúak bírósága, hanem a rendes bíróság jár el, ha a fiatalkorú a cselekményt nyomtatvány útján, élete 15-ik évének betöltése után követte el. A fiatalkorúak bíróságánál a közvádat a fiatalkorúak ügyésze képviseli.

A védelmet védőügyvédek viszik. Szükség esetén, ha a fiatalkorúnak védője nincs, védőt hivatalból rendelnek ki.

Az igazságügyminiszter a fiatalkorúak bíróságához a pártfogói tennivalókban jártas férfiak és nők közül pártfogó tisztviselőket nevez ki, akik a bíró utasítására járnak el. Ők készítik rendszerint a környezettanulmányt, végzik a nyomozásokat és ellenőrzik a próbára bocsátottakat, a javító-nevelőintézetekből kísérletileg kihelyezetteket és a fiatalkorúak fogházból kísérletileg feltételeesen szabadságra bocsátottakat. A budapesti fiatalkorúak bíróságánál harminc ilyen pártfogó tisztviselő működik.

A nyomozást rendszerint a fiatalkorúak bírójának vezeti. Jogában áll e célból mindazokat a magán- és hivatalos személyeket megidézni és kihallgatni, akik a fiatalkorúról bárminő felvilágosítást adhatnak.

Szükség esetén a bíróság a fiatalkorút orvosi vizsgálat alá vetheti, őt e célból megfelelő intézetbe helyezheti, vagy környezetéből azonnal eltávolíthatja és valamely alkalmas személy, egyesület, vagy intézet gondjaira bízhatja, sőt joga van a fiatalkorúak bírójának súlyosabb esetekben, vagy ha a fiatalkorú veszélyes, vagy fékezhetetlen természetű, őt a törvényszéki fogház elkülönített osztályában 15 napra elhelyezni és ez az őrizetbehelyezés az ügyész indítványára a törvényszéki takács által meg is hosszabbítható.

Az ügyész indítványának megtétele és a fiatalkorú meghallgatása után a bíróság, ha a fiatalkorú értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében bűnösség megállapítását és a büntetés kiszabását nem tartja kívánatosnak, alakszerű tárgyalás nélkül is intézkedhet. Ez esetben a bíró a fiatalkorú javítónevelését, házi vagy iskolai fenyítését (amely utóbbi dorgálásban vagy iskolai elzárásban állhat), egyévi próbárabocsátását, a napnak reggel 8 órájától esti 8 óráig a fiatalkorú megfelelő helyen való őrizetben tartását (career) rendelheti el, szóval nevelőintézkedéseket tehet, vagy megszüntetheti az eljárást, ha a cselekmény elenyészően csekély súlyu.

Ha tárgyaláson kívül intézkedni nem lehet, a bíróság alakszerű tárgyalást tart. A tárgyalást a fiatalkorú és az ügyész jelenléte nélkül nem lehet megtartani. Erre az ügyész, terhelt, pártfogók, védő, tanúk és mindazok megidézendők, akik a fiatalkorúra nézve szükséges felvilágosítást adhatnak. A tárgyaláson a nyilvánosságot a bíró belátása szerint korlátozhatja, vagy teljesen kizárhatja. Ha attól lehet tartani, hogy a tárgyalás egyes részletei a fiatalkorúra hátrányos befolyást gyakorolhatnak, a bíró elrendelheti, hogy a fiatalkorú a tárgyalás e részének tartamára a tárgyalás helyiségét hagyja el. Ezirányú határozatokat perorvoslással megtámadni nem lehet.

Az ügyész előterjesztése után a bíróság a fiatalkorú ellen vagy a fentemlített nevelőintézkedések egyikét alkalmazza, vagy dorgálást, fogházat, államfogházat (custodia honesta), elzárást vagy pénzbüntetést alkalmaz, vagy a vádlottat felmenti.

A fiatalkorúak bíróságának véghatározatai ellen fellebbezésnek van helye. A fiatalkorú személyére vonatkozó határozatok ellen használt fellebbezésnek a határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya: a fiatalkorúak bírója azonban, ha a fiatalkorú érdekében kívánatos, a végrehajtást felfüggesztheti. Ha azonban az ügyész fellebbezést nem jelent be, a többi jogosult csak akkor fellebbezhet, ha a bíróság javítónevelést, fogház-, államfogház- vagy elzárásbüntetést alkalmazott.

Az egyes bíró határozata ellen a törvényszéki tanácshoz, a tanács határozata ellen a kir. ítélőtábla e célra kijelölt háromtagú tanácsához lehet fellebbezni, amely végsőfokban határoz.

A próbárabocsátás abban áll, hogy a bíróság a fiatalkorút megfelelő figyelmeztetés után egyévi határidőre szigorú szabályokhoz kötött felügyelet alá helyezi és ellenőrzésére nyomban pártfogót jelöl ki, aki a fiatalkorú magaviseletéről időközönként a bírónak jelentést tesz.

Ha a próbaév kifogástalanul telt el, a bíróság az eljárást végleg megszünteti. Ellenkező esetben a bíróság a fiatalkorút, ha súlyosabb cselekményt követett el, vagy javítónevelésre, vagy fogházra ítéli; ha kisebb súlyú cselekményt követett el, vagy erkölcstelen, iszákos vagy csavargó életmódot folytat, vagy egyébként az erkölcsi züllés jeleit mutatja, vagy a felügyeleti szabályokat megszegte, a próbaidőt meghosszabbíthatja, új felügyeleti szabályokat, új pártfogót rendelhet, a fiatalkorút megfeddheti, intézkedhetik, hogy iskolai vagy házi fenyítéket

kapjon, vagy őrizetbe helyezheti (career). Ezek az intézkedések külön vagy együttesen a fiatalkorú betöltött 21-ik életévéig alkalmazhatók.

A javítónevelés legkisebb tartama egy év. A bíró maximumot nem mond ki, a fiatalkorú addig marad az intézetben, amíg meg nem javult, amikor is két évre kísérletileg kihelyezik. Az intézetbentartás tovább mint a fiatalkorú 21-ik életévének betöltéséig nem terjedhet.

A fogházbüntetés legrövidebb tartama 15 nap. Leghosszabb tartama, ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor 15. életévét betöltötte és cselekményére a törvény halálbüntetést vagy életfogytigtartó fegyházbüntetést állapít meg, 15 év, ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor 15. évét betöltötte és cselekményére a törvény határozott tartamú fegyházbüntetést állapít meg, 10 év, más esetekben 5 év. A fogházbüntetést kizárólag fiatalkorúak részére berendezett fogházakban hajtják végre.

Kihágások esetén, ha a fiatalkorú 15-ik életévét már betöltötte és vagyona, vagy kérése van, 1-100 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel is büntethető.

Államfogházbüntetést (custodia honesta) a bíróság akkor rendelhet el, ha a fiatalkorú oly bűncselekményt követ el, amelyre az általános büntetőtörvény szerint ezt a büntetést kell alkalmazni. Ennek minimuma egy nap, maximuma két év. Természetesen a fiatalkorúak bírójára nem köteles ilyen esetben államfogházbüntetést kiszabni, csak kiszabhat, ha azt célszerűnek látja.

Kihágás esetén, mint legszigorúbb büntetés, az elzárásbüntetés is alkalmazható, amelynek maximuma két hónap. Itt is, mint a fogház- és államfogházbüntetésnél, a fiatalkorúakat a felnőttektől elkülönítik.

Aki valamely bűncselekmény elkövetésekor 12-ik életévét még be nem töltötte (gyermek), az ellen büntetés meg nem állapítható, csak nevelő intézkedés tehető.

Ha 12 éven aluli gyermek, vagy bűncselekmény elkövetésével nem gyanúsított 18 éven aluli fiatalkorú erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, vagy züllésnek indult, a fiatalkorúak bírósága:

figyelmeztetheti a szülőt, vagy azt, akinek háztartásában él a kiskorú, hogy reá szigorúbban ügyeljen és őt gondosabban nevelje,

utasíthatja a szülőt, a törvényes képviselőt, vagy gondviselőt, hogy a kiskorút megfenyítse, iskolalátogatási kötelességének pontos teljesítésére kényszerítse, az erkölcsi fejlődésre veszélyes környezettől, foglalkozástól, vagy életmódtól visszatartsa,

a kiskorú részére ideiglenesen pártfogót rendelhet, környezetéből azonnal eltávolíthatja, megfelelő más személyre bízhatja, vagy intézetben elhelyezheti.

Mindezt az intézkedést a bíróság akkor is megteheti, ha a fiatalkorúval szemben a nazi-es iskolai fegyelem eszközei hatástalanoknak bizonyulnak, sőt ha a bíróság a fiatalkorú ellen bűncselekmény miatt folyamatba tett eljárást megszünteti, vagy felmentő ítélettel fejezi be.

A bíróság eme intézkedései ellen fellebbezhetnek helye nincs.

Azt a szülőt, gondnokot, vagy törvényes képviselőt, aki a bíróság utasításának eleget nem tesz, száz pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntethetik.

Ha a szülők, gyámok, gondnokok és felügyelők a felügyeletükre bízott gyermekeket csavarogni vagy koldulni engedik, vagy küldik, vagy azok személye ellen könnyebb természetű vétséget vagy kihágást követnek el, ellenük a fiatalkorúak bírósága jár el és őket bűnőségük esetén fogház- vagy pénzbüntetésre ítélheti.

A budapesti fiatalkorúak bíróságának működése, illetve munkássága irányt mutathat arra vonatkozólag, hogy az egész országban milyen működést fejt ki a fiatalkorúak bírósága.

Éppen ezért az alábbiakban közöljük a budapesti büntetőtörvényszék, mint fiatalkorúak bírósága lényegesebb statisztikai adatait:

1914.	évben érkezett.....	4749 ügydarab
1915.	””””	6067
1916.	”	7374
1917.	” ”	9669
1918.	” ”	9353
1919.	””””	4720
1920.	””””	6542
1921.	””””	5598
1922.	””””	4793
1923.	” ”	5622
1924.	” ”	4252
1925.	””””	3907
1926.	””””	3418
1927.	” ”	3600

E kimutatás az elmúlt 11 év alatt kezdetben emelkedő, majd csökkenő irányzatot mutat. Így pl. 1914. évtől 1918. évig fokozatos emelkedést látunk, viszont 1919-ben zuhanás-szerű a csökkenés, mert az előző év 9353 darabjával szemben csak 4720 ügy érkezett.

Ez a nagyarányú csökkenés azzal magyarázható, hogy 1919-ben, a bolsevizmus alatt, teljesen felborították a régi rendet és a fiatalkorúak ügyeiben is külön rendeletek szerint jártak el. 1920-ban nagyarányú az emelkedés a fiatalkorúak bíróságánál, mert 6542 ügydarab érkezett be. A következő évtől, 1921-től kezdve fokozatos csökkenés tapasztalható.

Átlagos számítás szerint az ügyek 70–75 százaléka fiúra, 25–30 százaléka leányra vonatkozik.

Azt az emelkedést, amely 1914-től 1918-ig állandóan tapasztalható, bizonyára a háborúnak kell tulajdonítanunk. A családfentartók, a nevelő apák legnagyobb része hadbavonult, a gyermekek jórésze esztendőket töltött apai felügyelet, intelem és útmutatás nélkül, nagyon sok családnál az anya sem ért rá gyermekét nevelni, mert hiszen a bevonult családapa helyett neki kellett a mindennapi kenyérről gondoskodnia. A még mindig elég magas számú esetek további csökkenése a fiatalkorúak bíróságánál kétségkívül erős összefüggésben van a gazdasági és szociális helyzet javulásával. Ha gazdasági viszonyaink javulnak, ha a szociális fejlődés terén újabb lépéseket teszünk majd előre, akkor egyre inkább csökkenni fog a gyermekek bűnözése és züllése.

A budapesti büntetőtörvényszékhez, mint a fiatalkorúak bíróságához 1927-ben 3600 ügydarab érkezett. Bűncselekmények szerint és százalékokban az ügyek a következőképp oszlanak meg:

Közveszélyes munkakerülés és erkölcsi romlás	55
Lopás.....	29
Sikkasztás.....	5
Csalás.....	4.5%
Testisértés	4 %
Becsületsértés.....	1.5%
Egyéb cselekmények.....	1 %

NEVELŐ- OTTHONOK, FELÜGYELŐ HATÓSÁGOK

A fiatalkorúak bírósága – mint fentebb kiténik – javítónevelést rendelhet el és e javítónevelés keresztülvitele céljából a magyar állam hat állami nevelőotthont tart fenn és tizenegy magánintézetet segélyez, amelyek mindegyike az erkölcsileg fogyatékos fiatalkorúak befogadására szolgál. Ezek az intézetek a következők:

I. Állami intézetek

Aszód (fiúk számára).....	540 férőhellyel
Budapesti átmeneti (fiúk részére).....	200
Cegléd (leányok számára).....	200
Rákospalota (leányok számára).....	240
Székesfehérvár (fiúk számára).....	150
Összesen:	1.330 férőhellyel

II. Magánintézetek

Lord Weardale-otthon (leányok részére).....	50 férőhellyel
Dunaalmási Kerkápoly-Bodor-szeretetház (fiúk részére).....	60
Ecseri szeretetház (leányok részére).....	40
Esztergomtábor (fiúk részére).....	300
Gyulai szeretetház (fiúk részére).....	70
Kecskeméti Jó Pásztor Háza (leányok részére).....	60
Óbudai Jó Pásztor Háza (leányok részére).....	50
Püspöknádasdi Julianeum-nevelőintézet (fiúk számára) ...	80
Rákospalotai Clarisseum (fiúk részére).....	100
Soproni Széchenyi-szeretetház (fiúk részére).....	50
Szegedi Árpád-otthon (fiúk részére).....	80
Összesen:	940 férőhellyel

Ezekben az igazságügyi intézetekben tehát összesen 2.270 fiatalkorú nyer elhelyezést.

Ezek az intézetek a modern kriminálpedagógia követelményeinek megfelelő személyzettel és alkalmas felszereléssel vannak ellátva. Az intézetekben a testi, értelmi, szellemi és erkölcsi diagnosztikát orvosok és pszichiáterek végzik és irányítják az általuk előírt terápiát, a lélek nevelése és az iskolai tanítás okleveles pedagógusok kezében van letéve, a növendékek ipari, kertészeti, mezőgazdasági kiképzését mérnökök, gazdasági akadémiát végzett gazdászok, ipari művezetők irányítják. Minden javítónevelés alatt álló növendék értelmi fejlettségének, kézi ügyességének, képességeinek és hajlamainak megfelelő hivatásszerű, leginkább ipari kiképzést nyer. Emellett az esztergomtábori és a rákospalotai Katolikus Patronage Szalézi Nevelő-intézetekben a tehetséges növendékek középiskolai tanulmányokat folytathatnak.

A javítónevelés tartama a törvény értelmében legalább egy év, de tarthat egészen a növendék betöltött 21-ik évéig. A nevelőotthonból a növendék csak akkor távozik, ha teljesen megjavult. Lelkibetegségéből kigyógyulva, testben-lélekben megerősödve, kenyérkereső képesítésre felszerelve bocsátják el az intézetből a növendékeket, akik azután így térhetnek vissza a társadalomba.

Az igazságügyminisztérium azonban nemcsak a javítónevelés ideje alatt gondoskodik a hibás útra tért fiatal emberről, hanem az intézeti nevelés befejezése után is rajta tartja kezét a fiataloknál, egyenletti annak a társadalomba való visszavezetését és mellette marad mindaddig, amíg a társadalomban önállóan elhelyezkedni nem tud. Ezt a feladatkört az igazságügyi kormányzat a fiatalok felügyelő hatósága útján gyakorolja.

A felügyelő hatóság az állam és a társadalom összekötő szerve. A felügyelő hatóság munkájában egészíti ki egymást állam és társadalom. A felügyelő hatóság a társadalom különböző rétegeiből toborozott tagjai révén kiegészíti azt, amit az állam a fiatalok bíróságainál és a javítónevelés tartama alatt a fiatalok megmentése érdekében megkezdett. Mikor a fiatal a javítónevelő-intézetet elhagyja, a fiatalok felügyelő hatósága felügyelete alá kerül. A felügyelő hatóság gondoskodik az illető ellenőrzéséről, munkahelyezéséről, kirendeli részére a pártfogót, aki védi őt a kísértésektől, a rossz környezettől, aki előmozdítja testi-lelki továbbfejlődését. A javítónevelő-intézetekből, a fiatalok fogházaiból kihelyezett, vagy a fiatalok bírósága által próbárobcsátott fiatalok minden ügyükben meghallgatásra találhatnak a felügyelő hatóságon. Szóval a fiatalok felügyelő hatósága az erkölcsileg veszélyeztetett, elhagyott és büntetett fiatalokkal szemben aszó legteljesebb értelmében fejti ki patronázi munkásságát. A felügyelő hatóságnak ez a munkája az egyes fiatalokkal szemben éveken keresztül addig tart, amíg arra a fiatalok szükségé van.

A fiatalok budapesti felügyelő hatósága évenként átlag 2000–2500 fiatalok felett gyakorol felügyeletet és viseli azok gondját.

Ilyen felügyelő hatóság Magyarországon ezidőszert kilenc működik, még pedig Budapesten, Székesfehérvárott, Debrecenben, Nyíregyházán, Győrött, Sopronban, Pécssett, Szegeden és Gyulán. Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődéséről és az állami átmeneti fiúotthon munkásságáról külön fejezet számol be.

FOGHÁZMISSZIÓK, SZOCIÁLIS MISSZIÓK

A fiatalok lelki és testi gondozásán kívül az igazságügyminisztérium filantrópikus gondoskodását a felnőtt bűnösökre is igyekszik kiterjeszteni. A filantrópia mesgyéjén belül esik a fegyintézetekben való bánásmód, mert a bűnös és büntetését fegyintézetben töltő rabbal szemben az igazságszolgáltató hatalom a humanizmus figyelembe vételével is megnyilvánulhat, de éreztetheti a hatalmát az emberbaráti érzelmek minden mellőzésével, szárazon, ridegen a törvény, a paragrafusok betűi szerint. A fegyintézetekben való bánásmód és a sokszor inkább szerencsétlen, semmint szándékosan bűnöző ember sorsának a fegyházban való intézése az illető fegyház vezetőinek egyéni filantrópikus érzésétől függ. Mindenesetre a magyar igazságügyi kormány elvégezte ama feladatát, hogy a fegyintézeteket európai nivóra emelte, ahol gondoskodnak a letartóztatottak testi és szellemi szükségletéről. A börtönök sötét zárkái napközben megnyílnak és a letartóztatott jól felszerelt iparműhelyekben képességének és hajlamának megfelelő foglalkozást üzhet. Minden fegyintézetnek kertészete és mezőgazdasága van és a fegyintézeti kórházak felveszik a versenyt bármelyik közkörházzal.

A letartóztatott megjavításáról, a társadalomba való visszavezetéséről, hozzátartozóiról, családjáról való gondoskodás az igazságügyi kormány filantrópikus munkájának másik nagy része. Ezt a fogházmisszió tagjai végzik, nemcsak az igazságügyi kormány engedélyével, de ennek anyagi és erkölcsi támogatásával is.

A fogházmisszió kettős feladatot lát el. Egyrészt a foglyok erkölcsi megújulásán dolgozik, a bűnöst vissza iparkodik vezetni a becsületes társadalmi életbe, másrészt felkarolja a fogoly családi hozzátartozóit és iparkodik azoknak erkölcsi és anyagi támaszt nyújtani.

A fogházmisszió tagjai meghatározott időközönként a foglyok részére erkölcsnemesítő előadásokat, felolvasásokat tartanak, természetesen a letartóztatási intézet vezetőjének ellenőrzése mellett. A foglyokkal felügyelet mellett beszélgetést folytatnak, meghallgatják a letartóztatott kívánságait, kéréseit és ügyeikben eljárnak. A fogházmisszió tagjai felkeresik a letartóztatott családját, gondoskodnak a felügyelet nélkül maradt kiskorú gyermekek elhelyezéséről. Ha a letartóztatott kitöltötte büntetését, a fogházmisszió igyekszik a társadalomba való visszatérés útját simává tenni. Pénzsegéllyel, étellel, szállással látják el a szabadultat és munkaalkalomhoz juttatják. Ugyancsak a fogházmisszió tagjai a fogházban lévő analfabétákat írni és olvasni tanítják. A fogházmisszió munkáját a különböző patronázsegyesületek, rabsegélyző-egyesületek, a fiatalkorúak felügyelő hatóságának tagjaiból alakult fogházmissziók, lelkeszek, vallástanárok látják el.

E helyen kell emlitenünk a Szociális Missziótársulat működésének egy részét is. A Szociális Missziótársulat magyar alapítás, 1908-ban létesítette Farkas Edith S. M., aki mint főnöknő áll ma is a Missziótársulat élén. A Szociális Missziótársulat munkájának jórészt a gyermekvédelem terén fejt ki és ezt a munkásságát a gyermekvédelemre vonatkozó részben ismertetjük. Itt az igazságszolgálati hatóságokkal összefüggő tevékenységét vázoljuk.

A Szociális Missziótársulat alapításakor, 1908-ban tulajdonképpen fogházmisszióval kezdte működését és ezt a munkáját ma is a legintenzívebben folytatja. Élénk és jelentős patronázsmunkát végez és 1923 óta e téren a következő feladatokat látja el:

Négy nővér állandóan bennlakik a pestvidéki fogházban, ahol világi munkatársak segítségével felekezeti különbség nélkül munkálkodnak a rabok lelki gondozásán, a letartóztatottak családjának segítésén és a szabadult rabok ruhával, anyagi segítséggel való ellátásán. Istentiszteleteket, lelkigyakorlatokat, ismeretterjesztő előadásokat, analfabéta-tanfolyamokat rendeznek a fogházakban, karácsonykor karácsonyfát állítanak és ajándékokat osztogatnak a letartóztatottak között, a rabok családi ügyeiben eljárnak, a letartóztatott betegeket ápolják. A Margitkörüti katonai fogházba hetenként látogatnak el a Szociális Missziótársulat nővérei.

A fiatalkorúak bíróságánál 1916 óta állandó inspekción tartanak, hogy segítsenek a pártfogói teendőik ellátásában. A társulat 1911 óta szociális iskolát tart fenn, amelyben a szociális munkára vállalkozókat neveli, hogy így közvetve is szolgálja az elesettek és a pártfogásra szorulókat védelmét.

Az úgynevezett iskolanővéri intézmény munkája kétirányú: elsősorban a tanítóesetben levő gyermekek között környezettanulmányokat végez, s ha itt szociális és erkölcsi bajokat tapasztal, ha azt látja, hogy a környezet károsan befolyásolja a serdülő gyermeket, s ha saját hatáskörében a bajt legyőzni nem tudja, jelentést tesz a fiatalkorúak felügyelő hatóságának, ahol azután megteszik a szükséges intézkedéseket. Második irányú működése, hogy a fiatalkorúak felügyelő hatósága által kijelölt iskolaköteles gyermekeknél az illetékes iskolanővér környezettanulmányt végez, a gyermeket állandóan figyelemmel kíséri és a tőle telhető erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti. A fiatalkorúak bíróságánál mindennap egy-egy iskolanővér vesz részt a bírói tárgyaláson, hogy a bíróság elé került gyermeket nyomban erkölcsi támogatásban részesíthesse. Az iskolanővéri intézmény Budapesten rendkívül buzgó működést fejt ki és mindenhol a legnagyobb elismeréssel beszélnek az iskolanővérek tevékenységéről.

Itt kell még megemlítenünk, ha csak néhány sorban is, a különböző patronázsegyleteket: A Katolikus Háziasszonyok Szövetségét, A Leánykereskedelem Elleni Egyesületet, A Gyermekszereket-Egyesületet, amelyek mind résztvesznek az igazságügyi kormányzat filantrópikus munkájában. Már a nevük is mutatja, hogy milyen feladatot és munkakört látnak el és miben iparkodnak emberbaráti tevékenységet kifejteni.

A magyar igazságügyi kormányzat filantrópikus munkásságát ismertették a fentebbi sorok. Aki az emberbaráti tevékenység iránt csak a legkisebb érzéke van, az átlátja, mekkora fontossága és jelentősége van a magyar filantrópia terén éppen az igazságügyi kormány emberbaráti munkájának. Jól tudja ezt Zsitvay Tibor igazságügyminiszter, aki emberszeretetének, izzó melegével, vallásos lelke tiszta érzéseivel nagy tudással és okos megértéssel, a gyengék iránti jóakarattal különös gondot fordít minisztériumának ezirányú működésére.

A magyar igazságügyi kormányzat végzi azt az emberbaráti, szociális és nemzetpolitikai szempontból egyaránt jelentős és hasznos munkát, amellyel megmenti az ifjú lelkeket, megtisztítja bűnétől a bűnös felnőttet, pártfogásába veszi a bűnöshöz közelálló ártatlanokat és míg egyik kezével az igazság pallosát suhogtatja meg a bűnös fölött, addig másik kezét segítőn nyújtja oda a vétkezőnek, hogy ékezet erősen megszorítva, a bűnösből ismét derék és tisztességes tagja lehessen a társadalomnak. Megbocsátani, az elesettet fölemelni, támogatni, a filantrópia igazi feladata és e munka egyrészét végzi a magyar glóbuson az igazságügyi kormányzat.

IGAZSÁGÜGYI GYERMEKVÉDELEM

ÍRTA: LENDVAY BÉLA DR. IGAZSÁGÜGYI NEVELÉSOTTHONI TISZT

Az árva- és szeretetházak, valamint egyéb hasonló intézmények a javítóintézetekkel nemcsak rokontermészetűek, hanem részben céljaikban is azonosak.

Nevelőintézetekkel, konviktusokkal s hasonló jellegű alapítványokkal, habár szórványosan is, de már századokra visszamenőleg találkozunk.

Az első magánárvaház alapítása Kelcz Imre kanonok nevéhez fűződik, ki 1749-ben megvetette a kőszegi árvaház alapját. Az árvaház céljaira később Adélffy Antal táblai elnök 162 ezer koronát hagyott s az intézmény ezidőtől fogva „Kelcz-Adélffy-árvaház” néven vált ismeretessé.

Viszont az első állami árvaházat „Teréz-árvaház” név alatt Mária Terézia alapította 1765-ben Nagyszébenben. A „Teréz-árvaház” tulajdonképpen nem az alapítási évében, hanem 1770-ben épült fel s adatott át rendeltetésének.

Mária Terézia nevéhez fűződő tevékenység hívta életre gyors egymásutánban az árvaházakat és hasonló közjótékonyági intézményeket, melyek áldásos működés mellett csakhamar virágzásnak indultak.

Két évtized leforgása után, messze megelőzve e tekintetben a külföldi államokat, a gyermekkriminalitás kérdése is szőnyegre került az 1792. évi büntető-törvénytervezet kapcsán. Majd 1843-ban ugyancsak törvényjavaslat készült az erkölcsi romlás veszélyének kitért fiatalok és fiatal bűnözők megmentése érdekében.

Ez utóbbi törvényjavaslat bizottsági tárgyalása során indítványt tettek aziránt, hogy: „a felállítandó kerületi börtönök székhelyén javítóiskola létesíttessék”.

Sajnos, e két említett javaslat törvényerőre nem emelkedett.

Az 1843. évi javaslat azonban ennek ellenére hatásában eredményesnek mutatkozott. Amellett, hogy jogtörténeti fejlődésünk értékes emelkedésére vall s hirdetője e kor humánus felfogásának, gyakorlati tevékenységére is ösztönzött.

E javaslatétel hatásának tudható be, hogy 1845-ben Karap Sándor, Diószeghy Sámuel és Gönczy Pál agitálása révén megalakult Zeleméren az első javítóintézet, mely szerény keretek között, mindössze 12 növendék-létszám mellett működött.

E nemes példának csakhamar újabb követője akadt Kardhordó József személyében, aki 1847-ben Nyitra vármegyében alapított javítóintézetet azzal a cézzal, hogy ott erkölcsi züllés veszélyének kitett gyermekek neveltessenek, így első sorban magukra maradt árvák, nemkülönben börtönben sínylődő szülők gyermekei.

E két nemes intézmény közül az első 1849-ben az akkori események miatt, a második pedig az abszolutizmus betiltó rendelkezése következtében megszűnt.

Ezektől az első megmozdulásoktól, illetőleg kísérletektől eltekintve, a fiataikorúak kriminalitása terén úgyszólván mi sem történt, amit ment és magyaráz az a köztudomású tény is, hogy hazánk büntető-jogszolgáltatása terén 1852-ig kodifikált büntető-törvénykönyv nem léteben, főleg a joggyakorlat volt az irányadó. Itt-ott akadtak ugyan törvénycikkek is, ezek azonban hézagok mellett egymással összefüggéstelen viszonyban állottak. Mint-hogy pedig az 1848-ig fennálló rendalkotmány alapján nemcsak az egyes törvényhatóságoknak, de az egyes földesuraknak is jogában állott juriszdikciót gyakorolni, figyelemmel az „urí székek” intézményére, így természetes hazánk büntető-judikatúrájában a fiatalok kriminális kérdéseiről kardinálisán összesített mesgyét vágni maguknak nem tudtak.

A magyar büntető-jogszolgáltatás terén az 1852. évi szeptember 1-vel alkalmazásba vett osztrák büntető-törvénykönyv már a fiatalokúakkal való különleges bánásmódot, illetőleg eljárást igénylő kautélékat tartalmazott.

A javítóintézetek állami intézkedéssel létesítendő megszervezéséről azonban egészen az 1878. évi V. t.-c. megalkotásáig nem esett szó. Az e téren mutatkozó hiányokat addig nemes emberbaráti intézmények, árva- és szeretetházak igyekeztek pótolni. Budapesten például körösi és kovásznai Szöts Andrásnak, a nagynevű pedagógusnak vezetése alatt működő „Fővárosi Szeretetház” szerzett idevonatkozólag hervadhatatlan érdemeket.

Az 1878. évi V. t.-c. a kriminális gyermekvédelem kérdését a megvalósulás stádiumába érlelte. E törvény 52. §-a ugyanis kötelezte az igazságügy minisztériumot arra, hogy a börtönreform megvalósítása során a fiatalokúak számára javítóintézeteket létesítsen.

A m. kir. igazságügyminisztérium e feladatának megfelelően csakhamar hozzá is fogott a szervezés nehéz munkájához és a kor követelményeinek megfelelően 1884-ben Aszódon, 1886-ban Kolozsvárott, 1895-ben Székesfehérvárott, 1889-ben Rákospalotán a fiúk s az utóbb említett helyen a lányok számára javítóintézeteket alapított. Majd ez intézményeinek továbbépítéseképpen felállította 1902-ben a kassai, a háború előtt pedig a szamosújvári fegy-intézetből alakított javítóintézeteket; végül államosította 1924. évi szeptember 1-én az 1908-ban alapított Katolikus Patronage-Egyesület budapesti átmeneti fiúotthonát.

Az így felállított intézmények, alapításuk időrendi sorrendjében, csakhamar megkezdették szorgos működésüket s a növendékek befogadását (a szamosújvári és az említett budapesti átmeneti fiúotthon kivételével) részint az 1878. évi V. t.-c, részint a kihágásokról alkotott 1879. évi XL. t.-c. alapján, valamint szülői, vagy gyámi kérelemre, nemkülönben a „felügyelő-bizottság” kérelmére eszközölték az igazságügy minisztérium esetről-esetre történő rendelkezéséhez mérten.

Az idők folyamán az igazságügyi gyermekvédelem munkája mind szélesebb és szélesebb körben irányította magára a közfigyelmet. A közvélemény érdeklődése, melyet az igazságügy-minisztérium ebben az időben helyes propaganda-érzékkel (illusztrált könyvek kiadása, stb.) külön is támogatott, csakhamar beható tanulmányozás tárgyává tette a gyermekkriminalitás kérdéseit. Ennek során felvonultatott komoly statisztikai adatok és egyéb téren eszközölt megfigyelések mind amellet tettek tanúságot, hogy a fiataikorúak kriminalitását életre hívó okokat nagyobb százalékban külső ténykörülményekben kell keresni.

A szegénység, a nyomor, a kellő felügyelet hiánya egyengeti a bűn útját és teszi hajlamossá a fiatal nemzedék nagy tömegét a deliktumok elkövetésére.

Nagyon sok erkölcsileg fogyatékos gyermeket lehetne visszamenteni a társadalomba, ha helyesen és idejében alkalmazott óvintézkedésekkel útját vágnák annak az ösvénynek, melyen a kis bűnöző megindult.

Világosan bebizonyított tény, hogy a helyzeti adottságok, a környezet, a körülmények azok a túlsúlyban lévő tényezők, melyek ható okai a fiataikorúak kriminalitásának.

E kérdések felismerése hívta életre „A büntető törvénykönyv és bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról” szóló 1908. évi XXXVI. t.-c. (Idézve: Büntető Novella, Bn.) II. fejezetében foglalt, fiataikorúakra vonatkozó rendelkezéseket.

A büntetőnovella néven közismertté vált törvény az erkölcsi lejtő útjára sodródott fiataikorúnak *megmentése* és *megjavítása* érdekében korszakot alkotóan előbbre vitte a kérdést.

Az 1878. évi V. t.-c. a bűnt elkövető „gyermeket” felelősségre vonhatatlannak tartotta és ezért azt a felfogást tartalmazta, hogy azt a családja, illetőleg az eddigi környezetében, háborítatlanul kell hagyni. A „fiataikorút” ellenben, redukáltabb mértékben, ^ie ugyanolyan eszközökkel kellett büntetni, mint a felnőttest, ha büntett elkövetésének esete forgott fenn és a fiataikorú „belátta cselekménye bűnösségét”.

A büntetőnovella ellenben a büntettet, vagy vétséget elkövető „gyermeket” (a 12. élet-éven aluliak), ha „eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult”, tehát, ha azok a már említett külső ható okok jelentkeznek, otthagyni nem engedi, hanem kiemelve rontó környezetéből, javítónevelésének elrendelése iránt intézkedik.

A „fiataikorúakkal” (kik a 12. évüket már meghaladták, de a 18. évüket még el nem érték, (Bn.16. §) szemben pedig a körülményeket mérlegelő, méltányos formában intézkedik s „próbára bocsátás” esetén pártfogóról gondoskodik olyféleképen, hogy: „a felügyelettel megbízott a fiataikorú magaviseletét állandóan ellenőrzi” (Bn. 22. §). Ami a javítónevelést illeti, e tekintetben is mérföldekekkel távolodik a múlt felfogásától.

A büntetőnovella végrehajtása tárgyában kiadott 27.200/1909. I. M. számú m. kir. igazságügyminisztériumi rendelet 53. §-a expressis verbis kijelenti, nem szabad szem elől téveszteni, hogy az intézet (t. i. a javítóintézet) *nem* büntetés végrehajtására rendelt hely s a növendékek nem bűnhődésre, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcsük megjavítására és fejlesztése végett kerültek oda. Nagyon fontos intézkedése még a büntetőnovellának a „Fiataikorúak Felügyelő Hatóságának” felállításáról szóló rendelkezése (Bn. 31. §).

„A Fiataikorúak Felügyelő Hatósága, – amint azt dr. Finkey Ferenc koronaügyész-helyettes, egyetemi tanár „A Fiataikorúak Felügyelő Hatóságának feladata és tagjainak munkaköre” című művében írja – egy közbülső szerv az elhagyott és a züllésnek indult, vagy már bűntevővé lett 18 évesnél fiatalabb fiúk és leányok erkölcsi megmentésével és javítónevelésével vagy fogházbüntetésével foglalkozó elsőfokú szervek (fiataikorúak bírósága, a párt-

fogó tisztviselők és pártfogók, a javítóintézetek *igazgatósága*, a fiatalokúak fogházának tisztviselői stb.) és az ilyen ügyeket legfelső fokon intéző és irányító igazságügy-minisztérium között'.

A fiatalokú bűnözők megmentésére irányuló reformtörekvések, összefoglaló jogszabályokon keresztül, a fiatalokúak bíróságáról szóló 1913.jévi y IL t.-c. (Idézve: Fb.) megalkotásában nyertek végső kicsúcsosodást, mely az 1908. évi XXXVI. t.-c.-kel megindult javítónevelés átszervezéseinek egészen új irányait véglegesen kijelölte. Amit annál is inkább könnyebben sikerült' megtennie, minthogy a magyar gyermekvédelem fejlődésének széles országútján, a büntetőnovellában foglalt állami intézkedések mellett egyidejűleg az átszervezés nagy feladatára önként vállalkozó új munkatársak bukkantak fel.

Ezek a munkatársak a patronázs-egyesületek (Katolikus, protestáns és izraelita) voltak.

A patronázs-egyesületek, melyekre az 1913. évi VII. t.-c. kifejezetten hivatkozik is (Fb. 19. §), ambiciózusan, lelkesedéstől hevítve indultak a küzdelembe.

A munka oroslánrészét azonban csakhamar a Frigyes kir. herceg és dr. Csernoch János bíboros-Hercegprímás fővédnöksége alatt működő és 1908-ban Pálffy Sándor gróf által alapított „Katolikus Patronage Egyesület” vitte.

E nevezett egyesület első világi elnöke Pálffy Sándor gróf volt, míg az első egyházi elnöki tisztet Gieswein Sándor prelátus-kanonok, országgyűlési képviselő látta el.

Ennek az egyesületnek hathatósabb anyagi forrásai mellett, minden sikerének titka abban rejlett, hogy szerencsés volt Morvay László kir. országos gyűjtőfogházi r. k. lelkész személyében fanatikus és áldozatra kész munkatársat megnyerni.

Morvay László gyors egymásutánban, teljesen új utakon, modern elvek alapján, Budapesten, Püspöknádasdon, Loretomban (Sopron vm.), Znióvárálján és Rákosszentmihályon, a Katolikus Patronage Egyesület megbízásából *javítónevelő intézeteket szervezett*, rendezett be és alapított meg, úgy, hogy ezeknek az intézeteknek gazdag munka-produktuma révén hatalmi tényezővé vált a gyermekvédelem terén a fönt nevezett egyesület.

A jelenlegi 300 főre berendezett „Esztergomtábori Szalézi Fiúnevelőintézet” alapján a cseh megszállás következtében Znióvárálján részünkre megszűnt s részben menekült intézetnek a jogutóda.

Ugyanígy a jelenlegi „Homoky Beniczky Fiúnevelő Otthon” is az országcsontkító béke következtében osztrák fennhatóság alá került lorettomi intézet jogfolytonosságából származik. Ezt az intézetet az idők változása következtében előbb Budapestre, majd Homok községbe (Szolnok vm.) telepítették át.

A fönt említett intézetek közül a legeredetibb, a legértékesebb és működési körénél, valamint jellegénél fogva az országban ma is egyedülálló, a budapesti m. kir. áll. átmeneti fiúotthon. (Amint már más helyütt említettem, 1924. évi szeptember elsején nyert államosítást.)

Ez otthon alapításának kezdő körülményeit Morvay László szentszéki tanácsos, igazgató, „Átmeneti otthonok jelentősége” című cikkében, mely „A Gyermekvédelem Lapja” 1926. évi augusztus-szeptemberi számában (XV. évfolyam, 6-7. szám, 6. oldal) jelent meg, a következőképen adja elő:

„A Katolikus Patronage-Egyesület megalakulása után néhány hétre történt. Együtt volt teljes számban a vezetőség és sokan a működő tagok közül. Tanácskozás közben megjelent az első konkrét eset, melynek a Patronázsnak a gyakorlat terére kellett lépnie.

A gyűjtőfogházból szabadult egy fiatalokú, aki éveken keresztül majolikagyárban dolgozott s újból ott óhajtott elhelyezkedni. Azt a kívánságát terjesztette elő, hogy a Patronázs

segítse őt szakmája terén munkához. Ilyen gyár akkor csak Pécsen volt üzemben. Hogyan juttassák el a szabadult foglyot Pécsre? Vajon fölveszik-e őt a Zsolnay-féle majolikagyárba? Mi most a teendő?

E jelenet este 7 órakor játszódott le, amikor minden üzlet és hivatal zárva volt. Hová forduljanak ennek a szerencsétlennek az érdekében, mit tegyenek vele, míg Pécsről a távirati válasz megérkezik, míg munkábehelyezése sikerül? A Patronázs vezetői tétován és tanács-talanul néztek egymásra. A vége az lett, hogy mivel a szabadult fiatalok sehol ideiglenesen tető alá juttatni nem lehetett, vissza kellett kísértetni a gyűjtőfogházba három napra, míg a válasz megérkezett, hogy útnak indulhat Pécsre, ahol a Zsolnay-gyárban fölveették.

Ennek a fogházból szabadult fiataloké az esete adta meg az átmeneti otthon létesítésének gondolatát, ez adott lökést arra, hogy annak megvalósításához nyomban hozzá is fogjanak. A Patronázs határozata értelmében nyolc nap alatt Kőbányán egy bérelt villában 10 főnyi befogadóképességgel készen állott az első átmeneti otthon fiúk részére. Mivel a tíz férőhely napok alatt megtelt, Kőbányán más nagyobb épületet béreltek, ahová 25 fiatalok is elhelyezhető.

Az átmeneti otthon a gyermekrendőrségnek és a fiataloké bíróságának nélkülözhetetlen szervévé lett. A távolság miatt azonban nehezen volt megközelíthető, ezért 1910-ben a hatóságok kérelmére és sürgetésére belterületre, a IX., Köztelek-utcai dohánygyári épületbe költözött át. Befogadó képességét 60, majd 80 főre emelte fel.”

A kriminális gyermekvédelem jogtörténeti fejlődése az 1913. évi VII. törvénycikkkel kulminációs pontjához érkezett.

Az imént hivatkozott törvénnyel betetőzött elvek alapján az igazságügyi kormányzat főfelügyelete alatt, melyet nagy körültekintéssel, szakértelemmel és meleg szeretettel dr. Rottenbiller Fülöp h. államtitkár irányít, jelenleg 6 állami és 11 magánintézet működik.

ÁLLAMI ÁTMENETI FIÚOTTHON

Az igazságügyi nevelőotthoni intézmények közül teljes egészében, működésével, tevékenységével és gazdag munkaprojektumával együtt, szólanak arról az intézetről, melyet én, mint jelenleg még egyedülállót, a maga speciális helyzetével és feladatával az igazságügyi minisztérium irányította kriminális gyermekvédelem legfontosabb prevenciós szervének tartok.

Ez az intézet pedig, életrehívójának és megszervezőjének: Morvai László szentszéki tanácsos, igazgatónak vezetése alatt álló m. kir. áll. átmeneti fiúotthon.

A m. kir. áll. átmeneti fiúotthon az elhagyott és erkölcsileg fogyatékos fiataloké ideiglenes, átmeneti elhelyezésére, valamint megfigyelésére szolgál.

A gyermekvédelem kérdésével komolyan foglalkozó minden állami, városi és más közhatalósági, nemkülönben társadalmi szerv igénybevette és napról-napra még fokozottabb mértékben igénybeveszi az otthon közreműködését.

Idé utalja be a fiataloké bírósága a rendőrség által az utcán elfogott, razzian ös~szedett, elhagyott, csavargó, munkakerülő, bűnöző gyermekeket; ide kerül az eltévedt, a talált, a vonatról lemaradt vidéki gyermek; ide küldik az iskolakerülőket s azokat, kiknek viselkedése az iskolai fegyelemben beleilleszkedni nem tud; ide kerül a műhelyekben és egyéb munkahelyeken fékezhetetlennek mutató; itt van a pörösködő, a válófélben lévő, vagy valamelyik fogházban bezárt szülők gyermeke; meleg otthonra talál ehelyütt a félárva, akit a mostoha üzött el hazulról; a hadiárva, akiről senki sem gondoskodik; a munkaalkalmat nem találó gyermek, aki munkába elhelyezését várja be az intézetben.

Ezek a szerencsétlen gyermekek legnagyobb részben a szegénység, a nyomor kítaszítottjai, akik a megfelelő nevelés és pártfogó gondoskodás hiányában kerültek az erkölcsi lejtő útjára.

Eddigi rövid életük telve volt szenvedéssel, nélkülözéssel és lemondással. Éppen ezért előző környezetük hatásaként jobbra antiszociális hajlamúak, kik ösztönösen ellenségei a társadalmi rendnek, az önzetlenségből fakadó áldozatkésztségnek, a vallásos és hazafias érzéseknek.

Ezért fokozottabban kívánatos, hogy a szebb és nemesebb ideákkal is megismerkedjenek. Érezzék a gyengéd szeretettel közeledő gyámolító kezét, amelyen keresztül lelki átalakulásuk mihamarabb bekövetkezhetik.

A m. kir. áll. átmeneti fiúotthon munkájának megvilágításához hozzátartozik az, hogy a gyermekek legtöbbször piszkosan, sebesen, fertőző betegségekkel inficiáltan, bőrbajjal, trachomával, vérbajjal, tüdővésszel, sokszor lappangó betegségekkel telítve érkeznek az átmeneti fiúotthon falai közé.

Ezért a befogadott fiatalokat érkezésük alkalmával, kivétel nélkül, fertőtlenítő eljárás alá veszik, utána pedig gondos, nevelő oktatásban, szükséghez mérten kórházi ápolásban, orvos-pszichológiai, gyógy- és kriminálpedagógiai megfigyelésben részesülnek.

Az említett növendékek nevelését és oktatását a normálpedagógia keretében eszközölni nem lehet. Ezek nevelésénél úgyszólván egyénileg más és más alkalmazási formát kell a szó legszorosabb értelmében kiigazítani.

Korra, lelkiületre, érzésre és felfogásra nézve annyira különálló e növendékanyag mindegyike, hogy a szellemüknek összhangba való hozása magábanvéve is kemény küzdelmet és fáradságos munkát jelent a pedagógus számára. E gyermekek és fiatalok lelkistrukturájának kedvező irányba való befolyásolása, meghajlítása és megváltoztatása tekintetében igénybe veszi az ismertetett intézet a kriminal-pedagógia és gyógypedagógia nyújtotta eszközök mindegyikét.

Ilyen növendékanyag adottsága mellett a m. kir. áll. átmeneti fiúotthon, mely az országban eddigéig speciálisan egyedülálló intézmény, fáradságos, az alkalmazottaira nézve idegölő, küzdelemteljes, fontos állam-, nemzet- és társadalomérdekű munkát végez. S bár számtalan, sokszor elháríthatatlannak látszó akadály nehezíti meg lépten-nyomon a munkát, mégis a munkamérleg eredménye súlyosan latba eső produktumokat mutat fel: a pedagógia, a nevelés, az oktatás, a munkabehelyezés, a megfigyelés és a kihelyezett fiatalok további ellenőrzése és istápolása terén.

A sikerekhez vezető lelkiátalakulást előmozdító eszközök sora úgy alakul ki, hogy az intézet nevelési módszere nem a kaszárnya pattogó, parancsokat osztogató, zordon stílusa, – mint azt a francia vagy német nevelőotthonok szisztémájában látjuk, – hanem egyszerű, szelíd, közvetlen, családi jellegű, ahol azonban a fegyelem mégis szilárd alapon áll.

A növendékekkel való érintkezésben mindig azt a hangot keresik, amilyent a jó szülő a jó gyermekével szemben szokott használni.

Az intézet nem a büntetésre, a megtorlásra, hanem a megelőzésre, meggyőzésre, a hibákra való rávezetésre, a jutalmazásra, leginkább pedig a szeretetteljes bánásmódra helyezi a fősúlyt.

Hathatós nevelési eszköz a jó könyv, az ének, a zene, a sport, szórakoztató játékok bevezetése, ismeretkör bővítése, a munkahajlam felkeltése, a természet szeretetének felébresztése stb.

Ezeknek megfelelően van az otthonnak 1179 kötetes könyvtára, négyszólamú énekkara,

38 tagból álló fúvós zenekara, futball csapata, cserkész csapata, levente csapata, önképző köre, hangszórós rádiója; analfabéta-osztálya, normál iskolája, ismétlő iskolája, ipari üzemei, mely utóbbiakban munkaalkalmi lehetőséget nyújtó, szakszerű kiképzésben részesülnek az oda beosztott növendékek.

Az intézetnek ezek az ipari szempontból is szép munkát produkáló üzemei a következők: szabóipari üzem, cipészipari üzem, könyvkötőipari üzem, kosárfonóipari üzem, asztalosipari üzem és lakatosipari üzem.

Szórakozás szempontjából az intézet növendékei télen többek között múzeumokat és képtárakat látogatnak, vasárnaponként ének- és zeneszámokkal fűszerezett műsoros előadásokat rendeznek vagy színdarabokat játszanak; nyáron a szabadban sportolnak, üdülési és tanulmányi kirándulásokat tesznek, egyes csoportok több hétre terjedő nyári táborozásokon vesznek részt. (így az utolsó két év alatt voltak Hegyeshalmon, Tihanyban, Balatonfüreden, Balatonalmádiban, Virius-telepen, Siófokon, Kenésén és Esztergomban.) A Budapesten maradtak a dunai uszodában fürödnek, stb.

A m. kir. áll. átmeneti fiúotthon falai közé a fennálló törvényes rendelkezések értelmében csak 12–18 éves korhatár közötti fiatalok fogadhatók be. Az 1908. évi XXXVI. t.-c. 15. §. 3. bekezdése és az 1913. évi VII. t.-c. 66. §. 5. bekezdése értelmében a „gyermeket” ideiglenes elhelyezés céljából az állami gyermekmenhelybe kell szállítani.

Tekintettel azonban arra, hogy a magyar jogélet fundamentumának lerakásában a történelmi jogfejlődés országútján halad, így az élő-eleven élet szabályozta körülmények kényszerítő erején keresztül, főleg a bírói jogszolgáltatáson át megnyilatkozó szokásjog közbeiktatásával, e tétel a gyakorlatban módosítást szenvedett. Ugyanis a bűnözés és a bűnelkövetés nincs korhatárhoz kötve. A bűnözés sötét magva – bizonyos szempontok figyelembevételét illető törvénytábla korhatár előtt is – felburjánozhatik.

Viszont számtalan olyan esetet kreál az élet, amikor a befogadott fiatalok életkörülményeit figyelembe véve, a magára maradt és züllés veszélyének kitett, hajléktalan gyermeket azonnali segélynyújtásban kell részesíteni, mert hisz az illető földel alá juttatása egyenlő egy bimbózó élet megmentésével. Már pedig a törvénytábla korlátok között mozogva, ilyen esetekben, ha történetesen az állami gyermekmenhelyen hely nincs, a fiatalok bírójának nem tudná, mitévő legyen.

Így történt azután például, hogy az 1926-os esztendő folyamán 6 éven aluli gyermektől a 12 éves iskolaköteles korhatárig összesen 329 fordult meg az átmeneti fiúotthonban.

A m. kir. állami átmeneti fiúotthonba való beutalási jog a m. kir. igazságügyminisztériumot illeti, mivel azonban az élettől diktált helyzeteket haladéktalanul megoldani és áthidalni kell, ezért a felvétel semmiféle formalitáshoz nincsen kötve.

Az újonnan érkező növendék személyi adatait– iratai vagy saját bemondása alapján – bejegyzik, a fiatalok felvételéről pedig nyomban értesítik a legközelebbi hozzátartozókat és személyazonosságának tüzetes megállapítása céljából az intézet azonnal megindítja az eljárást.

Minden növendékről, személyes utánjárás mellett – Budapesten és vidéken – „környezetjelentés” készül (27.100/1909. I. M. számú rendelet 13. §).

A befogadott növendékeket korúknak, értelmi fejlettségüknek, előéletüknek és erkölcsi magatartásuknak megfelelően „családokba”, osztják be, a „családi” egységek élén szaképzett pedagógus, u. n. „családfő” áll.

Minőségüket illetőleg a növendékeket három osztályba sorolják. Első osztályba tartoznak azok, kik átmenetileg csak órákat, vagy legfeljebb napokat töltenek az intézetben. Ilyenek a talált gyermekek, vagy azok, akiket szüleikhez, esetleg vidékre leendő elszállítás vagy

gyógykezelés céljából utalnak be az otthonba, nemkülönben a munkabahelyezés céljából beutaltak, az önként jelentkezők, stb.

Második osztályba tartoznak azok a bíróilag beutalt fiatakorúak, akik ügyük bírói elintézéséig maradnak az otthonban, akik rendszeres orvosi, pedagógiai és pszichológiai megfigyelésben részesülnek. (Fb. 19. §.)

A harmadik osztályba azok tartoznak, akik javítónevelésüket (Fb. 52. §) a m. kir. igazságügyminisztérium rendelete alapján az átmeneti otthonban töltik.

A m. kir. áll. átmeneti fiúotthonban beható tanulmányozás, tudományos kutatás alá kerül az élet egyenes erkölcsi útjairól kisiklott kis embertípus. Szakemberek keresik a bűnözés okát, állapítják meg a bajt és írják elő a gyógyító eljárást. Az otthon növendékeit két orvos és az intézet pedagógusai testi, értelmi és erkölcsi vizsgálatnak vetik alá.

A testi vizsgálat kiterjed az általános testi fejlettségre, a lefolyt vagy fennálló betegségekre, az esetleges elfajulás jelenségeire és az idegrendszer működésére. A szakszerű vizsgálat felöleli az iskolai ismereteket, a felfogó és megtartó emlékezés terjedelmét és gyorsaságát, az egyéni tudás és érdeklődés körét, asszociációs vizsgálatok után az érzelmi és akarati tulajdonságokat, az esetleges meglévő tehetségeket. (Pszichotechnikai vizsgálatok.)

Az erkölcsi vizsgálat az akaraterő és ítélőtehetség megállapítására terjed ki. Ezzel a munkakörrel az intézet orvopszichológiai laboratóriuma foglalkozik intenzív formában.

A növendékek addig maradnak az otthonban, míg a megfelelő elhelyezésük lehetővé nem válik. Mindegyiket hajlamaiknak, egyéniségüknek és körülményeiknek megfelelően helyezik el azután részint munkába, részint más intézetbe, igazságügyi nevelőotthonokba, hadiárva-házakba, esetleg vissza a családi körbe, stb. Az intézetből elbocsátott, vagy munkába kihelyezett fiatakorúakkal az átmeneti otthon továbbra is kapcsolatot tart fenn, azok életkörülményeit figyelemmel kíséri és szükséghez mérten az ellenőrzés alkalmával nyert tapasztalatok szerint a kívánatosnak látszó intézkedéseket velük szemben foganatosítja. Ugyanis az 1908. évi XXXVI. és az 1913. évi VII., az úgynevezett Bn. és Fb. törvények lényegileg előírják (Bn. 22. §; Fb. 19. § 1. bekezdés stb.), hogy mm den erkölcsileg fogyatékos gyermek mellé pártfogó állíttassék. Azonban a Bn. és Fb. ezirányú intézkedését gyakorlatilag hosszú ideig megvalósítani nem sikerült. Végre fáradtságos és szívós, kitaró munka mellett a m. kir. áll. átmeneti fiúotthon igazgatója: Morvay László megoldotta e kérdést s a nemes és szép, de addig holt törvényszakaszokat az életbe realizálta.

Ma már az átmeneti fiúotthonból évenként kibocsátott 1500-2000 fiatakorú úgy hagyja el az intézet falait, hogy megélhetési lehetőségük biztosítása mellett, mindegyik mellé egy-egy társadalmi pártfogót állítanak, kiknek örökös ellenőrzése révén további életútjuk nem a züllés, hanem az emelkedés felé vezet.

A m. kir. áll. átmeneti fiúotthon kötelékében megfordult minden egyes fiatakorú (pedig jelenleg 12.874 külön egyénről szóló nyilvántartással dolgoznak s e szám napról-napra emelkedik) egészen nagykorúságának eléréséig állandó, éber figyelemmel kísért nyilvántartásba kerül s a föntebb említett, kiépített pártfogói lánc kör segítségével, minden egyes fiatakorúval szemben kontaktust tartanak fenn.

Hogy ennek a gépezetnek a megszervezése milyen, a hivatali keretek határain és követelményein túlterjedő munkát igényelt, úgy hiszem, bővebben ecsetelnem nem kell.

EMBERBARÁTI SZERETET A KERESKEDELEMBEN ÉS IPARBAN

A magyar filantrópia történetében méltán illeti meg külön fejezet azt a filantrópikus törekvést, amelyet az ipari munkavédelem, az iparfelügyelet, a nők és gyermekek foglalkoztatása, az éjjeli munka, az üzleti záróra, az ünnepnap munkaszünet terén és végig az egész vonalon az ipari és kereskedelmi élet legkülönbözőbb vonatkozásaiban tapasztalunk. A magyar törvényhozás ezen a téren is számos olyan alkotást mutathat fel, amely az összes kultúrországokban párját ritkítja.

A kereskedelmi tárca fennhatósága alá tartozó két nagy állami üzemnek, az államasutnak és a postának olyan szociális intézményei vannak, melyek nemcsak elsőrangúak, de bármilyen hasonló nagy külföldi üzem részére is utánpótlásra méltóak. Két nagy állami vas- és gépgyárunk, a budapesti és a diósgyőri, szintén olyan szociális és kulturális intézményekkel dicsekedhetik, amelyek bármilyen nagy ipari állam legelső vállalatainak is csak díszére válhatnak.

Alább ismertetjük ezeket az intézményeket és azokat a törvényhozási alkotásokat, amelyek Magyarországon az ipari és kereskedelmi munka védelmét célozzák.

AZ ALKALMAZOTTAK VÉDELME

Az iparban alkalmazottak védelmére az 1872. évi VIII. törvénycikkbe iktatott ipartörvény már tartalmazta azt a rendelkezést, hogy „minden gyáros köteles gyárában, saját költségén mindazt létesíteni, ami, tekintettel az iparüzlet és telep minőségére, a munkások életének és egészségének lehető biztosítására szolgál”. Ezt a törvényt nemsokára hatályon kívül helyezte az 1884. évi XVII. törvénycikkbe iktatott ipartörvény, amely a munkaviszonynak, a munkások élete és egészsége védelmének, a munkaügyi bíráskodásnak és ipari békéltetésnek részletesebb szabályozását nyújtja. Ennek a törvénynek rendelkezéseit az idők folyamán természetesen módosították, illetve kiegészítették. Így a tanoncok munkaviszonyát az 1922. évi XII. törvénycikkben szabályozták a modern követelményeknek megfelelően. Ez a törvény megfelelő védelmet nyújt a tanoncok munkaerejének önző kihasználásával szemben és kellően biztosítja azt, hogy a tanoncok tanítási idejét teljesen az illető tanonc kiképzésére szánják.

Az 1884. évi ipartörvény alapvető rendelkezésein túl az 1893. évi XXVIII. törvénycikk az ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről szükséges irányelveket fektette le és ezeket az irányelveket a törvény alapján kibocsátott kormányrendeletek egész sora valószínűleg meg. A rendeletek közül különösen fontosak az egészség és testi épség védelmét és az iparfelügyeleti szolgálatot kiépítő rendeletek. Különösen fontos a magánalkalmazottak szolgálati viszonyáról szóló 1910/920. M. E. számú kormányrendelet, amely az ipartörvény és a kereskedelmi törvény határozmányainál kedvezőbben szabályozza a magántisztviselők és a kereskedőségek szolgálati viszonyát. Alig van törvényhozás, amely a szolgálati viszony megszűnését az alkalmazott szempontjából olyan feltételekhez kötné, mint ezidőszent a magyar. Nálunk a felmondási idő hat hét, két esztendei szolgálat után három hónap, fontosabb teendővel megbízott alkalmazottnál három hónap, de két évi szolgálat után már hat hónap, míg a vezető állásban levő alkalmazottnak felmondási ideje a bírói gyakorlat szerint egy év.

A felmondás mindig csak a hónap utolsó napjára szólhat. Az említett kormányrendelet az alkalmazott javára a végkielégítés intézményét rendszeresítette. A végkielégítés minden olyan alkalmazottat megillet, aki megszakítás nélkül legalább öt esztendeig állott a munkaadó szolgálatában, hacsak a szolgálati viszonyt a munkaadó hibáján kívül nem maga az alkalmazott szünteti meg, vagy saját hibájával nem ad törvényes okot arra, hogy azonnal elbocsássák. A végkielégítés összege minden betöltött három évi szolgálat után az alkalmazottat a szolgálati viszony megszűnésekor megillető munkabérnek egy hónapra eső része, de a végkielégítés nem haladhatja meg az alkalmazott egy évi munkabérét.

Az 1908. évi LIII. törvénycikkkel a törvényhozás becikkelyezte az iparban alkalmazott nők éjjeli munkájának tilalmáról szóló berni nemzetközi egyezményt. Ennek alapján az 1911. évi XIX. törvénycikk szabályozta a tíz „él több munkást foglalkoztató ipari üzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának a tilalmát. Az 1919. évi washingtoni nemzetközi munkaügyi egyezményt a nőknek, továbbá a fiatalkorúaknak éjjeli munkájáról a második nemzetgyűlés foglalta törvénybe. Az említett két egyezmény rendelkezéseinek életbeléptetése céljából alkotta meg a törvényhozás az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalkorúak és nők védelméről szóló 1928. évi V. törvénycikket, amely a magyar törvényhozás addig érvényben volt rendelkezésein túlmenően a gyermekek, fiatalkorúak és nők egészségének, testi épségének és erkölcsének védelme érdekében teljesen modern szabályokat tartalmaz.

A törvényhozás az 1911. évi V. törvénycikkkel szabályozta a fehér, vagy sárga foszforral való gyufagyártást és 1925-ben becikkelyezte az erről szóló 1906. évi berni egyezményt.

Nagyjelentőségű a sütőipari munkának szabályozásáról szóló 1923. évi XV. törvénycikk, amely a sütőipari alkalmazottak részére biztosítja az éjjeli pihenőt, azonkívül védelmükre jelentős rendelkezéseket tartalmaz. A törvény értelmében a kenyeret, pék- vagy cukrászsüteményt előállító üzemekben az előállítási munkának esti kilenc és reggeli négy óra között, Budapest székesfőváros és a vele szomszédos városok és községek területén pedig esti kilenc és reggel öt óra között szünetelnie kell. Ezt a törvényt azonban ilyen szigorral nem lehetett végrehajtani és éppen a koránkelő lakosság érdekében gondoskodni kellett arról, hogy a kenyér és péksütemény előállításához szükséges dagasztási munka a törvényben lefektetett időpontnál egy órával korábban kezdődhessék.

Az éjjeli munka korlátozásáról szóló 1923. évi XVI. törvénycikk módot nyújt arra, hogy az olyan foglalkozási ágakban, ahol az üzem természete vagy általános gazdasági és közérdek az éjjeli munkát nem teszi multhatatlanul szükségessé, a munkának végzése este nyolc órától reggel nyolc óráig rendeleti úton tiltható legyen. Ennek a felhatalmazásnak alapján tiltották el a húsiparban az éjjeli munkát.

Az ipari munkának vasárnapi szünetelését az 1891. évi XIII. törvénycikk szabályozta. Ez a törvény azonban csak az általános elveket állapította meg, a részletes szabályozást a kereskedelmi miniszter hatáskörébe utalta. A kereskedelmi miniszter 1921-ben adta ki a vasárnapi munkaszünetről szóló általános rendeletet és ebben a rendeletében a vasárnapokon végezhető munkát annyira korlátozta, hogy – Angolországot kivéve – egy államban sem teljesebb a vasárnapi munkaszünet, mint Magyarországon.

A nyílt árusítási üzletek záróját is törvényhozási úton szabályozták. Mivel az üzleti záróra, ha tekintettel akarunk lenni a helyi viszonyokra, nem szabályozható az ország egész területén egységesen, az idevonatkozó törvények úgy rendelkeznek, hogy az üzleti záróra szabályozása az üzlettulajdonosok és alkalmazottak megegyezése alapján történjék egy-egy városra és községre nézve. A vasárnapi munkaszünetről és az üzleti záróráról szóló rendelkezések

mindenkire, tehát azokra is vonatkoznak, akik családtagjaikon kívül nem foglalkoztatnak mást és ez adja meg éppen a magyarországi rendelkezéseknek jelentőségét, amelyek minden visszaélés hathatós üldözését teszik lehetővé.

A munkaközvetítés kérdését az ipari, bányászati és kereskedelmi munkaközvetítés hatósági ellátásáról szóló 1916. évi XVI. törvénycikk szabályozta. Az országban kiépítették a munkaközvetítő hivatalok egész hálózatát és ezek a hatósági munkaközvetítők a munkaadók és munkakeresők részére teljesen díjtalanul végzik a munkaközvetítést.

Érdekes adat, hogy Magyarország a nemzetközi munkaegyezmények közül eddig 13 egyezményt ratifikált és ezenkívül még két egyezmény ratifikálására adott a törvényhozás felhatalmazást. A nemzetközi munkaügyi ajánlásoknak szintén egész sorát fogadta el a kormány javaslatára a törvényhozás.

Az ország területén most 13 iparfelügyelőség működik, amelyeknek székhelye: Budapest, Debrecen, Győr, Gyula, Kaposvár, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok és Szombathely. Az iparfelügyeleti személyzet végzi az 1893:XVIII. t.-c. alapján a gyáraknak és ipartelepeknek munkásvédelmi szempontból való megvizsgálását, továbbá a mezőgazdasági, ipari és egyéb célokat szolgáló gőzkazánok vizsgálatát.

IPARI SZAKOKTATÁS

A kereskedelmi minisztérium fenhatósága alá az állami iparoktatási intézetek egész sora tartozik. Ezek a következők: Budapesten és Szegeden felsőipariskolák, Budapesten felső építő-ipariskola, Debrecenben, Győrött, Miskolcon, Szolnokon és Újpesten fa- és fémipari szakiskolák, Szegeden faipari szakiskola, Nagykanizsán és Pécsen fémipari szakiskola, Budapesten mechanikai és elektromos ipari szakiskola, Budapesten textilipariskola és Budapesten fióköntézetten női ipariskola. Egyes ipariskolákon télen építőipari tanfolyamot is rendeznek. Az iparoktatási intézetek nevelő munkájának érdekében a minisztérium gondoskodott arról, hogy az intézetek szegényebb sorsú tanulóinak megfelelő és olcsó elhelyezését és ellátását elősegítse. Már pedagógiai szempontból is a nevelő munka eredménye érdekében szükség volt erre, de a súlyos gazdasági viszonyok következtében beállott válságos helyzet egyenesen nélkülözhetlenné tette ezt a gondoskodást. A kereskedelmi minisztérium éppen ezért a fővárosi intézeteknél diákmenzákat rendszeresített, a vidéki intézetek mellett pedig ezenkívül még internátusokat állított fel. A budapesti állami iparoktatási intézetek közül 1926-ig csak az állami felsőépítőiskolán működött diákmenza, de 1927-ben menzát rendeztek be az állami felsőipariskolán: 100 tanulóval. Az 1927/28. tanévben menza működött már a szegedi állami felsőipariskolán, a győri, miskolci és szolnoki szakiskolán és a budapesti állami nőiskolán. Az iparoktatási intézetekben összesen hét menza áll fenn, amelyeken 339 tanuló étkezik. Még 1927/28-ban internátus nyílt meg a debreceni, győri, miskolci és szolnoki fa- és fémipari szakiskolákon, továbbá a nagykanizsai fémipariskolán internátus. Az öt internátusban egyelőre csak 100 tanuló helyezték el. Az 1928/29. iskolai évben az internátusok és menzák további fejlődésnek indultak. Újabb internátus létesült a budapesti állami textil-ipariskolán és az újpesti fa- és fémipari szakiskolán. A hét internátusban összesen 185 tanuló kapott szállást és ellátást. A menzák is fejlődtek és az eddigi menzákon kívül újabb intézmény nyílt meg az újpesti, nagykanizsai, pécsi szakiskolákon és a budapesti állami textilipariskolán. Az 1928/29. évben 12 menzán összesen 391 tanuló kapott ellátást. Az internátusok és menzák részben állami támogatásból, részben adományokból, részben pedig a tanulók által fizetett díjából tartják

fenn magukat. Felszerelésüket kizáróan állami hozzájárulás útján fedezték. Az internátusokban a tanulók 40–56 pengő havi díjat fizetnek, a menzákon pedig napi 50-80 fillért. A tanulóknak csak kis része fizeti a teljes díjat, egy részük féldíjat vagy negyeddíjat fizet és sokan teljes kedvezményt élveznek.

Három fővárosi intézetben, még pedig az állami felsőiparisiskolán, az állami nőiparisiskolán és a mechanikai elektromos szakiskolán az 1928/9. iskolaévben tejakció is indult meg. A tanulók egy része naponta két és fél deciliter tejet kap. Egyesek teljes árban, mások féláron vagy ingyen élvezik a tejet. A budapesti állami felsőiparisiskolán állandóan ellenőrzik a tüdőbeteg tanulókat és a tüdőgondozókon állandó gyógykezelésben részesülnek. Az összes iparoktatási intézetekben ingyen orvosi rendelőórákat tartanak és pedig heti 3-2-1 órában, az évszakok szerint.

A MÁV. SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYEI

A Magyar Királyi Államvasutak a szociális intézmények egész légióját tartják fenn. A MÁV-nak külön betegségi biztosító-intézete, külön nyugdíjintézete és külön nyugbérpénztára működik, külön öregségi és rokkantsági alapja létesült és van külön segélyalapja is.

A *MAV Betegségi Biztosító-Intézete* 1924 jnuár elsején alakult meg. A munkaadó MÁV és az alkalmazottak megértették, hogy az ország nehéz helyzetében csak egy út vezet a fel-támadáshoz: a kölcsönös összefogás és szeretet útja. Ez az összefogás teremtette meg a MÁV Betegségi Biztosító-Intézetét. A MÁV-nak eddig csak a munkásságra és a kisebb fizetésű altisztekre, segédtisztokra, tehát szűk körre szorítkozó MÁV vállalati és MÁV külön beteg-segélyző-pénztárai voltak. Ezeknek helyébe alakították a MÁV Betegségi Biztosító-Intézetet, ezt a hatalmas szociális intézményt, amely a MAV összes alkalmazottait és a MÁV-tól nyugellátásban részesülő összes egyéneket magában foglalja. Tagjainak száma évente átlag 100–110.000 és a családtagok hozzávetőleges száma 300.000. Az intézet méreteire nézve, továbbá a segélyek neme és mértéke tekintetében nemcsak Magyarország, hanem a külföld hasonló célú intézményei között is méltán a legelső között foglal helyet. Kötelezett tagjai az intézetnek a MÁV összes tényleges alkalmazottai, valamint a MÁV-tól nyugellátásban részesülő összes volt alkalmazottak, özvegyek és árvák. A tagok járulékot fizetnek, amely a tényleges alkalmazottak közül az évi fizetéses alkalmazottaknál, valamint az összes nyugellátásban részesülőknél havi járandóságuk 1'5%-a, a nem évfizetéses alkalmazottaknál átlagos napibérük 3%-a. A MAV a tagok járulékával egyenlő hozzájárulást fizet. Az intézet egy évi bevétele körülbelül 6'5 millió pengő.

Az intézet által nyújtott segélyek a következők: betegség esetén az összes tagoknak és családtagoknak ingyen orvosi kezelés, gyógyszerek, kötszerek, gyógyászati segédeszközök (múláb, műkar, szemüveg, hasköttő stb.), különleges gyógymódok (hőlég, Zander, Röntgen stb.) és gyógyfürdők, ingyen kórházi ápolás tagoknak egy évig, családtagoknak 60 napig; ingyen tudószanatóriumi ellátás tagoknak és családtagoknak négy hónapig, műfogak és fog-sorok a tagoknak, az önköltségi árak 50%-ának megtérítése ellenében, családtagoknak önköltségi árban; szülés esetén anyasági segély az évfizetéses alkalmazottaknál és a nyugellátásban részesülőknél havi járandóságuk 80%-a, a nem évfizetéses alkalmazottaknál átlagos napibérük húszszorosa, ezenkívül szülésznői díj a havi járandóság 25%-a, illetőleg az átlagos napibér hatszorosa; halál esetén temetkezési segély, amely az utolsó havi járandóság 150%-a, illetve az átlagos napibér 35-szöröse, a feleség elhalálása esetén a temetési segély a tag temetési segélyének 50%-a. Gyermekek után nem jár temetési segély.

A MÁV Betegségi Biztosító-Intézete, amely, mint említettük, 1924 január elsején alakult meg, már 1926 tavaszán megkezdte Budapesten, a Podmaniczky-utca 111-113. szám alatt orvosi rendelőjének és 52 ágyas magánkórházának építését. Mielőtt ez az intézet megnyílt volna, már 1927 augusztusában hozzáfogtak az előbbi kiegészítő gyógyintézetnek, a 200 ágyas kórháznak a felépítéséhez. A rendelőintézet 1927 szeptember 15-én, annak kórházi része pedig 1927 október 15-én nyílt meg, az orvosi tudomány és a modern technika minden eszközével felszerelve. 1929 január elsején már megkezdte áldásos működését a 200 ágyas kórház is, amely a főváros valamennyi hasonló kórházi intézménye között is kiváló és alig negyedestendei fennállása óta méltán érdemelte ki az összes szakemberek dicséretét és elismerését.

A MÁV rendelő-intézetének 16 osztályán 1928-ban 312.000 beteg fordult meg, részint mint új beteg, részint mint kezelt beteg. A naponkénti átlagos betegforgalom, amely a megnyitás utáni napokban 500–600 volt, rohamosan emelkedett és ma már 1200–1300 között mozog, sőt egyes napokon 1500-on is felülemelkedik. Az 1-5 ágyas szobákból álló kórházban ugyancsak 1928-ban, amidőn még csak az 52 ágyas rész volt üzemben, 1577 beteget ápoltak, összesen 26.000 napon át.

A rendelő és kórház állandóan 78 orvost, 7 gyógyszerészt és 230 irodai alkalmazottat, ápolónőt, takarítónőt stb. foglalkoztat. A kórház kiegészítő része egy 870 négyszögöles kert, amelyet a rajta levő gazdasági épületekkel együtt 1927 őszén vásárolt meg a betegségi biztosító-intézet. Ez a kert lábadozó betegek részére szolgál.

A jövőben a Betegségi Biztosító-Intézet anyagi lehetősége és a tagok további áldozatkészsége bizonyára lehetővé teszi, hogy a” MÁV üzletvezetőségek székhelyein a vidéki tagok szakorvosi gyógykezelése és kórházi ápolása céljából kisebb kórházzal is felszerelt rendelőintézeteket állítsanak fel, egy 150–200 ágyas tüdőszanatóriumot építsenek és különféle gyógyfürdőkön és klimatikus helyeken üdülőtelepeket létesítsenek. Ezeknek a terveknek kivitele érdekében a MÁV vezetősége külön alapanak a megteremtésén fáradozik.

Öregség, vagy előbb beálló rokkantság esetére ezidőszert a MÁV saját nyugdíjintézetében és nyugdíjpénztárában gondoskodik volt alkalmazottainak, valamint ezek elhalálása után az Özvegyeknek és árváknak ellátásáról.

A *MÁV nyugdíjintézetének* kötelezett tagjai a 18. életévüket betöltött összes, évfizetéssel kinevezett tényleges alkalmazottak, vagyis a tisztviselők, segédtisztek és altisztek, úgyszintén a havidíjasok, napidíjasok és napibéresek. A tagok járulékot fizetnek és pedig a mozdony- és vonatkísérethez tartozó tagok havi járandóságok 2.25%-át, a többi tagok havi járandóságuk 1.5%-át. A MÁV a nyugdíjintézet tagjaival egyenlő hozzájárulást fizet. A nyugdíjintézet tagjainak száma az 1927/28. költségvetési évben 29.117 volt. Ugyanebben az esztendőben a tagjárulék és egyéb bevételek összege a MÁV hozzájárulása nélkül kereken 1.8 millió pengőt tett ki. A nyugdíjintézet már hosszú évek óta passzív, mert az 1-8 millió pengő bevétellel szemben a MÁV 36.622 volt alkalmazottnak, özvegynek és árvának nyugdíjakra az 1927/28. számadási évben is sokkal többet fizetett ki. A különbözetet 1923 július 1-től kezdve a MÁV üzleti számlája viseli.

A *MÁV nyugalmpénztárának* kötelezett tagjai a MÁV-nál három év óta megszakitás nélkül szolgáló és 25. életévüket betöltött munkások és podgyászholdárok. A tagok járulékot fizetnek, amely a havi kereset 1 vagy 0-5%-a. A MÁV az alapszabályokban megállapított hozzájárulást fizet a nyugalmpénztárba. A nyugalmpénztár tagjainak száma az 1927/28. költségvetési évben 16.956 volt. A tagjárulékok és egyéb bevételek ugyanebben az évben a MÁV hozzájárulása nélkül kereken 280.000 pengőt tettek ki. A nyugalmpénztár

éppúgy, mint a nyugdíjintézet, szintén már évek sora óta passzív, mert az 1927/28. számadási évben is a 280.000 pengő bevétellel szemben 8499 volt alkalmazottnak, özvegynek és árvának kereken 4-4 millió pengő nyugellátási díjat fizetett. A bevételek és kiadások közötti különbözetet a nyugbérpénztárnál is a MÁV üzleti számlája viseli.

A MÁV, mint említettük, saját munkásaira nézve már régebben megoldotta az öregségi és rokkantsági biztosítást, amelyről a gyári és ipari munkásságot illetően csak 1929 január elsejétől kezdve az 1928. évi XL. törvénycikk, az úgynevezett Lex Vass II. alapján történt gondoskodás. Az említett törvény rendelkezéseinek megfelelően pedig a MÁV azoknak az alkalmazottainak az ellátására, akik a nyugdíjintézetnek, vagy nyugbérpénztárnak ugyan nem tagjai, de nyugellátásra való igényjogosultságuk megszerzése előtt öreggé vagy rokkanttá válnak, úgyszintén ezeknek az alkalmazottnak elhalálása esetére özvegyeiknek és árváiknak ellátására 1929 január 1-től kezdve külön alapot, a MÁV öregségi és rokkantsági alapját létesítette. Ezek az alkalmazottak járulékot kötelesek fizetni, amely járulék a nyugdíjintézeti és nyugbérpénztári tagoknál havi járandóságuk 1%-a, a többieknél pedig aszerint, amint a törvény értelmében a tisztviselőkkel egy tekintet alá esnek, vagy nem, havi járandóságuk 2'5%-a, illetőleg 2%-a. Az öregségi és rokkantsági alap működését csak 1929 április elsején kezdte meg.

A MÁV tehát ma már három intézmény, úgymint a nyugdíjintézet, a nyugbérpénztár és az öregségi és rokkantsági alap útján gondoskodik alkalmazottainak és azok hozzátartozóinak öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére való ellátásáról. Mindezekon kívül részben azonos célt szolgál a MÁV-nak még egy szociális intézménye: a MÁV különsegélyalapja, amelyet a MÁV részére történő összes szállítások után fizetett számlák összegéből levont 1%-ból tart fenn. Eltérően a fentebb említett intézményektől, amelyek csak meghatározott kötelező járulékok fizetése ellenében és bizonyos feltételek fennforgása esetén nyújtanak ellátást, a MÁV különsegély-alapból minden járulékfizetés és minden feltétel nélkül, tisztán méltányosságból, azokat a munkára képtelen volt alkalmazottait, vagy hozzátartozóikat szokta a MÁV különböző összegű havi, vagy egyszersmindenkorra szóló segélyezésben részesíteni, akik nyugellátásban valamely okból egyáltalában nem részesülnek. Az állandóan segélyezett egyének száma évenként átlag 500. .

MÁV-ÁRVAHÁZ ÉS MÁV-INTERNÁTUS

A Magyar Királyi Államvasutak jóléti gondoskodásának egyik számottevő intézménye a kőszegi árvaház, ahol összesen 160 vasutas-árva (80 fiú és 80 leány) nyer szülői gondozást pótló otthont. Ezek az árvák a teljes intézeti ellátást, a ruházati és egyéb felszereléseket az összes iskoláztatási szükségleteket díjtalanul kapják, ami egy árvánál körülbelül évi 1000 pengő értéket képvisel. Az árvák nevelésénél az a fő elv, hogy mindegyik árva lehetőleg a középiskola IV. osztályát is elvégezze. A végzett fiúárvákat azután gyámoknak adják ki további kiképzésre, a leányok pedig az iskoláztatás után az intézetben varrási, szabási és háztartási kiképzésben részesülnek és azután hagyják el az intézetet. A kiváló előmenetelű árvák érettségi végzettséget, vagy tanítói, illetve tanítónői képesítést is szerezhetnek. A főiskolákon tanulmányaikat folytató vagy életpályára való kiképzésükben támogatásra szoruló és arra érdemes árvákat a MÁV-személyzet adakozásából létesített alapítvány részesíti kamataiból megfelelő segélyezésben.

Az államvasutak szegedi fiúnevelő internátusában azoknak a tényleges MÁV-alkalmazottnak elemi- és középiskolás fiúgyermekkeit helyezik el, akik olyan szolgálati helyeken

vannak beosztva, ahol gyermekeik iskoláztatására nincs megfelelő tanintézet. Ebben a fiúnevelő-intézetben elhelyezett növendékek elemi iskolába járnak, vagy a középiskolák alsó négy osztályát végzik. Az internátusi növendékek kedvezményes díjazásért teljes intézeti ellátást és egyenruhát kapnak. Eme kedvezmény folytán a MÁV egy-egy internátusi növendék költségeihez havonta 28–30 pengőt kitevő anyagi támogatást nyújt. Ugyanitt a szegedi állami felsőipariskolát látogató MÁV-ifjak, mint bejáró növendékek, szintén kedvezményes díjazásért élelmezést kapnak.

A MÁV-alkalmazottak tanköteles gyermekeinek iskoláztatása érdekében Adonypusztaszabolcs állomáson és Dunakeszi MÁV-főműhelyi telepen egy-egy modern berendezésű elemi népiskola működik, amelynek összes költségeit a MÁV fedezi. Ezenkívül a budapesti északi főműhelyi telepi, a miskolci műhelytelepi állami népiskolák és óvodák, valamint a debreceni műhelytelepi és almásfüzitői elemi iskolák támogatásáról is a MÁV gondoskodik. A MÁV szabadliceumok és idegennyelvű tanfolyamok működéséhez is nyújt segítséget és az alkalmazottak süketnéma és vak gyermekeinek neveltetése céljából megfelelő alapítványi helyek fenntartásáról is gondoskodik.

MÁV-LAKÁSOK

Már 1916-ban, a háborúokozta lakáshiány kezdetén, foglalkozott a MÁV vezetősége azzal a gondolattal, hogy a személyzet részére lakásokat építtet. Így kezdték meg a Podmaniczky-utca 83-90. számú monumentális tisztviselői bérház és a Gyáli-úton öt lakóház építését. A kommunizmus után készültek el a házak és pedig a Gyáli-uti házak 150 lakását 1920 karácsonyán, a Podmaniczky-utcai ház 123 lakását pedig 1921 őszén foglalták el. A kommunizmus után Budapesten a Hajcsár-úton és a Tatai-úton több kisebb lakóházat építtetett a MÁV, úgy hogy ezidőszerint Budapesten összesen 390 új lakása van a MÁV-nak. A központi hivatalok által elfoglalt helyiségekből a hivatalok redukálása, átcsoportosítása és a Kerepesi-uti üzletvezetőségi palotára történt két emelet ráépítése, valamint az új orvosi rendelőintézet építése révén 170 különböző lakás szabadult fel és ezeket is a személyzetnek adták át lakás céljára. Budán, a Fillér-utcában, egy hatalmas lakóházat építenek 68 modern lakással. Budapesten tehát összesen 628 lakással járult hozzá a MÁV a lakásínség enyhítéséhez. A vidéken, különösen az üzletvezetőségek székhelyein, Pécsen, Szegeden, Szombathelyen, Miskolcon és Debrecenben épültek olyan nagyszabású lakóépületek, amelyek az illető városoknak is díszére válnak. Az egész ország területén épült MÁV-lakások száma, a budapestiek nélkül, meghaladja a kétezret, úgy, hogy a fővárosi MÁV-lakásokkal együtt körülbelül 3000 új lakást létesített a MÁV. A dunakeszi főműhelytelepen 161 munkáslakás épült és az ottani legényotthonban 51 nőtlen munkást ugyanannyi különálló szobában helyeztek el.

A POSTA EMBERMENTŐ MUNKÁJA

A magyar királyi postának a MÁV-hoz hasonlóan számos jóléti intézménye működik. Ezek a következők:

A) *Betegségi Biztosító-Intézet,*

B) *Jóléti alapítványok:*

- a) *üdülőttelep Szentendre szigetén, saját ház, 50-60 ember befogadására,*
- b) *üdülőttelep Balatonalmádiban, saját tulajdon, körülbelül 40 férőhellyel,*
- c) *pavillon Keszthely-Hévízén, körülbelül 40 fő befogadására, saját ház,*

d) *Kőszegen árvaház* céljaira adományozott 10 hold nagyságú terület, amelyen azonban épület még nincs.

C) *Postaaltisztek üdülőháza Keszthely-Hévízen*, körülbelül 60 férőhellyel, a Postaaltisztek Egyesületének tulajdona, amelynek egyesületi székháza Budapest, VII., Szent Domokos-utca 13. szám alatt van. Ugyancsak a postaaltisztek a hajdúszoboszlói gyógyfürdőn telektulajdonosok.

D) *Postásotthon*, kincstári tulajdon, Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 40. szám alatt. Az egész postaszemélyzet egyesületi céljaira szolgáló épület, amelynek körülbelül 450 ezer pengő az értéke.

A magyar királyi posta Betegségi Biztosító-Intézetének különállását törvényesen és véglegesen a munkásbiztosítás reformjáról szóló 1927. évi XXI. törvénycikk megerősítette. Ez a törvény segítette elő az intézet továbbfejlesztésének a lehetőségét. Legutóbb lényegesen kiterjesztették a biztosítottak igényjogosult családtagjainak a kedvezményét, folytatták a vidéki gyógyellátás fejlesztését. Az intézet kezeli a budapesti Vöröskeresztkórházat, amelynek egyévi betegforgalma a legutóbbi kimutatás szerint 3131 beteg volt, 66.743 ápolási nappal. (A betegek közül 1770 az intézeti beteg.) A budapesti központi rendelőintézetben az 1927/28. működési évben 77.805 rendelést végeztek. A budafoki gyógyintézetben 344 tüdőbeteget ápoltak 17311 napon át. A Betegségi Biztosító-Intézet szolgálatát az egész ország területén összesen 961 orvos látja el. Az összes megbetegedések száma 45.335.

AZ ÁLLAMI GÉPGYÁRAK JÓTÉKONYSÁGA

A Magyar Királyi Állami Gépgyár, amely 59 esztendei fennállása óta Magyarország egyik legnagyobb és legmodernebb ipartelepévé fejlődött, a szociálpolitikai tevékenység terén is vezető szerepet játszik Magyarország ipari üzemei között. A gyár fejlődésére kétségtelenül kedvező befolyással volt a gyár igazgatóságának az idők folyamán kifejtett sokirányú szociálpolitikai tevékenysége is. Ezzel egyrészt a munkások egészségének, testi épségének megővására és életviszonyainak megjavítására törekedett, másrészt pedig a munkások szellemi színvonalának emelése által magasabb erkölcsi légművelést biztosított számukra.

Az állami gépgyár munkásjóléti, azaz szociális intézményei között elsősorban említjük a gyár mellett létesített lakótelepet. Ez a munkás-lakótelep négy utcára nyílik, hatalmas, négyemeletes épülettömb 645 lakással. A pavillonrendszerű lakótelepnek két- és egyszobás lakásai a technika és higiénia követelményeinek mindenképpen megfelelnek. Ezen a lakótelepen helyezték el a gyár különféle kulturális és munkásjóléti intézményeit. A távolabb lakó munkások részére, akik hetenként csak egyszer utazhatnak haza vidékre családjaikhoz, a gyár a lakótelepen munkásotthont létesített. A vidéki állami gyárak alkalmazottainak Budapesten járó iskolásgyermeküket internátusban helyezik el, amely szintén a gyártelepen van. A lakótelep részére központi mosókonyha áll rendelkezésre, amelyet csekély díj ellenében lehet igénybevenni. A munkás-telep szuterénjében háromszáz ember befogadására alkalmas, modern fürdő épült kádfürdővel és gőzfürdővel. Az otthon dagasztott kenyér sütésére már a háború alatt sütőde létesült. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségével karöltve, a gyár igazgatósága 20 szövőszékből álló szövőtelepet alapított. A szövődének egyik különága a perzsa- és szmirnaszőnyegszövőde. A gyárigazgatóság támogatásával alakult a MÁV-gépgyári méhészkör. A közegészségügyi viszonyok javítása és a csecsemőhalálozás korlátozása céljából létesült a gépgyári lakótelep anya- és csecsemővédő intézete, amely az Országos Stefánia-Szövetség irányítása mellett működik. Az egészségügyi prevenció keretében a gyár-

vezetőség nagy gondot fordít a munkásgyermek higiénikus életfeltételeinek a biztosítására. Az összes intézmények növendékei részére a tornán és szabadtéri gyakorlatokon kívül a nyári hónapokban gyakori kirándulásokat rendez a közeli hegyekbe és a Dunán. Ezenkívül rendszeresen igénybeveszik a gyermekek a nyári fürdőt. A gyermekeket a különböző szakorvosok időközben megvizsgálják és a tüdőcsúcshurutos, vérszegény, rosszul táplált gyermekeket az állandó orvosi kezelésen kívül a gyár által rendezett nyaraltatási akciók keretében elsősorban veszik figyelembe. Karácsonykor évenként 500–600 gyermeket ruháznak fel.

A munkásbiztosítási törvény lehetővé tette, hogy nagyobb üzemek saját munkásaik részére vállalati betegsegélyzőpénztárt létesítsenek. Az Állami Gépgyár munkásainak betegellátásáról a 35 esztendő óta a gyárban működő vállalati betegsegélyző pénztár gondoskodik, amely Budapesten kívül a körülbelül 150 községben és telepen lakó munkásainak jobb egészségügyi ellátása érdekében az összes budapesti gépgyárak vállalati pénztáraival egy központi szervben egyesülve Budapesten hat rendelőintézetet tart fenn és a fővárosban, valamint a környéken 106 szerződéses kezelő-, rendelő- és szakorvost foglalkoztat. Az állami gépgyár területén működő pénztár rendelőintézete 16 teremből áll. A különböző orvosi szakmák modern orvosi műszerekkel vannak felszerelve. A biztosított tagok betegség esetén díjtalan orvosi ellátásban, kórházi és szanatóriumi kezelésben részesülnek, azonkívül orvosi rendeletre mindennemű gyógyászati segédeszközre, valamint gyógyszerre van igényük. Munkaképtenségük esetén egy év tartamára megfelelő táppénzellátásban, elhalálzásuk esetén pedig hozzátartozóik temetkezési segélyben részesülnek. A biztosított női munkások a fentiekén kívül, szülés esetén terhességi, gyermekágyi és szoptatási segélyt kapnak. Ezekre a segélyekre igényük van a férfimunkások feleségeinek is. A gyár munkásai baleset folytán előállott munkaképtenségük esetén 70 napig a vállalati betegsegélyző pénztár részéről, azontúl pedig, miután a gyár baleseti kártalanítás tekintetében autonómiával rendelkezik, a gyári balesetbiztosítási alap terhére részesülnek a törvényszerű segélyezésben, illetve munkaképességük csökkenése esetén megfelelő életjáradékban.

A gyáripar fokozatos fejlődése szükségessé tette a munkások egészségét és testi épségét veszélyeztető balesetek és ipari megbetegedések korlátozása céljából a védelmi intézkedések tervszerű kiépítését. A gyár igazgatósága ebben az irányban is széleskörű intézkedéseket tett. Az alacsony, szűk műhelyeket tágas, üvegtetős, világos és jól szellőztethető vasbeton műhelyekké építette át. Az üzemi balesetek megakadályozására is minden szükséges és célszerű intézkedés megtörtént. Az üzemek egészségügyi követelményei fölött a gyári főorvos őröködik. A szociális gondoskodást betetőzi a rokkant és elaggott munkások ellátásának biztosítása a nyugbéralap útján. A nyugellátás a gyárban eltöltött évek arányában fokozatosan növekszik. A gyárvezetőség gondját viseli a munkás hozzátartozóinak is, amennyiben a családfő elhalálása esetén feleségének és 16 éven aluli gyermekeinek is megfelelő nyugbért, illetve nevelési pótlékot juttat.

Az Állami Gépgyár kulturális intézményei is mintaszerűek: könyvtárak, társas- és önképzőkörök, ismeretterjesztő és szakelőadások, sportintézmények, zene-és dalegyesületek állnak a kultúra szolgálatában.

A Diósgyőri Magyar Királyi Vas- és Acélgyár, amelynek fejlődése szorosan összefügg testvérgyárának, a Budapesti Állami Gépgyárnak fellendülésével, hozzá hasonlóképpen mintaszerű munkásjóléti és kulturális intézményekkel rendelkezik. A diósgyőri munkáslakótelep, amelynek keletkezése még a múlt század közepére nyúlik vissza, befásított, rendezett utcáival, csatornázásával, vízvezetékével és villanyvilágításával a kontinens leggondozottabb és legmodernebb gyártelepei közé tartozik. A *Diósgyőri Társas-pénztár*, amelynek őse a diósgyőri

vasgyár 1779-ben történt háromi alapításakor létesült társláda, önkormányzattal bíró intézmény. A gyárnak és hozzátartozó bányatelepeknek minden 45 éven aluli és 15 éven felüli munkása tagja a diósgyőri társaságnak. Működési köre kiterjed a gyár összes üzemeire és bányatelepeire. Tagjainak betegsegélyezésével, a baleseti sérültek ellátásával és a rokkantbiztosítással kapcsolatos teendőket bonyolítja le. A fekvőbetegek gyógykezelésére külön kórháza van, teljesen modern műtővel. A járványok és ragályos betegségek kezelésére különálló járványkórház szolgál, a tüdőbetegek pedig a tüdőgondozó-intézetben nyernek szakszerű orvosi kezelést.

A diósgyőri vas- és acélgyárnak fontos egészségügyi intézménye a modern épületben elhelyezett vasgyári fürdő, gőzfürdővel, kádfürdővel, villanyos fényfürdővel, hideg- és iszapgyógyfürdővel, továbbá melegvíz- és hidegvíz-medencével. A lakótelepen uszoda is épült stranddal. Az Országos Stefánia-Szövetség megalakította a vasgyári társadalom részére a *Diósgyőri Stefánia-Szövetséget*, mint az országos szövetség egyik fiókját. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Diósgyőr-vasgyári csoportja szövöttelepet, női-, férfi- és gyermekruha és fehérneművarró-műhelyt tart fenn. A szociális intézmények kiegészítésére szolgálnak a különböző időszakos akciók: karácsonyi gyermekfelruházás, nyaraltatási akció, ismeretterjesztő- és szakelőadások.

A gyár igazgatósága a lakótelepeken lakó alkalmazottak és munkások élelmezése céljából élelmezési üzemeket létesített: pékműhelyek, mészárszék és lóhúsüzem, baromfitelep, továbbá vasgyári kertészet és bolgárkertészet szolgálják ezt a célt.

A munkások gyermekeinek oktatásáról a gyár vezetősége iskolák és kiseddévők felállításával gondoskodott. 1921-ben hagyta jóvá a kultuszminiszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően az ipari előkészítő iskolát, amely az elemi iskola VII-VIII. osztályának felel meg. Ennek az iskolának az a célja, hogy az ipari pályára lépő ifjakat a vasgyár speciális viszonyainak megfelelően úgy készítse elő, hogy azok a gyártelep szakirányú iparostanonciskolájában folytathassák tanulmányaikat és nemcsak mint szakképzett munkások, de idővel mint művezetők nyerhessenek alkalmazást.

A diósgyőri gyártelep kulturális intézményei a különböző egyesületek, olvasó- és önképzőkörök, atlétikai és tornaklubok, cserkészcsapat, leventegyeselet stb.

KÖZIGAZGATÁS ÉS EMBERVÉDELEM

ÍRTA: VÁSÁRHELYI FERENC DR.

A közigazgatás nemcsak ma, hanem a régi időkben is, mikor még boldog békesség honolt ebben az országban, legfőbb feladatának a közrend és közbiztonság megóvását tekintette s emellett végezte az államigazgatásnak ama feladatait, melyek valósággal kikristályosították a bürokrácia fogalmát. Közigazgatás és bürokrácia egymástól teljesen szétválaszthatatlan fogalmak lettek és éppen nemrég jelentette ki közigazgatásunknak egy felelős tényezője:

– A közigazgatásból a bürokráciát – sajnós – száműzni nem lehet, már pedig minden embernek el kell követnie minden lehetőt, hogy a bürokrácia sziklavaráát felrobbantsa.

A bürokrácia sziklavára magasán áll. Robbanó anyag aligha hatolhat el e magasságig. A közigazgatás pedig a bürokrácia szikláin alatt görnyed és nem akad Szizifusz, aki e sziklákat el tudná hengergetni róla. A közrend és közbiztonság tagadhatatlanul oly feladatok, melyek próbára teszik a jó közigazgatás minden erejét és megbízhatóságát, van azonban a közigazgatásnak egy olyan problémája is, melynek megoldása nemcsak a közigazgatás igazi reformját jelentené, hanem szét tudná törni talán a bürokrácia sziklafalait is.

Szív kell a közigazgatásba. Szív és lélek tudná csak megszüntetni a rideg bürokrata közigazgatásnak néha kétségbeejtő ferdeségeit és kinövéseit. Szív és lélek tudná csak közelebb hozni a közigazgatást a néphez. A legutóbbi belügyminisztereknél már jelszóvá vált a közigazgatás emberibbé tételének hangoztatása és így talán remélhető, hogy ezen a téren is megindul végre a fejlődés folyamata és megmozdul lelketlen mozdulatlanságából a megrendíthetetlen hitt bürokrácia is.

Bürokrácia és embervédelem. Van-e két fogalom, mely egymásnak ily homlokegyenest ellentmondana? A bürokrácia akadály a embervédelemnek. A bürokrácia nem filantrópiát, hanem mizantrópiát eredményez. A jó közigazgatás tehát, mely szívvel és jószággal, emberies érzésekkel akar közeledni a nép legszélesebb rétegeihez, a legmagasabb hivatást igyekszik betölteni és ha sikerül legyőzni az elhatalmasodott bürokráciát, akkor lehet igazán beszélni csak arról, hogy a közigazgatás odaszegődött az embervédelem intézményei közé, akkor lehet igazán beszélni arról, hogy a közigazgatás a filantrópia nagy céljait szolgálja.

Ma még, sajnós, erről nem beszélhetünk. A közigazgatás és embervédelem ma még messze jár egymástól, bár a legutóbbi időkben olyan törekvéseket látunk, melyek a magyar közigazgatást a bürokrácia rideg lelkületéből ki akarják emelni és közelebb akarják vinni a néphez, az emberek nagy tömegéhez.

Ha a magyar közigazgatás nagy törekvéseit nézzük, szomorúan kell tapasztalnunk, hogy ez a közigazgatás majdnem minden erejét a rend és közbiztonság fenntartására és megóvására fordította, embervédelmi intézményeknek nyomát is alig találjuk. Már pedig a közrend és közbiztonság megóvásának problémája magában rejti a filantrópia legszebb gondolatait. Az emberek őszinte belső megelégedettsége, a munka megbecsülése, a szociális jólét, ezek a közrend igazi komponensei.

És itt kapcsolódik be a közigazgatás a filantrópia szolgálatába. Meg kell állapítanunk, hogy csak a legújabb idők belügyi kormányai kezdték a közigazgatást *filantrópiakussá* fejleszteni. Azelőtt nem is gondoltak ilyen intézményekre. Akár hiszi valaki, akár nem: a prostitúció 1927 előtt Magyarországon államilag szabályozva nem volt. Lehet-e elképzelni közigazgatás számára nemesebb feladatot, mint a társadalomnak e szerencsétlen páriáiról való gondoskodást? Nem ez a réteg szorul-e leginkább a közigazgatás védelmi intézkedéseire? Ha meg a kivándorlás szomorú históriáját nézzük, azelőtt sehol egy védelmi intézmény nem alakult és a belügyminiszterek csak a háború befejezése után kezdték átlátni, mennyire fontos kérdés Magyarországon a kivándorlás, milyen nemes kötelessége volna a magyar kormánynak a hóna alá nyúlni a szerencsétlen kivándorlóknak, akik elhagyják az őshazát, idegen környezetbe kerülnek, ahol kizsákmányolják őket és az óhaza nem gondoskodik a támogatásukról, még addig sem, amíg el tudnak helyezkedni. Nem is oly régen történtek az első embervédelmi intézkedések a kivándorlók érdekében.

Közigazgatás és embervédelem most kezd összeforni egymással. Amilyen mértékben előtérbe nyomulnak a szociális problémák, olyan mértékben hódít teret a filantrópikus gondolat a közigazgatásban.

És most lássuk, hogy milyen viszonyban volt eddig Magyarországon a közigazgatás és embervédelem? Mit produkált filantrópikus téren a magyar közigazgatás? Előre kell bocsátanunk, hogy az utóbbi évek nemcsak a közigazgatás embervédelmének alapjait teremtették meg, hanem egy virágzó fejlődés nagyszerű lehetőségeit is.

A KÖZIGAZGATÁS JÓLÉTI INTÉZMÉNYEI

A közigazgatás támasza, legfőbb pillére a rendőrség, illetőleg a csendőrség. Ez a két testület Magyarországon mindenkor hivatásának magaslatán állt. Nehéz időkben súlyos szolgálatot teljesített. Sajnálattal kell megállapítanunk azt, hogy a magyar rendőrség és csendőrség nem részesült a múltban a kormány részéről abban a szociális elbánásban, melyet mindenkor megérdemelt. Különösen azelőtt, mikor még a rendőrség államosítva nem volt, az egyes helyi rendőri közigazgatási szervek egymástól elszigetelten éltek a maguk nehéz küzdelmes életét, végezték a maguk veszélyes szolgálatát. Ha a rendőr, vagy a csendőr megöregedett, vagy rokkant lett, ha beteg lett, vagy baleset érte, nem volt sehol egy intézmény, mely befogadta volna.

RENDŐRÖK ÜDÜLŐTELEPEI

Szinte hihetetlennek látszik, de így van: a m. kir. államrendőrség őrszemélyzetének és tisztikarának betegség esetén való gyógykezelésére és nyári pihentetésére, üdültetésére, saját intézménnyel 1924. évig egyáltalán nem rendelkezett. Rakovszky Iván belügyminiszter volt az első, aki 1924-ben Hévízszentandrason rendőri üdülő létesítése céljából egy 1400 négyszögöles telket megvásárolt és ugyanebben az évben felépült a rendőrség első üdülőtelepe. Erről a telepről a hivatalos értesítés a következőket mondja:

„. . . A telep két földszintes épületből áll és mintegy 20 tisztviselő és 60 őrszemélyzeti tagnak egyszerre való elhelyezésére elegendő. Évenként öt 3-3 hetes gyógyidőszak mellett a hévízszentandrasi Rakovszky Iván-üdülőtelep 100 tisztviselő és 300 őrszemélyzeti tag gyógyítását teszi lehetővé. Az őrszemélyzet gyógykezelése, lakása, ellátása, fürdői a kincstár terhelik, sőt a kincstár viseli az oda- és visszaútasítás költségeit is. A beutalt rendőrtisztviselők illetőleg családtagjaik a lakásért, ellátásért és orvosi kezelésért napi 3.20 pengőt fizetnek”.

Természetesen ez az üdülőttelep kicsi és igénybevétele nagy. Ezért be is látták az illetékes tényezők, hogy a rendőrségnek ezt a kedvelt intézményét ki kell bővíteni és a bővítési munkálatokra a belügyi kormány már meg is találta a szükséges fedezetet. Talán még ebben az évben nagy mértékben kibővül a hévízszentandrás üdülőttelep.

Az államrendőrség második üdülőttelepének létesítése Scitovszky Béla belügyminiszter nevéhez fűződik. Scitovszky Béla 1926-ban vásárolt Balatonlellén két épületből álló villatelepet azzal a céllal, hogy a belügyminisztérium és államrendőrség tisztviselőinek nyári pihenője olcsó ellátással ott biztosíttassék. Legutóbb 1928-ban ezt az üdülőttelepet a miniszter egy szomszédos villa és telek megvásárlásával lényegesen kibővítette.

A hivatalos ismertetés erről a telepről a következőket mondja:

„. . . A rendelkezésre álló helyiségekben négy, egyenkint négyhetes gyógyidőszak alatt közel kétszáz tisztviselő, illetve családtag nyerhet beutalást. A napi ellátási díj személyenként 4 pengő, gyermekek mérsékelt díju ellátást élveznek. A telepnek saját parkja, tennispályája, csónakjai, artézi kútja, szabadtéri tornafelszerelése, stb. vannak. Mindkét telep természetesen vízvezetékkel és villanyvilágítással is el van látva, fürdőszobákkal is föl van szerelve.”

CSENDŐR-OTTHON

A csendőrség szociális intézmények tekintetében még mostohábban áll, mint a rendőrség. Derék csendőreink egyetlen otthonnal rendelkeznek, hol betegség, vagy szabadság idejére meghúzhatják magukat. Ez az otthon, az u. n. „Csendőr-Otthon” 1924-ben nyílt meg, ugyancsak Rakovszky Iván belügyministersége alatt Hévízfürdőn.

A „Csendőr-Otthon” ismertetése így szól:

„. . . Az otthon a hévízi tó partján, árnyas parkban fekszik. Három épületből áll, úgy mint a tisztí és altisztí pavillon és az étkezde épülete. Az otthon rendeltetése: az izom és izületi csúzban, idegzsárában, kezdődő hátgerincsorvadásban és egyéb organikus idegbetegségekben, továbbá a mozgási szerveknek baleset, vagy egyéb sérülés következtében megbetegedett csendőröknek gyógykezelése; a kimerült, legyöngült, pihenésre szoruló csendőröknek üdültetése. A hévízi „Csendőr-Otthon” a fürdőidény kezdetétől, vagyis körülbelül minden év május 15-tel szeptember végéig van nyitva. A fürdőidény öt gyógyidőszakra oszlik. I. gyógyidőszak: május 15-től június 7-ig. II. gyógyidőszak június 10-től július 2-ig. III. gyógyidőszak július 5-től július 28-ig. IV. gyógyidőszak július 31-től augusztus 23-ig. V. gyógyidőszak augusztus 26-tól szeptember 20-ig. A csendőrotthonba a beutalásokat a csendőrség felügyelőjének javaslata alapján a belügyminiszter engedélyezi. A csendőrotthonba beutalhatók: a) elsősorban a tényleges állományú csendőrök és családi pótlékra igényjogosult családtagjaik; b) másodsorban nyugállományú, vagy átmeneti viszonyba helyezett csendőrök és családi pótlékra igényjogosult családtagjaik; c) végül, amennyiben még férőhely van, honvédségi állományúak. A Csendőr-Otthonban minden egyes gyógyidőszakban egyszerre legfeljebb 12 tiszt, ezek közül 4 családost, azonkívül 30 csendőr, közöttük 3 családost helyezhetők el. A beutaltakat 2, 3, vagy többágyas szobákban helyezik el. A beutaltak által fizetendő gyógyfürdő- és ételmezési költségek összegét esetről-esetre a belügyminiszter állapítja meg. A Csendőr-Otthon gazdálkodását egy, a belügyminiszter által vezényelt csendőr-gazdászati tiszt vezeti.”

Scitovszky Béla belügyminiszter e¹ határozta, hogy a csendőrség és rendőrség jóléti intézményeit fejleszteni fogja. Amint látható, itt úgyszólván nem is fejlesztésről van szó, hanem arról, hogy a rendőrség és csendőrség jóléti intézményeit meg kell teremteni. Az állami

filantrópia fontos és égető feladatai és a költségvetés teteit ezekben a vonatkozásokban nyugodtan emelheti fel a belügyminiszter. Senki ez ellen kifogást emelni nem fog.

KIVÁNDORLÁS ÉS VISSZAVÁNDORLÁS

A háború előtt nem volt intézmény Magyarországon, mely különösebb gondot fordított volna a kivándorlók védelmére. Igaz ugyan, hogy a régi, boldog, nagy Magyarországon arra talán nem is volt olyan nagy szükség, mert hiszen a kivándorlás lebonyolítása sokkal könnyebb volt, mint ma. Az a felvidéki magyar, aki békeidőben kivándorolt Amerikába, aligha veszett el odakint, meg voltak a módjai és lehetőségei annak, hogy a kivándorló elhelyezkedést találjon. Ma más a helyzet. A nehéz viszonyok döbbenetesen kétségbeesztővé tették a kivándorlók sorsát. Hihetetlen nyomorúság, emberfeletti nehézségek fogadják a magyar kivándorlókat csaknem mindenütt, az elhelyezkedési lehetőség a minimumra csökkent. Ha Délamerikába vándorol ki az elkeseredett és munkátlan magyar, ott áll a nagy emberrengetegben tanácstalanul, pusztulásra ítélve, ha valaki segítő kézzel hóna alá nem nyúl és legalább addig nem támogatja, míg sikerül neki egy bánya mélyébe lejutni.

1921-ben létesült az első kivándorlási intézményünk Magyarországon, mely hivatva volt megszervezni a kivándorlást. Ez nem azt jelenti, hogy ez az intézmény elősegítette a kivándorlást és megkönnyítette annak lehetőségeit, hanem csupán azt, hogy bizonyos szervezettel folyik ettől az időponttól kezdve Magyarországból azoknak kivándorlása, kik itthon megélni nem tudnak és akik elindulnak külföldre szerencsét próbálni.

BUDAPESTI VÉDŐ IRODA

1921-ben megalakult a Kivándorlási Tanács és a belügyi kormány kezdeményezésére „Magyar Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda” létesült altruisztikus alapon.

A Budapesten lévő Védő Iroda, eltekintve az európai kikötőkben lévő kivándorlási szállóktól és otthonoktól, jóformán az egyedüli egész Európában, amely maga Kivándorlási Szállót tart fenn. Amint ismeretes, ez a ki- és visszavándorló magyarok, valamint a Magyarországon keresztül továbbított idegen állampolgárságú kivándorlók elszállásolására szolgál, nemek szerint elkülönített közös hálótermekkel, szállodaszerű különszobákkal, fürdő- és mosdószobákkal. Egyébként a szállodában olcsón étkezni is lehet. Ez a Védő Iroda, mint ismeretes, tájékoztatja a ki- és visszavándorlókat az utazási módokról, a külállamok bevándorlási és letelepedési szabályairól, azok kulturális, gazdasági és egészségügyi viszonyairól. Eljár csekély díjazás mellett a ki- és visszavándorlók felkérésére azok családi vagyoni jogi, stb. ügyeiben és bármely ügyben tanácsot is ad az érdeklődőknek. Ennek az intézménynek a felállítása, mint köztudomású, külföldön is mindenütt tetszést, nagy népszerűséget, működése pedig elismerést váltott ki a magyar kivándorlási politika intézőivel szemben. A ki- és visszavándorlók érdekeinek védelme szempontjából azzal egyetértőleg működik a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége, amely a Védő Irodában kirendeltséget is tart fenn, azonkívül a pályaudvarokon missziót teljesít.

A Védő Iroda Winnipegben (Canadában) egy kirendeltséget is állított fel, amely szintén szép eredménnyel működött, most a közelmúltban azonban működését a külügyminiszter felkérésére beszüntette, mivel Winnipegben m. kir. konzulátust állítottak fel.

ALFÖLDI MAGYAR HÁZAK

A belügyminiszterek arra törekedtek, hogy külföldön, ahol nagyszámú magyar él, a magyarság összetartására, a magyar nemzeti eszme istápolására Magyar Házak építtessenek és ott az egyesületekbe tömörített magyarok egymással érintkezhessenek.

Most nyert teljesen befejezést a Párisi Magyar Háznak építése, melyben a Párisi Magyar Egyesület nyer elhelyezést, könyvtárral és megfelelő előadó-termekkel. Lesz a házban a magyarok részére orvosi rendelő is. A lelkészek részére a hitélet fejlesztésére megfelelő helyiségek állnak rendelkezésre. Ugyancsak a Házban nyer elhelyezést a magyar testgyakorlók köre, továbbá egy lelkész, segédorvosok és ápolónők részére lakhelyiségek, valamint átmeneti betegek részére betegszobák lesznek.

A belügyminiszter Buenos-Ayresben is szándékozott egy Magyar Házat felépíteni és e célra nagyobb pénzüsszeget utalt ki. A házat azonban még ezideig nem építették fel és egyelőre az ottani magyar egyesület bérházban nyert elhelyezést, mert csak egy-két évi bérlet után lehet megállapítani azt, hogy az ottani viszonyoknak megfelelőleg, milyen házat építenek fel. Ép így törekszik a belügyminiszter San-Paulóban Magyar Házat felépíteni.

A belügyminiszterek mintegy 23 európai és tengerentúli magyar egyesület részére különböző szépirodalmi és hasznos gazdasági tartalmú könyvtárakat küldöttek. A két legnagyobb, közel 2000 kötetre terjedő könyvtárat legutóbb Scitovszky Béla belügyminiszter küldötte az argentinai és brazilai magyaroknak.

A belügyminiszterek nagy mértékben támogatták a bevándorlási államokban levő magyar sajtót is, sőt ilyennek megalakítását anyagilag is előmozdították. Ugyancsak a magyar érzés fentartása és a magyarság összetartása céljából az egyes magyar külföldi egyesületeknek zászlókat, római katolikus magyar hitközségeknek pedig miseruhákat küldtek.

Argentínába és Braziliába, majd pedig a Párisi Magyar Ház részére orvosi rendelőik létesítése céljából Scitovszky Béla belügyminiszter egy-egy orvosi rendelő-felszerelést küldött.

Délamerikába, mint ismeretes, különösen a trianoni békeszerződés által elcsatolt területekről nagyszámban vándoroltak ki magyarok, akik ott a lehető legrosszabb viszonyok közé kerültek és nagy részük el is pusztult. Úgy ezeknek, mint a tőlünk már régebben kivándorolt magyaroknak egy helyre való telepítésére és megfelelő anyagi viszonyokhoz való juttatására törekedtek belügyi kormányaink.

Sikerült is Argentínában az egyik vasúti társaság segélyével Leguizamon mellett St.-Juan-kolónián 39 családot, kb. 280 lélekkel letelepíteni. Ezek a kolónisták 230 magyar holdnyi területet kaptak egyenként és azon leginkább kukoricát ültettek el és terméseik nagyon sikerültek. Ez a telepítés, bár csak egy éve történt, mégis nagy sikerrel járt és az argentinai lapok is nagy cikkekben emlékeztek meg róla.

A belügyminiszterek a hercegprímással és az egyes protestáns egyházakkal is tárgyalást folytattak magyar papoknak a külföldön élő magyarok részére való kiküldése céljából. Ennek folytán azután az illetékes egyházi hatóságok több magyar papot is küldtek ki.

A kivándorlási intézmények megszervezésével egyidejűleg létesítette a belügyi kormányzat az u. n. „Kivándorlási Alapot”. Ez az alap azóta rendszeresen szerepel a magyar állami költségvetésben. Annak idején a Kivándorlási Alapnak a devalvációtól való megmentése érdekében a belügyi kormány az Alapnak pénzéből bérházakat vásárolt. Így felépített a belügyminisztérium egy bérpalotát, melyben 5 családi lakás és 30 garconlakás van a belügyi tisztviselők részére. Általában a Kivándorlási Alap házaiban a belügyminisztérium tisztviselői kaptak legnagyobb részben lakást. A Kivándorlási Alap megvette ezenkívül Deák Fe-

renc kehidai birtokát is, melyet később a földművelésügyi minisztérium vett át. Az Alap vagyona ily módon gyümölcsözők és növekszik is, lehetővé válik tehát számára az, hogy a kivándorlók védelméről egyre szélesebb keretek között gondoskodjék.

Más a helyzet a visszavándorlásnál. Ebben a tekintetben még csak a kezdet kezdetén vagyunk. A Kivándorlók Háza ideiglenesen hajlékot ad ugyan azoknak, akik külföldi bolyongásaik után hazatérnek, olyan intézményünk azonban, mely a visszavándorlók elhelyezéséről gondoskodnék, vagy itthon juttatná megfelelő megélhetéshez a vissza vándorlókat, sajnos, ezigyszerint még nincs.

A PROSTITÚCIÓ

A prostitúcióról és annak szabályozásáról egész könyvtárakat írtak össze a szociológusok, filozófusok és jogászok. Mindenki természetesen a saját szakmája szempontjából foglalkozott a kérdéssel. Tény az, hogy a prostitúció szabályozása, de főleg ezeknek a szabályoknak végrehajtása egyike a legnehezebb és legkényesebb feladatoknak. A közigazgatás hatáskörébe tartozó kérdések között alig van egy is, amely olyan múltra tekinthetne vissza, mint a prostitúció szabályozása.

Közigazgatás és embervédelem itt kapcsolódnak a legjobban össze. A valóban emberi közigazgatás meg tudja találni a módokat és eszközöket a prostitúció helyes szabályozására és a prostitúció martalékává vált szerencsétlen teremtéseknek megfelelő védelmére. A közigazgatásnak talán ez az egyetlen részlete, mely a legnagyobb mértékben állhat a filantropia szolgálatába.

A prostitúció történetéből tudjuk, hogy már az ókorban igyekeztek szabályozni a prostitúciót, sőt bibliai adatok szerint Mózes is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ámde a prostitúciót szabályoznia nem sikerült Mózesnek épúgy, mint napjainkig úgyszólván senkinek sem. Vannak felfogások, melyek szerint a prostitúció szabályozása leküzdhetetlen akadályokba ütközik, sőt teljesen lehetetlen kielégítő megoldást találni. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a prostitúcióval járó súlyosabb és kirívóbb bajok enyhíthessenek és maga a prostitúció a megfelelő mederbe tereltessek.

Három szempontot kell szem előtt tartani a prostitúció szabályozásánál: a közegészségügyi, közrendészeti és nővédelmi szempontokat. Ezeknek a szempontoknak a teljes összeegyeztetése azonban alig lehetséges és ez az akadálya a kérdés tökéletes megoldásának.

A közegészség érdeke azt kívánja, hogy mindazok, kik prostituáltak, megfelelő orvosi felügyelet alá kerüljenek. Túlnagy szigort tehát – ezt a célt tartva szem előtt – az illetékes hatóság nem alkalmazhat a felügyelet alatt állókkal szemben, különben elriasztja őket a felügyelet alól és távortartja attól az egyébként odavalókat. A közrendészeti szempontok viszont teljes szigorúságot követelnek, hogy a társadalom megkíméltesse a prostitúciós élet legkellemetlenebb nyilvánosságától.

Annak ellenére, hogy e kérdés szabályozásának az egész társadalom igen nagy fontosságot tulajdonít, a művelt világ társadalma két hatalmas táborra oszlik ama kérdést illetően: van-e szükség egyáltalában a prostitúció szabályozására, vagy sem. Azoknak a táborra, akik szerint arra semmi szükség nincs, állandóan növekszik. Ezek az úgynevezett abolitionisták. Anglia, Dánia, Északamerikai Egyesült-Államok, Svájc, Norvégia, Svédország, Hollandia, Németország, Cseh-Szlovákia, Bulgária és Jugoszlávia ma már a legridegebb abolitionista álláspontot foglalják el. A reglementáció megszüntetésére irányuló mozgalom nálunk is megindult már és nemcsak a feministák és a különböző nőegyesületek, de a fér-

fiak táborából is mindinkább több hívet hódít ez a gondolat. Szinte jelszóvá válik már: nem kell szabályozni a prostitúciót. A lényeg azonban nem az abolíció és a reglementáció jelszaván nyugszik, hanem azon, hogy a fentebb említett vezérelvek milyen mértékben érvényesülnek.

Magyarországon 1927 március 17-ike előtt minden törvényhatóság területén a magalkotta szabályrendelettel volt a prostitúció szabályozva. A legtöbb szabályrendelet elavult és nagyon sok kívánnivalót hagyott fenn. Nagyon is elérkezett már az ideje annak, hogy a belügyminiszteri 129.835/XIII. 1913. sz. körrendeletben kilátásba helyezett, a mai kor követelményeinek megfelelő kormányhatósági szabályozás megtörténjék.

Ez a nagyjelentőségű esemény 1927. évi március haváig várattott magára.

1927. évi március 17-én lépett életbe a 160.100/926. B. M. sz. körrendelet, mely a prostitúció szabályozását illetően nagy haladást jelent. A törvényhatósági szabályrendeletek nagy többsége alig nyújtott védelmet a prostituált nőnek. Ezek legfontosabb intézkedése a kéj nők orvosi ellenőrzése volt. Ha voltak is itt-ott e nők érdekeit szolgáló rendelkezések, azok rendszerint papíron maradtak és tekintve, hogy az 1908: XXXVI. t.-c. 43-47. szakaszainak életbelépéséig hazánkban a nőekkel való üzérkedés (kerítés) nem volt büntetendő cselekmény, a szerencsétlen páriák teljesen ki voltak szolgáltatva a bordélyosok galázatos üzelmeinek.

Scitovszky Béla belügyminiszter erőteljes kézzel nyúlt hozzá ehhez a kérdéshez. Elvitathatatlan érdeme, hogy a prostitúció kérdését, évtizedes mulasztásokat pótolva, a kor követelményeinek megfelelően, az adott lehetőségek keretein belül, gyökeresen szabályozta. Más kérdés, hogy ez a szabályozás megtermi-e a maga gyümölcsét, hogy a prostitúció természetrajza nem fog-e rációfolni a belügyminiszteri rendelkezésekre, nem fogja-e a prostitúció évszázados mivolta megghiúsítani azokat a törekvéseket, melyek „szabályozására” irányulnak?

A régi belügyminiszterek maguk is tudatában voltak annak, hogy ezen a téren tenni kell valamit, azonban a törvényhatóságok féltékenyen óvták a maguk hatáskörét és az autonómiába való beavatkozásnak tekintették volna, ha a prostitúcióhoz valaki hozzányúlt volna. A törvényhatóság nem adta ki a kezéből a prostitúciót és ezért a belügyi kormány nem is foglalkozott a kérdéssel.

1913-ban a „Magyar Egyesület Leánykereskedés Ellen” előterjesztést tett a nyilvános-házak megrendszabályozására, rámutatva arra, hogy a nyilvánosháztulajdonosok kapzsiságával szemben a hatóságok nem tudják, vagy nem akarják megvédeni a kéjnők egyéni szabadságát és szabad költözködési jogát. Akkor adta ki a belügyi kormány a 120.835/1913. számú rendeletet, melynek, sajnos, szankciója nem volt.

A rendelet legfontosabb pontja így szólt:

„Múlhatatlan szükségét látom annak, hogy a bordélyügy a mai kor követelményeinek megfelelően kormányhatósági szabályozást nyerjen.”

Egyetlen törvényhatóság sem tett e rendelkezés ellen észrevételt, egy sem látta e rendelkezésben autonómiája sérelmét. Megszűnt tehát a legfőbb aggály, mégis további 14 esztendőre volt szükség, míg a jelenlegi belügyi kormány 160.100/1926. B. M. sz. alatti rendelettel megvalósította az 1913-ban beigért kormányhatósági szabályozást.

Ez a körrendelet gyökeresen szabályozza a prostitúció kérdését. E rendelet 28. szakasza 1928. évi május 1-től kezdődően az összes nyilvános házakat megszüntette és ezzel eltüntette, az u. n. fehérrabszolgaság utolsó nyomait is Magyarországon.

A rendelet alapmotívumát jellemzik bevezetősorai, melyek így szólnak: „E ren-

delet célja az, hogy főképpen a nővédelem nemes szempontjai, a lehetőség keretei között, minél jobban érvényesíthetők legyenek.”

Ez a szándék végigvonul az egész rendeleten. Akár a kéjnök albérlésben lakásának módozatairól, akár magán- vagy nyilvános találkahelyekről, akár a kéjnötelepekről intézkedik, hathatósan gondoskodik a kéjnök egyéni szabadságának védelméről, kizsákmányolásuk megakadályozásáról. E rendelet ugyanis a bordélyházak megszüntetése helyett a nyilvános- és magán-találkahelyeket létesíti, de oly szigorú feltételekhez köti az engedély megadását, hogy azok a prostituált nők kizsákmányolásának még a legkisebb lehetőségét is kizárják. Ennél fogva nemcsak az orvosi vizsgálatoknál, de egyébként is (pl. a kéjnök lakásánál, nemi betegségekről való tájékoztatás elrendelésénél, stb.) szigorúan érvényesíti a rendelet a közegészségügyi szempontot, sőt a titkos kéjelgéssel kapcsolatban a rendelet a kéjelgésen ért férfi egészségi állapotának megvizsgálását és szükség esetén kórházba való utalását is lehetővé teszi. Ez újítás nálunk, amit a külföldi államokban is kedvezően fogadtak. 1928-ban pl. 526 esetben volt ilyen okból titkos kéjelgésen ért férfinél rendőrhatalmi intézkedésre szükség.

A filantrópiával kapcsolatban meg kell emlékezni még a nő- és gyermekkereskedésről is, melyet a kormány nemzetközi egyezményben is vállalt kötelezettségének megfelelően az „Erkölcserendészeti Központi Hatóság” (Belügyminisztérium, VIII. osztály) útján fogatosít. A központi hatóság ebben a nagyjelentőségű munkában különösen a pályaudvari misszió fentartására „Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen” című egyület, az ezzel karöltve működő Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségét és a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetségét vonja be. Ezek az egyesületek az Erkölcserendészet. Központi Hatóság irányítása alatt igen hasznos nő- és erkölcsvédelmi működést fejtenek ki.

Csak néhány szóval említjük meg a közerkölcserendészet védelméről szóló 151.000–1927. sz. belügyminiszteri rendeletet. A belügyi kormányt ennek a rendeletnek megalkotásánál az az intenció vezette, hogy a nők és gyermekek erkölcsének védelmére szükség van ezekre a rendelkezésekre. Nagy vita folyt ennek a rendeletnek kiadásánál, ismeretesek azok a szempontok, melyek a belügyi kormányt vezették, ismeretesek azok az ellenérvék, melyek az erkölcsvédelmi rendelet kiadásakor elhangzottak. Tény az, hogy a nővédelem szempontjából ezek a legújabb rendelkezések szükségesek és hatásosak voltak. A nőknek az utcán való megtámadása és brutalizálása, az utcai káromkodások elharapódzása védelmet követelt. Ezzel egyidejűen más hasonló kérdéseket is szabályozott a belügyi kormány és ez együttvéve alkotja az u. n. „erkölcsvédelmi rendeletet”.

AZ ÖNGYILKOSVÉDELEM

Az öngyilkosságok félelmetes megszorodása, amely általános tünet egész nyugaton, de különösen hazánkban, már évek óta aggasztotta társadalmunkat és hamarosan reáirányította a kormányzat figyelmét is e nagy problémára.

A belügyi kormány egy ankét után, amelyen az illetékes társadalmi és állami szervek a kérdéshez hozzászóltak, 1928 május 4-én kiadta a 253.000.–1928 B. M. sz. rendeletet az életuntak megmentéséről és védelméről. A rendelet tág keretekben megszabja az emberi élet védelmét szolgáló rendelkezéseket, amelyeknek célja az öngyilkosságok lehető megakadályozása, az életuntak megmentése, elsősegélyben részesítése, lelki egyensúlyuk visszaállítása és az öngyilkosságot előidéző okok lehető elhárításával megelőzése és megakadályozása az öngyilkossági kísérlet megismétlődésének. Az életuntak védelmével kapcsolatos rendészeti teen-

dőket a rendőrhatalóságokra bízta, sőt nagyvárosokban, tehát elsősorban a fővárosban, külön osztály felállítására ad utasítást. A rendőrhatalóság feladatává teszi az életmentést, az öngyilkosság valamennyi ténykörülményeinek lenyomozását, a kapcsolatos igazgatási és orvosrendőri intézkedéseket és a megmentett egyéneknek a további veszélyektől távoltartását, a társhatalóságok, intézmények és helyi társadalmi szervezetek útján. A rendelet ezenkívül előírja pontos statisztikai nyilvántartás vezetését és szabályozza a társadalmi intézmények által létesített Életvédelmi Otthonokat, majd az egészségügyi szolgálatot.

Az államrendőrség budapesti főkapitánysága e rendeletnek megfelelően egy külön osztály, úgynevezett Életvédelmi Osztály létesítését határozta el, mely külső és belső megszervezése, a megfelelő társadalmi és társhatalóságokkal keresett kapcsolatok kiépítése után, 1928 július 5-én megkezdte működését. Az osztály 3 fogalmazási, 1 segédhivatali tisztviselővel és 4 detektívvel indult nehezen a töretlen és nehéz útnak. Az öngyilkossági esetek száma a megindulás hónapjában félelmetesen nagy, a gazdasági és erkölcsi viszonyok leromlása következtében, sőt emelkedő tendenciát mutat (296 eset), mert az Osztályt a kezdő nehézségek inkább a figyelő szerepére szorítják. A második hónapban már sikerült gátat emelni a nagy áradatnak (191 eset) és a további hónapok szervezett munkája 50, sőt 60%-kal javítja meg az eredeti statisztikát (120, sőt 112 eset).

A védelem szisztematikus megszervezése az, ami gátat vetett ennek a súlyos társadalmi epidémiának. A rendelkezés konstrukciójának egyik legfőbb előnye, hogy nem gyenge társadalmi szervre, hanem az öngyilkossági eseteknél amúgy is, a közigazgatási, rendőri, illetve bűnügyi nyomozó tevékenységet végző rendőrhatalóságokra bízta az irányítás és felügyelet feladatát, mely közvetlenül kapja kezébe az élet szerencsétlenjeit és megvan az eredményes működéshez annyira szükséges tekintélye, összeköttetése, kiépített szervezete, fűrgesége. Nehéz lett volna minden részletre kiterjedő, minden kérdést felölelő önálló intézményt szervezni a probléma megoldására fordítható oly kevés anyagi áldozattal.

És különben is a legfőbb érv, melyet ennek az öngyilkosvédelmi rendeletnek a kiadásakor felhoztak, az volt, hogy az öngyilkossági epidémiát nem rendeletekkel lehet enyhíteni, hanem szociális intézkedésekkel és az általános gazdasági helyzet enyhítésével. Az öngyilkossági járvány ugyanis szoros összefüggésben van a gazdasági helyzettel. Mindaddig, míg a gazdasági nyomorúság oly hihetetlen mértékben nehezedik a társadalomra, mint manapság, nem lehet remélni a kedélyek megnyugvását. Tény azonban, hogy a belügyminiszter rendelete technikailag megnehezítette az öngyilkosságok elkövetését, mert a dunai rendőr-motorcsónakok a hidak környékén kimentik a vízbeugrókat, mérgek kiszolgáltatását rendkívül megnehezítették, marólóg sem igen kapható, fegyver árusítása is tilos, úgy hogy alig egy-két öngyilkossági mód maradt a szerencsétlen életuntak számára.

A rendőrség Életvédelmi Osztályának működése kettős, bár egy irányú:

- a) az életuntakkal (öngyilkosságot már megkísérelt egyénnel) való foglalkozás és
- b) preventív (az öngyilkosság felé hajló egyénnel szemben) működés.

Ez utóbbi feladatot félve vállalta az Életvédelmi Osztály, mert előre látta, hogy szegényüggel foglalkozó hivatallá lesz, de kellett vállalnia a siker érdekében, mert az itt folytatott intenzív munka csökkenti valóban az öngyilkossági esetek számát.

Az osztály elve kell, hogy legyen minden problémával foglalkozni, amelyből öngyilkosság sarjadhat. Ezért az első feladat türelemmel és szeretettel meghallgatni az életuntat, mert csak így juthatunk el a bajnak kútforrásához, s ha megtaláltuk a lappangó bajt, ha kibogoztuk a sokszor nehéz problémát, akkor tárul elénk az öngyilkosság igazi oka. Az ok megszüntetésével pedig megmentettük az életuntat is. Nem lehet tehát sablonos felsorolását adni

az Életvédelmi Osztály munkájának. Az élet kaleidoszkópjában ezer és ezer eset mind más változatot mutat és mindegyik más-más megoldást is követel.

A gyakorlati intézményes védelem így alakul:

Az öngyilkosság lehető megakadályozása egy figyelmeztető telefonjelentésre, levélre, panaszra, a Dunába ugrottaknak a Dunai Életmentő Őrség által való kimentése. A mentők első segélyben részesítik az életuntat és kórházba szállítják. Az Életvédelmi Osztály egyik tisztviselője kihallgatja, a beosztott detektív a szükséges nyomozást foganatosítja, mire az Osztály megpróbálja az öngyilkosságot előidéző okot elhárítani. Ha az öngyilkosságnak gazdasági okai vannak, pénzzel, ruhával, cipővel, állásbajuttatással segíti, a hontalant az Életvédelmi Otthonba utalja. Ha beteg, kórházba, ha elmebeteg az életunt, elmeegógyintézetbe kerül, a könnyebb természetű idegzavarban szenvedő egyént az osztálynak ügyszere-
tetből felajánlkozó idegorvoshoz küldi, míg a peres megoldást igénylő, jogi problémákkal oda forduló egyéneket, az ilyen ügyeket szívességből vállaló ügyvédhez utasítja. A szerelem, a családi perpatvar lelki sérültjeit lebeszéléssel, tanácsadással, az érdekelt felek bevonásával megtartott tárgyalásával igyekszik megnyugtatni.

A statisztikai adatok pontos feljegyzése egyik legfontosabb munkája a hivatalnak, mert a számok erejével ez tárja fel a mindenkori bajokat és mutatja meg az orvoslás útját.

Az orvosi vizsgálatokat a rendőrfőorvosi hivatal látja el.

Életvédelmi Otthonul a „Magyar Egyesület Leánykereskedelem Ellen” által felajánlott Otthon szolgál a nők számára, míg a férfiaknak az V. kerületi Népházban béreltek öt állandó helyet, ahol a beutaltak teljes ellátásban részesülnek.

A szociális részt is az Osztály vállalta, mert 100 társadalmi szervvel kerestek, de csak néhányval találták meg eddig az ehhez szükséges kapcsolatot. Mégis sikerült a nyilvánosság-
nak tudomást szereznie arról, hogy van egy intézmény, ahová nem hiába fordulnak segít-
ségért az emberek. Van egy munkát szerző patronessz, aki kizárólag ezzel foglalkozik.

A rendelet által meghatározott kereteknek tartalmat a gyakorlati élet útmutatásai alapján folytatott szervezett munka ad. Támogatni kell az életuntat mindenképpen átmeneti-
leg, míg a maga lábán járni nem tud. Ha ez megtörténik, gyámolításra többé nem szorul,
vissza lehet bocsátani az életbe, ahol újra ellen tud állni az élet küzdelmes nehézségeinek.

Az 1928. évi csonkaévben (július 5-től) 1097 életunttal és 665 preventív esettel foglal-
kozott az Életvédelmi Osztály. Állást szerzett 414 esetben, segílyt nyújtott 380 esetben,
125 egyént utalt az Életvédelmi Otthonokba, 86-ot kórházba, 33-at elmeegógyintézetbe,
míg lebeszéléssel, tanácsadással, jogsegéllyel és egyéb módon 736 egyénen segített, a
halálozási arányszámot 33%-ról 19%-ra lenyomta.

Vidéken az életuntak védelmének szervezése szintén folyamatban van.

Jelentős eseménye az öngyilkosságot megkísérlők védelmének a vízből-mentés meg-
szervezése, amelyet a 155.600–1926. B. E. számú rendelet szabályoz. A mentés a rendő-
hatóságok és közbiztonsági szervek útján történik, a társadalmi szervezetek bevonásával.
Az önkormányzati testületek pedig mentőállomások létesítése és fentartása tekintetében
vesznek részt a közérdekű munkában. Mint Budapesten, úgy minden nagyobb vidéki város-
ban, a szervezés szépen halad, s jó eredményeket mutat. Budapesten körülbelül évi 95%-os
kedvező eredménnyel működik a szervezet. Előkészítés alatt áll a balatoni vízből-mentés
külön megszervezése is.

A RENDŐRSÉGI GYERMEKVÉDELEM ÉS A RENDŐRI GYERMEKBÍRÓSÁG

ÍRTA: GEGUS DÁNIEL NY. FŐKAPITÁNYHELYETTES

A magyar gyermekvédelem forrása a Széll Kálmán-féle két törvény, az 1901: VIII. és a XXI. t.-cikk. Addig kifejezett, vagyis tételes védelme sem az elhagyott, sem a züllés veszélyének kitett vagy bűnbeesett fiataikorúaknak nem volt. Itt-ott voltak intézkedések, amelyek különleges elbánást írtak elő a fiataikorúakra, így különösen a büntetőtörvénykönyvben (1878: V. t.-c.) találunk több értékes intézkedést (beszámíthatóság, ítéletvégrehajtás stb.) de kimondottan a fiataikorúak védelme hiányzott. Széll Kálmán volt az, aki a nyugatról felénk áradó friss és modern eszmék megérzése és megértése folytán tételes intézménnyé teszi a magyar gyermekvédelmet, amikor törvényben kimondja, hogy Magyarországon minden elhagyott gyermeknek joga van arra, hogy az állam eltartsa és felnevelje; ennek a jognak biztosítása az állam kötelessége. Felállítja a gyermekmenhelyeket. Szép, modern intézmények ezek, amelyek csakhamar megtelnek az ország elhagyott, árva gyermekeivel, akik mellé az elveszett szülők helyett gondos szülőként oda áll az állam s igyekszik őket a jövőnek megmenteni. A prevenció felséges gondolata nyilatkozik itt meg, mert ha az állam nem nyújtaná a kezét ezek után a szülői gondozás nélkül maradt gyermekek után, azoknak a züllés lett volna osztályrészük s elvesztek volna az országra nézve.

Széll Kálmán után 1907-ben az akkori belügyminiszter, Andrássy Gyula gróf lép fel egy rendelettel, amellyel gondoskodni kíván a már züllésnek indult fiataikorúak megmentéséről is, miután eleddig igazságügyi gondoskodás ezen a téren nincsen. Egy 60.000. számú viselő rendelet kötelezi a menhelyeket, hogy adjanak helyet a züllésnek indult és a züllés veszélyének kitett fiataikorúaknak is s ettől az időtől kezdve a menhelyeken egy elkülönített csoport fiataikorút találunk, akikre úgy mutatnak rá, hogy: „a hatvanezresek”. Ezek az Andrássy-féle rendelettel odadirigált züllésnek indult fiataikorúak, akik mindaddig ott maradnak, amíg az 1910. évben életbe lépett büntetőnovella más elhelyezésükről nem gondoskodik. Ennek a törvénynek a második része ugyanis a bűnbeesett fiataikorúakkal foglalkozik.

A büntetőnovella meglehetősen nagy szerepet szán és ad a rendőrségnek a fiataikorúak védelmében. Természetes, hogy erre a feladatra a rendőrségnek is el kell készülnie és berendezkednie. Főkapitányi rendelet jelenik meg már 1907-ben, amely a bűnügyi osztályban és a kerületi kapitányságokon szabályozza a bűnbeesett fiataikorúakkal való elbánást. Így elrendeli, hogy a fiataikorúak ügyeit soronkívül kell elintézni, az aktákon feltűnően jelezni, hogy fiataikorúról van szó; a fiataikorút nem szabad felnőttekkel együtt tartani, kísérésükre polgári ruhás egyént kell alkalmazni, stb. Ugyancsak ez a rendelet létesíti a pártfogó tisztviselői intézményt s már ebben az évben megjelenik a bűnügyi osztályban egy férfi és egy női pártfogó tisztviselő, akik a bűnügyi osztály fiataikorúak referensével érintkezésbe lépnek s megkezdik ott működésüket. Ez a két első pártfogó tisztviselő: Kádár László Levente és Majdan Klaudia.

Mindezek az intézkedések Boda Dezső dr. főkapitánysága idejében történnek, aki nagy megértéssel kezeli a fiataikorúak ügyeit s ebben a munkában segítségére van dr. Pekáry Ferenc akkori főkapitányhelyettes, aki meg egész tudásával és meleg lelkiületével áll a rendőri

gyermekvédelem szolgálatába. Megjelenik 1908. év június 16-án a 6172/1908. fk. számú főkapitányi rendelet, amely megszervezi és életbe lépteti a külön kihágási bíróságot a fiatalokúak kihágási ügyeiben. Ez a delegált kihágási bíróság adja alapját a későbbben nagy fejlődésnek indult rendőri gyermekbíróságnak és az egész rendőri gyermekvédelemnek.

A főkapitányi rendelet a fiatalokúak kihágási bíróságául delegálja a Szerb-utcában lévő Dunai kapitányságot. Első vezetője Tóth Mihály rendőrtanácsos, helyettese dr. Doming Henrik s ezek mellett ott működik még dr. Radák György és dr. Gulovics Andor. A bíróság igazi megalkotója dr. Doming, aki Pekáry Ferenc tanítványa és hűséges munkatársa. Ő az, aki a centralizált kihágási bíróságot megszervezi, tőle származnak a ma is használatban lévő technikai berendezések s a szellemi lendületet is ő adja meg az új intézménynek. Eleinte ez a bíróság nem más, mint a fiatalokúak által elkövetett kihágások felett ítélező kihágási bíróság, intézkedése alá tartozik azonban még akkor a csavargás, koldulás és titkos kéjelgés is, azért működési köre meglehetősen nagy. Berendezkedése alig van s így igazi gyermekvédelmi működést alig tud kifejteni.

A Dunai kapitányság vezetésében Tóth Mihály tanácsost 1912. évben felváltja Gegus Dániel tanácsos, aki eddig bent a bűnügyi osztályban néhány év óta a fiatalokúak bűnügyeinek vezetője. Ezt a vezetőt dr. Boda főkapitány jelöli ki azzal az utasítással, hogy tőle ennek a nagyjelentőségű intézménynek a kifejlesztését várja. Az új vezető ehhez képest igyekszik megvetni alapját egy nagyobb berendezkedésnek, amelynek egyik formája a bíróság mellé rendszeresített patronázsintézmény megszervezése. Összeköttetésbe lép a különféle társadalmi gyermekvédelmi intézményekkel és sikerült neki a Szociális Missiótársulat közreműködését megnyernie a patronázs-intézménynek. Ezek a nagyon derék, lelkes, kékfátyolos hölgyek a rendelkezésükre adott helyiségben rendes és állandó patronázs szolgálatot végeznek, nyilvántartást vezetnek, résztvesznek a tárgyalásokon, környezettanulmányokat készítenek s nagy lelkiismeretességgel járnak el a fiatalokú leánygyermek elhelyezése és felügyelete körül. A rendőri gyermekbíróságnál működik ekkor Barna Béla, dr. Gulovics Andor és Szimon István, akik a vezetőnek megértő munkatársai. Nagy előrehaladást jelent a fiatalokúak védelmében az 1913. évi VII. törvénycikk, amely a fiatalokúak bíróságait állítja fel és a peres eljárást minden részben szabályozza. E törvény következtében a rendőri gyermekbíróság anyaga voltaképpen kevesbedik, mert jurisdikciója alól kiesnek a csavargást, koldulást és tiltott visszatérést elkövető fiatalokúak. Megmarad azonban ez a bíróság mégis az e kihágásokat elkövető fiatalokúak gyűjtőrezervoárjának, mert hiszen az utcán csavargó, kolduló, züllésnek indult, vagy bűnbeesett fiatalokú először a rendőrbé ütközik bele. A rendőr a fiatalokút először őrszobájára, azután a kerületi kapitányságra, majd onnan a rendőri gyermekbíróságra viszi, a bűnbeesett fiatalokút pedig a főkapitányság bűnügyi osztályára s csak mindezek után kerül az illetékes helyre, a fiatalokúak bírójá elé. Dacára tehát annak, hogy a most idézett törvény igyekszik utat keresni ahhoz, hogy a fiatalokú minél előbb illetékes bírójá elé jusson, ennek kivitele teljesen lehetetlen, mert erre berendezkedése a bíróságnak nincsen. Ilyenformán tehát nagy feladat hárul a rendőrségre a fiatalokúak védelménél, amelyet a rendőrség illetékes intézménye, a rendőri gyermekbíróság, a kezében lévő csekély eszközökkel, igyekezett minél jobban megoldani.

A Dunai kapitányság, illetve az ez időtől kezdve már köztudatba átment rendőri gyermekbíróság, intézkedéseiben a büntetőnovella és az 1913. évi VII. törvénycikk rendelkezései szerint jár el. Intézkedik a kihágásokat elkövető fiatalokúak felett s ugyancsak jurisdikciója alá tartozik teljes egészében a titkos kéjelgést elkövető fiatalokú leánygyermekről való intézkedés. Működését a novella szabja meg s ilyenformán intézkedései: dorgálás, próbára-

bocsátás, pénzbüntetés, elzárás és a javító nevelés indítványozása. A dorgálást és próbára bocsátást leginkább a titkos kéjelgést elkövető leánygyermekekre alkalmazza, akik mellé pártfogót rendel, elhelyezésükről gondoskodik s őket állandóan figyelemmel kíséri. Intézkedéseiben nagy segítségére volt a fiatalokúak bírairól szóló törvényben létesített pénzbüntetés alkalmazása és sikerrel használta és használja az iskolai fegyelem alá bocsátást is.

A rendőri gyermekbíróság igazi fejlődése 1918-ban vesz nagy lendületet, amikor vezetője még szélesebb körben fejleszti ki a patronázs-tevékenységet és lépéseket tesz a rendőri gyermekotthon fölállítására. Dr. Boda Dezsőt főkapitányi állásban követte dr. Sándor László, aki a gyermekbíróság vezetőjét, Gegus Dániel tanácsost, az egész rendőri gyermekvédelem előadójává is kinevezi. Ebben az időben vetődik fel a gyermekrendőrség gondolata, amely intézmény hatósági jelleggel ellátott, de a társadalomból toborzott férfiakat és nőket állítana be a rendőr helyett a gyermekvédelmi munkába. Dr. Sándor László nagyszabású ankétot tart ebben a kérdésben s kibocsát egy főkapitányi rendeletet, amely részletes és mindenre kiterjedő utasítást ad a rendőrség tagjainak, főleg a rendőröknek, a fiatalokúakkal való elbánást illetőleg. Ez a rendelet mindig klasszikus formája marad a rendőri gyermekvédelemnek s rajta kell felépülni előbb-utóbb a gyermekrendőrségnek és az átmeneti rendőri gyermekotthonnak.

A főkapitányi rendelet megérdemli, hogy itt megörökítsük:

„Addig is, – így kezdi a rendelet, – amíg a gyermekrendőrség átveszi a gyermekmentés preventív munkáját, szükségesnek tartom, hogy rámutassak arra a közreműködésre, amelyet az államrendőrség minden tagjától, de főleg a rendőröktől elvárok a gyermekvédelem terén.

Felügyelni kell, hogy:

1. Minden nagyobb téren, ahol a gyermekek játszanak, ez a játék nemes és tisztességes legyen s a felnőtteket ne zavarja;

2. ne játszanak együtt nagy korkülönbségű gyermekek s közülök eltávolítandók főleg az olyan romlottabb kamaszok, akiknek az otléte a többire káros hatású;

3. a serdültebb fiatalokúak viselkedését, főleg a kültelkeken, nagy figyelemmel kell részesíteni;

4. nem szabad megengedni, hogy akár gyermek, akár felnőtt, gyámoltalan gyermeket, tehetetlen öreget, vagy nyomorékot bántson, gúnyoljon;

5. nem szabad megengedni, hogy iskolából kijövő kisebb gyermeket nagyobbak bántalmazzanak;

6. káromkodó, piszkolódó, csúnya kifejezéseket használó gyermekeket nem kell túrni a többiek között, az ilyeneket figyelmeztetni, feljelenteni, esetleg a gyermekrendőrségnek kell átadni;

7. nem szabad megengedni olyan játékokat, amelyek káros szenvedélyből erednek: kártyázás, idegen területekre behatolás, állatkínzás, tolvaj bandák alapítása;

8. nem kell megengedni olyan játékot sem, amely egészségi veszedelmet rejt, vagy betegség terjesztője lehet;

9. minden csoportosulásból lehetőleg először a gyermekeket kell eltávolítani;

10. az utcán ácsorgó gyermekeket, különösen ha azok iskola- vagy óvodakötelesek, nem kell megtúrni. Ezeket vagy haza kell küldeni, vagy a legközelebbi napközi otthonnak, iskolának vagy gyermekvédő-helynek átadni;

11. kéregető gyermekkel ugyanígy kell eljárni, az ilyent legjobb, ha a rendőr a gyermekbíróságnak adja át;

12. árusítással foglalkozó gyermekeknél meg kell állapítani, iskolakötelesek-e, hol vették az árut, kinek viszik, pénzért árusítják-e? A megállapítás eredményéhez képest kell velük eljárni;

13. ha fizikai munkával túlterhelt gyermeket lát vagy talál a rendőr, a munkaadót felelősségre kell vonni, figyelmeztetni, esetleg feljelenteni;

14. gyalázkodó, erkölcstelen beszédű, káromkodó felnőttet a rendőr mindig figyelmeztessen, s ha gyerek van közelben, akkor azt távolítsa el;

15. részeg ember közelében nem szabad gyermeket megtűrni;

16. kávéházban, korcsmában, mulatóhelyeken gyermeket nem szabad megtűrni;

17. tiszteletlenül, vagy féktelenül viselkedő gyermeket a rendőr mindig figyelmeztessen, komolyabb esetben adja át a gyermekbíróságnak;

18. nagy gondot kell fordítani a trafik, kép-, papírkereskedő- s egyéb olyan kirakatokra, amelyekben szeméremsertő képeket szoktak elhelyezni.

Minden közbelépésnek inkább apai szeretettől áthatottnak, emberi érzéstől sugalmazottnak kell lenni, amelynek komolyságát, súlyát egyébként is megadja már maga a közbelépő rendőr állása, minősége és fellépése.”

Ebben az időben az Otthon felállítására is történik kísérlet. Dr. Sándor főkapitány rendelkezésére adja a gyermekbíróság vezetőjének a Hermína-úton lévő rendőrlovasági laktanya épületének első emeletét, ahol megtörténik az átmeneti otthon berendezése. Közben 1918. október hónapban kitört a forradalom, a rendőri gyermekvédelmet nagy megértéssel művelő főkapitányt elcsapja, a forradalmi főkapitány visszaveszi a fiatalkorúaktól a berendezett laktanyai otthont. A gyermekbíróság vezetője még próbálkozik a forradalom után is, hogy épülethez jusson az Otthon; ez részben sikerül is, de amikor kiüt a proletárdiktatúra, ismét fölborult minden.

A következő évben, amikor az ország rendje helyreáll, 1920-ban ismét megkezdődik a rendőri gyermekvédelem munkája. Ekkor veti meg alapját a rendőri gyermekbíróság vezetője annak a segélyalapnak, amely a társadalom filléreit összegyűjtve, azt a célt kívánja szolgálni, hogy a gyermekbíróság elé került, mentésre váró gyermekeket, vagy azok hozzátartozóit rögtön segéllyel lássa el. Ugyancsak újra szervezi a bíróság mellé a patronázs-munkát, amelyet most a Szociális Missziótársulat hölgyei helyett kirendelt tanítónők és óvónők látnak el. Ezt a szociális munkát Tabajdi Kun Béla kriminálpedagógus vezeti, akit még 1918-ban az igazságügyminisztérium delegált az akkor megvalósulás felé erősen közeledő átmeneti gyermekotthonhoz. Tabajdi megmarad a rendőrségen és tovább is munkatársa lesz a gyermekbíróság vezetőjének.

Hogy a rendőri gyermekbíróság működésének nagyságát lássuk, amelyből azután teljes képet is alkothatunk, idézzük egy évnek, az 1925. évnek statisztikáját. Ez alatt az év alatt foglalkozott a gyermekbíróság 6220 kihágásüggyel, amelyből 1180 esik leányokra. Koldulás volt: 129 fiú és 37 leány, csavargás: 1978 fiú és 661 leány; egyéb kihágás: 3700 fiú és 314 leány. Átadott a fiatalkorúak bíróságának a rendőri gyermekbíróság 1392 fiatalkorút, akik közül 484 a leány; feljelentett 7050 fiatalkorút, akik közül 207 volt a leány. Titkos kéjlegéssel vádolt fiatalkorú volt ebben az évben 206. Szomorú jelenség, hogy ezek a fiatal leányok a legnagyobb százalékban betegek s már a kórházon keresztül jutnak el a gyermekbírósághoz. Még szomorúbb azonban az, hogy ezzel a számmal nincs kimerítve a züllött fiatalkorú leányok száma, mert hiszen maga a rendőrség említi meg évi jelentésében, hogy kórházhiány miatt nem meri őket összeszedni. Erre a szomorú kérdésre alig találunk megfejtést. A kórházhiány formá-

lisan akadályt gördít a rendőrség tisztító munkája elé, sőt vannak olyan jelenségek is, amelyek egyenesen megdöbbentők. Ilyen például, amikor a betegen kórházba elhelyezett leány odabent a kórházban súlyosabb fertőzést szerez. Vagy nem illuzórius-e az az eljárás, hogy a kórházban a legsúlyosabb nemibajjal csak addig kap kezelést, amíg a tünetek elmúlnak s azután vissza kell őt ereszteni az életbe?

A rendőri gyermekbíróóság statisztikája évente emelkedést mutat, aminek valószínű oka a gazdasági helyzet romlása, a fővárosi nyomor. A külvárosok képe nagyon szomorú jelenség, amelyet ennek a könyvnek a társadalmi filantrópiáról írott része igyekszik megvilágítani. Rendőri szemmel is próbáljunk beletekinteni, hogy honnan jön a romlás arra a nagy és szomorú gyermekgárdára, amely évente a rendőrség elé felvonul. Hiszen a gyermekbíróóság több évi statisztikája szerint meg lehet állapítani, hogy csupán ez az intézmény 6–8 ezer fiatakorú ügyét intézi el s ezentúl a bűnügyi osztály kimutatja, hogy évente körülbelül 10-12 ezer bűnbeesett fiatakorút intéz el. A két szám körülbelül 20 ezer rendőrségi gyermekügyet eredményez, amely szám kétségtelenül óriási és megdöbbentő. Tekintve azt, hogy Trianon Csonkamagyarországnak 30 ezer főből álló hadsereget engedélyez, íme, egyedül Budapest züllött gyermekeinek a száma majdnem eléri ezt a hadsereget!

Kétségtelen, hogy a gyermekzüllés legfontosabb oka és forrása a gazdasági helyzet. A 20 ezer szomorú gyermek nem a belvárosi paloták kényelmes termeiből került elő, hanem a külváros sötét, bűzös pinceodúiból, ahol a nyomorúság a szuverén úr. A tripolisi, lepsi, a csikágói (ezek mind furcsa elnevezései a főváros egyes részeinek) barakbéli lakások fojtott szaga és homálya ottmarad a szemlélő lelkén örökké és álmokképek gyanánt sorakoznak fel a földön rongyokban heverő, meztelen gyermekek, félvad férfiak és nők. A szülők vagy dolgoznak egész nap, vagy betegen hevernek otthon, a sok gyerek kikerül az utcára. Az utca pedig nem kegyelmez: csakhamar elnyeli őket. Kódorognak, csavarognak, koldulnak, majd lopnak s csakhamar ott vannak abban a szomorú gárdában, amely a rendőri gyermekbíróóság gyűjtőszobáit megtölti. Nincs itt szülői felügyelet, a családi élet a lehető legszomorúbb, iskolát ezek a csavargáshoz hozzászokott gyermekek alig látnak. Az iskolakényszer meddő marad, mert látunk külvárosi iskolákban télvíz idején meztelen lábú gyermekeket, akik kikérdezéskor arról adnak szomorú feleletet, hogy egész napi táplálékuk egy darab kenyér. A szülő ismétlődő panasza, hogy nem tudja iskolához öltöztetni a gyermekét s hiábavaló a büntetés, amelyet ezért rájárónak, mert hiszen a megélhetési helyzet menti őt. A családi élet nagy mértékben megromlott, különösen a hosszú háború alatt és az ezt követő forradalmokban. Elment az apa, megszűnt a szigorú felügyelet, az anyának is munkába kellett állania, nem ért rá felügyelni és gondozni a gyermekeit. Ez a meglazult családi élet természetesen szintén nagyban hozzájárult a gyermekromláshoz. Azután a háború külön erkölcs, amelyet a harctérről hazakerült családfőnél tapasztalt a gyerek, a háborús, de különösen a forradalmi utcák levegője, amelyben benne élt, mert hiszen egész napját csavarogva az utcákon töltötte. Benyomódtak a látottak és tapasztaltak a viaszként idomítható, lágy lelkükbe s a szörnyen romboló hatás el nem maradt.

Itt azután már a romlás bekapcsolódik a jobb társadalmi osztályokba is, mert hiszen ezek a gyermekek is a romlott levegőben nőnek fel s magukba szedik a háborús idők megtévedt erkölceit. Különösen a bűnözés terén nagyobb a számuk, csalnak, lopnak, hogy megszerezhessék léha életmódjukhoz a költséget. A rendőrség egész társaságokat leplez le fiatakorúakból, rendes szervezettel bíró alakulatokat, amelyek – szomorú humorként – könyvelőt, titkárt tartanak s a szerzett, illetve bűncselekmény útján összegyűjtött pénzt központilag és szabályszerűleg kezelik.

A rendőri gyermekbíróság kétségtelenül megállapította, hogy a gyermekzüllés a háború előtt jelentéktelenebb volt s hogy a háború erkölce és nyomorúsága növelte a bűnöző fiatalok számát. Annál inkább növelték ezt a forradalmak, különösen a proletár forradalom, amelynek már alig volt számbavehető erkölce. Tapasztalás szerint, teljesen szabadjára hagyták a gyermeknevelést, iskolákban a tanárok fölényét megszüntették, fiatalkorúak szervezetekbe tömörültek, alkotmányosdit játszottak néhány veszedelmes suhanc vezérlete alatt. Próbálták ugyan megfogni itt-ott a gyermekről való gondoskodást, de azt is a maguk metódusa szerint tették, amely pedig csak veszedelmet rejtett magában. A proletáruralom bukása után nagy küzdelmet kellett folytatni a gyermeknevelőknek és gyermekvédőknek, hogy az erkölcsből való kikökenést helyrehozzák s a jövődőt megalapozzák.

A rendőri gyermekbíróság mellé 1920. és 21. években szervezett, társadalmi alappal bíró, segélyalap gyarapodtával évenként erősbödött ennek az intézménynek a jótékony hatása.

1922-ben 167 család kapott támogatást. E családok gyermekeinek együttes száma 450 volt (239 fiú, 211 leány). Pénzbeli segítséget kaptak 161-en más hatóságokhoz, intézményekhez, emberbarátokhoz 735 embert utasítottak, míg természetbeni adományt kaptak hatan.

1923-ban 250-en fordultak a patronázshoz és segélyalaphoz támogatásért, akik közül 179 kapott pénzsegélyt, 106 ajánlólevelet. 1927-ben a támogatástkérők száma 406-ra emelkedett, pénzbeli segélyt 233, ajánlólevelet 173 kapott. Munkakereső 1923-ban volt 25, akiket nagyrészt sikerült elhelyezni. 1924-ben 320 volt a munkakeresők száma s ezek közül 73 nyert elhelyezést.

A gyermekbíróság a gyermeknyaraltatási is programjába vette s 1924-ben 78 gyermeket sikerült az Országos Gyermekvédő Liga útján külföldre kivinni. A rendőri gyermekbíróság mellett működő Segélyalap fennállása óta 1924. év végéig összesen 19,246.955 koronát fordított pénzbeli segélyekre. Vagyona 1923. év végén 74,872.110 korona volt, 1924. év végén 316,565.765 korona, még 1925. évben körülbelül 695 millió. Természetes karitatív működése a vagyon gyarapodásával együtt emelkedett. 1926-ban az átmeneti rendőri gyermekvédelmi otthon céljaira megvett, nagyon jutányos áron, egy Szövetség-utcai egyemeletes házat s azt a következő évben az otthon céljaira, utcai frontján két emelettel felemelte. Ez a segélyalap 1927-ben átalakult Társadalmi Szövetséggé s ezidőszerint az Országos Rendőri Gyermekvédelmi Szövetség címe alatt társadalmi szervezet s vagyona körülbelül 300 ezer pengőt tesz ki.

A rendőri gyermekbíróság mindezekon kívül állandó összeköttetést tartott fenn úgy a fiatalok bíróságával, mint a társadalmi gyermekvédelmi intézményekkel, igyekezett velük szoros barátsággal, együttes munkával, csekély eszközeivel, de nagy megértéssel szolgálni a magyar gyermekvédelem ügyét. Nagy szolgálatokat tett ennek akkor is, amikor a nyomortanyák állandó látogatásával a gyermekromlás forrásait igyekezett megállapítani s a betegséget csirájában gyógyítani.

A rendőri gyermekbíróság presztízse az évekkel nőtt; ez lett valójában az államrendőrség egyik legnépszerűbb és legszeretettebb intézménye, amelyhez a nagyközönség bizalommal és megnyugvással fordult. 1927. év július havában az intézmény vezetőjét változtatott: az éveit kiszolgált Gegus Dániel főkapitányhelyettes nyugdíjba került s helyét dr. Kiss István rendőrfőtanácsos foglalta el, majdnem egészen újra alkotott hivatalnoki karral. Nincs kétségünk benne, hogy az új vezetőség a jól megalapozott intézmény továbbfejlesztésére áldozni fog egész tehetségével s munkássága oda fog irányulni, hogy a rendőri gyermekbíróság a jövőben is hivatása magaslatán álljon s maradjon a budapesti államrendőrségnek legteljesebb és legszebb filantrópikus intézménye.

A PÉNZÜGYMINISZTERIUM AZ EMBERMENTÉSÉRT

Az embermentés munkájából az újabb korban dicséretes buzgósággal vette ki a részét a pénzügyminisztérium is. Ez az áldozatkészség azonban természetesen inkább közvetett módon nyilvánulhat meg, mert a pénzügyminisztérium valamennyi miniszteri tárca kiadásának fedezetéről gondoskodik s így végeredményben az államnak minden anyagi áldozatot jelentő karitatív tevékenységének is a pénzügyminisztérium adja meg az alapját. Maga a pénzügyminisztérium emellett külön is áldoz jelentős összegeket filantrópikus célokra és a maga keretén belül is gondos ügyszeretettel tart fenn jótékony hivatású intézményeket.

Az alábbiakban ezeket a speciálisan pénzügyminisztériumi tevékenységeket soroljuk fel:

BÁNYAKAPITÁNYSÁGI ALAPOK

A pénzügyminisztérium egyik legrégebbi jótékonyági intézménye a bányakapitányság, bírságpénzletétek és alapok.

A bányakapitányságok által a bányatulajdonosok által kirótt pénzbírságok és a megszünt társapénztárak alapmaradványai kerülnek ide. Ezt az alapot 1854-től 1890. évig a bányakapitányságok, azóta pedig a központi állampénztár kezelték.

Az alapból kapnak esetenként segílyt a reászorult bányamunkások, valamint azoknak özvegyei és árvái.

Az alap vagyona állampapírokba és Magyar Pénzügyi Szindikátus-papírba volt fektetve. Készpénzvagyona 250 pengő, amely összeg a befolyó bírságpénzekkel állandóan növekszik.

ADÓHIVATALI TISZTVISELŐK EGYESÜLETE

A Magyar Királyi Adóhivatali Tisztviselők Országos Egyesülete a belügyminisztérium 58.290/19-12. V. a. szám alatt láttamozott alapszabályai alapján alakult, hogy az adóhivatali tisztviselőket egyesítse, avégből, hogy a hazafias és kartársi érzést ápolják, általános és szakbeli tudásukat fejlesszék és jóléti intézmények alkotásával a maguk és családtagjaik erkölcsi és anyagi boldogulását előmozdítsák.

Az Egyesület e célból létesítette a gyermeknevelési alapot, hogy az országban a középiskolákkal nem rendelkező állomáshelyeken szolgáló tisztviselők gyermekeinek iskoláztatását megkönnyítse. Ennek lehetővé tételére megindult a gyűjtés és pedig az alapszabályok értelmében önadóztatás, jótékony adományok, az Egyesület vagyonfeleslege és ennek kamatjöveldelme útján. Ezekhez járultak az Egyesület alapító és pártoló tagsági díjai is, amelyek kizárólag ezt az alapot illetik.

A segílyezés eddig készpénzben történt.

Ez a gyűjtés tette lehetővé, hogy 1928-ban az Egyesület megvásárolta Budapesten, a II. kerületben, a Várfook-utca 10. szám alatti házat s annak vételárát részben ki is fizette. E ház a maga egészében egy internátus céljait fogja szolgálni, mihelyt a lakók onnan kitele-

píthetők lesznek. Eddig két lakás üresedett meg s e lakások berendezése folyamatban van. 1929. évi február hó 1-én már néhány főiskolai hallgató részére nyújt otthont, azonkívül Budapestén megforduló tagjai részére az Egyesület itt szállást is biztosít.

A házvétellel kapcsolatosan az Egyesület adminisztrációja is megfelelő helyiséget nyert s ezzel egyidejűleg az Egyesület jóléti intézményeinek bővítését is megkezdte. Megalakult a M. Kir. Adóhivatali Tisztviselők Önszegélyző Egyesülete, amely célul tűzte ki tagjainak elhalálozása esetén a hátramaradottaknak temetkezési segéllyel való ellátását. E jóléti intézmény alapszabályai ezidőszerint jóváhagyás végett a m. kir. belügyminisztériumnál vannak.

A PÉNZÜGYŐRSÉG JÓLÉTI INTÉZMÉNYEI

A *Budapesti M. Kir. Pénzügyőrök Társasköre* kebelében is vannak kisebb jelentőségű jóléti intézmények, u. m.: önhibájukon kívül szűkölködő helyzetbe jutott pénzügyőrök segélyezése, *átutazó* pénzügyőrök részére vendégszoba fenntartása, könyvtár, olvasóterem és egyéb kisebb karitatív intézmények, továbbá szakoktatás.

A DOHÁNYJÖVEDÉK BETEGSÉGI BIZTOSÍTÓ INTÉZETE

Az 1907. évi XIX. törvénycikkben előirt kötelező betegségi biztosítást a m. kir. dohányjövédék körében 1927. évi december hó 31-éig bezárólag az Országos Tisztviselői Betegségélyző Alap, az Országos Munkás Biztosító Pénztár és 11 dohánygyári betegsegélyző pénztár látta el, mely utóbbiak azonban taglétszámuk csekély voltánál fogva létjogosultságukat csaknem teljesen elveszítették és épp ezért a népjóléti és munkaügyi miniszter e pénztárakat feloszlatta, de megengedte, hogy a m. kir. dohányjövédék a kötelező betegségi biztosítást saját körében, önállóan teljesíthesse az 1927. évi XXI. törvénycikk 93. szakasza alapján.

Így a m. kir. Dohányjövédék Országos Betegségi Biztosító Intézete meg is alakult, tagjainak betegségi biztosítását 1928. évi január hó 1-től kezdődőleg önállóan teljesíti.

Az intézet önkormányzati alapon működik, önkormányzati szervei a közgyűlés és választmány, működési területe az egész országban működő összes dohányjövédéki hivatalokra terjed ki. A biztosított tagok átlagos létszáma 14.540 tag, akik közül a munkáslétszámbeliek, tekintve, hogy betegség tartama alatt táppénzben is részesülnek, átlagos napibérüknek 3%-át, a havi illetményben részesülők pedig, akik betegségük tartama alatt táppénzben nem részesülnek, javadalmazásuknak 2%-át fizetik betegségi biztosítási járulék fejében, míg a kincstár a járulékhöz ugyanezen százalékos arányban járul hozzá.

Az intézet elnöke a m. kir. dohányjövédék mindenkori központi igazgatója, aki mellett két alelnök működik.

Az ügykezelést, amennyiben az az önkormányzati szervek hatáskörébe nem tartozik, a m. kir. dohányjövédék, mint munkaadó saját közegeivel és saját költségén intézi.

Az ügyvitelt ellátó személyzet élén az ügyvezető áll, aki az intézet ügyeiben a személyzet főnöke. Úgy az ügyvezetőt, mint az intézet egyéb személyzetét is a dohányjövédéki központi igazgató jelöli ki.

Az intézet orvosi karának létszáma egy központi főorvosból, 11 dohánygyári főorvosból, 81 kezelő (kül) orvosból és 15 szakorvosból áll, a bakteriológiai vizsgálatok elvégzésére pedig két vizsgálati laboratórium áll rendelkezésre.

A betegségi biztosításra kötelezett tagok:

1. a m. királyi dohányjövedék tényleges szolgálatában álló alkalmazottai és munkásai;

2. a m. kir. dohányjövedék szolgálatából nyugállományba helyezett alkalmazottak és munkások, valamint a m. kir. dohányjövedék alkalmazottainak nyugellátásban részesülő özvegyei és szülőtlen, vagy a szülőtlenekkel egy tekintet alá eső árvái, továbbá mindazok, akik dohányjövedéki szolgálat alapján a nyugellátással egy tekintet alá eső, más ellátásban (kegydíj, baleseti járadék) részesülnek.

Az intézet a tagoknak és azok hozzátartozóinak betegség, szülés és halál esetében is az 1927. évi XXI. törvénycikk 30. §-ában meghatározott segélyeket nyújtja és e célból a budapesti és a vidéki dohánygyárakban is megfelelő rendelőket tart fenn s azokban a járóelő betegeket az intézeti főorvosok kezelik, míg a fekvőbetegeket az egyes dohányjövedéki hivataloknál működő kezelőorvosok gyógyítják.

A Budapesti Bábaképző Intézet kebelében működő intézmények sorában az egri és szegedi m. kir. dohánygyáraknál az 1916., illetve 1923. évben a modern követelményeknek megfelelő napközi csecsemőotthonok létesültek, melyekben a munkaidő tartama alatt 20–20 csecsemő szakszerű gondozásban részesül, a szülők pedig gyermekeiknek célirányos táplálása tekintetében orvosi utasítást kapnak és felvilágosításokat nyernek.

Külön kórházzal vagy üdülőteleppel az intézet egyelőre ugyan még nem rendelkezik, de megállapodás létesült a m. kir. posta Betegségi Biztosító Intézete által kibérelt Vörös Kereszt Erzsébet Kórházzal, hogy az intézeti tagok a kórházban a DOBII terhére kedvező ellátásban részesüljenek, nemkülönben szó van a tüdőbeteg intézeti tagoknak szanatóriumokban való gyógykezeléséről is.

Az intézet első üzletévében, 1928 január 1-től 1928. évi december 31-éig a következő segélyeket fizette ki:

A járulékbévételek.			
Táppénzek	174.574 P 27 f		23.43%
Orvosi díjak	128.864 „ 27 „		15.08 „
Szülésznői díjak	12.437 „ 86 „		1.46 „
Gyógyszertári költségek	111.296 „ 33 „		13.02 „
Kórházi ápolási díjak	53.732 „ 29 „		6.29 „
Gyógyfürdő költségek	5.930 „ 69 „		0.69 „
Gyógyászati segédeszközök	8.439 „ 94 „		0.99 „
Anyasági segély	2.136 „ 19 „		0.25 „
Terhességi segély	52.739 „ 80 „		6.17 „
Gyermekágyi segély	76.104 „ 50 „		8.91 „
Szoptatási segély	22.049 „ 56 „		2.58 „
Temetési segély	16.022 „ 63 „		1.87 „
Szállítási költségek	3.545 „ 83 „		0.41 „

Mindezek a kedvező eredmények és az egyébként tett tapasztalatok egyaránt igazolják az intézet életképességét, egyúttal pedig alapos reményt nyújtanak arra, hogy az intézet már a közel jövőben egyes szociális intézmények létesítésére is képes lesz.

A WEKERLE-ÁLLAMI MUNKÁSTELEP

A Wekerle-állami munkástelepet a kincstár a Budapest székesfővárosban és környékén állami költségen létesítendő munkásházakról szóló 1908. évi XXIX. törvénycikk alapján az állami és más üzemek munkásai esetleg alkalmazottai lakásszükségletének kielégítésére létesítette.

Az államkincstár Kispest város területén vett meg egy 470.000 négyzetöl (mintegy 290 hold) kiterjedésű ingatlant. Ezt a mintegy 1.5 kilométer oldalhosszúságú, négyzetalakú területet olyképen osztották fel, hogy átlósírányban két 26 méter széles út és egy ugyancsak 26 méter széles körút létesült, amely széles utakon kívül a forgalom sűrűségéhez képest még 6, 12, 15 és 20 méter széles közök és utak épültek. A terület középrészén egy 11.500 négyzetöl nagyságú park van. Az összes utakat és tereket befásították. Az utak és terek összes területe az ingatlannak mintegy 30%-ára rúg. Az egyes háztelkek olyan méretűek, hogy minden lakásra 60–80 négyzetöl telekrész esik. Ebből 40–60 négyzetöl a kert- és udvarterület. A telkek száma 1.050. A telep egész területén elültetett utcai sorfák és gyümölcsfák száma mintegy 32.000 darab. A telepnek külön mézshomoktéglaágyára is van.

A telepnek Csepel községben önálló és Kispest és Pesterzsébet r. t. városok vízszükségletét is biztosító vízműve van, amely napi 9.000 köbméter vizet termel. El van látva a telep rendszeres eső- és szennyvíz csatornázással mintegy 60 kilométer hosszban, továbbá köz- és az- összes lakásokba bevezetett magánvillamosvilágítási berendezéssel. Tervbe van véve a villamosvasutaknak a telepre való bevezetése, illetve annak a budapesti villamosvasúti hálózattal történő összeköttetése.

A Wekerle-telepen felépült 1.091 lakóépület 60 különböző típus szerint. Az épületek közül 306 emeletes, a többi 785 földszintes. A lakásoknak száma 4.753, az üzlethelyiségnek pedig 84. A lakásoknak mintegy 90%-a kétszobás, mintegy 8%-a háromszobás és mintegy 2%-a háromszobásnál nagyobb és egyéb lakás. A földszintes épületek két-, illetve négylakásosak, az emeletes épületek 6, 8, illetve 12 lakásosak. A Fő-téri 14 kétemeletes épületben átlag egyenkint 30 kisebb, üzemi tisztviselők elhelyezésére szolgáló túlnyomóan szintén-kétszobás lakás épült.

A kétszobás munkáslakások átlagos évi bére 320 pengő, a háromszobás lakásoké 440 pengő.

A már említett közműveken, valamint a lakásokon kívül a telepen mindazok a közintézmények és középületek is létesítettek, amelyekre egy ilyen mintegy 25.000 lakosú városnak szüksége van, u. m. templomok, iskolák, óvodák, posta, sporttelep, piactér stb. Tervbevetettek továbbá egy munkáskaszinónak, népfürdőnek, kórháznak felépítését is.

A telepnek igazgatását a pénzügyminisztérium főfelügyelete alatt az e célból szervezett telepi gondnokság végzi.

Az 1928/29. évi költségvetésben előirányzott rendes kiadások összege 559.520 pengő, a bevételeké pedig 1.892.000 pengő, vagyis a bevételi többlet 1,232.480 pengő, ami a befektetett tőke mintegy 2%-os jövedelmezőségének felel meg. Megjegyzendő, hogy a lakbérek ezidőszertint a békebeli lakbérek 85%-át teszik ki, úgy hogy 100%-os lakbér esetén, valamint az egyéb bevételek emelkedését is figyelembe véve, a telepi bevételek a befektetett tőkének mintegy 3.4%-át fogják biztosítani. Ez a jövedelem a telep létesítésére vonatkozó törvényben szociális szempontból előirt maximális 4%-on még alul marad.

SOPRONI FŐISKOLAI INTERNÁTUSOK

A soproni m. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola internátusának célja a szegénysorsú, kifogástalan magaviseletű és szorgalmas hallgatóknak időnkint megállapított, mérsékelt díj mellett lakással, fűtéssel való ellátása. A főiskolai internátusnak jelenleg 13 szobája van, melyek közül 1 szoba az internátus felügyelőjének lakása, 12 szoba pedig a szegénysorsú, arra érdemes hallgatók lakhelyéül szolgál. A 12 szobában 51 hallgató találhat elhelyezést és pedig oly elrendezéssel, hogy a kisebb szobákban 2-3 idősebb évfolyamú hallgató lakik, a nagyobb szobákban pedig a bentlakásért folyamodók száma szerint 4-7 alacsonyabb évfolyamú hallgató.

A Szt. Imre Collegium Glattfelder Gyula csanádi püspök kezdeményezésére az 1928. évben Sopronban 60 növendéket befogadó főiskolai internátust létesített. Az internátusnak létesítési költségeihez a pénzügyi kormány 210.000 pengővel, míg Sopron városa ingyen telekadományozásával járult hozzá.

FŐISKOLAI ÖSZTÖNDÍJAK

A főiskolán a szegénysorsú és kiváló előmenetelű hallgatóknak támogatására 16 (8 bányászati, illetve kohászati és 8 erdészeti) állami ösztöndíj és az 1927. évi XIV. törvénycikkben foglaltaknak megfelelőleg, a közszolgálati alkalmazottak jó előmenetelű gyermekei részére 4 tanulmányi ösztöndíj van rendszeresítve. Ezekon kívül van még a Salgótarjáni Kőszénbánya r.-t. által létesített 1200 pengős ösztöndíjalapítvány, amelynek kamatait minden évben egy arra rászorult, érdemes hallgató élvezi.

KOMLÓI BÁNYATÁRSPÉNZTÁR

A komlói társpenztár feladata a betegsegélyezés, a szülési, gyermekágyi és temetkezési segélyezés, a balesetbiztosítás, valamint munkaképtelenség esetén a nyugbérrel való ellátás. A betegsegélyezés magában foglalja az orvosi segélyt, az ingyenes gyógyszereket és sebészeti eszközöket, nemkülönbén szükség esetén a kórházi ápolást. A társpenztár minden tagnak betegsége tartamára kórpénz címén élelmezési segélyt is nyújt, amely a napi kereset 60-75%-át teszi ki. A szülészeti gyógykezelés ingyenes, a gyermekágyi segély 12 héten át naponként 80 fillértől 6 pengőig terjedhet. Temetkezési segélyben részesül minden elhalt tag, elhalt nyugbéres illetve nyugbérezett özvegy hozzátartozója. Amennyiben a munkást baleset éri, munkaképessége csökkenésének százalékban kifejezett arányában baleseti járadékban részesül, amelynek összege havi 22 pengőtől havi 110 pengőig terjedhet. A társpenztári tag nyugbérigénye a teljes munkaképtelenség következtében áll be. A nyugbér a szolgálati idő arányában állapítatik meg és annak összege 19 pengő 20 fillértől 110 pengőig terjed.

SZÁMVEVŐK OTTHONA

Számvevők otthonának a székháza Budapesten, a VIII. kerületi Mária-utca 22. szám alatt van. A Számvevők Otthonát a Számvevősegi Tisztviselők Országos Egyesülete, évekig tartó szorgos munkásság után, 1928. évben alapította, az egyesület tagjai, valamint ezek közreműködése és buzgólkodása folytán a vármegyék, járások, városok és községek, továbbá egyesek által önként nyújtott adományokból, melyhez hozzájárult még egyes minisztériumok adománya is.

A Számvevők Otthonának feladata és célja:

1. az egyesület részére állandó társashelyiséget biztosítani;
2. a vidéken lakó, de gyógykezelés vagy egyéb dolgaik elintézése végett Budapestre felránduló egyesületi tagok részére olcsó lakás biztosítása;
3. a vidéken lakó egyesületi tagok Budapesten főiskolát látogató gyermekeinek – kellő felügyelet mellett – lakás nyújtása és méltányos esetekben segélyezése;
4. az egyesület anyagi viszonyainak megerősödése után orvosi rendelő (ambulancia) berendezése, hol a reászoruló tagok ingyenes gyógykezelésben részesülhetnek.

A Számvevők Otthonával kapcsolatban létesült „Számvevőségi és Egyéb Tisztviselők Segélyegyesülete” is, mely csekély havi díj fizetése ellenében minden elhalt tag után, hátramaradottja részére 800 pengő temetési segélyt ad. Ezenkívül reászoruló tagjai részére igen előnyös kamat mellett kölcsönt folyósít, a sorscsapás által nyomorba sújtott tagok támogatására pedig segélyt engedélyez.

II. Budapest székesfőváros a filantrópia szolgálatában

BUDAPEST KÖZSÉGI NÉPJÓLÉT- ÉS KÓRHÁZÜGYÉNEK TÖRTÉNETE 1686-TÓL NAPJAINKIG

ÍRTA: IFJ. KÖNYVES TÓTH KÁLMÁN

Budapestet és intézményeit mi budapestiek rendszerint szidni szoktuk s szidásunkból sohasem felejtjük ki, hogy „hja, a külföld!” s az összehasonlításokból többé-kevésbé az az eredmény, hogy mennyire elmaradtak vagyunk, nem is vagyunk művelt Nyugat, hanem itt kezdődik már Ázsia. Pedig az ily sötétlátóknak nincs igazuk. Még pedig azért nincs, mert nem ismerik székesfővárosunknak történetét. Mert ha értékelni akarunk, annak első feltétele az, hogy egyenlő mértékkel mérjünk. S ha egyenlő mértékkel mérünk s az összes tényezőket szemügyre vesszük, feltétlenül az első pillantásra fel kell hogy tűnjön, hogy az összehasonlítás tárgyát képező nyugati városok legtöbbször évszázados békés fejlődésre tekinthet vissza, míg ugyanezt Budapestre nem mondhatjuk el. Ha visszatekintünk a múlt világába s látjuk Pest-Buda többszörös feldúlását, hogy csak a tatárdúlást 1240 körül említsem, az évszázados törökfoglalást 1514-től Buda 1686-ban való visszafoglalásáig, továbbá az 1848-as ostromot, meg a különböző katasztrófákat, mint az 1710-es és 1739-es dögvész járványt, az 1830-as kolerajárványt, az 1838-as s későbbi árvízpusztításokat stb., tehát ha mindezekre, csak a legjobban ismert katasztrófákra utalok, nem ecsetelve részletesen a katasztrófák sorozatát, a tárgyilagos bírálónak feltétlenül meg kell állapítania, hogy Pest-Buda heroikusan kelt fel mindig az ért sok csapásaiból s a rendelkezésére álló rövid idő alatt, bámulatosan s az egész világon példátlan arányokban fejlődött. Ez történelmi tény és vitán felül áll. Az egyesítés óta pedig Budapest félszázad alatt oly rohamos fejlődést mutat, amit tekintetbe nem venni szintén lehetetlen. Tehát, ha értékelünk, mindig a fejlődés vonalában értékelhetünk csak, amelynek az lesz az eredménye, hogy megismerve fővárosunk múltját, nemcsak szidni fogjuk, hanem megbecsülve azt a munkát, amit az 1686-ban teljesen feldúlt Pest-Buda, újjászülésétől a mai napig tett – szeretni is fogjuk. Ha szidjuk, azért szidjuk, mert nem ismerjük; tehát ismerjük meg, hogy szeressük. Mert a szidással nem sokra megyünk. Míg ellenben a teremtő, válltvett, összekovácsoló szeretettel mindazt helyrehozhatjuk, ami még nálunk hiány: siettethetjük az önhibánkon kívül meg-megakasztott fejlődés menetét. S mindezt nem pusztán a fejlődésért magáért, mivel az nem cél, hanem eszköz: az Emberért.

E mű keretében az a megtiszteltető feladatom, hogy Budapest székesfőváros községi népjólét- és kórházügyének történetét ismertessem.

E két tárgykört eleinte együttesen fogom tárgyalni, tekintve, hogy a népjóléti gondoskodni csirája: a szegénységélyezés és szegényápolás, együttesen és egymás mellett fejlődött ki a kórházi ápolással két külön ágga s így nem tartottam célszerűnek külön-külön széttagoltan tárgyalás.

Az ismertetést Buda visszafoglalásáig fellelhető adatokig végzem, illetőleg a XVIII. század elejétől, azontúl, sajnos, adatok nem állanak rendelkezésünkre s így csak Pest-Buda 1686. év utáni új kora szerepel, bár valószínű, hogy az előbbi korokban is voltak már községi filantrópikus intézményeink.

I.

A népjóléti gondoskodás csiráját, a szegényügyet, igen kezdetleges állapotban megtalálhatjuk Pest-Budán feljegyzéseink szerint már a XVIII. század elején. Természetesen a mai szemszögből nézve, nem tekinthetjük ezeket népjóléti gondoskodásnak, hiszen a népjóléti gondoskodás lényege, a megelőzés, hiányzik bennük. Sőt nem is nevezhető szegényügyi gondoskodásnak sem: mondjuk meg őszintén, nem volt más ez, mint koldusügy. És inkább a magánjótékonyok karjai ölelték fel, a felebaráti szeretet alapján, mint a hatóság.

Ugyanezt mondhatjuk el a kórházügyről is a XVIII. század elején. Közegészségügyről természetesen nem is beszélhetünk, e kérdés jelentőségét akkor még nem ismerték fel. A betegek kórházakban való istápolása is tisztán csak humanitárius szempontból történt s nem közegészségügyiből. S e kórházakban is majd mind ingyenesek kezeltettek, a pest-budai polgárság méltóságán alulinak tartotta volna nem otthon kezeltetni magát. Így természetes, hogy nem volt meg a szükséglet a kórházak iránt, amelyek jóformán ez időben csak a szegényeknek, magukkal tehetetlen sínylődőknek voltak menedékhelyei. Mondhatni, hogy ez időben koldus, szegény, kórházban ápoló beteg szinte egy fogalom volt, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a kórházakban ápoló betegek, – eltekintve a kevés számú fizető betegről – s az Ínséges szegények, egy elbánásban részesültek s a segítségükre szolgáló intézmények egymás mellett, ugyanazon épületben létesültek. A szegények támogatása vegyes rendszer szerint történt, vagyis voltak szegények, akik szegényházban nyertek segédelmet és ápolást, valamint külső szegények, akik alamizsnát kaptak. A szükséges pénzt egy arra megbízott személy házról-házra való koldulás útján szedte össze, ami azonban nem volt elégséges, úgy hogy úgy Budán, mint Pesten a hatóság minimális összeget jelölt ki a szegények támogatására.

Mint említettük volt, a hatósági szegényügy és a kórházügy Pest-Budán párhuzamosan egymás mellett s egymásból fejlődött ki s ebben is a kórházügy haladt elől. Sőt nem lehet tudni, meddig maradtak volna továbbra is közömbösek a pest-budai polgárok, ha a kuruc háborúk nyomorúsága folytán elharapódzó dögvész fel nem üti a fejét. Az egész országban hatalmas pestis járvány dühöngött, ami Pest-Budán nagy ijedelmet okozott. A tanács elzáratta a kapukat s szigorú büntetési tilalommal tiltotta el a városon kívüliekkel való érintkezést. S úgy Pesten, mint Budán, a járványosok elkülönítésére és gyógykezelésére a Tanács gyorsan u. n. pestisbarakkokat építtetett. Budán 1710-ben a „lövőhelynek szegényház utcai sarkára”¹, majd mivel ennek befogadóképessége csekélynek bizonyult, Rupp Jakab szerint Pesten is „1711-1712-ben a dühöngő pestis alatt különös kórház állíttatott fel, holott azelőtt a betegek a hasoncélú budaiba vitettek”.²

E két barakk-kórházból, mint csirából nőtt ki Pest-Budán az egész kórház- és szegényügyünk. Még pedig nevezetesen, mivel hogy már amúgy is meg voltak a barakkok s a járvány megszűnt, nem lett volna okszerű azokat szétrombolni s valamely célra fel nem használni, így Budán, a tanács a barakkokat „kórházi célra fenntartani határozá, amiről az 1713. évi március 10-iki tanácsulési jegyzőkönyv a következőkben emlékszik meg:

„Das Contumace Haus, unten an der Mauer solle vor ein allgemeines Kranckenhaus bleiben, aldahin ein Weib kommen, so vor die Kranckhe samble, Bissen bey guten leuten erbetteln, und Ihnen aufwarthen solle”.³

Ebből láthatjuk, hogy a budai tanács a barakkokat egy általános kórház céljaira továbbra is fenntartotta s a betegek, ill. szegények gondozására egy asszonyszemélyt rendelt

¹ Schmall Lajos: Adalékok Budapest székesfőváros történetéhez. 1–2. k. Bp. 1899.; 2. k. 257. old.

² Rupp Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pest, 1868.; 281. old.

³ Schmall: id. m. 257. old.

ki, akinek azonban a gondozáson kívül a jámbor polgárok jószívű alamizsnáiból a fenntartási költségeket is össze kellett koldulnia.

Azonban a koldult pénz igen csekélynek bizonyult, „minélfogva a tanács minden egyes beteg, ill. szegény ételmezésére naponként 3 krt, a felügyelő asszonynak 6 krt adott, egyéb beszerzésre pedig a kórházat 8 frt, – 1755 után 10 frt – havi segedelemben részesíté”¹ majd később a szükséghez képest ezen összeget állandóan emelte s az esztendőnek 10 nagy ünnepére különleges ételmezést rendelt el.

A kórház és egyben szegényház nem nagyon felelhetett meg az igényeknek, mert már 1718-ban kibővítésre szorult, amit annál inkább megtehettek, mivel a jobbmódú polgárok hagyományai és alapítványai kellő anyagi alapot nyújtottak.

1710-ben 17 szegényt találunk itt, akik közül 14 a polgárok hagyományai és alapítványai kamataiból, 3 pedig a város által tartatott el.²

1735-ben kápolnát kap a kór- és szegényház, mely a „város költségén és Hoffmann Ignácz fürdős hagyományaiból épült”,³ s Nepomuki Szent Jánosról neveztetett el, mely nevet később a kór- és szegényház is felvette.

„A XVIII. század legnagyobb részében – mondja Guszmann – kis kórházunk bizony csak vegetált s létezését pislákoló mécseshez lehet hasonlítani, melynek vajmi kevés kell, hogy elaludjék. A kórház és egyben szegényház tengődése azonban nem helyi jelenség ebben a korszakban, hanem általános tünet.”⁴

Nem is történt nagyobb változás egész 1819-ig a kórház életében, amikor is Kalmárfy Ignác városbíró több évi kitartó agitációja⁵ folytán a tanács a választott polgársággal egyetemben kimondta az új kórház építésének szükségességét⁶ „mindkét nemű betegeknek, elaggott és ügyefogyott polgároknak és szülőknek biztos menhelyül”.⁶

Az új kórház valóban fel is épült, még pedig hamarosan s az építkezésben a polgárság nemcsak kegyes adományaival, hanem tettleges segítségével is résztvett s 1820 szept. 14-én nagy ünnepség közepette nyílt meg, amely ünnepségen József nádor is, nejével egyetemben jelen volt.⁷

A megnyitás éveiben a „*Városi polgári kórház*” néven ismert intézmény meglehetősen jó állapotban lehetett, mert az ebben az időben Budapesten letelepedett Franz Schams munkájában a kórház ismertetése előtti bevezetésben elragadtatással szól róla is. „Man wird wenig Städte in Ungarn finden, in welchen für die leidende Menschheit so wahrhaft väterlich und groosmutig gesorgt ist, als in Ofen . . .”⁸ mondja.

Az azelőtti állapotok azonban nem lehettek valami rózsásak, mert viszont Schmall Budapest szfőváros néhai levéltárosa munkájában nagyon sötét színekkel festi le. Kezelés, rend és tisztaság tekintetében elképesztő viszonyok voltak. Érdemes ezt a részt egészében ideiktatni: „A nyomasztó anyagi viszonyokkal küzdő városi tanács csak annyit tett, amire elkerülhetetlen szükség volt. A keresztényi szeretet volt az egyedüli forrás, ahonnan a kórházi intézmény céljaira meríthettek. Egyesek jótékonyága azonban a szegényügy körül fényes eredményt nem mutathatott fel, a nagyközönség pedig, akinek támogatása némi lendületet

¹ Schmall: id. m. 258. old.

² Schams, Franz: Vollständige Beschreibung der Königl. Freyen Haupt Stadt Ofen in Ungarn. Ofen, 1822.; 450. old.

³ Rupp: id. m. 179. old.

⁴ Guszmann József: A budai régi Szt. János kórház krónikája. B., 1923.; 17. old.

⁵ Schmall: id. m. 2. k. 261. old.

⁶ Rupp: id. m. 179. old.

⁷ Schams: id. m. 452. old.

⁸ Schams: id. m. 448. old.

adhatott volna, még nem mozdult ki tétlenségéből. Ilyen állapotok mellett a kórház és szegényház ronda, piszkos tanya volt, ahol a társadalomtól teljesen elhagyott, munkaképtelen és teljesen elszegényedett személyek végső ínségükben kerestek menedékhelyet. Irtózott is mindenki e két intézettől. . .”¹

Az újjáépítéssel, amint Schams szerint tudjuk, jobb állapotok következtek be. Az új épület két részre oszlott. Az első emelet szolgált a szegények céljaira, ahol 1822-ben 8 férfi és 3 nő állott gondozás alatt, a földszint pedig női kórházi célokra szolgált s „*Städtisch-Weibliches Krankenhaus*” néven volt ismeretes, ahol mindazon női betegek vétettek fel gyógyulásra, akik minden támogatás és segítség nélkül lévén, képtelenek voltak önmagukon segíteni. A kórházi alapot alapítványok s a tanács támogatása képezte. 1821-ben 173 beteg talált itt gondozást. Ezek közül 100 egészségesen távozott, 45 meghalt s 28 még betegkezelésben maradt. A halottak azonban nem mind az intézményben haltak el, mert 19 halottat eltemetésre hoztak be s több holtan talált és behozott lelc is csökkenti ezt a számot.²

A betegek gyógyítása a városi orvos hivatása volt. A betegek között, mint említettük volt, alig volt, „aki az ápolási költségeket maga fizette volna le, noha a napi fizetség. . . elég csekély volt. A betegek ebben az időben a kórház hivatásának megfelelően mind nők voltak,³ később férfiakat is vettek fel.

Igen érdekes azután az, amelyre Guszmán önálló kutatásai alapján mutat rá, hogy az 1820–40-es években is már találkozunk azzal az áldatlan állapottal, mely ma is súlyosan terheli a főváros költségvetését, t. i. az idegen illetőségű betegekkel. „A betegeknek – fentjelzett időben – több mint a fele nem budai, hanem idegen illetőségű volt; vidékieken kívül leginkább cseh, osztrák, lengyel állampolgár. . . idegenből szakadt szolgálók, vándorló mesterlegények, valamint elhagyott, szegény öregek...”⁴

1869-ig a kórház egy hajlékban van a szegényházzal, amikor is az utóbbit kitelepítették I. ker. Attila-u. 63. sz. alatt lévő, ma is fennálló szegényházba, vagyis jobban mondva, most már „Szeretetotthonába.

1898-ban a Svábhegy aljában felépült az Új Szent János közkórház s a régi Szent János kórház lassankint átalakult csak venereás női betegek kórházává.⁵

Fel kell még említenünk, hogy a kórházat hivatalosan Szent János néven 1846-ban nevezték először.⁶

Továbbá, hogy zsúfoltság esetén 1872-től az Aszalay-féle házban lévő fiókkórház szolgált kiegészítésként.⁷

Pesten hasonló helyzettel találkozunk. Itt is a kényszerítő szükség: az 1710-es pestis járvány hívta életre a barakk-kórházakat, miután a budai kis pestis-kórház már teljesen megtelt s a betegek elhelyezéséről a járványtól megrémült tanács sürgősen gondoskodni kényszerült. A barakkok itt is a városon kívül, a hatvani kapun túl, a Kerepesi-út és a város majorja közti szántóföldön épült s a betegek ápolására a tanács Eckhard Boldizsár sebész-orvossal lépett szerződésre, aki maga is a járvány áldozata lett.⁸ A járvány igen enyhe lefolyású volt s amint azt a „Kimutatás az 1711-iki pestis-járvány lefolyásáról” címet viselő Schmall

¹ Schmall: id. m. 2. k. 260. old.

² Schams: id. m. 455. old.

³ Guszmán: id. m. 36. old.

⁴ Guszmán: id. m. 37. és köv. old.

⁵ Guszmán: id. m. 43. old.

⁶ Schmall: id. m. 2. k. 261. old.

⁷ Guszmán: id. m. 42. old.

⁸ Schmall: id. m. 2. k. 19. old.

könyvében közölt tanácsi jegyzőkönyvben¹ láthatjuk, mindössze 31 beteg volt s érdekes, hogy ezek közül is mindössze két beteg kezeltetett a kórházban, ami rávilágít, hogy mennyire idegenkedhettek az időtájt a kórházaktól és ráadásul – e két beteg is meghalt. Egy fiú és a hivatásának áldozatául esett Eckhard orvos. A halottak összes száma 12 volt, ami összevetve az akkori lakossággal, mely Schmall szerint kb. 2700 lelket számlált, csekélynek mondható. A járvány is mindössze két hónapig tartott, június elejétől nem egészen augusztus közepéig.

A pesti polgárság efölött való hálaérzetében és vallásos buzgólkodásában, hogy hasonló csapásoktól megkíméltesék, fogadalmi templom építését határozta el, Szent Rókus és Szent Rozália tiszteletére. E kápolna a barakkok közelében épült fel s ma is Budapestnek egyik kedves, régi romantikus emléke. Hogy a barakkokkal mi történt, arra nem találtam nyomot. Valószínű, hogy elbontották. Sem arra nincs adatom, hogy az 1739-es újabb járvány ellen miként védekeztek.

„A Rókus kápolna alapkövét – mondja Schmall² – 1711 július 27-én nagy egyházi ünnepély mellett Pfeffershofen János báró tábornoszernagy és Budavár parancsnoka tette le, az építést a polgárok összessége a nagyobbbrészt mesteremberekből álló tanácstagokkal együttesen végezte” s pár nap múlva készen állott.

1784-ben szintén Schmall szerint, „a kápolna mellé 75 betegre szolgáló kórház épült, mellyel a mai Rókus-kórház alapja volt letéve”.³ Azonban ez az adat téves s Schmall valószínűleg a Belvárosban a Zöldfa-utca (mai Veress Pálné-utca) és Borz-utca (mai Kaas Ivor-utca) által határolt *Városi kórházzal* téveszti össze, melynek keletkezési időpontjáról nem tudunk semmit, de tudomásunk van róla, hogy 1782 körül már fennállott. Nem tartom valószínűtlennek azonban azt, hogy budai mintára e kórház az 1710-es barakkoknak utódja. Hogy azonban elődje az 1798-ban a Rókus-kápolna mellé épített Rókus-kórháznak, azt majd mindegyik Pestet tárgyaló könyvben feltaláljuk.

Hogy a fentnevezett borz-utcai *Városi kórház* milyen állapotban volt az 1793-as években, arról bő felvilágosítást nyújt akkori igazgatója, doktor Haffner Mihály, szabad Királyi Pest Városának fel-esküött Test-Orvosa, ahogy magát teljes címmel nevezi, az 1793 április 2-án kelt és a T. Nem. Tanács-hoz intézett magyar és német nyelven megjelent előterjesztésében.⁴ amelyben alaposan lefesti a kórház tarthatatlan állapotát s egy új kórház sürgős felépítését javasolja.

A 160 s 16 számozatlan oldalra és két függelék-levélre terjedő kis nyolcadrétű munka rendkívül érdekes s egy hivatását mélyen átérző, széles látókörű és embertársain a szeretet, és kötelesség erényeitől fűtött segíteni akaró, igazi emberbarát képét mutatja.

Munkájából megtudjuk, hogy a kórházban 72 ágy áll a betegek rendelkezésére, de ezek is „igen szoros helyben, és igen rendetlenül olly kitsin szobákban vágynak, mellyekben nem elég szabad és egészséges levegő, még elég nap világ sintsen”.⁵ Ez az állapot nemcsak a betegekre hátrányos, hanem az orvosi működést, (operálást, vizsgálat) is lehetetlenné teszi. „Nagy veszedelmes, chirurgiai operatziókat – mondja máshelyütt, – a mi mostani ispotályunkban nem bátorságos megtenni, mivel egészséges levegőnek, illendő jó eledelnek, tisztaságnak, és arra való tartásnak híjjával felettébb veszedelmesekké s nem ritkán halálosakká

¹ Schmall: id. m. 2. k. 19. és köv. old.

² Schmall: id. m. 2. k. 22. old.

³ Schmall: id. m. 24. old.

⁴ Haffner Mihály: Sz. kir. Pest Városa Nemes Tanácsának és Közönségének szöllő Projectum. Egy alkalmas betegek ispotályának felállítására, bé szerzésére és tartására. Pest, 1793.

⁵ Haffner: id. m. 4. old.

lesznek. Ugyanazon okokból, azok az igen nehéz sebte-esetek is szánakozásra méltók, akik gyógyíttatni az ispotályba hozattatnak nekünk. – A Nemes Tanács itten melleleg az erőszakosan megsebesített szegényekről emlékezhetik:...”¹

És szinte borsószik a hátunk, amikor ezeket olvassuk: „Szörnyű és szánakozás nézni, miként kellek a szerentsétlen szegény betegeknek az alig eléggé való, félig megrohadt szalmán, az anélkül-is szoros szobának szegleteiben, a bé-fergettetett szoba-pallóján elszenvednie. – Gyakran, de kiváltképen a súlyos téli időben annyira megsaporodnak ezek a nyomorultak, hogy egyiken s másíkan kell az embernek keresztül hágnia, hogy elég közel juthasson a másíkhöz. – Miként gyógyulhat meg az illy szerentsétlen, aki annyira szűkölködik minden gondviselés és egyebek nélkül?” kiált fel Haffner.²

Igen helyesen kitér arra is, hogy a „munkás köz rend” annyira meggyült s folyton szaporodik, hogy növekvő számának arányában korántsem elegendők „Ispotályunknak hetvenkét mindenféle nyavalyákra való ágyai”.³ S javaslata 33. §-ában azt mondja: „Ezeknek annyi számúnak kell lenni, hogy a népnek sokaságával megegyezzenek, akiknek számára rendeltettek.”⁴

Külső képére pedig azt mondja: „nem tsak nem szembe tűnő, hanem még undok ránézni is, kiváltképen a szomszédoknak”.⁵ Tehát még a szépészeti szempontokat sem felejtí ki.

Szörnyű az az állapot, ami Haffner 359. §-ra osztott munkájából élénk tárul s ha ezeket figyelembe vesszük, láthatjuk csak örömmel, hogy azóta hol tartunk. Javaslata 30. §-ában azt mondja többek között: „Kísértbe vagyok a mi mostani Ispotályunkat latrok barlangjának nevezni”.⁶ S valóban latrok barlangja lehetett, ahol még sokszor veszedelmesebb bajba jutott a gyógyulást kereső, mint mikor a kórházba került. Kellő kötszerek híjján „sebeket és daganatokat a vastag kemény zsáknak való vászonnal, szösszel s efféle ingerlő durva dolgokkal kellett bekötí: mellyek által annak-utánna gyuladások, sokszor még a fene okoztatik, mely a beteget sok költséggel sokáig és fájdalmas esetek közt az Ispotályban tartóztatja.”⁷

Javaslata a legapróbb részletekre is kiterjed: megállapítja, hogy a mostani kórház „jobbításra nem alkalmas” s kötelességének érzi, hogy a Nemes Tanács figyelmét „kikre vagyón bizva és által-adva valamennyi város szükségí” „vigyázókká” tegye s bemutatva a hiányokat, alkalmas nyújtson „ezen Institutumot gyakorta való és felebarátí szeretetbül származó óhajtásíkhöz képest minél nagyobb tökéletességre hozni”. Új kórház építíését hozza javaslatba s bemutatja „egy jól rendelt és Pestnek el-kerülhetetlenül szükséges, óhajtásra méltó betegek-házának” tervezíetét, beosztását, az egyes osztályok rendeltíetését, felszerelését, kellékeit, a szükséges külön osztályokat, stb.; nem feledkezík el a „ferdó-szobákról”, sőt tisztító-szobákat ís javasol, hogy a „tetvekkal megrakott emberek a betegek szobáíba bé-ne-lépjenek” s ahol minden új beteg megtisztítatík! De nem feledkezík meg még a tisztító-kályhákról sem (fertőtlenítő), amelyben „anélkül, hogy a ruhák el-égettetnének, még-í minden rajta lévő férgek megöletnének”. Szükségesnek tart azután egy külön szobát, ahol a holtnak vélt talál elhelyezést és felügyeletet, mivelhogy „Nintsen tsalhatatlan jele a halálnak, hanem

¹ Haffner: id. m. 3., 4. számozatlan old.

² Haffner: id. m. 4. old.

³ Haffner: id. m. 3. old.

⁴ Haffner: id. m. 18. old.

⁵ Haffner: id. m. 3. old.

⁶ Haffner: id. m. 17. old.

⁷ Haffner: id. m. 8. old.

a rothadás” s mindaddig „az emberség és a felebaráti szeretet megkívánja, hogy az elhalványodtan is gondot tartsunk reája”, nehogy a mi „el-ájult atyánkfiait elevenen a koporsóban elsenyvedni és kétségbeesni engedjük”. Aki azonban szemlátomást rothadásba jutott, azok részére szükséges egy „holtak kamarája”. Nem felejtí ki még az árnyékszékeket s hováhelyezésüket sem; ír a kutakról, „melyek nagyobb számmal szükségesek és hasznosak”; pincéröl, padlásról, fakamaráról, szalmának való helyről, tüzet oltó eszközökröl, stb. Szóval: a legapróbb részletekre is kitér az épületet illetőleg. Ezután pedig rátér a szükséges ágyak számára s 220 ágyat hoz javaslatba. Még pedig (37. §) legyenek: „50 ágyak ingyen fel-fogadandó férfiaknak, mint Internistáknak, s 50 Ugyanaféle asszonyoknak, mint Internistáknak, avagy olyanoknak, akik tsupán belső nyavalyákban szenvednek, s egyedül az Orvost illetik”.

„40 ágyat férfiaknak,

40 pedig asszonyoknak, a kik a seb Orvost illetik, s nem különben ingyen tartatnak.

24 ágyak ingyen bevett viselősöknek és gyermekágyasoknak.

16 ágyak embereknek, a kiknek undorodás szerzés miatt, avagy veszedelmes dühös-ködés és erőszakoskodás miatt az emberi társaságból ki-zárva, el-rejtve avagy bé-zárva és bátorság alatt kell lenniök.”¹

Haffner Pest lakosságát közelesen 30 ezerre becsüli s a növekvő szükséghez képest e 220 ágyat elégségesnek tartja. Következőkben szól az ágyak tartozékairól s a szobák berendezéseiről. Sajnos, nem térhetünk itt rá a teljes részletességében, pedig annyira érdekes, hogy kísértésbe von ismertetése. Csak annyit, hogy mindarról gondoskodik, ami egy modern kórház tartozéka kell, hogy legyen.

Azután szól arról, hogy kik vétethetnek fel a kórházba. E rész az igazi filantróp képét vetíti elénk. Minden felekezeti és rendi különbség nélkül kívánja az arra rászorulókat befogadni, kivéve a gyógyíthatatlan betegeket (78. §).³ A szegény ingyenes beteg befogadását igaz állapotjának tanúsítása mellett kívánja, még pedig ügyefogyott sorsát igazolja plébániájának „szegények-Attya”, valamint házi gazdája, akiktől ügyefogyott sorsáról írást hozzon. E nélkül „az Ispotályba bé nem vétethetik”.³

Igen nyomorult idegen illetőségű betegekre vonatkozólag pedig, akinek „ilyen bizony-sága nem lehet és szemlátomást hirtelen segítség nélkül szükölködik, el-nem küldethetik. – A felebaráti szeretet Isteni parancsolat!”⁴ mondja. De hozzá teszi s itt már a szociálpolitikus beszél Haffnerből, „hogy az ilyen tekerző nyomorult embereknek nagy sokasága által a mi adózó lakósinknak valóságos kárára, a mi Ispotályunk ne terheltessen, olly politzia rend-tartások tétessenek meg, mellyek ezt a haszontalan ártalmas rajt eltávoztathassák.

– Egy dolog-tévő-ház tsak ugyan az egyetlen igazi valóságos pajzs ezek ellen a henyélő, rest bujdosók ellen! ... és a Pesti Polgárság fog-is számokra munkát találni!”⁵

És érdekes, hogy a községi illetőség, valamint a segélyezési illetőség kérdését, ami vég-érvényesen még ma sincs elintézve, már megtaláljuk Haffnernél is. Természetesen Haffner is még a községi illetőség mellett dönt, de talpraesett indokolásában már benne van a segélyezési illetőség kötelezettségének elismerése.

Azt mondja: „A dologra alkalmatlan embereket, hadd táplálja az ő születésök helye, a mellynek keresetében az előtt hasznosak voltak, vagy haszontalanokká lettek. Vagy ide bé nembotsátandók tehát, vagy amoda igazítandók.”⁶

¹ Haffner: id. m. 19. és köv. old.

² Haffner: id. m. 35. old.

³ Haffner: id. m. 38. old.

⁴ Haffner: id. m. 38. old.

⁵ Haffner: id. m. 38. old.

⁶ Haffner: id. m. 39. old.

Csakhogya születési hely nem mindig azonos azzal a hellyel, ahol „hasznosak” voltak s ha Haffner ez utóbbira teszi a hangsúlyt, már el is érkezett volna a modern szociálpolitika segélyezési illetőség fogalmához.

Továbbiakban a betegek gondviseléséről, étkeztetéséről és gyógyításáról szól; az Ispotály igazgatásáról, a házi patikáról, az orvosokról, az ápolókról és kötelességeikről, a kórházi rendről, a lelki vigaszt nyújtó papról, lelkészekről s költségvetésről stb., nem feledkezve meg arról sem, hogyan teremtsék elő a T. Nemes Tanácsa a szükséges fenntartási költséget.

Minden házigazda az Ispotály-Magisztratuális Fő Directiótul esztendőnként egy gyűjtő könyvet kapjon, mellyel hetenként látogassa meg lakóit „és szeretettel tellyes barátságos kéréssel támogatva szedje-be adományait, mellyet osztán (a maga adományát sem zárván ki belőle) azonnal és jelenlétekben ebbe az arra szánt Tabelláris könyvbe írja be.”¹ Az így begyűlt pénzt hetenként nyugta ellenében a kerületbéli szegények Attyához viszi, aki négy hetenként az összegyűlt pénzt az Ispotály fő Directiónak által adja.

Haffner számításai szerint az új Ispotály fenntartási költségei évi 19.091 frt és 20 krajt tennének ki, ami a fent javasolt gyűjtögetéssel bőven fedezhető lenne, következő számvetése szerint: 1792-ben Pest 27.000 lelket számlált. Ebből csak 25.000-t véve számításba, ha 5000-en semmit sem adnak, 5000-en hetenként 1 krajtzárt, 5000-en 2 krajtzárt, 5000-en 4 krajtzárt, 5000-en pedig 6 krajtzárt, úgy évente 56.363 frt és 20 krajtzár gyűlik össze. Természetesen lesznek olyanok is, akik többet adnak, ezek ellensúlyozzák azokat, akik a számítás szerint kevesebbet adnak.²

Haffner figyelme azonban nemcsak az Ispotályban gondozandó szegény betegekre terjed ki, hanem mindazokra a szegény betegekre is, akik vagy nem vétetnek fel az Ispotályba, vagy öveiktől nem akarván megválni, otthon maradnak, de nincsen módjukban orvost, bábát, patikát stb. igénybe venni. „Ezeknek való a külső segítség betegségeikben és az ezzel értett házi kezelés.”³ Szegénységüket ezeknek is az Ispotályba ingyen felvétetni óhajtanók részére fennt leirt módon, igazolni kell, mely után ingyen orvoslásban és patikában lesz részük.

Még csak az Ispotály Magistratuális fő Directiójáról kell szólanom. Ez az igazgatóság a polgármesterből, belső tanácsnak két tagjából, a belső városnak két választott és két nem választott polgárából, a két külső városoknak két-két polgárából és a választandó szegények Attyaiból álljon.⁴ Feladata az ellenőrzés, felügyelet, számadások felülvizsgálása s felvigyázás, hogy minden rendeltetésszerűen történjék a betegek érdekében, stb.

Mindezekből láthatjuk, hogy Haffner javaslatában mindenre gondolt s emberbaráti buzgólkodása nem is maradt eredmény nélkül. A városi tanács előterjesztését fontolóra vette s a polgárság maga is osztatlan lelkesedéssel állott az építkezés eszméje mellé. 1794 dec. 15-én tartott tanácsülésből újabb felhívást intéz a városi hatóság a lakossághoz, melyben pénzbeli és természetbeni adomány nyújtására buzdít.⁵ Pár esztendő alatt össze is gyűlt a pénzösszeg, úgy, hogy 1796. év augusztus 30-ik napján az alapköletétel nagy egyházi ünnepélyességgel megtörténhetett.⁶

Az új kórház céljaira ugyanazon helyet jelölték ki, ahol 1711-ben a pestisbarakkok állottak, a Szent Rókus-kápolna mellett levő területet.

¹ Haffner: id. m. 131. old.

² Haffner: id. m. 125. old.

³ Haffner: id. m. 148. old.

⁴ Haffner: id. m. 88. old.

⁵ Purjesz Ignác: Adatok a Szt. Rókus kórház alapításához. Bp., 1896.; 25. old.

⁶ Purjesz: id. m. 30. old.

A kórház 11 hónap alatt épült fel, az építkezésben a lakosság ingyen munkaerővel, ingyen fuvarral, ingyen nyersanyag és pénzbeli adománnyal véve részt,¹ s 1798. év május 28-án avatott fel s adatott át a használatnak, nagy egyházi és világi szertartás közepette.² A megnyitást a város polgármestere hirdetményben hozta tudomásul,³ 20 pontban tudósítva a lakosságot a kórház megnyitásáról, az ágyak számáról és rendeltetéséről, a felvételt köveendő eljárásról stb. E hirdetményből megtudjuk, hogy 237 ágy áll a betegek rendelkezésére, még pedig nevezetesen:

„Für unentgeltliche Kranke Internisten und Externisten 80, Für derley Gebährende 6, Für derley Wahnsinnige 2, Für die vorhin bereits gestifteten Pintérischen Armen 12, Auf deren Rechnung, wenn diese Stiftung vermehret werden sollte 4, Für Gebährende gegen Bezahlung täglicher 12 kr. 12, Dann für besondere, und heimlich gebähren Wollende 5, Für zahlende Wahnsinnige 6, Für Sieche und aller Art gebrechliche, mit ihrer Armen-Instituts, oder sonstig zugetheilten Armen Portion 43, Für eigentliche Kranke Internisten und Externisten gegen täglicher 12 kr. Bezahlung 50, Dann für jene, so auf Extra Zimmern bedient seyn wollen, und täglich 1 fl. oder respective auch nur 30 kr. bezahlen, 12, Oder nach Thunlichkeit auch mehrere, In Summa 237.”⁴

Az ingyenes felvételt kérő szegényeknek igazolni kellett állapotjukat, mégpedig a házi gazdájuktól vagy annak megbízottjától kellett bizonyosság-levelet kérniök, amit a polgármesternek bemutatva, annak ellenjegyzésével jelentkezhetek csak felvételle.

Érdemes egy kis pillantást vetni az első évi forgalomra. 1798 május 24-től 1799 május 23-ig összesen 873 beteget vettek fel:

„Teljesen díjtalan kezelésben részesült	447
napi 2 frt-nyi ápolási díjat fizetett	1
” 1 ” ” ”	10
” 30 krnyi ” ” ”	21
12 ” ” ”	391
6 ” ” ”	1 ⁵

Ezek közül teljesen felgyógyult 710, vagyis 81 %%. Vallásra nézve legtöbben (773) római katolikusok voltak, a többiek különböző felekezetűek. A születéshelyre vonatkozólag jellemző az, hogy magyarországi mindössze 537 volt, míg a többiek mind külföldi születésűek, melyek közül Ausztria vezetett 108 beteggel.⁶

Az új kórház igazgatója természetesen Haffner Mihály lett, aki fáradozásainak gyümölcsét élvezhette, bár javaslata nem mindenben teljesült.

Pest lakossága azonban oly rohamosan növekedett, hogy az új kórház csakhamar szűknek bizonyult. Létesítése idejében, 1799-ben, 29.870 volt Pesten a lakosok száma, 1809-ben már 35.349, 1819-ben 47.188, 1829-ben pedig kétszer akkora, mint a Rókus-kórház építésekor, 62.471, 1830-ban pedig 65.494 lélek, nem számítva a katonaságot, papságot, az idegen tanulóifjúságot, a kir. Tábla jegyzőit, valamint némely csak szállásokat tartó uraságot, akikkel együtt a lélekszám 75.000-re volt tehető.⁷ Összevetve e számot II. József magyar király

¹ Purjesz: id. m. 31. old.

² Purjesz: id. m. 37. old.

³ Ankündigung über die zu eröffnende Pester neue Instituts-Anstalt. Purjesz közli teljes terjedelemben id. m. 31–37. old.

⁴ Purjesz: id. m. 36. old.

⁵ Purjesz: id. m. 38. old.

⁶ Purjesz: id. m. 38. és köv. old.

⁷ Patachich József: Szabad királyi Pest városának leírása. Pesten, 1831.; 18. és köv. old.

által 1780-ban elrendelt összeírással, mely Pesten 13.550 lelket számlált, félszázad alatt ötszörös gyarapodást látunk.

Így gondolhatjuk, hogy az új kórházunk is meglehetősen igénybe lehetett véve s számtalanszor kellett a felvételért jelentkezőket visszautasítani.

Schams az 1818. és 1819-es évekből közli a kórház akkori igazgatójának, bossáni Bosányi András betegforgalom-kimutatását, melyből megtudjuk, hogy a kórházban 1818 nov. 1-től 1819 okt. végéig 1606 beteget ápoltak, ezekből ingyen ápolásban részesült 1092 beteg. Meghaltak 254-en. (Halottak közül 45 holtat hoztak be s 9 gyermek holtan született.) Ezenkívül a kórházzal kapcsolatos sánylódók házában 56 ápolat volt, meghalt 11. Pintér-alapítvány terhére pedig ápolat 12 beteget.¹

1837-ben hozzákezdtek a kórház kibővítéséhez, amit az 1838-as nagy árvíz félbeszakított. Az árvíz alatt a kórház menedékhelyül is szolgált s kb. 4000 ember talált itt elhelyezést és étellemezést.² Az árvíz kb. 3000 házat rombolt Pesten szét,³ s elmúltával folytatták az építkezést s a 400 betegre kibővített kórház 1841-ben készen állt. Ehhez képest 1842-ben már megnövekedett betegforgalmat találunk. Ez évben már 3465 beteg volt ápolás alatt, míg a kórházzal kapcsolatos szegények- és sánylódók ápolóházában 55 szegény és sánylódó, egykor pestvárosi adófizető polgár nyert gondozást.⁴ 1860-ban újra bővül a kórház, felépítik a Flór-utcai részt, 1870-ben pedig a halottasházat és a boncoló termet.⁵

Az elmondottakból látjuk, hogy Budán az 1710-es évektől a Régi Szent János kórház, illetve akkor még kór- és szegényház; Pesten pedig a XVIII. szd. 2. negyedében a Zöldfa-utcai Városi kórház, később pedig a Rókus kór- és szegényház állott a szegény betegek és sánylódó elaggottak szolgálatára.

*

Pesten az elaggott városi szegények 1781-1783-ig – Barth szerint – a Clarissináknak II. József magyar király által feloszlatott zárdájában ápolattak.⁶ József kalapos királyunk kívánatára ezek, valamint a külső házi szegények segélyezésére külön alap létesült „Szegények intézete” elnevezéssel. Az intézet 1780 körül, a Bécsben létesített szegényintézet módjára és formájára létesült⁷ s utóbb csak a külső állandó segélyezés céljait szolgálta. A segélyezés keresztülvitele az akkor még csak három egyházkerületre, még pedig nevezetesen a „belső város”-i, a terézvárosi és a józsefvárosi egyházkerületekre oszlott,⁸ melyek a ma úgynevezett szegényügyi kerületet képezhették és a szegényügyi igazgatóság vagy bizottság gondoskodása alatt állott. Az igazgatóság egy városi tanácsnokból, mint igazgatóból, egy melléje rendelt tollnokból és Schams szerint két, majd később Patachich szerint (1830-ban) három „szegények attyá”-ból állott, akik e fáradságteljes megbízásukat, mint jó módú polgárok, rendszerint csupán felebaráti szeretetből, ellenszolgáltatás nélkül viselték.^{9 es 10} A segélyezés módja a következőképen történt Schams szerint:

„Jeder Arme kann sich mündlich oder schriftlich an die Institutscommission wenden,

¹ Schams, Franz: Vollständige Beschreibung der Königl. Freystadt Pest in Ungarn. Pest, 1321.; 314. és: következő old.

² Kohl, J. G.: Reise in Ungarn. Dresden & Leipzig, 1842.; 393. old.

³ Kohl, J. G.: id. m. 397. old.

⁴ Buda-Pest: a magyarok fővárosa, vagyis ezen testvér-városban létező minden nevezetességek és látnivalók. leírása. Vezéd (!) vidékiek és bennszülöttek számára. Pest, 1845.; 84. old.

⁵ Schmall: id. m. 2. k. 24. old.

⁶ Barth László: Budapest főváros szegényügye. Bp. 1877.; 15. old.

⁷ Schams: id. m. (Pest) 302. old.

⁸ Schams: id. m. (Pest) 302. old.

⁹ u. ott.

¹⁰ Patachich: id. m. 53. old.

wo dann die Dürftigkeit eines jeden untersucht, und nach dem Befunde entschieden wird ob und welche Unterstützung ihn zu Theil werden soll.

Hiebig ist wohl zu bemerken, dass das Almosen aus diesem Armeninstitute nur ein Beitrag für Arme ist, die sich das Unentbehrlichste nicht ganz durch Arbeit erwerben können: die zum Verdienst gänzlich unfähigen Armen sind kein Gegenstand des Instituts, sondern diese werden in dem Siechenhause des Spitals aufgenommen.”¹

Ebből a rövid idézésből világosan láthatjuk, hogy a szegényügy kezelése nem sablon-szerűleg történt, hanem az egyéni szempont, az individualizáló eljárás képezte gerincét s a segítés módja a valóságos szükségletekhez igazodott. A helyszíni vizsgálatot a szegényatyák végezték, akik nemcsak egyszerű nyomozási eljárást láttak megbízásukban, hanem valóban a szegények atyjai, támogatói, barátjai s tanácsadói voltak.

Az így jelentkezett s támogatásra minősített szegényeket összeírták, melynek alapján hetenként kétszer, előre meghatározott napokon az egyházkerületükben lévő plébániákon, valamint a városházán segélyüket átvehették.

Egy igen érdekes kis nyomtatvány van a Fővárosi Könyvtár tulajdonában, a Szegény Intézet 1793. évről való kimutatása,² melyből megtudjuk, hogy a fentvázolt módon segélyezetté száma 1793 január 1-től december végéig átlagban havonta 266 volt s összesen 3192 esetben nyújtott segélyt. Legnagyobb forgalom a téli hónapokra esett, amikor is novemberben 288, decemberben 349, januárban 335 szegényt segélyeztek. Legkevesebben voltak június és július hónapokban: 215-en és 215-en. A segélyezéskép nyújtott összeg összesen 5411 frt és 32 krt tett ki. Az intézet tőkepénze az év végén 11.026 frt és 5 kr. volt.

Az 1820-as években Schams szerint havonta kb. 250 szegényt támogatott az intézet, évi összesen 5000 frt körül.³ 1830 októberében 150 támogatott szegényt találunk s ugyanekkor az Intézet tőkepénze már 98.761 frt és 15.6 kr.-ra növekedett.⁴ 1850 nov. 1-től 1851 okt. végéig 5363 frt 36 krt tett a kiadás s az Intézet tőkéje pedig volt 1851 végén 53.664 frt 49.96 kr. p. pénzben.⁵ Az Intézet alapját II. József császár rendelete folytán a Pestvárosi templomaiban, az ezen városi szegények gyámolítására felállított perselyekbe gyűlt adakozások s az évenként háromszor minden plébánia templomban tartott nagy szentmisék alatt befolyt áldozati pénzekből, végrendeleti hagyományokból; a nyilvános táncvigalmakra adott engedélyek és a jegy- és bírságpénzekből s egyéb ajándékokból képezett tőkék” alkották.⁶ 1875. év végével ezen alap 64.475 frt s 91 krt tett ki.⁷

II.

Pest város szegényügy-intézményeiben nevezetes változást hozott az 1833-as esztendő, amikor is három új intézménnyel gyarapodott. Ugyanis József nádor felhívta Pest város hatóságát, hogy a Jóltevő Asszonyi Egyesület tulajdonában és kezelésében lévő intézmények közül vegye át az önkénytes dolgozóházat, a kiseddóvódát, a szegényházat, valamint

¹ Schams: id. m. (Pest) 303. old.

² Summarischer Ausweis über das bey dem Armeninstitute d. Kgl. Freystadt Pesth seit 1-ten Jäner bis letzten Dezember 1793 eingebrachte, und zu Betheilung der in der Versorgung Gestandenen Armen verwendete Almosen allen Gutthättern und Menschenfreunden gewidmet von dem Hauptbezirke des Armeninstitutes. Pesth, 1794.

³ Schams: id. m. (Pest), 304. old.

⁴ Patachich: id. m. 53. old.

⁵ Palugyai Imre, ifj.: Buda-Pest sz. kir. városok leírása. Pest, 1852.; 472. old.

⁶ Palugyai: id. m. ugyanott.

⁷ Barth: id. m. 15. old.

a hályogos vakok gyógyintézetét, mely utóbbi intézet kivételével Pest város hatósága teljesítette is a felhívást.¹

Ez intézmények átvételével röviden ismertetnünk kell az 1816-17. évi Ínséges esztendő nyomora következtében keletkezett Pesti és Budai Asszonyi Jóltevő Egyesület keletkezését, működését és intézményeit.² A jelzett egyesületek fővárosunk első jótékonycélú egyesületei voltak s működésük páratlan a maga nemében. Mind a két egyesületet József nádor korán elhunyt második neje, a minden tiszteletet megérdemlő Hermina főhercegnő hívta életre s célkitűzésük, vezérlő eszméjük, valamint működésük már akkor felölelte a modern szociális politika követelményeit. Ugyancsak Hermina főhercegnő volt az egyesület első védnökneje, majd korai halála után József nádor harmadik neje, Mária Dorothea követte, akinek működési idejére esik a két egyesület fénykora. Sajnos, hogy ezen két egyesület akkori működése annyira feledésbe ment, s nem történik reájuk hivatkozás. Pedig ezen két egyesület a magánjótékonyág keretében, a hiányzó hatósági népjóléti gondoskodás összes feladatait végezte, még pedig tervszerűen és a megelőzés főtörekvésével. Annyit szoktunk hivatkozni az 1852. esztendőben Elberfeldben létesült szegényügyi, u. n. elberfeldi rendszerre. Nem kell nekünk olyan messzire elmennünk. Az elberfeldi rendszer lényegét – igaz, hogy csak magánjótékonyági s nem hatósági alapon – megtalálhatjuk sokkal előbb Pest-Budán az 1820-as években, a jelzett egyesület célkitűzésében és működésében. Mindkét egyesület a nemesség és a két város vagyonos polgárcsaládjainak hölgyeiből, az emberi nyomorúság enyhítése és megelőzése érdekében alakult. Evégett nemcsak a jelentkezett szűkölködőket vette pártfogásába, hanem azokat ki is nyomozta s a nyújtandó pártfogást egyénileg más- és másképp bírálta el. Pest-Budát kisebb kerületekre osztották s mindegyik élén egy vezető asszonytag működött szükséghez képest „segédasszonyokkal”, kiknek feladatukat a jelentkezett szegények valóságos helyzetének megvizsgálása, valamint a szomszédoktól való kérdezősködés alapján a még nem jelentkezett szükséggel küzdőknek kinyomozása képezte. Mint említettem volt, a pártfogás egyénileg igazodott s ehhez képest a következő intézményeik álltak rendelkezésére:

A Budai Jóltevő Asszonyi Egyesület kezelésében:³

1. Kereseti-ház elszegényedett nők részére.
2. Öt leány-munka-iskola.
3. Pesti egyesülettel együtt alapított Vakok gyógyintézete.
4. 1828 június 1-től Kisdédóvoda. Ez volt az első kisdédóvoda Magyarországon. Megalapítója korompai gr. Brunswik Mária Terézia, aki a kisdédóvódákat találóan, „angyal-kert”-nek nevezte. Első „angyalkert”-je s a kisdédóvódák hasznát s felállítását tárgyaló úttörő művei nyomán hamarosan több hasonló intézmény keletkezett.
5. Nő-ápolda.

Ezenkívül Országgh idézett munkája szerint pénzbeli és természetbeni segéllyel (élelmszer, ruha, tüzelő, gyógyszerutalványozás, fürdők engedélyezése, elzalogosított tárgyak kiváltása stb.) támogatták a reászorultat.

A Pesti Jóltevő Asszonyi Egyesület kezelésében:⁴

¹ Barth: id. m. 10. és köv. old.

² Lásd: Évi jelentéseiket (tudósításait) 1817. évtől, valamint Országgh Sándor: A Budai Jótékony Nőegylet 1817-1897., Bp., 1898. c. könyvét.

³ Országgh: id. m. alapján.

⁴ Tudósítás az Asszonyi Egyesület által sz. k. Pest Városában alapított jóltevő Intézetekről, azoknak belső elrendeléséről és fenn-állásáról 1817.-diki mártius elejétől, 1833.-diki September végéig. Bécsben, 1834.;

1. Pénzben vagy természetben nyújtott állandó segély olyanok részére, akik önhibájukon kívül szükségét szenvednek ugyan, de magukkal nem tehetetlenek.

2. Egészen nyomorék vagy elaggott, gyámoltalan emberek, valamint kis árvák, valamely becsületes emberhez adattak ápolás végett, illendő bér mellett.

3. Elhagyott, szegény betegek, az egyesület költségén a város kórházába vitettek.

4. Szegénygyámolda.

5. Önkénytes dolgozóház.

6. Iskolaintézet egészen árva, vagy oly gyermekek részére, kik koldulni voltak kénytelenek. Célja kettős volt: *a)* hogy oktatást nyerjenek; *b)* hogy rendes munkássághoz szoktassanak. Éppen ezért két osztálya volt: oktatási- és munkaosztálya.

7. Asszonyi kézimunkák lerakó helye. Otthon keresni szándékozók anyaggal és munkával láttattak el. A munka elvégzésével munkabéreket azonnal megkapták.

8. Intézet a szegény belső, hályogos vakok gyámolítására és gyógyítására.

9. Gyámintézetek a koldusok részére. Külön-külön a nők és férfiaknak. A koldusok nemcsak szigorú felvigyázás alatt voltak, hanem kiszabott munkát is kellett végezniök. Ehhez tudni kell azt, hogy 1830-ban az Egyesület kezdeményezésére a hatóság a koldulást megiltotta. A koldusokat az Egyesület kinyomozta s összeírta. Az idegen illetőségű koldusokat útiköltséggel ellátva, kiutasították. A helybeliek közül a munkaképteleneket a fenti intézmények valamelyikében vették pártfogásba, úgyszintén azokat is, akik munkaképesek voltak s szándékukban állt dolgozni. Míg azok, akik munkaképesek voltak, de a koldulással felhagyani nem akartak, nyertek e két gyámintézetben kényszerelhelyezést. Új koldusok is idekerültek.

10. Gyógyulok vagy lábbadozók háza.

11. Megbízhatatlan egyének egyszeri pénzbeli segélyezése.

12. Kölcsönnyújtás indokolt esetekben.

E rövid ismertetésből is láthatjuk, hogy a két egyesület működésében azon fontos szociális szempontot tartotta szem előtt, hogy nyújtott pártfogása ne pillanatnyi alamizna legyen, hanem a szűkölködők nyomorúságának okát, lehetőleg az önsegély bekapcsolásával szüntesse meg. Működése valóban népjóléti gondoskodásnak nevezhető és egész természetnek kell találnunk azt, hogy eme feladatot a növekvő népességgel szemben pusztán a magánjótékonyosságra támaszkodva, anyagi erő híján nem sokáig végezhetné s így már 1833-ban négy intézményét kényszerült a hatóságnak átvételre felajánlani. Sajnos, hogy ekkor nem eszmélt rá a hatóság, hogy ezt az alkalmat felhasználja arra, hogy kapcsolatot teremtsen a közös működésre, felismerve a magánjótékonyági és hatósági intézmények szerves kapcsolatának egyedül célravezető szükségességét. E két egyesület további részletes működésére, sajnos, nem térhetek ki, mivel az a magánfilantrópia körébe tartozik s ott találja meg az olvasó. Ehelyütt csak annyiban tettünk róla említést, amennyiben a 3 intézménye hatósági kezelésbe vétele szempontjából minket érdekelt.

Pest város hatósága tehát az önkéntes dologházat, kiseddóvóintézetet és a szegényházat kezelésébe átvette.

„Az átvett intézetek rendeltetése” – Barth szerint¹ – „a következőkben körvonalazható:

Az önkéntes dologházban nyomorék és csakis könnyű munkára képes, budapesti illetőségű egyének, vagy oly szegények tartattak, kik neveltetésük és előbbi állásuknál fogva,

¹ Barth: id. m. 14. és köv. old.

nehéz munkához szokva nem voltak s kik az intézetben annyit kereshettek, hogy magukat fenntarthatták.”

„A kisdédóvó intézetben mintegy 300 szegény gyermek nyert ingyen oktatást, de tekintélyes számmal voltak azok is, akik lakással és étellel is elláttak.”

„Végre a szegényházban helybeli illetőségű, elaggott, keresetképtelen egyének ápolatnak. A dolgoztató rendszer itt is be volt hozva és a kereseti összeg bizonyos része az ápolatnak adatott át.”

A hatóság kezelése alá vett intézmények felügyelésére József nádor által egy külön bizottság neveztetett ki, melynek elnöke mindig egy helytartósági tanácsnok volt. „Azon nemes férfiak, kik e szép ügyért dicséretes buzgalommal működtek, következők: Elnök: Mednyánszky Antal, később Petőfalvi Uzovits János helytartósági tanácsnok; bizottmányi tagok: Schedius Lajos kir. tanácsnok és kir. egyetemi tanár, Eötvös József, akkor a kir. ügyek igazgatója, jelenleg hétszemélynök, Kolb János városi gyámnok; Gömörly Károly gyógyszerész; Takácsy György választó polgár; Pfahler Ferenc választó polgár s egyszersmind szegényügyi igazgató; Ebner Fidel választó polgár. Mint bizottmányi tollnok működött Ságody Sándor.”¹

Az 50-es évek elején már nem a külön kinevezett bizottság vezette a közben már csak egyedül fennmaradt szegénygyámolda ügyeit, hanem egyesítve és központosítva a szegények közpénzsegélyezési ügyeivel, az utóbbit eddig intéző – már említettem volt – szegényügyi bizottság, mely megfelelőleg kiegészítettet.²

1866-ban e bizottság állt egy városi tanácsnokból, egy városi jegyzőből, a szegényügyi igazgatóból, hat szegények atyjából, az intézet gondnokából és az intézeti főorvosból.³

E bizottság gyakorolta a szegényügyet a tanács közvetlen felügyelete alatt, egész 1875. évi május hó 1-ig, amikor is a szegényatyák intézményével együtt megszűnt s a szegényügy elsőfokú ellátása az egyesítésről szóló 1872. évi XXXVI. t.-c. értelmében a kerületi előljáróságokra, központi irányítása pedig az ipari, rendészeti és szegényügyi (IX.) ügyosztályra bízott mindaddig, amíg az 1876. évi augusztus 25-én 40.021. B. M. sz. alatt kelt leirattal az 1875. évi szegényügyi szabályrendelet ezt nem szabályozta.⁴

Az átvett intézetek hamarosan elsorvadtak. 1842-ben a városi-hatóság a kisdédóvót, anyagiak híján, feloszlalni kényszerült. Az ittlévő árvák az ezidőtájt létesült Josephinum árvaházban találtak új otthonot. 1848-ban pedig az önkénytes dologház is megszűnt s csak a szegénygyámolda maradt fenn. Ez 1853-ban a Nyár-utcai központi épület mellett, már két fiókkal működött: a Főherceg Sándor-utcában és a Diófa-utcában, egy-egy házban, mindaddig, míg az 1856-ban megnyílt Elisabethinum szegénygyámoldát 286 szegénnyel elfoglalhatták.⁵ Az Erdősoron levő (a mai Alsóerdősor-utcai) szegénygyámolda 300 gyámoltat volt képes befogadni s Rózsay szerint (id. munka) 1866-ban „333 egyének, t. i. 154 férfi és 179 nőnek” volt kénytelen helyet adni a szűkölködők nagy száma miatt. A felvételt a városi tanács a kerületi szegényatyáknak a szegényügyi bizottmány útján tett előterjesztésére rendelte el. Az intézetbe szegény öreg és munkaképtelen emberek vétettek fel, vallás- és nemi különbség nélkül s halálukig teljes ellátásban részesültek.

¹ Rózsay József: Sz. kir. Pest városi Elisabethinum szegénygyámoldának történeti vázlata. Pest, 1866.; 8. old.

² Barth: id. m. 20. és köv. old.

³ Rózsay: id. m. 11. old.

⁴ Barth: id. m. 23. és köv. old. és Kőrösy József: Budapest szfv. Szegényügye az 1900–1902. években. Bp., 1905.; 16. old.

⁵ Rózsay József: id. m. 9. és köv. old.

III.

Pest-Buda egyesítése nevezetes változást hozott a most már Budapest szegényügyében, ugyanis a főváros egyesítéséről szóló 1872. évi XXXVI. t.-c. 105. §-a a főváros feladatává teszi, hogy tartozik gondoskodni mindazon fővárosi illetőségű szegényekről, akik magukat közsegély nélkül fenntartani egyáltalán nem képesek. A törvény azonban nem mondja ki feltétlenül eme segélynyújtást, hanem csak annyiban, amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya elegendő nem volna. Tehát nem állapít meg kötelezettséget, hanem csak kiegészítő feladatot ró a fővárosra, a szegényügy ellátását a magánjótékony-ságnak hagyva. Ugyancsak ezt a kötelezettség nélküli feladatot rója a községeinkre a községi törvény, vagyis az 1886. évi XXII. t.-c.-nek 145. §-a, teljes mértékben a községek lelkiismeretére bízva, hogyan karolják fel a szegényeik ügyét. A szegénység ellátásának sem módjára, sem pedig mértékére fentjelölt két törvény útbaigazítást nem adott.

Némileg enyhítette ezt az áldatlan állapotot az 1898. évi XXI. t.-c, továbbá az 1893. évi XXXIII. t.-c. s az 1899. évi 51.000 B. M. szbr., valamint az ezek alapján alkotott szabályrendeletek és 1901-től kezdve az ugyanez évi VIII. és XXI. törvénycikkkel megszervezett állami gyermekvédelem, amelyekről a következőkben lesz majd szó.

Ezek a sanyarú viszonyok késztették már a múlt század közepétől fogva az emberbarátokat arra, hogy a szegények ellátása és ügyük felkarolása végett a szegényügy országos rendezéséért szálljanak síkra.

Így többek között, nevezetesen Fáy András, aki már 1862-ben azt hangoztatta, hogy aki önhibáján kívül oly állapotba jut, „hogy az élet első szükségeit maga számára kiteremteni nem képes, s maga körében nem számolhat segélyre: az állam rendelkezése s illetőleg ápolása alá esik: és ez kötelessége az államnak”. Indokolása egyenesen klasszikus. Ugyancsak síkra száll a lelencügy rendezése végett és már 1862-ben szükségesnek véli, hogy Budapest egy szülőházzal ellátott lelencházat állítson fel.¹

Szalay Mihály 1901-ben a Szegényügy c nagyszerű munkájában, melyben a csak 1916. évben megvalósított Népjóléti Központ eszméjét „Jótelek” elnevezéssel már megtaláljuk, szintén a szegényügy országos rendezését kívánja.

Többek között már ekkor szükségesnek véli a társadalom és hatóság szervezett összeműködését, az irányító és ellenőrző központi szervezetet, a központi szegényügyi nyilvántartót, szegényügyi statisztikát stb.

A szegényügy helyes felkarolása végett a fővárost 500 kerületre tartja felosztandónak, mindegyik élén egy szegényatyával, azonkívül minden szegény mellé az árvagyám mintájára szegénygyámot kíván.

A szegénységet a megelőzéssel akarja orvosolni és a szegénység okainak kiküszöbölésére különböző intézményeket ajánl.²

A szegényügy rendezését kívánja Forbáth Tivadar 1908-ban megjelent könyvében, amelyben a magyar szegényügynek nemcsak alapos kritikáját adja, hanem oly irányt mutat, amely véleményünk szerint egyedül helyes, t. i. intézményes szociálpolitikát kíván, mely a szegénység káros következményeit lehetetlenné teszi s a szegénység gyökereit irtja ki. De addig is, amíg a szociálpolitika céljait el nem érte,” csakis egy rendezett szegényügy képes a létező osztályellentéteket enyhíteni”.³

¹ Fáy András: Az elszegényedések. Emberbaráti, hazafiúi és politikai vázlatok. Pest, 1862.; 28. és 100. old.

² Szalay Mihály: A szegényügy. Adatok és tervek Budapest székesfőváros szegényügyének végleges rendezéséhez. Bp., 1901.; 75. és 98. old.

³ Forbáth Tivadar: Adatok a magyar szegényügy rendezéséhez. Bp., 1908.; 10. old.

A szegényügy országos rendezése azonban, amint tudjuk, mind a mai napig meg nem történt. Legújabbban ennek rendezése végett az 1926-ban a Társadalompolitikai Országos Értekezleten szálltak szakfőúrjaink síkra, így nevezetesen Liber End-re székesfővárosi tanácsnok, mint előadó ismertette a jelen állapotokat s javaslata első pontjában kívánatosnak tartotta, hogy „a szegényügy minden ágára és vonatkozására kiterjedően, országosan rendezendő, illetve sok részében gyökeresen újjászervezendő és pedig a főbb irányelveire nézve törvényhozási utón.”^x A hozzászólók egyhangúlag a szegényügy törvényhozási utón való országos rendezését kívánták. Akik közül különösen Hilscher Rezső egyet. m. tanár az országos szociálpolitikai berendezések kiépítésétől vár egyedüli megoldást, melynek fejlettségi foka, szerinte, fordított viszonyban áll a szegényügy terjedelmével s véleménye szerint csakis a fejlett szociálpolitika alkalmas a szegényügy végleges megoldására és elsorvasztására, főképp a szociális biztosítás útján.²

Ugyancsak Liber Endre a Szegényügy szervezete c. tanulmányában csakis a törvényhozási utón való országos rendezéstől vár gyökeres segítséget és végleges megoldást, különösen a szegények községi- és segélyezési illetősége kérdéséből származó bajok elhárítása végett.

A szegényügy országos szervezése s szélesebb alapokon nyugvó népjóléti közigazgatással, való átszervezése mind a mai napig meg nem történt. Így az egyes községek saját hatáskörükön belül, 1899-től különösen az ugyanezen évi 51.000 B. M. szbr. értelmében szabályrendeleti utón szabályozták szegényügyük ellátását, amelyben természetesen székesfővárosunk haladt mindig elől s a kezdeményezés útján.

Lássuk most már részletesen székesfővárosunk szegényügyi-, ill. népjóléti ügyének szabályrendelet-alkotásait s azok fejlődését.

A főváros 1875. évi december hó 1-én és 2-án folytatólagosan tartott közgyűlésében az 1872. évi XXXVI. t.-c. 105. §-a alapján megalkotta az első „A szegényügy rendezését tárgyazó rendszabály”-át. A rendszabály 21 §-ra oszlik s kimondja, hogy csak teljesen vagyontalan, munka- és keresetképtelen, fővárosi illetőségű egyén részesíthető közsegélyben, akinek tartásra kötelezhető rokonai nincsenek. A segélyezés lehet ideiglenes, vagy állandó pénzbeli adomány, vagy teljes ellátás. Utóbbiban csak azok részesülnek, kik aggkorúak és testi fogyatkozásuknál fogva nemcsak munka- és keresetképtelenek, hanem ápolásra is szorulnak. Ezen aggok éltük fogytáig a fővárosi aggápoldába (szegénygyámolda, szegényház, ma: szeretetotthon) helyeztetnek el (7. §). A segélyezés első fokú hatósági szerve az illetékes ker. előljáróság. Az igénylők itt tartoznak kérelmüket előadni. A szükséges nyomozás megejtése után a segély mérvének és nemének megjelölésével az előljáróság a tanácshoz előterjesztést tesz. A Tanács végérvényesen határoz. A segélypénzeket a ker. előljáróság fizeti ki. Halasztást nem tűrő esetekben joga van 20 frt-ig terjedhető segélyt nyújtani. A segélyezettnek összes személyadataival, valamint a segélyezésre vonatkozó összes adatokkal a szegényügyi ügyosztályban névmutatóval ellátott főkönyvben nyilvántartandók. Ha a segélyezett anyagi viszonyai jobbra fordulnak, a segély beszüntetendő. Ha pedig annyira javulnak, hogy a kapott segélyt könnyen megtéríthetik, a visszatérítésre kötelezhetőek. A 14-től 20-ig következő §-ok kimondják, hogy a koldulás a főváros egész területén tilos s ennek meggátolására segédkezet nyújtani a rendőrség lesz hivatva. A koldusok letartóztatandók s a helybeli illetőségűek az illető kerületi előljáróságnak átadandók, idegenek kitoloncolandók. A ker. előljáróság a munkaképest munkára szorítja, a munkaképtelent segélyezi. Kolduláson ért

¹ Társadalompolitikai feladataink. Az 1926 okt. tartott közegészségi és társadalompolitikai országos értekezlet munkálatai. Szerk.: Vass J. megb.-ból: Balogh A. és Kovrig B. Bp. 1927.; 89–109. old.

² Ugyanott.

³ Liber Endre: A szegényügy szervezete. Városi Szemle, 1927.; 558. old.

gyermekük szüleiknek adandók át. Ezek nemlétében tápszülőknél, 12. életévük betöltése esetén tanoncképen helyezendők el. Szülők, rokonok, vagy mások, kiknek gondozása alatt gyermekek állanak s őket koldulásra szoktatják, vagy szorítják, 20 frt-ig terjedhető pénzbírsággal fenytendők, Visszaeső koldusok 3 hótól 1 évig terjedhető időtartamra kényszerdologházba küldetnek.

A koldulás és csavargás meggátlása végett még a következők rendeltettek: „Minden idegen, ki munkakeresés végett a fővárosba jön, tartozik megérkezése után 24 óra alatt a rendőrségnél jelentkezni s ott igazolni, hogy bizonyos időre elégséges élelmi költséggel el van látva, vagy foglalkozást nyert, mely esetben a rendőrségtől bizonyos időre szóló tartózkodási jegyet nyer, ellenkező esetben pedig kötött útlevéllal hazájába visszaküldetik.

b) A fővárosba érkezett idegen munkásoknak, vagy más idegen egyéneknek, kik nem igazolhatják magukat, hogy elégséges élelmi költséggel el vannak látva, 24 órán túl szállást adni tilos;

c) Minden háztulajdonos, vagy annak megbízottja és a családfő, ki a b) pont alatt említett egyéneket befogad, köteles azokat a rendőrségnél 24 óra alatt bejelenteni”. Aki a fenti rendelkezéseket áthágja, pénzbírságot fizet.

Az itt ismertetett szabályrendeletet a belügyminiszter 1876. évi augusztus hó 25-én 40.021. sz. a. kelt leiratával hagyta jóvá. Leiratában kifogásolja, hogy a rendszabály a szegényügynek csak egyes részeivel foglalkozik s nem öleli fel minden ágát. Így pl. a szegény gyermekek és lelencek segélyezéséről, iskoláztatásáról; a szegény betegek ápolásáról, a szegények temetéséről, az idegen illetőségű szegények ideiglenes segélyezéséről említést sem tesz stb. Továbbá nem intézkedik a szegényügyi statisztikának létrehozásáról, mely egyedüli alapja a szegényügy helyes megismerésének és kezelésének. Ehhez igazodva, kiegészítendőnek tartja a szabályrendeletet, mely azonban így is hiányt pótol.

A szabályrendelet tehát, mint azt a jóváhagyó miniszteri leiratból látjuk, már keletkezési idejében sem felelt meg a követelményeknek. A fenti észrevételeken kívül azonban még számos hibája volt. Így nevezetesen, hogy a szegényügy ellátásába a társadalmi erők bevonását és felhasználását elmulasztja s a szegényügyi ellátást teljes egészében a kerületi előljáróságok vállaira teszi.

Az idegenek bejelentésével kapcsolatos intézkedések pedig már eleve (s azután is) kivihetetlenek voltak, tekintve, hogy az időtájt bejelentési hivatal még nem létezett, csak 1880-ik év óta lépett életbe s akkor is az idegenek itt tartózkodására megkívánt feltételek bevallására nem terjedt ki.¹ A koldusügyet egyenesen rendőrügynek tekinti s sem ennek, sem pedig a koldusokat termelő szegénység okainak kifürkészésével s megszüntetésével nem foglalkozik.

A szabályrendelet sem elvileg, sem gyakorlatilag nem felelt meg s mégis, mindennek ellenére 1905-ig nem sikerült új szabályrendeletet életbeléptetni, bár Horváth János tanácsnok ez irányban több ízben tett javaslatot. 1889 március hó 30-án tett javaslata² bevezetéséből megtudjuk, hogy egy új szabályrendelet megalkotása már 1885 óta állandóan folyamatban volt s erre vonatkozólag előkészületeket tettek. Így nevezetesen többek között 1885-ben felhívta a fővárosi Tanács a statisztikai hivatala akkori igazgatóját, hogy „készítse el tervét, egy az egész szegényügyet felölelő statisztikának”. A terv hamarosan el is készült, de megvalósítására több módosítással csak 1900-ban került sor. Így csak 1905-ben jelenhetett

¹ Körösy J.: id. m. 19. old.

² Horváth János: Előadói javaslat a fővárosi szegényügy rendezése ügyében. Bp., 1889.

meg Kőrössy József szerkesztésében „Budapest székesfőváros szegényügye az 1900-1902. években” címet viselő első szegényügyi statisztikánk. Mégis 1889-ig nem találkozunk új javaslattal, melyből azonban soha szabályrendelet nem lett. Mindezek ellenére, érdemes, hogy vele közelebbről megismerkedjünk.

Horváth említett javaslata újítást képez az 1875-iki szabályrendelettel szemben, amennyiben teljes mértékben gondoskodik a gyermekellátásról. Még pedig a lelencekről, árvákról, valamint azon gyermekekről, akiket köteles gondviselőik anyagi szűkös helyzetük miatt önjelöltől fenntartani, nevelni, ápolni nem tudnak. A gyermekellátás rendszerint a gyermek 12. életévéig történik s két neme van: gyermeknevelési pótlék és gyermektartás. Gyermeknevelési pótlékban azon gyermekek köteles gondozói részesülnek, akik vagyontalanság, munka- és keresetképtelenség, vagy nagyszámú gyermekek mellett a kereset elégtelen volta miatt gyermekeiket (unokáikat) önjelöltől fenntartani és nevelni nem képesek. A gyermektartásnak két módját említi: 1. Gyermekeknek tápszülőknél, gyermekmenhelyben, árvaházban, községi szeretetházban való elhelyezését; 2. A lelenc- és árvagyermek tartását. Hatósági tartásra csak a teljesen elhagyott lelencek és árvák helyezhetők el. Az elhelyezést a kerületi előjáróság intézi. A továbbiakban a gyermekellátás részletkérdéseiről szól, az igényjogosultság megállapításáról, a tényállás hatósági kinyomozásáról, elhelyezett gyermekek nyilvántartásáról, a tápszülőkről, a kerületi orvosok ellenőrzési kötelességéről, árva- és szeretetházi elhelyezésről, stb. – Újítás továbbá, hogy a munkaképeseket munkára szorítja és hogy a tíz szegényügyi kerületnek, – mely összeesik a közigazgatási kerületekkel – kisebb szegényügyi járásokra való felosztását javasolja, a társadalmi erők szociális munkába való bevonásával.

Felújítja az 1875. májusában megszüntetett szegényatyák intézményét, akik az egyes kerületekben a szegényügyi küldöttséget képeznek. A szegényatyai tisztsége tiszteletbeli és díjtalan állás s csakis azok viselhetik, akiknek községi választási joguk van, feddhetetlen jelleműek s akik ezen tisztséget felebaráti szeretetből hajlandók is viselni. Működésük 6 évre szól s a közgyűlés választja a tanács előterjesztésére és működési kerületükben kell lakniuk. A szegényatyák működését kiegészíti az árvaatyák és árvaanyák intézménye, kiknek feladatuk mindazokra a lelencekre és árvákra ügyelni, akik bármely községi alaphól segélyt húznak. A tisztség viselésének előfeltétele hasonló a szegényatyákéhoz, azzal a különbséggel, hogy a választói jognak feltétele az árvaanyákra nem vonatkozik. Kinevezésük az előjáróság javaslatára a tanács útján történik. Következőekben a szegényatyák, árvaanyák, árvaatyák, valamint a kerületi küldöttségek és előjárók ügykezelési utasításáról szól. Különösen ki kell emelnünk a következőket:

„Kötelességében áll a szegényatyának, hogy a szegénynek mindig jó tanáccsal szolgáljon, őt nyomorában segíteni iparkodjék s mivel a gyors segélynek kétszeres értéke van, hogy lehető siettetéssel megtegye mindazt, ami ezen rendszabály szerint a nyomor enyhítésére tehető.” Továbbá: „Az árvaatyák (árvaanyák) a kerületi előjáró által gondviselésükre bízott árvák testi és erkölcsi jönelvéléséről atyailag (anyailag) gondoskodni tartoznak. Feladatuk abban áll, hogy a gyermekek testi és szellemi fejlődésére felügyeljenek; miért is az árvaatyák (árvaanyák) a gondviselésükre bízott árvák testi, szellemi és erkölcsi állapotáról folytonosan tudomással bírnak és hajlamaikat megfigyelni tartoznak, hogy így jövő állásukra vonatkozólag kellő támpontokat lehessenek.” Újítás végül a szegényügyi statisztikára vonatkozó javaslata.

Mindezekből láthatjuk, hogy Horváth már 1889-ben javaslatában oly gondolatokat hozott felszínre, amelyek megvalósítását csak évek múlva, vagy még mai nap sem látjuk.

1893-ban életbelépett a kerületi előljáróságokat újjászervező 1893. évi XXXIII. t.-c, mely a szegényügyi közigazgatás ellátásában elsőfokú hatóságnak a kerületi előljáróságokat jelöli meg, közreműködésül melléjük állítva a kerületi választmányokat.

A nevezett törvény 18. §-ának 5. és 6. pontja a következőkben írja elő a ker. előljáróságok szegényügyi feladatait.

A kerületi előljáróság a tanács helyett eljár és gondoskodik a kerületben lakó szegény betegek, lelencek, gyámoltalanok orvosoltatásáról és ápoltatásáról; a kórházi ápolásra szoruló szegény betegek elszállításáról, azon halottak eltemetéséről, kiknek hátramaradottjaik nincsenek, vagy a temetésről vagyontalanságuk következtében gondoskodni képtelenek; mindez a fennálló szabályok értelmében.

A kerületi választmány szegényügyi feladatát pedig a 30. §. 3. pontja a következőben írja elő: A törvényhatóság által a szegényügyre az évi költségvetésben kerületenként megállapított összeg keretén belül a kerületben lakó szegényeknek a kerületi előljáróság előterjesztésére a fennálló szabályok értelmében pénzsegélyt engedélyez; javaslatot tesz a tanácsnak a szegényeknek az ápolóintézetekbe való felvételére nézve; intézkedik a kerületi előljáróság előterjesztésére, a közsegélyezésre szoruló árvák, lelencek, gondnokoltak és ideiglenes közellátásra szoruló gyermekek elhelyezése és neveltetése iránt és közreműködik azok felügyeleténél.

A 28. §. a másodfokú hatóságot a tanácsban jelöli meg, ahová a ker. előljáróságok határozatai és intézkedései ellen, amennyiben a fennálló törvények és szabályok nem intézkednek máskép, felelőseknek van helye.

1898-ban a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898. évi XXI. t.-c. 8. §-a újabb kötelezettséget ró a fővárosra, amennyiben kimondja, hogy az illetőségi község gondozásának és ellátásának kötelezettsége alá esik:

a) a kórházi vagy gyógyintézeti ápolásban nem részesülő, vagy arra nem minősített betegek, továbbá

b) a kórházakból vagy gyógyintézetekből elbocsátott gyógyíthatatlan betegek és gyógyíthatatlan, de nem közveszélyes elmebetegek, továbbá ártalmatlan hülyék, siketnémák, vakok, nyomorékok, végül a talált, valamint a hatóságilag elhagyatottak nyilvánított gyermekek, ha 7 éves korukon túl vannak.

Azonkívül az idézett törvény felhatalmazást ad, hogy a belügyminiszter rendeleti után szabályozza a községek közsegélyezési módját és mértékét. A rendelet hamarosan 1899 május havában 1899/51.000. B. M. sz. alatt meg is jelent, mely több irányban újítást tartalmaz, így nevezetesen, hogy az 1898. évi XXI. t.-c. 8. §-ának *a)* és *b)* pontja értelmében az illetőségi község által gyakorlandó közsegélyezés módjának és mérvének megállapításán kívül kimondja, hogy a közsegélyre szorulókat átmenetileg köteles azon község is segélyben részesíteni, ahol tartózkodása alkalmával a szükség előállott, azzal, hogy mihelyt a közsegélyre szoruló illetősége megállapított, az illetőségi község köteles a közsegélyezettet a tartózkodási községtől átvenni; továbbá minden község köteles 1 éven belül a helyi viszonyoknak megfelelő szabályrendeletet alkotni. A 3. §. a közsegélyezettek törzskönyvi nyilvántartását írja elő. A 19. §. pedig kimondja, hogy az így előállott költségek fedezéséről minden község költségvetésileg köteles gondoskodni és (21. §.) évenként hivatalos jelentést készíteni. Azonkívül megállapítja a közsegélyezési hatóságok szerveit, így nevezetesen Budapestre vonatkozólag a közsegélyre szorulóknak ügyeinek ellátását a tanács, a kerületi előljáróságok és kerületi választmányok hatáskörébe utalja.

A rendelet által 1 éven belül elkészítendő szabályrendelet, a közben alkotott törvények

figyelembevételével kínos és évekig tartó vajúdással, 1905-ben 944/1905. kgy. szám alatt végre megszületett s jóváhagyás után 1906 január 1-én lépett életbe. (Az 1903-ban alkotott szabályrendeletet a belügyminiszter módosítás végett visszaküldte!)

A szabályrendelet, figyelemmel az 51.000/1899. B. M. sz. rendeletre, nem tesz különbséget az 1872. évi XXXVI. t.-c. 105. §-ában, valamint 1898. évi XXI. t.-c. 8. §-ában felsorolt közsegélyre szorulóknak között, hanem a székesfővárosban lakó összes szegényekre kiterjed gondoskodása, legyenek azok budapesti illetőségűek, avagy nem. Az idegen illetőségűekkel szemben mindössze az a megszorítása, hogy a velük szemben gyakorolt közsegélyezés csak átmeneti lehet s csak a létfenntartáshoz legszükségesebbre szorítkozhatik mindaddig, amíg az illetőségét meg nem állapítják, amikor is az illetőségi község ellátási kötelezettsége lép helyébe. Fontos intézkedése, hogy a szegényügy ellátásába a társadalmat bevonja; megállapítja a segélyezési nemeket, valamint annak mértékét. Azonkívül nemcsak az anyagi nyomort, hanem azontúl az erkölcsi és szellemi nyomort is enyhíteni törekszik. Fontos szempontja továbbá a megelőzés s ha már ezzel elkésztett, a segélyezésnek oly mérvét írja elő, mellyel a közsegélyre szoruló ismét talpraállítható. Elveti az alamizsnaosztogatás rendszerét, a pénzbeli segélyezést azon esetekre korlátozva, amikor más megoldás pillanatnyilag nem kínálkozik.

A következő segélyezési nemeket állapítja meg:

1. Rögtöni, illetve az esetről esetre való segélyezést.
2. Állandó havisegélyt.
3. Kenyér, tüzifa, szén stb. természetbeni segély.
4. Népkonyhákban való étkezés.
5. Szükséglakások.
6. Ingyen orvoslás.
7. Ingyen szülésznő.
8. Ingyen gyógyszerek rendelése.
9. Gyógyászat segédeszközök rendelése.
10. Iparosoknak szerszámok és eszközök kölcsönzése.
11. Önkéntes foglalkoztató műhelyek.
12. Ruhaneműek osztása.
13. Napközi otthonok iskolásgyermekek részére.
14. Felvétel a szeretetházba, árvaházba, szegényházba.
15. Ingyen temetés.

Az új szabályrendelet a vegyes segélyezési rendszer alapján áll. A hatáskört a tanács és a kerületi előljáróságok között megosztja. A központi legfőbb irányítás és vezetés s a zárt szegényügy kezelése a tanács, míg a nyílt szegényügy és végrehajtás a kerületi előljáróság feladata. A tanács mellé közjótékonyági bizottságot, a kerületi előljáróságok mellé kerületi közjótékonyági bizottságot szervez. E bizottságokon keresztül lép kapcsolatba a társadalom és a hatóság. A központi közjótékonyági bizottság tagjai a törvényhatósági bizottság kebeléből választott 20 tag (ma 40). Elnöke a mindenkori ügyosztályvezető tanácsnok. Ülésén tanácskozó joga van a kerületi közjótékonyági bizottságok, jótékonyági egyesületek és intézetek egy-egy kiküldött tagjának. A kerületi közjótékonyági bizottságok tagjai a kerületi választmány tagjai, azonkívül a mindenkori előljáró, mint elnök által kinevezett szegénygyámok. Ez utóbbi bizottságot 120/1908. kgy. sz. határozat átszervezte kerületi közjótékonyági és gyermekvédő bizottsággá. Üléseit havonta legalább egyszer tartja, melyen a kerületben lévő hitfelekezetek lelkészei, a szegény betegeket gyógykezelő kerületi orvosok, a kerületi rendőrkapitány és az iskolaszékek elnökei és gondnokai stb. résztvesznek. Feladatuk a tanácsot, illetőleg az előljáróságot közjótékonyági teendőiben támogatni.

A kerületi közjótékonyági és gyermekvédő bizottság hatáskörét a szabályrendelet 24. §-a a következőkben állapítja meg:

1. Figyelemmel kíséri a kerület szegényügyi viszonyait, valamint a magánjótékonyági egyesületek működését és azokkal állandó összeköttetést tart fenn, hogy a segélyezés gyors, egységes és megfelelő legyen.

¹ E rész összeállításánál az idézett szbr.-ek és t.-c.-ekén kívül figyelemmel vagyok: Bárczy István: A szfv. népjóléti igazgatásának szervezéséről c. előterjesztésére, Bp. 1916. és Bolgár Elek: A szociálpolitika, lásd Negyven éves Budapest, Bp. 1914.; 600–646. old. levő tanulmányára.

2. Kezdeményezi, előmozdítja a kerületben oly egyesületek alakítását, amelyeknek célja a hatósági segélyezésnek társadalmi utón való kiegészítése, továbbá kezdeményezi foglalkoztató műhelyek, népkonyhák, munkatermek, szükséglakások létesítését stb., közreműködik ezek felügyeletében.

3. Kinyomozza és ellenőrzi a kerületben lakó közsegélyre szorulókat.

4. Állandó és rögtöni segélyeket engedélyez.

5. Javaslatot tesz a tanácsnak, hogy a magát eltartani képtelen, közsegélyre szoruló, a szegényházba felvétessék.

6. Jótékonyági gyűjtéseket rendez.

7. Felügyel a vagyontalan, de közsegélyre nem szoruló árvák, továbbá a dajkaságba, illetve tartásba adott gyermekek ápolására, nevelésére és gondozására.

8. Javaslatot tesz gyermekeknek árvaházba stb. elhelyezése iránt.

9. Gondoskodik arról, hogy szükség esetén a bizottság tagjai a gyámi tisztelet elvállalják.

10. A kerületben lakó mindama kiskorúak felett, akik támogatásra szorulnak, a patrónusi tennivalókat ellátja.

A kerületi előjáróságok és kerületi közjótékonyági bizottságok működését a kerületi általános közjótékonyági egyesületek egészítik ki, amelyek a segélyezést a kerületi előjáró, mint mindenkori elnök útján nyújtják. A szegényügy a kerületi szegényelőadó kezében összpontosul. Itt tartoznak jelentkezni a segélyre szorulóak, akik a nyomozás megejtése után a szükséghez képest részesülnek segélyben, ellátásban stb. A szükséges nyomozás megejtését a szegénygyámok végzik. Állásuk tiszteletbeli. Feladatuk a kerületükben kiosztott járásokban a szegények viszonyait szemmel tartani, megismerni s javítani. Szegényeknek pártfogással, tanáccsal stb. szolgálni.

A szegénygyám intézménye e szabályrendelet igen fontos újítása. Fontos újítás továbbá a szegényügyi statisztika, a kerületi nyilvántartó, mely a 8894/1911. sz. szabályutasítással kiegészült a központi szegényügyi nyilvántartóval. Ennek részei: a szegények nyilvántartója, a jótékonyági egyesületek nyilvántartója és a jótékonyági általános nyilvántartó.

E szabályrendelet 1916. év végéig volt érvényben, amikor is a háborús állapot új feladatok elé állította a hatóságot s szükségesnek mutatkozott a szegényügyi közigazgatást szélesebb alapokon nyugvó népjóléti közigazgatássá kibővíteni. Így alkotta meg a főváros a népjóléti igazgatás szervezéséről szóló szabályrendeletét, melyet a közgyűlés el is fogadott. Az új, 1092/1916. kgy. számot viselő szabályrendelet 1917. január hó 1-én lépett életbe, de nagyszabású, különösen a „Népjóléti Központ”-tal kapcsolatos feladatait a főváros nem tudta keresztülvinni, úgy, hogy 1924. év július havában a főváros közgyűlése új szabályrendeletet fogadott el, amely azonban még jóváhagyva nincs.

Az 1916-os szabályrendelet kettős feladatot tűz ki: a főváros teljesíti a szegényellátás tekintetében reárott törvényes feladatokat, azonkívül, amennyiben ezt saját gazdasági ereje, továbbá a társadalom áldozatkészsége, valamint más, e célra szolgáló jövedelmi források megengedik, szélesebb körű népjóléti működést fejt ki, anélkül azonban, hogy errenézve bárkivel szemben kötelezettséget vállalna.

Kimondja, hogy a közsegítség, mint a székesfőváros és a társadalom által adott gyámoltás, nemcsak a létfenntartáshoz, hanem a gyermekek tanításához és rendes felneveléséhez, valamint az arra rászorulóak gazdasági és társadalmi megerősödéséhez, szellemi művelődésének fejlesztéséhez, jobb élelmezéséhez, egészségének, lakásviszonyainak javításához, nemesebb

szórákoztatásához, stb. szükséges eszközök nyújtására is kiterjed. Ennek megfelelően a közsegítség általában kétféle: vagy csupán a szegényellátás szűkebb körére, vagy a népjóléti gondozás tágabb körére is terjed. (10. §.)

A népjóléti gondozás tágabb körébe tartoznak: ingyenes jogvédelem és tanácsadás, munka- és állasközvetítés, foglalkoztató műhelyekben való munkaadás, népegészségügy, anya- és csecsemővédelem, gyermekvédelem, népművelés, népélelmezés, lakáskérdés, támogatásra szoruló iparosok és kereskedők segítése, cselédügy, a népgondozó tevékenység és ennek keretében különösen a népjóléti megbízottak tevékenységének szervezése és irányítása. (11. §.)

A szegényellátásnak is a maga szűkebb körében lehetőleg olyannak kell lennie, hogy általa a közsegítésre szoruló, hacsak nem végleg munka- és keresetképtelen, ismét kereső tagjává legyen a társadalomnak. A szegényellátás lehet: 1. pénzsegély és pedig rögtöni, vagy esetről-esetre való segélyezés és havi segélyezés; 2. természetben nyújtott segély és pedig: kenyér, tűzifa, szén, tej, világítóanyag, mosószer, stb. nyújtása, díjtalan étkezés, ruhasegély csecsemők, gyermekek és felnőttek részére, lakásadás a szükséglakásokban; 3. beteggondozás és pedig ingyen orvoslás, ingyen gyógyszerrendelés, gyógyászati segédeszközök rendelése, betegség esetén való házi ápolás, szülésznői segély ingyen nyújtása, fürdők díjtalan használata; 4. intézeti ellátás, mely a szegényházakban, árva- és szeretetházakban vagy egyéb jótékony intézetekben való elhelyezésből és ez intézetekben való gondozásból, illetve az árva és szeretetházakban a gyermekek neveltetéséből is áll; 5. ingyenes temetés. (12. §.)

A népjóléti igazgatás központi szerve a tanács. Hatásköre hasonló az előbbi szabályrendeletéhez, kibővítve népjóléti feladatkörrel. Mellette mint véleményező- és javaslattevő szerv egy új intézmény, a Népjóléti Központ működik. Feladata a társadalmi népjóléti tevékenységnek egységes működését irányítani és a hatóság hasonló irányú működésével összhangba hozni.

A tanács mellett közjótékonsági hatáskörében a közjótékonsági bizottság áll. A közjótékonsági bizottság általában felügyel a székesfőváros által kezelt közjótékonsági intézetek vagyonára, azok kezelését ellenőrzi; az intézetek igazgatását ellenőrzően és vezetően figyelemmel kíséri, szóval minden irányban odahat, hogy az intézetek emberszerető feladatuknak minél inkább megfeleljenek. (23. §. f) pont.)

A hatósági végrehajtó szerv továbbra is a kerületi előljáróság, mely mellett támogatásul a kerületi népjóléti bizottság áll. Feladata azonos a kerületi közjótékonsági és gyermekvédő bizottsággal, kiszélesítve működése a népjóléti ügyekre is. Tagjai a népjóléti megbízottak. Állásuk és feladatuk szintén tiszteletbeli, azonos a szegénygyámokéval.

A népjóléti megbízottak tisztüket a tanács által kiadandó szolgálati utasításban megállapított alkerületi, vagy körzeti rendszer szerint töltik be. Egy-egy népjóléti körzet 20–30 alkerületet, illetőleg népjóléti megbízottat foglalhat magában. A közsegítésre szorulókat vizsgálat és felügyelet végett a kerületi előljáróság e beosztás szerint utalja az illető népjóléti körzet elnöke útján, esetleg közvetlenül a népjóléti megbízottakhoz. (36. §.)

Minden népjóléti körzet élén az elnök áll, aki vezeti a körzet összes ügyeit. Legfőbb kötelessége, hogy a népjóléti megbízottakat tisztük helyes betöltése céljából tanácsokkal és útbaigazításokkal ellássa.

Az új 1014/1924. kgy. számmal elfogadott, még kormányhatóságilag jóvá nem hagyott szabályrendelet az 1916. évi szabályrendeletet általánosságban véve tulajdonképpen meghagyja s csak a változott viszonyok figyelembevételével módosításokat tartalmaz. Így megszünteti a Népjóléti Központot s helyette népjóléti bizottságot létesít (25. §.), a népjóléti megbízottak helyébe pedig népgondozókat helyez. (35.§.) Megszünteti a központi közjótékonsági nyilvántartót s csak a kerületi előljáróságot kötelezi azok vezetésére, stb.

Pest, Buda egyesítése után Budapest székesfőváros, amint láttuk, a szegényügy kezelését szabályrendeleti utón szabályozta. Az 1872. évi 105. §., valamint az 1898: XXI. t.-c. 8. §.-a és az 1899. évi 51.000. sz. B. M. r. értelmében a törvényszabta kötelezettségeinek megfelelni igyekezett. A szegényügy kezelését szélesebb körű népjóléti gondozássá azonban csak 1916-ban Bárczy István dr., Budapest székesfőváros nagyjermű polgármestere kezdeményezésére a „Népjóléti igazgatás szervezése” címet viselő szabályrendelettel bővítette ki. Ezt megelőzőleg azonban már voltak egyes kimondottan népjóléti intézményei: így nevezetesen az úgynevezett szükséglakások, a Népszálló és a Népház, stb. A szegényügy és a népjóléti gondoskodás kezelése, amint láttuk, első fokon a kerületi elöljáróságok útján történik, a mellettük működő kerületi választmány, a kerületi közjótékonyági és gyermekvédelmi bizottság, majd később népjóléti bizottság közreműködésével. Ennek tagjai mint szegénygyámok, majd később mint közgyámok, városi gyámok, népjóléti megbízottak, (most népgondozók) működtek s feladatuk könnyebb és pontosabb ellátása végett a fővárost kerületekre, a kerületeket alkerületekre osztották, minden egyes megbízott határozott területet kapva, még pedig úgy, hogy lehetőleg kevés számú család tartozzék egy megbízott pártfogása alá, hogy annál sűrűbben foglalkozhassak a megbízott pártfoglaltjaival, megismerve körzetében minden szükségben lévő, bajait, kívánalmait, stb.

Jelenleg a kerületekben a szegényügy ellátását egy azzal külön megbízott előadó látja el. A népgondozói intézmény még nem működik, így a tíz szegényügyi kerület, mely összeesik a közigazgatási kerülettel, további alkerületekre nem is oszlik. A szükséges nyomozásokat hivatalból kirendelt kezelőtisztek végzik.

Másodfokú szegényügyi s 1916-tól népjóléti hatóság a városi tanács, hatásköre a központi vezetés, irányítás és felügyelés, valamint a zárt szegényügy kezelése.

E két hatóság feladata a zárt és nyílt szegényügy, 1916-tól a szélesebb körű népjóléti gondoskodás ellátása.

Ennek érdekében a következő intézmények állanak rendelkezésére: szegényházak, árvaházak, árvaházi üdülőtelepek, szükséglakások, népszálló, V. ker. népház, népfürdők, stb.

Lássuk ezeket az intézményeket külön-külön:

SZEGÉNYHÁZAK

Feladatuk teljes ellátást és ápolást adni mindazon, főleg elaggott, mindkét nembeli szegény embereknek, akik munka- és keresetképtelenek, teljesen vagyontalanok s a törvény értelmében eltartásra képes és kötelezhető rokonaik nincsenek. A budapesti illetőségük – amennyiben hely van, – véglegesen, nem idevaló illetőségük pedig illetőségük megállapításáig ideiglenesen, az eltartásukra köteles illetőségi hely terhére vétetnek fel.

A felvételre igényt tartók az illető kerületi elöljáróságnál jelentkeznek, ahol kérelmüket jegyzőkönyvbe veszik. A bementett adatok s a kérelmező testi s anyagi állapotának megvizsgálása után a kerületi elöljáróság a jegyzőkönyvet a szükséges okmányok (illetőségi bizonyítvány, születési anyakönyvi kivonat, stb.) csatolásával pártoló, vagy elutasító javaslatával a székesfőváros tanácsához terjeszti fel, mely a felvételtől határozatot hoz. A kedvező eredményről úgy a folyamodót, mint a kijelölt szegényház gondnokát értesítik.

Budapest székesfőváros jelenleg három szegényházat, ill. 1926 óta új néven: szeretet-házat tart fenn. Ezek közül a legrégebb a VII., Alsóerdősor-utca 7. szám alatt lévő

ERZSÉBET SZERETETHÁZ,

vagy, amint azt megalapításakor nevezték, „Elisabethinum szegényápolda”.

„Létesülését amaz ünnepélyes örömnappak köszöni, mely felséges császáruk s királyunkat, I. Ferenc Józsefet, Felséges császárnénk és királynénk Erzsébettel a házasság szent köteléke által egyesíté.”

„Hogy e nap: 1854 április 24, évenként megújuló örömnapp legyen Pest város szegényeinek, a városi községtanács elhatározá azok számára egy menhelyet, egy ápodát állítani. mondja Rózsay József az intézet egykori főorvosa.¹

Létesítését azonban már előkészítették az 1762 majd későbbi években egy szegény-ápodá építésére tett „nagylelkű adakozások és kegyes hagyományok”,² valamint azon körülmény, hogy a Pesti Asszonyi Jóltevő Egyesülettől 1833-ban átvett s ez időben már két fiókkal működő szegényápodá nem felelt meg a követelményeknek. Ily előzmények után Pfahler Ferenc szegényügyi igazgató és községtanácsnok, „a nemeskeblű emberbarát s a szegények fáradhatatlan pártfogója”, valamint Rózsay József 1852-ben tett javaslatukkal rábírták a községtanácsot egy új szegénygyámolda építésére. Azonban az építkezés a „kellő pénzösszlet” hiánya miatt nem kezdetett meg s véglegesen csak a jelzett „örömnappnapon” határozottatott el. Az építkezés valóban meg is indult s az intézet főhomlokzata 1856-ban 286 egyén befogadására készen állott.³ 1866-ban, Rózsay szerint 300 egyénre volt rendes helyük, de a szűkölködők nagy száma miatt 333 egyénnek volt kénytelen helyet adni. Statisztikai kimutatása szerint 1830-tól 1866-ig (az átvett szegénygyámolda forgalmát is ideveszi, melynek közvetlen utóda az Elisabethinum) 1027 férfit és 1141 nőt, összesen 2168 gyámoltat ápodtak. Életkorosztályuk szerint legtöbben a 60–70 év közöttiek voltak. 100 éven felül hat nőt ápodtak. Foglalkozás szerint 1007 kézműves, 49 volt katona, 15 művelt osztálybéli, 1097 kézműnélküli volt. Tekintetbe véve az itt ápodt 1141 nőt, valószínű, hogy a kézműnélküliek ezek közül kerülhettek ki. Felvételtkor jelen volt betegségek közül az „aggkorhadás” vezet (794), majd a hűdés (248), a gümőkór (126), légrekedés (103), stb.⁴

Az intézet dohány-utcai szárnyát 1877-ben, Péterffy Sándor-utcai szárnyát 1882-ben építették.⁵ 1928-ban 883 ápodtat volt képes befogadni.⁶

A nagyszámú jelentkezőre való tekintettel kénytelen volt azonban a főváros az intézete-fiókintézettel ellátni, így 1902 óta, jelenleg 171 ápodt befogadóképességgel, VII., Izabella-utca 31. sz. alatt van az I. sz. fiókinézet, míg 1919 óta, jelenleg 371 ápodt befogadóképességgel, VIII., Alföldi-utca 6–8. sz. alatt a II. sz. fiókinézet.

A betegek és nem közveszélyes elmebajosok ápodlására a főintézet kórházzal rendelkezik, ahol 1928-ban 535 beteg ápodt nyert gyógykezelést.

Cipész-, szabó-, lakatos-, asztalos- stb. műhelyük van, ahol az ápodtak önkéntesen foglalkozhatnak. Szórakozásukra szolgál a minden terembe bevezetett hangszórós rádió, amely a tehetetleneknek valóságos áldás.

Szintén régi a budai szegényház is, a

SZÉKESFŐVÁROSI SZERETETOTTHON,

I. kerület, Attila-utca 63. sz. alatti épületben, mely eredetileg Gróf Sándor tulajdonában, annak istállóit és kocsiszínjeit képezte. Buda város hatósága ezt megvásárolva, 1867-ben ala-

¹ Rózsay József: Sz. kir. Pest városi Elisabethinum szegény gyámoldájának történeti vázlat. Pest, 1866; 5. old.

² Rózsay: id. m. 6. old.

³ Rózsay: id. m. 10. old.

⁴ Rózsay: id. m. B) tábla.

⁶ Bp. Szfőváros Közigazgatási Évkönyve 1926. XIV. évf. 416. old.

⁷ Bp. Szfőváros Közigazgatási Évkönyve 1928. XVI. évf. 452. old.

kitotta át szegényházzá, amikor is a Régi Szent János kór- és szegényházban elhelyezett szegényeket helyezte ide s ott a szegényházat megszüntette. (Lásd az I. fejezetben elmondottakat!)

„Ez az intézet kapta először, még 1924-ben a főváros tanácsának rendelkezése folytán a „Szeretetotthon” nevet.”

„Ebben az intézetben 320 ápolat befogadására van hely; itt főként nyugdíjasok és olyan középosztálybeli szegények nyernek elhelyezést, akik tartásdíjukat egészben, vagy részben fedezni tudják.”¹

A székesfőváros harmadik szegényháza a

KAMARAERDEI SZERETETOTTHON,

I. kerület, Kőérbereki-dűlő, 15.877. hrsz., 1913-ban nyílt meg. Körülbelül 30 magyar holdnyi kertgazdasággal kapcsolatos, ahol a még dolgozni bírós akaró ápolat foglalatatoskodhatnak. Az intézet élelmezéséhez szükséges nyersterményeket csaknem maguk állítják elő. Munkájukért napidíjat élveznek. 1928-ban 290 ápolat talált itt otthont. 55 ágyas kórháza is van, ahol átlag 50 ápolat áll állandó gondozás alatt.

*

Mind a három szeretetotthonban a kórházi ápolat és a betegek ápolását a világiakon kívül a Szent Vincéről elnevezett rend irgalmas nővérei látják el.

Az intézetek összes befogadóképessége nem egészen 2000. Az itt nyert gondozás és ápolat mintaszerű. Azonban a növekvő szükséggel szemben a befogadóképesség nemcsak csekély, hanem már most is annak határán túl van, ennek következtében a zsúfoltság igen nagy.

Nincsenek a hálótermeken kívüli nappali tartózkodásra szánt helyiségek, nincsen étkezőterem, úgy, hogy az étkezés is a hálótermekben történik. „Az „Erzsébet Szeretetotthon” összes ápolatjai, úgy az egészséges, mint a beteg, sőt tüdőbeteg ápolat egyetlen nagy épületben vannak elhelyezve, ami ellentétben áll a közegészségügyi követelményekkel.”² A budai és kamaraerdei szeretetotthon épülete oly rossz állapotban van, hogy ennek következtében dohosak, nedvesek és az egészségre ártalmasok.

Tekintetbe véve mindezeket, valamint a visszautasított felvételt kérők nagy számát, a székesfőváros, Bresztovszky Ede bizottsági tag indítványára, új szeretetotthon építését vette tervbe és a telket X. kerület, Maglódi-úton ki is jelölte. Az új szeretetotthon 1600 ápolat lesz képes befogadni, még pedig 960 egészséges, 120 házaspár, 280 beteg és 120 tüdőbeteg ápolat. Tüdőbetegek és egyéb betegek részére külön-külön épület fog szolgálni.³ (Az építési tervek a Nemzeti Újság 1929 március 24. és következő vasárnapi számainak képes mellékleteiben láthatók.)

A szükséglet 100%-ig azonban ezzel sem lesz kielégítve, legalább is a közel kétszerakkora lakosságú Bécsnek több mint 10.000 szegényházi ápolatjához viszonyítva, legkevesebb 5000 helyre volna szükségünk, nem beszélve arról, hogy viszont nálunk a nagyobb nyomorúság még több szükségben levő igénylőre enged következtetni.

Bresztovszky Ede törvényhatósági bizottsági tagnak a pénzügyi bizottságban elhangzott beszéde szerint az 1,800.000 lakosú Bécsnek 10.022 szegényházi ápolatja van; az 1,100.000 lakosú Hamburgnak 3303; a 3,800.000 lakosú Berlinnek 7.418; a 650.000 lakosú Drezdának 2949;

¹ Liber Endre: A szegény ügy szervezete. Városi Szemle, 1927. 565. old.

² Szföv. Közigazg. Évk. 1928. XVI. évf. 450. old.

³ Szföv. Közigazg. Évk. 1928. XVI. évf. 449. old.

a 960.000 lakosú Budapestnek 1464.¹ Ez utóbbi szám azonban igazításra szorul, mert Budapesten közel 2000 szegényházi ápolat van!

1928-ban közel 300 már beutalt szegényt, hely hiányában, a szegényházak nem tudtak felvenni.² Azonban e szám csak a már beutalt, fel nem vehető szegényekről nyújt képet. Míg az 1927. év végéig folyamodók száma 1016 volt.³ És hány arra rászoruló van, aki nem is tett kísérletet a felvételre, tudva, hogy kérése amúgy is reménytelen.

A székesfőváros gyermekvédelmi gondozásának szolgálatában a következő intézmények vannak:

ÁRVAHÁZAK

Célja a 6–10 éves korú egész- vagy félárva, vagyontalan gyermekek teljes ellátásáról, neveltetéséről és taníttatásáról gondoskodni. Legújabbán az a törekvés, hogy ez a korhatár már a három éves korra kitolassék.

A székesfőváros Mayer Ferenc fiúárvaházában ez a törekvés valóra is vált, amennyiben 1926-ban Liber Endre szföv. tanácsnoka felvételt hároméves korhatárra tolt ki.⁴ A felvétel minden év június havában a Fővárosi Közlönyben közzétett pályázat útján történik, ahol a pályázati feltételek is meg vannak adva. A hadiárvakat a népjóléti miniszter, a nem hadiárvakat az árvaügyi bizottság kijelölése alapján a „székesfőváros tanácsa utalja be az egyes megüresedett helyekre.

Budapest székesfőváros jelenleg 5 árvaházat tart fenn, ezek közül a legrégebb a

JÓZSEF FIÚÁRVAHÁZ,

VIII., Üllői-út 76. Alapítása „Pest város tanácsa 1J337. évi június hó 2-án tartott ülésében határozottatott el, amikor is a tanács a választott polgárság meghallgatása után elhatározta, hogy József nádornak életveszélyes betegségből való felgyógyulása emlékére, a közönség áldozatkészségének igénybevétele mellett, árvaházat épít s ezt örök emlékül József nádor nevére nevezi el.”⁵

Az intézet azonban csak 1843 április havában készült el Pest város jótékonyszívű polgárainak adományából s közremunkálásával. Az alapkövet Mária Dorottya főhercegnő 1841. évi június hó 19-én tette le. Az építést Pollák Mihály nagynevű építészünk díj nélkül vállalta.

1843 március havában kezdte meg működését 10 növendékkel. Eredetileg 12 növendék vett fel a város tanácsa, de két növendék felvétele utóbb megsemmisítettett.

A felvételhez szükséges volt, hogy a gyermek már 6 éves, pesti illetőségű, egészen árva és törvényes születésű legyen.⁶

Jelenleg 200 árva befogadására alkalmas, akik közül a fele a népjóléti és munkaügyi miniszter kijelölése alapján hadiárva. Az alapítástól 1925 végéig 1353 növendék nyert az árvaházban otthont és oktatást.⁷ Az árvák elemi és polgári oktatást kapnak, ipari és kereskedelmi pályára készítvén elő őket. Az árvaházban 14 éves korúig, a kiválóan tehetségesek és szor-

¹ 1929. évi (Bp. székesfővárosi) költségvetés tárgyalás. Bp., 1928.; 144. old.

² Szföv. Közigazg. Évk. 1928. XVI. évf. 449. old.

³ Szföv. Statisztikai Évk. 1928. XVI. évf. 961. old.

⁴ Szföv. Közigazg. Évk. 1926. XIV. évf. 424. old.

⁵ Schmall Lajos: A budapesti József-fiúárvaház története. Bp. 1893; 24. old.

⁶ Schmall Lajos: József-fiúárvaház id. m. 33. és köv. old.

⁷ Szföv. Közigazg. Évk. 1926. XIV. évf. 420. old.

galmasak kivételesen tovább is maradhatnak, ahol felsőbb kiképzetésükről gondoskodás történik.

Szintén régi a székesfővárosi

ERZSÉBET LEÁNYÁRVAHÁZ,

VII., Rottenbiller-utca 50. 1861-ben keletkezett, Weiss Bernát városi képviselő indítványára, aki alapítását 500 forintnyi tőkével kezdte meg. Több emberbarát adakozása folytán csakhamar annyi tőke gyűlt össze, hogy 1861 október havában az árvaház egyenlőre egy Gyár-utcában levő ház bérelt helyiségeiben megkezdhette 9 árvával működését. 1865-ben, ugyancsak a Gyár-utcában, egy alkalmasabb helyiségbe költözik az intézet, de ez sem felelt meg a célnak.¹ Így Pest város közgyűlése 1870-ben az árvaháznak saját céljaira készült épület felépítését határozta el s a költséget meg is szavazta. Az építkezés gyorsan haladt, úgy, hogy 1871. évi augusztus elején az árvaház saját épületébe költözött.² Az Elisabethinum nevet valószínűleg 1868-ban nyerte, legalább is ez időtájtól említik e néven.³

A felvétel feltételei a következők voltak: budapesti és törvényes születés, 7-10. éves kor, egészséges testalkat, védhímlővel való beoltás. A növendékek addig maradtak az intézetben, amíg házi szolgálatra alkalmassá váltak, a kiváló szorgalmú és tehetséges növendékek azonban továbbképeztettek.⁴ Jelenleg általában 15 éves korúig maradhatnak a növendékek, a tehetségesek továbbképzésük befejezéséig. Férőhelyek száma 100. Az intézetben iskola már nincs, a növendékek mind külső iskolákban nyernek oktatást, így az intézetre a teljes ellátáson s gondozáson kívül a nevelés feladata hárul. A cél, hogy a növendékek jó, házias nevelésben részesüljenek. Ezt szolgálják a munkatermek is, ahol a növendékek varrnak, foltoznak, kijavítják ruhaneműiket, harisnyáikat, meghatározott heti óraszámban. A ház rendbentartása is az ő feladatukat képezi.⁵

A budai oldalon legrégibb a

MAYER FERENC FIÚÁRVAHÁZ

Nevét Mayer Ferenc es. kir. tábornoktól nyerte, ki 1857-ben bekövetkezett halálakor végrendeletileg 184.995 forint. 53 kr.-t hagyományozott s tétetett le Buda szabad királyi főváros hatóságánál, hogy e pénzen, vallásra való tekintet nélkül, kizárólag budai származású szegény árva fiúk részére árvaházat létesítsen. Az így hagyományozott tőke azonban 1885-ig nem szolgálta rendeltetését. Az árvaház ugyanis csak ekkor építettett I. kerület, Krisztinavárosban, akis Svábhegy tövében, Városmajor-utca 31. sz. alatti telken.⁶ Célja alapszabályai szerint: „budapesti illetőségű, vagyontalan, 6–10 év közti teljes, vagy félárva fiúgyermeket egész a 14 éves kor eléréig felekezeti különbség nélkül, teljes ellátás mellett, ingyen felnevelni (fizető növendék az intézetbe fel nem vehető), értelmileg és vallásérkölcösen kiképezni, őket munkára tanítani és szorgalomra szoktatva odahatni, hogy magukat serdülő koruk elérkeztevel becsületes keresetmód mellett önerejükből tisztességesen fenntarthassák s a társadalomnak lehetőleg hasznos tagjaivá váljanak.”⁷

¹ Alkér Antal: Rövid történeti áttekintés a Pesti leányárvaház keletkezése és igazgatása felett. Pest, 1866. 1. és köv. sztan old.

² Rózsay József: Budapest szfőváros jótékonyági intézetei és egyletei. Bp. 1879.; 11. old.

³ Toldy László: A budapesti Erzsébet leányárvaház története. 1861–1866-ig. Bp. 1838.; 28. old.

⁴ Rózsay: Bp. Jótékonyági Intézetei, id. m. 11. old.

⁵ Szföv. Közigazg. Évk. 1926. XIV. évf. 422. old.

⁶ Mayer Ferenc-fiuárvaház ismertetése. 1886–1898. Bp., 1899.; 5. old.

⁷ Mayer Ferenc-fiuárvaház ismertetése, id. m. 8. és köv. old.

1885-ben befogadó képessége 75 növendékre terjed, első éveiben mégis 24, 44, 48 növendéket találunk s csak 1898-ban éri el a befogadóképesség határát. Nevelésben az intézet vezér-elve: „feleltetni az árvákkal ama veszteséget, mely őket szüleik elhunytával érte s pótolni ama szeretetet, melyet az édesatya és anya nyújthat gyermekének. Nevelni Isten- és ember-szeretetre, nevelni munkára és tiszta erkölcsösségre, nevelni bizalmatgerjesztő szeretettel, de mindamellett jóságos szigorral, miként azt egy jónevelésű családapa és anya szokta tenni gyermekeivel; ez képezi legfőbb gondját az árvaház nevelőszemélyzetének.”¹

Iskolázást külső intézetekben nyernek, ezek elvégzése után a növendékek rendszerint iparos- vagy kereskedőtanoncoknak mennek. Jelenleg „Tanoncotthona” is van, ahol a tanoncok felszabadulásukig benn maradhatnak. A kiválóan tehetséges növendékek felsőbb tanulmányaik elvégzéséig az árvaházban maradnak. Jelenleg 68 árva talál itt otthont.

Szintén a budai oldalon fekszik a

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROSI SZERETETHÁZ

II. kerület, Marcibányi-tér 3. sz. alatt. Eredetileg dologház volt, majd később javítóintézet. Alapítási éve 1878. Mai címét 1883 december 27-én tartott tanácsülésből kifolyólag kapta. Célja 1881. év február 27-én tartott törvényhatósági közgyűlés határozata értelmében „helybeli lakosok, mindkét nembeli, 16 éven aluli munkakerülő csavargó gyermekeinek” megjavítása. Ily értelemben vett működését 1888. május 8-án kezdte meg, „amidőn a fővárosi elhagyott nevelésű gyermekek felvétele által azokat mentő karjaiba fogadta”. A növendékek rendes létszáma 50 volt s koruk szerint 6–20 évesig váltakoztak, vallásfelekezeti különbség nélkül. Szeretetteljes nevelési módszer szerint addig maradtak az intézetben, míg javulásukról meggyőződést nem szereztek. Itt a munka által, a munkára való nevelés elve mellett megtanulták a kertészetet és az asztalosság mesterségét.² Árvaházi jelleget csak jóval később kapott.

1917-ig csak elemi iskolai végzettséget szerezhettek, ez időtől azonban a középfokú iskolában továbbképezhetők. Jelenleg 75 árvát képes befogadni. A felvétel 6–12 éves kor között vallás- és illetőségre való tekintet nélkül történik, az intézetben 14 éves korúig maradhatnak, a tehetségesebbek felsőbb tanulmányaik befejezéséig. A növendékek rendszerint ipari pályára lépnek.

A főváros legújabb árvaháza a

KÖZSÉGI ÁRVAHÁZ

VI. ker., Erzsébet királyné-út 6. sz. alatt. Eredetileg Bernfeld Mór fiúotthon. 1912 október 8-án nyílt meg 14 árvával. Bernfeld Mór alapítványából létesült, rendeltetése szerint keresztény, szegénysorsú árvák ellátására. A székesfőváros 1922-ben 803. k. gy. sz. határozatával nevét „Községi Árvaház”-ra változtatta s egyben az intézet 42 növendékre való kibővítését határozta el. A növendékek külső iskolában taníttatnak s egész 14 éves korúig maradnak az intézetben. A tehetségesek további kiképzetésükig az intézetben maradhatnak.

A székesfőváros árvái üdüléséről is gondoskodik. Így nevezetesen Fonyód-Bélatelepen gróf Zichy Béla adománya folytán kapott 4560 négyszögöl területű villatelken 1925-ben épült fel a „Gróf Zichy Béla Árvaházi Üdülőttelep”. A telek a József fiúárvaház tulajdonát képezi, azonban a székesfőváros mind az öt árvaháza igénybeveszi. Az üdültetés minden év

¹ Mayer Ferenc-fiuárvaház ismertetése, id. m. 10. old.

² Szföv. Közigazg. Évk. 1926. XIV. évf. 425. old.

április havától szeptember végéig tart. Férőhelyeinek száma megnyitáskor 72, jelenleg 100. A költségek az egyes árvaházak költségvetését terhelik.¹

A másik üdülõtelep az „Anita-Otthon”, mely 1924 szeptember óta 4 hónapos csoportokban 15-15 árvának nyújtott állandó elhelyezést, 1926. év végén megszűnt. Az „Anita-Otthon” Hofer Kunó és gróf Dessewffy Ilona földbirtokosok Balsa községhez tartozó Balsa majorjukban saját költségükön tartották fenn, a fővárosnak csak a gyermekek felügyeletéről, neveléséről, tanításáról kellett gondoskodnia. Az üdülõtelep birtokcsere következtében szűnt meg.²

A leányok üdültetésére 1928-ban Balaton-Lellén két villát bérelt a főváros. Tervbe vétetett azonban részükre egy külön üdülõtelep létesítése, valamint mindkét nembeli 3-6 év között lévõ gyermekek részére építendõ árvaház, akik jelenleg árvaházba fel nem vehetők.³ Megvalósításukról a székesfőváros 1929-es költségvetése keretében már gondoskodott is. Az árvaházak összes férőhelyeinek száma jelenleg közel 650.

*

Szintén a főváros gyermekvédelmi gondozásának céljait szolgálják a napközi otthonok, az iskolásgyermekek étkeztetése, felruházása, stb., valamint az iskola-egészségügyi intézmény.

Ennek ismertetése azonban ehelyütt nem képezi feladatunkat. (Lásd székesfővárosi Iskolák, Iskolanővérek alatt.)

*

Ügyszintén itt kellene ismertetnünk a székesfőváros lelencügyét, valamint a 7 éven aluli árvák és az anyagilag és erkölcsileg elhagyott gyermekek védelmét. Tekintve azonban azt, hogy ennek ellátása az 1901. évi VIII. és XXI. t.-c, valamint az ezt kiegészítő 2000/1925. N. M. M. sz. rendelet értelmében állami feladat s ez alatt nyer ismertetést (lásd: Állami gyermekvédelem) az ismétlések elkerülése végett tárgyalásába nem bocsájtkozom.

A budapesti illetőségi kiskorúak (és gondnokoltak) anyagi, szellemi és erkölcsi érdekeinek védelmét és előmozdítását egy külön szerv, a Budapest Székesfőváros Árvaszéke intézi. Minket érdeklőleg hatáskörébe a következő ügyek tartoznak: gyámkirendelés; atyai hatalom s gyámi tiszt megszűntetése, a nevelés, ill. köteles atyai gondosság elhanyagolása esetén; házasságon kívül született gyermekek védelme, hivatásos gyámság; örökbefogadás; elhagyottá nyilvánítás az állami gyermekvédelemre való igényjogosultság megállapítása végett (átruházott hatáskörben a ker. elöljáróságok végzik); erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult gyermekek menhelybe utalása; fiatalkorú bűnözők javítóintézetbe való utalása; hagyatéki ügyek stb.

*

Budapest székesfőváros, különösen a szegényebb néposztálya lakásinségének és lakásnyomorának enyhítésére a következő intézmények szolgálnak: a szükséglakások, menhelyek, a Népszállás az V. ker. Népház. A

SZÜKSÉGLAKÁSOK

építését a szföv. közgyűlése 1909-ben, a nagyobb szabású községi lakásépítő programjának keretében határozta el. Rendelgetése, hogy átmenetileg hajlékot nyújtson mindazoknak, akik bármi okból (kilakoltatás, elemi csapás, építkezés, stb.) lakás nélkül maradtak. Lakbér

¹ Szföv. Közigazg. Évk. 1926. XIV. évf. 426. old.

² Liber: A szegényügy szervezete. Városi Szemle 1927. 569. old.

³ Liber: Ugyanott.

nincs; csak az üzemi költségekhez való hozzájárulás címén kell csekély összeget fizetni. Azonban rendszerint ezen csekély összeget sem tudják lakói megfizetni. Eredetileg csak meghatározott rövidebb ideig vehették igénybe, a lakásrendeletnek életbeléptetése óta azonban a rendelet szabályai e lakásokra is kiterjednek s így rendeltetésében korlátozott.

A szükséglakások szükséglakástelepek néven ismeretesek. Székesfővárosunknak hat ilyen szükséglakástelepe van. Budán az I. ker. Lenke-úton 14 lakással, Pesten a VI. ker. Babér-utcában 320 lakással, VII. ker. Alsóerdősor 26. sz. alatt 30 lakással, IX. ker. Mester-utca 69. sz. alatt 19 lakással, IX. ker. Vágóhíd-utca 15. és 22. sz. alatt két telep 180 lakással, 1926 óta X. ker. Ceglédi-úton 320 lakással. Összesen 888 lakás.

Ezekben lakott a szföv. Statisztikai hivatal kimutatása szerint (a Ceglédi-úti telep kivételével) 1927. év végén 17.208 felnőtt és 10.006 gyermek, összesen 27.314-en! 1922-ben ez a szám még csak 2556, 1925-ig 2000 körül mozog, míg 1926-ban egyszerre felugrik 27.101-re.¹ S azóta is állandóan emelkedik a forgalom.

Szükséglakásokat üresedés esetén a közjótékonysági és szociálpolitikai ügyosztály utal ki.

HAJLÉKTALANOK MENHELYEI,

szintén a lakásnyomorúságon akarnak enyhíteni. Főleg a szegényebb néposztálybeliek veszik igénybe, akiknek rendszerint hozzátartozójuk nincs, sem tehetségük, hogy albérletben ágyat, vagy éppen lakást vehetnének ki. A menhelyek éjszakára nyújtanak szállást csekély pénzösszegért (jelenleg 20 fillér), amiért egy tál meleg levest is adnak. Minden jelentkező, aki a 20 fillért meg tudja fizetni s nem valószínű, hogy tisztátalan, a menhelyt éjszakáról-éjszakára igénybeveheti, ahol tiszta ágyon este 7 órától reggel 6 óráig, télen $\frac{1}{2}$ 7 óráig hálhat. Aki gyanút kelt, hogy tisztátalan, azt előbb a székesfőváros fertőtlenítő intézetébe küldik, ahol a fertőtlenítésen keresztülmenve, az intézet igazolványa alapján veszik csak fel. Új lakótól legtöbbször megkövetelik a fertőtlenítést. Reggel mindenki köteles a menhelyet elhagyni. Nincs a menhelyeknek egyetlen helyiségük sem, ahol a lakók nappal tartózkodhatnak. Így kénytelenek a menhely lakói az utcán tölteni szabadidejüket. S ha hozzátesszük, hogy rendszerint a legtöbbször az egész napja kénytelen-kelletlen szabad, akkor tiszta képet alkothatunk a nappali igénybe vehető helyiség szükségességéről. A felvételt minden nap meg kell ismételni. Az ágyak a jelentkezők sorrendjében igényelhetők. A visszatérő hajléktalanok rendszerint az előbbi napon használt ágyat kapják. Jelenleg az összes menhelyek állandóan zsúfoltak, ami a nagy gazdasági és lakásnyomorúságunkra vet élénk fényt. A székesfőváros négy menhelyet tart fenn. Ezek a következők: Hajléktalanok Menhelye Egyesülettől 1919 okt. 15-én átvett három menhely: 1. II. ker., Szegényház-u. 35. sz. alatt 1892 óta áll fenn, kezdetben 180 ágygal. 1908. évben az ágyak számát egészségügyi okokból 150-re csökkentették. 1927-ben 124 ágy férfiakra, 26 nők részére állt használatban; 2. VI. ker., Angyalföldi-út 2. sz. alatt. 1894 óta áll fenn. Fekvőhelyek száma férfiakra 295, nőknek 30; 3. VII. ker., Rottenbiller-u. 16. sz. alatt 1883 óta áll fenn. Férőhelyek száma 130 volt. 1908-ban közegészségügyi okokból 100 ágyra csökkentették. Csak férfiak vehetik igénybe.

A székesfőváros negyedik menhelye a

MENHÁZ A SZENVEDŐ EMBERISÉGNEK

címet viseli. VIII. ker., Alföldi-u. 9–11. sz. alatt van. Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület 1890-ben fennállásának 50 éves emlékére építette a székesfőváros által adományozott telken

¹ Szföv. Statisztikai Évk. 1928. XVI. évk. 968. old.

s fenntartására alapítványt tett. Eredetileg ingyen volt igénybe vehető. Jelenleg 1919 óta a főváros kezeli s tartja fenn. Férőhelyeinek száma férfiaknak 85, nőknek 55, összesen 140.

1927-ben, a Szföv. Statisztikai Évkönyv szerint, az összes menhelyek férőhelyeinek száma a következő volt:

Férfiaknak 602 ágy, nőknek 111, összesen 713 ágy. Forgalom pedig volt: 216.162 férfi, 38.703 nő, összesen 254.865. Ezek közül ingyenes férfi 702, nő 214, együtt 916. Üresen maradt ágyak száma férfiaknál 3506, nőknél 1215, összesen 4721 volt.¹

Az igénybevevők személyi adataira, foglalkozás, kor, stb. nincs kimutatásunk. Nagy általánosságban azonban mégis annyit mondhatunk, hogy legtöbbször a napszamosok, alkalmi munkások közül kerül ki, akiknek legnagyobb a nyomorúságuk. Találunk azonban itt tönkrement volt önálló iparosokat, ügynököket, nyugdíjas tisztviselőket, stb., a társadalom minden rétege úgyszólván képviselve van. A helyiségek ágyakkal zsúfoltak, kaszárnyaszerűek, barátságatlanok.

A székesfőváros egyik legszebb népjóléti lakásügyi intézménye

A NÉPSZÁLLÓ,

VI. ker., Aréna-út 150–152. sz. alatt, a Váci-úti gyártelepek középpontjában, 1912-ben épült.² Célja: az ágyrajárás csökkentése és a nőtlen munkásoknak való otthon-nyújtás. Ezt szolgálják a mérsékelt bérleti díjak mellett igénybevehető rendes és külön hálófülkék, utóbbiak valamivel nagyobbak, kényelmesebbek, saját villanyvilágítással ellátottak s a mosdó is a fülkében van. A többieknek közös a mosdójuk. A fülkéket este 7 órától reggel 8 óráig lehet igénybe venni, azon túl csak kivételes esetekben. (Pl. hivatásuknál fogva éjjel dolgozók.) A nappali tartózkodásra külön helyiségek szolgálnak, mint a társalgó nem dohányzók részére, a dohányzó, valamint a könyvtár, amely a Fővárosi Nyilvános Könyvtár kezelésében van s mint annak 4. sz. fiókja működik itt. Külön étkezőhelyisége van, ahol olcsón étkezhetnek délben és este, nemcsak a bennlakók, hanem bárki. Konyhája 1500 háromfogásos ebéd előállítására képes. Van fürdőhelyiségük, amelyet hetenkint egyszer vehetnek igénybe, ingyen a heti-, mérsékelt áron a napi-bérletesek. (Fertőtlenítőjük jelenleg nem működik.)

A gyengélkedők részére szolgál 12 ágygal a gyengélkedők szobája, ahol a kerületi orvos által szükség esetén gyógykezelésben részesülnek.

Van külön írószobájuk, ahol csendben végezhetik levelezésüket, valamint egyéb írni-valójukat.

Van külön borbély-, szabó-, cipésműhely, fehérneműtisztító, stb., amik mind a lakók kényelmét szolgálják.

A fülkék száma 438; ebből rendes 396, külön hálófülke 132. Jelenlegi bérösszege: rendes hálófülke heti 4.40 P, napi –.80 P, külön hálófülke heti 5.44 P, napi 1.20 P.

A lakók rendkívül vegyesek: minden társadalmi réteg képviselve van. Legtöbbször ipari munkások. Az értelmiségi osztálybeliek kb. egynegyedét teszik ki a lakóknak. Napszamosok, alkalmi munkások vannak aránylag a legkevesebben.

A Népszálló felépítését megelőzőleg Budapesten az 1910-es népszámlálás szerint 127.626 al- és ágybérő volt. Ez a hallatlanul magas szám adta a legfőbb lökést a székesfővárosnak lakásépítő programja megvalósításához. E program keretében épült fel a Népszálló is, amilyen intézményre még jó egynéhányra szükségünk volna, ha komolyan akarunk küzdeni

¹ Szföv. Statisztikai Évk. 1928. XVI. évf. 968. old.

² Schoditsch Lajos és Eberling Béla: Budapest székesfővárosi VI. kerületi Népszálló. Bp. 1914. c. m. figyelemeltartásával.

a minden tekintetben destrualó ágyrajárás ellen. Ez pedig csak úgy érhető el, ha minél több olcsó, de mindamellett az egészségügyi és szociális követelményeknek megfelelő lakásalkalmatosságot teremtünk. 1925-ben Budapesten az al- és ágybérlők száma 84.282 volt. Nemcsak lakásügyi, hanem egyéb népjóléti és kulturális feladatot szolgál az

V. KER. NÉPHÁZ,

V. ker. Vág-utca 12-14. sz. alatt levő telken épült, az 1909. évi lakásépítési programm keretében.¹ 1911 április havában nyílt meg. Rendeltetése: egy helyen összpontosítva nyújtani mindazon szociális intézményeket, melyeket az igénybevevők a különböző intézmények szétszórtsága miatt egymástól gyakran igen távoleső helyeken lennének kénytelenek felkeresni. Ez nemcsak az igénybevevők, hanem az intézmény szempontjából is előnyös, mivel a különböző célnak szolgáló intézmények, egy helyen összpontosítva, egységes vezetés és áttekintés alatt jobban felelhetnek meg kitűzött céljaiknak. Nemkülönben az igénybevevőknek is jobban szolgál, ha tudják, hogy különböző szociális bajaik orvoslására és kívánalmaik kielégítésére nem kell különböző intézményeket felkeresniük, hanem azokat egy helyen megtalálhatják. Törekvésében, már amennyiben az intézmények központosítását illeti, hasonlatos az angol settlementekéhez, bár annak lényegét, t. i. az értelmiségi osztálybeliek tényleges betelepülését s a telepen, settlementen, a testi munkással való együttlakást és együttélést, az állandó intenzív nevelő-vezető érintkezést nélkülözi. Éppen ezért nem szabad összetéveszteni a Népházat, amint több ízben tapasztaltam, a settlementekkel.

A Népház kezdettől fogva az V. ker. Általános Közjótékonyági Egyesület kezelésében van. Munkatársai is az Egyesület tagjaiból kerülnek ki. Az adminisztrációt azonban fizetéses tisztviselők végzik, akiknek alkalmazása a szokványos egyesületi szabályok szerint történik.

A megnyitás éveiben a következő intézményeket egyesítette magában:

Foglalkoztató műhely a munkanélküliek részére. Jelenleg évek óta nem működik.

Éjjeli szálló férfiak és nők részére csekély összegért. (Elsősorban a foglalkoztató műhelyben dolgozók vehették igénybe. A fennmaradó ágyakat bárki.) Jelenleg 251 ágygal működik. Napidíj 24 fillér. Felvételi szabályok azonosak a menhelyekéhez. 1928-ban 633 férfi és 99 nő vette igénybe. 1927-ben 244 ágygal 687 férfi, 96 nő, összesen 783 személy, 87.243 esetben.

Fertőtlenítő. Jelenleg nem működik. Az új lakókat felvétel előtt a székesfővárosi fertőtlenítők egyikébe küldik. (Lásd a Menhelyeknél elmondottakat.)

Kád- és zuhany fürdők az éjjeli szálló lakói részére.

Népkonyha. Olcsó ebédet és vacsorát nyújt. Bárki igénybe veheti. Naponta átlag 200 ebédet szolgáltatnak ki.

Gyermekotthon és gyermekétkező. 14 éven aluli gyermekek iskola utáni felügyeletére, gondozására és étkeztetésére.

Bölcsőde. Egyik leghasznosabb és legkedvesebb intézménye. Befogadóképessége: 50 kisdéd. Hivatásos óvónő vezeti az ügyelést. Reggel 6 órától este 7 óráig adhatják be a környékbeli munkára térő asszonyok kisdédjeiket, ahol kezdve a fürdőtől, külön s egyforma bölcsődei ruhába öltöztetve teljes ellátásban részesülnek.

Tanácsadó hivatal. Minden ilyenmű szociális intézmény nélkülözhetetlen szerve. Évek óta nem működik.

¹ Évkönyvei 1911-től; Hanvai Sándor: A székesfőváros szegényügyi közigazgatása és az V. kerület Népháza. Bp. 1914. és Lévnyné Freund Katinka: Az angol settlementek és a Népház. Bp. 1914. című munkák figyelemmeltartásával.

Népkönyvtár és olvasóterem. Jelenleg mint a Fővárosi Könyvtár 7. sz. fiókja működik 1927. év végén 12.000 kötetel rendelkezett és 2124 állandó kölcsönzője volt. Kölcsönzési-forgalma meghaladta a 75.000 kötetet. Nagy közkedveltségnek örvend. Külön gyermekkönyvtára is van. A 70 ülőhellyel rendelkező olvasóteremben mindenki díjtalanul használhatja az összes napilapokat és folyóiratokat, valamint helyben használhatja a kézi könyvtárt.

Munkaiskola. 1928 szept. óta. Rendeltetése az elemi iskolát végzett leányok ipari munkára való előkészítése.

Melegedő szobák. A téli nagy hidegekben egyrészt az éjjeli szálló lakóinak nappali tartózkodására szolgál, másrészt bárki igénybe veheti.

A környék lakosainak kulturális képzésére szolgálnak a különböző tanfolyamok; szórakoztató előadások. Az ifjúság foglalkoztatására, szórakoztatására a különböző klubok, játszó délutánok stb.

A székesfőváros egyéb népjóléti intézményei között igen hasznos helyet foglalnak el a

NÉP- ÉS DUNA-FÜRDŐK

Céljuk olesó fürdőalkalmat nyújtani, különösen a munkásosztály részére. Az első népfürdő a palota-úti kislakásos telep lakói részére 1913-ban nyílt meg.

Mindössze 8 káddal és 6 zuhannyal rendelkezik. Forgalma óriási. 1927-ben 14.594 esetben használták.¹

További népfürdők létesítése évek hosszú sora óta húzódik, míg végre a székesfőváros az 1929-es költségvetés keretében gondoskodott azok megépítéséről. Eszerint 1929. év folyamán az V., VIII. és IX. kerületben létesítenek új népfürdőt. Rendkívül fontos közegészségügyi szempont szól ezeknek minél szélesebb hálózatban való kiépítése mellett.

Az első székesfővárosi Dunafürdő 1922-ben létesült. Nagy forgalmára való tekintettel azonban hamarosan újabb és újabb Dunafürdőt létesítettek, úgy, hogy jelenleg már 5 községi Dunafürdő van. Ezek összes forgalma 1927-ben 205.037 volt. Az I., III. és V. kerületi Dunafürdő ingyen, míg a két IV. kerületi csekély összegért használható.

EGYÉB NÉPJÓLÉTI INTÉZMÉNYEK

A székesfőváros tanácsa még 1926. év folyamán elhatározta, hogy az újonnan felépítendő bérházaiban anya- és csecsemővédő-, bölcsőde és 3 éven aluli gyermekek részére napköziotthon-intézményeket létesít, még pedig olykép, hogy ezen intézményeket egymás mellett egyesíti és a működés, valamint vezetés szempontjából az Országos Stefánia Szövetség szervezetébe kapcsolja be. Eleddig hét új városi bérház földszinti helyiségeiben létesült ilyen intézmény s a hálózat további kiépítése is folyamatban van.

Hogy mily nagy szükség van ezen intézmények minél sűrűbb hálózatban való kiépítésére, arra a megdöbbentő csecsemő- és gyermekhalálzási statisztikai kimutatásunk kiáltóan mutat rá. E halálzási arányszám oly magas, hogy a művelt nemzetek között, sajnos, vezetünk.

Az Orsz. Magyar Statisztikai Hivatal kimutatása szerint az egész Csonka országban az elveszültek közül 1 éves koruk előtt meghalt: 1921-ben 19-3%, 1922-ben 19-8%, 1923-ban 18-4%, 1925-ben 16-8%!

Ez átlagban 18-2%-ot, vagyis annyit jelent, hogy hazánkban minden 5-ik, illetve 6-ik újszülött gyermek nem éri meg az egyéves kort!

¹ Szfv. Statisztikai Évk. 1928. XVI. évf. 385. old.

Szörnyű valóság!

Hogyha pedig a halálozások összes számát vesszük országos viszonylatban figyelembe, a következő képet kapjuk:

száz halottra esett	1 éven alul	7 éven alul
1921-ben	28.9%	41.0%
1922-ben	28.5%	38.2%
1923-ban	25.5%	35.4%
1925-ben	27.8%	37.4%

Ha csak egy pillantást vetünk ezekre az elképesztő adatokra, be kell látnunk, hogy nincs az az áldozat, amit sajnálhatnánk, a korai halálozás ily borzalmas számának csökkentésére.

E téren Budapesten rövidesen új hatósági szerv fogja felvenni a küzdelmet, ugyanis szervezés alatt áll az anya- és csecsemővédelemnek budapesti központja, mely a főváros tanácsa és az Országos Stefánia Szövetség közös vezetése alatt fogja intézni a védőintézetek további kiépítését és ügyeit.¹

*

A székesfőváros ezen intézményeken kívül pénzbeli és természetbeni segéllyel támogatta úgy a múltban, mint a jelenben a szűkölködőket.² Igen messze vezetne ezen u. n. nyílt segélyezésnek részletes történeti ismertetése, így csak az utóbbi évek nyílt segélyezését vázoljuk röviden. A pénzbeli és természetbeni segélyezés lebonyolítása a felmerült szükséghez képest az illetékes kerületi elöljáróság útján történik s a következő neme van: pénzbeli segélyezés: rögtöni segély, állandó segély, idegenek segítése, úti segély, stb. (1927. év folyamán 94.17,4 esetben 681.567 P); természetbeni segélyezés: tűzifa-, szén-, élelmiszerkiosztás, népkonyhajegyek, dajkasági segély, ingyen temetések, stb.

Ezenkívül 1921. év december óta az u. n. „*Sipőcz Jenő nyomot-enyhítő akció*” néven ismert akció keretében 1927. év végéig 33.579 P értékben ruha- és pénzbeli segélyben részesítette a főváros a rászorulókat, valamint 1926. évtől kezdődőleg *Ínségakciók* néven a következő akciókat tartotta fenn: polgári konyhákat a középosztálybeliek olcsó ebédell való ellátására; étkeztetési akciókat 3-14 éves óvodás- és iskolás gyermekek és nyomorban lévő felnőttek részére igen mérsékelt áron; tejakciót szoptató anyák, lebetegedni készülő áldott állapotban levők, valamint csecsemők és 3 éven aluli gyermekek részére, az Országos Stefánia Szövetség védőintézeteinek közreműködésével igen kedvezményes áron; csecsemőkelengye-kölcsönzési akciókat, az Országos Stefánia Szövetség védőintézetei útján ezer felszerelés állott rendelkezésre csekély használati díjért; felruházási akciókat, a „Horthy Miklósné felruházás! akció”-val egyesülten, stb.

Az ínségakciók fedezetét a 252/1927. k. gy. sz. határozattal kivetett és behajtott *ínségadó* képezi, melynek kulcsa a jövedelmi adó 8%-ában állapított meg.

KÖZSÉGI KÓRHÁZÜGY

A népjóléti kérdések egyik legfontosabb ága a közegészségügy. Bár szorosan véve nem tartozik a népjóléti feladatok közé, mert mint önálló és külön ügyág halad a tudomány és kultúrkövetelmények szabta útján, de annyira szorosan összefonódik a nép jólétével, hogy kapcsolata révén bátran ide is sorozhatnánk. Feladata: „hogy a társadalmilag együttélő embereket védje és óvja mindazon hátrányoktól, melyek az emberek egészségére és életére ártal-

¹ Bp. szfőváros költségvetése az 1929. évre; 84. old.

² A szföv. Közigazgatási és Statisztikai Évkönyvei figyelemmel tartásával.

masak...” oly viszonyok létesítése, „melyek mellett a népesség szaporodik, a közép-élet-tartam és munkaerő mennél tovább fenntartható, szóval, melyek között az állam mentől több egészséges és munkabíró polgárokat nyer”.¹

IV.

E cél elérésére szolgál a közegészségügynek törvények és rendeletek által való szabályozása; a közegészségügyi közigazgatás; közegészségügyi intézmények és hatósági szervezet útján. A közegészségügy ellátását az 1876. évi XIV. t.-c az egészségügyi törvény szabályozta. Ennek értelmében Budapesten az I. fokú közegészségügyi hatóság a kerületi előljáróság II. fokú pedig a polgármester és a tanács, mely az ügyek vezetését az ezzel megbízott ügyosztálya útján látja el. Működésében támogatja: a közegészségügyi és köztisztasági bizottság. Szakközege és a közegészségügy őre a tisztifőorvos, aki feladatát a tiszti főorvosi hivatal útján látja el.

A kerületi előljárók szakközege és a kerület közegészségügyi őre a kerületi tisztiorvos. Ugyancsak a kerületi előljáróságok közegészségügyének ellátására szolgálnak a hatósági kerületi orvosok, kerületi szülésznök, kerületi állatorvosok, stb.

Nem célunk, hogy Budapest székesfőváros közegészségügyével s annak szervezetével részletesen foglalkozunk, mert minket ehelyütt nem annyira közegészségügyi, mint filantropikus szempontok érdekelnek s feladatunkat mindössze a kórházak és a szegény betegek ellátásának ismertetése képezi. Ehhez képest csak ezt ismertetjük.

A szegény és fizetni képtelen betegek szegénységi bizonyítvány alapján ingyen gyógykezelésben részesülnek, melynek ellátása az illetékes kerületi orvos feladatát képezi rendes rendelési idejükben. Fekvő betegeket pedig az illető kerületi orvos, bejelentésre a beteg lakásán keres fel.

A szegény szülőknek, az illetékes kerületi szülész nő kötelessége ingyenes segédelmet nyújtani.

A szükséges gyógyszereket és gyógyeszközöket, a kerületi orvos utalványa alapján, szintén ingyen kapnak a szegény betegek.

Oly esetben pedig, amikor kórházi gyógykezelés szükséges, a szegény betegek a kórházakba szegénységi bizonyítvány és a kerületi orvos utalványa alapján ingyen vétetnek fel és gyógykezeltetnek. Szegénységi bizonyítványt kórházi felvétel, a kerületi orvos és szülész nő, valamint ingyen gyógyszerek és gyógyeszközök igénybevétele céljából azonban csak azok kaphatnak, akik nem tagjai valamely betegsegélyező pénztárnak. (Társadalombiztosító Intézet, stb.)

A közkórházak mindaddig, amíg hely van, kötelesek mindenkit, aki az ápolási díjakat két hétre előre lefizeti vagy a szegénységi bizonyítvány és a kerületi orvos utalványát felmutatja, felvenni.

Hogy az adott esetben hol van hely, a Rókus kórházban levő Központi Ágnyilvántartótól tudhatjuk meg.

1926. év folyamán a kerületi orvosok 7049 fekvő és 12.226 járó beteget, összesen 19.275 beteget kezeltek. 1927. évben összesen 21.517 beteget, ebből kórházba küldtek 1493 beteget.²

¹ Patrubány Gergely: Bp. főváros közegészségi közigazgatása. Lásd: Budapest és környéke, szerk.: Gerlóczy Gy. és Dulácska G. Bp. 1909. II. köt. 390. old.

Id. m. kívül figyelemmel tartottam Szabó Sándor: A közegészségügy c. tanulmányát. Lásd: Negyven éves Budapest. Bp. 1914. 484–523. old.; valamint Scholtz Kornél (szerk.): Az egészség gondozása Magyarországon. Orvosi útmutató. Bp. 1928. c. kézikönyv.

² Szföv. Statiszt. Évkönyv, 1929. XVI. évf. 961. old.

A székesfőváros jelenleg a következő kórházakat tartja fenn:

DUNA-BALPARTI KÓRHÁZAK:

Szent Rókus közkórház

A főváros kórházai között a legrégebb. Első része 1798-ban épült fel. (Részletes történetét lásd a már előadottjaim alapján 220–226. oldalon.) Több hozzáépítés után, 1870-ben, a Stahly-utcai halottsház felépítésével épült fel legújabb része. 1927. év végén ágyainak száma 700 s ugyanez év folyamán 6541 férfi-, 9524 nő-, összesen 16.065 beteget vettek fel.

Két fiókja van. A Kun-utcai fiókkórház 320 ágygal és a Gyöngyössy-úti szülészeti osztály 60 ágygal. Az előbbi a dologház épületében 1881-ben létesült, az utóbbi 1917-ben, egy Gyöngyössy-úti kislakásos bérházban. A Kun-utcai fiókkórház 1927. év folyamán 2344 férfi-és 2319 nő-, összesen 4663 beteget vett fel. A Gyöngyössy-úti szülészeti osztály pedig az újszülöttekkel együtt 2589 lelket.¹

A Központi kórház újjáépítése és kitelepítése évek óta heves vita tárgyát képezi s közelezen megoldáshoz jut.

Szent István kórház

1885-ben épült, IX. ker., Gyáli-út 1. sz. alatti telken. Eredetileg a Szent Rókus kórház igazgatása alá tartozott. Befogadóképessége 656 ágyra terjedt. 1927. év végén pedig már 19 épületben 1532 ágygal rendelkezik. Kezeltek ugyanez évfolyamán 8887 férfi- és 11.308 nő-, összesen 20.193 beteget.

A nagy szükségletre való tekintettel 1911-ben kénytelen volt 1. sz. fiókját felállítani a Telepi-utca 17. sz. alatti községi iskola épületében, 310 ágygal. Ma ágyainak száma 285. És kezeltek 1927-ben 1941 férfi- és 2367 nő-, összesen 4308 beteget.

1913-ban nyílt meg a II. sz. fiókja, a 91 ágyas Bakács-téri szülészeti osztály, melynek céljaira az Erdey-féle szanatóriumot vette bérbe a főváros, majd 1917-ben meg is vásárolta. Ma 120 ágygal rendelkezik. 1927. év folyamán 726 férfi- és 3514 nő-, összesen 4240 beteget vett fel.

Budapest székesfőváros Szent László közkórháza

1921-ben e néven egyesítette a székesfőváros az 1894. évben a heveny fertőző betegek részére épült Szent László kórházat és az 1898. évben épült Szent Gellért járványkórházat. IX. kerület, Gyáli-út 5-7. sz. alatti telken fekszik. Több ízben történt kibővítése után, 1927. év végén befogadóképessége 49 épületben 1501 ágyra terjedt. Ugyanez évben felvettek 4939 férfi- és 5666 nő-, összesen 10.505 beteget.

DUNA-JOBBPARTI KÓRHÁZAK:

Régi Szent János kórház

II. kerület, Széna-tér 3. sz. alatti telken fekszik. (Részletes történetét lásd a már elmondottjaim alapján, 218-220. oldalon.) Újjáépítése 1869-ben történt. Jelenleg 174 ágygal rendelkezik. Kizárólag bőr- és nemibetegek gyógykezelésével foglalkozik. 1927. év folyamán 57 férfi- és 1588 nő-, összesen 1645 beteget vettek fel.

Új Szent János kórház

A Svábhegy tövében, I. kerület, Városmajor-utca 90. sz. alatti telken (jelenleg Hieronimy-út 1. sz.), 1895-ben kezdték meg pavillonrendszerű építkezését. 1898 augusztusában

¹ Az itt következő kórházak forgalmi viszonyaira vonatkozó statisztikai adatok a hiv. Szföv. Statisztika Évkönyv táblázataiból valók.

nyílt meg 425 ágygal, a báró Wodiáner Alberttől elnevezett szegény betegek üdülőháza pedig 1905-ben.

Ma 30 pavillonja van. Ágyainak száma 1980. 1927. évfolyamán 7594 férfi-és 10.450nő-, összesen 18.044 beteget vettek fel.

Szent Margit kórház

III. kerület, Bécsi-út 132. sz. alatti telken fekszik. 1897. év november 1-én kezdte meg működését 60 ágygal. Alapját a Szent János vitézek által alapított „Szentlélek”-ről elnevezett kórházak egyike képezte, melyet a székesfőváros 1872-ben 40 ágygal vett át s 1897-ben a kórház-higiéniái szempontoknak megfelelően újjáépített.¹ Jelenleg 3 épületben 140 ágygal rendelkezik. 1927. év folyamán 1001 férfi- és 1517 nő-, összesen 2518 beteget vettek fel.

A kórházakhoz kell még sorolnunk a Székesfővárosi Szeretothon, valamint az Erzsébet Szeretetház kórházi osztályát, melyek közül az előbbi 67 ágygal, utóbbi 551 ágygal rendelkezik. Kezelték pedig az 1927. év folyamán a Székesfővárosi Szeretothon kórházi osztálya 29 férfi- és 106 nő-, összesen 135 beteget, az Erzsébet Szeretetház kórházi osztálya 322 férfi- és 609 nő-, összesen 931 beteget.

A székesfővárosi községi kórházainak befogadóképessége 1927. év végén 7430 ágyszám s felvettek összesen 34.813 férfi- és 51.025 nő-, összesen 85.838 beteget. A bejáró betegek száma pedig 98.686 volt.

A felvett betegek közül meghalt 3276 férfi- és 3135 nő-, összesen 6411 beteg.

Budapesten pedig az összes kórházak és gyógyintézetek befogadóképessége 16.180 ágyszám. Felvettek 81.081 férfi- és 99.220 nő-, összesen 180.301 beteget. Ezek közül meghalt 4961 férfi- és 4539 nő-, összesen 9500 beteg. Járó betegek száma összesen 1,076.627 volt.

Nem tartoznak a kórházakhoz és így ismertetésünk tárgyai nem is volnának a székesfővárosi

TÜDŐBETEGGONDOZÓ INTÉZETEK,

de annyira fontos közegészségügyi és szociális feladatot látnak el, hogy ismertetését nem mellőzhetem.

A székesfővárosi tüdőbeteg gondozó intézetek hálózatának kiépítése Bárczy István dr., a székesfőváros egykori nagyérdemű polgármesterének nevéhez fűződik. Kezdeményezésére határozta el a székesfővárosi törvényhatósági bizottsága, hogy a tüdővész elleni küzdelem megvalósítására, kerületenként tüdőbeteg gondozó intézeteket állít fel.²

Ezen intézetek célja küzdeni a legpusztítóbb népbetegség: a tuberkulózis ellen, még pedig a prophylaxis, a megelőzés, elhárítás alapján.

Hazánk tuberkulóziselleni küzdelmének egyik leghivatottabb és nagyérdemű harcosa Parassin József dr., a tüdő-tuberkulotikus betegeket betegségük foka szerint három csoportba osztotta: az első csoportba tartoznak a betegségük kezdetén levők, sanatóriumi kezelésre alkalmasok; a második csoportba a még munkaképes és dolgozó, de már erősen fertőző, előrehaladottabb állapotban lévő tüdőbetegek; az utolsó csoportba a már munkaképtelenek, az ágyban fekvők, akik már szinte valamennyien kórházi ápolást igényelnek.

¹ Irsai Artúr (szerk.): Dolgozatok a Szt. Margit kórháznak 10 éves fennállása alkalmából. Bp. 1907.; előszóban.

² Parassin József: A székesfővárosi közp. tüdőbeteg gondozó intézete. Bp. 1918.; 5. old.

„Ezek mind az otthon körében élnek és többé-kevésbé már mind erős terjesztői a betegség fertőzéseknek.”

„E két utóbbi csoport fertőzésétől védeni a családot, óvni a közeli és távolabbi környezetet, a legfontosabb cél. Ezekről gondoskodni, ezek ellen védelmet biztosítani, a legfontosabb szociális feladat.”

„De a hozzátartozókat csak úgy tudjuk a súlyos tüdőbetegek fertőzésétől megmenteni, ha gondozzuk őket, ha gondozzuk egyszersmind a betegeket is. Az az intézmény, mely ezeket a feladatokat vállalja és megoldani is tudja, mely a különleges prophylaktikus céloknak ennyire szolgálatában áll: az a tüdőbeteg gondozó intézet.”

„A tüdőbeteg gondozó intézet nem egyszerű orvosi rendelőintézet, hanem a nagy népesség külső okainak, terjedése jellegének megfelelő szociális pillérek nyugvó alkotás.”¹

E cél érdekében munkaprogramjuk: az önként jelentkező, vagy felkutatott betegek vizsgálata. A betegség megállapítása és gyógykezelése. Súlyosabb betegek kórházba való beutalása. A betegnek és az egészséges környezetének kioktatása az egymásközi viszonyra, a fertőzés további terjedésének megakadályozására. Felvilágosító, propaganda előadás, tanácsadás. Szociális gondozó tevékenység a gondozónővérek által, szükség esetén támogatás stb. Legfontosabb vezérelv a betegséget megelőzni, elhárítani. Ehhez képest nemcsak a betegre, hanem családjára, környezetére is kiterjed az intézet gondozó, felvilágosító, kutató tevékenysége. Az esetleges fertőzés megakadályozására, illetőleg a már fertőzöttek kikutatására és kezelésbe vonására.

„A tuberkulózis szociálpathológiai szempontból tömegjelenség és csakis így szemlélhető, miért is ellene csak nagyvonalú, átfogó prophylaxissal léphetünk fel eredményesen”, – mondja Szécsi Ernő, székesfővárosi tisztiorvos, mely egyedül helyes felfogást képviseli Parassin József, a tüdőbeteg gondozó intézetek központi igazgatója² s a tüdőbeteg gondozó intézetek működése minden irányban e felfogás szolgálatában áll.³

Budapesten az 1920-25. év átlagában a halálozások 19.2%-át tuberkulózis okozta⁴ s csak az úgynevezett tüdőcsúcshurutosok száma 1920-ban Budapesten pedig 39.315 volt (Orsz. M. St. Hiv.). E számarányunkkal a művelt nyugati államok között vezetünk s legjobban mutat rá súlyos gazdasági és szociális helyzetünkre, lévén a tuberkulózis és különösen a tüdőtuberkulózis a rossz anyagi viszonyok, a ki nem elégitó táplálkozás, a túlszűfolt lakás és egyéb, az egészséges élet lehetősége által követelt szükségletek hiányának, a tudatlanság s az ezzel karöltve járó tisztátalanság, fertőződés betegsége.

A székesfőváros, felismerve a tuberkulózis elleni küzdelem nagy jelentőségét, 1914. év folyamán határozta el tüdőbeteg gondozó intézetei hálózatának kiépítését. Így épült fel VI. kerület, Dévai-utca 15 sz. alatt a Központi Tüdőbeteg gondozó Intézet, mely a tüdőbeteg gondozás adminisztratív és szervező központja, majd 1917-ben folytatta a főváros e hálózat kiépítését, így nevezetesen III. kerület, Szentendrei-ut 2. sz. alatt és a X. kerület, Mázsa-tér 5. sz. alatt létesített tüdőbeteg gondozó intézetet. 1920-ban pedig az állam tulajdonában lévő VIII. kerület, Kistemplom-utca 6. sz. alatt levő intézetet vette át saját kezelésébe.⁵

1927-ben újabb két intézettel bővült a hálózat, melyek a IX. kerület, Mester-utca 33-35.

¹ Parassin: id. m. 3. old.

² Szécsi Ernő: A szfv. V. ker. Népháza a tuberkulózis elleni küzdelem munkájában. Bp. 1925.; 4. old.

³ Parassin hozzászólása a „Tuberkulózis védekezés eszközei” c. vitaelőadásához, az 1926. évi közegészségi orsz. értekezleten. Lásd: Parassin J. és Gortvay György (szerk.): Közegészségügyi feladataink. Budapest, 1927.; 231. és köv. old.

⁴ Scholtz Kornél (szerk.): Az egészség gondozása Magyarországon, Orvosi útmutató. Bp. 1928.; 120. old.

⁵ Parassin József: Tüdőbeteg gondozó intézetek. Lásd: Szilágyi S. (szerk.): Nagy Budapest. Bp. 1927.; 142. és köv. old.

sz. alatti bérházban, valamint az I. kerület, Pauler-utca 22. sz. alatt létesültek. Utóbbi a József Ferenc királyi herceg tüdőbeteg gondozó egyesülettől vette át a főváros.¹

További intézetek létesítése folyamatban van, még pedig legközelebb a legsűrűbben lakott VII. kerületben fog két intézetet is létesíteni a főváros, még pedig a Rónai-utcai városi bérházban, valamint a Dohány-utcában, nemibeteg-rendelő és házassági tanácsadóval kapcsolatosan.²

Hogy mily nagy szükség van ezekre az intézményekre s további terjeszkedésére, mi sem bizonyítja jobban, mint a forgalmi kimutatása, melyből megtudjuk, hogy a Dévai-utcai központ, a III., VIII. és X. kerületi intézetek az 1927. év folyamán összesen 135.173 régi beteget és 10.689 új beteget kezeltek.³

*

Az elmondottakból láthatjuk, hogy a székesfőváros a szükségben levő, valamint beteg szegényeiről a szegényügy és közegészségügy keretein belül, a gyengébb anyagi viszonyok között levők szociális helyzetének javítása végett pedig szűkebb értelemben vett népjóléti tevékenységével a fejlődés folyamán miképp gondoskodott, illetőleg törekedett gondoskodni.

E gondoskodásában a hazai városaink között – egyes eseteket kivéve – mindig elől járt s hogy az 100%-ig mégsem lehetett kielégítő, nem egészen a főváros hibája, hanem az országos szociálpolitikai rendszerünk hiányában keresendő.

Mert hiába gondoskodna legszebben is a főváros a szegénységbe jutottak akár nyílt, akár zártrendszerű segélyezéséről, ez sohasem lehet elégséges s nem vezethet célhoz, ha: 1. nem országos ez a gondoskodás, ha 2. és főképp a szegénységet termelő okok országos törekvésű megelőzésével nem kapcsolatos.

A szegényügy, valamint a népjóléti tevékenység a székesfőváros szociális politikájának csak egy része. S minél fejlettebb az utóbbi, főképp az állam intézményes szociálpolitikájának széles kiépítése, különösen a szociális biztosítás minden ágának teljes kiépítésével, annál inkább csökken a községi szegényügy és a népjóléti gondoskodás feladata, mely csak a már meglévő bajt konstatálhatja s enyhítheti, de megoldást végeredményben nem ad.

A jövő útja nem a megalázó segélyezés, amely mindig csak egy bekövetkezett bajt enyhít, hanem a szélesebbkörű szociális gondozás és intézményes törvénybe lefektetett országos szociálpolitika, mely az okok érvényesülését előzi meg és nem az okozatokat gyógykezeleli.

A szegényügy mai országos kezelése, valamint a szűkebb értelemben vett népjóléti gondoskodás, már alapjában véve sem lehet kielégítő, egyrészt, mert nem a jog, hanem a humanitás alapján áll s nem ismer el kötelezettséget, másrészt kegyeket osztogat, ha nyújt s nemcsak már ezáltal is megalázó, hanem a közsegítség nyújtásával egyenesen megfosztja a segélyezettakat polgári jogainak teljes élvezetétől, amennyiben a közsegélyezett politikai jogaitól s annak gyakorlásától teljes mértékben elesik. A segítségnyújtásnak ez a mélyen lealázó módja nemcsak teljes mértékben elavult, nem elégséges és célra nem vezető, mert hiszen a szegénységet fenntartja, hanem ellenkezik a társadalmi szolidaritás és társadalmi ethika eszméjével is.

Közkeletű felfogás, hogy szegénység mindig volt és mindig lesz.

Ezzel szemben kevesen, de mégis vagyunk, akik e baljós felfogásnak nekiszegezzük

¹ Szföv. Közigazg. Évk. 1928. XVI. évi. 230. old.

² Budapest székesfőváros költségvetése az 1929. évre; 91. old.

³ Szföv. Statisztikai Évk. 1928. XVI. évf. 381. old.

optimizmusunkat s a társadalmi szolidaritás és ethika eszméje alapján hitteljeseen valljuk, hogy szegénység, ha mindig volt is, nem mindig lesz.

A szegénység, mint társadalmi tünet igenis kiküszöbölhető. S különösen, ha annak legalsóbb fokát, a nyomorúságot nézzük, mely a legnagyobb pusztítást éppen a társadalom legártatlanabb rétegében, a gyermekek között végzi, állj-t! kell kiáltanunk.

A tuberkulózis, a gyermekhalandóság, az öngyilkosság, a bűnözés, a prostitúció, az erkölcsi érzés süllyedése, a tudatlanság és az ezzel párosult betegségek, a társadalmi forrongások, stb., stb., mind-mind a szegénység közvetlen következménye.

S ha mindezek ellen küzdeni akarunk, a legelső kötelesség és erkölcsi parancs: a szegénység és előidéző okai ellen küzdeni. Még pedig törvényhozási úton. S itt veszi át szerepét a filantrópiától – az országos és törvényhozási úton jogszerűen biztosított intézményes szociálpolitika, mely a szegénység s annak következményeinek egyedüli orvosszere. Hivatása pedig, hogy kivétel nélkül, az államilag szervezett társadalom minden egyes tagját a társadalmi munkaközösségben résztvevő tagságánál fogva, születése pillanatától kezdve egészen a sírba tételéig, az élet minden vonatkozásaiban, úgy gazdasági, mint kulturális, erkölcsi, stb. tekintetben gondoskodólag és védőleg végigkísérje. Egészséges gazdaságpolitika mellett kiépített, a szociális biztosítás és védelem minden ágazatát felölelő intézményes szociálpolitika tehát a jövő útja, melynek hazánkban, sajnos, csak a kezdet kezdetén vagyunk, de melyre, hála Istennek – ráléptünk.

A FŐVÁROS ISKOLÁI A FILANTRÓPIA SZOLGÁLATÁBAN

ÍRTA: RÁTKAI KÁROLY DR

Az iskola maga is filantrópikus intézmény, de a főváros vezetősége egész sereg intézkedéssel siet az iskola emberbaráti tevékenységét alátámasztani. Budapest székesfőváros ebben a tekintetben rendkívül szerencsés helyzetben van. Azt a körülményt ugyanis, hogy a mai súlyos gazdasági viszonyok között meglehetősen nagy nehézségekbe ütközik a filantrópikus intézmények fenntartásának költségeit előteremteni, kedvezően ellensúlyozza az a tény, hogy az autonómia legfőbb szerve, a főváros közgyűlése, megértéssel viseltetik minden emberbaráti és szociális feladat iránt. A törvényhatósági bizottságban jelenleg négy párt intézi a fővárosi közönség ügyeit. Ez a négy párt szinte versenyez egymással abban, miként lehet a főváros szociális tevékenységének határait kiszélesíteni és hogyan lehet e célok megvalósításához szükséges összegek előteremtéséről gondoskodni. De nagy megértés mutatkozik a főváros tanácsában is, amely felismerve az egyre jobban szaporodó szociális követelmények jogosságát és az iskolai gyermekvédelem nemzetépítő jelentőségét, számos okos ötlettel, célszerű intézkedéssel siet a főváros jövő polgárainak útját egyengetni.

A gyermekvédelem kiindulópontja kétségkívül az iskola. Ez az a bázis, amelyre a gyermekvédelmi akciót alapítani lehet. A székesfőváros kezdettől fogva – igen helyesen – az iskolán keresztül építette ki gyermekvédelmi szervezetét. Ez a szervezet legnagyobbbrészt kialakult már, annak ellenére, hogy a háború előtt vajmi kis területre terjedt ki a főváros iskolai gyermekvédelmi akciója. A háború előtt a fővárosnak nem igen volt szüksége arra, hogy filantrópikus intézményeket létesítsen. A gazdasági viszonyok a háborút megelőző időben többé-kevésbé konszolidáltak voltak, a szegényebb ember is el tudta tartani a családját és anyagi ereje képessé tette arra, hogy gyermekeit felnevelhesse. Közvetlenül a háború előtt két esztendővel állítottak fel először a főváros iskoláiban a szegény emberek gyermekei részére konyhákat. Ezeknek a száma elenyészően csekély volt, úgy hogy ez a kezdetleges intézmény egyáltalán nem volt nagyobb jelentőségű filantrópikus intézménynek nevezhető. A szociális szükségletek a háború alatt jelentkeztek először kötelező erővel. A háborús évek az életlehetőségek csökkenése, a nyomor terjedése, az élelmiszerek drágulása és fokozatos eltűnése révén még azokban is kiváltották a szociális kötelességteljesítés érzését, akik a békeidőkben mindenféle filantrópikus társadalmi mozgalomtól távpartották magukat. A háború a legnagyobb szociális hajtóerő. Az első nagyobbarányú iskolai filantrópikus intézmény a gyermeknyaraltatási akció volt, amelyet 1918-ban indítottak meg. Ezt az akciót, amelyet „IV. Károly király nyaraltatási akció” címen bonyolítottak le, Petik Kálmán elemi iskolai igazgató, a fővárosi gyermeknyaraltatási akció vezetője szervezte meg. Ennek az akciónak előzménye az volt, hogy 1918 nyarán 67.000 osztrák gyermeket hoztak Magyarországra, ahol legnagyobbbrészt a gazdaközönségnél helyezték el őket. Az osztrák gyermekek magyarországi nyaraltatását a magyar kormány vállalta és a költségekhez nagyobb intézmények tekintélyes összegekkel járultak hozzá. A bankok, gyárak, különböző kereskedelmi vállalatok hozzájárulásával 11 millió koronát gyűjtöttek össze erre a célra. Az osztrák kormány, hogy némi ellenszolgáltatást

adjon, 10.000 magyar gyermek abbaziai nyaralását vállalta magára. A magyar gyermekek meglehetősen veszélyes időben mentek le Abbáziába nyaralni. Sok nehézséggel bonyolították le ezt az abbaziai gyermeknyaraltatási akciót; szállítási és elhelyezési akadályokat kellett elgördíteni az útból. Az abbaziai gyermeknyaraltatás nem sikerült valami fényesen. De a kezdet nehézségei természetesen nem lankasztották el a vezetőket. Hatalmas szervező munka indult meg és ez az akció ma már odafejlődött, hogy például szolgálhat bármely hasonló külföldi intézmény számára.

A gyermeknyaraltatási akció volt az első komoly iskolai filantrópikus intézmény Magyarországon. Ezzel az intézménnyel kapcsolatosan azután újabb és újabb területekre terjedt ki a főváros vezetőinek gondossága. Ma már hatalmas szervezet dolgozik a fővárosi iskolák filantrópikus intézményeiben, amelyek a gyermekek testi és lelki fejlődésének úgyszólván minden egyes mozzanatára kiterjeszkednek. A főváros iskolái mellett a következő filantrópikus intézmények működnek:

a diákszálló,	a gyermeknyaraltatás,
a napközi-otthon,	az iskolaorvosi,
a gyermekotthon,	az iskolánövéri,
a gyermekékeztetés,	az erdei iskola,
a gyermekfelruházás,	a tejakció,
a csukamájolajakció	

intézménye. Természetesen ezek mellett a filantrópikus intézmények mellett még külön segélyakciókat is kell megemlíteni, amelyek a gyermekeknek tankönyvvél és Írószerekkel való felszerelését célozzák. A székesfőváros ezeknek a filantrópikus intézményeknek a fenntartásáról legnagyobbbrészt költségvetési utón gondoskodik. A főváros törvényhatósági bizottsága ugyanis a népjóléti miniszternek 126.061/1923. VIII/a. N. M. M. és a pénzügy-minisztérium 170.241/1923. VH/b. P. M. számú rendelete alapján felhatalmazást kapott arra, hogy a szegénysorsú lakosság nyomorának enyhítésére inségadót vethessen ki. E felhatalmazás alapján a főváros törvényhatósági bizottsága 252/1927. kgy. számú határozatával kimondotta az inségadónak kivetését és behajtását és az ezzel kapcsolatos munkák elvégzésével a székesfőváros tanácsát bírta meg. Már három év előtt, 1926-ban teljesen a főváros hatáskörébe kerültek a különféle missziók és a népjóléti minisztérium által fenntartott inségakciók, éppen arra való tekintettel, hogy a főváros engedélyt kapott az inségadó szedésére. Ezek az akciók a tanácsi IX. ügyosztály keretében „Inségakció központja” elnevezéssel közös és központi irányítás alatt működnek. Idetartozik még a dunai életmentési akció, valamint az anya- és csecsemővédelmi intézetek és végül a melegedőszobák. A szociálpolitikai ügyosztály keretében felállított „Inségakció központja” az általános közjótékonytságot irányítja, tehát ide tartoznak azok az akciók és azok a filantrópikus intézmények is, amelyek vegyesen, felnőttek és gyermekek szociális szükségleteit elégítik ki.

Azok a gyermekvédelmi intézmények, amelyek az iskolák mellett működnek, természetesen a közoktatásügyi ügyosztály ellenőrzése és felügyelete alá tartoznak. Ezek között a filantrópikus intézmények között első helyen a diákszálló-intézményt említjük meg.

DIÁKSZÁLLÓ K

létesítését a székesfőváros tanácsa abból a célból határozta el, hogy a hazai és külföldi diákszállóknak a székesfőváros megismerését lehetővé tegye. Ez az intézmény a maga nemében páratlan az egész kontinensen. A főváros tanácsa 1926-ban 260 millió korona költséggel a Szapáry-

utcában, a Simor-utcai polgári és elemi iskolában, a Váci-út 57. szám és a Wesselényi-utca 52. szám alatti elemi iskolában létesített diákszállókat, amelyekben 260 ágy áll azoknak a diákoknak a rendelkezésére, akik akár Magyarországról, a vidékről, akár külföldről azért jöttek Budapestre, hogy a magyar fővárost megismerjék. A főváros tanácsa a magyar iskolák közti propagandán kívül a külügyminisztérium útján a külföldi főiskolákban és diákintézményekben, valamint a külföldi lapokban is nagy propagandát fejtett ki a budapesti diákszálló megismertetése érdekében. A propaganda eredményeként a külföldi diákság igen nagy számmal kereste fel a fővárost és itt igénybe is vette a diákszállókat. A diákszállók vezetője napi 3 pengő ellátási díj lefizetése ellenében szállást, teljes és bőséges napi ellátást, napi két villamosjegyet és szakszerű kalauzólást biztosít a látogatóknak. Megelőzőleg egyes jelentkező csoportoknak kívánságuk szerint útiprogramot állít össze és elintéz minden olyan kérdést, ami a tanulmányúttal kapcsolatos. Az elmúlt évben a Szapáry-utcai diákszállóban 93 nap alatt 1798, a Simor-utcai polgári iskolában 81 nap alatt 2934, a Simor-utcai elemi iskolában 36 nap alatt 709, a Wesselényi-utcaiban 92 nap alatt 1994, a Váci-úti elemi iskolában 67 nap alatt 1746 szállást vettek igénybe. Azok között, akik a fővárosi diákszállókat igénybe vették: 303 elemi iskolás, 1607 hazai középiskolás, 58 hazai főiskolás, 392 külföldi középiskolás, 332 külföldi főiskolás és 893 cserkész és levante kapott szállást. A bevétel 20.050 pengő, a kiadás 14.100 pengő volt.

NAPKÖZI-OTTHONOK

intézménye egyike a legfontosabb filantrópikus szervezeteknek. A napközi-otthon célja kettős: egyrészt a prevenció céljait szolgálja, másrészt módot nyújt a munkás-szülőknek arra, hogy gyermekeiket korai reggeltől késő estig felügyelet alá helyezték. Főként az elemi iskolákban van megkülönböztetett fontossága ennek az intézménynek. Az elemi iskolák azokat a szegény tanulókat, akiknek szülei napközben munkában vannak, összegyűjtik a napközi-otthonban és ezzel védelmet nyújtanak az utcai csavargással és ennek erkölcsi veszélyeivel szemben. Csaknem valamennyi elemi iskolában van napközi-otthon, a legtöbb elemi iskolában egynél több csoportban is működik a napközi-otthon intézménye. A napközi-otthonokban a gyermekeket tervszerűen foglalkoztatják. A tanulmányaikra való előkészítés mellett játékos foglalkozások, énekgyakorlatok, mesemondás, testgyakorlatok kötik le a gyermekek figyelmét, kedvező időben tanítói felügyelet mellett a szabadban játékokat rendeznek. A főváros tanácsa legújabbban rendeletet adott ki a kötelező játékdélutánok megszervezésére. Ezeknek a játékdélutánoknak a magvai a napközi otthonok, helyei pedig az egyes iskolák játékterei. A felügyeletre szorult gyermekek közül legtöbben az iskolában ebédet is kapnak a székesfőváros étkeztetési akciójából. A napközi-otthonok egy-egy csoportjába 30–35 tanulót vesznek fel. Az 1927/28. iskolaévben 113 elemi iskolában 294 napközi-otthon működött. Az 1928/29. iskolaévben a polgári iskolákban is megszervezték a napközi-otthonokat. Rendkívül kívánatos volna, hogy a napközi-otthonok intézménye a polgári iskolákban is ugyanúgy elterjedjen, mint az elemi iskolákban, tekintettel arra a kétségtelen tényre, hogy a polgári iskolák tanulóinak családi helyzete nem sokban különbözik az elemi iskolásokétól.

GYERMEKOTTHONOK

intézménye tulajdonképpen azonos a napközi-otthon intézményével, azzal a különbséggel, hogy a gyermekotthonokban az óvodás gyermekek kapnak elhelyezést. Több külterületen lévő óvodában rendezte be a székesfőváros ezeket a gyermekotthonokat, amelyekben az

óvodáskorú gyermekek az iskolaév folyamán reggeltől estig gondozásban vannak és ezenfelül társadalmi intézmények jóvoltából egész napi ételmezésben is részesülnek. Ezekbe az otthonokba azokat a gyermekeket veszik fel, akikre odahaza szüleik nem tudnak vigyázni, mert munkában vannak, vagy ahol a nagyobbik testvér iskolát mulaszt azon a címen, hogy a kisebbik testvérré kellett odahaza vigyáznia. Hét ilyen gyermekotthon működik Budapesten, a kormányzóné öfőméltósága gyermekotthona a Tatai-úton, ahol 60 gyermek, a pápai nuncius két gyermekotthona a Lőportár-utcában és az Uzsoki-utcában, ahol összesen 160, az iskolanővéri intézmény által megszervezett és társadalmi segítség igénybevételével fenntartott 4 gyermekotthon, a Babér-utcában, a Telep-utcában, Vágóhíd-utcában és a Kórház-utcában, ahol 265, végösszegeben tehát 485 óvodás gyermek részesül teljes napközi gondozásban. Ezek az otthonok annyira beváltak, hogy a főváros tanácsa további fejlesztésüket és új gyermekotthonok felállítását vette tervbe.

GYERMEKÉTKEZTETÉS, GYERMEKFELRUHÁZÁS

A gyermekétkeztetési akciót a felnőttek étkeztetésével kapcsolatosan a főváros szociálpolitikai ügyosztálya látja el. A főváros iskoláiban elhelyezett 65 konyhán a szegénységük miatt legjobban rászoruló 3-14 éves óvodás és iskolás gyermekek kapnak naponta ebédet. A gyermekeket, akiknek a száma a 6000-et meghaladja, a fővárosi óvodák és iskolák tanterületei választják ki és minden iskola csoportosan kísérteti a gyermekeket az előadás után a legközelebbi főzőhelyre. Ezeknek a főzőhelyeknek a száma nyáron természetesen megapad, de még így is 25 főzőhelyen 1500 gyermek kapott 1928-ban nyáron ebédet. A gyermekek egy hétre 28 fillért fizetnek az ebédért, ha vasárnapra nem veszik igénybe az ebédjegyet, akkor csak 24 fillért kell fizetniök. Ennek az akciónak a jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a statisztikai adat, amely szerint 1927-ben a gyermekeknek 1,482.314 adag ebédet adtak ki a főzőhelyek.

A gyermekfelruházás költségeit épp úgy, mint az előbb tárgyalt gyermekétkeztetési intézmény költségeit is az ínségadóból fedezi a főváros. Ruhát, cipőt, fehérneműt kapnak azok a tanulók, akik erre a támogatásra rászorulnak. Az iskolanővérek választják ki a felruházási segélyben részesülő tanulókat környezettanulmány alapján. Tavaly télen 8500 gyermeket ruházott fel a székesfőváros az iskolanővéri intézmény útján.

GYERMEKNYARALTATÁSI AKCIÓ

A gyermeknyaraltatási akció azok közé a filantrópikus intézmények közé tartozik, amelyek úgy szociális, mint közegészségügyi szempontból a legmaradandóbb hatást gyakorolják. Éppen ezért erről az akcióról részletesebben kell szólnunk. Említettük, hogy az első gyermeknyaraltatási akció 1918-ban zajlott le. Három éven keresztül, a bolsevizmus alatt, valamint az ezt követő nehéz időkben szünetelt a gyermeknyaraltatás. 1922-ben kezdődött tulajdonképpen a gyermeknyaraltatási akció és pedig egyelőre igen kis keretek között. Ezek a keretek azonban az azóta eltelt hét esztendő alatt soha nem remélt mértékben tágultak ki. Amíg ugyanis 1922-ben mindössze 464 fővárosi gyermeket nyaraltatott az akció és mind a 464 gyermek a fővárosban nyaralt, addig 1928-ban már 1046 gyermek vett részt a gyermeknyaraltatási akcióban. Ezek közül a fővárosban nyaralt 700, a vidéken 346. 1924-ben csak 503 gyermek nyaralt, akik közül 140 nyaralt a fővárosban, 363 a vidéken. 1925-ben 742 gyermeket vettek fel a gyermeknyaraltatási akcióra, mindnyájan a vidéken kaptak elhelyezést.

1926-ban már 5992-re szökött fel az akció résztvevőinek a száma, akik közül 2831 Budapesten, 3161 a vidéken nyaralt. Amíg tehát 1924-ben és 1925-ben anyagi eszközök hiányában stagnálás, sőt visszaesés mutatkozik, addig 1926-ban több mint tízszeresére szökött fel az 1922-ben nyaraltatott gyermekeknek a száma. További óriási méretű emelkedés mutatkozik 1927-ben, amikor 10.899 gyermeket vettek fel a gyermeknyaraltatási akcióba, 1928-ban pedig 14.844-re szökött fel ez a szám. 1927-ben 7177 gyermek nyaralt Budapesten, 3722 vidéken, 1928-ban 8627 gyermek nyaralt a fővárosban és már 6031 a vidéken. Tehát hét esztendő alatt úgy a nyaraltatott gyermekeknek a számában, mint a vidéken nyaraltatott gyermekek számában is példátlanul nagyarányú fejlődés állapítható meg. A gyermeknyaraltatási akció, amelynek vezetői között első helyen Petik Kálmán és Bay József igazgatókat, valamint Kovács Lajos és Adametz Gyula tanítókat kell megemlíteni, kettős célt szolgál. Az üdültetésnek mint gyermekvédelmi tényezőnek fizikai értelemben testedző és testerősítő, morális értelemben pedig nevelői feladatokat kell megoldania. Nevel és erősít a gyermeknyaraltatás, amelynek feladata a gyenge fejlődésű, rosszul táplált, vagy kedvezőtlen szociális környezetben élő 8-14 éves iskolás gyermekeket három-hat héten át tartó üdülésszerű elhelyezés mellett egészséges, bőséges, erőteljes táplálással, állandó szabad levegőn való mozgással, rendszeres és helyes életmóddal szervezetükben felerősíteni és a betegségekkel szemben ellenállókká tenni. Az akció másik célja a családi jellegű élet és szellem kialakítása mellett az iskolai nevelő és oktató munka elmélyítése a családi nevelés eszközeivel.

A főváros iskoláiban az iskolaorvosok állapítják meg, rá van-e valamelyik gyermek utalva az üdültetésre. A besorozott gyermeket, mielőtt a nyaralóhelyére viszik, főleg a fertőzés veszélyének elkerülése és a többi nyaralásra utazó gyermekek megvédelmezése érdekében még egy tüzetesebb orvosi vizsgálatnak vetik alá. A gyermekeket 15-20 főből álló csoportokba sorozzák, felügyeletükre és gondozásukra egy-egy tanerőt osztanak be, akiket az előzetes tanfolyamokon megfelelő módon előkészítenek. A fővárosban nyaraló gyermekeket a főváros külső területén e célra alkalmasnak talált iskolákban helyezik el, a vidéken nyaraló iskolásgyermekeket pedig a vendéglátó községek által kijelölt helyiségekben szállásolják el. Az üdülőtelepek egységes vezetés alatt állnak, mert úgy az anyagi ellátást, mint a szellemi irányítást az akció központja intézi. A helyi telepek élén a közvetlen felügyeletet és ellenőrzést a telepvezető igazgatók látják el. A háztartás vezetéséről a gazdasági felügyelő gondoskodik. A főzést minden telepen egységesen végzik, az akció központja által megállapított, a változatosság kedvéért ötszörös váltakozású étlap szerint. Grammnyi pontossággal írják elő a felhasználható ételek elkészítési módját és adagolását. Senki külön ellátásban nem részesülhet, a betegek kivételével. A csoportfelügyelők együtt étkeznek a gyermekekkel, hogy ezzel a családi élet hangulatát keltsék és érvényesíthessék a nevelői szempontokat. Az üdültetés tartama a helyi telepeken egy-egy turnus részére három hét, a vidéken a vendéglátó községek áldozatkészsége szerint 4-6 hétre terjed. Értékes támogatást kap az üdültetési akció a felsorakoztatott célok elérése tekintetében azokban a kirándulásokban, amelyeket a tanács a napközi gondozásban részesülő gyermekek részére rendez. A hűvösvölgyi nagyréten és a svábhelyi Városkút mellett épített menedékházakban étkeznek ezeken a kirándulásokon a budai hegyvidék környékére naponta százával kiránduló gyermekek sok csoportja.

Amikor a székesfőváros tanácsa a gyermeknyaraltatási akciót 1922-ben megindította, csak a maga erőire és eszközeire támaszkodhatott. Üdülőtelepekül a „Gyermekbarát Egyesület” által már a múltban is igénybevett iskolaépületeket jelölte ki. A következő évben már több gyermek jelentkezett. Az üdültetési akció egyre szélesbbedett, felmerült tehát a kérdés, miként lehetne a hatósági áldozatkészséget legalább részben áthárítani a társadalomra. A propaganda

elsősorban a vidéki sajtót vette igénybe és a sajtó ezúttal is teljesítette hivatását. Három év alatt, 1923-tól 1925-ig 346, 503, 742 gyermek ellátását vállalták a vidéki társadalom különböző állású és foglalkozású rétegei egyéni elhelyezés formájában. Rendkívül érdekes jelenséget lehet itt megállapítani. Kezdetben ugyanis legelsőként és legnagyobb számban a határszéli községek és városok közönsége hívta magához a pesti gyermeket. 1926-ban fordulópontra következett el az akció fejlődése tekintetében. Ebben az évben jelentkezett először a hivatalos érdeklődés magasabb helyekről. Horthy Miklósné, a kormányzó neje, meleg érdeklődést kezd tanúsítani a gyermeknyaraltatási akció iránt. Elvállalja az akció védnökségeit is ettől az időtől kezdve egyszerre fellendül az egész gyermeknyaraltatási akció. Vass József népjóléti miniszter is segítségére siet ennek a filantrópikus intézménynek. Ripka Ferenc főpolgármester és Sipőcz Jenő polgármester is személyesen vetik latba minden tekintélyüket, hogy az akciót felvirágoztassák.

Azok az adatok, amelyek a gyermeknyaraltatási akció jelentőségét és szükségességét bizonyítják, rendkívül elszomorítóak. Az iskolaorvosok jelentéseiből ugyanis azt lehet megállapítani, hogy az iskolásgyermeknek csak 3 százaléka mondható teljesen egészségesnek, a többi mind valamely testi fogyatkozásban, vagy betegségben szenved. Ezt az elszomorító adatot még súlyosbítja az a körülmény, hogy a gyermeknyaraltatási akció nagyszerű fejlődése ellenére is 1927-ben 72.000 iskolásgyermek közül csak 10.899 gyermeket tudott nyaraltatni a főváros. Budapesten 7177 gyermek üdül. Ezt a számot aligha lehet fokozni, mert nincs megfelelő hely, ahol nagyobb számmal lehetne iskolásgyermeket a nyár folyamán elhelyezni. Ezen a bajon erdei üdülőiskolák felállításával óhajt segíteni a főváros.

Abban a jelentésben, amelyet 1928-ban a gyermeknyaraltatási akció vezetői készítettek, rendkívül megszívlelendő tanácsok olvashatók. Megállapítja ez a jelentés, hogy az iskolaorvosok által kijelölt gyermekeket csak akkor lehet ellenállókká tenni a tél viszontagságaival szemben, ha a vidéken legalább 6000 gyermeket tudunk elhelyezni. A legideálisabb elhelyezési mód a csoportos, amikor a gyermekek 15–20-as csoportokban, tanítói felügyelet mellett nyaralhatnak. „A gyermekek valláskülönbőség nélkül szorulnak üdülésre – mondja a betervezett jelentés – tehát felkérjük öminenciáját, bíboros-hercegprímásunkat a római katolikus gyermekek ügyének támogatására, úgyszintén a református, evangélikus és izraelita vallásfelekezetek igen tisztelt képviselőit, hogy a gyermeknyaraltatás ügyét a lelkeskedő papság körében propagálni kegyeskedjenek”.

A gyermeknyaraltatásról szóló jelentésben rendkívül érdekes adatokat találunk. Így például kiderül, hogy a főváros VI. kerületéből ajánlották az orvosok a legtöbb gyermeket nyaralásra, a legkevesebbet a IV. kerületből. Ha azonban a kerületek nagyságát vesszük alapul, a legzsúfoltabb a VIII. kerület, amelyben egy ajánlott gyermekre 0.19 hektárterület esik. A budai rész sokkal egészségesebb, mint a pesti, mert egy ajánlott gyermekre Budán 4.47 hektár jut, míg a pesti oldalon egy ajánlott gyermekre 0.99 hektár terület esik. A budai oldalon a gyermekeknek csak 19.61 százaléka szorul nyaralásra, míg a pesti oldalon 80.38 százaléka.

Érdekes adatok szólnak azokról az okokról is, amelyek alapján az iskolaorvosok az egyes gyermekeket nyaraltatásra ajánlották. A vérszegénység 74.09 százalékban szerepel a nyaralást szükségessé tevő okok között. A rosszul tápláltság 19.20, a mirigyesség 10.10, a gyenge idegzet 3.38, a tüdőcsúcshurut 7.09, a testi gyengeség 5.10, a szociális okok 9.01 százalékban szerepelnek. Az ajánlottak közül 10.18 százalék jólfejtett, 50.05 százalék közepesen fejlett, 39.78 százalék fejletlen testalkatú volt. A fővárosi községi iskolákban különböző társadalmi egyesületek is ajánlanak gyermekeket nyaraltatásra. Azok a társadalmi egyesületek, amelyek gyermekeket

ajánlottak és amelyeknek nyaraltatását az akció segítette, a következők voltak: Angyal-földi plébánia, Dálnok-utcai egyházközség, Gyermekszertet Egyesület, Herminamezői egyházközség, Hanna izraelita jótékonyági egyesület, Iskolanővéri intézmény, Józsefvárosi egyházközség, Lorántffy Zsuzsanna-Egyesület. MÁV-Gépgyár kolónia, II. kerületi plébánia, OMIKE, Országúti egyházközség, Protestáns nőszövetség, Regnum Marianum, Szociális Misszió-Társulat, Újlaki plébánia és a Zuglói egyházközség.

A fővárosi üdülőtelepeken elfogyasztottak a nyaraltatott gyermekek 2528 kg. hüvelyest, 4468 kg. cukrot, 1601 kg. malátát, 2559 kg. rizst, 7482 kg. gyümölcsöt, 13.632 kg. lisztet, 69.801 darab tojást, 497 kg. túrót, 1160 kg. sajtot, 842 kg. vaját, 4232 kg. zsírt, 7528 kg. húst, 950 kg. kolbászt, 88.462 liter tejet, 2116 liter tejfelt, 61.579 kg. kenyeret, 764 kg. kész tésztát, 28.695 kg. burgonyát, 2756 kg. gyümölcsöt, 24.794 kg. zöldséget.

CSEREAKCIÓN

kiegészítő része a gyermeknyaraltatási akciónak. Még 1925-ben a gyermeknyaraltatás befejezése után került a csereakció tárgyában konkrét javaslat a tanács elé. Ennek folyamánként állította fel a tanács a fővárosi diákszállókat. Azoknak a községeknek a gyermekeit, akik nyaraló fővárosi gyermekeket vállaltak, a főváros kedvezményes ellátásban részesítette a diákszállókban. Ez a mód azonban nem kecsegtetett nagyobb sikerrel, mert a vidéken nyaraltatott gyermekeknek a száma nagy mértékben emelkedett, tehát a főváros túlzott mértékben vette igénybe a vidék áldozatkészségét. Petik Kálmán igazgató, a gyermeknyaraltatási akció vezetője, tárgyalásokat folytatott a németországi tanulmányút során Schneider dr. német népjóléti államtitkárral és Gerlich dr.-ral, a németországi gyermeknyaraltatás vezetőjével. Arra a megállapodásra jutottak, hogy 50-50 diákot csereakciós nyaraltatás formájában fognak üdültetni. A németországi tárgyalások alatt a következőkben állapították meg a külföldi csereakció irányelveit:

Magyarország és Németország kísérletképpen közösen 50-50 diákot üdültet 4-4 héten át. A Magyarországra jövő német diákokat Balatonfüreden, a Németországba menő magyar diákokat Misdroy-ban, a Keleti-tenger partján helyezik el. Az utazás ingyenes lesz. Mindkét állam két-két csoportfelügyelőt ad a gyermekek mellé. Az ellátást mindkét állam ingyen vállalja a saját területén. Az üdülés után a hazatéréssel kapcsolatban mindegyik csoport tanulmányutat tesz. Ezen az alapon folyt le az első csereakció, amelynek remélhetően több folytatása lesz.

A gyermeknyaraltatási akció részletes ismertetéséhez még hozzátartozik a költségvetési adatok fölemlítése. Az akció céljaira 378.515 pengőt vettek be, amiből személyi kiadásokra mindössze 93.000 pengőt fordítottak, az ételmezés 219.000 pengőbe került, a fennmaradó összeget pedig felszerelésre fordították.

ISKOLAORVOSI INTÉZMÉNY

A fővárosi iskoláknak ez a filantrópikus intézménye alig négyesztendő múltára tekinthet vissza. A székesfőváros tanácsa 1925-ben kísérletképpen 7 körzetben vezette be az iskolaorvosi intézményt, amely rendkívül értékes filantrópikus szolgálatokat teljesít. Két éven át folyt ez a kísérletszerű munka, míg azután 1927-ben jelentős lépéssel haladt előre a fejlődés útján. Az 1925-ben kísérletképpen kijelölt 7 körzet időközben 47-re szaporodott, sőt az 1927. év végén már 62 körzetben dolgoztak az iskolaorvosok és az intézmény hatáskörét már az óvodás

gyermekre is kiterjesztették. Ebbe a 62 körzetbe 250 tanintézet növendékei tartoznak. Az iskolákat arányosan elosztották körzetenként, úgy hogy egy-egy körzethez 4-6 egymáshoz közelfekvő intézet 1000-2000 tanulója tartozik. Minden körzetben egy iskolaorvos és egy iskolanővér teljesít szolgálatot. Az iskolaorvos az egészségtan tanítását is ellátja.

Az iskolaorvosi intézmény egyelőre ideiglenes szolgálati szabályzat alapján működik. Az ideiglenes szabályzat kiegészítéseként a tanács 25.599/1928./VII. számú határozatával kimondotta, hogy a jövőben az iskolaorvosok hivatalos elfoglaltságukon kívül eső időben folytathatnak ugyan magánygyakorlatot, de állandó illetmények élvezetével kapcsolatos közhivatalt vagy magánalkalmazást nem vállalhatnak.

Az iskolaorvosi intézmény központi igazgatásának két része van. A közigazgatási és szociális adminisztrációt Purébl Győző dr. tanácsnok, a közoktatási ügyosztály vezetője irányítja. Az iskolaorvosi intézmény előadója Bernáth Gusztáv tanácsi fogalmazó, az iskolaegészségi és szervezési ügyek előadója pedig Babarczy István báró tanácsjegyző. A központi igazgatás orvosi részét Csordás Elemér dr. tisztifőorvos irányítja, előadói Braunhoffner Jenő dr. tisztiorvos, az iskolaorvosi intézmény felügyelője és dr. Sallay Imréné, központi szolgálatra berendelt iskolaorvos. A legutóbbi tanévben is 62 körzetben működött az iskolaorvosi intézmény. Az iskolaorvosi szolgálat minden körzetben naponként reggel 8 órakor, vagyis akkor kezdődik, mielőtt az iskolákban a tanítás megkezdődött volna. Az iskolaorvos teendőit a 12.644/1925./VI I. számú tanácsi rendelet állapítja meg. Eszerint az iskolaorvos legelső teendője az iskola épületének egészségi szempontból való megvizsgálása és állandó tanulmányozása. Az iskolaorvos tehát szemügyre veszi az épület fekvését, továbbá az iskolához való közlekedést, valamint az iskola talajviszonyait. Ügyel a telek és épület tisztaságára, a hulladékok eltávolítására, a víz levezetésére. Megvizsgálja időnként az épület falait és helyiségeit. Figyelmet fordít annak a körülménynek állandó szemmel tartására, hogy az iskola falai eléggé szárazak-e, nincs-e egészségügyi szempontból valamilyen hiány a padozaton, az ablakokon. Figyel az osztálytermekre, folyosókra, lépcsőkre, mellékhelyiségekre, a tornatermekre, a játszó- és üdülőhelyekre. Állandó figyelemmel kíséri az iskola és a hozzátartozó helyiségek levegőjét. Annak minőségéről szükség esetén az iskolafelügyelő tisztiorvos útján a fővárosi bakteorológiai vagy vegyészeti intézettel elemző vizsgálatot végeztet. Ellenőrzi a fűtést, a szellőztetést, a világítást, az osztályokban a tanulók számát. A tél kezdetén tanulmányozza és megmagyarázza az intézet igazgatójának, tanerőinek, altisztai és fűtőszemélyzetének az iskola fűtési rendszerét, szellőző berendezését. Figyelemmel kell lennie az iskolapadokra és javaslatot kell tennie a tanulókon évenként végzett mérések alapján arról, hogy a padokban miként helyeztessenek el. Ellenőrzi, hogy a rosszul látó iskolásgyermeket eléggé jól világított helyre helyezték-e el a tanerők. Az iskolaorvos kötelességei közé tartozik továbbá az iskolaszerek, a falitáblák, faliképek, tankönyvek és irkák ellenőrzése egészségügyi szempontból. Gondot kell fordítania arra, hogy az „Egészségügyi szabályok”-at minden tanuló jól megértse és megtanulja. Ellenőrzi az iskola ivóvizét, gondoskodik szükség esetén a víz fertőtlenítéséről. Ha egészségügyi szempontból hiányokat vagy hibákat talál, az iskolaorvos figyelmezteti az intézet igazgatóját és a hibák megszüntetése, valamint a hiányok pótlása érdekében javaslatot terjeszt a tisztifőorvosi hivatal elé. Az iskola egészségügye érdekében teljesített munkájáról az iskolaorvos jegyzéket vezet, amelybe pontosan feljegyzi a végrehajtott vizsgálatok eredményét. A szükséges átalakításokra, javításokra vagy tisztogatásokra vonatkozó javaslatait szóbelileg az igazgató elé terjeszti, aki ezeket a javaslatokat írásba foglalva, –halaszthatatlan esetben azonnal, egyébként legkésőbb május 1-éig a tanács közoktatási ügyosztálya, vagy az illetékes kerületi elöljáróság vezetőjénél benyújtja.

Az iskolaorvos minden iskolaév elején az összes tanulókat az intézet helyiségeiben egyénileg megvizsgálni tartozik. Erre a vizsgálatra a tanulók egyenként jelennek meg az orvos előtt és a vizsgálatnál jelen lehet a tanuló szülője vagy annak helyettese. A segédkező iskolanővérnek minden körülmények között jelen kell lennie. A vizsgálatról az iskolaorvos egészségi törzslapot vezet, amelybe a tanulók állapotára vonatkozó észrevételeit feljegyzi. Az orvos köteles a tanuló összes szerveire kiterjedő vizsgálatot végezni, kellő gyengédséggel és tapintattal. A szükséghez képest tüzetesebb vizsgálatot is eszközöl. Az igazgató írásbelileg előre értesíti a szülőket arról, hogy orvosi vizsgálat lesz és erre őket meghívja. Az orvos különös gonddal tartozik megvizsgálni minden tanuló légzőszervét és szívét. Szükség esetén a szülőket a gyermek gyógykezelésére szólítja fel. Megvizsgálja az iskolaorvos a tanulót arra nézve is, vajjon nem szenved-e gümőkórban. Ha egyes tanulóknál bármiféle ragályos fertőzőség gyanúja forog fenn, az igazgatónak megadja a tanácsot, hogy milyen eljárást kövessen. Megvizsgálja az orvos a tanuló gerincoszlopát is, hogy esetleges elgörbülését felismerje és a tanuló ülésére és testgyakorlására vonatkozóan tanácsot adhasson. Figyelemmel kell lennie a tanuló fizikai és ideges állapotára, esetleges hebegésére, dadogására vagy erre való hajlandóságára. Meg kell vizsgálni a két szemet is együtt és külön-külön. A vizsgálat eredményéhez képest a tanulót szükség esetén szemorvoshoz utasítja, aki a vizsgálat eredményét köteles rávezetni az egészségi törzslapra. A fénytörési rendellenességeket dioptriában fejezi ki és a tanuló részére megfelelő szemüveget rendel. Az orvosnak év közben is figyelemmel kell lennie a tanulók szemére. Éppen ezért állandóan figyelnie kell a rajzolás és az írásgyakorlatok alatt a tanuló testtartását és meg kell vizsgálnia a hibás tartású szemének látóképességét. De meg kell vizsgálnia az iskolaorvosnak a tanuló hallószervét is és figyelemmel kell lennie arra, vajjon a fülön vagy a fülben nincsenek-e kóros folyamatok. Minden figyelmetlen és szórakozott tanulót megkülönböztetett vizsgálatban kell részesítenie az iskolaorvosnak, vajjon nincs-e valami baj a gyermek hallószervében.

Erősen hangsúlyozza a szabályzat a fogak megvizsgálásának és állandó szemmel tartásának jelentőségét. Minden évben meg kell vizsgálni valamennyi iskolásgyermek fogazatát. A rendetlen fogú vagy beteg fogazatú tanulót az orvos felvilágosítja és felszólítja arra, hogy megfelelő orvosi segítséget keressen. A vagyontalan tanulókat az iskolai fogorvoshoz küldi és egyben a száj tisztántartására tanácsot ad. Alaposan meg kell vizsgálni az iskolaorvosnak a hajzatot és a bőrt is a gyermekeken. Figyelemmel kell lennie arra, vajjon nincs-e valamelyik tanulónak ragályos hajbetegsége vagy bőrbetegsége. Az isjcolafelületében az iskolaorvosnak rendelőszobája van, ahol hetenként egyszer, legalább két órán át rendelési vagy megbeszélési órákat tart, amelyeken a szülőket a kívánalmakról felvilágosítja, a tanulók gyógykezelését irányítja és a melléje beosztott iskolanővérnek részletes utasításokat ad. Figyelemmel kíséri az év közben mulasztó gyermekek távolmaradásának az okait. Ha alapos gyanú támad arra nézve, hogy a beteg tanuló megfelelő házi orvosi gondviselés hiányában fertőző anyagot hozhat az iskolába, az igazgató beleegyezésével a beteget lakásán az iskolanővérrel felkeresteti és úgy betegségének minőségét, mint elkülönítési módját megvizsgálja és tapasztalatairól jelentést tesz. Ha az iskolaorvosnak gyanúja van, hogy valamely tanuló egészségtelen lakásban lakik és kellő gondozásban nem részesül, vagy célszerűtlenül táplálkozik, akkor az iskolanővért a tanuló lakására küldi, hogy a szülőket az egészségügyi követelményekre kioktassa. Időnként ellenőrzi a gyermekeket, vajjon fürödnek-e rendszeresen. Az év elején megejtett vizsgálat alapján az iskolaorvos összegezi azoknak a tanulóknak a névsorát, akik gyengeelméjűségben, beszédhibában, gümőkórban, nagyfokú vérszegénységben, fejlődési hiányokban, görvély- vagy angolkórban szenvednek. Ezeknek a gyermekeknek külön iskoláztatására vonatkozóan

az iskola igazgatója tesz előterjesztést a tanács közoktatási ügyosztályához. Az iskolaorvosok és szakorvosok vizsgálataikat minden év december 1-ig kötelesek befejezni és a működésükről készített statisztikai kimutatást december 10.-éig az igazgatónak bemutatni, aki azt legkésőbb december 20.-áig beküldeni tartozik a tisztifőorvosi hivatalba. Az iskolaév végével az iskolaorvosok kimerítő jelentést tesznek munkálkodásukról és annak eredményéről a tantestületi értekezleteken. Ezt a jelentést az iskolaigazgató nyolc nap alatt beküldi a tisztifőorvosi hivatalba beosztott felügyelő iskolaorvosnak.

A 62 iskolaorvosi rendelőn kívül 6 szakorvosi, 8 fogászati rendelőintézet és egy Röntgenlaboratórium áll a gyermekegészségügy szolgálatában. A szakorvosi rendelőkben a szem-, fül-, orr-, gége-, ideg- és bőrbajokban szenvedő, valamint Orthopäda kezelést igénylő iskolás gyermekek kapnak szakorvosi kezelést. A fogorvosi rendelőkben a községi iskolák vagyon-mentes növendékei ingyenes fogkezelésben részesülnek.

Az iskolaorvosi intézmény személyzete az elmúlt évben 63 iskolaorvosból, 15 szakorvosból, 17 fogorvosból, 62 iskolánővérből (gondozónővér) és 15 szakorvosi, illetőleg fogorvosi asszisztensből állott. Az orvosi rendelők felszerelése évről-évre tökéletesedik. A gyógyszerellátás, amelyet a községi műszerüzem szállít, teljesen kifogástalan. Az elmúlt tanévben 71.329 gyermeket vettek gondozás alá az iskolaorvosok. Az iskolaorvosi rendelőkben betegvizsgálatra jelentkezett 19.545 tanuló, tehát az iskolásgyermekek 27 százaléka. Tüdőbeteg volt 4692 tanuló, vagyis 6,5 százalék, ide azonban csak a könnyebb lefolyású hurutos megbetegedéseket számítják, mivel a lázas, fertőző tuberkulotikus gyermekeket a kerületi tisztii orvos minden esetben kitiltja az iskolából.

GYÓGYTORNA- TANFOLYAMOK

A főváros tanácsa az iskolaorvosi intézmény hatáskörébe utalta a gyógytorna-tanfolyamok ellenőrzését is, amit két iskolaorvos lát el. A székesfőváros ugyanis az 1928-ik évben 43 gyógytorna-tanfolyamot tartott fenn. A tanfolyam növendékeit elsősorban a tanfolyamot vezető tanárok és iskolaorvosok, majd a tanfolyamot ellenőrző szakorvosok válogatták ki. A gyógytorna-tanfolyamokat a főváros tanácsa már 1915-ben bevezette a gerincelferdülésre hajlamos vagy nagyfokú testi gyengeségben szenvedő tanulók részére. Ezeknek a gyógytorna-tanfolyamoknak száma évről-évre szaporodott. A tanács az 1927/28. tanév első felében a székesfőváros iskoláiban működő gyógytorna-tanfolyamokat az iskolaegészségügyi intézménybe kapcsolta és ezeknek a tanfolyamoknak orvosi szempontból való irányítását, felügyeletét és ellenőrzését a tisztifőorvosi hivatalra bízta. A tanácsi határozat alapján a tisztifőorvosi hivatal Dollinger Béla dr. egyetemi tanárt bízta meg azzal, hogy a gyógytorna-tanfolyamok átvizsgálását, állandó ellenőrzését és a legmodernebb orvosi irányelvek szerint való szervezését végezze.

Az elmúlt évben egyébként jelentős újítás történt a tanulók egészségügyének fejlesztése érdekében. Az iskolaegészségügyi intézmény kereteibe ugyanis bevonta a főváros tanácsa a kiseddóvókat is, úgy hogy ma, Budapesten a gyermekek egészségügyi ellenőrzése nagyrészt már a harmadik életévtől kezdődik. Minthogy a csecsemővédelmet és ellenőrzést a harmadik életévig az Országos Stefánia-Szövetség gyakorolja, összeköttetést teremtettek a Stefánia-Szövetség és az iskolaorvosi munka között. A megindított tárgyalások során megállapodás jött létre, amelynek értelmében a Stefánia-Szövetség beleegyezését adta ahhoz, hogy a csecsemővédelmi törzslapokat az iskolaorvosok kívánatra megkapassák.

Az iskolaorvosi intézmény működésének nagy jelentőségéről és eredményességéről

szolgáljanak bizonyságul a következő adatok, amelyek a múlt tanév első félélesztendejéről szólnak.

Az iskolaorvosok 81.822 tanuló közül 77.110 tanulóról állítottak ki egyéni törzslapot részletes vizsgálat alapján. A tanulók egyéni vizsgálatain kívül megvizsgálták az iskolaorvosok a rendelőórákon jelentkező tanulókat is, amivel összesen 98.632 vizsgálatot végeztek. A megvizsgált tanulók közül beteg volt 39.610, egészséges 47.504. A szakorvoshoz küldött tanulók száma elérte a 15.787-et. Ebből szemészetre 5485, fülészetre 1731, orr-, torokgyógyászatra 2672, ideggyógyászatra 1544, bőrgyógyászatra 1046, testgyógyászatra 2949 tanulót küldtek. A tüdőbeteg gondozó-intézetben való megvizsgálásra 3059 tanulót utasítottak. A tanulók között előfordult fertőző betegségek száma 2158 volt. Ebből vörheny 301, kanyaró 741, bárányhimlő 203, roncsló toroklob 362, szamárköhögés 268, egyéb (tífusz, vérhas, fültőmirigylob, stb.) 279 esetben fordult elő. A tanulók közül szembaja volt 6799-nek, fülbaja 2792-nek, tüdőbajos 7118 tanuló, szívbajos 2187, idegbajos 3318 tanuló volt. Hibásbeszédű volt 1206 gyermek. Rossztáplált vagy vérszegény beteg volt 22.983, tetves volt 2805. A 17 iskola fogorvos 12.256 tanulót vizsgált meg. Ezeknek kétharmadát fogbetegnek találták. 9619 gyermeknek a fogát plombálták be, 49 esetben műtétet végeztek. Az összes tömések száma 15.047.

ISKOLANŐVÉRI INTÉZMÉNY

szintén jelentős része annak a filantrópikus munkának, amit a fővárosi iskolák végeznek. Az iskolanővér feladata felkeresni lakásukon a szülőket és a gondozókat mindazokban az esetekben, amikor a tanuló az iskolaorvos által megállapított betegség ellenére a szülők hanyagsága, tudatlansága, vagy szűkös anyagi körülményei következtében megfelelő gyógykezelésben nem részesül. Az iskolanővér a szülők közönyösségét, felületességét jóindulattal leküzdeni igyekszik, ráveszi őket az orvos tanácsainak betartására, esetleg a gyermekvédelmi intézmények támogatásával elősegíti a szükséges gyógyszerek és gyógyeszközök megszerzését. Az iskolanővér felkeresi a tanuló családi otthonát, valahányszor a gyermek feltűnően piszkos, férges, hiányos ruházatú vagy rossztáplált. A szülőket felvilágosítja a tisztatlanság hátrányáról, a férgek kártékony hatásáról és tanácsot ad a kipusztításra. Ha a lakás is férges, akkor Tí fertőtlenítő intézet igénybevitelét ajánlja. A hiányos ruházatkodás vagy táplálkozás megszüntetése érdekében az iskolaorvos és az igazgató tudtával javaslatot tesz az iskolanővéri intézmény központjának. Felvilágosítja a szülőket a lakás egészségügyéről, fűtésről, világításról, szellőztetésről, tisztogatásról, fűrésztésről, szóval mindarról, ami a tanuló otthonának higiénijával összefüggésben van. Ha a szülők nem tudják gyermekeiket kezelőorvoshoz vinni, a szülők engedélye alapján a gyermeket elvezeti a kezelőorvoshoz, onnan visszakíséri a szülő lakására és közli az orvosi utasításokat. Az iskolanővér eljárása alkalmával szerzett tapasztalatait és benyomásait feljegyzi jegyzőkönyvébe és jegyzetét a szükséges intézkedések foganatosítása céljából átadja az iskolaorvosnak.

Az iskolanővér feladatkörének második része az iskolaorvos melletti állandó segédkezés. A vizsgálatnál megkönnyíti az iskolaorvos munkáját, kitölti a törzslapoknak a családi körülményekre vonatkozó rovatait, a szükséges méréseket már az orvosi vizsgálat előtt elvégzi és az orvos által mondott adatokat bevezeti a törzslapokra.

Kezdetben két különálló intézmény volt az iskolanővéri és az iskolai gondozónővéri intézmény. Az iskolanővérek ugyanis régebben kizárólag a gyermekvédelem terén működtek, a gondozónővérek viszont csak az egészségügyi szolgálatot látták el. A tanács 1927. évi

december 6-án, 58.943/1927–VII. szám alatt hozott tanácsi határozatával egyesítette közös létszámban az iskolanővéreket és az iskolai gondozónővéreket. Egyben szabályozta az iskolanővérek szolgálati viszonyait és kimondotta, hogy iskolanővér lehet minden elemi iskolai tanítónő, vagy óvónő, vagy olyan nő, akinek érettségi bizonyítványa van. Iskolanővér lehet az a nő is, aki a polgárig vagy a középiskola négy osztályát elvégezte és sikerrel végezte a székesfőváros által rendezett védőnői vagy gondozónővéri tanfolyamot. Az iskolanővéri intézmény megindulásakor 12 iskolanővér működött. 1928 február elsején a közoktatási ügyosztály még öt tanítónőt osztott be iskolanővéri munkára. Hárman a központban dolgoztak, egyik iskolanővér az 5 otthon látogatását és felügyeletét végezte, 13 iskolanővér körzeti beosztást kapott, ezeknek a munkájába kapcsolódott bele az iskolaorvosok mellé beosztott 62 iskolanővér. Így azután az iskolásgyermek gondozása rendkívül intenzívvé vált. De egyben óriási munkát is jelentett a központra nézve az anyagi eszközök megszerzése és a szociális kérdések megoldása.

Az iskolanővérek az összekötő kapocs a szülői ház és az iskola között. Melegszívű és megértő lelkek, akik naponként tompítják az egyes társadalmi osztályok között fennálló ellentéteket. De összekötő kapcsok az iskolanővérek az egyes gyermekvédelmi szervek és a gyermekek között. Felkutatják, megkeresik a segélyforrásokat, ahol a gyermek orvoslást találhat, szociális, egészségügyi vagy erkölcsi szükségleteire. És abban az esetben, ha a maga hatáskörében célt nem érhet el, a központhoz fordul segítségért, amely reprezentatív erejével hatályos közbenjáró szokott lenni a hatóságoknál és más illetékes intézményeknél. Az 1928/29. tanévben például 3588 környezettanulmányt végeztek az iskolanővérek, körzeten kívüli tanulmányt pedig 3413-at. Erkölcsi támogatásban részesült az iskolanővérek révén 318 gyermek. Családi gondozáshoz jutott 156. Intézetben nyert elhelyezést 41, javítóintézetben talált elhelyezést 28, a gyermekrendőrséget vette igénybe 64, a fiatakorúak felügyelő hatóságához került 24 gyermek. Anyagi támogatásban részesítettek 8096 iskolásgyermeket. Ezek közül fővárosi menhelysegélyt 19, pénzbeli segélyt kapott 113, cipőt kapott 2379, ruhaneműt kapott 4384, élelmiszersegélyben részesült 45, ingyen ebédet kapott 125. kedvezményes tejutalványt kapott 219, tankönyvet kapott 20, szemüveget kapott 115, külföldi üdültetésben részesült 32 stb.

Az iskolanővéri intézmény 1928. évi működéséről még a következő adatokat kell felsorolni. Az 1928/29. tanévben karácsonykor fényes ünnepség keretében, hatalmas gyermekfelruházási akciót bonyolítottak le. A felruházási akciót fényes karácsonyi ünnepséggel nyitották meg, Horthy Miklósné, a kormányzó nejeinek védnöksége alatt. Ezt még hét nyilvános ruhakiosztás követte. Az iskolanővérek ingyen villamosjegyeket eszközöltek ki a szakorvosi rendelőbe járó tanulók részére. A gyermekotthonokat fenntartó hölgybizottság az egész farsangon át, hetenként egyszer, táncdelutánt rendezett, sőt két nagy táncestélyt is rendezett, amelynek tiszta jövedelmét a gyermekotthonok fenntartására fordították. Három gyermekotthonhoz még kettőt nyitottak meg, egyiket Horthy Miklósné, a kormányzó nejeinek, a másikat Vass népjóléti miniszter hozzájárulásával, akik 50-50 gyermek tartásdíját vállalták.

Rendkívül figyelemreméltó az a jelentés, amelyet az iskolanővéri intézmény tagjai készítettek az említett tanévben végzett működésük eredményéről. Ebben a jelentésben az iskolanővérek különböző megszívlelésre méltó tanácsokat adnak és sok jogos kívánságot sorakoztatnak fel. Így például javasolják, hogy a 2-6 éves gyermekek részére minél több gyermekotthon állíttassék fel, amelyekben el lehetne helyezni mindazokat a gyermekeket, akiknek anyja munkába jár és akiknek őrzésére iskolás gyermeket használnak fel. Kérve kéri az iskolanővéri intézmény „az ideális napközi-otthonok” beállítását, nemcsak az

elemi, hanem a polgári iskolás gyermekek részére is. Ezeket a napközi-otthonokat nem az iskolaépületekben, hanem külön e célra épült helyiségekben kellene elhelyezni, akár barakk-helyiségben is, kerttel, játszóudvarral, fürdővel felszerelve, ahol a gyermekek, családokba beosztva, húszanként állnának egy-egy vezető alatt. Egyelőre a külső kerületekben, próbaként kellene ilyen ideális napközi-otthonokat felállítani és berendezésük és fenntartásuk költségeinek előteremtése érdekében megmozgatni a társadalmi erőket. E napközi-otthonok hivatása volna az ifjúság nevelése, amit a tanterv és a tanterem túlszűfoaltsága miatt nem tud elvégezni az iskola és amit a súlyos anyagi viszonyok, a kultúráltság hiánya miatt nem tud megadni a család. A napközi-otthon látogatását kötelezővé kell tenni minden olyan gyermek számára, akiről az iskolanővér megállapítja, hogy akár lakásviszonyai, akár erkölcsi fogyatkozásai, akár szüleinek elfoglaltsága miatt arra rászorul. Az iskolanővéri intézmény tagjai kérve-kéri a tantestületeket, hogy a tankönyveket ne változtassák olyan gyakran és ne használjanak kerületenként más-más könyveket a főváros területén. A tankönyvek drágasága a mai nehéz viszonyok között elviselhetetlenül nagy terhet ró a szülőkre és a tankönyvek minden évben való megváltoztatása lehetetlenné teszi, hogy az iskola minden évben minden rászoruló gyermeknek könyvet tudjon adni.

A tüdőcsúcsshurut nagymérvű pusztításai miatt szükségesnek tartja az iskolanővéri intézmény a tejakció nagyobbarányú kibővítését. Kéri az iskolanővérek, hogy minden rászoruló gyermek kapjon ebédet. Kéri, hogy a felruházási akció kiegészítéseként, indokolt esetekben, talpalási segínyt utaljanak ki. Így lehetne ugyanis a gyermekek kinőtt cipőit felhasználni a kisebbek részére és ilyen módon 4eget csökkenteni az iskolai mulasztók számát. Az iskolanővérek azt tapasztalják, hogy a piacok, vásárterek közelében lakó gyermekek között sokkal nagyobbarányú az erkölcsi züllés, mint másutt, mert itt igen sok rosszra vezető alkalom kínálkozik a gyermek számára. Ezen az bajon az utcai gyermekőrség felállításával lehetne segíteni, amelynek feladata volna az, hogy a nyilvános tereken, a piacokon, a mozik környékén és a biciklikölcsönző helyeken szemmelartsa a gyermekeket. Gondot kell fordítani a gyermekek vasárnap délutáni szórakoztatására, mesedélutánokkal, megfelelő mozielőadásokkal és gyermekdarabok előadásával. Az iparostanonciskolákat ki kell bővíteni munkaiskolákkal, mert a nagyobb üzemekben dolgozó gyermekek munkahelyeiken csak egyoldalú kiképzést kapnak. Ingyen gyógyszeralap létesítését is kéri az iskolanővérek, mert több olyan eset fordult elő, hogy a szülő nem kaphatott szegénységi bizonyítványt, viszont kellő anyagi eszközök hiányában, az előirt orvosszert nem tudta elkészíttetni.

Az iskolanővéri intézmény munkája révén sikerült úgy a fővárosnál, mint az államnál állandó segítőforrásokat teremteni. Az elmúlt év telén 8500 gyermeket ruháztak fel abból az összegből, amit az iskolanővérek gyűjtöttek össze. A főváros szociálpolitikai ügyosztálya 163.000 pengőt, a kormányzóné öföméltsága 8000 pengőt, a Magyar Nők Szent Korona-Szövetsége 4000 pengőt adott felruházási célokra, de összegyűjtöttek még a gyermekotthonok fenntartására 16.000 pengőt, tejakcióra 18.000 pengőt, gyermeknyaraltatásra 7000 pengőt, fővárosi menhelysegélyre 2000 pengőt és különféle más segélyekre 8000 pengőt. Összesen tehát az iskolanővérek által egy év alatt, gyermekjóléti célokra fordított összegek 223.000 pengőt tesznek ki. Az iskolanővéri intézmény élén Krén Margit vezetőiskolanővér áll, aki mellett 3 központi beosztású iskolanővér teljesít szolgálatot, 13 körzeti iskolanővér működik a körzetekben, 62 iskolanővér pedig az iskolaorvosok mellett gondozónővéri teendőkre van beosztva. Így tehát az iskolanővérek száma 79. Az iskolanővéri intézmény kétségkívül legjelentősebb tényezője a gyermekvédelmi munka általános és hatályos végrehajtásának.

ERDEI ISKOLA, TEJAKCIÓ, CSUKÁMÁJOLAJ-AKCIÓ

A fővárosi iskolák filantrópikus intézményei között az erdei iskola intézményét is meg kell még említenünk. Erdei iskola felállítását a főváros a gyermeknyaraltatási akció tapasztalatai alapján határozta el. Egyelőre csak egy erdei iskola felállításáról van szó. Ez az iskola a svábhegyi Lederer-telepen épül. Egy tízholdas véderdő közepén két villaépülete van a fővárosnak, ez lenne az internátus a tüdőbeteg gyermekek számára. Külön négytantermet iskolaépületet kell még itt építeni, de egyelőre még elő kell teremteni a szükséges fedezetet.

A tejakció 1928 telén szélesedett ki minden irányban. A székesfőváros tanácsa, az Országos Stefánia-Szövetség szerveinek igénybevételével, az 1927-ik esztendőben is fenn-tartotta a főváros területén lakó szegénysorsú szoptatós anyák részére a tejakciót.

A csukamájolaj-akció^{is} egészen újkeletű. 1929-ben vezették^{be} ezt az akciót a főváros iskoláiba. A főváros évi 6000 pengőt fordít erre a célra. A szétosztást az iskolaorvos javaslata alapján a tanítótestület végzi.

*

Ezekben számolhatunk be azokról a filantrópikus intézményekről, amelyek a főváros iskoláival kapcsolatosan működnek. Beszámolásunk nem volna teljes, ha nem emlékeznénk meg arról a rengeteg pénzbeli segítségről, amelyet a szegény tanulók tankönyvek és írószerek beszerzésére kapnak. Az 1926/27. tanévben 24.100 pengőért 17.425, az 1927/28. tanévben 38.000 pengőért 27.810 tankönyvet szereztek be, de sok ingyenpéldányt szállítottak a kiadók is. Az elmúlt tanévben 13.900 pengővel, vagyis 10.385 példánnyal emelkedett a szegénysorsú tanulók tankönyveire költött összeg, illetve az ingyen kiosztott tankönyveknek a száma.

Azok az adatok, amelyeket itt a fővárosi iskolák filantrópikus intézményeiről felsorakoztattunk, ékes bizonyságul szolgálhatnak arra, hogy a főváros tanácsa nagy hozzáértéssel, szociális kötelességtudással végzi feladatát, az autonómia, a főváros közgyűlése pedig nagy áldozatkészséggel siet előteremteni e hatalmas intézmények fenntartásához szükséges összegeket. Annak, aki az itt felsorolt adatokat alaposan szemügyre veszi, mindenképpőlött annak az iramnak a gyorsasága fog feltűnni, amellyel a főváros vezetősége a követelő erővel feltornyosuló szociális igények kielégítésére sietett. Néhány évvel ezelőtt még alig volt komoly, nagykiterjedésű filantrópikus intézménye a főváros iskoláinak. Majdnem valamennyi ilyen intézmény a háborút és a bolsevizmust követő időkben létesült. Az 1922-1927. esztendők közé esik valamennyi iskolai gyermekvédelmi intézménynek a megszervezése. És ezalatt a pár esztendő alatt is rohamos fejlődést mutat valamennyi gyermekvédelmi intézménye a székesfővárosnak. Mindenütt nagy áldozatkészség, úgy anyagiakban, mint a kötelességteljesítésben. Példás szervezés és példás rend az egész vonalon. Nemcsak hazai elismerés koronázza e gyermekvédelmi intézmények vezetőinek a munkásságát, hanem külföldi csodálat is. A Genfben székelő „értelmi együttműködés nemzetközi intézete” a kultuszminiszter útján üdvözölte a székesfőváros tanácsát, amely a világon először valósította meg a diákszálló intézményét és áldozatkészségéért a fővárosnak háláját fejezte ki. A milanoi egyetem a fővárosi diákszállók mintájára, a főváros tanácsa által megküldött szervezeti szabályzat alapján állítja fel az egyetem diákszállóját. De külföldi szakértők tanulmányozzák a magyarországi gyermeknyaraltatás intézményét is. Lélekemelő tudat, hogy Budapest székesfőváros, trianoni megnyomorításunk ellenére, nemcsak teljesíteni tudja súlyos gazdasági viszonyaink között megsokszorozódott szociális kötelezettségeit, hanem sok tekintetben példát is tud adni a külföldi metropolisoknak.

III. Társadalmi filantrópia

A TÁRSADALMI FILANTRÓPIA FEJLŐDÉSE, FELADATAI ÉS ESZKÖZEI

Szegények, gazdaságilag gyöngék, támogatásra szorulóak mindig voltak, amióta az emberiség él. Az emberi természet egyenlőtlensége hozza magával, hogy azonos körülmények és képességek mellett az egyének társadalmi és gazdasági sikerei különbözők. A hajlamok, a befolyások sokfélesége, az egészségi viszonyok, a kor, mind hozzájárulnak ahhoz, hogy egyforma feltételek mellett is, az egyének boldogulása változó eredményeket mutat fel. Mindig voltak és mindig lesznek szegények s ebből következik az is, hogy a szegényeket a gazdagoknak kell megélhetésükben támogatni. A kultúrnépek felfogása elismeri, hogy a szegények eltartása részben társadalmi feladat, amelyből mindenki köteles a maga módja szerint a részét kivenni.

A XVI. században az volt a felfogás, hogy a koldulást meg kell szüntetni, a szemérmes szegényeket pedig titokban kell támogatni. Már akkor vigyáztak azonban arra, hogy a társadalmi segítség ne legyen ürügy a munkakerülésre. Aki nincs előregedve, akinek nincs valami testi fogyatkozása, az nem kérhet alimizsnát. A XVII. század végén még szigorúbbak a szegényügyi rendszabályok; az erős koldust besorozzák katonának, vagy nehéz munkára deportálják. Az állam és az önkormányzat mind intenzívebben kezd foglalkozni a hivatalos szegénygyámolítással, abból a felfogásból indulva ki, hogy a hatóság jobban kezeli a szegények számára összegyűlt pénzt és megszüadítja az egyént a koldusoktól. Adót vetnek ki a nyilvános mulatozásokra, szórakozásokra, a fényűzési tárgyakra és ebből fedezik a szegények támogatását. A szegénygyámolításnak ezen a fokán állott Európa legtöbb országa a XVIII. században.

A szigorú koldulási tilalmak és a hivatalos szegénygyámolítás ellenére is folytonosan szaporodott a koldusok és munkakerülők száma. A XVIII. század végén és a XIX. század elején, – mint egykorú források feljegyzik – Nápolyban negyvenezer lazzaroni volt, akik az utcán háltak és nyomorúságos élelmüket csak végszükségben keresték meg munkával. Az ilyen kolduséletnek, amely kalandos hajlamokkal, jólelkűséggel, sőt némi lovagiassággal párosult, bizonyos műveltségi fokon regényes vonzóereje volt. A XVI. és XVIII. század spanyol költői a kolduséletnek elragadó rajzát adják és Murillo valósággal magasztaló képeket fest róluk. A spanyol mendigo, aki lovagi köpenyben, oldalán karddal és gitárral járt, magatartásában afféle lovagnak mutatkozott és kétségtelenül a koldusfaj legszebb típusához tartozott. Skóciában a XVII. században majdnem kétszáz ezer csavargó élt, a legnagyobb mértékben bizonytalanná téve a közbiztonságot. Walter Scott, a nagy regényíró, mesterei leírásokban rajzolta meg e kor szegényeinek életét.

Magában Londonban az 1800-as évek elején, dacára a törvény alapján működő szegénygyámolításnak, mintegy nyolcvanezer utcai koldust tartottak nyilván, a század hatvanas éveiben pedig harminckétezerre emelkedett ezeknek a száma az ország többi részében. A letartóztatott koldusoknál négy-öt, sőt nyolc-tíz font sterling készpénzt találtak. Egy 1838-ban elhalt koldus, Hume után állítólag több, mint másfélmillió font sterling maradt hátra.

Hasonló volt a helyzet Franciaországban, ahol a koldusok, különösen a forradalom előtt, igen jól éltek. Az 1840-es években Parisban naponként átlag kilenc-tizenkét frankot kerestek, tehát háromszor annyit, mint egy napszámos. Verri szerint egy nem szép napon Parisnak egy kevésbé forgalmas utcakeresztesén egy koldus óránként átlag huszonöt alamizsnát kapott; ha minden alamizsna csak egy sous volt, ez ötnegyed frankot tett ki. A koldusok szindikátusa egy-egy jó koldulóhelyet kétszáznyolcvan frankért adott el és egy ilyen helynek a bevétele hétköznap ritkán volt kevesebb tizenöt franknál, vasárnap azonban rendszerint elérte az ötven frankot is. A koldusok Parisban negyedévenként nagy vendégséget tartottak, amelyen hat livres volt egy teríték ára.

Az idők folyamán a hatósági és társadalmi szegénygyámolítás összekapcsolódott. A magánjótékonyok munkája azonban természetesen ezután sem volt mellőzhető, a hatóságnak bármily erőfokú támogató akciója mellett sem. A magánjótékonyok sokkal gyorsabban, sokkal könnyebben jut el rendeltetési helyére, és igen nagy szolgálatot tud tenni még ott, ahol a legsürgősebb szükségén a köz már segített. Az ideális szegénygyámolítás ott valósul meg, ahol a szegényügyi hatóság a legszorosabb együttműködésben van a társadalmi jótékonyági szervezetekkel. Rohrscheid azt mondja: „Ne adjunk segínyt anélkül, hogy a szegény egész helyzetét alaposan meg ne vizsgáltuk volna”. A segítséget úgy kell megszervezni, hogy a szegénygyámolító személyesen keresse fel a szegényt otthonában, ismételten és váratlanul. Látogassa meg a jótett előtt és külön a jótett után. A könnyelmű alamizsnaadók a szegények ellenségei, mert képmutatásra, csalásra ösztönzik és bátorítják őket. A visszaélésnek, a színlelésnek mesteri ügyességű példáival állunk szemben a koldusvilágban. A szegényügyi története tud koldusokról, akik vagyonokat gyűjtöttek, házakat vettek az összekoldult alamizsnákból. Természetesen visszaéléssel, erőszakoskodással, sokszor fantasztikus ügyességgel jutottak ilyen vagyonhoz. Vannak koldusok, akik maszkírozzák magukat, hogy kopott ruhájukban szánalmat keltsenek. Szimulálnak különböző testi bajokat, hogy az esendő szívé emberek szánakozásra bírják, számítva a jólelkű emberekre, akik utolsó falatjukat is képesek alamizsnául odaadni annak, akin szívé megese.

*

Mi a szegénység eredete? Nagyon nehéz volna erre a kérdésre szabatos választ adni.

Az elszegényedésnek vannak általános okai és eredő forrásai, amelyek évtizedek, sőt évszázadok óta nem változtak. Ezeknek a jelenségeknek igen alapos kutatója volt Fáy András, a múlt század közepének jónevű írója és reformátora, egyben a magyar filantrópiának egyik úttörő előharcosa. Fáy az elszegényedés okait a kérdéstről irt tanulmányában a következő jelenségekkel magyarázza meg:

Amint a társadalmi életben egyesekre nézve nyomasztóbb állapot nem állhat be, mint a teljes elszegényedés, úgy egyes nemzeteket nem érhet súlyosabb s következményeiben veszélyesebb csapás, mintha egészére s tagjainak nevezetes többségére nézve annyira elszegényedik, hogy az élet és a társadalom első szükségeinek fedezésére is képtelen. Ha az elszegényedés a nemzetben fokról-fokra hág, az ily nemzet veszélyesen beteg, azt egyes vagyonsai és kevés kivételes gazdagjai meg nem menthetik.

Az elszegényedés általános jelenségeit Fáy elsősorban „a vaskosabb, részint finomabb epicureizmusban” látja. A francia forradalom befolyása óta észlelhető különösebben, hogy „az emberi élet leélésében bizonyos ideiglenesség állott be. Számosan, mintegy ágon ülő s minden percben leröppenő madaraknak képzelik magukat, csökkent előttük az élet és annak becse, mintegy futtában kéjlegik le azokat s kifacsart citromnak héja marad utána kezükben.

Így mindinkább gyérül azoknak a száma, akik az utódokról is gondoskodnak. Ez idézi elő a mind sűrűbben jelentkező öngyilkosságokat is.”

Az elszegényedés okai közé számítja „a házviteli és gazdaszkodási kényelemkeresést és vesződségkerülést”. A gazdálkodók bérbeadják birtokukat és maguk családjukkal színekura-életet élnek falusi birtokon, vagy a városba költözködnek be. Ez nem egy családnak válik veszélyes mótelyévé. A köznépnél is hiányzik a szorgalmi ösztön. A magyar csellér, napszám-os rendszeren megelégszik és nem igen töri többé munkával magát, mihelyt évi első szükségletét megkereste. Hogy valami feleslegre, mely őt mostoha időkre biztosítsa, szert tegyen, az nem igen jut eszébe s a szükség beálltával a nyomor fia lesz.

Az elszegényedés harmadik okául a fényűzést teszi. Csekély passzív kereskedelmünk, írja, míg alig valami csekélységet visz ki termékeinkből, bő mértékben hordja be hazánkba a fényűzés cikkeit, a külföld borait, a tengerek és tengerentúli tájak csemegéit, a pompás' és divatuknál fogva méregdrága, főképp női ruhakelméket, mindenféle kézműveket, a gyermekbáboktól kezdve a művészet remekeiig. A francia konyhák, a párisi mosatások, a költséges rókavadászatok, – és ezek még hagyján, mert a nagyvagyonúak kedvteléseit – de különösen a középrendűeknél is divatba vett nagyszerű, a vagyoni állásokat szinte a szakadásig megerőltető kiházasítások, melyek gyakran hitvány rongyokért s nagyrészen külföldi csecsebecsékért ezeket rabolnak el s családokat juttatnak tönkre.

Az elszegényedés negyedik okául – Fáy szerint – „a házvitel hibás kiszámításait tehetjük”, ha minden számítást mellőzünk és csak vaktában költekezünk. További okok a szenvedélyek utáni túlságos eredés, ilyen szenvedélyek az építkezésekben, drága lovakban, üvegházi ritka virágokban, más éghajlati növényekben, tudományos, művészeti és ipari tárgyak gyűjtésében való kedvtöltések. A merész vállalkozások, melyek sikertelenség esetében tönkre juttathatnak családokat. Ide sorozhatók azok is, akik szerencsevadászati viselkedésgből, vagy kedélyingatagságból gyakran változtatják pályáikat. A merész és kockázatos vállalkozások, a hitelben vásárlás divata, a kontózás, a vétkes szenvedélyek, bor, kártya stb. üzése, az erőelforgácsolás új meg új tervek megvalósításában, mind okai az elszegényedésnek.

Egy nemzet méltósága követeli, – kiált fel Fáy – hogy szegényeit az ínségnek és kétségbeesésnek martalékaul oda ne dobja. Anglia már a XIX. század elején milliókat költ szegényeire, 1837-ben megalkotja a szegények bill-jét, Franciaország 1793-ban törvényt hoz, melyben a haza gyermekeinek rendeli tekinteni nemcsak az árva, hanem a lelencgyermeket is s a szegények, lelencek, aggok büdzset-je felette volt évenként az ötvenmillió frankon. Bajorország 1816-iki Armenedict-je által gondoskodott szegényeiről. Az államnak kötelessége a segítség, de az egyes tagoknak segíteniök kell az államot munkájában. Rendszeren az iskolák, tudományok, művészetek, ipar és kereskedelem virágzásából ítélik meg az egyes országok műveltségét, de ezek csak fokai a valódi műveltségnek s részben eszközei az emberi műveltség tetőpontjának, a humanizmus, az emberiség legnemesebb érzelmeinek. Az a valódi művelt nemzet, amelyet a humanizmus emel azzá.

A végképp elszegényedettek Fáy három csoportra osztja: 1. akik szegénységük mellett szellemileg vagy testileg munkaképesek; 2. akik ideiglenesen munkaképtelenek (beteg, gyermekek); 3. teljesen munkaképtelenek (nyomorékok, előregedettek stb.). Képessége arányában mindenkit foglalkoztatni kell. Minden nagyobb városban dologházak felállítását kívánja, ahol a szegények munkát és keresetet nyerhetnének. A munkások olcsó ellátására „szegények tanyáját” sürgeti, ahol a szegény napszám-os napi munkája elvégezéssel meleg enyhelyet, hálást és eledelt kaphat. Az előregedett s rideg magányban kevés nyugdíjbol tengődő, tisztos társadalmi osztályból származók közös ellátására pedig „tishti kört” ajánl.

A haza minden árvája, betege és szegénye egyetemesen láttassék el s evégből szükségesnek tartja egy országos bizottmány választását, amely felügyel a fennálló jótékony intézetekre, gondoskodik újak alapításáról és végrehajtja a törvényhozás ide vonatkozó határozatait. A költségeket egyfelől önkéntes adakozásokból, másrészt a szegények adójából (minden egyenes adóforint után fél vagy negyed krajcár), jótékony előadások jövedelméből stb. véli előteremthetni s végül szükségesnek látja az egész országban lelenházak felállítását.

*

A XIX. század eleje tekinthető Magyarországon a filantrópia csecsemőkorának. Voltak már korábban is emberbaráti intézményeink, amelyek ellátták a legsürgősebb segítség munkáját, de nagyobbarányú társadalmi megmozdulás, amely szükséggel és a gyógyítás eszközeivel egyaránt számotvetett volna, csak ebben az időben kezd rendszeresebben kialakulni. A művelt Nyugat példája, reformátorainknak ösztönző felhívásai, megérlelték a társadalomban az elhatározást a cselekvésre. Az élet körülményei is szükségessé tették, hogy ezen a téren valami történjék; az elszegényedés olyan arányokat kezdett ölteni, hogy terjeszkedése egyre felőbb volt a társadalom nyugalma és békéje szempontjából. Buda és Pest el volt árasztva szegényekkel, az utcákon, a házakban, koldusok tolakodó kéregetése zavarta meg minduntalan a polgárságot. Rongyokba öltözött, de különben munkabíró dologkerülők, iparoslegények, gyermekek, akiket a bűn útjára tévedt szülei erre kitanítottak, egyre vakmerőbben léptek fel. Hasonló volt a helyzet a vidéken is. Az igazi szegények, akik önhibájukból sodródtak nyomorba s tehetetlenségük miatt nem tudtak magukon segíteni, nem juthattak támogatáshoz a tolakodó munkakerülők miatt.

Lássuk, milyen volt a filantrópia fejlettsége nálunk a XIX. század kezdetén.

Első jótékonyági egyesületeink 1817-ben alakultak, József nádor második feleségének, Hermina főhercegnőnek védősége alatt. Az egyesületek célja az volt, hogy felkeressék az igazi szegényeket, tanulmányozzák, milyen viszonyok között élnek, mire van szükségük s az érdemeseknek eljuttassák a jószívű emberek adományait. Nem nézték a társadalmi állást, a nemzetiséget, a felekezetet. Támogattak otthon, a család körében, pénzzel, ruhaneművel, élelmiszerral, tüzelővel, orvosi tanáccsal, gyógyszerrel. Gondoskodtak a szülők és gyám nélkül maradt gyermekekről, beszereztek nyersanyagot és kiosztották szegény iparosok, munkaképes, de pénz nélkül álló szegény emberek között. Fenntartottak leányiskolákat, csecsemőgondozó intézeteket, vakokat gyógyító és tanító otthonokat, gondozóházakat, munkaképtelen nők és férfiak számára.

Kiegészíti ezeknek az egyesületeknek a működését egy szegényház, amelyet II. József császár alapított. Ebben olyan szegények nyertek elhelyezést, akiknek munkaképessége a minimálisra csökkent, akik nem tudták előteremteni maguknak a megélhetés szükségleteit.

A gyermekevelés előmozdítására és különösen a szülők munkájának megkönnyítésére gyermekotthonok létesültek, amelyekben három-hat éves korban levő gyermekek napközi gondozást nyertek, szakértő tanítók és tanítónők felügyelete mellett. Az első e fajta intézetek 1830 táján alakultak, jótékonyági egyesületek égisze alatt s nemcsak szegények, de jobbmódú családok gyermekeit is gondozásban részesítették, az utóbbiakat természetesen megfelelő díjazás ellenében.

József nádor kezdeményezésére, aki minden emberbaráti célt a legnemesebb szívvél és a legbőkezeűbb áldozatkészséggel támogatott, alakult meg az első vakokat gondozó intézet 1825-ben. A pozsonyi diéta üléséze alkalmával határozta el az alapítását és az iskola Pesten, a Király-utcában talált elhelyezésre.

A rokkantokról VI. Károly császár gondoskodott, aki a „szolgálatra képtelen harcosok” részére invalidus-házat létesített, amely ezer ember befogadására volt elegendő. Körülbelül hatszáz, a harctereken nyomorékká vált katonát helyeztek el itt, akik élethossziglan katonai ellátásban részesültek. Egy kisebb rokkant-otthon is létesült később Buda mellett, Kiscellben.

Valamivel korábban, 1797-ben, vetik meg az első nyugdíjintézet alapját. Tagjai lehetnek tisztviselők és honoratiorok, akik ötvenedik életévüket még nem haladták túl és akik kétszáz forint egyszer s mindenkor betéten kívül évente tizenhat forint hozzájárulás fizetésére kötelezték magukat. Ennek fejében nemcsak a befizető tag, de a családja is nyugdíj jogosultságot élvezett. Az intézet az 1811-iki pénzügyi csőd következtében nagy megrázkódásokon ment keresztül, az 1831-iki és 1836-iki kolerajárvány pedig tömegestől tette munkaképtelenné tagjait. Az intézet a csőd szélére került és gyökeres újjászervezésére volt szükség.

Az emberbaráti segítség altruista intézményei közé sorozzák az egykorú források a zálogházakat is. A kiséxisztenciák számára ma már szinte nélkülözhetlenné vált pénzkölcsönző intézetek őse a pesti cs. és kir. zálogház 1830-ban alakult meg a „kis szeminárium” épületében, a Belvárosban. Az intézmény pompásan bevált, teljesítette azt a célt, aminek szolgálatára alakult, hogy gátat vessen a tőkepénzesek és uzorások üzelmeinek és alacsony kamat mellett kölcsönhöz juttassa a megszorult szegény embereket.

Ha fölemlítjük, hogy volt még egy betegápoló egyesület, amely tagjainak ingyenes gyógykezeléséről gondoskodott és egy temetkezési egylet, amely elhunyt tagjainak tisztas eltemetetését vállalta, akkor beszámoltunk arról, hogy milyen társadalmi intézmények szolgálták a filantrópia céljait a XIX. század első felében.

*

Ma, száz évvel később a filantrópia hatalmas fejlődés tetőpontján áll. Nemcsak az intézmények lettek modernebbek, a fejlődő élet igényeihez alkalmazkodóbbak, de a segítség mérvében is gigantikus arányokban szárnyalják túl a száz esztendő előtti, bölcsőkorát élő filantrópiát. Száz esztendő előtt nem is volt még ilyen intézményekre szükség, a megélhetés feltételeit sokkal könnyebb volt előteremteni, egy gazdaságilag mindennel ellátott és nem túlnépes országban, mint ma, amikor a gazdasági élet válságai, a munkanélküliség, fokozottabban teszik szükségessé, hogy állam és társadalom intézményesen gondoskodjék azoknak a segítségéről, akik gyakran nem a maguk hibájából, de a közviszonyok folytán nyomor- nak, nélkülözéseknek vannak kitéve.

A filantrópikus munka jelentékeny részét ma is a társadalom látja el. Hatalmas területen enyhíti a nyomort és szenvedést és segíti elő százezrek megélhetését. Valósággal biztosítéka az állami rendnek és a társadalmi egyensúlynak. Nemcsak nélkülözhetetlenek ma már ezek az intézmények, de tovább kell fejleszteni őket, ha az állam biztonságának tartó pilléreit nem akarjuk gyöngíteni és ki kell terjeszteni az emberbaráti tevékenységet olyan területekre is, ahol még szükség mutatkozik a szenvedés könnyeinek letörlésére. Az állam méltányoló elismeréssel van ezek iránt az intézmények iránt, erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti közülök azokat, amelyek egyetemesebb segítségi célokat szolgálnak.

A szegénység, a munkanélküliség, a nyomor, a háború és az összeomlás óta hatalmas arányokban növekedett. A társadalom áldozatkészségének minden felhasználható forrását meg kell nyitni a nyomor enyhítésére. Az újkori filantrópia modern intézményeiről, nyomort és szenvedést gyógyító akcióiról az alábbi vázlatos ismertetésekben igyekszünk képet adni.

AGGOK OTTHONA

A közép- és munkásosztálynak azok a tagjai szorulnak rá leginkább az agkori gondoskodásra, akiknek nyugdíja, biztosítási járandósága nem elegendő ahhoz, hogy megélhetésüket fedezze és öregségük napról-napra nehezebbé teszi számukra háztartásuk, otthonuk gondozását. Ezeknek a gyámolításra szoruló öregeknek otthonokban való elhelyezése nemes, emberbaráti feladat. Igaz, hogy a középosztály korosabbjai, akik az idők folyamán egy kis otthont tudtak biztosítani maguknak, nem szívesen válnak meg évtizedeken át megszokott hajlékuktól, bútoruktól, régi környezetüktől, hiszen mindezekhez sok emlék fűzi őket. Egy ilyen tömegotthonba való bevonulás az elmúlás gondolatának szomorúságával tölti el őket, de barátságos környezet, figyelmes bánásmód, apró kedvezések, így saját bútoraik használatának megengedése, sok mindent feledtet velük, ha nem is szívesen adják fel önállóságukat és nehezen tűrik el a későbbi korban reájuk kényszerített figyelmet. Az ilyen kereset- és munkaképtelen aggoknak megfelelő otthonban való elhelyezése nemcsak a családok válláról vesz le sokszor elviselhetetlenül terhes gondot, de szociális szempontból is fölülte kívánatos, mert ezek az öregek legtöbbször két-három szobás, néha még ennél is nagyobb lakásban laknak s ha ki is adnak belőle egy-egy szobát, még mindig olyan lakrészt foglalnak el, amely nincs arányban munkaképességükkel és szociális igényeikkel. A mai gazdasági helyzetben a tényleges helyzetnek megfelelő számú otthon létesítése az aggok számára, a lakáskérdés megoldásához is könnyebben elvezetne.

AZ ALKOHOLIZMUS ELLENI KÜZDELEM

Az alkoholizmus elleni küzdelem társadalmi feladat. Célja felvilágosítani a nép széles rétegeit, elsősorban az ifjúságot és a munkásosztályt az alkohol romboló hatásáról, továbbá gyakorlati berendezéseket teremteni, amelyek leszoktatják az iszákosokat az alkohol élvezetéről, gyógyítani az alkoholbetegeket és lehetőleg visszaadni őket az életnek. Az alkoholelles mozgalomnak sok nehézséggel kellett megküzdenie, mert a nép gondolkozásába belegyökerezett az a tévhit, hogy a szervezetnek szüksége van alkoholra, hogy az erősítő szer csak az képes fölmelegíteni és fokozott erő kifejtésre sarkalni az emberi szervezetet. Ez a tévhit annál károsabb volt, mert a munkásréteget elszoktatta a rendszeres táplálkozástól. Minden országban megkísérelték az alkoholelles propagandát, társadalmi szervezetek, egyesületek, nagyrészt az „International Order of Good Templers” című amerikai alkoholelles liga szervezetei, továbbá a németországi Blaukreuz-Verbandok, mely utóbbiak egyházi alapításúak.

IFJÚSÁGI NEVELŐOTTHONOK, JAVÍTÓINTÉZETEK, ÁRVAHÁZAK

Az előrehaladott szellemű, modern filantrópia nevelőintézetekkel igyekszik segítségére jönni a szegényebb néprétegek fiatalsága jobb felnevelésének, hogy pótolja mindazt, amit az iskola és a családi élet csak hézagosan nyújtott nekik. Főleg azok részesülnek nevelőintézeti továbbképzésben, akik testileg vagy szellemileg rosszul fejlődtek, vagy akik erkölcsi szempontból szorulnak rá fegyelmezettebb nevelésre. Különválasztva részesülnek gondozásban az iskolaköteles gyermekek és külön a tanköteles koron túl levő fiatalság. A modern nyugati nevelőintézetek csoportokra tagolva foglalkoznak az ifjúsággal. Egy-egy csoport

valósággal családi életet él, amelynek a tanár a feje. Ezeknek az intézeteknek a körébe tartoznak a gyermekotthonok, a leánynevelőházak, megfigyelő állomások és a javítóintézetek.

A menedékházak (mentőházak) a XIX. század elején keletkeztek, amikor a francia forradalom, a napóleoni háborúk és a német birodalom feloszlása következtében egész Európát gazdasági katasztrófa rázkódtatta meg, nagy tömegek vesztették el egzisztenciájukat, megnehezült a megélhetés és mindjobban szaporodott a nyomorba jutottak száma. Ez maga után vonta az erkölcsök züllését. A gazdaságilag leromlott osztályok nem fordíthattak sem időt, sem pénzt gyermekeik kellő nevelésére és az ifjúság erkölcsi színvonala a dekadencia fertőjébe jutott. A városokból elszabadult fiatalság az országutakon ütötte fel tanyáját és hogy éhségét csillapítsa, lopásra, rablásra vetemedett. Az egyház vette fel elsőnek a harcot a lezüllött ifjúság erkölcsének a megmentésére és anyagi segítséssel, neveléssel, a vallásos hit erősítésével igyekezett az ifjúságot az erkölcsös, munkás élet számára megmenteni. Amint erősödött a hit és a vallásos érzés az emberekben, abban a mértékben fokozódott a munkához való visszatérés is.

A javítóintézetek nevelőintézmények, amelyekben erkölcsileg züllött, a bűnre hajlamos és az iskolából eltávolított ifjak részesülnek erkölcsi oktatásban. A különböző ipari műhelyekkel kapcsolatos javítóintézetek ma már a legtöbb országban törvényben szervezett állami intézmények s a társadalom feladatát ezen a téren túlnyomórészt magára vállalta az állam.

Az árvákról való gondoskodás a kereszténység legelső korszakaiban az egyház társadalmi feladatai közé tartozott. Amíg az ókorban senki sem viselte gondját az elhagyott, testileg gyenge gyermekeknek, addig a kereszténység a szeretet parancsát követve, feléjük nyújtotta segítő, gondoskodó kezét. Az egyház pártfogásába vette a gyermekeket és elhelyezte őket jólelkű embereknél. A középkorban már csak támogatják a gyermekeket, de nevelésükről nem gondoskodnak, csak szórványosan létesülnek árvaházak és a szegény gyermekek nagy részét lelenházakban helyezik el. A harmincéves háborút követő nyomor kényszerítette a németeket az árvák ügyének intenzívebb felkarolására és ekkor létesültek nagyobb számban az árvaházak. A feladatot az egyház és a társadalom karöltve oldották meg. Idővel árvaházak helyett családoknál helyezték el a szülők és rokonok nélkül maradt gyermekeket s kijelölt árva-gondozók, árva-apák ellenőrizték, hogy nevelésük a család körében megfelelő a kívánalmaknak. Németország egy részében ma is életben van ez a rendszer, de azért nem lehet azt mondani, mintha az árvaházak túlélték volna hivatásukat. Magyarországon az árvaházi rendszer van életben s a mintaszerűen vezetett intézmények kitűnően beváltak. Az állami alapítású intézeteken kívül egyházi, jótékonyági-egyesületi, alapítványi árvaházak működnek, részben ezekben nyertek elhelyezést a háborúban elesettek árvái, akiket különböző foglalkoztató műhelyekben nevelnek ipari és mezőgazdasági pályákra.

A XIX. század kezdetén találkozunk első ízben a nevelő-egyesületekkel, mint a nevelőotthonok, mentőházak és javítóintézetek kiegészítő szerveivel. Braem András, neukirchenei lelkész alapította az első nevelőegyesületeket, amelyeknek hivatását abban jelölte meg, hogy mintaszerű nevelésben részesítsék azokat a gyermekeket, akik a család körében nem kapják meg a szükséges nevelő oktatást. Az ő terve szerint több mint száz nevelőegyesület alakult Németországban, sok helyütt gyermekotthonokkal. Különösen elhagyott, gondozatlan gyermekeket vettek pártfogásukba ezek az egyházi alapítású egyesületek, olyformán, hogy fölkeresték a családokat, megfigyelték a gyermekek nevelését s ahol szükség volt, kivonták őket a család köréből, ahol pedig csak kisebb hiányokat észleltek, ott ellenőrzést alkalmaztak.

HAJLÉKTALANOK FOGLALKOZTATÓ MŰHELYE

Azokon a vidékeken, ahol a munkanélküliség nagyobbmértvű, vándorműhelyeket állítanak fel, amelyek munka ellenében természetbeni ellátást adnak a hajléktalanoknak. Nagy városokban gyakori, hogy egész családok válnak munkanélküliekké, a menedékházak ezért családok befogadására is be vannak rendezve. Figyelemmel kell azonban lenni arra, hogy a hajléktalanok hosszú ideig ne maradjanak a menhely lakói, hanem igyekezzenek munkát vállalni és rendes lakást szerezni. Távol kell tartani a menhelyektől a tipikus munkakerülőket, a részegeseket, a bűnöző világ gonosztevőit.

PÁLYAUDVARI MISSZIÓK

A pályaudvari missziók célja a kíséret nélkül utazó fiatal leányoknak tanáccsal, útbaigazítással való ellátása. Németországban több mint négy évtizede működnek ezek a missziók, nagyrészt felekezeti nőegyesületek égisze alatt. Védik a magányos, fiatal leányokat a nagyváros csábító kísértéseitől, mérgező levegőjétől; tanáccsal, állásközvetítéssel, ingyenes jogsegéllyel állnak melléjük. Az egyesületek működése kiterjed más, segítségre szoruló egyének támogatására is. Pártfogásukba vesznek utazó gyermekeket, betegeket, aggokat, vakokat, szállást szereznek számukra, munkához juttatják őket, pénzübeli támogatást adnak nekik a továbbutazásra, vagy lehetővé teszik hazajutásukat. A vasúti kocsikban táblák figyelmeztetik a közönséget, hogy mely vasúti állomásokon működnek pályaudvari missziók. Különös fontosságuk van a határállomásokon felállított misszióknak, ahol a kivándorlási ügynökök hálójába került áldozatokat veszik gondozásukba a missziók.

KARITASZ-EGYESÜLETEK

A jótékonyágnak legkülönbözőbb ágazatait gyakorolják a Karitasz-egyesületek, amelyek túlnyomórésztben vallási alapításúak. Külföldön hatalmas szervezetekkel rendelkeznek, amelyek központi irányítás mellett működnek s a minden téren való jótékonyági munka mellett működési körükbe vonták a betegápolást is. Iskolákat tartanak fenn a karitatív munka oktatására, melyek szoros kapcsolatban működnek a szociálpolitikai női iskolákkal. Az egyesületek működési köre a következő fontosabb feladatokat öleli fel: Gyermekvédelem. Fiatalkorúak istápolása. Betegek és bénákról való gondoskodás. Házi szegények és elhagyott családok segítése. Leányvédelem, pályaudvari missziók. A háború következtében elszegényedettek támogatása. Kivándorlás, a külföldre szakadt honfitársak helyzetének tanulmányozása. Karitasz - munka a lelkipásztor mellett. Ingyenes tanácsadó jogi- és adóügyekben. Munkaközvetítés. Karitasz a mezőgazdaságban. Statisztika, adatgyűjtés, stb.

SZÜNIDEI GYERMEKNYARALTATÁS

A szünidei gyermeknyaraltatás szegény szülők fejlődésben elmaradt, rosszul táplált gyermekeinek a szünidőben való gondozását vállalta feladatául. Ez a gondozás abból áll, hogy a beteg gyermekek, főleg a munkáscsaládok és szegény, kispolgári szülők gyermekei a nyári vakáció alatt, tanítók és ápolónők felügyelete alatt, egészséges vidéken üdülnek s jó táplálás mellett orvosi gondozásban is részesülnek. Az eredete a gyermeknyaraltatásnak Angliába nyúlik vissza, ahol már 1796-ban létesítettek fürdőket kizárólag gyermekek számára. Nemsokára követte ezt a példát Németország, Itália és Franciaország. Az 1870-es években Német-

országban megkezdik a szünidei telepek létesítését, a csoportos nyaraltatás céljaira. A következő évtizedekben egyre több figyelmet fordítanak az ifjúság testi nevelésére; ekkor szervezik meg az iskolaorvosi intézményt. A tüdővész egyre rohamosabban terjedő veszedelmének ellensúlyozására kezdik szervezesebben kiépíteni a szünidei ifjúsági telepeket. Az erdei iskolák létesítése szintén ennek az akciónak egyik eredménye.

CSÖKKENT KERESETKÉPESSÉGŰ EGYÉNEK TÁMOGATÁSA

Az elszegényedéstől karitatív társadalmi munkával megmenthetjük azokat, akik testi vagy szellemi fogyatkozás, családi vagy személyes körülmények következtében nem tudják többé megélhetésüket biztosítani. Ezeknek a csökkent keresetképeségű egyéneknek megfelelő munkakört kell szerezni. Helyzetük majdnem azonos a rokkantakéval, de ebbe a kategóriába olyanok is tartoznak, akik testileg munkaképesek, szerencsétlen körülményeiknél fogva azonban nem rendelkeznek teljes munkaképességgel. Az a hadiözvegy például, akinek a háztartását kell ellátnia s amellet gyermekeit nevelni, vagy az a kispolgári özvegy, aki azelőtt nem volt ráutalva arra, hogy ipari vagy irodai munkát végezzen, valószínűleg nehezen lesz alkalmazható ilyen munkára, de esetleg egy félnapos állást, vagy házimunkát könnyen elvállalhat és megszerezheti ezen a módon azt, ami a megélhetéséhez szükséges. Különösen a háború óta bekövetkezett szociális átrétegződés óta van fokozott jelentősége a csökkent keresetképeségűek támogatásának.

A segítség módja: elhelyezni, munkaalkalmat keresni ezeknek a gyámolításra szorulóknak. Természetesen nem könnyű dolog ez, mert a munkapiacon a szabad verseny érvényesül és olyanokról van szó, akiknek a munkaképessége korlátozottabb. Külföldön, nagy városokban a hatósági munkaközvetítő hivatalok külön osztályt állítottak fel a csökkent keresetképeségűek elhelyezésére. Németországban pedig, ahol a háború és az azt követő gazdasági megrázkódtatások az egzisztenciák széles tömegeit sodorták válságos helyzetbe, külön munkairányító szervezeteket létesítettek avégből, hogy a csökkent keresetképeségűek megélhetését biztosítsák. Városok, községek, közhasznú intézmények műhelyeket szerveztek, ahol különböző iparágakra tanították meg az új foglalkozásra szoruló rétegeket, részben pedig háziipari munkára képezték ki őket.

LELENCHÁZAK

A lelencházak a talált gyermekek (Findlinge, enfants trouvés) elhelyezésére hivatott intézmények, amelyekben azokat a gyermekeket nevelik, akiket a szüleik kitétek, vagy akiket elhagyatva találtak. Idesorozhatók azok a gyermekek is, akiknek szüleit nem ismerik ugyan, de azok elzüllöttek. Végül a lelencházak ortalma alá tartoznak azok a gyermekek, akiknek szülei kiadják a gyermeküket, mert saját kijelentésük szerint nem tudnak gondoskodni róluk. A lelenccgyermek fogalmának meghatározásánál másodrendű szerepet játszik az a kérdés, hogy a gyermek törvényes-e, vagy törvénytelen.

A gyermekek kitételével mindenütt, de különösen Rómában találkozunk, ahol az apa korlátlan hatalma nagyban hozzásegített ahhoz, hogy ez, mint társadalmi szokás elburjánozhatott. A kitétt gyermekek nagy része nyomban elpusztult; másokat ideig-óráig gondjukba vettek egyesek, de sorsuk továbbra is bizonytalan maradt s ha felnőttek, legtöbbször a társadalom kitaláltjai: a koldusok, a gladiátorok és erkölcstelen életű nők szerencsétlenségük taborát szaporították. Csak a császárság idejében változott meg ez a helyzet, amikor

a kitett gyermeknek a jogokból való teljes kiszorítottságát megszüntették s törvények biztosították polgári jogait. A gyermek teljes megbecsülése azonban csak a kereszténység korával kezdődik, ekkor találjuk az első lelenházakat. Franciaországban a lelenházak felállítására előtt az a szokás dívott, hogy a kitett és talált gyermeket templomba vitték s ha ott akadt valaki, aki tartási díj nélkül elvállalta, átadták neki, ha nem akadt, akkor a gyermeket az egyház költségén nevelték fel. Egy időben a földesurakat kötelezték, hogy a birtokukon kitett és talált gyermekeket eltartsák és felneveljék. Az első lelenházakban még megkülönböztették a törvényes és törvénytelen gyermekeket, olyformán hogy az előbbieket vörös, az utóbbiakat kék ruhába öltöztették. XIV. Lajos idejében hétszáz lelenház létesült Franciaországban.

Fáy András, az elszegényedésről irt röpiratában így határozza meg a lelenházak hivatását: A lelenházakba felveendő gyermekek közé tartoznak: a kitett és talált gyermekek. Az ismeretlen szülők által elhagyottak. A szülőházakban fölvelt és hátrahagyott gyermekek. A lelenházaknak, ha a célnak egészen megfelelőek akarnak lenni, összeköttetésben kell állniok némely más mellékintézetekkel; ilyenek a szülőház, vagyis olyan intézet, amelyben a „teherbe esett hajadon vagy özvegy, lakás nélküli szegény nőszemély, szegény és gyalázat-érzete megkíméltetésével, ismeretlenül és minden kutatástól menten szülhesse meg gyermekét. E célból a szülőházak egyik ajtaja rendesen félreeső utcára nyílik, folyvást zárva áll, de csengetésre a nap és éj minden órájában megnyitják. Ezen személy, ha akarja, erősen befátyolozva, vagy álarcosán tartózkodhatik és szülhet az intézetben; senki sem kérdi nevét és állását; és szobájába is a bábán, felügyelőn és szülészen kívül senki be nem mehet.” II. József, a nagy emberbarát, ily szülőházat állított fel 1784-ben Bécsben. Szülés után azonnal elhagyhatja a nő az intézetet, a gyermeket vagy magával viheti, vagy az intézetnek hagyhatja hátra.

A lelenházak mellé Franciaországban tornyokat építettek, amelyeknek az volt a rendeltetésük, hogy azoknak félreeső tornácaiban, megesett, vagy titokban maradni kívánó egyének ismeretlenül és szegényvállás nélkül, minden órában letehesék gyermekeiket. A lelenházakkal kapcsolatban szoptatódajka- és gyermek-oltóintézetek és dolgozótermek létesültek, mely utóbbiakban a már dolgozni tudó gyermekek, felügyelet és oktatás mellett keresetes munkákkal foglalatzkodhattak.

AZ ÜDV HADSEREGE

Az Üdv Hadseregét (The Salvation Army) William Booth methodista prédikátor (1829–1912) alapította, feleségének, Mumford Katherinának tevékeny közreműködése mellett. Booth már mint fiatal lelkész kijárogatott London külvárosaiba, ahol munkások, dolgozók, feslett életű nők előtt előadásokat tartott a hitről, a vallásosságról és igyekezett őket józan, erkölcsös életre nevelni. Megalakította az Üdv Hadseregét, amely pénzbeli segítséggel támogatta a nyomorba jutottakat, kenyeret, levest, húst osztott ki az éhezők között és esti iskolákban oktatta az analfabétákat. Booth, aki katonai alapon szervezte meg jótékony gárdáját, csodálatos eredményeket ért el a vallásos térítő munka terén. A társadalom belátta, hogy mily óriási szükség van az ilyen irányú működésre és a legelőkelőbb társaság tagjai csatlakoztak hozzá, hogy segítsenek neki. Előkelő urak és hölgyek, az angol arisztokrácia ismertnevű tagjai mentek ki a veszedelmes külvárosi negyedekbe és a legközönségsébb munkától sem riadtak vissza, ha a szükség megkívánta. Booth tábornok 1884-ben kiszélesítette tevékenységi körét, tervszerű szociál-karitatív munkát rendszeresített, mentőotthonokat alapított. Külön „dandárok” keresték föl az iszákosok tanyáit, külön csoportok

pedig a fogházból kikerülteket, hogy szenvedélyeikről leszoktassák és erkölcsös, józan életre neveljék őket. Külön rend volt a „mocsár térítőinek” rendje. Az Üdv Hadseregének ebben a tagozatában nők vállalták a munkát, fölkeresték lakásukon a szegényeket, ha szükség volt rá, takarítottak náluk, betegeket ápoltak s oktatást adtak a háztartás vezetésére. Amikor az intézmény Angliában kezdett gyökeret verni, 1885-ben Booth akciót indított a társadalmi erkölcsök megjavítására és elérte azt, hogy leányoknál a törvényes védelem korhatárát a parlament a 13. évről a 16. évre terjesztette ki. Az Üdv Hadseregének eszméit a külföld is nagy rokonszenvvel karolta fel és már 1880-ban Anglián kívül 89 államban alakultak fiókjai. Nagy sikere volt könyvének, amely *Kivezető ut a legsötétebb Angliából* címen jelent meg s amelyben nagyszabású terveket jelölt meg a „lesüllyedt tízezrek” megmentésére. Ez a mű lett az Üdv Hadseregének katekizmusa. Booth azt követeli ebben, hogy mentsenek meg a zülléstől mindenkit és adják meg mindenkinek az alkalmat a vallási, erkölcsi és fizikai megújulásra. Ennek a nagyarányú társadalmi mentőmunkának a végrehajtására telepek létesítését ajánlotta, és pedig külön szervezeteket a város és külön a falu számára. Az Üdv Hadseregének városi telepeiül a következőket javasolta: munkaközvetítés, menedékházak, levesosztókonyhák, munkatermek, morzsagyűjtők, iszákosok otthona, a fogházból elbocsátottak menháza, nők foglalkoztató műhelye, életuntak és eltűntekkel foglalkozó iroda, jogi tanácsadó szegényeknek stb. A vidéki telepek feladatául a lakosságnak a földművelés különböző ágaiban, a kertivetemény- és gyümölcsstermelésben, állattenyésztés és méhészetben való nevelését tűzte ki feladatául.

Az Üdv Hadseregének tengerentúli szervezetei különösen azzal szereztek maguknak népszerűséget, hogy kitűnően megalapozott organizációjukkal gyorsan ott termettek minden nagyobb szerencsétlenségnél, ahol tömegek váltak egyik napról a másikra Ínségesekké, földrendegéseknél, nagy tűzvészeknél, pusztító árvizeknél. Az Üdv Hadserege azonban nemcsak szociális és karitatív téren tevékenykedik, hanem vallásos érzésre is neveli a tömegeket; ez a kettős működés szinte elválaszthatatlanul fonódik egymásba és ebben van működésének nagy tömegnevelő hatása. A szociális bajokat nemcsak az emberek külső körülményének megváltoztatásával gyógyítja, hanem belső átalakulással, a lelkierő felfrissítésével. Új energiát önt az emberekbe, hogy új tettekre serkentse és rászoktassa arra, hogy életnívója emeléséhez kiki a saját szorgalmával is hozzájáruljon. A vallásos szellemű munkát pedig azzal segíti elő, hogy tagjaitól az alkoholélvezettől, tisztjeitől és altisztjeitől pedig a dohányzástól való tartózkodást is megkívánja s az áldozatkészség terén igen nehéz próbára teszi őket. Az Üdv Hadseregének nemzetközi főhadiszállása Londonban van, London E. C. Queen Victoria Street 101.

BÖLCSŐDE

Ez a név fejezi ki talán leghívebben a német Kindergarten fogalmát, amely alatt iskola-szerűen berendezett intézményeket értünk, ahol 3-6 éves gyermekek néhány órára, vagy egész napon át gondozásban és nevelésben részesülnek. Az elnevezés Fröbel Frigyes német pedagógustól származik, aki az első ilyen iskolákat alapította. A bölcsődéknek vagy gyermekkerteknek eredeti célja az volt, hogy azok az anyák, akik a nap nagy részét mezőgazdasági vagy ipari munkában töltik, gyermeküket ez alatt az idő alatt olyan helyen tarthassák, ahol kellő gondozásban és nevelésben részesülnek. Svájcban Pestalozzi volt az úttörője hasonló gyermekotthonok létesítésének. Fröbelt nem annyira szociális, mint inkább pedagógiai és vallási okok indították a gyermekkert-egyasületek alapítására. Ő tulajdonképpen az anyá-

kat akarta megnyerni a vallásos nevelésnek, hogy ezt a szellemet már csecsemőkorban beoltásuk a felnövekedő új generációba, mert „Isten hitének tisztaságában, mélységében és követésében van az emberiség jövője”. Amikor a háború mindjobban belevonta a nőket a kereskedelmi és ipari munkába, újból nagyobb jelentősége lett a Fröbel-féle gyermekkerteknek, amelyek ekkor már gyermekeket nemcsak napközi, de éjjeli ápolásra is elfogadtak. A háború óta különösen az egészséges nevelésre fektetik a súlyt. Parkozott vidéken építik az iskolákat, szellős, tágas termekkel, mosdató- és fürdőszobákkal és állandó orvosi ellenőrzéssel. A nap nagy részét szabadban töltik a gyermekek, nap- és légfürdőzéssel, ebéd utáni pihenéssel. A bölcsődék tulajdonképeni rendeltetése az otthoni nevelés kiegészítése volt; ma már jóformán a családi életet pótolják. Kis csoportokba osztják a gyermekeket, mindegyik csoporttal külön nevelő foglalkozik, a gyermekeket könnyebb házi és kerti munkára tanítják és hogy a tömegnevelésnek családi jelleget adjanak, időnkint egymásközött családi ünnepeket tartanak, amelyek a családi otthon melegét varázsolják a szülői háztól távol nevelkedő apróságok szívébe.

Fáy András az elszegényedésről írott könyvében szintén melegen pártolja a bölcsődék (creche) létesítését. Az a rendeltetésük ezeknek, – írja – hogy legyen hely, hová a munkára, napszámra járó szegénysorsú szülék gyengekorú gyermekeiket, kiket magukkal nem hordozhatnak, s kiket a mezőn rendszeren faágakra szoktak lepedőkben felkötni, vagy földön pólyázni be, miáltal mindenféle veszélynek voltak kitéve, reggelenként beadhassák. Az intézet vagy ingyen, vagy csekély fizetésért gondjukat viseli, megszothatja, vagy étellel látja el őket s este szülőiknek visszaszolgáltatja. Óhajtanónak tartja, hogy nagyobb városokban minden városrészben egy bölcsőde létesítenék, s ahol fizetést kérnek érte, az a szülő napi-bérének legfeljebb egyötödét vagy hatodát ne haladja meg.

INGYENES JOGSEGÉLY

Az ingyenes jogsegélyt nyújtó irodák teljesen szegény embereknek nyújtanak tanácsot, jogi védelmet és segítséget ügyes-bajos dolgaikban. Külföldön főleg egyházi alapításúak a különböző népirodák és nővédő irodák, mely utóbbiak a nőket érdeklő jogi kérdésekben adnak díjtalanul felvilágosítást és tanácsot.

A VÖRÖS KERESZT

A humanizmus terén az elmúlt században a legnagyobb előrehaladást kétségtelenül a Vörös Kereszt alapítása és a genfi egyezmény megkötése jelentette. Az előbbi biztosította azt, hogy a háború sebesültjeinek gondozása nemzetközileg, kölcsönösen elismert és kölcsönösen is teljesített feladat lett, az utóbbi pedig a sebesültek és hadifoglyok nemzetközi védelmét biztosította azzal, hogy semlegeseknek nyilvánította őket. Az egyezmény megkötésére az 1859-iki solferinói csata irtózatos pusztítása adta meg az impulzust és svájci kezdeményezésre 1864 augusztus 22-én létrejött a megállapodás „a hadban álló seregek sebesültjei sorsának javítására”. Tizenhat állam írta alá az egyezményt és utólag még tizenkettő csatlakozott hozzá. Az eredeti megállapodás sok módosításon ment keresztül, a sebesültek védelmét mindenekelőtt kiterjesztették a tengeri ütközetekre is, majd az 1899-iki hágai békekonferencia ösztönzésére az államok újabb tanácskozásra ültek össze és 1906-ban megkötöttek egy újabb egyezményt, amelyet már 36 állam irt alá és ratifikált. Ennek a jelentősége abban áll, hogy nemcsak a szoros értelemben vett katonai személyekre, hanem minden, a hadsereghez tartozó

egyénre kiterjeszti az egyezményben foglalt védelmet. Az 1884 óta lefolyt háborúkban a Vörös Kereszt sok millió harcosnak nyújtott segítséget, ápolást, enyhülést a szenvedésekben. Jelenleg negyvenhét állam tartozik a nemzetközi Vörös Kereszt szervezet kötelékébe.

A háború után a Vörös Kereszt nemzetközi bizottsága az intézményt a békeidők feladataihoz igyekezett hozzáidomítani. Nagy erkölcsi súlyát mutatja az, hogy három évvel a háború befejezése után sikerült egy asztal köré gyűjteni azokat az államokat, amelyek nemrégén még mint ellenségek álltak egymással szemben.

AZ ELSŐ SEGÉLYNYÚJTÁS

Az elsősegélynyújtás, a bibliai eredetű szamaritanizmus jelentette kezdetben azoknak a laikusoknak a tevékenységét, akik szerencsétlenül járt embertársaiknak segítségére siettek. Modern értelemben a szamaritanizmus alatt a mai mentésügyet kell értenünk, az első orvosi segítséget hirtelen rosszullétnél, balesetnél, tömeges szerencsétlenségeknél s a betegeknek, szerencsétlenül jártaknak kórházba való szállítását. A mentésügy modern megszervezése a múlt század második felére esik és a közvetlen impulzust az adta meg rá, hogy tömeges katasztrófáknál, merényleteknél hiányzott a megszervezett, gyors segélynyújtás. A bécsi Ringszínház égésének katasztrófájánál és II. Sándor orosz cár meggyilkolásánál tapasztalt hiányokon okulva, Esmarch Frigyes elhatározta, hogy megszervezi a gyors segélynyújtást és Kielben, 1881-ben megnyitotta az első szamaritanus iskolát. Azóta minden államban alakultak egyesületek, amelyek a társadalom áldozatkészségéből és több-kevesebb hatósági támogatással ellátják az első segélynyújtást. A közlekedésnek folyton fokozódó szédületes arányú forgalma és a fejlődő ipari technika komplikált és veszélyes berendezései mellett a XX. század életének nélkülözhetetlen intézményévé vált a mentésügy. Külön ki kell emelni azt a nemes munkát, amit a mentők az életuntaknak és öngyilkosoknak adott segélynyújtás terén végeznek; gyors segítségük hány pillanatnyi elhatározás hatása alatt cselekedett embertársunknak adta vissza az életet és az erőt az élet nehézségeivel való szembeszállásra.

CSECSEMŐVÉDELEM

Ez alatt azokat az intézkedéseket és berendezéseket értjük, amelyeknek az a céljuk, hogy a csecsemő az orvosi előírásnak megfelelő szakszerű gondozásban és táplálásban részesüljön és életfeltételei ilyenek maradjanak mindaddig, amíg további fejlődése biztosítva van. A csecsemővédelem nemcsak karitatív célt szolgál, hanem mindenekelőtt népessépolitikai indokok teszik szükségessé kiépítését. Az emberi élet értékének megbecsülése már a csecsemőkorbán kell, hogy érvényesüljön, mert a halandósági arányszám ebben a korban mutatja a legnagyobb veszteségeket. A modern csecsemővédelem mellett, hogy orvosi és szülésznői segítséget ad az anyának, még otthonában is ellenőrzi a csecsemő életét. Gondozónők keresik fel az anyát, hogy meggyőződjenek róla, megkapja-e a csecsemő a kellő táplálékot és gondozást s hogy megfelelő környezetben van-e, amely nem hat vissza károsan egészségére. A csecsemővédelem csak úgy lehet igazán hatékony, ha gondoskodása az anyára már a terhesség állapotában kiterjed, ha orvosi tanáccsal idejében ellátják s gondoskodnak jogi védelméről vagy ellátásáról abban az időben, amikor már dolgozni nem tud. A csecsemőgondozásnak egyik kitűnően bevált módszere az, amelyet először Budin francia professzor alkalmazott és amely abban áll, hogy a szülésnél segédkező orvos akkor sem szakítja meg az összeköttetést az anyával és csecsemővel, amikor azok már elhagyták a klinikát. Az orvos továbbra is

tanáccsal látja el őket s a hét meghatározott idejében mindenkor felkereshetik. A tej-segélyeket a szoptatási idő tartama alatt adják az anyáknak, mert a természetes táplálás a legjobb védekezés betegségek, a korai csecsemőhalál ellen. A külföldön, különösen Németországban, kitűnően berendezett intézetek szolgálják a csecsemővédelem céljait, lebetegedési otthonok, anya-otthonok, amelyekben egészséges csecsemőket táplálásra és gondozásra is elfogadnak, csecsemőkórházak, orvosi felügyelet alatt álló tejkonyhák, amelyek egészséges tejtermékeket és tejpótló anyagokat hoznak forgalomba stb.¹

¹ Felhasznált forrásmunkák:

Az elszegényedések, Emberbaráti, hazafiúi és politikai vázlatok. Írta: Fáy András. Pest 1862.
Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege. Herausgegeben von dr. Oskar Karstedt.
W. Rohrscheid: A szegénygyámolítás története.

A MAGYAR TÁRSADALMI GYERMEKVÉDELEM

ÍRTA: GYÓRI IMRE

A társadalmi gyermekvédelem Magyarországon az udvarházakban kezdődik. Már a múlt század derekán nyomaira akadunk az első családi kórházaknak, amelyekben a kúriák nemes asszonyai szegény beteg gyermekeket ápolnak. Bizonyára évszázadokkal ezelőtt is voltak azonban már vagyonos családok, amelyek kiváltságos helyzetükben nem feledkeztek meg az elhagyott gyermekekről, formailag azonban csak mintegy száz esztendővel ezelőtt öltött testet az a gondolat, hogy a magukra hagyott gyermekekről, akiknek az akkori idők törvényei alapján nem volt jogcímük arra, hogy az állam, vagy a község eltartsa és felnevelje őket, a társadalomnak kell gondoskodnia. Az állam Magyarországon nagyon sokáig nem foglalkozott semmilyen formában a gyermekvédelemmel, amely teljesen a községekre hárult tehát, ezek azonban, érthető okokból, minden felmerült esetben igyekeztek kivonni magukat az alól a kötelezettség alól, hogy egy-egy gyermek felneveléséről gondoskodjanak.

1929 április ötödikén múlt száz esztendeje annak, hogy az első olyan intézményt, amely az Országos Gyermekvédő Liga programjával dolgozott Budapesten, megszervezték. A bécsi titkos levéltárban találták meg az erre vonatkozó bizalmas jelentéseket, amelyeknek tartalmáról Tábori Kornél érdekes részleteket mond el az Országos Gyermekvédő Liga gyermekvédelmi lapjában.

– A referátumokat – írja – gróf Majláth János küldte. Ezt azonban nem szabad összetévesztenünk a sokat emlegetett *condens* vagy éppen rendőri *Meldungokkal*. Csak informatív közlés volt a két alkalommal Bécsbe juttatott anyag, mert hisz akkortájt minden ilyen társadalmi megmozdulásról szokás és ajánlatos is volt az udvari köröket értesíteni hogy a hatósági jóindulatot és engedélyt biztosítsák.

– Brunswick Terézia grófnő volt a gyermekvédő intézmény igazi alapítója; de az egyesületi választmányának még tagja sem lehetett, – csak azért, mert *nő* volt. Pedig nála alaposabban senki sem ismerte a gyermekmentés módszereit; hiszen már 1808-ban elutazott Pestalozzihoz, akinél Yverdunban gondosan tanulmányozta a gyermeknevelést, a pedagógia minden ágát. Később pedig Angliában végzett kimerítő stúdiumokat. Beethoven halhatatlan ideálja nemcsak a zene mesterét látta szívesen a bécsi palotában és a martonvásári kastélyban, hanem a tanítás mestereit és egyszerű művelőit is.

– Áll még Budán a kedves öreg ház, amelyben az *Ángyaidat* megnyitotta öt esztendővel az angliai tanulmányút bevégezése után. József nádor és különösen a jóságos Dorottya főhercegnő állandó segítése révén tudta hosszú, nehéz előkészület után elérni, hogy az első kisdédóvót még 1829-ben követte Budán és Pesten a második és harmadik intézet.

– A „szívek vezére” sok tekintetben épp azt a nemes ötletet igyekezett megvalósítani, amely később gróf Edelsheim-Gyulai Lipót koncepciója volt, hogy a társadalom széleskörű bevonásával segítsen a szegény gyermekeken.

Elképzelhetetlenül nehéz feladat volt ez akkor, különösen egy nő számára. A Kisdédóvó Egyesület azonban három évi munka árán megalakult s tantervét és tanszereit a grófnő Londonból hozatta meg. A központi „választottságban” többek között Fáy András, Lónyay Gábor, báró Jósika Miklós és báró Wesselényi Miklós foglalt helyet. A grófnő csak mint egyszerű tag szerepelt a névsorban ezzel a jelzéssel: „szerzetes dáma”.

Az Országos Gyermekvédő Liga mai vezetőinek, illetve igazgatósági tagjainak ősei közül a Széchenyi, az Apponyi, a Radvánszky, a Vay és a Huszár családok tagjai buzgólkodtak már akkor. Gróf Festetich Leo, az első nyilvános zeneiskola megalapítója, a Pest-danub Hangászegyesület elnöke, a Nemzeti Színház későbbi igazgatója vállalta az elnöki tisztelet és 4000 pengőforint alapítványt tett vezérigazgatói és más fizetésekre. Az egyesület tagjai évenként 6 ezüst forintot fizettek egy-egy részvény fejében. Az uralkodó 100 pengőforint kegyes adományt juttatott, Szentkirályi Móric alelnök, Wesselényi és gróf Eszterházy Károly ugyanannyit, később-Batthyány Fülöp herceg „éppen azon időtájban, midőn a vészhozó árvíz által károsultak is segély után esdeklének, 500 p. f.-ot”. Wesselényi, báró Jósika Jánosné, Khuen Mária grófnő és a gyomai Wodianer Sámuel egy-egy épületet „emelének”.

A Központi Képzőintézet Tolnán volt Festetichnél és csak évekkel később helyezték át a fővárosba, még pedig a Valero-utcába, amelyen túl akkor. üres homokföldek s itt-ott zöldséges kertek voltak. Hogy mifajta gondok terhelték akkor a választmányt, jellemzi az 1845-ben írt „Évlapok”-nak ez az intim részlete:

– A Valero-utca – melyben intézetünk épülete áll – a városi tanácshoz intézett folyamodásainkra kiköveztetvén, ezáltal különösen az intézetbe járó kisdedek egészségének a ronda pesti posvány kigőzölgéseitől s az égető homok veszélyeitől megóvása eszközöltetek.

Szépen lendített az egyesületen az, hogy Orsenigo Cesare pápai nuncius úr egyik előde, Apporti Ferrante olasz tudós apát a magyarországi intézetek történetét röviden megírta és azt „különösen derék hazánkfia, Mészáros Lázár (akkor ezredes egy itáliai garnizonban) segedelmével olasz nyelven röpirat alakjában kiadta, s így kedves hazánk e részben is jobb oldaláról ismertetett meg a külföld előtt”.

A központi intézet 1844-ben 80 rk., 4 ágostai és 5 izraelita, nyelvre nézve pedig 6 magyar, 1 cseh és 82 németajkú kisdedet gondozott. Az összes bevétel egy év alatt 11.566 frt, a kiadás pedig 20.875 frt volt.

AZ ELSŐ NAGY LÉPÉS

A magyar gyermekvédelmi törvény, amely intézményessé tette a gyermekvédelmet mindössze huszonnyolc esztendő. Amikor Széll Kálmán a törvényt a képviselőház elé terjesztette, a gyermekhalandóság olyan méretű volt Magyarországon, amely a cári Oroszországban uralkodó állapotokra emlékeztetett.

Szalárdy Mór orvos, a gyermekvédelem egyik lelelkesebb apostola, már jóval előbb nyilvánosságra hozta a gyermekhalandóságra vonatkozó megdöbbentő adatait, amelyek ijesztő perspektíváját mutatták a legközelebbi évtizedeknek. Szalárdy kimutatta, hogy ha az állam és a társadalom vállvetett munkával nem segít a nagy bajon és nem találja meg a módját annak, hogy a gyermekhalandóság arányait a normális keretek közé szorítsa, a katasztrófa elkerülhetetlen. És mit értett Szalárdy katasztrófa alatt?

Erre is megadta a választ következő drámai kimutatásában:

„Anglia lakossága – állapította meg Szalárdy – hetvenkét év alatt, Ausztriáé százötvenév alatt, Franciaországé kétszázharminchat év alatt, Magyarországé pedig, ha a gyermekhalandóságot csökkenteni nem tudjuk, négyszázhuszonhárom év alatt kétszereződik csak meg”.

Szalárdy megkongatja a vészharangot és mégis hosszú évek múlnak el, amíg akad egy államférfi, aki megéri a rettenetes mementót. Széll Kálmán 1908-ban miniszterelnök lesz és kormányzati programjának egyik legfontosabb pontjával jelöli meg a gyermekvédelmet.

Három évvel később már be is terjeszti törvényjavaslatát az állami gyermekmenhely felállításáról.

A javaslatnak voltak ellenzői, de Széll Kálmán lelkében annyira élt a gyermekvédelem törvényes megszervezésének ügye iránti szeretet, hogy a szó teljes értelmében állását kötötte terve megvalósításához. Parlamenti beszédében szószerint a következőket mondta:

– Azok a célok, amelyeknek megvalósítására ez a törvényjavaslat szánva van, nemcsak a jótékonyság és az emberszeretet nemes érzelméből fakadnak és nemcsak ezek által vannak indokolva, hanem egyúttal fontos nemzeti célok is. Magyarország népességének szaporulata ugyanis a legnevezetesebb és legnagyobb nemzeti célok egyike. Úgy látom, a t. Ház rokonszenvenvel fogadja ezt a dolgot és belátja, hogy *emberemlékezet óta nem történt e téren semmi*.

Széll Kálmán egészen rövid idő alatt teljessé tette nagy művét és megalkotta a törvényt a közsegélyre szoruló hét éven felüli gyermekek gondozásáról és amidőn tíz évvel később a képviselőházban tartott emlékezetes beszédében az ország pénzügyi fejlődésének képét megrajzolta, a betegápolás és a talált gyermekek eltartási költségeinek *korlátozására* irányuló tervet a következő kijelentéssel utasította vissza:

– Egészen őszintén be kell vallanom, hogy sohasem tettem ennek az országnak az érdekében nagyobbat, általam szeretettebbet, mint aminő a gyermekvédelem, amit annak idején én alkottam meg. Itt nem engedek. Mert itt nem lehet és nem szabad engedni akkor, amikor ennek révén negyven-, ötven-, hatvanezer gyermeket mentünk meg évente ennek az országnak, melynek populációja növelésére olyan nagy szüksége van. Én ezen a téren egyetlen gyermeket sem hanyagolnék el, hanem fokozott mértékben tennék meg mindent, ami e tekintetben eddig történt.

Széll Kálmán korszakos művének létrehozásával kétségtelenül megkönnyítette a társadalomnak azt a feladatát, hogy kivége a maga részét abból a köteles munkából, amely a gyermekvédelem terén reá hárult. Hatalmas társadalmi intézmények keletkeztek, amelyek nemzetközi viszonylatban is jelentős arányúak, amilyen például a Gyermekvédő Liga és a Stefánia Szövetség, de számtalan kisebb gyermekvédelmi szerv is szakadatlanul sorompóban állott, hogy az államot a gyermekmentés munkájában támogassa. Sajnos, a háború olyan irtózatot teremtett, az elhagyott gyermekeknek olyan mérhetetlen sokasága lepté el a háború után nemcsak a fővárost, hanem a vidéki városokat is, hogy ez új probléma elé állította a gyermekvédelem hivatott tényezőit. Ahogy nőtt a háború halottjainak és nyomorékjainak száma, olyan mértékben szaporodott az az új gyermektípus, amelyet a legjellemzőbben talán *háborús gyermeknek* nevezhetünk. Százával kóborolt már a pesti utcán a kolduló, bujkáló, tolvajlásból élő, egy falat kenyérért a legvakmerőbb cselekedetekre is vállalkozó pesti gyerek, amikor a rendőri krónika végre reá irányította a figyelmet. Ez a krónika esztendőig a legszomorúbb tükörképe volt a magyar gyermeknyomornak. Voltak évek, amikor az egymillió lakosú Budapesten tízszer annyi csavargó, kolduló és bűnöző gyermeket vontak felelősségre az illetékes hatóságok, mint a nyolcmillió lakosú Londonban. Mégis esztendőig tartott, amíg úgy ahogy likvidálni lehetett ezt a kétségbeejtő helyzetet.

A NEMZETKÖZI GYERMEKVÉDŐ SZÖVETSÉG RIADÓJA

Közvetlenül a háború után, Genfben megalakult a *Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség*, amelynek az volt a feladata, hogy nemzetiségre, felekezetre és fajra való tekintet nélkül az egész világon állítsa talpra az elhagyott gyermekek millióit, mert hiszen kétségtelen, hogy a

háború után más országokban is sokkal nagyobb volt az elhagyott és bűnöző gyermekek száma, mint a háború előtti években.

A Gyermekmentő Szövetség 1923 november 21-én az Eiffel-torony rádióállomásáról az elhagyott gyermekek érdekében a következő kiáltványt bocsátotta ki „a művelt nemzetekhez”:

1. Minden gyermek számára módot kell nyújtani arra, hogy testileg és lelkileg normálisan fejlődhessenek.

2. Minden éhező gyermeket táplálni kell. Minden beteg gyermeket ápolni kell. Minden hátramaradott, egyedülálló gyermeket bátorítani kell. Minden eltévelyedett gyermeket meg kell téríteni. Minden árva gyermeket és minden magára maradt gyermeket fel kell keresni és talpra kell állítani.

3. Nagy nyomor esetén a gyermeknek kell elsősorban segélyt nyújtani.

4. A gyermeknek lehetővé kell tenni a megélhetést és minden kizsákmányolás ellen meg kell védeni.

5. A gyermeket olyan szellemben kell nevelni, hogy legjobb tehetségeit embertársai szolgálatába állítsa.

Az európai kultúr államok túlnyomó része, de különösen Németország és Csehország a genfi kiáltvány szellemének megfelelően a szó teljes értelmében *ujja is építette* gyermekvédelmi berendezkedését. Magyarország, sajnos, nem tudott lépést tartani a nyugati államok gyermekvédelmének rohamos fejlődésével és így több éven át kénytelen-kelletlen igénybevette a humánus külföldi segítő kezét, amely, semmi kétség, a humanizmus megértő szellemétől vezérelve nyúlt át a trianoni határokon, hogy sokezer beteg magyar gyermeknek visszaadja egészségét és sokezer nélkülöző magyar gyermeknek kenyeret adjon. A trianoni Magyarország gazdaságilag tönkrement társadalma és a legkétségbeejtőbb pénzügyi gondokkal küzdő kormánya nem csinálhatott önértéki kérdést abból, hogy a jóhiszemű és jóindulatú Hollandia és Svájc nemes baráti gesztussal, mint a szegény és elhagyott magyar gyermekek patrónusa jelentkezett. Hiszen a gyermeknyomor itthon a tetőfokán állott ekkor, a főváros periferiáin ezrével éltek elhagyott, vagy gondozatlan gyermekek emberhez méltatlan életet.

A trianoni dráma belső látképének legijesztőbb színfoltjai voltak azok a nyomortanyák, amelyekben a pesti gyermekek ezrei, talán tízezrei tengődtek éveken keresztül olyan viszonyok között, amelyeket csak a leglázasabb agyvelő tud elképzelni.

A LEGSZOMORÚBB STATISZTIKA

– Elhagyott gyermek mindig volt Budapesten. Ez a típus hozzátartozik a világvárosok életéhez. Kitermeli magából a metropolisok gazdasági élete, amelynek rideg törvényei könyörtelenül elnyelik a gyengét és a védtelent.

Az amerikai társadalom impozáns áldozatot hozott, hogy a Boys Club Federationok szervezetét olyan arányúvá tegye, amely alkalmas arra, hogy minden elhagyott, vagy nyomorgó gyermeket falai közé fogadhasson és megmentsen a jövő számára. Az Egyesült Államok nagy városaiban ma már körülbelül ötszáz Citysen Making tartja nyitva kapuit, hogy azokon át dédelgető karjai közé fogadja az utca elhagyott gyermekét. Ezekben az épületekben sarjadjik Amerika jövő élete, mert ezekből az épületekből Amerika jövő nemzedékének egyik leghasznosabb, legdolgosabb, legjobban nevelt rétege vonul tele munkakedvvel és ambícióval Amerika gazdasági életébe.

A magyar társadalom erejét nem hasonlíthatjuk össze az amerikai társadalom anyagi erejével. A mi társadalmunk kétségtelenül joggal hivatkozhatik arra, hogy a háború alatti és a háború utáni válságos gazdasági években olyan sebeket kapott, amelyeknek kiheverésére még hosszú időre van szüksége. Következésképpen nem is várható tőle akkora áldozatkészség, mint az amerikai társadalomtól, amelynek erőforrásai a háborúban megduzzadtak. A magyar társadalom tehát éppen úgy nem felelős azért a szörnyű állapotért, amelybe hozzávetőleges becslés szerint huszonöt-harmincezer gyermek – túlnyomó részben a háborúban elesett, vagy fogságba jutott katona, hadirokkant és menekült gyermeke – a háborút követő években jutott, mint válságos gazdasági helyzettel küzködő állam.

A háború harmadik esztendejében Hágában egy statisztikát készítettek, – alább röviden már utaltunk erre a statisztikára – amely megállapítja többek között, hogy 1916-ban a tizenhét legnagyobb angol városban, Londont is beleszámítva, amelynek egymagában nyolcszor annyi lakosa van, mint Budapestnek, az angol és ír gyermekbírák tizennégyezer gyermeket vontak különböző bűnökért felelősségre. Ugyanebben az évben Budapesten egyedül 14.256 gyermek állt bírái előtt.

Három évvel később, 1919-ben, Berlinben, ahol akkor ugyancsak alapos volt a felfordulás, 2681, Budapesten pedig 9342 volt csak a fiatakorúak bírósága által felelősségre vont gyermekek száma.

Az a megdöbbentő helyzet, amelyre ez a félelmetes statisztikai adat rávilágít, sajnos, a későbbi években sem javult észrevehetően.

A háború utolsó évében, 1918-ban 11 ezer gyermek felelt bűneiért a fiatakorúak bíróságának. Ezek a gyermekek 9394 bűnügyben szerepeltek mint vádlottak. Két évvel később, 1920-ban 6635 bűnügyben 8600 gyermek, 1921-ben 5520 bűnügyben 7000 gyermek, 1922-ben 4757 bűnügyben 6300 gyermek, 1923-ban 5512 bűnügyben 6700 gyermek, 1924-ben 4300 bűnügyben 5500 gyermek, 1925-ben 3839 bűnügyben 5400 gyermek és 1926-ban 3333 bűnügyben 4800 gyermek fölött ítélkezett a budapesti királyi büntetőtörvényszék, mint a fiatakorúak bírósága, amelynek hatásköre azonban kizárólag a főváros területére terjed ki.

Ezek a bíróság hivatalos statisztikai adatai, amelyek azonban, ha a gyermekbűnözés egész területét áttekintjük, meg sem közelítik a valóságot. A gyermekvédelmi törvény ugyanis annyira elasztikus, hogy az egyes hatóságok, a nap-nap után szemük előtt lejátszódó drámák befolyása alatt érzelmi okokból, az esetek túlnyomó részében már a saját hatáskörükben elintézik a fiatakorú bűnözők ügyét. Segíteni kell – és a funkcionárius cselekszik. Cselekszik, mert az az érzése, hogy a több, mint egy negyed évszázaddal ezelőtt készített törvény, amelynek utasításai szerint el kellene járnia, bizonyos esetekben emberi okokból nem kötheti meg a kezét.

A bűnöző gyermekek jelentékeny része tehát nem jut el soha a fiatakorúak bírósága elé. Azokra a bűnöző gyermekekre, akik razziákon jutnak a rendőrség kezére, vagy akik csatangolásaik közben ütköznek a rendőrbé, csaknem minden esetben már a rendőrség kirója a büntetést. A gyermekrendőrség, vagy a rendőrség bűnügyi osztálya egyszerűen a saját ügyének iktatja be az eléje állított fiatakorú gyermek ügyét.

Hozzávetőleges, de, a valóságot feltétlenül nagyon megközelítő számítások szerint, a háborút követő első években, azoknak a gyermekeknek a száma, akiket csavargás, koldulás, kisebb-nagyobb szélhámosság, vagy más bűncselekmények miatt a gyermekrendőrség, a rendőrség bűnügyi osztálya és a fiatakorúak bírósága elé állítottak, megközelítette a *huszonötezret*.

A legszomorúbb statisztikai adat, amelyet *valaha*, kultúrváros élete produkált. Se többet,, se kevesebbet nem jelent ugyanis ez a szörnyű szám, mint azt, hogy azokban az években

Budapest lakosságának két és fél százaléka bűnöző gyermek volt és hogy Budapesten a lakosság lélekszámához viszonyítva átlag ötvenszer akkora volt a bűnöző gyermekek száma, mint Európa más nagy városaiban.

A közel nyolcmillió lakosú Londonban – és ez a tény talán a legjobban megvilágítja ennek a számnak az ijesztő nagyságát – 1926-ban mindössze 2000 gyermeket vontak felelőségre a büntető hatóságok. És hogy egy ennél még meggyőzőbb példára utaljunk, rámutatunk Zürichre, ahol egyetlen bíró látja el a kanton egész területén a bűnös gyermekek fölötti ítélkezés feladatát. A zürichi kantonban, amelynek több lakója van, mint Budapestnek, ennek a gyermekbírónak a múlt évben alig akadt dolga. Mindössze 400 gyermeket állítottak eléje. Ez abban az évben a huszadrésze volt a budapesti bűnöző gyermekek számának.

Gyermekvédelmi berendezésünk már a békeévekben sem volt olyan megalapozott, hogy kibírta volna azokat a megterhelteket, amelyeket a háború zúditott reá. A nyomortanyák gyermekei ezrével csatangoltak az utcákon, amelyek háborús mozgalmasságukkal ezer látnivalót nyújtottak nekik és ezer alkalmat szolgáltattak arra, hogy a mindennapi betevő falatot megszerezzék maguknak. A nyitott üzletek túlnyomó része már nélkülözte ekkor a férfifelügyeletet. Csak a kezüket kellett kinyújtaniok, csak egy kicsit óvatosaknak kellett lenniök és már odébb is állhattak a háborús utca zsibongó forgatagában apró zsákmányaikkal.

Eleinte külön-külön hajtották végre kis üzelveiket, de később, amikor öntudatosabbak és tapasztaltabbak lettek, a büntetéstől való ösztönszerű félelmük szervezkedésre készítette őket. És 1916 végén, a háború harmadik esztendejében, a rendőrség bűnügyi krónikájának tanúsága szerint, a nyomortanyáknak ezek az apró penészvirágai már rablóbandákba tömörülnek és a téli hónapokban valóságos rémei a széncsúzdáknak, a fatelepeknek és a tüzelőanyaggal megrakott vasúti kocsiknak.

A kommun utáni zavaros időkben a gyermekbűnözés már komoly formákat ölt. A budai hegyek között, a fővárostól távolabb fekvő kirándulóhelyeken fiatal suhancok revolverrel támadják meg a kirándulókat, akik kénytelenek voltak értéktárgyaikat a gyermekbanditáknak átadni. A rendőrség bűnügyi osztályára hivatkozunk, hány olyan esetben kellett a detektíveknek nyomozást végezniök, amikor egészen fiatal fiúk tervszerűleg kieszelt rablótámadásokat hajtottak végre.

A gyermekvédelem csődjének ijesztő évei voltak ezek, pedig emberbarátok, szociológusok és pedagógusok, kriminalisták és orvosok ekkor már javában vitatkoztak, ankéteztek gyermekvédelmünk fogyatékoságairól. Nem egyszer hangzottak el a nagy probléma félelmetes mélységeit megvilágító szónoklatok a parlamentben is, de történni, sajnos, nem sok történt. Nem lett semmi eredménye annak a felhívásnak sem, amelyet a magyarországi munkások gyermekbarát egyesülete bocsátott ki 1922-ben a tél beköszöntése előtt:

„Minden öt percben meghal egy magyar gyermek a nyomorúság miatt – hangzott a felhívás. – A közeledő tél pedig csak súlyosbítja a helyzetet. A külföldi segítő missziók távozásával most már csak saját erőnkre támaszkodhatunk. Emberek, pusztul a jövő nemzedék!”

AZ ÁLLAM ÉS A TÁRSADALOM KÖZÖS FELADATA

Az intézményes gyermekvédelem, helyesebben az ezt megelőző gyermekmentés nagy munkáját – mert Magyarországon egyelőre, sajnos, ez utóbbira nagyobb szükség van még, mint az előbbire – nem lehet teóriákkal elintézni. Az egyébként bármilyen szép és nemes intenciók által sugalmazott ideális elgondolások helyett, – az elmúlt években özönével hal-

lottunk ilyeneket a gyermekvédelmi egyesületek gyűlésein és a különböző ankéteken – radikális intézkedésekre van szükség. A társadalmi élet legmélyebb és legégetőbb problémája a gyermeknyomor, amelyet nem szabad az elvont elméleti szociológia szemüvegén át megítélni.

– Nézhetjük-e könnyen tovább, hogy a magyar élet ezer és ezer erős gyökérszála – mondotta a Gyermekvédő Liga egyik közgyűlésén Vass József népjóléti miniszter – az élethez szükséges levegő hiánya miatt magárahagyatottságában elpusztuljon?

Mielőtt azonban a miniszter drámai kijelentését megtette volna, szükségesnek tartotta, hogy a kormánynak a gyermekvédelemmel kapcsolatos álláspontját félreérthetetlenül kifejtse.

– Onnan indulok ki, – mondotta, – hogy a gyermek kultúrája az egész nemzet kultúrájának fundamentuma. Ha a gyermekkultúra, mint fundamentum, nincs kellőképpen aláépítve, meginoghat és összeomolhat az egész nemzet épülete. Pedig óriási érdeke a nemzetnek, hogy jövőjét biztosítsa. Látom a modern gyermeknek nagy kultúrátlanságát, fölmerül tehát a kérdés, kik vannak hivatva ennek megszüntetésére? Az ember gondol az államra, a nagy ismeretlenre, a társadalomra és természetesen a szülőre. Az állam önmagában ezt a kérdést maradék nélkül megoldani nem tudja. Valóságos tragikum az, hogy az állam nem képes megvalósítani azokat a gondolatokat, amelyeket a legjobban szeretne és az egyén nem képes megkapni tőle azt, amire nagy szüksége van. Kell, hogy a társadalom öntudatára emelkedjék saját kötelességének. A közjó kiművelése katexohen az állam feladata, – hangoztatják – de a nagy magiszter, az élet, megtanít arra, hogy ez másképpen van, hogy egyoldalú marad az állam munkája, ha a társadalom, mint fontos faktor, nem vesz részt benne.

Vass József népjóléti miniszternek, a magyar filantrópia legilletékesebb és leghivatottabb tényezőjének a nyilatkozata szerint tehát a társadalomnak okvetlenül jelentékeny szerepet kell vállalnia a gyermekvédelemben. Semmi kétség: a miniszter, aki a legjobban ismeri az állam, illetőleg a saját tárcájának az anyagi erőit, tudja, hogy mit mond és kétségtelen az is, hogy amit mond, azt jóhiszeműen és céltudatosan mondja. De az is bizonyos, hogy semmiesetre sem az együttérzés és az emberszeretet hiánya volt az, amely az elhagyott gyermekek tízezreit a társadalom támogatásától megfosztotta, hanem azok a súlyos gazdasági viszonyok, amelyek a háború utáni Magyarországon a középosztályra neheztedek. Ilyen körülmények között érthető az a rokonszenv, amellyel állam és társadalom leghatalmasabb és legtevékenyebb gyermekvédelmi intézményünknek, a Gyermekvédő Ligának azt a nemes és józan munkáját fogadta, amely lehetővé tette, hogy évenként a nyomorgó gyermekek ezrei külföldön tölthettek néhány hónapot.

*

A gyermekvédelem nemzetfenntartó jelentőségét a magyar társadalom mindig ismerte. Különösen azóta, amióta Széll Kálmán hatalmas egyéniségével valósággal kultuszt csinált a gyermekvédelemből, a magyar társadalomnak igen befolyásos és értékes tényezői álltak a gyermekvédelmi mozgalmak élére. A háború előtt se szeri, se száma nem volt a karitatív intézményeknek és bizonyos, hogy ha a háború közbe nem jön és a magyar társadalomnak éppen azok a rétegei nem szegényednek el, amelyek mindig a legtöbbet áldoztak anyagiakban és munkában egyaránt a gyermekvédelem ügyének, soha olyan katasztrófális helyzetbe a perifériákon élő proletárcsaládok gyermekei nem kerülhettek volna, mint amilyenbe a háború után jutottak.

A gyermekvédelem generálisai neveinek felsorolása nem tartozik ide. Azokról a társadalmi intézményekről, amelyek a gyermekvédelem szolgálatában állottak és álla-

nak Magyarországon, ennek a műnek külön fejezete számol be. Ennek a közleménynek a keretében is rá kell azonban mutatnunk arra a hatalmas és áldásos energiaforrásra, amelyet a magyar társadalmi gyermekvédelem szempontjából az Országos Gyermekvédő Liga és a Stefánia Szövetség jelent. Ez a két korszakos jelentőségű intézményünk joggal hivatkozhatik arra, hogy méltóan képviselte a magyar társadalmat a gyermeknyomor leküzdésére irányuló harcaiban. Amidőn a Liga húszéves fennállását ünnepelte, egyik alapítója működésének vezető gondolatát a következőkben körvonalazta:

– A társadalmi gyermekvédelmet a jótékonyág tiszteletreméltó, de lényegileg meddő zsákutcájából ki kell emelni és azt mint szociálpolitikai kötelességet kell céltudatosan teljesíteni az egész vonalon. Erre csak olyan szerv lehet hivatva, amely az állami gyermekvédelem kiegészítő intézménye és mint ilyen megoldhatja azokat a feladatokat, amelyekre az állami rendszer bürokratikus tagozódása és szűkös budgetje mellett képtelen. Emellett koncentrikusan meg kell szervezni úgy a karitatív, mint a patronázsszerű és jogvédelmi tevékenységet, foglalkozni kell a gyermekvédelem szociális, egészségügyi és közigazgatási problémáival, az oltalmat ki kell terjeszteni a legszélesebb határokig, tehát az anyagi elhagyatottság esetein kívül az erkölcsi züllés veszélyének kitett gyermekekre, sőt a bűnöző gyermekek és fiatalkorúak oltalmi kérdéseit is fel kell karolni. Röviden azt kell a zászlóra írni, hogy minden gyermeknek már fogantatása percétől elvitázhatatlan joga van a legjobb életfeltételekhez, amelyek a legmesszebbmenő boldoguláshoz vezetnek.

A Liga valóban ebben az emelkedett szellemben teljesítette mindenkor a kötelességét. És leginkább ennek a hatalmas intézményünknek köszönhető, hogy a magyar társadalom olyan tevékeny részt vehetett a gyermekvédelem munkájában. Semmi kétség, hogy az idők múlásával, amint a társadalom gazdasági ereje növekedni fog, fokozódni fog az a tevékenység is, amelyet a magyar társadalom anyagiakban és munkában egyaránt az elhagyott gyermekek érdekében kifejthet. Mert legyen bármily erős az állam és az államban az az akarat, hogy a gyermekvédelem problémáját maradék nélkül megoldja, a társadalomnak a gyermekvédelmi mozgalmakban való részvétele nélkül a gyermekmentés nagy, államra, hatóságra, társadalomra egyaránt kötelező munkája soha teljessé nem válhatik.

A SZÉKESFŐVÁROS TÁRSADALMÁNAK EMBERBARÁTI INTÉZMÉNYEI

A filantrópia munkájában kétségtelenül nagy és értékes rész jut a társadalomnak. Az állam mindig nagy koncepciókon indul el, nagy tömegek boldogulásán dolgozik s munkáját természetsszerűleg bürokratikusán végzi. A társadalom meglátja a legkisebb koldust is, leszáll az egyesek nyomorához, testi és lelki szükségleteit egészen közelről látja s a gyógyító panaceát is ott tartja mindig a kezében. Ezért nagy érték a filantrópiában a társadalom s valójában úgy van, hogy nélküle az állam sem végezhetné el a reá háruló embermentési feladatokat.

A társadalom, amikor meglátja a bajt, a szükségét, azonnal munkába lép, összeadja a maga garasait s megalkotja ebből azt az intézményt, mely a jelentkező betegséget orvosolja, illetve orvosolni hivatva van. Megszületnek egymásután a jóléti intézmények, amelyek minden jelentkező emberi fogyatékosságot pótolni igyekeznek s elősegítik az egyes emberek boldogulását. Ott, ahol a testiéről kell gondoskodni, elhozzák a segítő filléretet, ahol a lelkiéről, ott a lélek nemes munkáját állítják csatasorba.

A magyar társadalomról megállapíthatjuk, hogy becsületesen végzi ezt a szív munkát amiről tanúbizonyságot tesznek a jóléti intézmények beláthatlan sorai. Csak a fővárosban több száz intézmény végzi az áldásos magyar filantrópiai munkát s igyekszik az állammal karöltve a főváros lakosságának boldogulását előmozdítani. Ha ezeket az intézményeket közelről megtekintjük, mindenütt ott találunk egy gyöngé, fehér kezűt, amelynek ujjai melegen simulnak a segítséget kérő homlokára. Ezek női kezek, a mi drága asszonyaink kezei. A filantrópia munkájában az övék a hatalom, a munka és a dicsőség. Nincs rajta semmi csudálni való: a szív munkája első sorban a nőt illeti meg.

Budapest társadalma az emberszeretet magasztos munkájában is az ország büszkesége. Beszédes bizonyítéka ennek az alábbi összeállítás, amely a főváros emberbaráti intézményeit sorakoztatja fel.

MAGYAR VÖRÖS-KERESZT EGYLET

(VIII., Baross-utca 15.)

A „Genfi Egyezmény” elnevezés alatt világszerte ismeretes nemzetközi megállapodás az államok nemzetközi törvényévé emelte annak az elvnek az elismerését, hogy az ellenségnek megsebesült és harc képtelenné vált katonája nem tekinthető többé ellenségnek, hanem sebesült embertársnak, aki oltalomban és gondos ápolásban részesítendő. Általánossá vált az a meggyőződés is, hogy a harctéren megsebesült és megbetegedett harcosok kifogástalan ellátására és ápolatására nem elegendő az állami tevékenység, hanem szükséges, hogy ezt az elsősorban emberbaráti ügyet a társadalom is felkarolja és rendszeresen működő szervezetet létesítsen, amely már béke idején kifejtett emberbaráti tevékenysége közepette előkészüljön arra, hogy a háború és egyéb nemzeti csapások borzalmait a szükséghez képest enyhítse.

Ezek az okok indították a nemzeteket arra, hogy, amint a genfi nemzetközi konferencia 1864. évi augusztus havában a „Genfi Egyezményt” elfogadta, országos vöröskereszt szervezeteket létesítsenek az egyezményben kitűzött nemes célok megvalósítására. Az értekezlet megállapodásainak megvalósítása és kivitelük egyöntetűsége érdekében Genfben Nemzetközi Vörös-Kereszt Bizottság alakult, az egyes nemzetek pedig nemes versenyre keltek az így kodifikált szeretet szolgálatában és egymás után jelentették be Vöröskeresztjük megalakulását. Ma már nincsen állam, amelynek Vöröskeresztje ne volna és nem iktatta volna a Genfi Egyezményt törvényei sorába.

Hazánkban a boszniai események kapcsán, 1878-ban támadt eziránt élénkebb érdeklődés. Ennek az évnek augusztus havában Tisza Kálmán miniszterelnök neje, gróf Degenfeld-Schomburg Ilona kezdesére és Ivánka Imre országgyűlési képviselő közreműködésével a székesfővárosi nőegyletek értekezletre gyűltek össze és megállapodtak abban, hogy Boszniában és Hercegovinában küzdő véreink és azok hátrahagyott családjai segítésére adományokat gyűjtenek és a mozgalmat „Központi Segélyző Nőegylet” néven indítják meg. A közönség a kibocsátott felhívásokat rokonérzéssel fogadta és áldozatkészségét hazafias lelkesedéssel tanúsította.

Ezt a rögtönzött egyesületet boldog emlékű Erzsébet királyné védőszárnyai alá vette és a magyar kormány segítő közreműködésével megindult a mozgalom arra, hogy a Genfi Egyezmény követelményeihez alkalmazkodó országos szervezetté állandósuljon. Ennek gyümölcseként az 1879. évi március hó 27-én megtartott alakuló közgyűlés a „Magyar Országos Segélyző Nőegylet” megalakultnak jelentette ki, elnökévé pedig gróf Zichy Nándornét választotta meg. Az alapszabályok a főcél figyelembevételével az egyesület működését és célját általában véve mindenirányú emberbaráti és közhasznú tevékenységben jelölték meg.

1881-ben nagy változáson ment keresztül az egyesület, mert a király megbízta gróf Károlyi Gyula főrendiházi tagot „a sebesült és beteg harcosok önkéntes ápolására és támogatására vonatkozó segélyző egyesületi ügynek magyar koronája országaiban az Általa jóváhagyott alapelvek szerint leendő szervezésével”, vagyis a Magyar Vörös-Kereszt Egylet megalakításával. Az erre a célra alakult bizottság a legfelsőbb jóváhagyással ellátott és az önkéntes betegápolásra irányuló „Alapelvek” nyomán új alapszabályokat dolgozott ki, melyeket ő Felsége 1881. évi április hó 15-én kelt legmagasabb elhatározásával jóváhagyott és a május hó 17-én a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében Erzsébet királyné elnöklésével megtartott közgyűlésen a Magyar Vörös-Kereszt Egylet megalakult, illetve ebbe a Magyar Országos Segélyző Nőegylet beolvadt, a horvát-szlavón országos vöröskereszt egylet pedig, autonómiájának fenntartása mellett, mint kiegészítő rész csatlakozott. A közgyűlés a Magyar Vörös-Kereszt Egylet elnökéül gróf Károlyi Gyula v. b. t. t. főrendiházi tagot, társelnökéül pedig gróf Zichy Nándornét választotta meg.

Az alakuló közgyűlés nyomán lázasan indult meg a közigazgatási hatóságokkal karöltve az országos vöröskereszt szervezet kiépítése, a hadkészség megalapozása, a hivatásos vöröskereszt-ápolónői intézmény és egy mintakórház létesítésének munkája. A vidéki szervezetek ügyvezetésének megkönnyítésére utasításokat kellett kidolgozni, valamint a hadkészség egyöntetűsége és a katonai egészségügybe való sikeres beilleszthetése végett több szabályzatot meg kellett állapítani. Már az 1882. év folyamán a Magyar Vörös-Kereszt Egylet mozgósítás esetére készenlétben tartott 10 sebesültszállító oszlopot, 10 egyenkint 200 betegre berendezett tartalék kórházat, 18 hadosztály egészségügyi intézethez és 17 táborig kórházhoz vöröskeresztes mozgó raktárt, a hadbavonultakról hozzátartozóik részére adandó felvilágosítások céljára Budapesten egy tudósító irodát, betegüdítő és betegnyugvó állomások létesítését,

sebesültek szállítását és sebkötő csomagok készítését határozta el. A Magyar Vörös-Kereszt a magyar társadalom megértő és hazafias áldozatkészségéből fennállásának már e legelső idejében is képes volt ezeknek az intézményeknek létesítésére, mert a Magyar Vörös-Keresztet is a gyakorlat terére szőlította. Metkovicban és Bródban mozgó egyleti raktárt és üdítő állomást állított fel és a hazafias közönség támogatásával jelentékeny mennyiségű segélyanyagot bocsátott harcosai rendelkezésére.

A hadkészültséggel párhuzamosan már 1881-ben indította meg a Magyar Vörös-Kereszt az ápolónők szakszerű képzését és e célból eleinte szerény keretek között egyelőre bérelt lakásban létesítette iskoláját, a növendékeket pedig kórházakban képezte ki. Azonban ez az állapot nem volt tartós, mert már a kezdet kezdetén erősen mutatkozott annak szüksége, hogy a növendékek mintakórházban képeztesse ki és ezért az az elhatározás jött létre, hogy egy minden orvosi és betegápolási igénynek megfelelően felszerelt kórház létesüljön, hogy abban már béke idején vöröskeresztes ápolónőket lehessen kiképezni, háború esetén pedig nagyobb számú sebesült vagy beteg harcos a lehető leggondosabb ápolásban részesüljön. Ez azonban nagy anyagi áldozatot kívánt, holott a Magyar Vörös-Kereszt pénztárát már a hadkészültség szerény keretei is csaknem kimerítették. Ekkor merült fel a sorsjegy kibocsátás eszméje s az országgyűlés meghozta az 1882. évi XLI. törvénycikket, melynek alapján a Magyar Vörös-Kereszt jogot nyert 51 év alatt törlesztendő 4,000.000 forintos bélyeg- és illetékmentes sorsjegy kölcsön igénybevételére. Első nyereségként még ez évben 1,236.000 forint mutatkozván, hozzáláthatott a ma is még közkedveltségnek örvendő *Vörös-Kereszt Erzsébet-kórház és Ápolónői Intézet* építéséhez és berendezéséhez, valamint hadkészültségének folytatlagos tökéletesítéséhez. A Hauszmann Alajos műegyetemi tanár tervei szerint végbement építkezés 1883. évi április hó 4-ik napján vette kezdetét és 1884. évi október hó 19-én maga Ő Felsege tette le az Erzsébet-kórház építkezéseinek zárókövét és adta át ez intézményt hivatásának. Adva volt tehát a mód arra, hogy a Magyar Vörös-Kereszt ápolónőit saját kórházában minél tökéletesebb kiképzésben részesíthesse. Ezzel az ápolónőképzés terén hazánkban úttörő munkát kezdett, melynek rendjén később sem riadt vissza semmiféle áldozattól, hogy ezt az intézményét minél tökéletesebbé fejlessze.

A Magyar Vörös-Kereszt az Erzsébet-kórházzal, már mintaszerű pályafutásának elindulása napjától arra törekedett, hogy abban a szerényebb viszonyok között élő középosztály mérsékelt díjak ellenében igényeinek megfelelő elhelyezést és ápolást találjon. Ezt a törekvést az uralkodó család számos tagja, kormányférfiak, pénzügyészek és előkelő magánosok azzal segítették elő, hogy szegénysorsú betegek ingyenes ápolatására az idők során alapítványokat létesítettek. Amióta a háború utáni időkben a pénz elértéktelenedett, az ágyalápitványok tőkéje is megcsappant úgy, hogy a kormány kénytelen volt az alapítványok adományozását felfüggeszteni; ez az állapot még a mai napig is fennáll. Különbö a Magyar Vörös-Kereszt kórházának bevételeiből annak felszerelését az orvostudomány haladásával párhuzamosan állandóan fejlesztette és bővítette, az 1902. évben pedig általános újjáalakítási munkálatokba fogott, ami a kórház betegforgalmát szokatlan módon fellendítette, a statisztikai kimutatások pedig a gyógyulások eredményéről a legkedvezőbb adatokat szolgáltatottak.

Csendes, de annál eredményesebb munkában találta a Vörös-Kereszt Erzsébet-kórházat az 1914. év nyarán elrendelt általános mozgósítás, mely a polgári betegek elbocsátása után 1050 sebesült és beteg harcos szeretetteljes befogadására és mintaszerű ápolására nyitotta meg kapuit. A nagy világégés alatt főleg igen súlyos és hosszadalmas, különleges kezelésre

szoruló sebesültek gyógykezelésére vállalkozott a kórház és ehhez képest nagy áldozatok árán különleges és az ország határain túlmenő hírnévre szert tett gyógyászati intézményekkel bővült ki. A hadikórházak a monarchia minden részéből előszeretettel utalták át legsúlyosabb betegeiket a budai Vörös-Kereszt kórházba, mely már béke idején kedvenc kórháza volt orvosi társadalmunknak. Hogy mást ne említsünk, a Zander-intézet 129 gépével Mekkája lett a súlyosabbnál súlyosabb sebesülteknek.

A világháború befejeztével a Vörös-Kereszt Erzsébet-kórház nem fejezhette be azonnali működését; éppen azért, mert a legsúlyosabb eseteket kezelte, azok hosszadalmas lefolyása nem engedte meg azt, hogy a béke munkájára áttérve ismét polgári betegek ápolását kezdhesse. Ezért volt kénytelen katonákat ápolni egészen 1920. évi március hó 31-ig, amikor a katonák száma már annyira lecsappant, állapotuk pedig annyira javult, hogy azokat más intézményeknek adhatta át. A hat éven át tartott katonai ápolás az állandó 1050-es létszám mellett a Magyar Vörös-Keresztet természetesen anyagilag erősen igénybevette!

Az 1920. év tehát a kórházra nézve ismét a béke munkáját jelentette. Azonban hat év elegendő volt ahhoz, hogy a Vörös-Kereszt Erzsébet-kórház a szanatóriumokat igénybevevő közönség köztudatából kiessék; hazánk súlyos területi veszteségei, az általános anyagi leromlás és sok más következménye a vesztes háborúnak, súlyosan befolyásolták e szép múlttal rendelkező kórház prosperálását. Hosszadalmas tárgyalások után, a kormány hozzájárulásával, a Vörös-kereszt Erzsébet-kórház 1925. évi március hó 1-től kezdődően a m. kir. Posta Betegségi Biztosító Intézetének adatott bérbe 30 évi időtartamra, a Központi Ápolónői Intézet azonban továbbra is a Magyar Vörös-kereszt kezelésében maradt meg.

* * *

A kórház rohamos fejlődésével párhuzamosan már az első perctől kezdve lépést tartott az ápolónőképítés munkája. A Vörös-Kereszt Erzsébet-kórház mellett létesült *Központi Ápolónői Intézet* kedvelt otthona lett a kenyérkereső pályára lépni kényszerült magyar leányoknak és az intézet felépítésével bővült férőhely alkalmat nyitott arra, hogy a Magyar Vörös-Kereszt az ország kórházai részére már béke idején szakszerűen képzett és a Vörös-Kereszt testületi fegyelmében nevelt ápolónőket szolgáltasson. Az ország közkórházai nem is késtek azzal, hogy a Magyar Vörös-Kereszt ápolónői iskoláiból kikerült ápolónők szolgálatát igénybe vegyék és nem egy közkórház még ma is vöröskeresztes ápolónőkkel működik.

Az Erzsébet-kórház és annak kapcsán a Központi Ápolónői Intézet megnyitásával az ápolónői kiképzés teljesen új szabályozást nyert és az Erzsébet-kórházban évente két ápolónői tanfolyam volt. A szerzett ismeretek megtartása és felfrissítése céljából szükségesnek mutatkozott az ismétlődő tanfolyamok szervezése is.

A Magyar Vörös-Kereszt által kiképzett ápolónők iránti kereslet az ország különböző közkórházai részéről állandóan növekedvén, szükség volt gondoskodni az ápolónőképítés fokozott kiépítéséről, aminek következménye az lett, hogy nagyobb vidéki közkórházak vállalkoztak arra, hogy a Magyar Vörös-Kereszt közreműködésével a kórház kapcsán vöröskeresztes ápolónői tanfolyamokat létesítsenek teljesen azonos szabályokkal és tervvel, mint a budapesti tanfolyam. Így létesült 1904-ben a *miskolci* vármegyei közkórházzal kapcsolatban egy ápolónői tanfolyam, ahonnan igen számos kitűnően képzett és a Vörös-Kereszt szellemében nevelt ápolónő került ki. A példát 1913-ban a *dési* közkórház, 1914-ben a *sátoralja-újhelyi*, *szentesi* vármegyei és az *újvidéki* városi közkórházak követték. Ezek a tanfolyamok egészen a világháború végéig, 1918 december haváig egységes szellemben folytatták áldásos működésüket és összesen 1394 ápolónőt részesítettek kiképzésben.

Idők folyamán szükségesnek mutatkozott, hogy a korábban kiképzett ápolónők az orvostudomány fejlődésével haladva kiegészítő kiképzetésben részesüljenek, valamint, hogy a vezetős szerepre kiszemelték a kellő ismereteket megszerezzék. Ezért a Magyar Vöröskereszt magasabb tanfolyamokat rendezett, amelyeken az ápolónők csekély kivétellel mind résztvettek.

Ezzel kapcsolatosan a Magyar Vörös-Kereszt már budapesti ápolónői tanfolyamának Kezdő időszakában arra is vállalkozott, hogy a szatmári irgalmas nővérek betegápolásra szánt jelöltjeit tanfolyamain kiképeztesse. Ezért minden egyes félévi tanfolyamon ily jelöltek is résztvettek, akiket mint vizsgázott ápolónőket a szerzet kötelékébe visszabocsátottak.

Már békében ismételt tanfolyamot tartottak speciális, u. m. kolera-betegek, pestis-betegek ápolására, valamint masszázs-tanfolyam is, amiről a végzettek külön bizonyítványt nyertek.

A huszadik század elején lefolyt háborúk tanulságai újabb tevékenységre serkentették a betegápolás terén a Magyar Vörös-Keresztet is. Közvetlen hatással pedig erre főleg az 1912-13. évi balkánháborúk voltak. A hadban álló népek felsegítésére az európai nemzetek Vörös-Keresztjei közül számosan utrakeltek, hogy az „inter arma charitas” jelszavához híven a háború áldozatain segítsenek. A Magyar Vörös-Kereszt is elindult az első hívó szóra és 1912-ben egy százágys kórházat Sófiban, egy 150 ágys kórházat Kraljevóban, egy 200 ágys kórházat pedig Zajecsárban tartott fenn. Az 1913-ban újból kitört balkánháború alkalmával ismét Sófiban és Belgrádban találjuk a Magyar Vörös-Keresztet, ahol nagy anyagi áldozatok árán orvosi és ápolónői személyzetével volt a hadakozó felek segítségére. A Magyar Vörös-Kereszt kiváló felkészültségét mi sem bizonyította jobban, minthogy úgy az 1912., mint az 1913. évi misszióinak a hadviselő felek kérelmére egyenesen a leg súlyosabb sebesültek ápolása jutott feladatul.

A missziók orvosi karai terjedelmes és minden részletre kiterjedő jelentéseket terjesztettek elő; ezek alapján Budapesten egy több napra terjedő tudományos értekezletet tartottak, amelyen úgy a volt közös hadsereg, mint a m. kir. honvédség orvosi karának vezetői tekintélyes számban megjelentek és a harctéri sebészetre messze kiható tanulságokat szűrtek le. Ezek a világháborúban a monarchia mintaszerű katonai egészségügyének alapjává lettek. Egyike a legkiemelkedőbb tanulságoknak a háborús betegápolás volt. A véres balkáni háborúk bebizonyították, hogy a békebeli hivatásos ápolónői létszám nem elegendő, hanem szükség van arra, hogy már béke idején ápolónőkké nagyszámban képeztesse ki a társadalomból oly önként jelentkező nőket, akiknek ez nem élethivatásuk, de akármelyik percben behívhatók legyenek. Ez érlelte meg a Magyar Vörös-Kereszt vezetőségében az *önkéntes ápolónői intézmény* gondolatát, amelyet dr. Dollinger Gyula egyetemi tanár tervei szerint az 1913. év végén már megvalósított oly módon, hogy a fővárosi és vidéki közkórházakat felszólította arra, hogy az ott felhívás folytán jelentkezőket hatheti tanfolyamon önkéntes ápolónőkké képezze ki. A tanfolyamok nagy lelkesedéssel meg is indultak és már az általános mozgósításkor, 1914. év nyarán 6000 ilyen ápolónő állott rendelkezésre, akik a hivatásos ápolónők vezetésével a világháború kezdetén példás buzgalommal teljesítették kötelességüket. A világháború alatt Magyarországon közel 10.000 önkéntes vöröskeresztes ápolónő ápolta katonáinkat hivatásos ápolónőink mellett és nagyszámban voltak, akik a harctéri szolgálata is jelentkeztek.

A világháború fejleményei a betegápolás terén számtalan reformra kényszerítették a Magyar Vörös-Keresztet. Az egészségügyi intézményeknek a harcterek kibővülése folytán előállott szaporítása szükségessé tette az azokban működő ápolónői személyzetnek a katonai

igazgatásba való okszerű beillesztését. Ezért az egységes fegyelmezett szellem és egyöntetű munka biztosítása érdekében a Magyar Vörös-Kereszt a hadvezetőséggel egyetértőleg létrehozta a „vöröskeresztes tábori ápolónői” intézményt, amely testületnek a vöröskeresztes hivatásos és önkéntes ápolónók lettek a tagjai. A katonai egészségügyi intézményeket kötelezték, hogy kötelékükben más ápolónót, mint vöröskeresztes tábori ápolónót ne alkalmazzanak és ha netalán ápolónői személyzetre szükségük volna, azt kötelesek a Magyar Vörös-Kereszt Központi Ápolónői Intézetéből, mint a tábori ápolónók központjától igényelni. A világháború tartama alatt körülbelül 14.000 tábori ápolónót indítottak útnak a harcterekre.

A világháború szerencsétlen kimenetele súlyosan érintette a Magyar Vörös-Keresztet az ápolónői képzés terén is. Az ápolónőképzés ugyanis mindig nagy anyagi áldozatokat követelt; a világháború alatti működés azonban a Magyar Vörös-Kereszt vagyonát úgyszólván teljesen felemésztette, amellet, hogy az idegen uralom alá került országrészek elvesztése folytán a vidéki szervezeteknek több mint kétharmadrésze is veszendőbe ment. Ezek a súlyos és az első időben leküzdhetetlen anyagi okok eredményezték, hogy a Magyar Vörös-Kereszt az 1919. évben az évtizedeken át folytatott és tradicionális jó hírnévre szert tett ápolónőképzését folytatni nem tudta, annak ellenére, hogy a forradalmakat követő időkben nagyobb mennyiségű jól képzett ápolónőre nagy szükség lett volna, mert a Magyar Vörös-Kereszt hivatásos ápolónői közül a háború fáradalmi folytán igen sokan megrokkantak, sokan változott életviszonyaik miatt a kötelékből kiléptek, az önkéntes ápolónók pedig békés otthonukba tértek vissza.

Az egymásra tornyosuló nehézségek ellenére a Magyar Vörös-Kereszt nem szűnt meg a rohamlépésekben előhaladó és immár külön tudományággá fejlődött külföldi, főleg amerikai ápolónőképzést tanulmányozni. Magasabb előképzettséggel bíró ápolónőink szorgosan járták a nyugati országokat és hónapokon át dolgoztak a legkiválóbb klinikákon és kórházakban, majd a londoni egyetem mellett működő és a Vörös-Keresztek Ligája tulajdonát képező Bedford-kollégiumban kitűnő eredménnyel tanfolyamokat végeztek. Így amellet, hogy e kollégiumban a világ minden országából összesereglett legkiválóbb ápolónók között a dicsőség pálmáját maguknak szerezték meg, az ápolónőképzés modern szellemét és módszerét hozták haza. Ez lehetővé tette, hogy a Vörös-Kereszt az 1921. év őszén a debreceni tudományegyetemmel kapcsolatban egy-két évre terjedő felsőbb ápolónőképző iskolákat létesítsen.

A külföldről hozott tanulságok, nemkülönben egyes nemesen gondolkozó lelkek áldozatkészsége eredményezte azt az örvendetes tény, hogy a Magyar Vörös-Kereszt 1923-ban budapesti Központi Ápolónői Intézetében is megkezdhette a két tanévre terjedő felsőbb ápolónőképzést egyelőre évente 12 növendékkel. A tanfolyam oktatói a budapesti tudományegyetem tudós tanári karából és annak tanársegéideiből kerültek ki, a gyakorlati oktatást és az intézeti nevelést pedig a külföldön képzett saját oktató testvérek látták el. Szerény körülmények között, de annál nagyobb lelkesedéssel és úgyszeretettel dolgoztak az oktatók és a növendékek egyaránt és ennek a SZÍVÓS munkának az eredménye már az első időkben mutatkozott, akkor, amikor a Budapesten járt külföldi, főként amerikai legnagyobb ápolónői szaktekin-télyek csodálkozva látták, hogy a Magyar Vörös-Kereszt, szegényes életkörülmények ellenére, mily magas fokra emelte az ápolónőképzés tudományos művelését. Nem egyszer jelentették ki, hogy a Magyar Vörös-Kereszt ápolónőképzése a külföldi ápolónőképzés eredményeit felülhaladja és nem egy idegen országbeli Vörös-Kereszt kérte el ennek nyomán a Magyar Vörös-Kereszt tanterveit, hogy azokat saját viszonyai között megvalósíthassa.

A budapesti felsőbb ápolónőképző iskola növendékei két tanévre terjedő és gazdag *elméleti és gyakorlati tantervet felölelő iskolát végeznek, az iskola számára kellően átalakított épületben intézetszerűen vannak elhelyezve, ahol teljes ellátásban részesülnek, tanulmányaikat*

pedig a tantervnek megfelelő klinikákon és kórházakban végzik. Az iskolákban való végleges felvételt egy-két hónapos előkészítő tanfolyam előzi meg, mely alatt a jelöltet jövőendő hivatására nézve próbára teszik és lelkileg előkészítik. A két tanulmányi év leteltével a növendék vizsgát tesz és az ünnepélyes fogadalom letételével vöröskeresztes ápolónővé avatják. Ez az iskola ma is (1929.) áldásosan működik, a jelen tanévben az első évfolyamon 18, a második évfolyamon 13 növendéket képez ki.

Az utóbbi évek folyamán azonban további lépések történtek aziránt, hogy több ápolónő legyen kiképezhető s ezért az 1927. év tavaszán *Sátoraljaújhelyen* ugyancsak egy-két tanévre terjedő ápolónői iskola létesült, melynek növendékei kiképzésüket az ottani vármegyei köz-kórházban kapják. Jelenleg mindkét évfolyamán 12 növendék készül emberbaráti hivatására. Ennek a tanfolyamnak tanterve lényegében megegyezik a budapesti felsőbb ápolónői iskola tantervével, de a különben bőséges kiképzés mellett mégsem nyújtja azt a magasabb fokú kiképzést, amelyet a budapesti felsőbb iskola hivatott nyújtani, mert míg a budapesti felsőbb iskola leginkább vezető és oktató szerepekre szánt ápolónőket képez, addig a sátoraljaújhelyi iskola a kórtermi szolgálatra szánt ápolónőket neveli.

A modern társadalom-egészségüggyel kapcsolatban felvetődött az az eszme, hogy az egészségügyi közigazgatásba az egészségvédőni szolgálatot is beállítsák. A külföldön szerzett bőséges tapasztalatok alapján a Magyar Vörös-Kereszt ebben az irányban csakhamar munkához látott és Budapesten a felsőbb ápolónőképző iskola mellett 1924-ben az egy évre terjedő egészségvédőni iskolát létesítette, amelynek kötelékébe a felsőbb ápolónőképző iskolát végzett növendékek, vagy a régebbi ápolónői tanfolyamot végzett, de nagyobb gyakorlati tapasztalattal bíró okleveles ápolónők vehetők fel. Ez az iskola a szociálhigiéniá, a társadalomtudományok és ezekkel összefüggő kérdések anyagát öleli fel. A tanév végét befejező vizsga után az illetők egészségvédőni oklevelet kapnak. Ezideig a Magyar Vörös-Kereszt három tanéven át 32 egészségvédőnőt képezett ki, akik közül ma 27-en állanak tényleges szolgálatban.

Az egészségvédőnők első erőpróbájukat az 1926. év januárjában Ozdon kitört tifuszjárvány alkalmával állották ki. A vasgyár telepén veszedelmes mérveket öltő járvány hírének vételekor az igazgatóság két egészségvédőnőt küldött ki, akiknek munkája az országban teljesen újszerű volt. A munka eredménye a járvány okainak gyors felderítése, a megfelelő palliatív és preventív intézkedések haladéktalan megtétele, az orvosi munka megkönnyítése és végeredményben a járvány rövid idő alatt történt teljes elfojtása volt.

Abból az alkalomból, hogy a békeszerződések végrehajtása következtében Görögországból Bulgáriába kitelepített bolgár lakosság a számára kijelölt határszéli területeken olyan kedvezőtlen élelmezési és egészségügyi viszonyok közé került, hogy a bolgár kormány a maga erejéből helyzetükön segíteni képes nem volt, a Vörös-Keresztek Ligája 1926 nyarán segélyakciót indított, amelyben hét nemzet Vörös-Keresztje, közöttük a Magyar Vörös-Kereszt is *egészségügyi* missziók kiküldésével vett részt. Magyar missziót állított Petricsben és Nevrokopban, ahol egy-egy magyar egészségügyi védőnő 1926 augusztus havától 1927 áprilisáig, a nemzetközi ellenőrző szerveknek a bolgár kormányéval egybehangzó megállapítása szerint mintaszzerű egészségügyi munkát végezett.

Magyarországon egészségvédőni munkát végez egy-egy vöröskeresztes egészségvédőnő az Országos Közegészségügyi Intézet vezetése alatt álló gödöllői és mezőkövesdi mintajárásokban, a székesfővárosi iskoláknál négy védőnő mint iskolanővér, továbbá a székesfővárosi tüdőbeteg gondozókban, valamint a fent említett ápolónői iskolákban mint oktató testvérek. Zemplén vármegye törvényhatósága újszerű berendezéssel bővítette a közegészségügyi közigazgatást, amennyiben egy vármegyei egészségvédőni állást szervezett és

azt vöröskeresztes védőnővel töltötte be, aki a megye területén a társadalom-egészségügyet szervezni és vezetni, s egyben az anya- és csecsemővédő intézmény működését ellenőrizni hivatott.

Abaúj-Torna vármegye ezen a példán és annak eredményein felbuzdulva, ugyancsak egy vármegyei egészségvédőnői állást szervezett és arra a közelmúltban ugyancsak vöröskeresztes egészségvédőnőt hívott meg.

*

*

*

A Magyar Vörös-Keresztnek ezekkel az állandó intézményeivel kapcsolatban meg kell említeni, hogy a vidéki választmányok és fiókegyletek is, már a régi békeidőben is, nemes buzgalommal törekedtek helyi viszonyaikhoz képest kisebb-nagyobb kórházak, betegszobák, rendelők létesítésére. Így elsősorban megemlítendő a *kolozsvári Erzsébet Mária Vöröskereszt kórház és szanatórium*; ez a szép intézmény 1895. évi december hó 15-én nyílt meg pavillonrendszerrel és mintaszerű berendezésével egyike volt a legszebb vidéki kórházaknak.

A *tátraaljai* vöröskereszt fiókegylet az 1900. évben Poprádon előbb egy betegszobát, illetve mentőállomást létesített és azt idővel kisebb kórházzá fejlesztette, továbbá a *szepesszombati* fiókegylet a már korábban létesített mentőállomását egy minden tekintetben kifogástalan 24 ágyas kórházzá bővítette ki. Ezek a kórházak a háború alatt a hadegészségügy szolgálatában állottak és nagy áldozatok árán kedves otthonai lettek a gyógyulást kereső harcosoknak.

Ugyancsak maradandó intézményeket létesítettek a Magyar Vörös-Kereszt kebelében nemeslelkű egyének is, így Machlup Adolf 400.000 koronás alapítványt tett, amelyből a Vörös-Kereszt Erzsébet-kórház területén a közismert „Machlup Adolf Üdülöház” létesült szegénysorsú lábadozó betegek befogadására, azonban a világháború alatt ezt az intézményt is katonák ápolására vették igénybe.

1914-ben báró Wodianer Albert bőkezűségéből a Központi Ápolónői Intézet területén a „Báró Wodianer Ápolónői Üdülöház” létesült abból a célból, hogy abban munkában kifáradt és üdülésre szoruló vöröskeresztes ápolónőket helyezzenek el. Az épület ma az ápolónők otthonául szolgál.

A Magyar Vörös-Kereszt mindig nagy súlyt helyezett arra, hogy szervezetét az ország területén minél szélesebb körben kiépítse, mert a választmányok és fiókegyletek voltak azok a várak, amelyekre hadkészültségi terveit építette. A vidéki szervezés főleg a háború alatt vett nagy lendületet úgy, hogy az 1918. évben a régi Magyarországon 55 megyei, 13 vidéki, 81 városi választmány és 1132 fiókegylet működött. Ezek a vidéki szervek már béke idején különböző jótékony irányban fejtettek ki tevékenységet és nem egy szervezet tett tanúságot életrevaló leleményességéről. Több fiókegylet tökélet gyűjtött arra, hogy kórházat emelhessen, de mikor a gyűjtött tőke ezt már-már megengedte volna, beköszöntött a világháború és a gyűjtött pénz a vérző hősök szolgálatában emésztődött fel.

*

*

*

A Magyar Vörös-Kereszt alakulásának első napjától kezdve sohasem tévesztette szem elől azt az elsődleges célját, hogy a háborús szolgálatra készüljön fel. A világháború kitöréséig lepergett évtizedek alatt serényen folyt a készülődés munkája, aminek eredménye az lett, hogy a mozgósítás a Magyar Vörös-Keresztet teljesen felkészülten találta. Évtizedek munkája kellett ahhoz, hogy az anyagiak készenléte helyezése mellett az egész szervezet szabályszerűen beállítsák, a készültségi anyagot folyton felfrissítsék és a korral haladva tökéletesbítsék.

Az egész hadkészültségi szervezet két főreszre és pedig: *a harctéri és a mögöttes ország-részben hadkészültségre* oszlott.

A *harctéri* működés nagy arányokat öltött. Azok a keretek, amelyeket a Magyar Vörös-Kereszt béke idején a tábori szolgálat tekintetében felállított, a háború előre nem látott arányai miatt már az első hetekben elégteleneknek bizonyultak, minek következtében támaszkodva a hazafias közönség áldozatkészségére, a kereteket fokozatosan tágította. Béke idején ugyanis készenlébbe helyeztek egy tábori kórházat, két tábori raktárt, 11 sebesültszállító és 10 hegyi sebesültvivő oszlopot. Ezzel szemben a Magyar Vörös-Kereszt a hadszíntéren fokozatosan létesített három tábori kórházat, egy sebészcsoportot egy kórházzal, két sebészkülönítménnyel, 20 segélyhellyel és két üdítőállomással, 5 tábori raktárt, 8 fiókraktárt, 3 kórházvonatot, 6 segélyvonatot és számos egészségügyi osztagot és nem volt harctér sem, ahol a Magyar Vörös-Kereszt ne lett volna intézményeivel képviselve.

A tábori kórházak egyenkint 400-nál több sebesültet is fogadtak be ellátás és ápolás végett és teljesen korszerű felszereléssel folytatták működésüket a hadvezetőség gyakori elismerő nyilatkozatai mellett.

A tábori raktáraknak az volt a céljuk, hogy úgy a vöröskeresztes tábori kórházakat, mint a katonai kórházakat oly anyagokkal segítsék, amelyek a katonai szabályzatok szerint a kórház által vételezendő anyagok között nem szerepeltek, de a raktárak az egészségügyi intézeteknek oly anyagokat is juttattak, amelyeknek adományozása nem volt a Magyar Vörös-Kereszt feladata. A gyógy- és kötszereken, fehérneműn és élvezeti cikkekén kívül volt itt minden, ami csak elképzelhető és amivel bármiképp is a kórházak segítségére sietni és a szenvedő harcosoknak kedveskedni lehetett. A pótlásokat időről-időre a budapesti központi raktárból eszközölték.

A 11 sebesültszállító és a 10 hegyi sebesültvivő oszlop 165 sebesültszállító kocsijával, 11 társzekerével és 20 tarantásával a háború kitörésekor már az első napon a harctéren volt és kisebb egységekre osztva nagy szolgálatot tett a sebesültek továbbítása terén, de valamennyi kocsis és egészségügyi felszerelés, mely már béke idején százezreké: ért, teljesen elhasználódott, vagy az ellenség kezére került.

A kórházvonatok felszerelését béke idején nem vették tervbe. Azonban a viszonyok úgy alakultak, hogy azok felállítása már a háború elején szükségessé vált. A Máv. és a Háló-kocsitársaság megfelelő számú vasúti kocsit bocsátott rendelkezésre, melyeket a Magyar Vörös-Kereszt úgy alakított át, hogy azokban súlyos sebesültek és fekvő betegek voltak szállíthatók. Ezek a műtővel, kötőzohelyiséggel és dus raktárakkal felszerelt kórházvonatok a sebesülteket a gyűjtőállomásokról a mögöttes országrészekben levő kórházakba szállították, amelyekben vöröskeresztes személyzet teljesített szolgálatot.

A kórházvonatok száma azonban nem volt mindig elegendő, úgy, hogy a sebesültek sokszor a legnagyobb igyekezet dacára is kénytelenek voltak üres teherszállító vasúti kocsiban élelem és orvosi felügyelet nélkül nagyobb utat tenni. Ez a körülmény felvetette a *segélyvonatok* alapeszméjét s a Magyar Vörös-Kereszt hat ily segélyvonatot állított ki; mindegyik szerelvény három vasúti kocsiból állott és pedig a parancsnoki, a konyha- és a raktárkocsiból. Ezeknek a szerelvényeknek az volt a rendeltetése, hogy egy-egy vonathoz hozzákapszolva, a sebesülteket a tűzvonalhoz legközelebb fekvő állomásról egy gyűjtő- vagy elosztóállomásra szállítsák és útközben a sebesülteket és betegeket élelemmel ellássák és orvosi segélyben részesítsék.

Különálló *egészségügyi osztagot* küldött a harctérre a Szeged városi vöröskereszt választmány és a pécsi vöröskereszt fiókegylet. Az itt érintett harctéri működés szemléltetéséből

következtethető, mily nagy áldozatkészséget igényelt mindez a magyar társadalomtól. Békebeli aranykoronákban tízmilliókra rúgott mindennek fenntartása, nem is értékelve azt a sok önzetlen munkát, amelyet derék vöröskereszteseink nagy része kifejtett és a súlyos nehézségeket, melyeket a szent cél érdekében leküzdeniök kellett.

A harcéri felkészültségből a háború végén bekövetkezett visszavonuláskor a gyönyörű három tábori kórház és két segélyvonat az ellenség kezén maradt, a raktárak készlete úyszólván teljesen felemésztődött, úgy hogy bátran mondhatjuk, hogy a Magyar Vöröskereszt a haza oltárán mindenét feláldozta.

A legnagyobb arányokat a *hadszíntér mögötti országrészekben* felállított *egészségügyi intézetek* fenntartása és azokban a sebesült, beteg és lábadozó katonák ápolása öltötte. A központi választmányának már béke idején egyik legfőbb törekvése volt, hogy háború esetére minél több kórházat biztosítson. Ennek a törekvésnek az lett az eredménye, hogy amikor a mozgósítási parancs megjelent, a Magyar Vörös-Kereszt 1206 ajánlat felett rendelkezett, összesen 46.828 sebesült és beteg katonára ellátására. Ez az eredmény azonban a világháború kezdetén sem mutatkozott kielégítőnek. A kibocsátott új felhívásra az áldozatkészség jelentékeny mértékben nyilvánult meg, mert már az 1915. év elején 1922 kórházat rendeztek be 91.035 ágygal. Az összes vöröskereszt kórházak az illetékes katonai parancsnokságok közvetlen felügyelete alatt állottak és tekintve, hogy a részükre utalványozott napi ápolási díjak igen csekélyek voltak, a kórházak csak úgy voltak fenntarthatók, hogy azok részére állandóan természetbeni és pénzadományokat gyűjtöttek, a felszerelések legnagyobb részét pedig kölcsön vett tárgyakból állították össze. A kórházak orvosi és kötszertfelszerelését, fehérnemű- és ágyneműkészletét a Magyar Vörös-Kereszt központi anyagraktárából szolgáltatta.

E kórházak befogadóképessége az 1916. évben egészen a 116.000 ágyszámig emelkedett, idővel azonban azokat a kórházakat, amelyek a vasúti vonalaktól távol feküdtek, beszüntették, mert úgy a betegek szállítása, mint az ellenőrzés igen nagy nehézségekbe ütközött. Ennek következtében az 1918. év végén már csak 673 kórház működött 57.743 ágygal.

Budapesten célszerűnek mutatkozott a kórházak mentesítésére *üdülő otthonokat* felállítani, miért is 36 lábadozó otthon került felállításra 2640 ágygal és az otthonok legnagyobb része a háború végén kitartóan szolgálta emberbaráti célját.

Betegnyugvó állomás 43 vasúti állomáson volt összesen 3.396 ágygal. Ezek az állomásokon az átvonuló sebesült és beteg katonák éjjeleztek és egyes helyeken ebédet, más helyeken pedig vacsorát és reggelit kaptak és orvosilag megvizsgálták őket. Továbbá itt helyezték el ideiglenesen azokat a betegeket is, akiknek állapota súlyosabbá vált és akik egyelőre nem voltak tovább szállíthatók. Az idők folyamán egyes állomások átalakultak kiegészítő kórházakká, amikor is a betegek ápolása állandó lett. Ezekkel az intézményekkel kapcsolatos volt az *üdülő szolgálat* is. A hadvezetőség kívánságára külön üdülőállomásokat is létesítettek, ahol teát, tejet, tejeskávét, kenyeret, szivart, szivarkát, vegyes üdülőszereket és levelezőlapokat osztottak ki. A legnagyobb arányokat az üdültés Budapesten, a Keleti és Nyugati pályaudvarokon öltötte.

Összevéve a Magyar Vörös-Kereszt különböző egészségügyi intézeteiben élelmezett és ápolt betegeket, sebesülteket és lábadozókat, azok száma a világháború alatt több millióra növekedett. Gondoztuk, nem számítva a közönség anyagi támogatását, ápolási díjakban csak a hadikincstár terhére 130 millió koronánál magasabb összeget vett igénybe.

Budapest területén a sebesült és beteg katonák *szállítását* szintén a Magyar Vörös-Kereszt vállalta el. Az automobil sebesültszállító oszlop, amelyet még béke idején szerveztek, nem bizonyult az eredeti összeállításban kielégítőnek, miért is a hadvezetőség rendelkezése folytán

felállított a es. és. kir. vöröskereszt sebesültszállító oszlop 30 gépkocsival. A sebesültszállító oszlophoz tartozott a 11 kocsiából álló lófogatú osztag is. Tömegesen érkezett sebesültszállítmányok gyors és szakszerű elszállítása végett a villamosvasút társaság is nagyobb-számu betegszállító villamoskocsit bocsátott rendelkezésre. A sebesültszállító oszlop által szállított betegek és sebesültek száma évenként a 300.000-et is meghaladta.

A felszerelési szükségleti cikkek és egyéb anyagok beszerzése a *központi anyagraktárnak* volt a feladata. Miután azonban az anyagszükséglet folyvást nőtt, szükséges volt külön gyűjtőraktárt és áruraktárt is szervezni.

A *gyűjtőraktár* számára a Papnevelde-utcai iskola adott megfelelő helyiséget. Célja pedig az volt, hogy a közönség által adományozott és vétel útján beszerzett fehérneműeket és ágyneműeket összegyűjtse és az utasításokhoz képest a hadikórházak között kiosssa. A raktárt egy külön hölgybizottság kezelte.

A *központi áruraktár* hivatva volt a bevont ajánlatok alapján beszerzett anyagokat, a kórházi felszereléseket, köt- és gyógyszereket, élelmicikkeket, italokat, üdítoszereket, dohányneműeket stb. fogyasztási cikkeket tárolni és azután elsősorban a harctéren levő tábori kórházak, tábori raktárak és fiókanyagraktárak, a kórház- és segélyvonatok között, másodsorban a mögöttes országrészekben lévő egészségügyi intézetek, valamint az üdítő-állomások között a központ intézkedéseire képest kiosztani.

Külföldi példák nyomán célszerűnek mutatkozott 1915. évi március hó 1-én a *szeretet-adomány osztály* létesítése. A németországi sebesültszállító vonatok ugyanis, amikor a sebesülteket és betegeket kirakták, a Vörös-Keresztől szeretetadományként átvettek mindenféle holmit, amit azután magukkal vittek, hogy a táborban a katonák között szétosszák. Ezért a jótékonyág gyakorlásának ezt a módját a Magyar Vörös-Kereszt is meghonosította. A szeretetadományosztály a város több pontján helyiségeket rendezett be, amelyek az adományok tárolására alkalmasak voltak. A gyűjtésben a cserkészcsapatok derekasan kivették részüket és a közönség emlékezetében még ma is él a vöröskeresztes gyűjtőkocsi, amely a kedves cserkészfiúk által kísérve a közönség adományait hegyekké hordta össze. Volt itt tea, csokoládé, dohány, szivar, cigaretta, pipa, ceruza, lábbeli, harisnya, melegruha és más ezer fajtája mindannak, amit a lövészárkokban szenvedő katonáink örömmel fogadhattak. Úgyiszlván minden hónapban vittek a vonatok a különböző harcterekre szeretetadományokat és egy-egy szállítmány átlag 600.000 katona részére vitt szeretetadomány-csomagokat. A szeretetadományok megfelelő egységes csomagokban voltak összeállítva és abban a hadifogságban és internáltságban lévő véreink is bőségesen részesültek.

A „Könyvet a harctérre” című mozgalom is szép eredményeket mutatott fel, amennyiben közel 600.000 darab könyvet juttatott a tábori alakulatoknak és a messze hadifogságban sínylődő fiainknak.

Amikor a világháború alatt Bulgária a központi hatalmakhoz szövetségesként csatlakozott, a szövetséges államok Vörös-Keresztjei elhatározták, hogy a Bolgár Vörös-Keresztet úgy begyakorlott személyzettel, mint kórházi felszereléssel támogatják. A Magyar Vörös-Kereszt erre elhatározta, hogy *Bulgáriába* külön missziót küld, mely Szófiában 500 ágyas kórházat tart fenn. Ez azonban a felmerült szükségnek megfelelően 800 ágyra egészített ki. A misszió 1915. évi november hó 5-től 1918. évi szeptember hó közepéig működött tisztára magyar vöröskeresztes orvosi és ápolónői személyzettel. A bolgár hadvezetőség a

kórházban leginkább sebesülteket helyezett el, s így a kórház főként sebészi munkát végzett. A kórház leszerelése után 1918. évi október havában a hazatérő személyzetet Újvidéken a szerbek feltartóztatták, úgy hogy a személyzet még a saját poggyászát sem volt képes egé-
szen megmenteni.

Az 1915. év vége felé egy bizottság létesült Budapesten, amely a szövetséges török nemzet segítségére *Konstantinápoly* s kórházat kívánt küldeni és ennek az eszmének megvalósítására a Magyar Vörös-Keresztet kérte fel. A központi választmány a kérelemnek eleget tett és egy teljesen felszerelt 200 ágyas kórházat a szükséges személyzettel együtt útnak indított, azonban sikeres működése csak néhány hónapra terjedt, mert a harctereknek Konstantinápolytól nagy távolságra történt elhelyezése következtében sebesülteket nem szállítottak Konstantinápolyba és így az ottani hivatásos köröknek nem állt módjában a kórház további kihasználása, miért is a visszahívott Vörös-Kereszt sebészi csoportot az akkor megindult román offenzíva ellen küzdő erdélyi hadsereghez osztották be.

*

Nyomban a mozgósítás elrendelése után megkezdte Budapesten működését a már békében készenlébe helyezett *Budapesti Tudósító Iroda*. Ennek az volt a feladata, hogy a sebesült és beteg, eltűnt és elhalálozott katonákat nyilvántartsa és azokról a beérkezett hivatalos adatok alapján a sorsuk iránt érdeklődő hozzátartozóknak értesítéseket adjon. Az irodához naponta beérkező anyag napról-napra rohamosan növekedett és 282 munkaeőr éjjelt is nappallá tevő megfeszített munkával dolgozta fel a hihetetlen anyagot, mert a nagy közönség részére a tudósításokat a legrövidebb időn belül kellett megadni. A felmerülő esetek sokfélesége megkívánta, hogy az iroda kebelében külön osztályok létesüljenek és főleg nagy szolgálatokat tett a *nyomozó osztály*, amely lehetővé tette azt, hogy a sebesültekre, elesettekre és eltűntekre vonatkozólag közvetlen a harcterről és a csapattestektől szerezzenek: be távirat- vagy levélváltás útján hivatalos és megbízható adatokat. Az osztály magyar honosokra nézve összesen 251.000 esetben folytatott le sikeres nyomozást. Az iroda méreteiről képet nyújt az, hogy hozzávetőleges számítás szerint 6-7 millió adatot tartott nyilván, de átmenetileg még majdnem kétszer annyi szelvényt is kezelt, amelyeket azonban a szükséghez képest akkor, amikor az adatok tárgytalanokká váltak, kiselejtezett. A személyes érdeklődők számára egy-egy évben átlag 550.000 ügyszer ment ki a Tudósító Irodából.

Miután a hadbavonultakra nézve hivatalos tudósítást a hadvezetőség rendelkezéséhez képest kizárólagosan csak a Budapesti Tudósító Iroda volt jogosult megadni, a katonai hatóságok is eme iroda útján szereztek be az adatokat. Az iroda hivatva volt továbbá a harctéren vagy ellenséges földön eltemetett katonák sírjait is nyilvántartani.

Azoknak a nyomavesztett katonáknak felkutatására, akiknek sorsát a nyomozó osztály a legnagyobb utánjárás mellett sem tudta felderíteni, a „katonai nyomozójegyzék” szolgált, mely folyóirat 25 számban jelent meg és az eltűnt katonák arcképét is közölte. Ennek eredménye abban jelentkezett, hogy a kutatott katonák 5-7%-át sikerült kinyomozni és 10-15 %-ának hősi halálát megállapítani.

Az iroda külön *szociális* tevékenységet is fejtett ki, tanácsokat adott a hadbavonultak hozzátartozóinak a hadisegély megállapítása és kiutalása körül felmerült panaszok esetén, továbbá halotti levelek kiállítására, a hagyatéki tárgyak kiszolgáltatására, sírfelkutatások, exhumálások, holttestszállítási díjak elengedése és mérséklése, rokkant fogolycseré és kórházi áthelyezések tekintetében segédkezet nyújtott.

Az 1916. évi *román betörés* új feladatot rótt a Budapesti Tudósító Irodára. A belügy-minisztérium ugyanis megbízta az irodát, hogy a katonai hírszolgáltatás mintájára az elmenekült lakosságról országos nyilvántartást vezessen. Összesen mintegy 210.000 család, tehát hozzávetőlegesen 600.000 menekült szerepelt a nyilvántartásban. Az iroda szemmel kísérte még a budapesti menekült erdélyiek segélyezését és a panasszal hozzáfutóknak úgy a fővárosban, mint a vidéken hatékony jogsegéllyel szolgált.

A nemzetközi megállapodások értelmében a Magyar Vörös-Kereszt is megalakította a háború első heteiben a *Hadifoglyokat Gyámolító Bizottságot* és mint ennek végrehajtó intézményét, a *Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatalt* állította fel, amelynek hivatása az volt, hogy a hozzátartozóknak a hadifoglyokról a felvilágosításokat megadja, közöttük az érintkezést fenntartsa, a küldeményeket közvetítse és úgy a hadifoglyok, mint az internáltak érdekében minden lehető intézkedést tegyen.

A Bizottság célszerűségi szempontokból a francia internáltak segítségével, a csererokkantak fogadására és a hadifoglyokra vonatkozó nemzetközi jogi kérdések tanulmányozását külön albizottságokra ruházta. Legnagyobb munkát adott a bizottságnak és a Gyámolító Hivatalnak kezdettől fogva az Oroszországban levő nagyszámú hadifoglyaink és internáltjaink sorsának gondozása. Írásban és szóbelileg igen sűrű tárgyalások folytak és a Magyar Vörös-Kereszt a Wienben, Stockholmban, Kopenhágában és Szent-Pétervárott megtartott nemzetközi hadifogoly-értekezleteken is több ízben – résztvett. Az 1917. és 1918. évben két-két vöröskeresztes nővért küldtek ki az oroszországi hadifogolytáborok meglátogatására, hogy így közvetlen érintkezés létesüljön a messze távolban sínylődő testvéreinkkel. A nővérek nehéz és kockázatos feladatukat fényesen oldották meg és visszaérkezésük után több napon át felvilágosító előadásokat tartottak a hadifoglyok hozzátartozói előtt.

Sikerült oly megállapodásokat létesíteni, melyek alapján Dánián keresztül Oroszországba a hadifoglyok hozzátartozói élelmiszersomagokat küldhettek és ezek közvetítését a Magyar Vörös-Kereszt vállalta. Az ellenséges államokbeli és Magyarországon elhelyezett hadifoglyok részére érkezett szeretetadományok közvetítését ugyancsak a Gyámolító Hivatal végezte.

A hazaérkező csererokkantak megfelelő fogadtatásáról a Hadifoglyokat Gyámolító Bizottság gondoskodott és kieszközölte, hogy a semleges külföldön elhelyezett félrokkantakat meglátogatni akaró hozzátartozók oda kiutazhassanak.

A hadifoglyokkal való levelezés lebonyolítása céljából forgalomba hozott levelezőlapok óriási keresletnek örvendtek; a háború alatt több, mint 60 millió fogyott el belőlük.

A könyvcsoport háromféle módon küldött a hadifoglyoknak könyveket, u. m. egyéni küldemények, ajándékkönyv és könyvtárak alakjában. Ily könyvtárat nemcsak Olaszországban, hanem Oroszországban is berendeztek. Könyveket kaptak a Magyarországon elhelyezett orosz, olasz és szerb hadifoglyok is.

A Gyámolító Hivatal hivatva volt az előadottakon kívül a hozzá személyesen forduló feleknek felvilágosítást adni minden ügyben, amely a hadifoglyokra vonatkozott. Nagy munkát okozott a hivatalnak a hadifoglyok címeinek megállapítása és a kartoték vezetése. Amióta a hadifogságban levő katonák meghatalmazott útján házasságot köthettek vagy házasságon kívül született gyermekeket törvényesíthettek, igen sokan keresték fel a hivatalt azért, hogy ily meghatalmazásokat az ellenséges állam Vörös-Keresztje útján a hadifoglyoknak kézbesítsen és a házasságot, illetve törvényesítést lehetővé tegye. Külön csoport dolgozott a hivatalban

kizárólag azoknak a hadifoglyoknak felkutatása ügyében, akik hosszabb idő óta nem adtak hírt magukról.

Pénzek átutalásával is foglalkozott a hivatal és pedig előbb a magyar bankok, majd Svájc és más semleges államok pénzintézeteinek közvetítésével. Viszont az ellenséges országból való hadifoglyoknak is közvetítette a nekik szánt pénzküldeményeket.

*

Amikor a breszt-litovszki béke után a hadifogoly hazatérés megindult és a hadifoglyok a legmesszebb Szibériából rendezetlen tömegekben hazaözönlöttek, a Magyar Vörös-Kereszt 1918. évi március havában *Kiewbe* egy hadifogoly missziót küldött ki, megfelelően képzett személyzettel és gazdagon felszerelt anyagraktárral. A misszió rendkívül nehéz és életveszélyes körülmények között a bolsevikiek által feldúlt állapotban talált, a városon kívül fekvő táborban kezdte meg működését, ahol a hazatérés irányában vasúti gócpont volt és ahol minden hazatérőnek szükségképen át kellett vonulnia. A hazatérők hat, sőt több heti bolyongás után hihetetlen testi és lelki állapotban érkeztek a táborba, ahol boldogságtól sugárzó szemekkel hullottak a segítő, gyöngéd magyar vöröskeresztes ápolónők kezeibe.

A táborban naponta átlag 8000 hadifogoly fordult meg nemzetiségre való különbség nélkül és naponta 2500 embert indítottak útnak hazája felé. A Magyar Vörös-Kereszt a testben és lélekben meggyötört hadifoglyok lelki és szellemi táplálékáról és megújulásáról is gondoskodott, amennyiben részükre a táborban szép templomot és több helyen katonatáborokat létesített könyvtárakkal, napilapokkal, társasjátékokkal és hangszerekkel bőven felszerelve, mert hiszen sokszor két, sőt három hétig is kénytelenek voltak a hadifoglyok a táborban *vesztegelni*.

Nagy hazafias missziót teljesítettek az ott működő volt vöröskeresztesek és a hazafias tábori lelkészi kar. Fáradtságot nem ismerve, kora reggeltől késő estig nevelték és oktatták a hosszú rabság után agyongyötört lelkeket és bőven osztották szívük melegével megtoldva a Vörös-Kereszt gazdag szeretetadományait.

Az oroszországi mérhetetlen távolságok megkivánták, hogy idővel Oroszország belseje felé a főbb útirányokon kisebb átvételi állomások létesíttessenek. Így létesítette a kiewi misszió a *charkowi*, *konotopi* és *rostowi* kirendeltségeket 500–800 befogadóképességű fogadótáborral, 30 ágyas *kórházzal*, *egy* orvossal és *egy* ápolónővel. Ezek a kirendeltségek hivatva voltak a hadifoglyokat a kiewi központba irányítani.

Ez a misszió 1918. április 1-től 1919. január végéig végezte áldásos tevékenységét, amikor az előnyomuló vöröshadsereg elől menekülni volt kénytelen.

*

Miután a forradalom kitörése után Magyarországnak a külfölddel való kapcsolata megszűnt és a hadifogságban levő nagy tömegek gondozása veszélyeztetve volt, a Magyar Vörös-Kereszt 1919. február havában *Bernbe* egy missziót küldött ki, amely arra volt hivatva, hogy a hadifoglyok sorsát a semleges Svájcban gondozza és hazatérésüket irányítsa. Innentől kezdve a hadifoglyokkal való érintkezés és azok segítése csakis ezen a misszión keresztül volt lehetséges, mely kiváltságos nemzetközi helyzeténél fogva kimondhatatlan sok jót tett a hadifoglyoknak és internáltaknak. Ez a misszió egészen 1920. évi április hó végéig működött.

A forradalmi korszakok alatt is bár gyéren, de mégis szép számmal jöttek különböző módon hadifoglyok Oroszországból s ezért a Magyar Vörös-Kereszt egyik segélyvonata a *tarnopoli*, egy másik segély vonata a *volóci* vasúti állomáson teljesített szolgálatot, mert ez volt az egyedüli lehetséges útvonal, amelyen ez idő alatt a hazatérés folyt. Ezek a segélyvonatok kórházszerűen voltak berendezve és a hazatérőknek nyugvó és üdítőállomásokul szolgáltak. Amikor a hazatérés iránya megváltozott, a tarnopoli segély vonatot *Varsóba* helyezték át, a voloci segély vonat pedig a budapesti nyugati pályaudvaron teljesített szolgálatot.

Az 1919. év őszén Olaszországgal megindított hadifogolycsere folytán a budapesti keleti pályaudvaron mint e csereakció gócpontján nagyszabású fogadóállomást rendeztek be, a hazatérés útvonalán pedig mint előretolt fogadóállomások Villachban és Szentgotthárdon egy-egy segélyvonat teljesített szolgálatot. Amikor pedig az oroszországi hazatérést is megszervezték, a csóti katonai fogadóállomás mellett egy vöröskeresztes kirendeltséget állítottak fel raktárral együtt, az időközben Varsóban fölöslegessé vált segélyvonat pedig mint a csóti kirendeltség előretolt állomása a pápai vasúti állomáson teljesített üdítő szolgálatot.

A Magyar Vörös-Kereszt a hadifogolymentés munkájában egészen 1922. évi október hó végéig vett részt. Amikor ez az intézményszerű közreműködés többé már szükséges nem volt, a hazatérőknek az idegen országokból, u. m. Triesztből, Rigából, Danzigből és más külföldi állomásokról való hazaszállítását a kincstári vonatok mellett üzemben tartott vonataival eszközölte.

Nem hagyható említés nélkül az az áldásos működés sem, amelyet a Magyar Vörös-Kereszt *sassnítzi* kirendeltsége végzett az Oroszországból érkező csererokkantak gondozásával. Sok ezer önmagával tehetetlen csererokkant talált itt első szeretetteljes ápolásra és vigasztaló szóra és indult innen kényelmes vöröskeresztes kórházvonaton a vágyvavágyott hazába.

A Magyar Vörös-Kereszt háborús tudósítási, hadifogolygondozási és egyéb hasonló munkájából eredő gazdag és hosszú évekre kiható történelmi becsű, példásan rendezett adatgyűjteményét: a Budapesti Tudósító Irodát és a Hadifoglyokat Gyámoltó és Tudósító Hivatalt 1920. évi július hó 1-én a m. kir. honvédelmi minisztériumnak adta át, ahol ez a gazdag gyűjtemény további gondozásban részesül és ahova még hosszú éveken át nemcsak Csonkamagyarország, hanem a megszállt területek lakosai is magánjogi ügyes-bajos dolgaikban, főként pedig holtánnyilváníti ügyekben egyedül fordulhatnak.

A Magyar Vörös-Kereszt a Genfi Nemzetközi Vöröskereszt Bizottsággal nemcsak a háború alatt, hanem ezután is a legbensőbb viszonyt tartotta fenn, hozzá több alkalommal fordult oly esetekben, amidőn az ellenséges csapatok kórházait vagy a Vörös-Kereszt védelme alatt álló személyzetet lövöldözték, vagy sebesültjeik és betegeik ellen kegyetlenségeket követtek el. Ezeket az eseteket a Nemzetközi Bizottság az illetékes helyen tiltakozásunk kíséretében leköszölte.

Ez volt nagy vonásokban a Magyar Vörös-Kereszt háborús tevékenysége.

* *
* *

A világháború utolsó hónapjaiban az Amerikai Vörös-Kereszt azt az eszmét pendítette meg, hogy a hosszú és véres háború után szükségképpen bekövetkező nehéz viszonyok által sújtott emberiség segítésére, valamint elsősorban a népek egészségügyének javítására a Vörös-Kereszt elé egy teljesen új békeprogram tűzessék. Ezért több nemzet Vörös-Keresztje összeállt

és megalakította Genfben a *Vörös-Keresztek Ligáját*, amely székhelyét később Parisba tette át. A Liga programja a szociálhigiénia minden ágát felölelte és nagy erővel vetette rá magát az ápolónői és egészségügyi védőnői képzés kérdéssére. Programjában szerepel továbbá az Ifjúsági Vörös-Kereszt és a szociális munka majdnem minden ágazata. Ez az új vöröskeresztes program kényszerítette a Népszövetséget arra, hogy a belépő államok által ratifikálandó alapokmányának 25. §-ában kimondja azt, hogy az államok kötelezik magukat arra, hogy Vöröskeresztjüket békemunkájukban úgy erkölcsileg, mint anyagilag támogatják.

A Magyar Vörös-Kereszt a Ligába a magyar kormány hozzájárulásával az 1921. évfolymán lépett be és ez idő óta intézményszerűen törekszik az emberiség általános jólétének emelésére szánt békeprogramnak hazánkban való végrehajtására.

A fokozott és tökéletesbített ápolónő- és egészségvédőnőképzésről, valamint annak eredményéről fentebb már beszámoltunk.

* *
*

A Magyar Vörös-Kereszt a békemunka kifejtésére az 1922. évben megszervezte *szociális osztályt*, mely azzal kezdte működését, hogy Magyarország három nagy nőszövetségét: a Katholikus és Protestáns Nőszövetségeket és a Magyar Izraelita Nők Országos Szövetségét a Magyar Vörös-Kereszt zászlaja alá közös és egységes szociális, az embervédelem minden ágát felölelő munkára tömörítette. E szövetségek mindenkori elnöknői és egy-egy kiküldöttjük alkotják a szociális osztály központi bizottságát az osztályvezető elnöklete alatt. Még ugyanabban az évben tanfolyamot rendezett, melyen a három nőszövetség által kiküldött tanulók szociális munkásokká képeztettek ki. A szociális munkát a fővárosban a kerületi eljárásokkal kapcsolatosan szervezték meg oly módon, hogy azok mellett úgynevezett segítőirodákat létesítettek. A kultuszminiszter az irodák adminisztratív teendőinek ellátására tanerőket rendelt ki, a szociális munkások pedig a segélyezés iránt támasztott kérelmeket a közvetlen érintkezés elve alapján a helyszínen tanulmányozzák és a szükséghez mérten eljárnak. A központi szociális osztály állandó összeköttetést tart fenn az összes hazai szociális és jótékony intézményekkel egyletekkel és munkája lényegét a segélyre szorultak állandó ellenőrzésében és mindenirányú gondozásában látja. Célja tehát: a hatóságokkal és jótékony intézményekkel karöltve az egységesen szervezett általános szegénygondozás és a közegészségügynek társadalmi eszközökkel való gondozása.

A szegényügyi törvényhozás, valamint a székesfővárosi közjótékonyosság terén kifejtendő szociális és karitatív működés alapja gyanánt már a munka elején egy rendszeres *szegénykataszter* felvétele és megszerkesztése mutatkozott szükségesnek. Ennek felismeréséből indulva ki, a népjóléti miniszter az 1927. év végén a Magyar Vörös-Keresztet bízta meg azzal, hogy Budapest székesfőváros szegénykataszterét elkészítse. Ez a munka a megfelelően kiképzett környezet-tanulmányozók által lebonyolított közel negyvenezer családlátogatás alapján az 1928-29. években befejezést nyert. Ma már a hatósági szegénygondozás a székesfőváros területén ennek alapján megy végbe. A gondozónők kiképzése folytatólagosan tíz hónapra terjedő szociális tanfolyamon történik.

A szociális osztály kebelében a szegénygondozást a *szegény gondozó alosztály* látja el; egyéni szegénygondozást csak kivételes esetben lát el, alkalmi gondozást, aminő menhelyeken, gyárakban karácsonyfa felállítása, nagyobb szabású segélyezés szervezése, az elszegényedett középosztály közvetlen gyámolítása stb. ugyancsak az alosztály végez.

Az ország különböző helyein jelentkezett munkahiány és annak következtében fellépett inség enyhítése céljából a Vörös-Kereszt három ízben bonyolított le segélyakciókat.

Az 1926. év április havában a salgótarjáni bányamunkások között a bányatermelés csökkenése következtében munkanélküliség és inség lépett fel; 6.669 család részesült itt élelmicikkekben és ruhaneműekben. Ugyanez év májusában Tatabányán hasonló körülmények között 360 gyermek részesült ruhasegélyben. Az 1926. év végén a hollóházi kerámiai gyár üzemének beszüntetése következtében a községben inség állt elő, ahol a lakosság között nagyobb mennyiségű lisztet és élelmiszert osztottak szét. A Magyar Vörös-Kereszt lépéseket tett egyben a hollóházi kerámiai gyár újból való üzembehelyezésére is.

Az 1926. évben kezdte meg a szociális osztály a főváros terein a *játéktéri munkát* az erre a célra külön kiképzett játékvezetők felügyelete alatt; a játékokban évente körülbelül 200.000 gyermek vett részt és sajátított el helyes pedagógiai elvekre felépített játékokat, fegyelmet, valamint hazafias és vöröskeresztes szellemet. Meg kell jegyeznünk, hogy a játékdélutánok rendkívüli jó hatással voltak a családok belső életére is.

A szociális osztály kebelében lévő *kórházmissziós alosztály* a közkórházakban lévő szegénysorsú betegek gondozását tűzte ki céljául, főhivatása pedig az, hogy az onnan gyógyultan kikerülő, az életben tanácstalanul állóknak és még munkaképteleneknek minden irányban hathatós segítségükre legyen.

A szociális munka minden irányban való ismeretbővítés célját a *szociális szakkönyvtár* szolgálja, amely úgy az elméleti, mint a gyakorlati társadalomtudományok minden ágára kiterjedő hatalmas anyagot ölel fel és amelyből főleg a szociális osztály munkatársai merítik munkájukhoz a kellő felkészültséget.

*

A Magyar Vörös-Kereszt egészségvédelmi munkája békemunkájának egyik legfőbb programpontja. Célja az egészségügyi ismeretek széles rétegekben való terjesztése és népszerűsítése a betegségek kiküszöbölése és megelőzése érdekében. Az egészségvédelmi munka főleg azokra a néprétegekre terjed ki, melyek életviszonyaiknál fogva az egészségügyi ártalmaknak leginkább ki vannak szolgáltatva. Tanítani igyekszik a tömegeket arra, hogy az adott életviszonyok közepette a saját és hozzátartozók egészsége, az egyes és a köz érdekében miként védhető meg. Az egészségvédelmi munka népszerű orvosi előadások megtartását választotta a cél elérésének eszközéül.

Az előadás áll egy orvosi előadásból, amely a legfontosabb egészségügyi kérdéseket (tbc, anya- és csecsemő védelem, fertőző betegségek, gyermekegészségügy, tisztaság, alkoholizmus, venereás betegségek, táplálkozás, lakáshigiéniá, sport egészségtana, stb., stb.) népszerűen tárgyalja és megfelelő felvilágosító egészségügyi filmek bemutatásából. Az előadások vonzóvá tétele érdekében főleg ott, ahol az érdeklődés a szorosán vett egészségügyi előadás iránt nem nyilvánulna meg a kívánatos mértékben, egy-két műsorszám, vagy szórazottató film beiktatása is alkalmazásban van.

A Magyar Vörös-Kereszt egészségvédelmi munkáját 1923. évben kezdte meg egészen szűk keretben, nélkülözve úgy a munkaterület, mint a propagandamunka módszerének pontos ismeretét. A következő rövid kimutatásból számszerűleg tűnik ki, hogy az 1923. évben megkezdett munka milyen fejlődésen keresztül érte el mai állását.

1923-ban tartott	2	előadást, igen csekély számú hallgatósággal,
1924-ben	72	még mindig nem kielégítő számú hallgatósággal,
1925/26-ban	382	
1926/27-ben	678	egyre fokozódó számú hallgatósággal,
1927/28-ban	1011	
1928/29-ben	1862	364.762 hallgatónak.

Fontosabb mozzanatok: a munka harmadik évében megállapodás történt a népjóléti minisztérium Propaganda Központjával, hogy a központ úgy az anyagiakat, mint az egészségügyi filmeket, vetítógépeket, gépkezelőket és propaganda iratokat rendelkezésre bocsátja, a Magyar Vörös-Kereszt viszont az egészségvédelmi propagandamunka megszervezését és lebonyolítását vállalta magára, továbbá, hogy a munkát vidékre is kiterjeszti.

A vidéki munkával kapcsolatosan szerzett tapasztalatok arra a meggyőződésre vezettek, hogy a munka legelőtöbbször a vidéken szükséges. A magyar vidék lakosságának kedvezőtlen egészségügyi viszonyai közismertek, pedig a lakosság olyan életviszonyok között él, amelyek azt nem teszik elkerülhetetlenné, tehát nyilvánvaló, hogy az egészségügyi ismeretek teljes hiányának mily nagy szerepe van a szomorú egészségügyi statisztikák alakulásában. A vidéki munka iránti fokozatosan fejlődő érdeklődés mutatja, hogy az egészségügyi tanítás nemcsak a főváros lakossága körében talál termékeny talajra, de a vidék lakossága is megértéssel fogadja azt. Remélhető, hogy ez a munkaág úgy hatósági, mint a társadalmi hasonló törekvések egyesítésével idővel népünk legszélesebb rétegeiben is képes lesz a kívánatos és a nemzet fennmaradása szempontjából szükséges kultúra megteremtésére.

* *
* *

A Liga hamarosan felismerte az ifjúság szociális és higiénikus nevelésében rejlő értéket s elhatározta, hogy az ifjúságot a Vörös-Kereszt kereteibe bevonja s megteremti az Ifjúsági Vörös-Keresztet. A Magyar Vörös-Kereszt örömmel fogadta az eszmét, s 1921 februárjában megalakította a *Magyar Ifjúsági Vörös-Keresztet*. A munka serényen folyt és ma már a különböző iskolákban 620 csoport működik.

A Magyar Ifjúsági Vörös-Kereszt a Magyar Vörös-Keresztnek egyik osztálya. Élén a központi választmány által kiküldött végrehajtó bizottság áll, mely a Magyar Vörös-Kereszt Egylet központi igazgatóságának van alárendelve. Az ifjúság csoportokba tömörül, élén a maguk köréből választott ifjúsági elnökök és a tisztviselői kar állanak s a tanító-, tanár-elnökök, illetőleg a Vörös-Kereszt elnöke által kinevezett helyi megbízottak felügyelete alatt és útbaigazításai szerint működnek. Működésüket a következő főbb irányelvek szabják meg: 1. egészség ápolása és a közegészségügy fontosságának felismertetése, 2. az alkotó munkára való nevelés, 3. az emberbaráti érzés felébresztése és fejlesztése, a cselekvő, jótékonykodás és 4. az egymásközi és a külfölddel való levelezés.

Az *egészség ápolását* elsősorban a sorozatos egészségügyi előadások szolgálják. Tárgyuk az iskola anyagán épül fel s a legmodernebb egészségügyi kérdésekről szól, filmek bemutatása mellett. A csoportok résztvesznek elsősegélynyújtási tanfolyamokon, kiképzést nyernek a csecsemő- és betegápolásban, a tanultakból rendszerint vizsgáznak s állandó gyakorlatokkal tovább képezik magukat. Állandóan ébren tartják a tagokban az érdeklődést testi épségük és az egészségügyi intézmények iránt. Megfigyelik és megbeszélik a tagok egészségi állapotát. A betegségekre gyanúsakat orvossal megvizsgáltatják, szükség esetén anyagi erejükhöz mértén viselik a kezelés költségeit is. Vigyáznak a tagok észszerű táplálkozására. Ellenőrzik egymást a tisztaság dolgában. A legtöbb csoport fel van szerelve mosdókészlettel. Óriási eredmény, hogy az Ifjúsági Vörös-Kereszt révén a fogkefe már a tanyai iskolákba is bevonult. A csoport figyelme kiterjed a tantermek, folyosók, udvar tisztántartására, a por lekötésére, kedvezményes fürdőjegyek beszerzésére stb. Erősen fellendítette a testi épség ápolását az állandóan folyó „egészségverseny”. E célra a „Legfőbb kincsünk – egészségünk” jelmondatu táblázatok szolgálnak. A táblázatok az egészségi követelményeknek legfontosabb szabályait tartalmazzák, melyek pontos betartásában az ifjúság versenyez. E versenynek igen

nagy hatása van nemcsak az ifjúságra, hanem a felnőttekre is és az egészségügy terjesztésének igen hathatós eszköze. Faluhelyen a babonás hit, a maradi szokások ellenére is kitűnő propaganda-eszköznek bizonyult az egészségverseny. A versenyben résztvevő legbuzgóbb tagok jutalomban részesülnek. Az egészségi kérdések ébrentartására szolgálnak még a különböző egészségügyi plakátok, röpiratok, a pályázati hirdetés után nyert egészségügyi szindarabok és versek. Az ifjúsági vöröskeresztes üdülőotthon megvalósítása jelenleg folyamatban van.

A munkára való nevelés az u. n. *munkadélutánok* keretében történik. A legfinomabb kivitelű női kézimunkáktól kezdve a legegyszerűbb házi eszközökig mindent előállítanak az ifjú vöröskeresztesek. A leányok főleg népies kézimunkákat, fehérneműeket, ruhákat, iparművészeti tárgyakat készítenek, a fiúk pedig játéktárgyak, háztartási és más használati cikkek készítésével és könyvkötéssel tűnnek ki. A kertészet, gyógynövénytermelés és gyűjtés szintén kedvelté lett. Sok csoport sivár udvarát viruló kertté varázsolta át. A munkák élénken tanúskodnak az ifjúság szolgálatkésztségéről és munkaszeretetről. Amellett, hogy megtanulják a mindennapi élethez szükséges gyakorlati közügyességet, egyszersmind tág tere nyílik itt a leleményességnek, ügyességnek és az anyaggal való gazdálkodásnak. A csoportok oly eredeti, magyaros és művészi tárgyakat produkálnak, hogy nemcsak a belföldön, hanem az időközönként rendezett kiállítások révén a külföld is megismerte a magyar népművészet munkáját s alig tud betelni szépségével. Ezzel a magyar gondolat apostolaiává is lettek az ifjú vöröskeresztesek.

Bámulatos találékonyak az ifjú szívek abban, hogy hogyan tehessenek jót és a cselekvő szeretet terén erőteljes versenyre keltek, Szegényebb iskolatársaikat ellátták tankönyvekkel, írószerekkel, ruhával, cipővel, kifizetik értük a tandíjat stb. és mindezt hivalkodás, dicsekvés nélkül teszik úgy, hogy a megajándékozott nem tudja, hogy ki útján és hogyan jutott a nem remélt támogatáshoz. Az iskola határain túl segélyezik a nyomorgókat, munkaképteleneket, hajléktalanokat, sok gyermekes családokat stb. És pedig pénzzel, ruhával, tüzelővel és az élelmiszerek minden nemével. A csoportok által jótékonyásra fordított összeg az 1927/28. tanévben összesen 13.173 pengő volt. A tanév folyamán segélyeztek 3990 személyt. A gyermekkórházak részére sok játékot készítenek, sőt ágyalapítványokat is tettek. Sokan csecsemőket és árvákat vesznek gondozásba, egy vidéki csoport pedig tehenet vásárolt s a véznább testalkatú gyermekeket naponta látja el elsörendű, hamisítatlan tejjel. Beteg társaikat meglátogatják s amennyiben állapotuk megengedi, elmagyarázzák nekik az elmulasztott leckét és szórakoztatják őket. Az utcán a kisgyermeket és aggokat pártfogásukba veszik és átvezetik őket a forgalmas kocsúton. A hősök és a szegények elhagyott sírjait gondozzák, halottak napján virággal díszítik fel azokat.

Az egymásközi és a külfölddel való érintkezés igen élénk. Az ifjúságiak szorgalmasan leveleznek a külföldi társaikkal, ez idő szerint 18 állammal tartanak fenn állandó levelezést és albumcserét, tehát propagandát csinálnak a magyarság ügyének a következő államokban: Ausztria, Belgium, Dánia, Egyesült-Államok, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Japán, Lettország, Lengyelország, Nagybritannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország és Svédország. A múlt tanévben összesen 100 album ment ki külföldre a magyar ifjúsági vöröskereszt csoportoktól. Ezekben kiváló szerep jut a magyar népművészetnek is. A nemzetközi levelezés által az ifjúság látóköre szélesedik, nyerne barátokat és tudatára ébrednek annak, hogy mindenütt, ahol csak Ifjúsági Vörös-Kereszt van, ugyanezek az eszmék mozgatják a gyermekeket és hogy az egészségügy, emberszeretet és a munka megbecsülése által vezérelve, egy új és boldogabb nemzedék fejlődik. A csoportok összetartására és egységes irányítására a tanárelnöki értekezletek, az ifjúsági elnöki értekezle-

tek és a „Magyar Ifjúsági Vörös-Kereszt” című folyóirat bír kiváló fontossággal. E lapban „Szárnybontás” címen rovat nyílt az ifjúság irói készségének elsajátítására és ez irányú hajlamainak kiművelésére; ez iránt nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek, szülők, írók is érdeklődnek.

A Magyar Ifjúsági Vörös-Kereszt május első vasárnapját az „Anyák napja”-vá avatta és azt meghatározó és pedagógiai szempontból szinte megbecsülhetetlen ünnepélyek keretében ünnepli meg.

*

Az 1906. évben a Magyar Vörös-Kereszt ma már a központi igazgatás keretében külön osztállyá fejlődött *Serdültek Vörös-Keresztes Csoportját* létesítette, hogy a volt Ifjúsági Vörös-Kereszteseket a Vörös-Kereszt szellemében tovább neveljék s így az egészséges szociális érzés és gondolkodásnak a gyermekkorban elhintett magvait a serdülő korban át is gondoztassák és a nemzet számára megmentsek. A csoportok a központi irányítás mellett dolgoznak, heti összejöveteleik vannak és a csoport szükségleteihez mért egészségügyi és szociális előadásokat hallgatnak. Ezenkívül minden csoport, a tagok kollektív akaratának alapján, a szociális munka egy bizonyos ágát kiválasztva, szociális munkát folytat. A csoportok irányításában résztvevő pedagógusok számára különleges tanfolyam felállítása van tervbe véve.

*

Az utóbbi évek során egyre sűrűbben fordultak a Magyar Vörös-Kereszthez olyan egyének, akiknek egyes hozzátartozói elszakadtak különböző külföldi államokba, főleg Amerikába és akikkel a visszamaradottaknak minden kapcsolata megszűnt. A Magyar Vörös-Kereszt minden esetben vállalta a közvetítést és sok esetben sikerült nemzetközi viszonylatinál fogva az összeköttetést sikeresen megteremteni. Látva ennek a munkának mélyen fekvő egyéni és nemzeti érdekeit, elhatározta, hogy munkaprogramjába ezt mint rendszeres szolgálati ágat felveszi és a szükséghez képest kiépíti. Ebből a célból egy szociális tanfolyamot és a Nemzetközi Népmozgalmi Szolgálat párisi központjánál megfelelő tanulmányokat végzett munkaerőt alkalmazott és a központba ezzel a *népmozgalmi szolgálatot*, mint különálló munkaágot beállította.

*

Ismertetésünk nem lenne teljes, ha meg nem emlékeznénk arról a tevékenységről, amelyet a Magyar Vörös-Kereszt nemzetközi vonatkozásokban kifejtett. Kiküldöttjei útján résztvett a *nemzetközi Vörös-Kereszt konferenciákon*,– eddig tizenháromat tartottak – ott javaslataival a Vörös-Kereszt nemzetközi életére nem egy ízben hathatós befolyást gyakorolt és főleg hadegészségügyi berendezkedések és az ápolónői ügy kérdéseiben tűnt ki. A Magyar Vörös-Kereszt elnökének javaslatára az 1912-ben Washingtonban megtartott nemzetközi konferencia a világ legkiválóbb ápolónőinek jutalmazására alapította a *Nightingale-érmet*, amellyel az ápolónőket tüntetik ki a háborúban rendkívül nehéz körülmények között teljesített önfeláldozó szolgálataikért.

A Magyar Vörös-Kereszt ezenfelül a Vörös-Keresztek Ligája nemzetközi és keleteurópai konferenciáin, valamint szakértekezletein is mindenkor résztvett.

A Magyar Vörös-Kereszt létének és működésének jogalapját elsősorban az 1864-ben és azután 1906-ban megkötött Genfi Egyezmény alkotja, amelyet a hazai törvényhozás az 1911. évi XX. törvénycikkbe cikkelyezett be, azután az 1899-ben és 1907-ben megkötött Hágai Egyezmények, továbbá a békeszerződések mellett levő népszövetségi alapokmány,

valamint a legfelsőbb elhatározással kibocsátott „Alapelvek” határozataiból kifolyólag és azok alapján megszerkesztett, államfői jóváhagyással bíró *Alapszabályok. A Vörös-Kereszt jelvényét, jelképét, elnevezését és egyenruházatát az említett 1911: XX. t.-c. és az ebben nyert felhatalmazás alapján kibocsátott 2023/1913. M. E. számú kormányrendelet védi és azok illetéktelen használatát kihágásnak minősíti és bünteti.*

A Magyar Vörös-Keresztre a legutóbbi időben egy újabb, ugyancsak törvény alapján nyugvó munkakör hárul. Az Olasz Vörös-Kereszt elnöke, Ciralo Giovanni szenátor az 1920. évben Genfben megtartott X. nemzetközi Vörös-Kereszt konferencián azt a javaslatot tette, hogy a nemzetek szövetkezzenek arra, hogy a népeket sújtó nagy szerencsétlenségek (földrengés, árvíz stb.) alkalmával nyújtandó kölcsönös segélynyújtásra intézményszerűen felkészüljenek. A kérdés tanulmányozására egy nemzetközi előkészítő bizottságot küldtek ki, amelynek részletes munkálatai alapján a Genfben 1927. évi július hó 12-én megtartott nemzetközi konferencián a „*Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés*” tárgyában nemzetközi *egyezmény* jött létre, amelyet Magyarország meghatalmazottja is aláírt. Ennek a nemzetközi egyezménynek becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot 1928. év végén a magyar országgyűlés elfogadta, jelenleg pedig annak ratifikálása folyamatban van. E nemzetközi egyezmény szerint a nemzetközi segélynyújtás végrehajtása terén a Magyar Vörös-Keresztre nagy feladatok várnak. Egy 8 fekvőbeteg szállítására alkalmas és a technika legújabb vívmányaival felszerelt géperejű kocsit erre a célra máris felszerelt.

Nagy hivatás vár a Magyar Vörös-Keresztre a polgári lakosságnak a gáztámadások ellenében való védekezéshez szükséges megszervezése körül. Ez a kérdés jelenleg a nemzetközi és a hazai szakköröket egyaránt foglalkoztatja; a tárgyalások eredményéhez képest fog a Magyar Vörös-Kereszt is eme új hivatása körébe beilleszkedni.

A Magyar Vörös-Kereszt iránt a magyar társadalom érdeklődése napról-napra nő, aminek legjobb tanúbizonysága az, hogy az utolsó öt hónapban a magyar vezető társadalomból 3200-on felül léptek be a Magyar Vörös-Kereszt örökös rendes tagjai sorába, ami jogosult reményt nyújt arra, hogy a Magyar Vörös-Kereszt a nemzeti társadalom támogatásának bírtokában felelősségteljes nemzeti hivatására ismét kellőképpen fel tud készülni.

AZ ORSZÁGOS GYERMEKVÉDŐ LIGA ES INTÉZMÉNYEI

(VII., Wesselényi-utca 6.)

Széll Kálmán nevéhez fűződnek azok a korszakalkotó törvények, amelyek állami gyermekvédelmünk alapjai. Bármennyire nagyjelentőségűek voltak is azonban a gyermekvédelmtörvény intézkedéseivel¹ létrehozott reformok, a gyermekvédelem ügye iránt fogékony szakt férfiak hamarosan érezték, hogy a merev, szigorú szabályokhoz és rendelkezésekhez kötöt, törvény mellett a gyermekvédelem ezer és ezer kérdése marad megoldatlanul. Megérették, hogy a gyermekvédelmi törvény mellett eredményeket csak az esetben várhatunk, ha egy, az állami gyermekvédelemnek kiegészítő és kisegítő részét alkotó társadalmi szerv létesítéséről is gondoskodás történik. Ez a cél vezette azokat az előrelátó férfiakat, akik közel egy esztendei hatalmas előkészítő munka után 1906 február hó 25-én az Országos Gyermekvédő Ligát megalakították.

Az alapítás körül szerzett érdemek legelsősorban Edelsheim Gyulai Lipót gróf és Karsai Sándor dr. (1926) nevéhez fűződnek. Az Edelsheim Gyulaiak neve már évtizedek előtt össze-

forrott a jótékonyssággal. Lipót gróf édes atyja főleg a rokkantsági és aggkori ellátásnak társadalmi szervezkedés útján való biztosítását tűzte ki élete céljául, míg fia, aki jelenleg a Gyermekvédő Liga védnöke, a gyermekvédelmi munkát vallja élethivatásául. A hatalmas szervező munkát, a társadalmi gyermekvédelmi rendszer szakszerű felépítését Karsai Sándor belügyminisztériumi titkár, később a népjóléti minisztérium helyettes államtitkára irányította, aki a Liga első ügyvezető igazgatója is lett.

Azóta több mint két évtized telt el és bár ennek a két évtizednek az idejére esik a világháború is, mely országunkat és társadalmunkat alapjaiban megrendítette, a Liga az alkotások szebbnél-szebb műveivel olyan mértföldköveket állított fejlődésének útjain, hogy ma joggal tekintik a társadalmi jótékony intézmények legtermékenyebbjének. Igaz, hogy a társadalom szeretteltjes támogatásán kívül a Gondviselés is mindenkor elhalmozta kegyeivel ezt az intézményt. Az alapító elnöknek, Edelsheim Gyulai Lipót grófnak felkérésére a világháború éveiben az elnöki széket Széchenyi László gróf foglalta el, aki főleg a hadiárva ügyének intézményes felkarolása és a külföldi gyermeküdtetés megszervezése által olyan eredményeket ért el, amelyekről minden magyar ember csak a legbensőségtebb hálával emlékezhetik meg. Neki tartozik gyermekvédelmünk hálával azért is, hogy fenkölt gondolkodású nejével, gróf Széchenyi Lászlóné Vanderbilt Gladys-sal, úgy megszerettette az elhagyott magyar gyermekek ügyét, a Ligát és annak intézményeit, hogy akkor, amikor a létfontartás legnehezebb küzdelmeit vívta, 100.000 dolláros fejedelmi adományával olyan lendületet adott a Liga fejlődésének, amellyel a megnehezült idők által reája rótt kötelességeinek is eleget tudott tenni.

Gróf Széchenyi Lászlónak amerikai követté és meghatalmazott miniszterré történt kinevezése után az alapító védnök, Edelsheim Gyulai Lipót gróf bölcs előrelátása biztosította ismét a Liga fejlődését, amennyiben javaslatára a Liga már 1913-ban fővédőasszonyául választotta meg Izabella királyi hercegasszonyt, akinek nevéhez a kulturális alkotások egész sora fűződik és aki a Liga életének minden mozzanatát a legnagyobb figyelemmel kísérte. Az ő minden szép és nemes iránt fogékony lelke döntően elősegítette a Liga sorsáért aggódo tényezők fáradozásait, hogy fiát, Albrecht királyi herceget nyerhessék meg a Liga kormányzóelnökévé.

Albrecht királyi herceg kormányzóelnökségével a Liga története ismét új határköhöz ért. A királyi herceg közszeretnek örvendő egyénisége, lelkesedése és főleg a gyermekek iránti rajongása a záloga annak, hogy a társadalom és az állam továbbra is megértő szeretettel viseli szívén a védelemre szoruló magyar gyermekek sorsát és az Országos Gyermekvédő Liga az alapításkor hirdetett céljának megfelelően a legszebb sikereket éri majd el abban a küzdelemben, amelyet a magyar gyermekhalandóság csökkentése és a népjólét érdekében több mint két évtizeddel ezelőtt megindított.

A Liga, megalakulása után, *Gyermeknap* címen országos, a haza minden polgárának áldozatkészségére számító utcai gyűjtést szervezett.

A gyermeknapok eredményei azonban a Liga fentartását megközelítőleg sem biztosítják, és ezért, valamint az egyesületi élet alkotmányos működése érdekében a Liga tagokat is gyűjt, akik tagdíjfizetésük révén beálló cselekvőképességük által az egyesület működését az évi közgyűléseken ellenőrzik és irányítják.

A belügyi kormányzattal egyetértően és annak részben támogatásával a Liga gyors iramban létesítette az elhagyott, vagy védelemre szoruló fiúk és leányok befogadására alkalmas intézeteit. Ezek voltak a Liga első intézményei. Ezek közé tartozott a rákoskeresztúri

Fiúnevelő, a budapest-kőbányai Leánynevelő, a szegedi Árpád Otthon, a soproni Széchenyi Szeretetház, a szaloncai (Trencsén m.) Szilágyi Otthon, az ecséri Szeretetház és a nagyszülősi Fiúnevelő Intézet.

Ezeknek a nevelőintézeteknek egy része a gyermekvédelem további fejlődése folyamán átalakult fiatakorúak gondozó intézetévé. A törvényhozás ugyanis megalkotta a büntető novellát, mely a bűnöző gyermekek oltalmát és jóútra terelését van hivatva biztosítani. A szegedi Árpád Otthon, a soproni Széchenyi Szeretetház és az ecséri Szeretetház 1910. év óta már ennek a célnak a szolgálatában állottak.

Az ipari fejlődés egyik fontos előfeltétele, az inasnevelés, a Liga megalakulásakor teljesen elhanyagolt állapotban volt. A szülői felügyelet és oltalom nélkül élő gyermekek például egyszerűen ki voltak szolgáltatva a munkáltató mesternek, vagy vállalatnak. A Liga az árvákat, a félárvékat, a szülői házat nélkülöző gyermekeket inasotthonaiba gyűjti, nevelővezetők segítségével pótolja a szülői hajlék-nyújtotta szeretetet. Gondoskodik a fiúk testi és szellemi fejlődésének biztosításáról s mint gondos szülő oda törekszik, hogy edzett, erős, értelmes, jól kiképzett iparosok váljanak belőlük.

A felszabadult segédek néhány hétig még az otthonban maradhatnak, hogy keresetüket tőkésítve anyagilag is megerősödjenek s kilépve az otthon kötelékéből maguknak nyugodt, anyagilag rendezett jövőt biztosíthassanak.

Az otthonok jelentőségét hamar átérezték az iparilag fejlődő városok vezetői és ipari érdekeltségei. Az otthonokhoz szükséges ingatlanokat s az első berendezést mindenütt a városok törvényhatósága adta a Ligának örök használatul, míg fenntartásukról a kereskedelemügyi miniszter támogatásával a Liga egyedül gondoskodik.

Az első években létesített szegedi, nagyvárad, kolozsvári otthonokon kívül egymásután nyíltak meg ilyen otthonok Pozsonyban, Temesvárott, Nyíregyházán és Marosvásárhelyen.

Sajnos, néhány ilyen kitűnő intézményünket elveszítettük.

Az első gyermeknyaraltatási telepet a Liga akkori elnökének, gróf Edelsheim Gyulai Lipótnak felsőelefánti birtokán létesítette, ahol a gróf nemesszívú felesége a nyári két hónapban 50-50 fiú- és leánygyermeknek nyújtott bőséges ellátást és felfrissülést. Egyre-másra létesültek ezután az új telepek. Így Remetevasgyáron gróf Széchenyi Lászlóné birtokán, a kies erdélyi Kutyalván gróf Degenfeldék birtokán, Oláhpatakon gróf Andrássy Gézáé birtokán, majd későbbben Lengyeliben gróf Apponyi Sándor, Törökkanizsán Tallián Béla birtokán és Izabella királyi hercegnő jóvoltából Herencsvölgyben.

1925-ben megépítette a Liga a monostori Dunaszigeten 500 férőhelyre berendezett „Izabella” üdülőtelepét. Négyes csoportban egy évadban összesen 2000 gyermek élvezi itt a homok, az erdő, a víz, a napsugár gyógyító tényezőit s a napi 1 liter tej és bőséges egyéb ellátás mellett megerősödve, súlyban gyarapodva, a bajokkal szemben ellentállásban tér vissza otthonába.

A Liga szükségesnek tartotta, hogy rögtön segílyt nyújtson a többnyire csak átmeneti időre nyomorba jutott gyermekes családoknak. Ezeket a segélyezéseket pénteken eszközölték és így „Pénteki segélyezés” címen mentek át a köztudatba. Állandó pártfogói testület lépett munkába, amelynek segítségével órák alatt megállapították a segélyt kérő valódi helyzetét, hogy a segélyezéseknél igazságos mértéket alkalmazhassanak. A felek pénzbeli segélyeket, egy-egy hétre szóló élelmiszercsomagokat, ruházati cikkeket, lábbelit kaptak a Ligától, ezenkívül sok munkanélkülit helyeztek el, vagy láttak el munkasegédesszűkökkel.

Ezt a pénteki segélyezést, bár egyike volt a Liga legszebb műveinek, mert hiszen szemtől-szembe látta a nyomorúságot és a jelentkezők személyes meghallgatása után individuálisan tudott a bajokon és nyomorúságokon segíteni, az általános elszegényedéskor meg kellett szüntetni.

1920-ban, amikor a középosztály teljesen lerongyolódott, gróf Széchenyi Lászlóné Vanderbilt Gladys segélykiáltással fordult az amerikai magyarokhoz és egy teljes hajórakomány szeretetadományt gyűjtött össze, amelyet saját költségén küldött hozzánk szétosztásra. Nagytömegű ruhát, vászonneműt, gyapjúfonalat adományozott az amerikai vöröskereszt is. Mindezek a legkiáltóbb nyomort némileg enyhítették, bár meg nem szüntethették.

A Liga eredeti programjához hiven most is vallja a gyorssegélyek szükségességét és anyagi erejéhez mérten ezt a tevékenységét lehetőleg folytatni fogja.

A Liga anya- és csecsemőotthonai olyan gyermekek ápolását és nevelését célozzák, akiket a szülők vonakodnak állami gondozásba adni, egyúttal idesorolva azokat a gyermekeket is, akiknek állami gondozásba adása a szülők erkölcsi érdekeit, legtöbbször kenyerét és megélhetését is veszélyeztetné. A Liga ezeknek a gyermekeknek az elhelyezésére a megalakulás első éveiben intézetekkel nem rendelkezett és az ilyeneket anyagi támogatással, kellő ellenőrzés mellett, vagy a szülőknél hagyta, tartásdíj mellett idegeneknél helyezte el, vagy pedig a már fenálló más társadalmi egyesületek intézeteiben gondoztatta. Ma már egy szülőotthonnal, öt anya- és csecsemő- és egy napközi otthonnal rendelkezik a Liga.

A Liga még el sem végezhetette a gyermekvédelmi intézeteknek és ágazatoknak teljes fejlesztését, amikor egy igen súlyos új feladat szakadt a gyermekvédelemre: a háborúba vonultak és a hősi halált haltak gyermekeinek eltartása és megmentése. Sokkal korábban, sem mint az állam ez iránt intézkedett volna, megindította segítő akcióját és ezrével és ezrével támogatta a hadbavonultak itthon maradt családját. Ez azonban nem bizonyult elegendőnek, mert egyre-másra jelentkeztek azok az esetek, amikor nemcsak az apa távozott, tűnt el és halt meg, hanem az anya is elköltözött az élők sorából, és a gyermekek támogatás nélkül maradtak. Ezek számára intézeteket kellett létesíteni, amelyeket sikerült is a társadalom áldozatkészségéből gyors ütemben felállítani. Így létesült a pápai Ilona Árvaház özv. gróf Esterházy Pálné áldozatkészségéből, a budapesti gróf Vay Gáborné Árvaház, a rákoskeresztúri Vilecz Mór Árvaház, a budapesti gróf Haller Györgyné hadiárvaház, a ceglédi Surányi Károlyi József hadiárvaotthon, a budapesti Erzsébet hadiárva leányotthon és erre a célra rendezték be a makói Erzsébet leánynevelő intézetet is. Az árvaház elnevezése a nemesszívű alapítót, vagy az adakozókat örökíti meg. A budapesti Erzsébet Hadiárvaház esetei Herceg Mór Lipót báró földbirtokos, a makói Erzsébet otthon Csanádvármegye közönségének alapítványából létesült.

A beteg gyermekek ápolásának, gyógyításának kérdéseivel a Liga fennállásának első évtizedében általában nem foglalkozott. A még békeévekben létesített egyetlen tudóbeteg dispensaire mellett tehát az orvosi tudomány követelményeinek megfelelő orvosi rendelő-intézetekről, sebészeti és testgyógyászati intézetről kellett gondoskodnia, amelyekben minden jelentkező szegény beteg gyermeket kiváló szakorvosok gyógykezelnék.

Valamennyi működési ágazatnak teljes mértékben való fentartása annyira megduzzasztotta a Liga terheit, hogy amikor a háború befejeződött és a gazdasági romlás föltartóztathatatlanul megkezdődött, a Liga élete felett is megkondult a lélekharang. Gróf Széchenyi Lászlónénak a legváltóságosabb pillanatban érkezett 100.000 dolláros adománya megmentette ugyan a Ligát, de nem nyújtott lehetőséget a továbbfejlődésre. Igyekezett oly hatalmas erő-

forrásokat találni, amelyek mentőeszközül szolgálhatnak anélkül, hogy a Liga amúgy is váltságos anyagi helyzete felboruljon.

Így sikerült külföldi összeköttetések segítségével megteremteni azt a hatalmas, méreteiben és eredményeiben nagy lendületű akciót, amely országszerte a külföldi gyermeküdtetés néven vált ismeretessé. Az első gyermekvonatot csakhamar követte a második, harmadik és Hollandia nemes példáját követve egymásután siettek segítségül a svájciak, angolok, svédek és belgák és közel nyolc esztendő alatt 125 vonattal csaknem 60.000 gyermek volt kiküldhető, akiknek mindegyike legalább 5–6 hónapon át élvezhette a jóságos külföldi nevelőszülők vendégszeretetét.

A társadalom anyagi támogatásán kívül külön kell még megemlékezni arról az erkölcsi támogatásról is, amelyben a Liga részesül. Eltekintve az egyházak, hatóságok rokonszenvénytől, amellyel ezek a Liga minden ügyével szemben viseltetnek, eltekintve az urnavédőnők és segítőtársaiknak lelkes fáradozásaitól, van a Liganak egy a társadalommal szorosabban összekötő szerve is, az Országos Gyermekvédő Liga „Önkéntes Gyermekvédő Testülete”, amelynek tagjai a társadalom legértékesebb rétegeiből kerültek ki és akik fogadalmukkal tettek hitet amellet, hogy a Ligát önzetlen munkájukkal, nemes törekvéseiben mindenkor támogatni fogják. A testület főnökasszonya Vojnits Piroska úrnő, helyettes főnökasszonyai pedig Demény Károlyné és lovag Kirchmayer Félixné úrasszonyok, akik a szervezet tagjaival egyetemben a legföltöbbszörű ápolással és legmegértőbb szeretettel kísérték a külföldre menő és onnan hazatérő gyermekek ezreit és gondozták őket az „Izabella” üdülőtelepen is.

Az Országos Gyermekvédő Liga vezetői és intézményei:

Fővédnök: Izabella királyi hercegnő Öfensége. *Védnök:* Edelsheim Gyulai Lipót gróf. *örökös tiszteletbeli elnök:* Széchenyi László gróf. *Örökös tiszteletbeli tagok:* Széchenyi Lászlóné grófné, Liphai Béláné báróné t. Széll Kálmán f. Herczog Mór Lipót báró, Prohászka Ottokár dr. f. *Kormányzó elnök:* Albrecht kir. herceg. *Kormányzó elnökhelyettes:* Huszár Gyula. *Igazgató:* Neugebauer Vilmos királyi tanácsos.

AZ ORSZÁGOS STEFÁNIA SZÖVETSÉG

(VIII., Vas-utca 10.)

Az embervédelem rendszeres kiépítési tervének nagy lökést adott a világháború, melynek első évében ijesztő mérvben jelentkezett már a születések számának csökkenése és a csecsemőhalálozás emelkedésének réme, amihez hozzájárult a harcterek borzalmas emberpusztítása is. Ezeknek a szomorú tényeknek hatása alatt vetette fel Bárczy István, Budapest akkori polgármestere, az anya- és csecsemővédelem megszervezésének gondolatát, melynek eredményeként 1915. évi június hó 13-án Stefánia kir. hercegnő védnökségével és Apponyi Albert gróf elnöklete alatt megalakult az „Országos Stefánia Szövetség az anyák és csecsemők védelmére”, céljául tűzvé ki a csecsemőhalandóság elleni küzdelmet és ennek révén a nemzet emberanyagának számbeli erősítését és feljavítását.

Mint minden új alakulatnak, a Stefánia Szövetségnek is sok nehézséggel kellett alakulása után közvetlenül megküzdenie. Első teendője volt a Szövetségnek a szakosztályok megalakítása, az országos szervezet előkészítése és a vidéki fiókszövetségek megalakítása, illetve a rokonfoglalkozású társadalmi egyesületeknek közös munkára való tömörítése. A legkomolyabb nehézségeket az anyagi eszközök hiánya okozta, mivel a Szövetség tagdíjakat nem szed s így a kormány és a székesfőváros által nyújtott segély tette csak lehetővé, hogy működését tényleg

megkezdhesse. A Szövetség tevékenységének súlypontja első időben a Szövetség központi irodájára és a szakosztályok működésére esik. Az igazgatóság elkészítette a Szövetség szervezeti szabályait és az alapszabályok 22. pontjának értelmében a különböző irányú tevékenység biztosítására megszervezte a szociálpolitikai, az orvosi, a propaganda, a jogi és a közigazgatási szakosztályokat.

A szociálpolitikai szakosztály gróf Teleki Sándorné és báró Szerényi József elnöklete alatt az anya- és csecsemővédelem különböző kérdéseit vette tárgyalás alá és megfelelő kiadványokkal, értekezletekkel és vitaelőadásokkal igyekezett az anya- és csecsemővédelem eszméjét, minél szélesebb körben terjeszteni, majd a belügyminisztériummal folytatott tárgyalások eredményeként báró Szerényi József megszerkesztette az anya- és csecsemővédelem országos szervezetének tervezetét magában foglaló emlékiratát, amely alapja a mai szervezetnek is.

Az orvosi szakosztály dr. Tauffer Vilmos és dr. Bókay János egyetemi tanárok elnöklete alatt megfelelő népies modorban megszerkesztette az anyák kiskatéját, amelyben a helyes csecsemőgondozás-ápolás ismereteit foglalta nagy vonásokban össze s melyet csakhamar az összes hazai nyelveken kinyomatott. Bókay tanár javaslata alapján elkészítette gyermekvédelmi munkaprogramját és beosztását, valamint több kiadvánnyal és szakértekezlettel igyekezett a helyes csecsemőgondozás ismereteit terjeszteni; majd az Uránia Nővédő Egyesülettel egy közösen létesítendő tejkonyha felállításának kérdését vette tárgyalás alá. E tárgyalások eredményeként 1918. év elején a Központi Tejcsarnok r.-t.-gal karöltve tényleg meg is kezdte az Uránia tejkonyha működését, mely biztosította Budapest székesfőváros területén a vegyes és mesterséges táplálásra szoruló csecsemők részére szükséges tejkészítmények orvosi ellenőrzés mellett való elkészítését. (Az Uránia tejkonyha 1924 őszén megszűnt, szerepét, a központi épületben elhelyezett Központi tejkonyha vette át) A Szövetség alakulásával egyidejűleg megkezdte az anya- és csecsemővédőnőképzés rendszeres megoldását is.

Az anya- és csecsemővédelem legfontosabb szerve a *védőnői intézmény*. Oly szerv ez, mely az anya- és csecsemővédelem szociális munkája mellett a védelem alá vont anyákat megfelelő egészségügyi tanácsokkal és utasításokkal is ellátja. Oly szerv, mely szakképzettsége mellett ismeri az összes igénybevehető intézményeket és mint hivatalos közeg segítségére lehet az anyáknak ez intézmények igénybevételénél. Addig, míg a Stefánia Szövetség működését meg nem kezdte, nem volt ilyen szervünk. A Stefánia Szövetség megalakulásakor azonnal e kérdés rendezéséhez fogott, s a Szövetség orvosi szakosztályának javaslatára rendszeresítette a védőnői intézményt, összeegyeztetve ebben a segélyre szoruló anyáknak úgy szociális, mint egészségügyi követelményeit. Az első teendő a védőnők képzése volt.

Az első védőnői tanfolyamok befejezése után a Szövetség megkezdte a rendszeres védőnői munka beállítását. Az első tanfolyam befejezése után csakhamar felállította Budapesten központi védőnői irodáját és a főváros központi segítő irodája által fizetett 10 védőnővel megkezdte nagyjelentőségű munkáját. 1917-ben ennek és a Kerületi Munkásbiztosító Pénztárral kötött egyezségnek eredményeként már 32 védőnő dolgozott Budapesten. A védőnők nemcsak egészségügyi és szociális tanáccsal látták el az anyákat, hanem személyesen eljártak a hatóságoknál, egyesületeknél az anyák és csecsemők érdekében. A központi védőnői iroda irányítása és ellenőrzése mellett 1917 júniusáig már 13.725 újszülöttet vettek a védőnők gondozásba, körülbelül 45.000 védőnői látogatással.

A Szövetség előterjesztésére 1918. év elején megjelent a belügyminisztériumnak 6769/918. XIV. számú rendelete, mely a védőnőképzést reformálja, illetve továbbfejleszti. A védőnői tanfolyamok időtartamát az eddigi hat hét helyett három hónapra emeli és a

képzés időtartama szerint két kategóriát állít fel, a háromhónapos tanfolyamot végzett védőnőket hivatásos védőnőknek, a hathetes tanfolyamot végzett védőnőket pedig mellékfoglalkozású védőnőknek jelentve ki.

A védőnői szervezetet a háború utáni nagy összeomlásokkor már 60 védőnővel dolgozott.

A Szövetség szervezeti tervezeete alapján 1917-ben Ugrón Gábor belügyminiszter kiadta 39.088/1917. XII., majd 135.840 19 17. XIV. számú nagyjelentőségű rendeleteit, melyekben az anya- és csecsemővédelmet állami feladatnak minősítette s annak végrehajtásával átruházott hatáskörben az Országos Stefánia Szövetséget bizta meg. Egyben körvonalazta azokat az elveket, amelyek mellett az országos szervezésnek megindulnia és folytatódnia kell és végül meghatározta az állam anyagi hozzájárulásának mérvét is. Ezeknek a miniszteri rendeleteknek alapján indult meg a magyar anya- és csecsemővédelem országos szervezése.

A szervezés nagy munkáját a Szövetség országos biztosok útján végezte. 1917 őszén már 54 vidéki egyesület csatlakozott a Szövetséghez az anya- és csecsemővédelem szolgálatában. A Szövetség országos szervezési programját úgy igyekezett beállítani, hogy elsősorban a legveszélyeztetettebb területeken kezdte meg a szervezést. Így azután, mint Magyarországon minden kultúrmunkánál, elsősorban főleg a nemzetiséglakta területeken indult meg az anya- és csecsemővédelem szervezése is. Részben az egyes városok, községek, részben az anya- és csecsemővédelem végrehajtására alakult társadalmi szervek alkalmaznak mind több és több hivatásos anya- és csecsemővédőnt és állítanak fel a munka intézményes kimélyítésére rendelő-intézeteket (dispensaire). Lassan országszerte fogalommá kezd válni az anya- és csecsemővédelem eszméje s mikor 1917-ben a Szövetség előterjesztésére gróf Apponyi Albert akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter kiadta nagyjelentőségű rendeletét, mellyel az összes elemi-, ismétlő-, iparos- és kereskedelmi tanonciskolákban, kisdedővő-, elemi- és polgári-iskolai tanítóképzőkben az anya- és csecsemővédelmet, valamint általános gyermekvédelmet a tantervbe is felvette s terjedelmes utasításban körvonalazta azokat a kereteket, melyekben az egyes intézetek hallgatóságával korának, nemének megfelelően ismertetendő ez a kérdés, sőt gondoskodott arról is, hogy az iskolákkal kapcsolatos ifjúsági egyesületek munkaprogramjukba vegyék fel ezt a nagyfontosságú nemzetmentő eszmét: oly perspektíva előtt állott a magyar anya- és csecsemővédelem, melynek alapján méltán remélhette az Országos Stefánia Szövetség, hogy az anya- és csecsemővédelem országos szervezését, dacára a háborús nehézségeknek, pár év alatt be tudja fejezni. Országszerte folyt nemcsak a szervezés nagy munkája, hanem a tényleges anya- és csecsemővédelmi munka is. Különösen a Trianon által elszakított területeken, nevezetesen Kolozsváron, Temesváron, Aradon, Nagyváradon, Kassán, Szabadkán, Újvidéken, Marosvásárhelyen és Brassóban védőnői szervezettel, rendelő-intézettel, sőt egyik-másik helyen anyaotthonnal, szülőintézettel és gyermekkórházzal megerősödve folytatódott a nemzetmentő munka.

Az országos propaganda eredményeként létesült országos szervezetnek irányítása és adminisztrálása már 1917-ben arra készítette a Szövetséget, hogy megfelelő központi intézet létesítésének gondolatával foglalkozzék. Az intézet létesítésére 1917. év tavaszán tette meg a Szövetség a kezdeményező lépéseket s a Szövetség elnökeinek: gróf Apponyi Albertnek és báró Sztéryni Józsefnek alig néhány heti intenzív munkával sikerült az intézethez szükséges tőkét nagyrészen biztosítani. A nemeslelkű adakozók közül ki kell emelnünk néhai Weisz Manfréd bárót, aki két millió koronás alapítványával, – mely addig a legnagyobb összegű magyar alapítvány volt, – úgyszólván megvetette az intézet alapját. Amíg a tervezett nagy központi intézet megvalósul, megvette a Szövetség a Vas-u. 10. sz. alatti jelenlegi szövetségi székházat, melyben a központi igazgatóságot, a központi védőnői irodát, a védőnői tan-

folyamot és az azzal kapcsolatos internátust helyezte el. Majd rövid időn belül kamatmentes állami kölcsönrel megkezdte az épület telkén egy toldaléképület építését, hogy a védőnői tanfolyam internátusát kibővíthesse.

Az országos anya- és csecsemővédelmi központi intézet megvalósítására serényen folytak az előkészítő munkálatok. A tervek készen voltak, a szükséges tőke rendelkezésre állott, a telek meg volt, de jött az összeomlás, mely a gyönyörű terv megvalósulását az utolsó percben megakasztotta.

A bolsevizmus bukása és a román invázió megszűnte után újra visszatértek a Szövetség élére a régi vezetők és 1920. év végén külföldi támogatással előlről kezdték az építőmunkát.

1920. év végén a Hollandi Misszió támogatásával az intézet székházában egy tejkonyha és ezzel kapcsolatos dispensaire létesült és újra erélyesen felvették az egész székesfőváros területén a védőnői munkát, valamint megkezdődött a munkásbiztosítókkal kapcsolatos rendelőintézetek működése is. Majd 1921. év májusában megnyitotta a Szövetség a hathónapos, ugyanez év szeptemberében pedig internátussal kapcsolatos első, egy évre rendszeresített anya- és csecsemő-védőnői tanfolyamát.

Ugyancsak 1921 júniusában megnyílt az intézet székházában a „Gróf Apponyi Albert Anyaotthon” is, amely céljául tűzte ki, hogy a szülőintézetből kikerülő hajléktalan anyáknak és csecsemőknek menhelyet nyújt mindaddig, míg az anyákat a védőnői szervezet útján a helyes csecsemőgondozás és ápolás tudnivalóinak elsajátítása után a gazdasági életbe – minden körülmények között csecsemőjükkel együtt – ismét vissza tudja helyezni.

1921. évben a vidéki szervezés is nagy erővel megindult, úgy, hogy az év végéig az összeomlás következtében 27-re lepadt fiókszövetségek száma 45-re emelkedett.

1921. év tavaszán sikerült a Szövetségnek az Amerikai Vörös-Kereszt magyarországi megbízottjának, Pedlow kapitánynak érdeklődését a magyar anya- és csecsemővédelem ügye iránt felébreszteni, úgy hogy Pedlow kapitány olyan értelmű felszólítást intézett a Szövetséghez, hogy szerkesszen memorandumot, melyben a Szövetség beszámol eddigi munkájáról és jövő terveiről. E memorandum volt azután az alapja arra tárgyalásoknak, amelyek az Amerikai Vörös-Kereszt párisi vezetője, A. Ross Hill és a magyar kormány között megindultak egy nagyarányú csecsemővédő akció lebonyolítására. Az egész akció lebonyolításával dr. Bókay János egyetemi tanárnak, a Szövetség orvosi szakosztálya elnökének vezetése alatt, egy szakemberekből álló magyar végrehajtó-bizottságot bízata meg. A végrehajtó bizottság a Szövetség programját magáévá téve, az anya- és csecsemővédő-intézetek és a védőnői szervezet továbbépítését határozta el. Az Amerikai Vörös-Kereszt anya- és csecsemővédő akciójának központi irodájában a Szövetséggel szoros kapcsolatban 1921 őszén megindult a nagyarányú munka.

Rövid nyolc hónap alatt Csonka-Magyarország területén 56 védőintézet létesült és tényleges eredményes munkájával hirdette az amerikai nép nagy emberszeretetét. Csonk hazánkban 56 védőintézet oktatta és tanította a magyar anyákat a csecsemőtáplálás, gondozás és ápolás helyes tudnivalóira és látta el az amerikai áldozatkészség nyújtotta szeretet-adományokkal őket.

Az Amerikai Vörös-Kereszt a védőintézetek felállítása mellett a székházban a védőintézetek működésének elősegítésére egy központi laboratóriumot is állított fel, valamint a Szövetség tervei szerint 500 drb szülészeti vándorládát készíttetett el. Ily összeállítású szülészeti vándorládát, melyben mindent megtalál a szülőanya és a szülésnél segédkező bába, ami a szülés higiénikus zavartalan lefolytatásához szükséges, először az Országos Stefánia

Szövetség aradi fiókjá létesített. Az Amerikai Vörös-Kereszt e nagyarányú akcióra és annak nyolc hónapi fenntartására 65.200 dollár készpénzt fordított, melyhez hozzájárul az anyagokban szétosztott mintegy 100.000 dollár értékű segélyanyag.

Az Amerikai Vörös-Kereszttel történt megállapodás alapján 1922. év júniusában az Országos Stefánia Szövetségnek kellett átvennie a felállított védőintézetek irányítását és azok fenntartásának terhét. A szövetség nehéz helyzet előtt állott, mert nemcsak az intézmények fenntartásáról kellett gondoskodnia, hanem minden erejéből törekednie kellett arra is, hogy az Amerikai Vörös-Kereszt által megalapozott országos szervezet továbbépíttessék. Nagyban megkönnyítette munkáját ismét az Amerikai Vörös-Kereszt áldozatkészsége, mely távozása előtt 10.000 dollár segélyt adott a Szövetségnek azzal a céllal, hogy ezzel az átmenet nehézségeit megkönnyítse. A Szövetség az átvétellel egyidejűleg terjedelmes munkaprogramot dolgozott ki, részben a meglévő intézmények mikénti fenntartására, részben pedig az országos szervezet továbbépítésére.

A Szövetség vezetését gróf Apponyi Albert és báró Szterényi József visszavonulása után Pettkó Szandtner Aladár h. népjóléti államtitkár vette át *miniszteri biztos* minőségben.

Ügyvezető igazgató: Keller Lajos.

Az orvosi szakosztály elnöke: Bókay János dr. egyetemi tanár.

Az 1928. évben beszerveztek 16 új fiókszövetséget, 38 új védőintézetet 24 új védőnővel és 63 orvossal, továbbá felállítottak 6 tejkonyhát és 13 bölcsődét.

Az 1928. év végével tehát működött 129 fiókszövetség, 177 védőintézet, 27 tejkonyha, 7 anyaotthon, 20 bölcsőde 516 védőnővel és 319 orvossal.

ZSÓFIA GYERMEKSZANATÓRIUM EGYESÜLET

(VII., Erzsébet királyné-út.)

A Zsófia Gyermekszanatórium Egyesületet ugyanaz az általánosan érzett közszükséglet teremtette meg két évtizeddel ezelőtt, amely az ország többi nagy társadalmi gyermekvédelmi intézményeinek létesítésére vezetett. Éppen olyan közszükséglet volt a társadalmi gondoskodás azokról a szenvedő, szegény beteg kisdedekről, akik évről-évre elhaláloznak kellő és megfelelő ápolás hiányában, mint a védtelen, elhagyatott gyermekek felkarolása, amely téren a Gyermekvédő Liga olyan nagy eredményeket ért el.

A Dunántúli Közművelődési Egyesület kebeléből indult ki Széll Kálmán, Rákosi Jenő, Pallavicini Ede örgróf, Bezerédy Viktor, dr. Óvári Ferenc, dr. Lichtenberg Kornél, és dr. Fodor Oszkár közreműködésére az a mozgalom, amely a gyermekszanatóriumok megalapításához vezetett és amely a jövő magyar generáció erőteljesebbé tétele érdekében korszakalkotónak mondható. Ez a mozgalom a magyar társadalom legszélesebb rétegeiben élénk visszhangot keltett, különösen amikor a mozgalom élére, mint kormányzó elnök gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter került, aki egész tényleges munkásságának intenzív erejével arra törekedett, hogy az új gyermekvédelmi mozgalom alapjait szilárdan lerakja. A gyermekszanatóriumok főpatronátusára gróf Zichy Jánosnak sikerült megnyernie Hohenberg Zsófia hercegnőt, akinek ez volt egyetlen magyarországi társadalmi szereplése.

A magyar társadalom átérezte azt, hogy az Európaszerte mintaszerűnek elismert állami gyermekvédelem hatályos kifejlesztésére az állam erői csak akkor lesznek elégségesek, ha a társadalom ereje azokat intenzíven kiegészíti.

1910 február 27-én alakult meg a Gyermekszanatórium Egyesület és már 1911 június 27-én egy rövid esztendő munkássága után sikerült megnyitni az első magyar gyermekszana-

tórium, a hatvanágyas balatonalmádi Zsófia Gyermekszanatórium kapuit. A balatonalmádi Szanatórium ágyainak a száma ma 248. Az elkülönítőben 25 ágy van.

1912-ben lokális csont- és mirigy-tuberkulózisok kezelésére a Rózsadomb legmagasabb pontján volt tervbe véve a Központi Gyűjtő Gyermekkórház: egy gyönyörűen befásított, az Egyesület által megvett telken, de a társadalmi utón elővarázsolt 1,135.500 aranykorona hadikötvényekbe vándorolt.

A háború alatt épült fel a balatonszabadi Gyermekszanatórium, mint egyetlen higiénikus intézet, mely Ausztria-Magyarország területén a világégés idején megépült s 1917 július elején már benépesült. Akkoriban 200 ágya volt. A balatonszabadi szanatórium ágyainak száma ma 541. Az elkülönítőben külön 25 ágy van. Az összeomlásig a balatonszabadi szanatórium egész évben nyitva volt.

1928-ban ómoravicai dr. Heinrich Kálmán a magyar gyermekeknek örökbe hagyta az ő csodásan szép, a Hűvösvölgyi parkban levő gyönyörű kastélyát, melyet ugyanebben az évben 100 ágyra a legmodernebbül rendeztek be.

A legtöbb modern gyermekkórházi ágy ezek szerint hazánkban a Zsófia gyermekszanatóriumokban van, amelyek áldásos munkáját igazolja, hogy

1928-ban Balatonszabadin	1687	gyermeket	gondoztak	51.038	ápolási napon
1928-ban Balatonalmádin	760	„	„	22.734	
1928-ban Hűvösvölgyben	195	„	„	5.346	
Egy évben tehát	2642	gyermeket	gondoztak	79.118	ápolási napon

a Zsófia gyermekszanatóriumokban.

A korábbi esztendőkből kizárólag szegénysorsú gyermekek népesítették be a szanatóriumok helyeit, majd hadiárvékat, patronásbelieket, menhelyeket gondoztak, némi ápolási díj ellenében és amikor a kommunizmus réme elszállt az ország felől, amerikaiak, angolok, hollandusok, svédok segítettek a Zsófia szanatóriumok talpraállítását, 1923-tól kezdve pedig bekapcsolódtak a hazai áldozatkész vállalatok nyaraltatási akciójukkal s alkalmazottaik gyermekeit a Zsófia szanatóriumokba utalták be.

Rákosi Jenőnek, a magyar gyermekvédelem apostolának halála pótolhatatlan vesztesége volt a társadalmi filantrópiái mozgalmaknak, amelyeknek a nagy publicista hatalmas egyénisége és népszerűsége valóságosszuggesztív erőt adott. Rákosi halála azonban a legfájdalmasabban mégis a Zsófia Gyermekszanatóriumokat érintette. A Zsófia vezérét vesztette el Rákosiban, akinek mélységesen őszinte fajszeretete ezt a nagyszerű intézményt életre hívta, majd több évtizedes céltudatos munkával a magyar gyermekvédelem egyik legmodernebb és legnélkülözhetetlenebb szervévé fejlesztette. Rótt Nándor püspökben, a nagyszerű emberbarátban találta meg a Zsófia Rákosi Jenő méltó utódját. A nagy előd munkáját a nemes püspök folytatja, akinek több évtizedes filantrópiái működése, puritán egyénisége, európai gondolkodása és áldozatkészsége garancia arra, hogy Rákosi legszentebb hagyatéka: a Zsófia, a jövőben talán még nagyobb arányokban folytathatja áldásos működését, mint a múltban. De garancia erre az új vezérnek a munkában lelkes osztályostársa, Óváry Ferenc felsőházi tag, a magyar emberbaráti mozgalmaknak ez a régi, érdemes és önzetlen vezető egyénisége is, valamint a Zsófiára váró feladatok elvégzésében kitűnő munkatársuk, Süle Antal szerkesztő, aki nagy hozzáértéssel és ügyszeretettel kér részt magának a gyermekvédelemnek az egyesületre háruló, munkájából.

A külvilági segélyen kívül a hazai vállalatok mellett csaknem kizárólag a társadalom tartotta fenn a Zsófia gyermekszanatóriumokat, amelyek a magyar társadalmi gyermekvédelem történetében kétségkívül vezető helyre kerültek s a magyar anyák ezreinek s a magyar gyermekek tízezreinek áldása kíséri a Zsófia Gyermekszanatóriumok fontos munkáját.

JÓZSEF KIR. HERCEG SZANATÓRIUM-EGYESÜLET

(IV., Semmelweis-utca 5.)

A József-szanatórium létesítésének gondolatát Lukács György, mint Békésvármegye főispánja 1902-ben egy közgyűlési beszéd keretében vetette fel. A gondolat megvalósítására csakhamar egyesület alakult, amely mint *József kir. Herceg Szanatórium-Egyesület* részint országos gyűjtés, részint pedig a nála eszközölt ágyalapítványok révén 1906-ban, a Gyula melletti Lugoserdőben, megkezdte a József-szanatórium építését. Ezt megelőzően azonban részint klimatológiai, részint az uralkodó időjárásra vonatkozó vizsgálatok történtek, hogy a hely szanatórium létesítésére alkalmas-e. A csaknem 40 kat. holdon elterülő gyönyörű őserdő, amelyben a szanatórium felépült, valóban az Alföldön a legalkalmasabb szanatóriumi gyógykezelés céljaira. Eredményei fel is veszik a versenyt bármely drága, u. n. klimatikus helyen épült szanatórium eredményeivel.

Az első betegek 1907 június 5-én keresték fel a 100 beteg befogadására alkalmas szanatóriumot, amelynek akkori berendezése teljesen a kor színvonalán állott. Első igazgatója dr. Geszti József volt, ki jelenleg a debreceni Augusztá-szanatóriumot vezeti és akinek helyét 1914-ben dr. Gáli Géza foglalta el. Az új szanatórium azonban már rövidesen szűknek bizonyult és ezért 1910-ben egy kisebb, 20 beteg befogadására alkalmas pavilonnal kibővítették.

A háború kitörésekor, 1914-ben is a szanatórium minden helye el volt foglalva, azonban minthogy akkor minden erőt a hadviselés szolgálatába kellett állítani, a szanatórium is hadikórházzá alakult át. Eleinte sebesülteket és fertőző betegeket ápolt, 1916-ban azonban katonai tüdőbeteg gyógyintézet jellegét vette fel.

Később a trianoni békeparancs gyászos gazdasági következményei nehezítették meg a szanatórium működését, de az egyesület elnökének, Lukács Györgynek, aki parlamenti beszédeiben ismételten hangsúlyozta a tuberkulózis nagy jelentőségét és az ellene való küzdelem nemzetvédő voltát, sikerült páratlan ügybuzgalmával a szanatórium helyzetét nemcsak megszilárdítani, de azt fejleszteni is.

A szanatórium pavillonjaiban fekvő betegek létszámát, amely a békében a 132-öt érte el, részint egy 1927-ben épült új pavilonnal sikerült 250-re felemelni. Azonkívül a szanatórium egész belső berendezése átalakult. Új Röntgen-készülék, a fényterápiához szükséges eszközök, a modern anyagcsere-vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen apparátus áll ma a tuberkulózis gyógyítása szolgálatában.

A József-szanatórium, amelynek neve ma már nemcsak az Alföldön, hanem az egész országban közismert, a magyar tüdőbetegek ápolásában nélkülözhetlenné tette magát. Állandóan telve van s így a jövőben is folyton fejlődnie kell. A fejlődést a vezetőség részben új pavillonok építésében, részben pedig a szanatóriummal szoros kapcsolatban lévő munkáltató telepek létesítésében látja.

Ma már tudják, hogy a tüdőtuberkulózisra való gyógyító hatás szempontjából specifikus, vagy optimális klíma nincsen, hanem a tüdőtuberkulózis mindenfajta klímái viszonyok között meggyógyulhat, feltéve, hogy a beteget higiénás szempontból megfelelő viszonyok közé teszik.

Ennek a megfontolásnak az alapján határozta el a József kir. herceg szanatórium-egyesület, hogy második szanatóriumát is a tuberkulózistól leginkább veszélyeztetett Nagy Magyar Alföldön létesíti. S ezt annál is inkább tehetné, mert a gyulai József-szanatóriumban szerzett 7 évi tapasztalatok azt mutatták, hogy a síkföldi szanatórium gyógyeredményei miben sem maradnak mögötte a hegyvidékieknek. A választás Debrecenre esett, egyfelől mert Hajdú vármegye s Debrecen városa régtől fogva főfészke volt a tuberkulózisnak, más-

felől mert a debreceni kies és hatalmas Nagyerdőben a létesítendő szanatórium számára olyan miliő kínálkozott, amely minden tekintetben kifogástalannak volt mondható. 1912-ben kezdődött meg a szanatórium építkezése Jendrassik Alfréd miniszteri tanácsos tervei alapján s alig múlt el két esztendő, 1914 nyarán már készen állott a pompás, új, 175 beteg befogadására *alkalmas intézet. A költségek több mint 1,200.000 aranykoronát tettek ki, mely összegből 150.000 koronát Debrecen szab. kir. város törvényhatósága adott, míg a többletre, több mint 1 millió „koronára, a magyar társadalom nemes áldozatkészsége adott fedezetet.*

A sors azonban úgy akarta, hogy a pompás új intézet, Magyarországnak akkoriban leg-szebb és legtökéletesebben berendezett ilyenfajta gyógyintézete csak jóval később kezdhesse meg azt a működését, melyre eredetileg rendelve volt. 1914 júliusában kiütött a világháború s mi sem természetesebb, mint hogy a nagyszerűen felszerelt szanatóriumot sebesült és beteg katonák ápolására vették igénybe. Eleinte vöröskereszt hadikórház, majd megfigyelő kórház volt, akárhányszor 400 sebesült és beteg katona nyert benne elhelyezést, 1915 márciusában pedig a déli német hadsereg vette igénybe kizárólag német birodalmi katonák számára. A német hadtápvonal előretolásával, 1915 júliusában ismét a magyar hadvezetőség vette át a szanatóriumot s a világháború végéig a harctéren tuberkulóziist szerzett katonák ápolására használta fel. A világháború négy esztendeje alatt közel 10.000 sebesült és beteg katonát ápoltak a szanatóriumban. A forradalom, kommün és a román megszállás súlyos megpróbáltatásokkal járt az intézetre nézve, de ennek ellenére rendületlenül megállta helyét s egy percig sem állott üzemem kívül. 1919 őszén az ekkor a szervezés kezdetén álló debreceni tudományegyetem orvosi fakultása számára vették igénybe, de a sebészeti és belgyógyászati klinika csak 1921 őszén költözött az intézetbe. Klinikai célokra egészen 1923 novemberéig szolgált a szanatórium; azóta a Szanatórium-Egyesület fennhatósága alatt újból kizárólag tuberkulózisban szenvedő betegek nyernek benne elhelyezést. 1923 novemberére óta közel 6000 tüdőbeteget ápolt a szanatórium, akiknek közel 80%-a munkaképesen távozott.:

Befogadóképessége jelenleg 350 beteg, de 1929-ben további 50 ágygal fog bővülni. 1928-ban részben a népjóléti minisztérium anyagi támogatásával sebészeti tuberkulózis osztállyal egészítették ki. Ez hazánkban az első sebészeti tbc. osztály, mely szanatóriummal kapcsolatos.

A József kir. herceg Szanatórium-Egyesület vezetősége: *Védnökök:* Augusztá kir. hercegnő, József kir. herceg. *Diszelnök* Serédi Jusztinian hercegprímás. *Elnök* dr. Lukács György v. b. t. t. *Tiszteletbeli tagok:* gróf Almássy Dénesné, Lukács Györgyné. *Társelnökök:* Lucich Károly, dr. Mihályffy Vilmos, Ugrón Gáborné, Zsilinszky Mihályné. *Alelnökök:* gróf Almássy Imréné, Prónay Pálné sz. Pálffy Emma grófné. *Igazgató főtitkár* Holbesz Aladár.

A FEHÉR KERESZT EGYESÜLET

(IX., Tüzlőtő-utca 7.)

Tizenhárom éve, hogy a lelencügy néhány lelkes barátja megalapította a „Szegény Beteg Gyermekes Egyesület”-ét, részben, hogy segítsen az elhagyott beteg gyermekeken, részben pedig, hogy szülőnőket addig támogasson, míg azok munkaképesekké nem válnak. Az egyesület két év múlva a Fehér Kereszt Egyesület nevét vette fel.

Nehéz helyzete volt az egyesületnek, mert nemcsak azoknak pártfogásáért kellett küzdenie, akiknek áldozatkészségével a tervbevett célokat elérni akarta, hanem meg kellett küzdenie a segítségre szoruló tömegével is. Ezt legjobban igazolja, hogy míg 1886-ban, az első évben összesen 27 anya jelentkezett gyermekével, addig 1896-ban már 580 gyermekágyas

anya részesült ápolásban gyermekével együtt, ezenkívül 1672 gyermeket kezelt ingyen, látott el orvossággal, pénzbeli segélyben pedig 216 anyát részesített.

De nemcsak ezekkel szolgálta a gyermekvédelem ügyét, hanem azzal is, hogy 1897 november 20-án megnyitotta Nagytétényben árvaházát, ahol ez időtől a mai napig 50–60 árvaleányt nevel.

Nemes feladatát e téren folytatta mindaddig, amíg az elhagyott gyermekek ügyét az állam a kezébe nem vette, melynek megtörténtével 1908-ban megnyitotta 140 közös és 13 különszobás ágyra berendezett gyermekkórházát.

Ma már belgyógyászati osztályán 100 ágyas közös kórtermi csecsemőosztály, 100 ágyas közös kórtermi felnőtt gyermekosztály, sebészeti osztályán pedig 60 ágyas közös kórtermi sebészeti, 20 ágyas közös kórtermi orr-, torok-, gégzészeti- és 20 ágyas bőrgyógyászati osztály van, a legmodernebb gyógyászati eszközökkel felszerelve.

Kórházában 1927. év folyamán felvettek összesen 3060 beteget.

1908 december 31-től mai a napig a sebészeti osztályon ápolás alatt állott 14.328 fekvő-beteg és 9787 műtétet végeztek.

A belgyógyászati osztály rendelőjén megforduló járóbetegek száma naponta 100.

A Fehér Kereszt vezetősége: *Diszelnőknő* Anna kir. hercegnő. *Diszelnök* dr. József Ferenc kir. herceg. *Elnökök:* herceg Odescalchi Károlyné és Barcza Károly. *Aelnökök:* dr. Kováts J. István és dr. Heim Pál. *Kórházi igazgató-főorvos* dr. Szemere Béla. *Titkár* dr. Plaveczy Oszkár. *Osztályos főorvosok:* dr. Duzár József egy. magántanár, dr. Petényi Géza egy. magántanár, dr. Szász Anna. *Ügyész* dr. Zerkovitz Imre. *Gondnok* Kiss Sándor. *Az igazgatóság választott tagjai:* dr. Balkányi Kálmán, báró Bottlik István, dr. Csécsi Nagy Miklós, Fleischl Sándor, dr. Lamotte Károly, Kammer Vilmos, báró Kaas Albert, Mészáros János, Pettkó-Szandner Aladár, Pápay Ferenc, Ruffy Pál, gróf Thorotzkai Miklós.

GRÓF APPONYI ALBERT POLIKLINIKA

(VII., Szövetség-utca 14-16.)

A poliklinika alapításának eszméjét még 1882-ben a budapesti orvoskari egyetem docenseiből álló értekezlet vetette fel. Egy tisztán szegénysorsú járóbetegek gyógyításával foglalkozó intézetet akartak létesíteni, melyben lehetőleg a gyakorlati orvosi tudomány minden szakmája képviselve legyen, emellett a szerzett tapasztalatokat és tanulmányokat az orvostudomány művelésére, a kínálkozó nagy beteganyagot pedig orvosnövendékek tanítására kívánták felhasználni.

Az új intézet, melyet a Budapesti Általános Rendelő Gyógyintézetnek neveztek el, 1883 augusztus 15-én, a Síp-utca 7. számú házban kezdte meg működését, egyelőre csak hét osztállyal.

A betegek száma egyre nőtt, 1887-ben már a 11.000-et meghaladta, úgy hogy az intézet csakhamar szűknek és elégtelennek bizonyult.

1887-ben alakult meg a Budapesti Általános Poliklinika Egyesület, amelynek létesítése kizárólag Lichtenberg Kornél alapítótag érdeme.

Az intézetek egyre fokozódó látogatottsága 1887-ben a helyiség megváltoztatását tette szükségessé. Goldzieher Vilmos és dr. Havas Adolf pénztárosok érdeme volt, hogy a befolyó adományokból erre a célra a Hársfa-utca 13-15. sz. házat sikerült megvásárolni és a céloknak megfelelő módon adoptálni. Ezzel, ha nem is korszerű ambulatóriumhoz, de az eddig bérelt helyiségeknél feltétlenül megfelelőbb otthonhoz jutott a poliklinika és ily módon

megszabadulván egyelőre a folytonos vándorlás szükségességétől, minden gondját a létesítendő kórházhoz szükséges anyagi eszközeinek megteremtésére fordíthatta. A hársfa-utcai ház udvara a kórház céljaira különösen alkalmasnak mutatkozott.

A kórház építése 1897-ben kezdődött és 1898 vége felé ünnepélyes módon a fővédnökök, a kormány és a hatóságok jelenlétében nyílt meg. 1901-ben pedig az egyesület a Szövetség-utca 14–16. sz. házakat vásárolta meg, melyek a hársfa-utcai házak folytatásaképpen kiválóan alkalmasnak mutatkoztak az intézet kibővítésére. A maga nemében páratlan épület állott ily módon a még mindig növekedő számban jelentkező szegénysorsú betegek rendelkezésére. Belső berendezése és felszerelése, tágas laboratóriuma, Röntgen-intézete a tudományos kutatást is lehetővé tette és ezenkívül kiválóan jó alkalmat nyújtott az orvosnövendékek tanítására, akik azt igen tekintélyes számban látogatták.

A háború utáni korszakban az egyesület gróf Apponyi Albert ötvenéves közéleti működéséről megemlékezve, örök hálijának külső jeléül elrendelte, hogy az intézet címének változatlan meghagyása mellett a poliklinikát örök időkre gróf Apponyi Albert poliklinikának nevezzék el.

Elnök gróf Apponyi Albert. *Igazgató* dr. Lobmayer Géza.

A „CHARITÉ” POLIKLINIKA

(VI., Csengery-utca 69.)

A múlt század utolsó negyedében a közegészségügy Magyarországon és főképpen Budapesten mostoha ellátásban részesült. Fővárosunk Európa államainak székhelyei között a megbetegedési és halálozási arányszámok szempontjából utolsóelöttinek sorakozott. Ezek a szomorú viszonyok odaérlelték a helyzetet, hogy külföldi mintára, nálunk is megalkultak a nyilvános gyógyintézetek járóbetegek részére. Így alakult meg 1883 augusztus havában a „budapesti általános rendelő gyógyintézet” is, melyet 1887 március hóban a társadalmi jótékonyosság alapján szervezett „Budapesti Általános Poliklinikai Egyesület” vett át.

Létjogosultságát azzal bizonyította, hogy betegei évről-évre nem várt mérvben megsaporodtak és kitűnt, hogy az említett két intézet Budapest székesfőváros egészségügyi szolgáltatásának bár önkéntes, de fontos tényezője, sőt a környékről is sűrűn rándultak fel a betegek, hogy bajaik ellen elsődrendű szakorvosok tanácsát kikérjék. 1891-ben pedig felállították a „Budapesti (Budai) nyilvános rendelő intézetet is.”

A háború alatt a Charité a vöröskereszt kiegészítő kórháza volt.

A Charité poliklinika, mely működését bérelt lakások szűk kis szobáiban kezdte, harmincéves fennállásakor végre állandó hajlékhoz jutott.

Elnök gróf Andrássy Gyula f, Székely Ferenc. *Titkár* dr. Balassa László. *Igazgató főorvos* dr. Körmöczy Emil.

NYOMORÉK GYERMEKEK ORSZÁGOS OTTHON EGYESÜLET

(VI., Mexikói-út 63.)

Több mint negyedszázaddal ezelőtt, 1902. május hó 10-én, a Nyomorék Gyermekek Országos Otthon Egyesület ez idő szerinti alelnöke, Rothfeld Richard vetette fel egy olyan intézmény létesítésének eszméjét, amely a gyermekek legszerencsétlenebbjei számára menedéket nyújtson; ahol nyomorúságuk enyhíthetővé, szenvedéseik elviselhetőkké válnak, ahol lelkük kiművelődik, szellemük kifejlődik s végül megfelelő ipari foglalkozásra

kiképezve, saját maguk kereshessék meg kenyerüket s így hasznos, dolgos, szorgos polgáiraivá, termelő munkásaivá váljanak a hazának és a társadalomnak egyaránt.

Az Otthonban folytatott orvosi munkában azokat az irányelveket követik, melyek évek alatt kristályosodtak ki.

A nyomorékság elleni küzdelem orvosi feladatai: a nyomorékság megelőzése és a nyomorékok gyógyítása.

Az intézet eddig is elsősorban szegény gyermekeket vett fel, árvákat s olyanokat, akik környezetükben való meghagyása által a züllésnek lennének kitéve. A társadalom áldozatkészsége ezt még hatványozottabb mértékben teszi az Otthon kötelességévé.

Az egyesület intézménye: *Nyomorék Gyermekek Otthona* hatosztályú iparostanonciskolával, különféle ipari műhellyel (szabó, cipész, bőrdíszmű, kötő, szövő stb.) ahol a gondozottak elméleti oktatást és a tehetségüknek legmegfelelőbb gyári szakmában nyernek elhelyezést. Az intézet a mesterséget kitanuló növendékek munkába helyezéséről gondoskodik és további életpályájukon támogatja őket. Intézeti férőhelyek száma 120. *Elnök* báró Dániel Ernőné. *Ügyvezető elnök* dr. Morvay Izsó.

VAKOK JÓZSEF NÁDOR KIR. ORSZ. INTÉZETE

(VII., István-út 95.)

A Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete JL04 éves múltra tekinthet vissza, amennyiben 1825-ben József főherceg nádor kezdeményezésére létesítették a pozsonyi diétán összegyűlt karok és rendek. A nádor meghívására Pozsonyba érkezett Beitl Rafael, a vakok bécsi intézetének tanára néhány vak kíséretében és az egybegyűlték jelenlétében bemutatta a vakokkal való tanítási eljárást és bánásmódot, egyben rámutatott azokra az eredményekre amelyek szakszerű oktatások által elérhetők. 1826-ban Pestvármegye és Pest városa előkelő polgáraiból bizottságot alakított, amelynek feladatává tette, hogy az intézet áttelepitési és működési ügyét előkészítse, a közönséggel megismertesse és keresse azokat a módozatokat, amelyek folytán az intézmény fennmaradása és fejlesztése elérhető és biztosítható.

A Vakok Országos Intézete 1892-ben megvásárolta a VII. kerületi Herminamezőn elterülő Fischhof-féle telket 125.000. forintért. A több mint 10.000 négyszögölet meghaladó telektömböt részben építkezésre, részben pedig utcák szabályozására és nyitására használták fel. 1900/901-ben a Hungária-körút és István-út sarkán épült fel a vakok jelenlegi intézetének épülete a legmodernebb tervek és higiénikus követelmények szemelőtt tartásával.

Az intézet 1873-ig kormányzóbizottság irányítása mellett fejtette ki működését. Mindinkább kialakult és megérlelődött a vezető férfiak lelkében az a gondolat, hogy az intézet fennmaradása és fejlesztése kellőképpen csak abban az esetben biztosítható, ha további sorsát az állam kezébe teszik le. Az elgondolás az 1873. évi XXXI. t.-cikkben ténnyé érlelődött, mert a hivatkozott törvénycikk kimondja az intézet országosítását. Az országosítást báró Eötvös József kezdeményezte és Trefort Ágost kultuszminiszter hajtotta végre I. Ferenc József uralkodása alatt.

1926-ban ünnepelte meg az intézet 100 éves fennállásának évfordulóját. A kormányzó és neje, József kir. herceg, Augustya és Magdolna kir. hercegnők, mint az alapító leszármazottai, tették megjelenésükkel emlékeztetést, impozánssá a centennáriumi ünnepeket.

A vakok intézete nem kórházaszerű intézmény, hanem világtalansággal sújtott normális képességű gyermekek nevelő- és tanintézete.

A. növendékeket nemcsak az elméleti és zenei tárgyakban képzik ki, hanem élet-hivatási pályákra is előkészítik őket. A 14. életéven túl,- a 18. életévig bezárólag, a növendék hajlamának és képességének megfelelőleg ipari vagy zenei pályára megy, amely után élethivatása lesz.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ SZANATÓRIUM

(Budakeszi.)

Az Erzsébet Királyné Szanatórium létesítésének története azonos a magyarországi tuberkulózis elleni küzdelem megkezdésének és Korányi Frigyes báró erre vonatkozó munkásságának történetével. 1897 június hó 3-án a Budapesti Kir. Orvos-Egyesület értekezletet hívott egybe egy szanatórium-egyesület alapítása érdekében. A Szanatórium-Egyesület igazgatótanácsa 1899 május 1-én a szanatórium építésére kijelölt területet megtekintette és Korányi Frigyes báró véleményezése alapján azt alkalmasnak találván, Budapest törvényhatóságához folyamodott érte.

A tervek figyelembevették Bókay János dr. egyetemi tanár, igazgató-tanácsagnak azt a kezdeményezését, hogy a szanatórium új szárnyában gyermekek részére is szobákat rendezzenek be.

A budakeszii intézetben változás csak akkor következett be, amidőn Korányi Sándor báró közbenjárására Weiss Manfréd nagyiparos, a lelkes emberbarát, arra határozta el magát, hogy az Erzsébet Királyné Szanatóriummal kapcsolatban tüdőbeteg katonák részére szanatóriumot létesít.

A közvetlenül a háború kitörése előtt a Szanatórium-Egyesület által felépített rákoskeresztúri üdülőtelep, melyet báró Korányi Frigyes Üdülőtelepének neveztek el, az 1924. évben nyílt meg az Erzsébet Királyné Szanatórium gazdasági vezetése alatt.

A szanatórium jelentőségét az ország orvosai az orvosképzés szempontjából már korán felismerték, amennyiben éveken át váltakozó számmal sereglettek össze Budakeszin, hogy magukat a speciális szakmában képezzék. Báró Korányi Frigyes tanár külön tuberkulózis-osztályt létesített klinikájában, a tuberkulózis intenzívebb tanulmányozásának lehetővé tétele céljából, ezenkívül az Erzsébet Szanatórium volt különösen kezdetben az az egyedüli hely, ahol nagy beteganyagon teljes képet szerezhettek magának az orvos a tuberkulózis proteusszerű jellegéről és láthatta, hogy sokszor csak a hosszas megfigyelés vagy a visszatérő beteg észlelése teszi lehetővé, hogy tiszta képet alkothasson magának a betegségről. A közoktatásügyi kormány az orvosi fakultás előterjesztésére az Erzsébet Királyné Szanatóriumot ama intézmények közé sorozta, melyekben az eltöltött orvosi szolgálat a gyakorlati év javára lett gyümölcsöztesztető.

Az Erzsébet Királyné Szanatórium szegénysorsú betegek gondozása céljából létesült. Ennek lehetővé tétele céljából létesültek az ágyalapítványok is, amelyeknek összege kezdetben 130.000, később 1,525.600 korona volt és amelyeknek kamatai fejében az alapító által kijelölt szegénysorsú beteg három hónapon át ingyenesen volt ápolható a szanatóriumban. Az alapítványok száma évről-évre emelkedést mutatott, végül a forradalom, az összeomlás előtt 129 ágyalapítványban 1,525.600 aranykorona végösszeg állott rendelkezésre.

Az intézetben eddig közel 30.000 beteget kezeltek.

Elnök gróf Batthyány Lajos. *Alelnökök:* dr. Schmiedt József, dr. Bakó Királyi Sándor. *Igazgató főorvos* dr. Ország Sándor.

BUDAPESTI ÖNKÉNTES MENTŐEGYESÜLET

(Markó-u. 22.)

A különböző magyarországi jóléti intézmények között talán egy sincsen, amely olyan népszerű lenne, mint az önkéntes mentők. Ez nem is csoda, hiszen nem is képzelhető szebb és humánusabb cselekedet, minthogy bajbajutott embertársainkon segítsünk.

Magyarországon a középkorban és még azután is sokáig, szerzetesek és apácák voltak az „Első segítség nyújtók” és betegápolók.

Mária Terézia uralkodása alatt, 1779-ben, foglalkozott a mentésüggyel először kormányrendelet. Ez a rendelet előírja, hogyan kell a látszólagosan vízbefúltakon, felakasztotakon, megfagyottakon és más szerencsétleneken segíteni.

Az 3803-ból fennmaradt ilyen rendelet már nemcsak általánosságban intézkedik, hanem az „első segítség nyújtást” kötelezővé teszi a fürdőkben és a borbélyműhelyekben.

1876-ban, midőn hazánkban az egészségügyet törvényesen rendezték, akkor törvény keretében alapos, az első segítségnyújtásnak ma is alapját szolgáló rendelkezések történtek. Ez a törvény elrendeli, hogy az első segítséget mindenki köteles nyújtani és hogy az első segítségnyújtást az iskolákban is kell tanítani; különösen kioktatandók pedig azok, kik foglalkozásuknál fogva többször kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy „első segítséget” kell nyújtaniok, pl. rendőrök, tűzoltók, tanítók, gyárimunkások. Ugyancsak eme törvény rendeli el, hogy törvényhatóságok és népesebb városok mentőintézményeket állítsanak föl. A törvény 141. §-ának d) pontja az életmentést és segélynyújtást Budapesten a rendőrségre bízta és elrendeli, hogy a főkapitányságokat, a kerületi kapitányságokat és a rendőrlaktanyát mentőszekrényekkel és hordagyakkal kell ellátni és 1887-ig – a Mentőegyesület felállításáig – tényleg fővárosunkban a rendőrség végezte az első segítségnyújtást.

1887-ben végre dr. Kresz Géza budapesti kerületi tisztiorvos, több rokongondolkozású férfiú segítségével, megalakította a Mentőegyesületet, mely 40 esztendeje, hogy az első segélynyújtást Budapesten ellátja. Azóta ez az intézmény hazánk egyik legkiválóbb egészségügyi intézményévé fejlődött és nemcsak az országban részesül közszeretletben, hanem mintaképe az egész világon az ilyen irányú intézeteknek.

A Mentőegyesület azonban nemcsak az első segítségnyújtás és az első segítség ismereteinek terjesztését tűzte ki célul, hanem feladatává tette, hogy szerte az országban mentőintézmény felállítását sürgesse és azok megalakulását elősegítse. A mentésügy országos megszervezése érdekében immár két ízben, 1897-ben és 1911-ben volt országos tanácskozás és ennek lefolyása alatt alakult meg legelőször a temesvári, majd a kolozsvári, szombathelyi, nagyvárad, debreceni, újpesti, kispesti, pesterzsébeti stb. mentőegyesület.

Az egyesület fennállása óta 1926. év végéig 764.192 esetben nyújtott első segítséget és a főváros fejlődésével és forgalmával arányban napról-napra több a kivonulások száma is.

Az első segítségnyújtáson kívül a Mentőegyesület betegek szállításával is foglalkozik, de foglalkozik az első segítségnyújtás ismeretének terjesztésével is és fennállása óta 54.000 embert oktatót és képzett ki. Azonkívül külön kiképzésben részesülnek a villamos árammal foglalkozó munkások és az egyesület külön vízből mentési tanfolyamokat rendez, kitanítván az érdeklődőket, hogyan kell a vízbeesetteket kimenteni és feléleszteni.

A Mentőegyesület alapszabályai értelmében nemcsak békében, hanem a háborúban is szolgálja az első segítségnyújtás és betegszállítás nemes ügyét. A háború alatt 438.000 beteg és sebesült katonát részesített az egyesület segítségben.

A Mentőegyesület jótékony és emberbaráti működésének költségeit legnagyobbbrészt közadakozásból fedezi.

A Mentőegyesület vezetősége: *Elnök* gróf Karátsonyi Jenő, a szuverén katonai Máltai Lovagrend rendkívüli követe, meghatalmazott miniszter, v. b. t. t., es. és kir. kamarás. *Alelnökök*: Rohonczy Gedeon, dr. Bódy Tivadar. *Igazgatóság*: dr. Baranski Gyula, dr. Chorin Ferenc, dr. Édes Endre, dr. Farkas Samu, Mihályi Zoltán, dr. Nemes Antal, dr. Neuschloss-Knüssli Kornél, dr. Wenhardt János, gróf Wilczek Frigyes. *Igazgató főorvos* dr. Körmöczy Emil.

VÁRMEGYÉK ÉS VÁROSOK ORSZÁGOS MENTŐEGYESÜLETE

(IV., Régi posta-u. 19.)

A magyar mentésügy törvényszerű alapja az 1876. évi XIV. törvénycikkben van lefektetve. Egyöntetű megszervezése 1926. év június hó 26-án Vass József népjóléti miniszter, Dréhr Imre államtitkár és Rakovszky Iván volt belügyminiszter kezdeményezésére a Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesületének megalapításával esik össze és az első komoly lépések a célok megvalósítása érdekében akkor történtek meg, amikor a népjóléti kormányzat jelenlegi vezetője 750 millió papírkoronát utalt ki abból a célból, hogy a megalakult egyesület feladatait meg tudja oldani.

Az egyesület, miután országos feladatokat kívánt megvalósítani, legelsősorban a csonka haza út- és terepviszonyainak figyelembevételével az országot ideiglegesen 64 körzetre osztotta be, olyképp, hogy minden egyes körzet gócpontjában egy mentőállomás létesítését kontemplálta. Elhatározta, hogy ezeket a gócpontokat géperejű járművekkel fogja ellátni, ami által elérheti azt, hogy nem lesz az országnak egyetlen egy községe vagy tanyája sem, amely valamelyik mentőállomáshoz ne tartoznék és onnan szükség esetén első segítséget ne kaphatna.

Az egyesület céljainak megvalósítását az 1927/28. évi költségvetés tárgyalása alkalmával népjóléti és munkaügyi miniszter 120.000 P államsegély beállításával tette véglegesen lehetővé. Ettől kezdve a fiatal egyesület gyors tempóban igyekezett vállalt kötelezettségének megfelelni. Egymás után vette fel a tárgyalások fonalát a mentőgócpontokul kiszemelt közsületek első tisztviselőivel, az önkormányzatok vezetőivel s általában mindazokkal, kiknek támogatását a mentőállomások felállításánál remélhette. A tárgyalások eredményeként állították fel az első mentőállomásokat és megalakultak az egyesület első fiókjai: Mohácson, Siklóson, Szekszárdon, Dombóvárott stb.

A Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesülete alapszabályaiban az egyesület céljául az emberbaráti segítséget írja elő. Az egyesület nemes céljának megvalósítása érdekében minden kínálkozó eszközt megragadott, de ezek között a legnagyobb gondot a mentőállomások létesítésére fordította. Így 1927. évi december hó 31-éig a következő helyeken állított fel mentőállomásokat: 1927. év februárjában Mohácson, áprilisában Szekszárdon, májusban Siklóson, júliusában Dombóvárott, októberében Balassagyarmaton, novemberében Mátészalkán. Az 1928. év elején Székesfehérvárott, Budafokon, Győrött, Pécssett, Szarvason és Szegeden.

Ma a következő helyeken vannak mentőállomások: Mohács, Szekszárd, Siklós, Dombóvár, Balassagyarmat, Mátészalka, Székesfehérvár, Budafok (2), Győr (2), Pécs (2), Szarvas, Szeged (4), Gödöllő, Siófok, Magyaróvár, Csorna, Sopron (3), Kapuvár Makó, Gyula, Esztergom, Kispeszt (4), Berettyóújfalu, Zalaegerszeg, Sümeg, Nagykőrös, Kalocsa, Karcag, Kisvárd, Nyíregyháza (2), Sátoraljaújhely, Szerencs, Rákospalota (2), Kisbér, Veszprém, Hód-

mezővásárhely. Az 1927. évben a mentőállomások csak igen rövid időn át teljesítettek szolgálatot, mert felállításuk az év közepén, de jórészt még később történt. Ennek dacára a mohácsi mentőállomás 324 esetben, a szekszárdi 341 esetben, a siklósi 71 esetben, a dombóvári 56 esetben, a mátészalkai 10 esetben, a balassagyarmati 105 esetben vonult ki, így tehát az összes kivonulások az ezret jóval meghaladják. Az állomások az első segítségnyújtáson kívül betegszállításokat is végeztek.

Az egyesület a balesetek elhárítására is közreműködik. A vidék nagyobb városaiban lefolyó sportesemények és egyéb ünnepélyek alkalmával fiókjai útján mozgóőrségeket állít fel. Gondoskodik továbbá a betegszállítás kérdésének megoldásáról is, éppen ezért lehetőleg arra törekszik, hogy állomásait mindenütt a kórház kebelében állítsa fel és ezáltal a betegnek odaváló beszállítását s a házikezelésre bocsátható lábadozók hazaszállítását könnyen elláthassa. Fontos szerephez jut az egyesület a betegszállítás terén ott, ahol úgynevezett járási kórházak vannak, mert a súlyosabb speciális eseteket az egyesület egységei útján az erre a célra jobban, esetleg speciálisan berendezett nagyobb kórházba tudja szállítani.

Az egyesület hasonló egyesületekkel igyekezett a szoros összeműködést megteremteni és ápolni. Így például a Kispesti Önkéntes Mentőegyesületet anyagilag támogatta, a Budapesti Önkéntes Mentőegyesülettel, mint az ország legrégebb és legelső mentőügyi intézményével minden szempontból és mindenkor a legmelegebb kapcsolatot tartotta fenn. Az egyesület állandó nekszuszteremtett több külföldi mentőegyesülettel és propagandairataikat kölcsönösen kicserélik. Az egyesület mindent elkövet, hogy a közegészségügy minél szélesebb rétegekben barátokat találjon, miért is tervbe vette, hogy minél előbb folyóiratot ad ki, amelyet az ország minden községének és minden egyesületi tagnak megküld.

Az egyesület vezetősége: *Elnök* Rakovszky Iván ny. belügyminiszter. *Orvosi elnök* dr. Bakay Lajos e. ny. r. tanár. *Orvosi elnökhelyettes* dr. Hüttl Hümér egy. tanár. *Igazgató*: dr. Scholcz Kornél, Agorasztó Tivadar, dr. Dréhr Imre, dr. Körmöczy Emil, Urbanics Kálmán ügyvezető igazgató, dr. Leitner Ernő Pfiszterer Lajos, dr. Szegedi Maszák Elemér, dr. Malókleger Sándor, Bernáth Aladár, dr. Ehn Kálmán, dr. Body Tivadar, dr. Éri Márton, Fischer Béla, dr. Somogyi Szilveszter, Szabó Zoltán, báró Urbán Péter, dr. Kramolin Gyula.

ORSZÁGOS GYERMEKVÉDŐ- ÉS FRÖBEL-EGYESÜLET

(VI., Bajza-utca 35.)

Az egyesület 40 évvel ezelőtt alakult. 1889-ben Fröbel lelkes felhívására, annak a hatása alatt, hogy a rendőrség akkori főkapitánya, Török János, egyik jelentésében kiemelte, hogy az előző évben 1000 fiatalkorú (6-12 éves) gyermek fordult meg a toloncházban, megalakul az *első* gyermekvédő intézmény, a Gyermekvédő Egyesület s meg is kezdi működését. Később országosan szervezik, s vidéken fiókok alakulnak s az anyaegyesület felveszi az „Országos” nevet.

A Budapest területén gondozásba vett gyermekek elhelyezésére az egyesület az Egressy-u. 71. sz. alatt kétemeletes házat épít s azt 200 gyerek befogadására berendezi 1902. év május havában.

Az egyesület később nehezebb körülmények közé jutott, sőt az otthonától is meg kellett válnia. A magyarországi központi Fröbel nőegylet házában bérelt lakást, ahol ma is székel, leányotthont tart s később a házat tulajdonába vette. 1915. évben a Fröbel nőegylettel egyesült, annak vagyonát, házat megkapta s címébe a „Fröbel” nevet vette fel.

Az egyesület otthona 1907. év óta a műveltebb családokból származó, jobb nevelést igénylő szegénysorsú leányokat veszi gondozásba felekezeti különbség nélkül, azokat tartja, élelmezi, ruházza, iskoláztatja, kereseti pályához segíti.

Negyven éven keresztül több ezer leánygyermek élvezte az egyesület jótékonyágát. Az intézetben 106 leánynak van férőhelye.

Díszelnökök: dr. Balogh Jenő, gróf Edelsheim Gyulai Lipót. *Igazgató-elnök ár.* Bakonyi Kálmán.

AZ ÚJSÁGÍRÓK JÓLÉTI INTÉZMÉNYEI

(Rákóczi-út 10.)

A magyar filantrópikus intézmények között méltán kitűnő helyet foglal el az újságírók két szociális vonatkozású egyesülete: a Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézete és az Újságírók Kórház- és Szanatórium Egyesülete. E két intézmény kitűnő és eredményes munkásságának köszönhető, hogy a magyar újságírórend beteg-, rokkant-, kiöregedett tagjairól, az elhunytak özvegyeiről és árváiról, ha nem is százszázalékos, de a háborút követő nehéz gazdasági viszonyokat meghaladó gondoskodás történhetik.

MAGYAR HÍRLAPÍRÓK ORSZÁGOS NYUGDÍJINTÉZETE

A Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézete negyvenkilenc esztendőes intézmény. A nyolcvanas évek újságírói gondoltak először arra, hogy nyugdíjintézetet kell létesíteni, amely a kiöregedett újságíróról, az újságíró özvegyéről és árváiról gondoskodik. Tors Kálmán és Visi Imre vetette fel az alapítás eszméjét. Gyűjtést indítottak, amely 2079 forintot és 88 krajcárt eredményezett. Az intézet 1881 május 30-án tartotta alakuló gyűlését és nyomban meg is kezdte működését. Az első titkár, Visi Imre, fáradhatatlanul dolgozott és tíz év alatt a nyugdíjintézet vagyona 768.043 koronára emelkedett. Budapest főváros háztelket adományozott az intézetnek, amelynek az alapítás negyedszázados évfordulóján 2,093.443 korona volt a vagyona. Néhai Wekerle Sándor miniszterelnök és gróf Apponyi Albert jóvoltából és a magyar törvényhozás hozzájárulásával a nyugdíjintézet évi 40 ezer korona állami segélyt kapott. Ekkor a nyugdíjintézet harmincévi befizetés után évi 2400 korona nyugdíjat, illetve 1400 korona özvegyi ellátást adott.

Ilyen vagyoni helyzetben volt az újságírók nyugdíjintézete, amikor kitört a háború. A nyugdíjintézet jövedelmei természetesen megcsökkentek, a meglévő pénzt hadikölcsönbe fektették, sőt a főváros telkén épített bérpalotát is eladták 1917-ben egy millió koronáért és ezt az összeget is hadikölcsönbe fektették. 1918 július elsején a nyugdíjilletményt 2800 koronára emelték és a nevelési járulékot is fel kellett emelni 480 koronáról 960 koronára. Ez felemésztette az intézet minden vagyonát és hiába próbálta a nyugdíjintézet 1923 január elsején a nyugdíjat emelni, a papírkoronában kifizetett nyugdíj és özvegyi járulék már csaknem a semmivel volt egyenlő. Az özvegyek és árvák, a kiöregedett újságírók helyzetén társadalmi akciókkal és a dolgozó újságírók által felajánlott (fizetésük egy százalékára rugó) összegekkel próbáltak segíteni.

Idéig-óráig talán lehetett foltozgatni, de végül is be kellett látni, hogy a magyar újságírók nyugdíjintézete így tovább fenn nem tartható. Hiába követtek el mindent az intézmény lelkes vezetői, különösen néhai Hoitsy Pál és Lenkey Gusztáv, az újságírók nyugdíjintézetének

két évtized óta lelke, úgyszólván alapjait kellett újra lerakni a nagymúltú intézménynek. És valóban alapvető munka kezdődött meg azzal, hogy 1927 májusában Lenkey Gusztáv, Salusinszky Imre és Zimmer Ferenc vezetésével egy bizottság kezébe vette az intézet talpraállításának előkészítését.

Megindult az újonnan való szervezkedés, folytak a matematikai számítások, az új tagok toborzása, biztosítása és a szívós munka eredménnyel is járt. A reorganizációs munka egy örvendetes esemény jegyében indulhatott meg. Az újságírotársadalom vezetőinek felkérésére Vass József népjóléti miniszter szeretetteljes megértéssel vállalkozott arra, hogy a Nyugdíjintézet élére álljon. Már június 28-án, a rendes évi közgyűlés foglalkozhatott az új alapszabálytervezettel és 1927 július elsején a Magyarországi Hírlapírók Nyugdíjintézete megkezdte új működését. A megújhodott nyugdíjintézet 1927 december 8-án Vass Józsefet tiszteletbeli taggá, egyúttal elnökévé, a magyar közélet számos kitűnőségét pedig a vezérőtanács tagjává választotta. Vass József hatalmas és rendkívüli egyéniségét, kivételes képességeit, pozíciójának nagy súlyát szívének egész melegségével bocsátotta rendelkezésre az újságírók félszázados intézményének támogatására. Elnöki minőségében tett első grandiózus megnyilatkozása az újságírói társadalom emlékezetes eseménye marad.

Az 1928. évi június 17-én tartott XLVIII. közgyűlésen megjelent Bethlen István gróf miniszterelnök is, aki bejelentette a kormányzó úr Őfőméltóságának azt az engedélyét, hogy a magyar állam felajánlja a visegrádi Latinovich-féle ingatlant az újságírók jóléti intézményeinek. A nyugdíjintézet gróf Bethlen István miniszterelnököt tiszteletbeli tagjává választotta. Ugyanebben az évben Eszterházy Pál herceg a Nyugdíjintézetnek negyvenezer pengőt adományozott. Mások is kisebb-nagyobb összeggel járultak a Nyugdíjintézet vagyonának gyarapodásához, az 1929. évi közgyűlésen pedig Vida Jenő felsőházi tag, vállalata, a Magyar Altalános Kőszénbánya Részvénytársaság nevében húszezer pengős adományt tett. A legutolsó jelentés szerint az újságírók nyugdíjintézetének 426 rendes tagja van, húszan kapnak nyugdíjat és öregségi járadékot, huszonegyen rokkantsági járadékot és harmincketten részesülnek özvegyi nyugdíjban.

Az a lelkesedés és önzetlenség, amellyel az intézet vezetősége működik, megszilárdította azt a hitet, hogy a Nyugdíjintézet rövidesen teljesen talpra áll és zavartalanul szolgálhatja nemes hivatását. Biztosítékot nyújt erre az elnökön, a vezérőtanácscon kívül elsősorban Lenkey Gusztáv ügyvezető alelnöknek személye, akinek neve egybeforrott ezzel a tekintélyes és nagymúltú intézménnyel és akinek lelkes és puritán munkássága hosszú idő óta az újságírói kar háláját és meleg elismerését vívta ki, valamint az intézet másik kiváló alelnökének, Zimmer Ferencnek érdemes és sikeres tevékenysége.

ÚJSÁGÍRÓK KÓRHÁZ- ÉS SZANATÓRIUM-EGYESÜLETE

Az újságírók másik szociális egyesülése az Újságírók Kórház- és Szanatórium-Egyesülete, amely nemrégiben kezdte meg működésének második évtizedét. Húsz évvel ezelőtt dr. Alföldi Béla, jelenleg a parlament nagy tudású orvosának, akkor a Pester Lloyd jeles munkatársának agitációjára 1909 decemberében megalakult a Budapesti Újságírók Egyesületének Betegpénztára, amely eleinte inkább csak segélyező egyesület jelleggel birt. Semmi más nem adott tagjainak, mint betegségük tartamára 4, illetve 5 korona táppénzt. A szervezés körül Singer Zsigmond, a Pester Lloyd akkori főszerkesztője és Hollósy Géza szereztek nagy érdemeket. Tíz esztendeig szerény keretek között működött ez a betegpénztár, majd a háborús évek egyre jobban sürgették a modern szociális követelményeknek megfelelő átalakulást, úgy,

hogy 1918 április 18-án a megválasztott új igazgatóságot a közgyűlés a pénztár teljes átszervezésére utasította. A május 6-iki igazgatósági ülés Salusinszky Imrét választotta meg elnökké. Több mint tíz év óta áll a szívéhez nőtt intézmény élén és ezalatt az idő alatt azt páratlan lelkesedéssel, fáradhatatlan munkásságával hatalmassá fejlesztette. Az ő tervei alapján a pénztárból Újságírók Kórház- és Szanatórium-Egyesülete néven teljesen új intézmény alakult, amely megoldotta az újságírók néhány legfontosabb szociális problémáját: a betegség esetén való gyógykezelést, gyógyszerellátást és az üdülést. Salusinszky Imre elnök felkérésére dr. Lévay József udvari tanácsos és dr. Várkonyi Jenő kormányfőtanácsos láttak hozzá az orvosi rész megszervezéséhez.

Az 1918 december 22-én tartott rendkívüli közgyűlésen kezdte meg a Kórház- és Szanatórium-Egyesület új és nagyszabású működését, amelynek áldásait minden újságíró érzi. Nemcsak biztosították az újságíróknak a legkitűnőbb fővárosi orvosokkal, a legnevesebb tudósokkal és specialistákkal való kezelését, de lehetővé tették azt is, hogy az újságírók betegségük esetén szanatóriumban kapjanak megfelelő ápolást és ellátást. Visegrádon megteremtette az egyesület a Rákosi Jenő-üdülők házat, ahol a fáradt újságírók üdülhetnek és pihenhettek. Az egyesület minden tagját ezer pengőre biztosította. Jelentékeny részt vállalt az egyesület a Nyugdíjintézet szanálásában. Az egyesület fejlődését misem jellemzi jobban, mint néhány statisztikai adat:

Az egyesület rendelőorvosait 1919-ben igénybe vette 1309 tag, 1927-ben 1792 tag. A rendelőorvosok 1919-ben 2758, míg 1927-ben 6128 esetben rendelték. Az igazgatófőorvost 1919-ben igénybe vették 435-en, míg 1927-ben már 1562-en. Az 1922-ben megnyitott Rákosi Jenő-üdülők házában az elmúlt esztendő alatt 162 újságíró-család, összesen 420 lélek talált kellems üdülést. Az egyesülettel szemben megnyilvánuló bizalmat igazolja az is, hogy a Lex Vass L megalkotásakor az egyesületet a maga különállásában továbbra is meghagyták, úgy, hogy az egyesületben levő tagok nem kötelesek a Társadalombiztosítóban is helyet foglalni. A legutolsó jelentés szerint a tagok létszáma 617, míg feleségekkel, gyermekekkel, hozzátartozókkal együtt az egyesület gondozása alatt álló lélekszám 1542. A Kórház- és Szanatórium-Egyesület ma már százezer pengős költségvetéssel dolgozik és mintaképe az efajta intézményeknek.

Az elnökön kívül az Egyesület kitűnő alelnökének, Roóz Rezsőnek vannak maradandó érdemei az újságírók eme jóléti intézményének felvirágoztatása körül.

Lenkey Gusztáv, Salusinszky Imre, Roóz Rezső, Zimmer Ferenc: mind a négy férfiú annyi szeretettel, önzetlenséggel, önfeláldozással fáradozott és fáradozik ma is az újságírók szociális intézményei körül, hogy méltán írja fel nevüket az, aki az újságírók szociális intézményeiről szárról be. Kollégáik iránti szeretettől és a szociális gondolat hatalmas erejétől vezérelve működnek ma is a legszebben, a legodaadóbban az újságírók jóléti intézményei élén. Munkájukban mindig lelkesen támogatta őket Márkus Miksa, az újságíró-társadalom vezére, a Magyar Újságírók Egyesületének közel két évtized óta elnöke, aki kivételes képességeit, nagy befolyását, de főként szívének melegségét a szociális intézmények területén is feláldozza kartársaiért.

EGYÉB INTÉZMÉNYEK

Alföldi magyar közművelődési egyesület (Ferenc-körút 34). *Elnök* gróf Zichy János, *alelnök* Vikár Béla, *titkár*: dr. Gönczi Elemér. Célja népiskolák, könyvtárak fenntartása, emberbaráti intézmények létesítése, diákok támogatása, nyaraltatás.

Általános közjótékonyági egyesület. (Ráth György-u. 18.) *Elnök:* Dr. Lányi Márton. Célja szegények segítése, alkoholelleses küzdelem. Három alkoholmentes éttermet tart fenn: Királyi Pál-u. 20, Máv. északi műhely, Postatakarékpénztári buffet.

Budapesti I. ker. közjótékonyági egyesület (Attila-körút 41.) *Elnök:* gróf Apponyi Albertné. Célja a köznyomor enyhítése. Fenntart napközi otthont, olvasótermet, étkezőt.

Budapesti II. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Szegényház-u. 35.) *Elnök:* dr. Németh Imréné. Célja a köznyomor enyhítése. Népkonyhát tart 150 személynek.

Budapesti III. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Fötér 3.) *Elnök:* a kerületi előljáró. Célja nyomorenyhítés. Bölcsődét és népkonyhát tart.

Budapesti IV. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Váci-u. 65.) *Elnök:* az előljáró. Célja gyermekvédelem, szegények segítése.

Budapesti V. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Vág-u. 12.) *Elnök:* dr. Győri Loránd. Célja szegénysegítés. Fenntart: étkezőt, foglalkoztatót, éjjeli szállót 240 fekhellyel, bölcsődét, napközi otthont.

Budapesti VI. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Aradi-u. 23.) *Elnök:* dr. Rupp László. Célja szegénysegítés. Népkonyhája van.

Budapesti VII. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Csengery-u. 11.) *Elnök:* a kerületi előljáró. Célja szegénysegítés. Népkonyhája van.

Budapesti VII. ker. külső általános közjótékonyági egyesület. (Aréna-út 13.) *Elnök:* Benedek Dezső. Célja a kerület külső részén lakó szegények segítése.

Budapesti VIII. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Főh. Sándor-tér 3.) *Elnök:* dr. Lengyel Endre. Célja szegénysegítés, kultúra terjesztés.

Budapesti IX. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Bakács-tér.) *Elnök:* az előljáró. Célja szegénysegítés.

Budapesti X. ker. általános közjótékonyági egyesület. (Szent László-tér.) *Elnök:* az előljáró. Célja szegénysegítés, népkonyha étkeztetés.

Budapesti állami kisegítő iskola segélyző bizottsága. (Mosonyi-u. 6.) *Elnök:* Éltés Mátyás. Célja gyengetehetségük iskolánkívüli támogatása. Napközi otthont tart 40–50 gyermeknek.

Budapesti józsefvárosi kiseddóvó egyesület. (Rákóczi-tér 14.) *Elnök:* dr. Gyóry Teréz. Óvodát tart, napközi otthonnal.

Budapesti kereskedők menháza. (Tárogató-u. 2.) *Vezető:* Budapesti kereskedők egyesülete. Célja keresetképtelen, elaggott kereskedők ellátása. Férőhely: 43.

Budapesti leány egyesület. (Béla-u. 4.) *Elnök:* Fleischl Sándorné. Célja szegénysorsú fiatal leányok támogatása.

Budapesti országos első gyermekmenhely egyesület „Klára-otthona”. (Vendel-u. 3.) *Elnök:* gróf Károlyi Lászlóné. Célja elhagyott gyermekek intézeti elhelyezése. Intézeti óvodája és elemije van, nyaraltat. Fonyódon irgalmas nővérek a gondozók, létszám 120 gyerek.

Budapesti rabsegélyző egyesület. (Jászberényi-út 24.) *Elnök:* dr. Sárospatak József. Célja kiszabadult rabok támogatása. Menházat tart fenn.

Budapesti szünidei gyermektelep-egyesület. (Közp. Városháza, II. 222.) *Elnök:* dr. Kanits Géza. Célja szegénysorsú gyerekek nyaraltatása. Üdülőtelepek: Zebegény (Hont m.), Balatonlelle (Somogy m.)

Budai ambulátorium egyesület. (I., Pauler-u. 22.) *Elnök:* Dr. Baransky Gyula. Célja ingyenes gyógykezelés. Orvosi rendelőt tart.

Budai jótékony nőegylet. (Tárnok-u. 12.) *Elnök:* Gróf Pallavicini Edéné. Célja betegek, szegények támogatása. Fenntart: Aggáppoldát (Attila-körút 93.), napközi otthont (Úri-u. 19.).

Chazar András orsz. siketnéma otthon (Aggteleki-utca 2/a). *Elnök:* Vitéz Keményffy Károly. Célja a magyarországi siketnémák védelme. Fenntart: Otthont lakás nélküli és vidékről jött siketnémák elhelyezésére. Könyvkötőműhelyt.

Délvidéki egyetemi és főiskolai hallgatók egyesülete. (Vörösmarty-u. 55.) *Elnök:* dr. Schimpfl Árpád. Célja délvidéki diákok segítése.

Dunántúli közművelődési egyesület. (Stáhly-u. 15.) *Elnök:* dr. Óváry Ferenc. Célja népművelés a Dunántúlon, könyvtárakat és 3 óvodát tart fenn.

Egyesületközi jóléti bizottság. (Géza-u. 4.) *Elnök:* Dési Istvánné. Célja menekültek támogatása.

Feministák egyesületének anya- és csecsemőbizottsága (József-tér 9). *Elnök:* Szirmay Oszkárné. Célja anya- és csecsemővédelem.

Gyermekotthonokat fenntartó hölgybizottság. (Hermina-út 35.) *Elnök:* Sipeki Balázs Béláné. Iskolai napközi otthonokat tart fenn.

Gyermekbarát egyesület. (Közp. Városháza.) *Elnök:* dr. Body Tivadarné. Célja szegény gyermekek étkeztetése.

Hadviseltek országos gazdasági szövetsége. Célja hadviseltek segítése.

Hadirokkantak, hadiárvak és özvegyek nemzeti szövetsége (Falk Miksa-utca 9). *Elnök:* Csécsi Nagy Imre altábornagy. Célja hadirokkantak, özvegyek, árvak pártfogása. Fenntart: Foglalkoztató telepeket. Orvosi rendelőt.

Ingyentej-egyesület (Izabella-utca 72). *Elnök:* dr. Deutsch Ernő ig. főorvos. Célja anya- és csecsemővédelem. Fenntart: Bölcsődét 30 férőhellyel.

Ingyenkenyér-egyesület (Bajza-utca 35). *Elnök:* Dr. Bakonyi Kálmán. Célja kenyér ingyenes kiosztása a nyomorgók között.

Jogvédő egyesület vagyontalanok részére. Vagyontalanoknak jogvédelmet nyújt.

Jó szív egyesület. (Bálvány-u. 7.) *Elnök:* gróf Hoyos-Wenckheim Fülöp. Elemi csapásokat szenvedő károsultakat segít.

Julián-egyesület (Döbrentei-utca 12). *Elnök:* Gróf Széchenyi Béla. Célja a végeken lakó magyarság támogatása, iskolák alapítása.

Kelenföldi gyermekbarát egyesület. (Kelenföldi elemi iskola.) *Elnök:* Telkes Aladár. Célja gyermekek téli felruházása.

Klotild szeretetház egyesület. (Budakeszi ut 8.) *Elnök:* dr. Ripka Ferenc. Célja elhagyott és árva gyermekek intézeti gondozása. Fenntartja a Klotild-szeretetházat 110 férőhellyel és hatosztályos elemi iskolával.

Magyar egyesület a leánykereskedés ellen. (Szarka-u. 4.) *Elnök:* Prohászka Ottokár f. Főtítkárs: Latinovits Róza. Célja a prostitúció és leánykereskedelem elleni küzdelem, fiatal leányok védelme. Állandó kirendeltsége van a pályaudvarokon. Fenntartja a „Magdolna Otthon”-t 18 férőhellyel, a védelembe vett nők átmeneti elhelyezésére.

Magyar egyetemi és főiskolai hallgatók orsz. szövetsége. (Szentkirály-u. 10.) *Elnök:* Dr. Vámosy Zoltán. Célja egyetemi és főiskolai hallgatók szociális védelme, diákjóléti intézmények szervezése.

Magyar gyermektanulmányi társaság. (Üllői-ut 6/b.) *Elnök:* Dr. Nagy László. Célja gyermekek szellemi, lelki és testi fejlődésének tudományos vizsgálata.

Magyar úrinők egyesülete. (József-tér 9.) *Elnök:* Székely Lászlóné. Célja a társadalmi női és gyermekvédelem felkarolása. Fenntartja a magányos úrinők otthonát 19 férőhellyel, ahol elszegényedett úrinők mérsékelt lakbér mellett lakást kapnak.

Magyarországi független Good-Templár rend. (Teréz-körút 27.) *Elnök:* dr. Robitsek Béla. Célja alkoholizmus elleni küzdelem propaganda útján.

Mária Dorottya budai jótékony- és nőegylet (Verböczy-u. 28.) *Elnök:* Dr. Varsány Mátýásné. Célja budai szegény családok segítése.

Mária Dorottya-egyesület (Orczy-út 6). *Elnök:* Gróf Apponyi Albertné. Célja támogatásra szoruló tanítónők és nevelőnők segítése. Fenntartja a tanítónők otthonát 52 férőhellyel, szegény, elaggott tanítónők ellátására, esetleg ingyenesen.

„Márta” közjótékonyági és közhasznú egyesület. (Központi városháza.) *Elnök:* Báró Dániel Ernőné és Almády Géza. Célja cselédvédelem. Fenntart a központi városházán egy cselédközvetítő házat és a Liliom-u. 10. sz. alatt egy cselédotthont.

Menza Akademia Egyesület (Molnár-utca 11). *Elnök:* dr. Ferenczy Károly. Étkezőt tart egyetemi hallgatónak.

Munkát kereső nők szövetsége. (Lipót-körút 18.) *Elnök:* Raffay Sándor és Dessewffy Emma. Célja társadalmi nővédelem. Fenntart nőotthont 20 férőhellyel, kifizetésű nőknek ellátást ad mérsékelt áron.

Műveit nők otthonegyesülete. (Váczi-utca 37.) *Elnök:* Mály Ferenc és özv. Bothos Gyuláné.

Női munkát értékesítő Klotild-egyesület. (Duna-u, 6.) *Elnök:* Blaszajovszky Károlyné. Elszegényedett úrinőket foglalkoztat.

Országos diáknyomorenyhítő akció. (Szentkirályi-u. 10.) *Elnök:* Dr. Boor Károly. Célja szegény diákok segítése.

Országos Erzsébet-Otthon Egyesület. (Budafoki ut 41/a.) *Elnök:* gróf Csáky Zsigmond. Célja katonatiszti és polgári árvák, özvegyek segítése.

Orsz. magyar népfürdő egyesület. (Liszt Ferenc-tér 19.) *Elnök:* gróf Batthyány Lajos. Célja népfürdő propaganda.

Patronage egyesületek orsz. szövetsége. (Igazságügyminisztérium.) Célja a patronage fejlesztése, intézmények irányítása.

Pesti első bölcsőde egyesület. (Nagytemplom-u. 3.) *Elnök:* gróf Pappenheim Szigfriedné. Célja csecsemők napközi gondozása. Fenntart: két bölcsődét (Nagytemplom-u. 3. és Árok-u. 69.) 120 férővel és Napközi Otthont 82 férővel. Szent Vince rendi irgalmas nővérek vezetik.

Pro Juventute. (Központ-utca 34.) *Elnök:* gróf Klebelsberg Kunóné. Célja közápoltak és menekültek gyermekeinek támogatása.

Samaritanus egyesület. (Üllői-út 78.) *Elnök:* Dr. Dollinger Gyula. Célja betegek támogatása.

Szegény gondozó egyesület. (Horthy Miklós-u. 39.) *Elnök:* tanadi Schenck Istvánné. Célja szegénysegítés.

Szegény sorsúakat ingyen ápoló egyesület. (Szentkirályi-u. 23.) *Elnök:* gróf Károlyi Gyuláné. Célja szegény betegek ingyenes ápolása.

Szeretotthon jótékonyági egyesület. (Csanády-u. 7.) *Elnök:* Alm Ede. Szegényeket segít.

Teleia egyesület a nemi betegségek ellen (Lipót-körút 17). *Elnök:* báró Sztérényi József. *Ügyv. elnök:* Gegus Dániel. *Főtktár:* dr. Emődy Aladár. Célja: nemi betegségek ellen küzd. Fenntart a Lipót-körút 30. sz. alatt ingyen rendelt. Fiókjai: Szentendre, Szombathely, Újpest, Kaposvár.

Tisztviselők és Diáknők Otthona jótékony egyesület. (Szentkirályi-u. 22.) *Elnök:* Kálmán Gusztávné. Nőotthont tart fenn 19 férőhellyel.

„Tűzhely” orsz. otthonvédő és népművelő szövetség. (Irányi-u. 25.) *Elnök:* Rejöd Tibor. Célja otthonvédelem és népművelés felkarolása, fiatalokéak és cselédek pártfogása.

Vakokat gyámolító országos egyesület (Hermina-út 7.) *Elnök:* Szily Adolf. Célja a magyarországi vakok pártfogása. Intézetei: Foglalkoztató intézet. Vak nők otthona. *Ügyvezető elnök:* Schödek Károly. *Gondnok:* Vitár Rezső.

Menházak és otthonok: Bernfeld szföv. fiúárvaház (Erzsébet-királyné-út 6.), Budapesti kereskedők menháza (I., Tárogató-út 2.), Erzsébet leányárvaház (Rottenbiller-u. 50.), Erzsébet szegényház, szföv. (Alsóerdősor 7.), Hadirokkant otthon (IX., Timót-u. 3.), Hajléktalanok menhelyei: (II., Menház-u. 3., II., Szegényház-u. 35., Angyalföldi-út 2., Rottenbiller-u. 16–18., VIII., Alföldi-u. 9.), Házvezetőnők otthona (Rákóczi-út 53.), M. kir. Honvéd menház, (IX., Soroksári-út 114.), Iparos tanulók otthona (Visegrádi-u. 159.), Irgalmas nővérek közp. háza (I., Ménesi-út 27.), Irgalomház, gyógyíthatatlanoknak (III., San Marco-u. 60.) Jó pásztor menház, lányok részére (III., Szöllő-u. 60.), József fiúárvaház, szföv. (Üllői-út 76.), Kamaraerdei szegényház (Kőérberek, u. p. Budaörs), Kath. nővédőegyl., munkásnőotthon (IX., Bokréta-u. 3.), Katholikus fiúpatronázs (Markó-u. 12.), Klotild szeretetház (Budakeszi-út 8.), Községi szeretetház (Marcibányi-tér 3.), Lorántffy Zsuzsanna egyl. ápoló diakonissa otthon (X., Család-u. 8.), Lorántffy Zsuzsanna leányotthon (IX., Gönczi Pál-u. 4.), Magyar tanítók otthona (IX., Kinizsi-u. 16.), Mária Dorothea tanítónők otthona (Orczy-út 6.), Mária kongregáció otthon (VIII., Horánszky-u. 18.), Mayer Ferenc szföv. fiúárvaház (I., Városmajor-u. 31.), Német nevelőnők otthona (VIII., Mária-u. 7.), Német tanítónők és nevelőnők otthona (Tisza Kálmán-tér 27), Orsz. Erzsébet otthon (I., Budafoki-út 41/a.), Pesti Chevra Kadisa aggok háza (Hungária-körút 19.), Pesti Chevra Kadisa szeretetház (Amerikai-út 9–11), Izr. nőegylet leányárvaháza (Uzsoki-út 5.), Izr. nőegylet Weisz Alice otthon (VI. Bókai-tér 4.), Svájci otthon (Homme Souie) de Bpest (VI., Jókai-tér 4.).

A MUNKÁSOSZTÁLY FILANTRÓPIÁJA

ÍRTA: SZERDAHELYI SÁNDOR

Vannak fogalmak, amelyeknek tartalma a társadalom fejlődése során a legteljesebb mértékben átalakult. Ilyen a filantrópia fogalma is. Individuális-jótekonysági jellegét, ha nem is szorította ki, mégis fölváltotta a szervezett karitás, majd legújabb korunkban ezek mellé és ezeket messze túlhaladóan kialakult a kollektív-szociálpolitikai jellegű embervédelem.

Milyen természetű és milyen terjedelmű a munkásosztály filantrópiája? Ami a természetét illeti, a többi társadalmi osztályokétól elvben is különbözik, mert a munkásosztály filantrópiája a kölcsönös segítség gondolatán épül föl. A küzdelem itt is kétirányú: prevenció és reparáció. A munkásosztály a hangsúlyt a bajok *megelőzésére* helyezi, anélkül azonban, hogy a bajok orvoslásának jelentőségét félreismerné. Az életnek úgyszólván az egész területére kiterjed ez a küzdelem, azok miatt a szociális bajok miatt, amelyek a munkaerejük eladására utalt rétegeket egyéneikben és családi létükben állandóan fenyegetik.

A munkásosztály embervédő tevékenysége háromféle irányban nyilvánul meg. Az egyik az egyéni jótét, a szegény emberek általánosan ismert részvéte egymás iránt; meghatározó és fölemelő az ösztönös szolidaritásnak ez a világa, melyben nem egyszer a falat kenyér egyik fele jut az éhező szomszédnak; a társadalom válságaiból eredő tömegnyomorúság orvoslásának szempontjából azonban nincs jelentősége. Ezzel szemben a munkásosztály *szervezett* föllépésének döntő jelentőségű része volt a filantrópia fogalmának, célkitűzéseinek és intézményeinek átalakításában. A munkásosztály szervezett erőinek ez a hatása egységes koncepció eredményeképp jelentkezik a legújabbkori történelem során, egyrészt az állami és a közügyi szociális jog és szociálpolitika területén, másrészt a munkásosztály magateremtette gazdasági és kulturális intézményeiben. Tulajdonképeni föladatunk az lenne, hogy ez utóbb említett intézményeket ismertessük, ám egyoldalú és hiányos képet nyújtanánk, ha csak néhány szóval is nem érintenénk a munkásosztály szociálpolitikai törekvéseit.

MENCSESZTERIZMUS, VAGY - ÁLLAMI BEAVATKOZÁS?

A társadalmi harcok, végső elemzésükben, a társadalmi osztályok küzdelmei a nemzeti jövedelem szétosztása körül. Első pillantásra ez a megállapítás ellentmondásnak látszik a történelem „hősi” motívumaival szemben. Ám, éppen a filantrópia emberei tudják nagyon jól, hogy amikor a szelet kenyértől az egészséges lakás erejéig a segítségére sietnek rászoruló embertársaiknak, lényegében a nemzeti jövedelem megosztását igyekeznek korrigálni azok javára, akik a szétosztásnál üres kézzel maradtak. A filantrópia célja az volt régebbi elgondolásában és az a jelenlegi modern értelmezésében is, hogy a nemzeti jövedelem szétosztását a társadalom békés evolúciója érdekében kiegyensúlyozza. Ezért kellett a társadalomnak föladnia a *laissez faire, laissez passer* elvét, hogy uralkodó eszmévé emelje *az állami beavatkozás* gondolatát, a nemzeti jövedelem igazságosabb megosztása érdekében. Minden ember hozzájusson munkája révén a kultúrának és a kenyérnek legalább a létminimumához és ezt el ne

veszítse, ha betegség vagy munkahiány támad rá, – ez a modern filantróp társadalmi ideálja, a munkásosztálynak pedig egyik gyakorlati célkitűzése. Megvalósulásáért a küzdelem túlnyomó részben a közjog területén folyik le: a község tanácssteremtől a parlamenten át immár a Népszövetség munkaügyi intézményéig terjed a küzdőtér. Csak a leglényegesebb, részben már meg is valósított követeléseket akarjuk itt megemlíteni. Az általános kulturális, higiénikus, jóléti, gazdaságpolitikai és jogi természeti munkáskövetelésektől eltekintve, amelyek azonban ugyancsak lényegében érintik a kérdést: mennyiben gondoskodik a társadalom a munkájukból élő rétegekről? – az egyén és a család preventív védelmét jelenti elsősorban a létfenntartás alapjául szolgáló munkaerő védelme.

Ezt a védelmet a gyermekmunka törvényes megszorítása, a gyermek fejletlen energiáival való visszaélések megakadályozása vezeti be. Nálunk 1927 elején a 745.775 ipari, kereskedelmi stb. alkalmazott körében összeírtak 269-et, aki 12 éven aluli volt, 19.878 12–14 éveset és 113.160 15–18 éveset. Ez a statisztika nem terjed ki a gyermekmunkára az östermelés területén, de így is kiemeli a kérdés jelentőségét. Hasonló megszorítást igényel a női munkaerő igénybevétele és annak tartama bizonyos munkáágakban és általában az éjszakai munka során. Kírívó visszásságokat kell megszüntetni az otthoni munka területén is, ahol a családfő és a családtagok, a gyermekeket is beleértve, összezsúfoltan, egészségtelen lakásban, mértéket nem ismerő munkaidővel, a szociális védelem lehetőségétől úgyszólván teljesen elzártan dolgoznak. Széles területet ölel föl az ipari egészségügy, amely az üzemeknek a munkások és alkalmazottak egészségére káros jelenségeit igyekszik kiküszöbölni. Foglalkozik az üzem levegőjének minőségével, természetes és mesterséges világításával, tisztaságával, az ipari mérgezők és balesetek elleni védekezéssel, az üzem tűzveszedelmességének megelőzésével, a munkát végzők tisztálkodásának és tiszta ételmezésének biztosításával, a hatékony iparfelügyelettel, stb.

A szociálpolitika egyik legfontosabb munkaterülete a szociális biztosítás, amely azonban túlnyomó részben a munkaerő rovására már bekövetkezett káros következmények enyhítésére irányul. A szociális biztosítás kiterjed a betegség, az anyaság, a baleset, az öregség, a rokkantság és – ami nálunk még hiányzik – a munkahiány esetére. Egyébként a magyarországi szociális biztosítás első intézményeit, a betegsegélyző- és rokkant pénztárakat a munkások önkéntesen és önjelöltől alapították meg a múlt század 70-es éveiben és jelentősen kifejlesztették azokat, míg végül 1891-ben történt meg a biztosítási kötelezettségen alapuló betegsegélyezés, majd 1907-ben a baleseti segélyezés törvényes szabályozása, a munkások és a munkáltatók paritásos önkormányzata alapján. A filantrópia értelmének teljes átalakulására mi sem jellemző jobban, mint az, hogy a szociális biztosítás és amint látni fogjuk, a szakszervezeti és szövetkezeti mozgalom a szociális segítségnek olyan erőforrásait nyitotta meg, hogy mellettük a régiekben vett filantróp munka immár a második helyre szorult. A magyar szociális biztosítás egy évre legutóbb 91 millió pengőt igényelt, ebből a munkások közvetlenül 42.5 millió pengős terhet viseltek.

A SZAKSZERVEZETEK

A munkások, közös céljaik előmozdítására, már a céhkorszakban alakítottak egyesületeket. A céhszabályok szigorúan kijelölték ezek hivatását, ennek ellenére nem egyszer fordult elő, hogy a munkaviszonyok védelmében vagy azok javítására a harci szervezet szerepét töltötték be. A modern munkásmozgalom, az idők során, a biztosítási jellegű fejlődött segélyezéseken túl a munkások nevelését és a munkaviszonyok javítását tette a szakmai egyesületek főadatává.

A fejlődés legutolsó szakaszát egyes szakmák helyi jellegű szakegyletei előzték meg, ezek viszont jórészt a múlt század közepe táján létesült munkásönsegélyző és takarékegyletekből alakultak. A nemzeti és a világg kapitalizmus rohamos kialakulása a munkásosztályt is gyors és erőteljes szervezkedésre készítette. A gazdasági fejlődésnek ez az áramlata Magyarországot sem kerülte ki, különböző politikai és gazdasági tényezők hosszas ellenállása után nálunk is megalakultak a szakmák országos szövetségei, amelyek idővel beleilleszkedtek egyrészt a maguk szakmájának nemzetközi szövetségébe, másrészt a hazai szakszervezetek központi egyesülésébe, a már 1898-ban alakult Szakszervezeti Tanácsba és ezen keresztül az egész modern munkásmozgalom gerincét tevő, mintegy 22 millió tagot számláló Nemzetközi Szakszervezeti Szövetségbe.

Sztrájkjogunk hiányosságai következtében tulajdonképpen kétféle szakszervezeti mozgalom van nálunk: az egyik, amely alapszabályszerű keretek között a segélyezést, a jogsegítést, a munkaközvetítést, a munkásoktatást és művelést, a munkásság képviselőjét a hatóságok felé intézi, a szociálpolitikai törvényhozást sürgeti és a meglévő munkásvédő törvények betartását ellenőrzi; a másik az, amely közreműködik a munkaviszonyok kialakításában, a bérmozgalmak intézésében, a kollektív szerződések kötésében és a munkásságot a munkáltatók felé képviseli.

Annak ellenére, hogy a munkásságnak csak egy része tagja a szakmai szervezeteknek, – az 1927. évi jelentés 127.422 tagot számlál, míg a nagymagyarországi 1902. évi jelentés még csak 15.270 tagot, – ez a tömeg lényeges befolyást gyakorol a munkapiacra: az időleges konjunktúrákat fölhasználja a munkaviszonyok megjavítására, az évek óta visszatérő gazdasági válságban pedig megakadályozza a munkaviszonyok zuhanásszerű leromlását. Egyesülési jogunk hiányossága következtében számos szakma ezidőszerint nem alkothat nálunk modern szakmai szervezetet, más szervezetek terjeszkedése pedig nem mindenütt történhetik meg a munkásság kívánásainak megfelelően, a szociális tömeghatás általános szabályaitól eltekintve, ez az egyik főoka annak, hogy a szervezetek hatása messze a taglétszámukon túl eső munkástömegekre is kisugárzik. Úgy a segélyek rendszere, mint a munkaközvetítés, nemkülönben a szabályozott munkaidő védelme arra szolgál, hogy a munkapiacot ne rohanja meg a váratlan túlkínálat, ami a munkabérek további leromlására vezetne. A munkabérek védelméhez sok százezer munkáscsalád létérdeke fűződik, az ő fogyasztóképeségük pedig érdeke az egész közgazdaságnak. A szakszervezetek küzdelmét a gazdasági válság és a háború után kialakult társadalmi erőviszonyok adta helyzettel szemben, élénken jellemzi a heti reálbérek alakulása. Amennyiben 100-nak vesszük a *heti létminimumot*, az ipari heti reálbér volt:

1914.VII.	76	3	1920.XII.....	30	1
1914.XII.	59	7	1921.XII....	42	1
1915.XII.	57	7	1922.XII....	45	0
1916.XII.	53	9	1923.XII....	47	4
1917.XII.	50	0	1924.XII....	57	1
1918.XII.	63	5	1925.XII....	62	5
1919.VII.	78	6	1926.XII....	61	6
1919.XII.	29-8		1927.XII....	61	1
1928.VII			60-6		

A reálbéreknek és a létminimumnak ez a nagy szintkülönbsége megmagyarázza a tömegek fogyasztóképtelenségéből az egyesekre és az egész társadalomra szerteszágzó bajokat,

amelyek a munkában álló kereső alkalmazottakat közvetlenül érintik. A munkanélküliek létproblémája még a súlyosnál is súlyosabb, mert a gazdasági élet különböző okokból alig szív föl valamit ebből a tartalékseregből, egész szakmák, mintha végpusztulásukat érnék, a munkanélküliek intézményes segítségéről pedig kizáróan a szakszervezetek, azok is csak a maguk tagsági körében gondoskodnak. A szakszervezetek statisztikája szerint tagjaik köréből, – az általános létszám ennek legalább is a háromszorosa, – *a munkanélküliek száma volt:*

1922 XII.	27.287	-% 1927.	átl.	13.982	9.2%
1923 átl.	16.491	8.6% 1928.	I.	16.337	10.8%
1924 ¹²	25.231	13.2% 1928.	IX.	12.134	8.0%
1925 „	31.236	19.2% 1929.	II.	18.165	12.1%
1926 ¹²	24.439	16.0%			

A szakszervezetek működési keretének jellemzésére közöljük pénztári forgalmuk alakulását pengőértékben:

Év	Bevétel	Segélyek	Jogsegély	Továbbképzés	Összkiadások
1903.		129.514	–	–	–
1904.	928.311	190.568	6.733	68.460	819.564
1905.	1,313.105	345.584	8.501	80.680	1,018.905
1906.	1,948.868	720.845	14.864	202.526	1,543.042
1907.	2,255.310	755.429	33.968	359.766	2,110.596
1908.	2,044.043	843.015	31.345	168.364	2,241.380
1909.	1,746.699	826.799	19.104	107.792	1.648.494
1910.	2,078.752	881.302	24.483	100.199	1,980.790
1911.	2,340.026	857.024	36.386	43.331	2,049.834
1912.	2,707.214	963.045	48.916	76.268,	2,554.196
1913.	2,892.456	1,479.787	39.739	62.606	2,943.884
1914.	2,248.855	1,341.551	26.332	35.823	2,372.206
1915.	1,238.027	344.521	12.035	21.891	911.092
1916.	905.267	243.730	11.121	8.096	715.438
1917.	1,411.301	226.802	18.922	19.857	1,128.081
1918.	2,503.893	126.263	32.126	32.936	1,954.991
1919.	1,267.959	303.606	15.147	13.433	1,124.913
1920.	246.942	54.983	6.599	6.817	237.573
1921.	263.112	42.719	5.326	8.063	249.049
1922.	326.276	67.375	4.139	47.657	272.451
1923.	345.170	63.763	7.206	56.656	- 280.533
1924.	1,512.469	501.449	22.390	199.842	1,366.028
1925.	2,764.584	1,100.342	40.249	63.084	2,437.161
1926.	2,920.288	1,280.081	65.205	57.860	2,901.421
1927.	4,307.667	1,473.110	90.925	55.434	4,146.393

Amint látjuk, a gazdasági válság súlyos évei után, a kimutatás utolsó esztendejében valósággal megkétszerezték azokat az erőforrásokat, amelyekből a munkásság a maga létérdekeit védelmezi. Ezekben az összegekben, természetesen, nem foglaltatnak benn a munkaviszonyok szabályozására fordított jelentős összegek.

A háborús és az azt követő gazdasági válság során a szakszervezetek rendkívüli erőfeszítéseket végeztek, amennyiben kifizettek koronaösszegekben:

	Munkanélküli segélyt	Utas- és köl- tözködési segélyt	Rendkívüli segélyt	Temetkezési, beteg- és szül. segélyt	Özvegy-, árva- és rokkant- segélyt
1914	747.378	81.301	41.592	218.410	157.606
1915.	99.956	5.381	20.741	101.264	167.417
1916.	65.679	2.798	8.795	104.620	160.723
1917.	38.633	3.373	44.734	104.958	162.439
1918.	107.634	4.342	160.364	56.947	8.193
1919.	4,750.967	6.008	912.186	665.862	208.214
1920.	1,640.667	25.913	1,788.177	446.550	238.610
1921.	1,823.176	25.121	2,175.829	560.040	276.340
1922.	17,216.391	420.207	4,026.123	1,775.080	2,641.180
1923.	210,219.582	7,497.847	37,232.542	39,731.196	62,596.569
1924.	4.637,284.099	84,587.703	651,229.764	852,648.729	1.123,078.596

A hadbavonultak és hozzátartozóik segélyezésére a szervezetek rendkívül nagy összeget, az említettekén túl még 4,461.935 koronát fordítottak.

A Szakszervezeti Tanács kötelékébe ezidőszert 39 szakszervezet és szakszervezeti szövetség tartozik. Csoportjaik száma 563, taglétszámuk az 1927 utolsó negyedében Budapesten és környékén 90.427, a vidéken 36.995. A női tagok száma az összlétszámnak megfelelően: 1924-ben 13.4%, 1925-ben 12.7%, 1926-ban 13.8%, 1927-ben 14.7%. A nagyobb taglétszámú szervezetek a következők: vasmunkások 31.824, építőmunkások 17.832, famunkások 9.029, nyomdászok 7.037, magántisztviselők 6.965, kereskedelmi alkalmazottak 4.336, szabómunkások 3.872, könyvkötők 3.756 taggal. Saját központi otthonuk van a nyomdászoknak, a vasmunkásoknak, az építőmunkásoknak, a famunkásoknak, a szabómunkásoknak, a könyvkötőknek, a magántisztviselőknek, a cipészeknek, a bányászoknak, a sütőknek, a szállító-munkásoknak és a gépjárművezetőknek, összesen azonban a magyar szakszervezetekben tömörült munkások a maguk erejéből országszerte 43 szakszervezeti házat létesítettek.

A szakszervezetek kulturmunkájának jellemzésére is felsorolunk néhány adatot. Központi könyvtára van 34 szervezetnek, összesen 95.337 kötetel. Ebből 1927-ben kivettek olvasásra 163.967 kötetet. 1926-ban még 12 szervezet, 1927-ben már csak 7 szervezet könyvtára volt 500 kötetten alul. Vidékről 23 szervezet szolgáltatotta be az adatokat, amelyek szerint 42.804 kötet állott a tagok rendelkezésére és ezeket 70.645 esetben vették igénybe. A szövetségek 811 oktató előadást rendeztek, 8 szervezetben 16 szaktanfolyamot tartottak 721 résztvevővel.

Jelentős része a szakszervezeti tevékenységnek az ifjómunkások védelme. Minden ország szakszervezetei feladatuknak tekintik, hogy rendszeresen foglalkozzanak a szakmájuk körébe tartozó tanoncok nevelésével, ennek eszközeiről gondoskodnak; mindkét nembeli ifjómunkások és tanoncok munkaviszonyait kollektív szerződések vagy más megállapodások keretében szabályoztatják. Különböző, főként az egyesülési jog hiányosságaiban rejlő súlyos akadályok ellenére 1928-ban 338 oktató előadáson összesen 9.167 ifjómunkás vett részt. Több írás-olvasási, számolási és fogalmazási tanfolyam és két szaktanfolyam is működött részükre. Az ifjómunkások 13 könyvtárában 7495 kötet volt, amelyet 7.979 esetben vettek igénybe. A nevelőmunka keretén belül 5 sport-, illetve turistikör, 3 szavalókórus, 3 dalkar, 6 sakk-kör és 1 műkedvelő-gárda működött. Az ifjómunkások jogvédelmi segélyt 792 esetben vettek igénybe. Pályaválasztási tanácsadás is megnyílt ez évben és 136-an vették igénybe.

A MUNKÁSOK SZÖVETKEZETEI

Magyarországon a munkások körében, eltekintve az 1897. évi sikertelen kísérlettől, éppen 25 esztendeje indult el a szövetkezeti mozgalom a rochdalei takácsok eszméi nyomán: bármily szerényen, de közös tőkével vásárolni árukat, azokat minél kevesebb költséggel, jó mérlegen, jó minőségben eljuttatni a tagokhoz. Azóta a magyar munkásság szövetkezete hatalmas intézménnyé nőtt ki és a fővárosban, valamint annak környékén, de számos vidéki helységben is betölti tulajdonképeni hivatását: jelentős súlya van immár az árak szabályozásában, a kereskedelmi folyamat során, az áralakulás benső gazdasági okai nélkül jelentkező árönkénnyel szemben.

Az Általános Fogyasztási Szövetkezetről van szó, amely 1904-ben kezdte el egy fióküzlettel és 962 taggal és 25 év alatt, a legváltozatosabb fluktuációk után, 1928-ban elérte a 62.695-ös taglétszámot és tagjait immár 103 fióküzletben szolgálja ki. Közben a fejlődés így alakult: 1909-ben 17, 1914-ben 30, 1920-ban 101, 1925-ben 116 a fióküzletek száma. A fiókok közül 1928-ban fűszerüzlet 66, mézszárszék 33, ruházati, háztartási cikkek üzlete 4. Ezeken kívül egy nagyobb áruház és egy csemegeüzlet is van a szövetkezet központi székházában. A szövetkezet forgalma 1904-ben 164.900 pengő, 1927-ben 18,752.226 pengő, 1928-ban 21,076.838 pengő. A befizetett üzletrészek összege 509.633 pengő. A tagok az üzleti fölösleg terhére vásárlásuk arányában visszatérítést kapnak, így 1928 végén a 127.285 pengőt tevő üzleti feleslegből 87.024 pengőt adtak vissza a vásárló tagoknak. Ezen felül a szövetkezet saját biztosító intézményénél, a Corvinianál az évi vásárlás 25%-a összegéig halál esetére biztosítja mindazokat a tagokat, akik évente legalább 400 pengő értéket vásároltak a szövetkezetnél és annak társintézményeinél. 1925 óta, amióta ez a biztosítás fennáll, 401 esetben 87.230 pengő halálozási segélyt fizettek ki. A szövetkezetnek van egyébként nagyszabású húsüzeme, két sütődéje, konzervüzeme, csúzdája és több fatelepe, hatalmas vegyészeti gyára, stb. A szövetkezet egyik leányvállalata a Törekvés Takarékpénztár r.-t., amelynél a betétek állománya 1928-ban 6,635.322 pengő volt. A takarékpénztár alimentálja pénzzel a szövetkezeti vállalatokat és újabban hosszú lejáratú ingatlan kölcsönökkel megy a kisépitkezők segítségére. A Hajnal Ipari r.-t. különböző vegyi cikkeket gyárt, ezeket a szövetkezet hozza forgalomba. A Nagybevásárló és Értékesítő r.-t. modern áruházat tart fenn, egyébként ruházati és háztartási cikkeket hoz forgalomba. A Corvinia Általános Biztosító r.-t. általános kárbiztosítással és életbiztosítással foglalkozik. Legújabb leányvállalata a szövetkezetnek a Globus utazási iroda, mely a nemzetközi munkásutaztatás és nyaraltatás hálózatának egyik láncszeme. A szövetkezet és leányvállalatai összesen 888 alkalmazottat foglalkoztatnak.

Az Általános Fogyasztási Szövetkezet komplexumán kívül van a munkásságnak a vidéken még 11 fogyasztási szövetkezete, amelyek áruforgalma 1927-ben 2,760.720 pengő volt. Működnek a munkások különböző termelőszövetkezetei is. Így a földmunkások kertgazdasága 1925 óta, összforgalma 1927-ben 15.222 pengő; a Budapesti Vas- és Fémipari Termelőszövetkezet 1927-ben 170.000 pengő forgalommal, a Szállítási és Közlekedési Munkások Fuvarozó Szövetkezete; a Bádogos- és Szerelőmunkások Termelő Szövetkezete 41.000 pengő forgalommal; a Húsipari Munkások Termelő Szövetkezete 153.000 pengő forgalommal; az Újpesti Szabómunkások Termelő Szövetkezete; a Fényképészeti és Grafikai Műipari Szövetkezet; a Kárpitos Munkások Termelő és Értékesítő Szövetkezete; az Autó- és Kocsigyár Termelő Szövetkezet 600.000 pengő forgalommal; a Jövő Szabóipari Munkások Termelő és Értékesítő Szövetkezete 75.000 pengő forgalommal; a Magyarországi Sütőmunkások Termelő Szövetkezete 237.000 pengő forgalommal; a Gyáripari és Kazánkovácsok Termelő

Szövetkezete 73.000 pengő forgalommal; a Mobilia Újpesti Famunkások Termelő Szövetkezete 323.000 pengő forgalommal.

Az összes munkásszövetkezetek a Magyarországi Fogyasztási és Termelő Szövetkezetek Egyesülésének kötelékébe tartoznak, ez a szerv viszont tagja a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének.

MUNKÁSOK GYERMEKBARÁT EGYESÜLETE

A magyar munkásosztály 1913-ban foglalkozott először azzal a gondolattal, hogy gyermekeinek védelmében is az önszegély útjára kell lépnie. Tudta nagyon jól, hogy a vagyontalan rétegek gyermekeinek testi és lelki veszedelmei olyan szörnyű arányokban jelentkeznek, hogy azok ellen az állam és az egész társadalom védőfrontja is alig elegendő, ám azt is tudta, hogy erről a frontról a legjobban érdekelt társadalmi réteg, a munkásosztály sem hiányozhatik. A gazdasági élet máig is dúló krónikus válsága mind több és több családot aknázott alá, egyre inkább nőtt azoknak a munkáscsaládoknak a száma, – azóta a középrétegeket is megtámadta ez a szociális kór, – amelyek nem tudták megadni gyermekeiknek azt a védelmet, ami a családot a gyermeknevelés természetes alapjává avatja. A szülői erők szervezése a maguk gyermekeinek védelmére, – ez volt az alapgondolat, amelyen szerény kezdetként fölépítették i 913-ban a Budapesti Gyermeküdülöhely Egyesületet. Célja egyelőre gyermeküdülőttelep létrehozása volt. Következett a háború; a gyermeknyomor el sem képzelte arányokat öltött, a munkásság új nagy szervezet kiépítésére szánta el magát. Megalakult 1917-ben a Magyarországi Munkások Gyermekbarát Egyesülete. Az elgondolás az volt, hogy az egyesület a maga erejéből, a hatóságok támogatásával és a hatóságokat támogatva, alátámassza a családot, pótolni segítse azokat a hiányokat, amelyekkel a munkáscsaládok tartoznak gyermekeiknek erkölcsi és szellemi nevelésüknél, egészségük gondozásánál. Az adott viszonyok azonban úgy döntöttek, hogy hosszú éveken át az egyesület karitatív feladatai nyomultak előtérbe. Hangsúlyoznunk kell, hogy az egyesület tevékenységének alapgondolata a munkás szülők közvetlen és tevékeny részvétele a gyermekvédelmi munkában, másrészt a munkásszülők tanítása gyermekeik helyes gondozására.

Oly nagyfokú szükségletet elégített ki az új alakulás, hogy úgy az állam, mint a társadalmi gyermekvédelem érdeklődése nyomban jelentkezett az egyesület iránt, a munkásság és a munkásosztály szervezetei pedig a legnagyobb szeretettel és az anyagi támogatás készségével fogadták. Jellemző a helyzetre, hogy az egyesület, amely elődjének 3.426 koronájával indult el, pár héten belül kitérnő emberbarátoktól 65.000 koronát kapott úgy, hogy tekintélyes vagyonnal indulhatott el pályáján. Annak jellemzésére viszont, hogy milyen irányú célkitűzésekkel kezdték meg munkájukat a Gyermekbarátok, megemlítjük, hogy a központi vezetőség mellett a szakszerű irányításra megalakították a pedagógiai, az egészségügyi, az irodalmi, a gazdasági és a jogügyi bizottságot.

A meg sem számlálható aprólékos, legtöbbször helyi jellegű részletmunkákról itt csak azt az általános megállapítást tehetjük, hogy az egyesület központjánál és csoportjaiban a munkáscsaládok és a középrétegbeliek tízezrei fordultak meg erkölcsi és anyagi támogatásért és adtak támogatást a maguk szerény ereje szerint, de példás szeretettel és önzetlenséggel.

Jelentős esemény volt az egyesület életében, amikor 1917-ben rövidesen a megalakulása után, a belügyminiszter állami feladatnak jelentette ki a tömeges gyermeknyaraltatási és 2000 budapesti és környékbeli gyermek vidéki nyaraltatásának megszervezését, a gyermekmenhelyek felügyelőségével karöltve az egyesületre bízta. Hasonló szerep jutott az egyesü-

létnek 1918-ban, a Károly király gyermeknyaralató akciónál, amikor *tízezer* budapesti, környékbeli és részben vidéki gyermek tengerparti nyaralását valósította meg az állam. Ugyancsak résztvett 1918-ban az egyesület, hivatalos megbízás alapján a Népjóléti Központtal együttesen 60.000 gyermek állami fölruházási akciójában. A főváros 1918. évi beiskolázó akciójánál az egyesület tagjai végezték el a helyszíni vizsgálatot mintegy 16.000 iskolamulasztó családjában és számos esetben megszerezték a családoknak az iskolabajárhatás anyagi feltételeit. Ugyancsak kiemelkedő esemény volt, amikor 1918 elején az akkori rendőrfőkapitány a gyermekrendészet megszervezésére irányuló ankét tanulságai alapján a Gyermekbarát Egyesületet kérte föl, hogy a budapesti gyermekrendészet megszervezésének alapelveire vonatkozóan készítsen javaslatot. A magyarországi gyermekvédelemnek ez a fontos dokumentuma el is készült, a változott viszonyok azonban magát a főkapitányi elgondolást is félretolták. Kísérlet történt az igazságügyminiszter részéről 1921 elején, hogy a munkásság közreműködését igénybe vegyék a patronázmunkálatoknál, az egyesület a maga javaslatait el is készítette.

A Gyermekbarát Egyesület jogi, pedagógiai és egészségügyi szaktanácsadással szolgált a hozzáforduló szülők ezreinek, eljárta érdeükben az illetékes hatóságoknál. A gyermekek ezreit vitte hajókirándulásokra, egyéb kirándulásokra, tanulmányi sétákra, múzeumlátogatásokra, játék- és mesedélutánokra, gyermekszínházi előadásokra, stb. A szülői értekezletek százain tanította magukat a szülőket is.

A segítő akciókból kiemeljük még a The Joint Distribution Comitee of America és az Amerikai Vöröskereszt nagyszabású akciójában való részvételt, amikor is az egyesület vállalta az említett akciók és a munkáscsaládok közötti kapcsolatot. A természetbeni adományokat, amelyeket az egyesület kapott, nagy tömegük miatt nem tudnók itt felsorolni. Készpénz-adomány befolyt az egyesülethez 1917-ben 157.900 korona, 1918-ban 83.090 korona, 1919-ben 56.589 korona, 1920-ban 25.832 korona, 1921-ben 6.010 korona.

Az egyesület első öt esztendei működését részletesen vázoltuk, hogy ezáltal lehetősen teljes képet nyújtsunk róla. A további esztendők során a nagyobb akciók elmaradtak. Ám minél inkább önmagára utalt volt az egyesület, annál jobban mélyedett el az oly áldásos hatású részletmunkákban, úgy a karitatív, mint a nevelő tevékenység területén. Egyúttal annál inkább fokozódott a munkásság anyagi áldozatkészsége is az ügy iránt. Nagyjelentőségű elhatározása volt a munkásságnak és ez azóta is mindinkább tért hódít, hogy egész üzemekre kiterjedően az egyes munkabérek heti fillértörédekeit nem veszik föl a munkások, hanem összegyűjtve, beszolgáltatják a gyermekbarátoknak. Jelentős esemény volt az is, amikor az egyesület megalapította a saját lapját, a „Gyermekbarát”-ot, állandó kedves gyermekmelléklettel. A lap pedagógiai és gyermekvédelmi tanítással foglalkozik, ismerteti a munkásgyermekvédő mozgalom eseményeit. Első szerkesztője dr. Kármán Elemér, a kiváló gyermekbíró volt. Az egyesület számos tanító- és propagandairatot is kiadott.

A további évek munkáját nem kell itt részletesen leírunk: folytatták eddigi nevelő és segítő munkásságukat. Mégis kiemeljük az 1923. évi gyermeknyomorenyhítő akciót, amely a társadalom minden rétegéből ezrek fáradhatatlan tevékenysége és áldozatkészsége révén 946.000 koronát eredményezett a gyermekek javára. Ugyanebben az évben a meyeri és római-fürdőbeli árvíz károsultjainak nagyobb összegű természetbeni és készpénzsegélyt nyújtott az egyesület. A beérkezett természetbeni adományokat itt sem részletezzük. Készpénzben kapott az egyesület 1922-ben 230.000 koronát, 1923-ban 3,470.000 koronát, 1924-ben 50,086.000 koronát.

Az egyesület a helyicsoportok rendszerén, a csoportok messzemenő önkormányzatán épült fel. A megalakult csoportok száma 1919 nyaráig 98 volt, 1919 végén 10, 1928

végén 24, amely utóbbi szám összefügg az ország szétdarabolásával is. A fizető taglétszám ezidőszerint 2100.

Immár 12 éve működik az egyesület, rendkívül súlyos anyagi körülmények között teljesen magára utaltan, a nyomorúságnak abban az áradatában, amelyet éppen ennek a könyvnek az olvasói előtt fölszíves ismertetnünk. A legutolsó négy esztendő célkitűzése az volt, hogy úgy az egyesületi központ, mint a csoportok, – amely utóbbiak tevékenységéről itt számszerű képet nem adhatunk – minél többet tudjanak nyújtani a tagoknak és gyermekeiknek. Fokozott erővel folyt a pedagógiai, egészségügyi és kulturális nevelőmunka, az anyasági tanácsadás, a gyermekek ingyenes orvosi vizsgálata és speciális tüdőkezelése, felruházása, napközi nyaraltatása a budai hegyvidéken, a gyermekek ezreinek bevonásával. Mintegy 70 dunai hajókirándulást rendeztek, 2596 gyermekdelutánt tartottak stb. Kiszélesedett a gyermekfillérakció is. Megemlítésre érdemes, hogy az egyesület gyermekműködvelő kara ismételt tartott szórakoztató előadásokat a főváros szegényházának agg ápoltjai előtt, ezek nagy öröme. Működött a pályaválasztási és házassági tanácsadó. Nagyjelentőségű a Társadalombiztosító Intézet által fenntartott, a főváros, illetve Újpest város által támogatott és az egyesület által vezetett gyermekfürdető akció: 1920 januárjától 1928 végéig a tripoliszi fürdőben 290 fürdető napon 71.292 gyermeket, az Artézi-fürdőben 254 fürdető napon 47.489 gyermeket, Újpesten (1927-től) 149 fürdető napon 102.180 gyermeket részesítettek tisztasági fürdőben. Mintegy 4000 kötetes könyvtár áll a tagok és gyermekeik rendelkezésére.

Annak érzékeltetésére, hogy a központtól függetlenül, a csoportokban milyen munka folyik, megemlítjük, hogy a budapesti csoportok a legutóbb vázolt időszakban a maguk külön jövedelméből, amelyek a központi elszámolásban nem szerepelnek, mintegy 72.000 darab különböző taneszközt osztottak ki, 6167 karácsonyi csomagot, 10.757 ozsonnát, 5356 különböző ruhaneműt, 1008 pár gyermekcipőt stb. A szegedi csoport például 84 összefojetelen tanította a szülőket, 652 gyermeket vizsgáltatott meg orvossal, 143 fürdető napon 3000 gyermeket részesített tisztasági fürdőben, 390 gyermeket nyaraltatott, 115 gyermeket külföldi nyaralásra küldött, 252 darab különböző ruhaneműt, 35 pár cipőt, 510 ozsonnát, 697 karácsonyi csomagot, 2957 darab tanszert és tankönyvet osztott szét.

Az egyesületi központ készpénzjövödelmei:

Év	Tagsági díjakból	Adományokból
1925	38,999.229 K	66,254.054 K
1926	53,560.213 „	111,264.212 „
1927	5.368 P	6.924 P
1928	7.119 „	15.075 „

A MUNKÁSOK KULTURÁLIS EGYESÜLETEI

A már felsorolt intézmények – amint hangsúlyoztuk – nagy gonddal foglalkoznak tagjaik kulturális nevelésével. Külön szervezetek vannak mégis a szellemi és testi kultúra speciális művelésére. Maguk a szakszervezetek 15 dalkart, 12 sportkört, 13 sakk-kört tartanak fenn. Számos munkásotthon foglalkozik munkásoktatással, szórakoztatással, hozzájuk a sportkörök, a dalkörök, a sakk-körök egész serege kapcsolódik.

Részletesebben itt csak a vezető kulturális egyesületekkel foglalkozunk.

A *munkásdalegyletek* a magyar munkásmozgalom előidőiből származnak. A legnagyobb, az Általános Munkásdalegylet, 1895-ben alakult. Az összes dalegyletek közös szervét, a Magyarországi Munkásdalegyletek Szövetségét 1907-ben alapították, ennek kebelébe 70 dalárda

tartozik 2500 taggal. A dalárdák közül 18 a vegyes kórus. A Munkások Dal- és Zeneközlőnye 1925 óta jelenik meg. A szövetség a fővárosban évek óta rendezi a Zeneművészeti Főiskola termében művészi színvonalú hangversenyeit és a vidék különböző városaiban országos dal-ünnepélyeit. Az első magyar válogatott munkáskórus 1928-ban nagy sikerrel mutatkozott be a hannoveri német munkásdalosünnepélyen.

A testedzés és a turisztika szolgálatában két nagyobb, országos jellegű munkásszövetség áll. A Munkástestedző Egyesület, a magyar munkássportolók legnagyobb egyesülete, 1903-ban alakult és nagyon szűkös viszonyok között nevelt kitűnő sport- és atlétagárdát. Van tornaszakosztálya, amelynek legtöbb a tagja, van turista-, atléta-, birkózó-, labdarúgó-, kézilabda- és úszószakosztálya. Az egyesületnek szép menedékháza van a Nagyszénáson, ahova a téli időszakban a sielők és ródlizók ezrei vonulnak fel. Hét fővárosi tornateremben dolgoznak az egyesület tornászai és két fürdőben az úszóatlétái. Sporteseményszámba mennek a Munkás Testedző Egyesület mezei versenyei és évi tornaünnepélyei.

A Természetbarátok Turista Egyesülete a munkások és alkalmazottak vándorsport-szervezete. Célja: felébreszteni és fejleszteni a munkásságban a természet iránti szeretetet, gyalogtúrák, hegymászások, társas utazások, sielés, evezés, napfürdőzés szervezésével. Célja továbbá a munkások nevelése egészséges, természetes életmódra. A természettudományos műveltség fejlesztésére számos előadást rendez. Az egyesület 1910-ben alakult. Van kitűnő turista menedékháza, tagjainak nagyszerű áldozatkészségéből, Budakalász határában, a Kevélynyergen, továbbá Pécs mellett. A munkásturisztika egyik legerősebb ága a magyar turisztikának, tavasszal és ősszel ezrei a munkásturistáknak járják az erdőket, a hegyeket, nyáron a csónokok ezreivel lepik be a Dunát és télen a sísport és ródlit foglalkoztatja a munkásturistákat.

A munkásság körében nagyszámú labdarúgó csoport is működik.

Számos önálló sakk-kör, a szervezeti sakk-körökkel együtt, fejlett sakk-életet tart fenn és úgy a fővárosban, mint a vidéken, nagy érdeklődéstől kísért bajnoki versenyeket rendez.

Nagyjelentőségű kulturális munkásintézmény az Alkoholelleses Munkásszövetség, amelynek az a célja, hogy a munkásságot a tanítás és a propaganda eszközeivel elvonja az alkohol fogyasztásától és annak káros hatásaitól. A magyarországi alkoholelleses munkásmozgalom a Good Templar-Rendből indult ki, ahol 1905-ben munkáscsoport alakult; 1909-ben létesült az önálló egyesület, amely csatlakozott az Alkoholelleses Egyesületek Országos Ligájához. A szövetség ugyancsak országos jellegű, csoportjai vannak úgy a fővárosban, mint a vidéken. Számos propaganda iratot, füzetet adott ki sok tízezer példányban, fölvilágosító, tanító előadások százait tartotta, tudományos és kulturális előadásokkal, dalkarral szolgálja tagjainak kulturális nevelését.

A MUNKÁSOK ROKKANT- ÉS NYUGDÍJEGYLETE

A munkásság filantróp tevékenységének egyik jelentős ágát szolgálja ez az egyesület, amelynek azonban nagyon sok tagja van a kispolgárság köréből is. Megalakításában, amely 1892-ben következett be, világnézeti különbséget nem tekintve, vettek részt az érdekelt társadalmi rétegek. Az intézmény biztosítási alapon, de üzleti célok kizárásával és teljes önkormányzattal az öregség és időelöltti megrokkulás esetére gondoskodik támasztékról azoknak a rétegeknek a javára, amelyek a nélkülözés napjaira legfeljebb apró heti biztosítási illetékek alakjában tudnak némi összeget félretenni. Az 1928. évi öregségi és rokkantsági törvény bevezette nálunk is ezt a szociális biztosítási ágat, amelyet idővel esetleg a kispolgárságra is kiterjesztenek. Külföldi tapasztalatok igazolják azonban, hogy az ilyen autonóm biztosító

intézmény nem veszíti el létjogosultságát a szociális biztosítás bevezetésével, hanem mint pótbiztosítást veszik igénybe továbbra is. Az egyesület alapszabályszerű célja a tagok rokkantságsegélyezése és nyugdíjazása, árvái és özvegyei segélyezése. Fiókjai országszerte rohamosan szaporodtak és 1917-ben elérték az 550-et. Ezt az eredményt a tagok önzetlen, lelkes agitációja vívta ki és a szaporodó taglétszámmal sikerült tekintélyes tartalékvagyont fölhalmozni a mindinkább szaporodó igényjogosultak kielégítésére. Az egyesület fejlődését mutatják az alábbi adatok:

Év száma	Fiók száma	A fizető tagok	Összvagyon koronákban
1893	2	692	3.197
1903	89	28.781	1,042.106
1913	509	178.434	11,803.739
1917	550	196.262	24,198.454

Súlyos csapás érte az egyesület tartalékalapját, mintegy 20 millió aranykorona értékben jegyzett hadikölcsöne, tartalékvagyonának túlnyomó része értékét veszítette. Emiatt, pénzünk stabilizálását követően, teljesen újra kellett kezdenie az egyesületnek a biztosítási tartalékok gyűjtését.

A fiókok száma 1928 végén 210, a fizető taglétszám 110.000, ami összehasonlítva a magyarországi legutolsó adatokkal, az egylet további fejlődését igazolja. A tagszaporulat 1927-ben 7266, 1928-ban 8643 volt. Segélyeket az egylet 1903 óta fizet. Kiszolgáltatót 1928 december végéig pengőben:

rokkantsági segélyeket.....	20.281.794
árvasegélyeket	775.403
özvegyi végkielégítéseket	123.626
özvegyi nyugdíjakat	32.303
egyéb végkielégítéseket.....	57.592
nyugdíjakat	14.564
különböző alapokból segélyeket	125.107

Összesen tehát közel 21.5 millió pengőt fizetett ki az egylet segélyképen. Segélyben részesült az 1927. év folyamán 12.057 rokkant és 66 özvegy.

Az egyletnek ezidőszere Budapest 17, a vidéken 7 bérháza van. Az egyesület vagyona az 1928. évi mérlegszámla szerint 6,431.359 pengő. Segélyekre kifizettek ebben az évben 1,391.176 pengőt, bevétel volt tagdíjából 1,992.562 pengő. Tagsági díjak az I–VIII. osztályban heti 30 fillértől 3 pengőig. 40 évi tagság után jár nyugdíj címén:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
osztályú tagoknak havonta pengőben:							
30	40	50	60	80	100	200	300.

A rokkantségélyek a belépésnél betöltött életkortól és a tagsági időtől függenek. A legkevesebb segélyt 1929-ben azok kapják, akik belépésük idején a 45. életévet már betöltötték és csak 10 évig voltak I. osztályú tagok. Ezek havi segélye 5.40 pengő, a legnagyobb segélyt azok kapják, akik 30. életévük előtt léptek az egyletbe és 40 évi VIII. osztályú tagságuk van; ezek havi 300 pengőt kapnak. A két végletből megítélhető a közbeeső skálák terjedelme.

Ebben az ismertetésben adtuk vázlatos képét annak a hatalmas, nemzeti jelentőségű munkának, amelyet a magyar munkásosztály végez a magyar nép védelmében.

Világszerte az állami és a társadalmi élet egyik tartó oszlopának tekintik azt a szociális-konstruktív tevékenységet, amelyben a munkásosztály a maga „egyéni” értékeit kibontja a közösség javára. A magyar társadalom is önmagát teszi színesebbé, sokrétűbbé, szilárdabbá, gazdagabbá, ha megérti és értékeli a magyar munkásosztály lelkében fölhalmozódott mélységes emberszeretetet, a kölcsönösségnek ezt a példás fölismerését és gyakorlását, azt a gondolatot, hogy erős haza csak erős munkásosztályon épülhet föl. Országunk nagy megpróbáltatásában a munkásosztály élete igen súlyos, ennek ellenére itt áll a maga alkotásaival és újabb alkotásokra készen.

IV. Vallási filantrópia

VALLÁS ÉS FILANTRÓPIA

ÍRTA: BAKOS ÁKOS

A filantrópia a vallásnak gyönyörűen kifejtett jellemvonása, elválaszthatatlan kísérője, vigasztaló termékenysége. A világ történetében a jótékonykodó vallás évezredek letagadhatatlan ténye. A vallás mindig filantróp árnyalatú volt; a filantrópia mindig a vallás rendfenntartó, javító, segítő, vigasztaló erénye gyanánt tündöklött.

A vallás az Isten országának földi prédikátora és agitátora. Az Isten országa pedig, amint Szent Pál meghatározta: *béke és öröm*. A béke és az öröm biztosítása a filantrópiának is egyik célja. A filantrópia a vallás erőteljes szívedobogása. A filantrópiát a vallás elsősorban vallási kérdésnek tekintette és tekinti. A szegénység és a nyomor, a beteg, a gyámolításra szoruló mindig a vallás kapuján kopogtatott és a vallás természetes, istenparancsolta kötelességének tartotta, hogy adjon, segítsen és pártfogoljon, könnyet töröljön, sírást enyhítsen. A vallás sebeket gyógyított és gyógyít, nemcsak lelkieket, de testieket is.

Szép definíció szerint a vallás a menny leánya, akinek kifogyhatatlan kincsháza a szeretet gazdagsága. A vallás szemeit az égre függesztve jár, de nem feledi, hogy a földön van, szerencsétlenségnek, nyomornak és sok-sok bajnak alávetett emberekkel van dolga. Egyik kezével az örökkévalóság felé mutat, a másikkal gyámolítja a segítségre szorulókat, enyhíti az ínséget, táplálja az éhezőt, ruhazza a mezítelent, ápolja a beteget, gondjába veszi az árvát, segíti az özvegyet, enyhülést szerez a fogolynak. A vallás szívediktálta gondolatait jótékony intézményekkel iparkodik megtestesíteni.

A vallás nem győzte minden időben hirdetni: *sohasem lesznek ott szelídek az erkölcsök, ahol nyilvános jótékonykodás nincsen*. Az erkölcsnemesítés a jótékonyssággal, ha nem is egy és *ugyanaz*, de egymással mindig karöltve jár. Az tény, hogy a filantrópia terén századokon át nem mutatkozott más tevékenység, mint a vallásé. A vallás mindig azt hirdette: hogyha testvéreink, felebarátaink iránt való szeretetünk nem alapszik vallásos elveken, szavakban éppoly bőkezű, mint fukar tettekben. Az igazi filantrópiát a szeretet égő, lobogó buzgalmának kell éltetnie, a karitásznak. A *karitás* az a szó, amelytől a vallás filantrópikus cselekedetei jó ízt kapnak. A karitás több, mint a könyörületeség. A vallás felfogása szerint a könyörületeség némileg enyhíti az emberi szenvedések sebeit, de a karitás, a szeretet egészen behegeszti és meggyógyítja azokat.

Amíg Plató, aki pedig az „ideális bölcs” titulust kapta, azt hirdette, hogy a szegényeket ki kell kergetni a városból, addig a zsidó vallás azt hirdette követőinek: aki a szegényen segít, annak biztosítva a mennybéli jussa. Ez a zsidóvallás filantrópiájának alapja. A Talmud etikája filantrópikus, mert kötelességgé teszi a jótékonykodást. „Aki a kezét kinyújtja, annak adni kell.” A jótékonyosság abban áll, – mondja a Talmud – hogy meg kell látogatni a zsidó és a pogány betegeket, el kell temetni a zsidó halottat és a nem zsidó halottat.

A zsidó vallás filantrópiája a mózesi könyvek etikáján alapszik. A zsidóság ősatyját, Ábrahámot a jótékonyosság atyjának nevezte. A Talmud szerint a jótékonyosság egyike azoknak a pilléreknek, amelyeken a világ, a társadalom nyugszik. A bűnözésnek a nyomor-

ban való eredetét is felismeri a Talmud. A Talmud filantrópikus etikája abban összpontosul, hogy a szegényt sohasem szabad megszégyeníteni, s hogy ne legyen szűkölködő.

Már az első századokban csodálatosan megszerveztnek mutatkozik a zsidó filantrópia. Ahol nincs jótékonykodás, iskola és orvos, ott a zsidónak nem szabad lakni már ebben az időben. Az első századokban a zsidó filantrópia egyik fokozott tevékenysége a rabszolgák segítése és kiváltása. Ha a foglyok kiváltására nem állott elegendő összeg rendelkezésre, akkor szabad volt még a templomot is eladni.

A zsidó filantrópia beszédes bizonyítéka, hogy már a II. és III. században az a zsidó, aki harminc napig egy községben lakott, köteles volt szegényadót fizetni. A középkorban, de már előbb is, rendszeres a zsidó hitközségekben a pénzsegély és a tápsegély. A hitközségekben naponta kétszer is osztottak eledelt a rászorultaknak. A kemény üldözések csak még jobban kifejlesztik a hitközségek és a zsidó szervezetek filantrópikus tevékenységét.

A zsidó ispotályokban is ágyat kap a beteg, menedéket a vándor, kenyeret, ruhát, segélyt a szegény, menedéket az üldözött. Számatalan ezeknek az ispotályoknak is a száma.

Érdekesen jellemző a zsidó jótékonykodás gyakorlására az az eset, amikor a XVII. században kérdést intéztek egy rabbihoz, igaz-e, hogy a zsidó szegények részére összegyűjtött pénzből keresztényeknek is adott?

Az 1648-ban történt kozák felkelés alkalmával, amelynek 300.000 zsidó esett áldozatul, a zsidó jótékonyság a filantrópia leggyönyörűbb példáját mutatta.

Szinte utánozhatatlan példája volt és marad a filantrópikus ideálnak az őskeresztény-egyház: az Isten községének élete. A filantrópia szinte ismeretlen volt a pogány világban, a görögöknél és a rómaiaknál. A kereszténység lett a filantrópikus munkálkodásnak nagyszerű hordozója. Szegények mindig lesznek veletek – mondotta Jézus – és a róluk való gondoskodás az evangéliumból folyó.

Az őskeresztény egyházban élt és uralkodott, csókolt és simogatott a felebaráti szeretet. Az egyháztörténelemből tudjuk, mennyire megváltoztak egy csapásra a társadalmi viszonyok a jeruzsálemi első keresztény községben. Micsoda csodálatos megoldása volt az a társadalmi kérdésnek, amely nem ismert többé szegénységet, de ismerte a szegénység szeretetét. Megszűnt minden osztálykülönbség. Megelégedett, boldog, szeretetteljes volt az együttélés, valamennyien egy szív, egy lélek voltak. „Mert szűkölködő sem vala öközöttük senki, mert valakik földek vagy házak birtokosai voltak, eladván, elhozák az eladottak árát.” (Apóst. csel. 4, 34.) Az első keresztény hitközség egy nagy családot alkotott, (maguk a férfiak többen voltak a jeruzsálemi hitközségben 5000-nél), amelyben minden közös volt, amennyiben a jobbmódúak mindenüket a közösség birtokába adták.

Tertullian ezeket írja a római első keresztények életéről: „Mi akkor is testvérek vagyunk, ha a vagyonról van szó. Mindenünket megosztjuk egymással. Minden közös nálunk, csak az asszonyok nem. Nálunk a szegények az egyház kincsei”.

A keresztény egyház mindjárt kezdetben a szegények gondozását külön erre a célra felszentelt diakónusokra bízta, válogatott férfiakra. A diakónusok kötelessége volt a könyöradományok gyűjtése, összeszedése és a szeretetmunkák végzése. A könyöradományok az ősegyházban offertoriumi, áldozati jellegűek voltak. Az ősegyház a szegények gondozásában annyira ment, hogy a nyomor megszüntetése és enyhítése végett még az egyházi edényeket is szükség esetén a szegények segélyezésére adta és minden vagyonát Patrimonium pauperumnak jelentette ki.

A mártírok véres hullását követő időkben is – amikor pedig maga Szent Jeromos írja, hogy az Egyház hatalomban és gazdagságban nagyon gyarapodott, de szegényebbé vált a

kötelességteljesítésben – a felebaráti szeretethez nem maradt hűtlen. A népvándorlás romboló, pusztító korszakában nagy szükség van a jótékonykodás gyakorlására. Az egyházban a rászorultak mindenkor támogatásra és segítségre találnak. A Nolai Paulinok, a Nagy Szent Gergelyek járnak elől jó példával.

Az első századok folyamán a jótékonykodásnak nagyszerű rendszere épül ki. A felebaráti szeretet kórházakat, szegényházakat, árvaházakat, aggok menhelyét, lelencházakat emel. Nagy Bazil a kappadóciai Cezareában egész várost épít, csupa jótékony intézménnyel.

Az első századokban a kereszténység tanainak szűzi tisztaságában a legfehérebben a felebaráti szeretet ragyogott: Krisztus örökszép tanítása. A kereszténység Istenembere mindenhatóságát és istenségét a biblia tanítása szerint oly csodák által akarta nyilvánítani, amelyek az ügyefogyottaknak segítyt vagy vigaszt nyújtottak. Életét az írás következő egyszerű szavaival lehet összefoglalni: pertransiit benefaciendo. Jótéve járt körül.

A filantrópikus intézményekről szóló egyházi rendeletek a legrégebb keletűek. Az egyháztörténetírók már az első századokban ismerik a diakoniákat, vagyis a jótékonyossági intézeteket, amelyekbe szegény özvegyeket, árvákat, aggokat és más szűkölködőket felvettek. Az egyházjog szerint ezek az intézetek a püspököknek voltak alárendelve, a jótékonyossági intézmények valódi védnökei és kezelői a püspökök voltak. Az egyházi törvények között a jótékonyossági intézetek rovata mindig tetemes tért foglalt el. Az egyház azokat, akik ezeket a javakat lefoglalták és elvették, mint a szegények gyilkosait, egyházi átokkal sújtotta. Már az 566-ban tartott toursi zsinat elrendeli, hogy minden város tartsa el szegényeit, a papok és híveik táplálják övéiket, nehogy a koldusok, a városokban és falvakban szerte kóboroljanak. Az orléansi zsinat azt kívánja a püspököktől, hogy főleg a szegény bélpoklosokra legyen¹ gondjuk, jövedelmükből ételt és ruhát szerezvén nekik. Az egyháznak megvolt a szegények névsora. A rabok sorsának megjavítása körül kifejtett buzgalmat már felleljük az egyház legrégebb korában. Az archidiakon, vagy az egyházfő kötelességében állt minden vasárnap ellátogatni a börtönökbe. Az aacheni zsinat elrendelte, hogy a főpapoknak kötelességük koródákat építtetni. Már a IV. században vannak keresztény kórházak. Rómában Fabiola, egy gazdag nő alapította az első kórházat.

Amikor az egyház a szeretet buzgalmát táplálta, jogát érvényesítette. A középkorban csaknem minden székesegyházhoz, káptalanhoz, kolostorhoz és zárdához kóroda tartozott, amelyekben nemcsak a szegényeket és betegeket ápolták, gondozták, de az utasok is vendégszeretetre találtak.

Amikor Krisztus után 343-ban Mohamed tanítása életre támadt, a Korán az igazhívő egyik főkötelességének írja elő a jótékonykodást, a szeretetet az embertársak iránt, a szegények, árvák és zarándokok gyámolítását és segítségét, az alamizsnálkodást.

A XI. században a keresztény egyház intézményesen, újból rendezi filantrópikus intézményeit. A XII. és XIII. században gyönyörűen virágzik az egyház karitatív élete. A bencések kolostorainak szomszédságában mindenütt ott állanak a szegényházak, a menedékházak, kórházak. A lovagrendek seregestől építik kórházait. A XIV. század vége felé minden városban találunk már ispotályt, nagyobb városokban többet is. Volt ispotály a szegényeknek, a betegeknek, az öregeknek, a lelenceknek, az árváknak. Már a XIII. században csak magában Franciaországban 2000 a leprásbetegek menedékhelyeinek száma. A kereszties háborúk idején keletkeznek a betegápoló szerzetesrendek és ezekkel nagy lendületet nyert a rendszeres, okszerű, szeretetből fakadó betegápolás ügye, különösen 1550-től, az Istenes János alapította irgalmas-rend által. Egy századdal később a filantrópia nagy szentje, Paulai Szent Vince, „a keresztény karitás teljhatalmú minisztere” megalapítja az irgalmas nővérek

rendjét. A rend ma is a leghatalmasabb szerve a betegápolás terén a katolikus szeretetmunkának. A gettók idején a zsidó jótékonyági egyesületek egész sora működik. Intézményesen rendszeresített ebben az időben a szegénygyámolítás, az árvasegélyezés, a beteglátogatás, a gyermekágyasok támogatása, az aggok gyámolítása, a foglyok megváltása.

A XII., XIII. és XIV. században a szegényeket Krisztus szegényeinek, Krisztus barátainak, az ég kamarásainak titulálják. Egy-egy gondosabb kolostor a szegények százait és százait segíyezi. András királyunk leánya, türingiai Szent Erzsébet, a filantrópia egyik legnagyobb szentje.

A XV. és XVI. század egyháztörténete is aranybetűkkel ír a keresztény karitásztévékenységéről.

A XVI. és XVII. században a szerzetesrendek életének fellendülése, a XVIII. században különféle újabb egyházi és világi egyesületek alakítása, a XIX. században a missziós tevékenység virágzását jelentették a katolikus egyház áldásos, karitatív munkájának.

A XVIII. század filantrópiájának történetéhez tartozik, hogy nagyon sok zsidó üzleti főkönyve mellett egy külön könyvet vezet, amelybe tiszta jövedelmének 10%-át könyvel el és ezt kötelességének tartja filantrópikus célokra adományozni.

Itt kell megemlékeznünk XIII. Leó pápa híres „Rerum novarum ...” enciklikájáról, amelyben a nagy pápa azt tanította, hogy a szociális kérdés elsősorban vallási és erkölcsi kérdés, a főmunkát tehát e téren az egyháznak kell elvégeznie. A keresztény szeretetet – olvasuk az enciklikában – annál áldozatkészebben kell gyakorolni, minél nagyobbra nőtt és még mindig nő a szegénység nyomora.

Nem hagyhatjuk említés nélkül e helyen a modern katolikus élet nagy apostolát, az olasz Don Bosco-t és a bajor Ringseisen Domonkóst, akinek temetésén több mint 3000 siketnéma, vak, nyomorék és idióta gyermek hullatta könnyeit.

A protestantizmus nem volt hajlandó megtérni a szegénységet és nyomorúságot – ez filantrópiájának alapelve. Ahol a protestantizmus a maga teljességében kivirágozhatott, meg is valósította ezt az elvét. Különösen Calvin érdeme, hogy a gyülekezeti diakonátust a strassburgi gyülekezetben és Genfben megszervezte, mint az Isten kezét.

Németországban a luteránus kereszténység a belmissziót, ezt a nagyszerű filantrópikus működést szervezte meg. Wichern megalapította Hornban, Hamburg mellett, a nagyszerű szeretetkolóniát a züllött gyermekek nevelésére és istápolására. A protestáns filantrópia megjelenik a tébolydákban, az állam, a társadalom szeretetintézményeinél és munkát kér. Az Aquillák, a Fabiolák, a Priscillák, a Tabithák utódaiként megkezdik nemes munkájukat a diakonisszák. A reformáció állította vissza a női szeretetszolgálatot az újszövetségi piedesztálra.

A protestáns keresztény szeretetmunka minden cselekedete abból a szeretetből fakad, amely az emberi élet törvénye és az emberi léleknek segítségre, másoknak való szolgálatra indító motívuma. A protestáns keresztény mentő és megtartó szeretet leggazdagabb gyümölcseit a gyermekmentés terén termette. Megalapítják az első bölcsődéket. Oberlin, illetve hű szolgálója, Scheppler Lujza, megalapítják az első kiseddóvónőintézetet. Ki az, aki nem ismeri a nagy Pestalozzi filantrópikus érdemeit? A gyermekmenhelyek szülője a weimari Lutherhof volt és a beigeni protestáns gyermekmenház.

A protestáns egyházak különösen nagy tevékenységet fejtettek ki az árvagyermek gondozásában. 1696-ban létesül az első protestáns árvaház. A protestáns egyházak nagy súlyt helyeztek mindig a beteges rendszeres látogatására.

Bodenschwing Frigyes alapítja a világhíres bielefeldi Bettel-t, ahol több mint ezer epileptikust ápolnak. Pártfogásra találnak ebben a nagyszerű szeretetkolóniában a siket-némák, vakok, hülyék, nyomorék gyermekek.

A protestáns keresztény szeretet kettőzött erővel fordult a fiatakorúak felé. A bűnbessett gyermekek gondozása különösen akkor vált intenzívvé, amikor megalakultak a protestáns és katolikus patronázs-egyletek. Pártfogásra találnak a protestáns filantrópia szívében az elbukott nők is. Az újabb korban először Angliában állítottak fel protestáns filantrópok ezeknek otthont, a londoni Magdalenumot, amely a nap bármely órájában megnyitja kapuit azok előtt, akik régi életüktől menekülni akarnak. Már a középkorban történtek kísérletek az ilyen nők megmentésére, sőt egy szent Magdolna nevű apácarend is létesült. Harcot indít a protestáns filantrópia is a prostitúció ellen és védelmébe veszi a magányosan utazó nőket. Gyógyítja és menhelyet ad az iszákosság, az erkölcstelenség szenvedélyébe és fertőjébe bukkottnak.

Tény, hogy a protestantizmus, de különösen Calvin mélyreható szociális reformokat hozott. Calvin volt tulajdonképpen az első keresztényszocialista.

A reformáció igyekezett a pauperizmus enyhítése terén is alkalmazni a helyes bibliai elveket és rendszeressé tenni a segítség szervezett munkáját és azon volt, hogy rendszeres szervezett munka által gyökeres és a bajokat megszüntető segélyezés és talpraállítás eszközösség. Sok református egyházra a pünkösdi korszakra emlékeztető szép napok virradtak fel, mert a szeretet eltörölte a szűkölködést.

A protestáns egyházak fenséges igazsága, amit vallanak: az egyházat egyházzá a szeretet gyakorlása teszi!

A véres, küzdelmes, könnyes világháború fergeteges és szenvedő, megpróbáltatásoknak alávető esztendeiben és a háborút követő nehéz időkben, mint a filantrópia angyalöltözetű, glóriás apostolai, állottak a karitászt oltáránál az egyházak.

A vallás filantrópiáját tagadni nem lehet. Nem is akadt soha senki, aki erre vállalkozott volna. A karitászt a vallás egyik rendíthetetlen oszlopa. A vallás az egoizmust mindig a szeretet alá rendelte és ebben rejlik nagy ereje és dicsősége.

A vallás filantrópiája az emberszeretet drága, igaz aránya volt a múltban, az most és lesz a jövőben . . .

*

Magyarországon a katolikus, protestáns és izraelita vallások egy pillanatig sem tévesztették szem elől azt az isteni gondolatot, amely a szegények segítése, az elesettek felemelése, a sebek gyógyítása terén reájuk várt és vár. Mindhárom felekezet természetesen a maga anyagi erejéhez mérten, de az erkölcsi erők legnagyobb igénybevételével vesz részt abban a munkában, amely az emberek boldogabb, derűsebb földi életét akarja elérni. Ha az alább következő sorokban a három felekezet emberbaráti munkájának történetét átlapozzuk, úgy azt látjuk, hogy az idők és a viszonyok sokszor változtak, ezekhez képest az egyes felekezetek tehetsége, ereje, hatalma is változott, egy azonban mindig változatlan volt: a szeretet és az akarat.

Mindig változatlan volt a felekezeteknek az az akarata, hogy letöröljék a könnyeket és kisebbségek a szegénységet és ebben a munkájukban intézmények létesítésével, anyagiakkal, erkölcsiakkal siettek a cél elérésére. A magyar filantrópiának szép lapjai azok, amelyek az egyes vallásfelekezetek évszázados karitatív munkáját ismertetik.

A KATOLIKUS EGYHÁZ EMBERBARÁTI MUNKÁSSÁGA

„Szegények mindig lesznek veletek”, – mondotta a kereszténység isteni alapítója és nemcsak tanításával, hanem életének számos példájával is buzdította követőit arra, hogy az élet elesetteit felkarolják, szerető szívvel támogassák a szerencsétleneket.

És ha végigtekintünk a kereszténység történelmén, az ősegyház korától kezdve mindig megtaláljuk az egyházi szegényápolásnak többé-kevésbé kifejlett rendszereit. A katolikus, egyház mindenkor intézményesen végezte a szegények gondozását, még pedig azt lehetne mondani, hogy fejlődésével fordított arányban. Az egyház feladatai ezen a téren ugyanis abban a mértékben csökkentek, amint tanai áthatották a társadalmat és az államot s amint egyrészt a krisztusi elvek elterjedése társadalomban és államban a szegények társadalmi és állami támogatását egyre intézményesebbé tette, másrészt pedig az egyházi vagyon fokozatos csökkenése megkevesbítette a tulajdonképeni egyházi karitás gyakorlásának lehetőségét.

Ratzinger „Az egyházi szegényápolás története” című alapvető könyvében joggal mutat rá arra, hogy a szegényügy mint ilyen tulajdonképen a kereszténység révén lett intézmény, a szegénységet csak a kereszténység tette közgondoskodás tárgyává, olyan üggyé, mellyel rendszeresen foglalkozni nemcsak érdemes, hanem közkötelesség is.

A hangsúly az intézményességen és az általános felfogáson van, mert hiszen a pogányságban is akadtak a szegényeknek egyes felkarolói, de a pogány felfogás a könyörületességet általánosságban jellemgyengéségnek, férfíhoz nem méltónak tekintette és annál kevésbé gyakorolta intézményesen.

Nem így a kereszténység, amelyben Krisztus a szegénységet azzal, hogy maga is szegényül és szegények között élt, megszentelte és a könyörületességet, az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit a tökéletesség felé vezető út elengedhetetlen iránymutatói közé sorozta. Ahogy olvassuk az újszövetségi Szentírás könyveit, akár az evangélistákat, akár az Apostolok Cselekedeteit, vagy a Leveleket, úgyszólván oldalról-oldalra találjuk bizonyítékait annak, hogy az őskereszténység milyen fontosságot tulajdonított a karitás tényleges gyakorlásának, s hogy az apostoli időkben már mennyire intézményesen volt az megszervezve.

Az őskereszténység elismerte a javak egyenlőtlen állapotának tényét és ezen a tényen nem is akart változtatni, hanem az állapotból folyó kötelességek között a gazdag elé a jótékonykodás, a szegény elé pedig a megnyugvás erényeit tárta. A gazdag vagyonának feleslegét köteles volt – lelkileg köteles – az oltárra helyezni és Istennek felajánlani, hogy azt a püspök azután a szegényeknek ossza ki. Ideálisnak mondható állapot volt az első keresztény közületekben, amelyekről az Apostolok Cselekedetei (4. 34.) így ír: „Nem is volt senkisémm szűkölködő közöttük, mert mindenki, akinek föld- vagy házbirtokuk volt, eladák és az eladottak árát elhozzák és az apostolok lábaihoz tették. Minden egyesnek pedig annyit osztottak ki, amennyire kinek-kinek szüksége volt”.

Azt lehet mondani az egyik kiváló szerzővel, hogy így lett az alamizsna Istennek adott áldozat és a szegényápolás istentisztelet. Hiszen az adományok kiosztása a vasárnapi mise-áldozat keretében történt, melyet éppen ezért jellemző kifejezéssel az első időkben szeretetlakomának (agapé) neveztek.

És így történt, hogy bár a kereszténység első hívei az első három évszázadban, az üldözések korában túlnyomó részben a szegényebb néposztályok közül kerültek ki, az őskeresztények között voltak ugyan szegények, de koldusok egyáltalában nem voltak. Pedig ugyan-

ekkor a pogányok között a koldusok száma és azoké, akik jóformán csak egyes emberek ötlesterű nagylelkűségéből éltek napról-napra, egyre jobban növekedett.

A szeretetlakomák intézménye természetesen csak addig maradhatott meg, amíg a keresztény egyházak aránylag igen csekély lélekszámot foglaltak magukban. A kereszténységnek egyre rohamosabb fejlődésével, különösen az üldözések korszakának elmúlása után, ennek a formának el kellett tűnnie és egyre inkább szimbolikussá változnia, de nem tűnt el a rendszeres egyházi szegényápolás, sőt egyre inkább nyert méreteiben.

Külön szervek alakultak, amelyek a püspöknek és a presbitereknek a szegényápolás terén kezükre jártak; ezek a diakónusok és ezzel párhuzamosan a nagyobb helyeken a női karitás prototípusai, a diakonisszák. A diakonusi intézmény nyomaira már az apostoli időkben reáakadunk, de rendszeres kialakítása csak a harmadik századtól kezdve mutatható ki, amikor kifejezetten a püspöknek a szegényápolásban való segédkezői, majd később ezt a feladatot önállóan végző társai gyanánt léptek fel. Magát Rómát is több diakóniára osztották fel és talán nem érdektelen annak felemlítése, hogy a mai bíborosi testületnek a beosztása, az úgynevezett tituláris templomok jelentős része ezekre az őskeresztény időkől származó diakóniakra vezethető vissza.

A diakónusok útján való alamizsnálkodás már lényegesen különbözött az apostoli idők szeretetlakomáitól, melyek nem elégíthették ki a fejlődő szükségleteket. Egészen új módszer kezdődött, az az eljárás, amelyet a keresztény karitás különféle ágazatai között azóta is a legjobbnak és leggyakorlatibbnak tartanak: a házi szegényápolás rendszere. Éppen azért állanak a szegénygondozás szolgálatában egyre nagyobb számban diakónusok és diakonisszák, hogy a szűkölködőket és arra reászorulókat otthonaikban keressék fel, személyesen győződjenek meg szükségleteikről és ezzel mintegy ősei legyenek a modern szegénygondozás egyik legnagyobb elvének, a környezettanulmányozásnak. A diakónusoknak és diakonusszónőknek ugyanis kezdetben az volt a feladatuk, hogy általában kutassák fel a részükre kijelölt területen a segélyre szorulókat, azután győződjenek meg szükségleteikről, ennek alapján tegyenek javaslatot a nekik adandó segélyről és végül személyesen vigyék el a segélyt lakóhelyeikre.

Természetesen ez a segítség nemcsak anyagiakból állott, mert az egyházi szegényápolás mindenkor párhuzamosan végezte az irgalmasság lelki cselekedeteit a testiekkel. A szegényt vigasztalták, békétűrésre intették, igyekeztek erkölcsileg magasabb színvonalra hozni, hogy visszanyerje munkakedvét és munkaképességét s így lehetőleg újból anyagi önállóságra emelkedjék. De amint önkéntes volt a segélyezés, azonképpen jog sem volt a fentartására, – állapítja meg Ratzinger idézett munkájában – mert az egyház azt a veszélyes elvet, amely az öntevékenység rugóit alapjaiban képes teljesen elernyeszteni, sohasem engedte behatolni a szegényápolás kereteibe. Az apostoli szó szerint „aki nem dolgozik, ne egyék” s ezért a rendszeres munkakerülőket következetesen kizárták a segélyezésből, amely csak az arra érdemeseknek járt.

Az őskeresztény egyház házi szegényápolási rendszere, bár mint elv végig fenmaradt, később – különösen annak a nagy nyomornak a korszakában, amely a barbárok beözönlésével és a régi római birodalom felbomlásával párhuzamosan állott be, – nem volt már elegendő. Általánosabb jellegű intézményekre volt szükség, állandóakra, hogy azokat az összes rászoruló serege, az a folyton hullámzó lakosság, amely menekülőkből, otthonaikból kiűldözöttekből, munkát kereső vándorlókból állott, könnyen feltalálhassa. Így keletkeztek jóformán az összes hitközségek keretében a hospitiumok, hospitalék, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy az ilyen embereknek legalább ideiglenesen otthont és ellátást nyújtsanak.

Később ezekből fejlődtek ki a különféle állandó jellegű menhelyek, szegényházak, aggok intézetei, az árvaházak és nem utolsósorban a kórházak is.

Újabb fejlődési fokozatot jelent az egyházi szegényápolás történetében az a korszak, amikor a germán népeknek a kereszténységbe való bekapcsolódásával és a Nagy Károly-féle birodalom megalakításával az egyházi hatalom is decentralizálódik a plébánia-rendszernek egyre jobban való kialakulásával. Addig, mint minden egyházi funkció, a szegényápolás is közvetlenül a püspök joghatóságából fakadt, akinek csak segítőtársai voltak, míg most a püspök hatalmának egy részét egyes területekre önálló joghatósággal felruházott szervekre bízta. Itt kezdődik a tulajdonképeni hitközségi szegényápolás, amelynek már gazdasági megalapozása is van, mert a Nagy Károly által elrendelt papi tized, – amelyet azután különféle formákban az összes katolikus országokban a legújabb korig megtalálunk, sőt amely mint párbér vagy hitközségi adó ma is fennáll, – igen jelentős részben szolgálta és szolgálja ma is az egyházi szegényápolás ügyét.

A szerzetesi élet kifejlődésével, a férfi- és női szerzetesrendek egyre nagyobb gyarapodásával új szervei alakultak az egyházi szegényápolásnak, amelyek a plébánia-szervezetekkel párhuzamosan működtek. Ezeknek a munkássága is intézményszerű, hiszen a középkorban minden egyes férfikolostor vagy női zárda külön vendégházzal rendelkezett a vándorok és szűkölködők befogadására és a házak ételfeleslegét mindenütt rendszeresen kiosztották a szegények között, amint ez különben a legtöbb helyen a teljesen szigorú klauzúrát élő rendek kivételével ma is megtörténik.

De a rendszeres, intézményszerű szegényápolás mellett a katolikus egyház nem hanyagolta el sohasem az egyéni alamizsnálkodást sem. Erre állandóan buzdította és buzdítja híveit, akik elé követendő például állítja a jótékonykodó szentek – hogy csak a legismertebbeket említsük, – sabáriai Szent Márton, magyarországi Szent Erzsébet, páduai Szent Antal fennkölt alakjait. És ennek az egyéni alamizsnálkodásnak is igyekezett sok esetben intézményes formát adni, a különféle jámbor-társulatok keretében, amelyek a hitbuzgalmi feladatok mellett majdnem kivétel nélkül valamennyien a jótékonykodás ügyeivel is foglalkoznak.

Két igen hatalmas intézménye van a katolikus karitásznak, amely az egész világon egyformán el van terjedve. Az egyik a Szent Antal kenyere, a másik a Szent Vince-konferenciák. A Szent Antal kenyérének alapja a legtöbb, – különösen ferences-templomban – a páduai Szent Antal szobra előtt elhelyezett persely, amelybe bőven szoktak folyni a hívek adományai. Az így begyűlt összegeket azután a helyi szokás szerint különféle módon, de bizonyos rendszerességgel osztják ki, rendszeren kedden, amely napot a szent tisztelői különösen megünnepelnek. Ami a Szent Vince-konferenciák intézményét illeti, azokról a magyar katolikus karitatív intézmények részletes felsorolásánál szólunk bővebben.

A katolikus karitásznak egész munkáját statisztikailag áttekinteni nagyon nehéz. Még talán legjobban Németországban végezték el ezt a munkát, ahol a katolikus karitászszövetség, amely részben a katolikus nagygyűlések keretében, részben önállóan is évi kongresszusokat tart, minden adatot statisztikailag dolgoz fel s ahol az egyes intézmények között állandó a kapcsolat, úgy, hogy különösen a nagyvárosokban úgyszólván tökéletes szegénykataszter áll rendelkezésre.

Ami a világegyház adatait illeti, arra nézve a Vatikán félhivatalosa, az Osservatore Romano állította össze a legújabb statisztikát, amelynek számai az 1928 július elsején ismeretes tényállást tartalmaznak. Ezek szerint az egész világon a katolikus karitás egyházi és világi intézményei fentartanak összesen 15.700 kórházat, amelyekben 752.000 ágy van, 135.000

kórházi személyzettel; 13.400 különféle ingyenes ifjúsági nevelőintézetet (ezekben vannak az árvaházak is) 668.000 ágygal és 70.600 főnyi személyzettel; 96.300 tanácsadó- és segélyzőirodát, amelyeket átlagban napi 2,389.600 személy keres fel; kereken 140.000 olyan intézményt, amelyek házi szegényápolással foglalkoznak.

Az Osservatore Romano azt is kimutatja, hogy mindezekben az intézményekben a világi papságon kívül 350.000 apáca, 32.000 szerzetes, 120.000 főnyi kiképzett világi férfi- és női személyzet és 6,650.000 önkéntes és nem fizetett segítőtő dolgozik. Egészen bizonyos, hogy ez a statisztika meglehetősen hiányos, mert egyes országokban, – például nálunk is, – nincsenek meg a katolikus karitatív intézmények országos központjai és nagyon sok olyan intézmény van, amelyik teljesen önállóan működik és adatait sehol sem hozza központi szervek tudomására. Azonkívül pedig ott vannak az egyéni alamizsnálkodás adatai, amelyek statisztikailag természetesen fel sem dolgozhatók.

Magyarországon is az egyházi szegényápolás a történelmi fejlődésben ugyanazt az utat mutatja, mint a külföldön mindenütt. Hazánk a kereszténység felvételével átvette Nyugatról az ott meghonosodott formákat és a megalapított püspökségek, káptalanok, plébániák, később a szerzetesrendek ugyanúgy, mint az összes katolikus országokban, teljesítették hivatásukat a karitás terén is. Ha a régi kódexekben a magyar szentek legendáit olvassuk, láthatjuk, hogy azok, különösen az Árpád-ház ragyogó példájú női tagjai, példás módon viselték szívükön a szegények érdekeit és mint a Margitsziget gyönyörű lilioma, boldog Margit, inkább szájuktól vonták meg a falatot, csakhogy a szűkölködőkön segíthessenek.

Püspöki aulák, káptalani házak, szemináriumok, kolostorok és zárdák régen is s ma is mennyi, de mennyi szegény diáknak tették lehetővé az ingyenes étkezéssel és egyéb segítségekkel tanulmányaik folytatását! Általában az egyház, különösen Magyarországon, a neveltetés terén igen nagyban megkönnyíti a szülők helyzetét mintaszerű és olcsó intézeteivel. Például a főiskolai kollégiumok terén a fővárosban a Szent Imre-kollégiumok úttörők voltak, újabban pedig a Foederatio Americana olcsó diákmenzái végeznek áldásos munkát.

A munkásosztály anyagi terheinek enyhítése terén is jelentős munka folyik már régóta Magyarországon is s ilyenemű intézményeink sokszor mintaszerűek még a külföld előtt is. Itt vannak például a mintaszerű katolikus legényegyesületek, amelyek több mint hetven esztendő óta működnek és 1907 óta már országos szövetségbe tömörülve végzik a legény- és újabb időkben a tanoncotthonokban a tanoncképzést is. A magyar iparososztálynak nem egy köztisztelőben álló tagja annak az erkölcsi és jelentős anyagi támogatásnak köszönheti pályáján való előrejutását, amelyet ezek a legény- és tanoncotthonok nyújtanak. A legényegyesületek a külföldi hasonló intézményekkel való összeköttetés révén az iparosifjak külföldi tanulmányi vándorlásait is jelentősen megkönnyítik.

A tágabb értelemben vett ipari munkások karitatív-szociális gondozására nincsenek ilyen fejlett katolikus intézmények. Magyarországon a kimondottan katolikus munkásmozgalom – egy-két szervezettől eltekintve – nem vert gyökeret, mert beleolvadt az általánosabb jellegű keresztényszocialista mozgalomba, amely a karitatív jelleget nem hangsúlyozza. A meglévő néhány katolikus munkásegyesület, így a budapest-angyalföldi, nem fejthet ki jelentősebb karitatív munkát.

Kedvezőbb a helyzet a katolikus munkásnők segélyezése terén, ahol az eléggé számos katolikus munkásnőegyesület mellett a fővárosban két munkásnőotthon is működik: egy a Ferencvárosban, egy az Angyalföldön. A háztartási alkalmazottak számára a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége tart fenn otthont és végzi közöttük a karitatív-szociális munkát.

A karitatív-szociális munka keretébe tartozik a gyermekvédelem is s ebben a tekintetben a gyermekotthonokon, árvaházakon és hasonló intézményeken kívül is szép tevékenységet tud felmutatni a magyar katolikus társadalom. A katolikus egyház emberbaráti munkájának kialakulását és mostani széles területét az egyes intézmények alább következő adatai ismertetik.

KATOLIKUS PATRONAGE EGYESÜLET

A múlt század végén világszerte megindult gyermekvédelmi mozgalomból a magyar katolikus társadalom is kivette a maga részét. Frigyes főherceg és Csernoch János bíboros-hercegprímás fővédnöksége alatt 1908-ban alapította meg gróf Pálffy Sándor a Katolikus Patronage Egyesületet, amely célul tűzte ki az elhagyott és erkölcsileg veszélyeztetett gyermekek megmentését. Megalakulása egybeesik a két korszakalkotó gyermekvédelmi törvény: a büntetőnovella és a fiataikorúak bíraskodásáról szóló törvény életbeléptetésével. Mind a két törvény előkészítésénél a gyakorlati életben szerzett tapasztalataival nagy segítségére volt a kodifikátoroknak. És e törvények életbeléptetése után nyomban ezeknek nélkülözhetetlen végrehajtó szervévé lett.

A Katolikus Patronage Egyesület a társadalom minden rétegéből toborzott működő tagjai révén a bíróság elé kerülő fiataikorúak környezetéről jelentéseket készít. Ezek a jelentések irányadókul szolgálnak a tárgyaló bíró számára akkor, amikor a bűnöző fiataikorú ügyében határozni, vagy Ítélnie kell.

Az egyesület működő tagjai megjelennek a bírósági tárgyalásokon s ott személyesen átvesszik a fiataikorúak ügyes-bajos eseteit; az eltévelyedetteket visszavezetik a társadalomba, ellenőrzik a próbárobcsátott és a javító-nevelőintézetekből kísérletileg kihelyezett növendékek magaviseletét.

A Katolikus Patronage Egyesület nem elégedett meg a fiataikorúakról szerkesztett írásbeli jelentések elkészítésével, nem elégedhetett meg az elhelyezett fiataikorúak feletti felügyelettel, hanem kezdettől arra törekedett, hogy a kriminális fiataikorúak erkölcsi nevelésére is befolyást gyakorolhasson. E célból nevelőintézeteket létesített. Az ilyen nevelőintézetek létesítését szükségessé tette a gyermek-kriminalitás nagymérvű emelkedése. A fiataikorú bűnözők és elhagyott gyermekek annyira elszaporodtak, hogy az állam a maga csekély számú intézetébe azokat befogadni nem tudta. Így jöttek létre előbb a budapesti fiúotthon, majd rövid egymásután a püspöknádasdi, homoki, esztergomtábori, rákospalotai és a visegrádi, intézetek.

Az igazságügyminisztérium az átmeneti fiúotthont 1924 szeptember 1-ével állami kezelésbe vette, de annak szellemi irányítását az eddig elért kiváló eredményekre való tekintettel továbbra is az alapító testületre bízta.

A vidéki intézetek keletkezésének sorrendjében első a püspöknádasdi „Juliánum”. A Juliánum létesítését gróf Zichy Gyula kalocsai érsek, akkori pécsi püspök áldozatkészsége tette lehetővé, aki 1909-ben az egyesület rendelkezésére bocsátotta püspöknádasdi kastélyát, a hozzátartozó remek parkkal és gyümölcsössel, melyet dr. Virág Ferenc jelenlegi pécsi püspök jóindulatából az intézet továbbra is kitzött gyermekmentési céljaira használ.

A Juliáneumban 80 javítónevelésre szoruló fiataikorú részesül gondozásban, akiket a kertészetben, mezőgazdasági munkákban, szabó-, cipész- és asztalosiparban képeznek ki.

Az intézet nyilvános joggal felruházott 2 tanerős elemi népiskolát tart fenn. A kertben szakképzett kertész, a műhelyekben iparjoggal bíró mesterek oktatják a növendékeket, akik.

közül az előbbieket mint igazolványos kertmunkások, az utóbbiak mint iparossegédek kerülnek ki az életbe.

A lorettomi intézetet előbb Budapestre, majd Homok községbe (Szolnok megyébe) telepítették át, ahol a nagy megpróbáltatáson keresztülment intézet a Beniczky-család és a népjóléti minisztérium adománya folytán a Beniczky-birtok kastélyában nyert végleges elhelyezést. Gróf Pejacsevics Márkné, Beniczky Mária ugyanis a népjóléti minisztériummal egyetértve a kastélyt a hozzátartozó beltelkekkel és kerttel tulajdonilag is a Katolikus Patronage Egyesületnek adományozta.

A Katolikus Patronage Egyesület eme 150 főre berendezett intézetét a Keresztény Iskola-testvérek tagjai vezetik nagy szakértelemmel és kiváló hozzáértéssel. Új építkezések következtében a férőhely 300-ra emelkedett.

A znióváraljai intézet a cseh megszállás következtében 1918-ban minden vagyonával elveszett. Helyette az igazságügyminisztérium átadta a 380 főre berendezett esztergombori állami fiúnevelőotthont, amelynek vezetését a szaléziánusokra bízta.

Van az intézetnek elemi és négyosztályú iparostanonciskolán kívül négyosztályú nyilvánossági joggal felruházott polgári fiúiskolája is, melyet nemcsak az intézet növendékei, hanem – miután ez a polgári iskola Esztergom vármegyének egyetlen ily fajta iskolája – a környékből is sokan látogatnak. A tehetségesebb és-kiváló szorgalmú növendékek tanulmányaikat az esztergomi középiskolában és a tanítóképzőben végzik. A növendékek nagy része szakképzett vezetés mellett jól felszerelt műhelyekben asztalos-, lakatos-, cipész- és szabóiparban, továbbá iskolázott főkertész vezetése alatt a kertészet különféle ágaiban nyer élethivatásszerű kiképzést.

A Katolikus Patronage Egyesület tevékenységének egyik hajtása az 1923 októberében megnyílt Clarisseum fiúnevelő-intézet Rákospalotán. Gróf Károlyi László engedte át a Katolikus Patronage Egyesület céljaira ezt a nevelésre kiválóan alkalmas épületet a hozzátartozó tágas udvarral és a nagy kiterjedésű kerttel. Az intézet felszerelését bőkezű adományával Vass József népjóléti miniszter tette lehetővé és ma már ott is ugyancsak a szaléziánusok 130 elhagyott szegény gyermeknek nyújtanak meleg otthont, szeretetteljes bánásmódot.

Van az intézetnek nyomdája, cipész-, szabó- és asztalos-tanműhelye, melyekben a növendékek rendszeres iskolai elméleti tanításon kívül szakavatott kezek irányítása mellett készülnek a gyakorlati életre. A Szalézi Munkatársak közreműködése a Clarisseumot Újpest és Rákospalota kulturális és karitatív gócpontjává tette. A két gyárvaros ifjúsága itt koncentrálódik és szellemi irányítást innen nyer.

A Katolikus Patronage Egyesület legújabb intézetét 1926 január 2-án nyitotta meg Visegrádon nagyterjedelmű szőlőskert közepében, abban a villában, melyben Görgey tábornok töltötte életének nagy részét. A villát Vass József népjóléti miniszter átalakította, újabb épületszárnyak emelésével kibővítette és felszerelte. Ma már 100 férőhely várja az elhagyott és erkölcsileg veszélyeztetett 8-15 év körüli gyermekeket, akik tisztult légkörben nevelődnek az egyháznak, hazának és a társadalomnak hasznos tagjaivá. Ez az intézet is, mint az előbbieket, növendékei jövőjéről, iskolai oktatáson kívül, ipari kiképzés útján gondoskodik.

Gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter méltányolva a Katolikus Patronage Egyesületnek a nevelés és tanítás terén kifejtett működését, úgy a homoki, valamint a visegrádi intézettel kapcsolatban, több tantermes iskola fejlesztését tette lehetővé.

Dr. Hinrichs Sándor sárvári orvos összes ingatlanait (két lakóház, nagyobb terjedelmű szántók) gyermekvédelmi célokra hagyományozta. Ezt az objektumot Vass József nép-

jóléti miniszter az egyesületnek ajánlotta fel. Rövid időn belül az itt létesítendő új patronage intézetben 100 árva és elhagyott gyermeket helyezhetnek el.

A Katolikus Patronage Egyesület segélycspataként gróf Zichy Rafaelné, gróf Zichy Gabriella és özv. Balásné Bolgár Ilona irányítása mellett lelkes hölgygárda működik. Ennek a hölgybizottságnak tagjai naponként jelen vannak a fiatalkorúak bíróságának tárgyalásain, a fiatalkorúak ügyeinek elintézésében szolgálatára állnak a bíróságnak, gondoskodnak a fiatalkorúak visszavezetéséről a társadalomba, felettük felügyeletet gyakorolnak és magaviseletüket állandó éber figyelemmel kísérik. Helyisége Markó-u. 12 sz. alatt van.

Az egyesület élén Albrecht kir. herceg és Mészáros János dr. érseki helynök állanak.

SZOCIÁLIS MISSZIÓTÁRSULAT

A szociális missziótársulat eredeti magyar alapítás. Helyisége Krisztina-körút 125. sz. alatt van. Célja, hogy kivegye részét a tudatlanság, a bűn, a nyomor elleni harcból. Tagjai kétfélék: egyháziak és világiak.

A missziótársulatot Farkas Edith alapítványi hölgy létesítette 1906-ban Prohászka püspök irányítása mellett. Eleinte néhány fiatal leányt vett magához és ezekkel menhelyet nyitott, ahol a züllésnek kitett leányokat védte meg. 1908-ban elfogadta Fischer-Colbrie püspök szikszói adományát és ott megalapította az első házat, megnyitotta a Bethániaszeretetházat és javítóintézetet. 1909-ben Budapesten a Bíró-utcában Bethánia-gyermekotthont létesít, a következő évben pedig a missziótársulat növédelmi hivatalt nyit, ahol szegényügyvel, állasközvetítéssel, patronázmunkával kezdenek foglalkozni. 1911-ben a jelenlegi székházban a társulat szemináriumot nyit és még ebben az évben megnyitják az első szociális iskolát. 1912-ben a Bíró-utcai otthont a Németsvölgyi-út 49. számú nagy kertes villába telepítik át. Ugyanezekben az években szegénygondozó tanfolyamot, szociális kurzusokat rendez a társulat.

A háború kitörése után a hadi jótékonyág különböző terén működik a missziótársulat. Katonai kórházakat, hadi varróműhelyt, napközi otthont állítanak fel és elvégzik az itteni összes munkákat. A háborús években még intenzívebben kiépítik az országos szervezetet, a patronázmunka fejlesztését. 1917-ben építették a városmajori missziós házat és ugyanebben az évben az eddigi kis gyermekotthon, Ottokárhadiárvaházzá bővülve, Csobánkára költözött, ahol 80 árvát helyeznek el. Ugyanitt gazdasági nőiskolát is állítottak fel.

1923-ban a missziótársulat a főváros tizenhat helyén úgynevezett missziós gyermekcsoportot létesít, amelynek az a célja, hogy a vasárnap délutánonként az utcán kószáló gyermekeket az utca veszedelmétől elvonja és ehelyett erkölcsös szórakozásban részesítse. 1925-ben Balatonbogláron megnyitják a missziós házat és napközi otthont.

A társulatnak következő szakosztályai működnek: központi szervező szakosztály (Krisztina-körút 125), Központi népgondozó szakosztály (I., Városmajor, missziós ház), Központi fogház-missziós szakosztály (II., Gyorskocsi-utca 25), Központi patronázs-iroda (V., Markó-utca 25., III. 336), Katolikus szociális iskola (VIII., Orczy-út 31), Népművelési kollégium (VIII., Orczy-út 31), a szociális iskola könyvtára (I., Krisztina-körút 125), Országos ifjúsági szakosztály (I., Krisztina-körút 125), végül a budapesti szervezet (I., Krisztina-körút 125).

SZOCIÁLIS TESTVÉREK TÁRSASÁGA

1923-ban alakult. VII., Thököly-út 69. sz. alatt van a helyisége. Célja, hogy hivatásos és képzett munkaerőket adjon a katolikus társadalmi munkának. A tagok vállalkoznak a szociális és karitatív munka minden ágára. Elsősorban mozgalmak számára ad a Társaság testvéreket, másodsorban egyesületekben dolgoznak tagjai.

Legsajátabb feladatának a szószeros értelemben vett szociális munkát tekinti a Társaság, tehát a szervező, a szociális bajokat lehetőleg megelőző, vagy a gyakorlatban megjavítani akaró törvényes intézkedések előkészítését. A Társaság szabályzata szerint vállalkozik a külföldi magyarságért való missziós munkára is. Eddigi amerikai letelepedései Buffalo (Newyork-állam), Stockholm (Canada), Los Angelos (California). Ezeken a helyeken tőle telhetőleg szolgálja a kivándorolt magyarságnak lelki és testi érdekeit.

A Társaság központja: Budapest, VII., Thököly-út 69 alatt van, testvérképzője Szegváron, Csongrád-megyében, a Károlyi-Korniss kat. alapítvány épületében. Általános főnöknő Slachta Margit.

SZENT VINCE TÁRSASÁG

A katolikus emberbaráti mozgalmakban jelentős része van a Szent Vince-konferenciáknak, amelyek hitbuzgalmi alapon álló jótékony egyesületek.

Magyarországon az első konferencia Sopronban alakult 1861-ben. A központi főtanács Budapesten székel, elnöke gróf Károlyi József, alelnöke Rottenbiller Fülöp igazságügyi államtitkár. Magyarországon húsz konferencia működik, még pedig 13 Budapesten, a többiek pedig Esztergomban, Győrött, Kalocsán, Pécsen, Sopronban, Szombathelyen és Veszprémben. A magyarországi konferenciáknak ez idő szerint 428 tagjuk van, akik 1927-ben 1346 családot gondoztak és hatvanötezer pengő segélyt osztottak ki. A rendes heti segélynyújtáson kívül a nagyobb ünnepeken külön adományokkal keresik fel a szegényeket és az utóbbi időben a gyermekek támogatására fordítanak nagy gondot. A társaság helyisége Horánszky-utca 20. sz. alatt van.

KATOLIKUS HÁZIASSZONYOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE

Egyik legfontosabb katolikus intézmény. Központilag irányítja a különféle szakosztályokat és azok intézményeit. Családvédelmi munkájának gyakorlati előmozdítása céljából leányvédelmi intézményeket tart fenn. Ilyenek az Úrinők Otthona, a Cselédotthon, a Német Nevelőnők Otthona. Esti háztartási tanfolyamokat is rendez a szövetség a cselédek háztartási szakképzésére. Van fiókotthona is a szövetségnek (I., Zenta-utca 3–5.), ahol éjjeli szállást adnak, részben pedig ingyenes ellátásban is részesítik a nőket. Az egyesületnek van ezenkívül vasúti missziója is. Budapest három pályaudvarán és tizennégy vidéki vasútállomáson végzik áldásos munkájukat az egyesület vasúti missziói. Számos előadást rendez az egyesület a háztartásképzés céljából munkásnők és falusi asszonyok részére. Központi székházában levő háztartásképzőjében közel ötven leány részesül háztartási nevelésben, mind olyanok, akik mint háztartási alkalmazottak kívánják megkeresni kenyerüket. A szövetség foglalkoztató-műhelyében több munkásnő kapott munkát. Az intézet központi irodája tanáccsal és útbaigazítással látja el a hozzáfutó nőket. A szövetség székháza Budapesten van, VIII., Mária-utca 7. szám alatt. Budai fiókja I., Zenta-utca 3–5. szám alatt működik. A szövetség elnöke Szegedy-Maszák Aladárné.

EGYÉB INTÉZMÉNYEK

A Keresztény Szociális Gyermekvédő Szervezet. Giesswein Sándor nemes elgondolása alapján kezdte meg működését és a legidősebb kérdést, a gyermeknyaraltatási tűzte maga elé főprogrampontjául. Az egyesület jelenlegi vezetősége: Csiszarik János dr. c. püspök, elnök, dr. Záborszky István egészségügyi főtanácsos, ügyvezető-elnök és Ulrich Irma alelnök.

Az Országos Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség 1921-ben alakult meg azzal a céllal, hogy a magyar katolikus egyetemi és főiskolai ifjúság különböző egyesületeit egységbe foglalja. Állandó kapcsolatot tart fenn az ugyanilyen célú külföldi szervezetekkel. Segítséget nyújt egyes diákoknak s általában a diákság anyagi támogatása céljából bekapcsolódik a diáksegélyező akcióba. A szövetség székháza Budapesten van IX., Ráday-utca 43-45. szám alatt.

A Szent Imre Főiskolai Internátus Egyesület. 1901-ben alakult meg s két kollégiumot tart fenn Budapesten főiskolai hallgatók, számára. A pesti kollégium IX., Ráday-utca 43-45. szám alatt működik. Igazgatója: Marcell Mihály dr. egyetemi magántanár. A budai kollégium épülete I., Horthy Miklós-út 17. szám alatt van. Régebben Vass József dr. népjóléti miniszter volt az igazgatója, most pedig Tiefenthaler József igazgatója.

Az Árpádházi Szent Erzsébet Gyermekotthon Egyesület. 1907-ben alakult meg s 1909-ben Pozsonyban gyermekotthont alapított, amelyet I. Ferencz József király nyitott meg országos ünnepség keretében. 1922 óta Budapesten működik az egyesület. Ugyanebben az évben Pécelen adta át hivatásának gyermekvédő intézményét, a Szent Erzsébet Gyermekotthont.

A Jézus Szíve Szövetség főleg a szegényeket segélyezi, karácsonykor pedig nagyobb-arányú akciót bonyolít le a szegények támogatására. Tagjainak száma 18.000. Központja Budapesten van VIII., Horánszky-utca 18., félemelet 12. alatt.

A Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetsége azzal a céllal alakult meg 1918-ban, hogy összekötő kapocs és szellemi központ legyen az ország katolikus nőegyesületei között. Szakosztályai közül a szociális, karitatív, az ifjúsági, a leányvédelmi szakosztály, valamint a hivatásosan szellemi munkát végző nők szakosztálya fejt ki jelentős filantrópikus tevékenységet. Kilenc országos egyesület, 21 helyi fiók, 166 helyi egyesület és négy intézet tartozik a szövetséghez. Országos elnök gróf Zichy Rafaelné. Központja Budapesten (IV., Ferenciek-tere 7. szám alatt) működik. Hivatalos közlönye a *Katolikus Nők Lapja*.

A Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Műve 1908-ban alakult meg az elhagyott és erkölcsileg veszélyeztetett gyermekek megmentésére és saját intézeteiben való nevelésére. Azokat a gyermekeket, akiket saját intézetei nem képesek befogadni, katolikus családoknál helyezi el, vagy más katolikus nevelőintézetekben neveltetni. Két árvaháza van, mind a kettő Esztergomban végzi áldásos munkáját. Az egyik a Szent Anna-fiúotthon, ahol átlag 7–14 éves fiúkat nevelnek, számszerint 45-öt, valamennyien árvák, félárva, lelencek, továbbá hadirokkantak és szegény szülők gyermekei. A másik árvaház a Simor-leányárvaház, amelyben körülbelül 50 ugyanilyen viszonyok között élő leány részesül nevelésben és gondozásban. Ezenkívül két napközi otthona is van az egyesületnek. Az egyik az esztergom-szenttamási gyermekotthon, a másik az óbudai Szent József-Otthon (III., Kiskorona-utca 45.).

A Legényegyesületek Országos Szövetsége. Teljes címe: Magyarországi Katolikus Legényegyesületek Országos Szövetsége. 1907-ben alakult meg s ma 53 egyesület tartozik hozzá. A szövetség tagjai tanulmányúton jártak több külföldi államban és továbbképző tanfolyamot vé-

gezték Berlinben, Kölnben, Londonban és Luzernben. A szövetségi egyletek közül 7 modern tanoncinternátust létesített. Ezek közül a legnagyobbak a központi 200 ágyas és a bajai 80 ágyas internátus. Az előbbi internátust Serédi Jusztinián bíboros-hercegeprimás szentelte fel 1928 márciusában. Az egyesület célja az, hogy tagjaiból öntudatos, praktikus, erkölcsös, művelt ifjakat, kiváló szakembereket neveljen. Számos alosztály működik a szövetség égisze alatt. Így a többi között: több dalárda, önképzőkör, zenekar, turistaegyesület, sportkör, takarékegyesület. Tagjainak száma 1269 volt a múlt évben. A legényegylettel párhuzamosan működött az inasegylet, a budapesti katolikus mesteregylet. A Legényegyesületek Országos Szövetségének elnöke Schiffer Ferenc prelátus-örkanonok.

A Katolikus Népszövetség. 1908-ban alakult meg. Nagyarányú munkájából különös figyelmet érdemelnek az úgynevezett katolikus napok, amelyeken sok tízezer szokat résztvenni az ország katolikus társadalmából. A múlt évben 640 népgyűlést tartottak. Minden vármegyében külön szervezete van a szövetségnek. Egyik fontos célja, hogy a nép körében terjessze a kultúrát. Ezenfelül jogi, gazdasági tanácsal is szolgál tagjainak. Különösen gépvásárlási és biztosítási ügyekben szolgál útmutatással. A szövetséget Emszt Sándor vezérigazgató és Fröhvirth Mátyás főtitkár irányítják. Helyi szervezeteinek száma 1432.

A Katolikus Tisztviselőnök Budapesti Egyesülete. Internátust tart fenn egyetemi és főiskolai nőhallgatók részére. Az internátus Budapesten (IV., Kossuth Lajos-utca 1., I. lépcső, III. em., 1. szám alatt) működik. Számos tanfolyamot is tartanak fenn. Elnök gróf Zichy Rafaelné.

A Katolikus Gyermekvédelmi Központ. A Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Műve kezdeményezésére alakult 1920 november 20-án. Célja a meglévő és az alapítandó katolikus gyermekvédelmi egyesületek és intézmények központi irányítása. Amennyiben anyagi eszközökkel rendelkezik, gondoskodik ennek az egyesületek között való szétosztásáról. A fővárosban főleg a szegény, elhagyott gyermekek anyagi és erkölcsi gondozása terén fejt ki nagy buzgalmat. A szövetség elnöke Báthy László prelátus-kanonok, ügyvezető elnöke Bernolák Kálmán főgimnáziumi igazgató, helyisége az Andrássy-út 65. számú házban van.

Az Irgalomházat a gyógyíthatatlan betegek menhelyét, Budapesten a III. kerületben 1900. évben özv. San-Marcó hercegné, szül. Nagyszentmiklósi Nákó Miléva építtette. Az eddig valláskülönbség nélkül ápolt betegek száma 1160-at tesz ki, mind olyanok, kik gyógyíthatatlan bajok miatt a rendes kórházakból ki voltak zárva.

Fontosabb intézmények még:

Szent Alajos segítőtársulat (Kiscelli-út 79). *Elnök* Varga Dénes. Elhagyott és árva gyerekek gondozása a célja. Fenntartja a Szent Alajos fiúárvaházat 24 férőhellyel.

Szent Anna kollégium (Horánszky-utca 17). *Igazgató és főnöknő* Német U. Bernadetta. „Az Isteni Megváltó leányai” apácarend alapította az intézetet. Jellege egyházi, 60 férőhely van benne.

Szent József leány nevelőintézet (Istenhegyi-út 32). *Igazgató:* Kreken P. Ciprián. Célja szegénysorsú és árva leányok gondozása. Árvaházat (60 fh.), hímzőiskolát és óvodát tart.

Szent József és Szűz Mária otthon (Maglódi-út 125. sz.). Karmelita apácanővérek tulajdona. Célja 3-16 éves elhagyott gyermekek gondozása, intézeti férőhely: 65.

Orsz. katolikus nővédegyesület. (Ferenciek tere 7.) *Elnök* gróf Zichy Rafaelné. Társadalmi növédelem. Célja: Nőotthont tart fenn Bokréta-u. 3. sz. alatt, 70 férőhellyel, anyák és leányok körét, a vallásos élet ápolására.

Orsz. kat. szövetség. (Ferenciek-tere 7/a.) *Elnök* dr. Zsembery István. Karitatív működést fejt ki szegénysorsú, elhagyatott gyermekek mentésére. Fentart hadiárvházat, (Lövőház-u. 20.) 100 férővel, 4-16 éves gyermekeknek. Ugyanilyen intézete van Sopronban 60 és Vácott 30 férővel.

K at. tanoncokat védő egyesület. (Toldy Ferenc-u. 30.) *Elnök* dr. Breuer István és gróf Zichy Aladár. Katolikus vallású tanoncok védelme a célja. Fentart egy katolikus tanoncinternátust 70 férőhellyel.

Budai Margit Mária kongregáció napközi gyermekotthona és Budai, „Molnár László” gyermekotthon. (Fő-u. 40.) *Elnök* Molnár László plébános. Célja szegénysorsú gyermekek napközi gondozása.

Budai Mária Erzsébet egyesület. (Győri-ut 17.) *Elnök* özv. gróf Pallavicini Edéné. Szegény aggok és munkaképtelenek segélyezése a célja.

Collegium Marianum, kat. hölgyek és főiskolai hallgatók otthonegyesülete. *Elnök* Mészáros Jár os és Samassa Adolf né. Elszegényedett úrinők segélyezése, főiskolai hallgatók támogatása a célja. Fentart leányotthont 110 férőhellyel, árvaleányotthont 30 férőhellyel.

Magyarországi keresztény munkásnők orsz. egyesülete. (Gyorskocsi-u. 23.) *Elnök* gróf Apponyi Albertné és Geöcze Sarolta. Munkásnők érdekeinek felkarolásával foglalkozik. Fentartja a Munkásnő-Otthont 29 férőhellyel.

Assisi Szent Ferenc budai rendjének otthonegyesülete. *Elnök* Mittelmair János. Célja tanoncotthonok létesítése, szegénysegítés, kultúra terjesztése.

A SZERZETES RENDEK JÓTÉKONYKODÁSA

Az *Irgalmasrend* több mint kétszázötven éve szolgálja Magyarországon az egészségügyet. Nagy-Magyarországon tizenhárom intézete volt, most már csak öt van.

A magyar területen lévő intézetek a következők: Budapesten háromszázágyas kórház (alapították 1726-ban), Egerben háromszázötvenágyas elmeegógyintézet (alapították 1840-ben), Pécsen nyolcvanágyas kórház (alapították 1769-ben), Pápán nyolcvanágyas kórház (alapították 1757-ben), Vácott harmincágyas kórház (alapították 1778-ban).

A rend magyarországi tartományfőnöke Babinszky Ferenc Nárcisz, aki egyben a Császárfürdői kegyes-alapítvány kezelője is. Ő és Müller Ödön dr. perjel igazgató-főorvos vezetik a Császárfürdőt s a hozzátartozó kórházat, amely technikai felszerelésével és forgalmával az első ilyen intézmények között foglal helyet. Az utolsó évben 3443 beteget ápoltak, bejáró-beteg 97.500 volt.

Magyarországon 1920 december elsején a katolikus tanoncokat védő egyesület ismételt meghívására telepedett le a *Kalazantinusok Kongregációja* s átvette a budai tanoncotthon vezetését, amelyben jelenleg egy áldozópap, mint intézeti igazgató, egy, mint prefektus és négy segítőtestvér működik a magyar iparosifjúság vallásos és hazafias nevelése érdekében. A rend alapító főnöke P. Schwarz Antal Mária.

Assisi szent Ferenc Leányai betegápolással foglalkoznak. Magyarországon 1892-ben telepedtek le. Önálló magyar anyaházuk Budapesten, Tárogató-út 40. szám alatt van. Főnöknő Kucsera M. Flóra. Fiókházai vannak Tatabányán, Dorogon, Kisbéren, Zircen, Diósgyőrön, Makón, Kecskeméten, Újpesten, Pestújhelyen, Mezőhegyesen, Ózdon. Kórházaikban évente körülbelül harmincezer beteget ápolnak.

Depaul szent Vince szeretet-leányai, az *Irgalmas Nővérek* 1852-ben telepedtek le Pinkafőn. Budapesten 1853-ban vették át az első intézetet a Terézvárosban. Önálló magyar tartományukat 1905-ben szervezték meg. Központjuk Budapesten, I., Ménesi-út 27. szám alatt van. Csonka-Magyarország területén 89 házban 1200 irgalmasnővér működik kórházakban, iskolákban s a keresztény karitás minden terén. Magyarországi vezetőjük Áronffy Ferenc lazarista rendfőnök, tartományi főnöknőjük Proisl Angéla.

A *Ferencendi Mária Misszionárius Nővérek* 1900-ban alapították meg budapesti rendházukat (VII., Hermina-út 21), ahol az eucharistikus kultusz terjesztésén kívül maguk köré gyűjtötték a környék szegény és árva gyermekeit. Hatvan gyermeket nevelnek, óvodákat, napközi otthont, népkonyhát tartanak fenn, vasárnapi foglalkoztatót vezetnek. Főnöknőjük Bouillot M. Mária Lamberta.

Az *Isteni Szeretet Leányai* 1870-ben jöttek Magyarországra és Budapesten telepedtek le a Ráday-utcában, majd később a Knezich-utcában épült szent Margit nevelőintézettel bővült az intézmény. Céljuk a leányoktatáson kívül az, hogy alkalmazást szerezzenek és menhelyet adjanak az egyedülálló, szolgálaton kívül álló lányoknak. Vezetőjük Morvay M. Valéria tartományi főnöknő.

Az *Isteni Üdvözítő Nővérei* (Salvator nővérek) 1899-ben telepedtek meg Magyarországon. Oktatással, betegápolással foglalkoznak. Tartományi főnöknő M. Poetsch Hilária.

A *Jópásztor Kongregáció* célja, hogy a veszedelemben forgó nőket megmentse, a bűnbánóknak otthont nyújtson. Az egész világon több mint háromszáz háza van a kongregációnak, Csonka-Magyarországon Budapesten, Kecskeméten van zárdájuk. Budapesti főnöknő M. Marie de Shainthe Nathalia Hauer. A kecskeméti főnöknő M. Marie de Shainthe Antoine Deck.

A Jézus Isteni Szívéről nevezett *Karmelita Nővérek* 1907-ben jöttek Magyarországra. Elhagyott gyermekek gondozásával és házi missziós munkával foglalkoznak. Tartományi főnöknőjük M. M. Lucia.

A *Keresztes Nővérek* 1865-ben telepedtek meg Magyarországon. Leányneveléssel foglalkoznak, de több szegény- és árvaházat tartanak fenn és a betegápolás terén működnek. Tartományi főnöknőjük Kozár M. Klarissza.

A Paulai Szent Vincéről nevezett *Szatmári Irgalmas Nővérek* Szatmár elcsatolása következtében hontalanná váltak. 1923-ban néhai Csernoch János bíboros-hercegreprimás a római Szentszék megbízásából Esztergomban adott nekik otthont. A rend főképen betegápolással foglalkozik. Csonka-Magyarországon harminc házuk van.

A *Szegények Kiszővérei* francia eredetű rend, amely főleg a szegény elhagyott öregek felkarolásával foglalkozik. Magyarországon csak egy zárdájuk van, a rákospalotai Stephaneum, amelynek főnöknője Marie Albert.

A *Szent Erzsébet Apácák* keletkezése még az árpádházi időkre vezethető vissza. Budapesti rendházuk 1785-ben létesült, Fő-utca 41. szám alatt. Főképen női betegek és agg nők gondozásával foglalkoznak. Budapesti házukban hatvanágvas kórházuk van és hatvan helyük az agg nők számára. Főnöknőjük Schwanner M. Annunziata.

A PROTESTÁNS EGYHÁZAK AZ EMBERSZERETET SZOLGÁLATÁBAN

Krisztus magasztosan példaadó tanítása az emberbaráti szeretet. „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” – hirdette tettel és szóval az Ur és ennek a világot átalakító igének megvalósítása volt kezdetben és maradt mind mai napig valamennyi keresztény egyház legerősebb fegyvere Isten országának hív szolgálatában.

A reformáció alapelve tudvalevőleg az, hogy a biblia mindenki számára hozzáférhető legyen, aminek előfeltétele a tanultságnak legalább minimális foka. Csakhogy a reformátorok fellépése idején a köznép leírhatatlan szegénysége olyan akadály volt, ami millió és millió ember elől elzárta még e minimális tanultsági fok elérését is. Nem véletlen tehát, hogy a reformáció nagy eréllyel karolta fel a szegénygondozást, hiszen ez volt az egyetlen út és mód ahhoz, hogy gyökeret eressen, tömegeket szerezzen.

Különösen nehéz volt a helyzet a protestáns egyházak térhódítása szempontjából Magyarországon. Nálunk ugyanis a reformáció nagy politikai és társadalmi rázkódásokkal esett össze. Áldatlan testvérharc, borzalmas törökűlés bontotta részekre az országot s emellett a középkor végén jelentkező anyagi gondolkodás és a nyomában járó fényűzés és erköcstelenség ülte mindent elsöprő orgiáit. Az ifjú protestáns egyházakat e siralmas közállapotok természetesen arra serkentették, hogy hitet, erköcsliséget, műveltséget vigyenek a lelkekbe. Anyagi erök híján egyetlen út állott a protestánsok előtt, de ez a legszebb, legnagyobb értékű út volt: prédikátoraik, lelkészeik ténykedése nem kizárólag a lelki élet mezején mozgott, hanem a prédikátorok, lelkészek odaálltak híveik mellé, mint gondjaikat felvevő testvérek, mint tanácsadó barátok a mindennapi élet súlyos problémái között. Ez az önfeláldozó példaadás a gyülekezetekben nem maradt hatás nélkül: akár az öskeresztények, a protestáns gyülekezetek is feladatuknak ismerték fel a szegénygondozást, ami megvetette a magyar protestáns szeretetmunkásság alapjait.

Az alapvetéstől az egész országra kiterjedő eredményes működésig érthetően óriási lépéseket kellett tenniük a protestáns egyházaknak, de – dicséretükre legyen mondván – megtették ezeket a lépéseket. Bátran mondhatjuk, hogy a világtörténelemben is páratlanul áll az anyagiakban szűkölködő magyar protestánsoknak az a mérhetetlenül nagy erőfeszítése, amellyel megalkuvást nem ismerő, százszázalékos magyar vezéreket neveltek a magyar népnek, a legkisebb parókiától kezdve fel egészen az erdélyi fejedelmi trónig. Az emberbaráti szeretetnek soha sehol fényesebb példaadását nem lehet megtalálni, mint azokban a protestáns kollégiumokban, amelyek évszázadokon keresztül száz- és ezerszámra ontották magukból az Istent, hazát és szabadságot szerető magyar intelligenciának a legnehezebb körülmények között is szilárdan helytálló tagjait.

A magyar önérték büszke könnyei futják el annak szeméit, aki végiglapozza e nevezetes kollégiumok (Sárospatak, Debrecen, Nagyenyed, stb.) történetét, melynek minden egyes lapja száz és száz bizonyítékot sorol fel arra, hogy a szeretetmunkásság oltárán a sár is arannyá válik. Mintha az Ur szavát hallanók e kollégium-történetek olvasása közben: „Egy rövid szempillantásig elhagytalak, de nagy irgalmassággal egybegyűjtelek”. (Ézsaiás próféta 54: 7.) Igen! A kiváló protestáns kollégiumok egybegyűjtötték az ősz magyar talajból kinőtt, addig elhagyatott tehetségeket, hogy a nyomorúságból, a félszegségből kicsiszolva, a nemzet drágaköveinek csillogó kirakatába helyezték őket. Csak a szív, a mélyen, igazán érző, a mélyen, igazán szerető magyar szív végezhetette el azt a pompás munkát, amellyel a protestáns kollégiumok a nemzetet megajándékozták.

A magyar protestánsok emberbaráti tevékenységéről szóló beszámolóinkban lehetetlen volt elkerülni a kollégiumokról való megemlékezést. Lehetetlen volt, mert a szegény tanulók istápolása a protestáns vallásos életnek kezdettől fogva integráns része és így a kollégiumok története egyúttal a protestáns filantrópia története is. A szorosabb értelemben vett emberbaráti intézmények létesítése a protestánsoknál a XVIII. század közepén vette kezdetét. Addig az egyes gyülekezetek végezték lankadatlan kitartással a szegénygondozást, az árvák, özvegyek és elaggottak oltalmazását. A XVIII. század közepétől kezdve azután szinte észrevétlenül támadtak a különféle menházak, árvaházak, később a jótékony szövetségek és egyesületek, amelyek a legutóbbi évtizedekben egész sereg kórházat is állítottak fel.

A magyar protestáns társadalom – és itt nincs különbség evangélikusok, reformátusok és unitáriusok között – soha egy pillanatra sem tévesztette szem elől, hogy az emberbaráti szeretet munkálása nemcsak szent kötelesség, de életkérdés is Magyarországon, különösen a trianoni kényszerbéke óta. Ez az úgynevezett békeszerződés megszámlálhatatlanul sok protestáns jótékony intézményt szakított el az anyaországtól, de a protestáns akarat- és teremtő erőt nem tudta megbénítani: lüktet és épít fáradhatatlanul ez az akarat- és teremtő erő, Isten dicsőségére és sokat próbált nemzetünk boldogítására.

EVANGÉLIKUSOK ÉS REFORMÁTUSOK KÖZÖS INTÉZMÉNYEI

A magyar protestáns társadalom egyik legszebb s az élő nemzetszeretet és hitbuzgóság legáldásosabban munkálkodó alkotása a *Protestáns Országos Árvaház*. Ennek a nagyszerűen működő intézménynek alapjait 1859-ben Bauhofer György budai és Székács József pesti evangélikus lelkészek vetették meg.

Az árvaház épülete a VII. kerületi Szegényház-tér 1. sz. alatt, a fővárosi szegények háza, az országos kisedővöképző intézet és az Erzsébetvárosi róm. kat. plébánia és templom szomszédságában fekszik. *Elnöke* Pesthy Pál volt igazságügyminiszter, s mellette Brocskó Lajos vezeti a kitűnő intézményt. Az árvaház felvirágoztatója, újjászervezője Kochmeister Frigyes báró volt.

A protestánsok közös intézménye a *Bethánia-Egylet* is, melynek székhelye Budapesten (VIII., Gyulai Pál-utca 9.) van. Az egyletet 1903-ban több református és evangélikus lelkésszel és világi férfiúval együtt Szabó Aladár dr. református teológiai tanár alapította. Az egyletnek a hitélet felkeltése mellett a keresztyény könyörülő szeretet gyakorlása a feladata.

Ugyancsak itt kell említést tenni a református teológia (Budapest, Ráday-utca 28.) épületében fennálló *Protestáns Diák-menzáról*, amely református, evangélikus és unitárius főiskolai hallgatóknak szolgált alig számbavehető fillérekért elsőrangú étkezést. A menza *elnöknője* Ráday Gedeonné grófné, *ügyvezető elnöknője* pedig Ravasz Lászlóné.

Az *Országos Protestáns Patronázs-Egyesület* (Budapest, Királyi Pál-utca 10.) Ráday Gedeon gróf és Raffay Sándor bányakerületi evangélikus püspök elnöklésével végzi lélelmentő és nemesítő munkáját. Dunaalmáson (Komárom-megye) két szeretetházat tart fenn, ezekbe a népjóléti minisztérium és az igazságügyminisztérium utalja a rászorulókat. A szeretetházak *vezetője* Nagy Kornél református lelkész.

Ebbe a csoportba tartozik még a *Protestáns Nők Országos Szövetsége* is, amely Fáy Aladárné dr.-né *elnöklésével* fejt ki széleskörű és áldásos emberbaráti tevékenységet.

AZ EVANGÉLIKUSOK EMBERBARÁTI INTÉZMÉNYEI

A magyar evangélikus egyház és evangélikus társadalom szerény anyagi viszonyaihoz mértén nagyszerű áldozatot mutat be Istennek a szeretet munkaoltárán. Emberbaráti intézményei közül első helyen érdemel említést a *Luther-Szövetség*, amelyet 1918-ban Raffay Sándor bányakerületi püspök alapított. A szövetség, amelynek az egyházkerület valamennyi egyházközösségében fiókja van, kiterjedt karitatív tevékenységet fejt ki. Minden rászorultat istápol, kórházmissziót lát el, műveli az iskolán kívüli oktatást s emellett minden gondja-bajában segítő kezet nyújt az evangélikus hívőknek.

A Protestáns Diákmenzához hasonló intézménye a magyar evangélikus egyháznak a *Luther-Otthon*, amelyet 1909 október 1-én nyitottak meg Budapesten az Üllői-ut 24. szám alatt. Az otthon egyetemi és műegyetemi hallgatóknak nyújt lakást és teljes ellátást.

Kitűnően működő intézmény az *Evangélikus Szeretetház* (Budapest, Balassa-utca 9.). 1921-ben alakult meg a *Fébe Evangélikus Diakonissza Egyesület* a bányakerületi püspök fennhatósága alatt. Az egyesület Pauer Irma főnöknő vezetésével fogházmissziót lát el s egyben a nyomorék és bűnöző gyermekek felkarolását végzi. Piliscsabán anyaházat és menházat tart fenn.

Az evangélikus gyámintézet a szegényebb gyülekezetek templom- és iskola-segélyezését végzi. – A budai evangélikus egyházközösség vezetése alatt álló *Maria Dorottya Egyesület* a Luther Szövetséghez hasonlóan karitatív működést fejt ki. Az együletben főképen az evangélikus nők működnek hatékonyan közre. – A *Tabitha-Nőegyesület* (Budapest, IV., Deák-tér 4.) a pesti evangélikus egyház vezetése mellett szegénylátogatást és újszülöttek felruházását végzi. – A *budapesti protestáns iparosképző intézet* az iparostanoncok nevelése mellett továbbképző tanfolyamokat tart fenn és patronázs-munkát véggez a tanoncok között. A *budapesti fiasori ág. ev. nőegylet* (Felsőerdősor 6.) szegényeket támogat. Elnöke Kaczián János.

REFORMÁTUS INTÉZMÉNYEK

A református egyház és társadalom, hasonlóan a magyar evangélikusokhoz, az emberbaráti intézmények egész tömegét létesítette és tartja fenn. Az alapítás évéből kiindulva első helyen kell említenünk a budapesti *Belhesda Diakonissza-Intézetet és Kórházat*. 1866-ban kezdte meg működését e kiváló keresztyén alkotás.

A Bethesda-kórházat négy évvel a világháború kitörése előtt a Filadelfia Magyar Református Diakonissza-Egylet vette meg s a magyar nemzetet ért súlyos megpróbáltatások esztendeiben leírhatatlanul nehéz küzdelmet vívott az intézmény megmentése érdekében. Fenntart: gyermekágyas otthont a Bethesda-kórházban 30 ágygal; fiúárvaházat Pest-újhelyen 20 férőhellyel; leányárvaházat Gödöllőn 20 férőhellyel.

A két *Kálvineum* közül Fiúkálvineum van Hajdúböszörményben és Leánykálvineum Nyíregyházán. Az országos Református Lelkészegyesület kezdeményezésére 1914 őszén megnyílt Hajdúböszörményben a város és egyház tekintélyes támogatásával a Fiúkálvineum, amely elsősorban lelkészi és kántori árvákat fogad kebelébe, akiket teljesen díjtalanul lát el minden szükséges eszközzel és taníttat a Bocskay-főgimnáziumban. Az árvák által be nem töltött helyekre a református egyház hivatalnokainak, továbbá köztisztviselőknek és más foglalkozású szülőknek középiskolás gyermekeit is felveszi az intézet.

A Fiúkálvineumhoz hasonlóan még a háború előtt akarták megvetni a református lelkészek a Leánykálvineum alapjait is. Később, 1924-ben valósíthatták meg azt a tervet, hogy az ORLE a Leánykálvineum céljaira vegye meg a felső és középszabolcsi egyházmegyeik tulajdonát képező nyíregyházi leányinternátust. A leánykálvineumot pár évvel ezelőtt nyitották meg.

A *Lórántffy Zsuzsána-Egyesület* székhelye Budapesten, Kálvin-tér 1. szám alatt van. Célja az evangélizálás mellett a minden térre kiterjedő jótékonyosság. *Elnöke* Ravasz Lászlóné. Belmissziói, kulturális, gazdasági tevékenysége mellett az egyesület fenntartja a Lórántffy diakonissza-intézetet (Budapest, Család-utca 8–10), a Lórántffy diakonissza-kórházat (Budapest, Ilka-utca 51) és a Lórántffy-kollégiumot (Budapest, Gönczy Pál-utca 4.).

A *Nagypénteki Református Társaság* elnöke Festetich Andorné és Haypál Benő f. Célja elhagyott és árva gyerekek intézeti gondozása. Intézménye: Erzsébet-árvaház, (Budaörs, Kamaraerdő), 60 férőhely, 6 osztályú elemi és kétéves gazdasági iskolával, 6-14 éves gyermekeknek.

A *Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség* Budapesten, Hársfa-utca 59. szám alatt, egyetemi és főiskolai diákotthont tart fenn. A *Magyar Kálvin Szövetség, Keresztyén Ifjúsági Egyesület, Magyar Keresztyén Misszió Szövetség, Magyar Keresztyén Leányegyesületek Nemzeti Szövetsége, Magyar író Református Tanítók Országos Egyesülete* és a *Budai Református Nőegylet* gyakorolják még eredeti feladatuk mellett a keresztyén jótékony-ságot is.

Külön kell felemlítenünk még

A *Református Lelkésznek Országos Szövetségét*, amely Ravasz Lászlóné vezetésével nemrég alakult meg és az elhagyott özvegyek és árvák segélyezését tűzte ki feladatául. A szövetség Budapest környékén gyönyörű kastélyt vásárolt. Az anyagi erők megteremtésében nagy része volt a Magyarországot ért szerencsétlenség jóvátételéért küzdő nemes Rothermere lordnak, aki az 1928. év folyamán tekintélyes összeget adományozott a szövetség céljaira.

AZ UNITÁRIUSOK INTÉZMÉNYEI

Az unitárius emberbaráti intézmények közül, alapítási évét számítva, legrégebb az *Unitárius Nőszövetség*, amely Józán Miklósné elnöklésével a szegénygondozás minden ágára kiterjedő nemes tevékenységet fejt ki. A szövetségnek a vidéki egyházközségekben fiókjai vannak.

A Nőszövetséghez hasonlóan karitatív és patronázs-munkát végez a *Perczellné Kozma Flóra Leányegyesület*, amely Enyedy Róbertné vezetése alatt áll.

Közismert az a meleg rokoni összetartás, amely a magyar unitáriusokat angol és amerikai testvéreikhez fűzi. Ez az igazán lélekiemelő rokoni összetartás készítette később az angol és amerikai unitáriusokat, hogy a csonka országban maradt magyar unitáriusok számára megvessék egy miszsiós ház alapjait. Budapesten (IX., Rákos-utca 3.) telket és házat vásároltak, ami azután lehetővé tette, hogy a valóban szerény anyagi eszközökkel rendelkező magyar unitáriusok otthon teremthessenek egyetemi hallgatóik számára.

Fel kell még említenünk a *János Zsigmond* unitárius cserkészcsapatot, mely Sikó Dezső fővárosi testnevelési tanár vezetésével figyelemreméltó könyörületmunkát is végez.

AZ IZRAELITA VALLÁS EMBERMENTŐ MUNKÁJA

Az izraelita vallás emberbaráti munkája Magyarországon egyidős az izraeliták letelepedési lehetőségével, hitközségbe való tömörülésével. Addig, míg a zsidók csak meghatározott városokban és helyen lakhattak, csendben gyakorolták a jótékonyt. A gazdag segítette a szegényt, pénzzel, ruhával, élelemmel. Támogatták egymást, különösen erősen kifejlődött a szegény tanulni vágyó ifjak segítése, akik városról-városra járva keresték a bölcs tudósokat, és a vándorló szegények támogatása. Később a jobbmódúak már meghatározott adószerű összegeket raktak össze, amelyeket időközönként szétosztottak az arra reászorulok között.

Mikor azután hitközségeket állíthattak fel és szabadon mozoghattak, nyomon követte ezt különböző jótékony intézmények szervezése és működése. Az ilyen intézmények között legelsőek voltak azok, amelyek a szegény betegek gyógyításával és a halottak eltemetésével foglalkoztak. Amint azután egy-egy hitközség vagyonban és számban gyarapodott, úgy szélesbítették az ilyen jótékony intézmények is a maguk hatáskörét, egyre inkább terjeszkedve terület dolgában is, ami azt jelenti, hogy nemcsak zsidóvallású szegényeket támogattak, de nemzsidó vallású nyomorgókon is segítettek.

A legtöbb izraelita hitközség egyik első emberbaráti tevékenysége a kórház és a Szent egylet felállítása volt (ez utóbbi néhol még a hitközség szervezését is megelőzte), amelyek rendszerint szoros összefüggésben működtek és működnek egymással. Ugyancsak a legtöbb hitközségben, vagy legalább is a hitközség támogatásával alakultak izraelita nőegyletek és különböző címmel, de hasonló céllal szegény gyermekeket támogató jótékony intézmények. Az intézmények hosszú sora a legszebb bizonyosága annak, hogy az izraeliták milyen nagy és eredményes munkát fejtenek ki az emberbaráti mozgalmakban. '

A magyarországi izraelita filantrópikus szervezetek létesülése, működése szoros összefüggésben van az izraelita hitközségekkel. A fejlődés, a működés valamennyinél egyforma, így tehát, ha a pesti izraelita hitközség működését részletesen tekintjük, pontos képet nyerhetünk a magyarországi vidéki izraelita emberbaráti intézményekről is, csupán a főváros és a vidék közötti általános különbségeket kell figyelembe venni.

PESTI IZR. HITKÖZSÉG

1800-ban indult meg hatósági elismeréssel a pesti izraeliták hitközségi élete. A hitközség már 1805-ben kórházat alapított és a hitélet mellett megkezdte filantrópikus munkálkodását.

Az 1840-es évektől kezdődőleg és az 1900-as években a pesti izr. hitközség olyan intézményeket keltett életre, amelyek világhírűvé tették a hitközség filantrópikus munkálkodását. Ezekről az intézményekről alább számolunk be.

Az emberbaráti tevékenység szervezett ellátása céljából a hitközségnek külön jótékonyági ügyosztálya van. A hitközség jótékonyági akcióját a „Jótékonyági tanács” irányítja. 1924-ben 2500 család részesült állandó, 3000 család időleges vagy alkalmi segélyben, 5000 család mazothsegélyben, 250 iskolásgyermek reggeliben, 1100 felnőtt és gyermek ebédben, illetve vacsorában, 2000 iskolásgyermek téli ruházásban és 120 menyasszony kiházásitási segélyben.

Az ügyosztály útján nyújtott segélyezéseken kívül a hitközség kebelében más segélyalapok is működnek és fejtenek ki áldásos tevékenységet. Ezek az alapok a hitközség elnöki ügyosztálya keretében létező Magyar Zsidók Segélyalapja és a szemérmes szegények alapja, valamint a rabbiság tagjainak és a körzeti rabbik nevében álló segélyalapok.

Az ügyosztály szociális tevékenysége 1928-ban újabb akcióval bővült, amennyiben megnyitotta a „polgári étkezőt”. Az étkező célja, hogy az értelmiséghez tartozó, tönkrement, vagy kiskjövendelmű egyének olcsó és ízletes ebédhez jussanak. A jótékonyági ügyosztály többféle formában nyújtott 1928-ban is anyagi segélyt. Pénzsegélyt adott munkaképteleneknek, betegeknek, vagy munkanélkülieknek, azok özvegyeinek és családtagjainak és egyéb érdemes szegényeknek 4-80 pengőig. Ilyen segélyt 1928-ban több mint 600-an kaptak. A pénzügyi segélyezés második formáját az existenciális segélyek adták. A segélyezés harmadik formái voltak a kisebb-nagyobb összegű alkalmi segélyek.

Segélyezte még az ügyosztály az egyetemi hallgatókat is tandíjjal, a középiskolai tanulókat tandíjjal, tankönyvekkel. Gyorssegélyt adott kórházból, fogházból, toloncházból távozóknak, a fővárosból elköltözőknek, vagy átutazóknak. A főünnepek alkalmával több ezer családnak, valamint egyes intézmények lakóinak ünnepi segélyt juttatott.

A hitközség költségvetésében az 1929. évre az ügyosztály céljaira 243.453.84 pengőt irányzott elő az 1928-as költségvetés 216.607-56 pengőjével szemben. Az ügyosztály *előjárója* Zahler Emil dr.

PESTI CHEVRA KADISA

A Chevra Kadisa, a Szentegylet, a zsidóság egyik legősibb intézménye, melynek gyökere a Talmud koráig nyúlik vissza. Főfeladata a halottak eltakarítása a hagyományos szokások szerint, de feladatának tartja a szegények és betegek gyámolítását is.

A pesti Chevra Kadisa 1788-ban létesült, amikor a pesti zsidó halottak Óbudára szállítása rendkívüli nehézségekkel járt s a városi tanács a zsidóknak a mai Ferdinand-hid alatt temetkezés céljára telket engedett át ingyenesen. Ily módon a pesti Chevra Kadisa létesülése 12 évvel megelőzte a pesti izraelita hitközség tulajdonképeni megalakulását. A Chevra áldásos működését jellemzi, hogy a temetések 70%-a teljesen díjmentes, sőt a díjmentes temetések 75%-ánál még a holttestnek a temetésre való szállítása körül felmerülő költségeket is a Chevra Kadisa viseli. A Chevra Kadisa a temetkezésen kívül intenzív tevékenységet fejt ki a szegénygyámolítás terén és emberbaráti intézmények segélyezése körül. 1925-ben e célra egy milliárd koronát fordított. A Chevra áldásos működése a maga valóságában emberbaráti intézmények létesítésében és fenntartásában bontakozik ki.

1865-ben néhai Kann Ármin nagylelkű adományt juttatott a Chevrának azzal az elhatározással, hogy elszegényedett Chevra-tagok részére öreg napjaikra otthon biztosíttassék. Így létesült az „Aggok Háza”. Az Aggok Házában a mai napig 200 elaggott Chevra-tag, illetve Chevra-tag neje kapott teljesen ingyenes elhelyezést. Az 1925-ben eszközölt ráépítés újabb 100 agg elhelyezését tette lehetővé. 1910-ben létesült a „Szeretetház”, amelyben felekezeti különbség nélkül 75 gyógyíthatatlan beteg nyer gondozást. A „Szeretetház” épületében van 1919 óta a „Szeretet-kórház” 60 ágygal, röntgen-intézzettel, laboratóriummal és fizikai gyógyintézzel.

1923-ban nyílt meg a „Szeretetház” mellett levő „Felnőtt Vakok Otthona”, amelyben 75 személy és pedig részben felnőtt vak, részben gyógyíthatatlan beteg kap elhelyezést

és gondos ápolást. 1918-ban létesült ugyancsak a „Szeretetház” mellett a „Menedékház”, melynek az lett volna rendeltetése, hogy abban az elaggott tagok 1–2 szobából és konyhából álló lakást kapjanak. Alig kezdte meg azonban a Chevra Kadisa a „Menedékház” építését, kitört a forradalom, mely arra készítette a Chevrát, hogy a „Menedékházat” szükséglakások céljára engedje át.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG KÓRHÁZA

A pesti zsidóhitközségnek 1841-ben nyílt meg a Gyár-utcában József nádor jelenlétében a maga korában nagyon megfelelő kórháza. 1802-ben alapították és mostani nagy kiterjedésében 1889-ben adták át rendeltetésének a hitközség mai kórházát. A kórház két pavillonból áll és 240 ágya van. A kórház kebelében működik a Bródy József és neje Weiszbürg Fanny által alapított *Tüdőgondozó Intézet*, amelyben 1928-ban 1562 beteget gyógykezelték. A Zsidókórház tökéletes röntgen-intézettel, fizikai gyógyintézettel és orvosi laboratóriummal van felszerelve. A kórházzal 1919-ben gazdaságilag egyesítették az 1896-ban épült *Bródy Zsigmond és Adél nevű viselő gyermekórházat*. 1928-ban a Zsidókórház fekvőágyainak számát 321-re emelték és ezzel a betegforgalom 12%-al emelkedett. A Zsidókórházba 1928-ban 6377 beteget vettek fel, ebből zsidóvallású volt 3635, keresztény 2742. A Kaszab-poliklinikára bejáró betegek száma volt 1928-ban 65.006, ebből zsidóvallású 26.002, keresztény 30.904.

A kórházi bizottság *elnöke* dr. Löw Sámuel. A kórház *igazgatója* dr. Alapy Henrik.

KASZAB ALADÁR ÉS JÓZSA POLIKLINIKA

A pesti izr. hitközség kórházában az ambuláns betegek száma évről-évre oly hatalmas mértékben emelkedett, hogy a kórház rendelőhelyiségei az ambulancia lebonyolítására elégteleneknek bizonyultak. Ezt a körülményt felismerte Kaszab Aladár és 1923-ban az összes ambulanciák befogadására alkalmas poliklinika felállítása céljából a maga és neje, Weiszkopf Józsa nevére alapítványt létesített.

A poliklinika építkezése 1923-ban indult meg és Kaszab Aladár nagylelkű áldozatkészségéből 1925. év tavaszáig felépült; 1925 május végén átadták rendeltetésének. Az ambuláns betegek száma majdnem megkétszereződött a poliklinikával, amely szervezetileg a pesti izr. hitközség kórházának elválaszthatatlan alkatrésze azzal, hogy működése közvetlenül egy kuratórium felügyelete alatt áll.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG FIÚÁRVAHÁZA

1869-ben létesült. Az árvaháznak – amelynek három ingatlana van Budapesten – székháza a Vilma királyné-út 25. sz. alatt emelkedik. Tahitótfalun az árvaház külön nyári üdülőtelepet tart fenn. Az intézetben az árvák 6–16 éves korukig kapnak elhelyezést. Az intézetben négyosztályú elemi iskola van az elemista növendékek számára. Az intézet többi növendékei polgári és felső kereskedelmi iskolákat és gimnáziumot látogatnak. Az átlaglétszám 1928-ban 148 volt. Az árvaház *elnöke* Vida Jenő, *igazgatója* Hertzka János, *ügyvezető igazgatója* Kabos Géza.

EGYÉB INTÉZMÉNYEK

Az Országos Izraelita Patronázs-Egyesület áldásos működését 1910-ben kezdte meg néhai Neumann Ármin és más buzgó közéleti férfiak kezdeményezésére. Tizennyolc esztendő fennállása alatt kétezernél több pusztulásnak kitett gyermeket és fiatalkorút gondozott. Azonos kapcsolatot tart fenn a rokoncélú, masfelekezetű és felekezetközi intézményekkel és azokkal együtt szolgálja az embernemesítés nehéz, de áldásos munkáját.

Központi Zsidó Diáksegítő-Bizottság 1922 október havában alakult néhai Vázsonyi Vilmos, Lederer Sándor, Hevesi Simon; Szabolcsi Lajos és Fellner Leó vezetése alatt. A numerus clausus miatt külföldre kényszerített zsidó főiskolai hallgatók segítő akcióját intézi.

Az Izraelita Szünidei Gyermektelep-Egyesület 1909-ben alakult. Célja testileg gyenge, de nem beteg 7-13 éves szegény iskolásgyermekek nyaraltatása. Az egyesület élén annak megalkotása óta dr. Grauer Vilmos és dr. Fischer Gyula főrabbi, *elnökök állanak. Az egyesület ügyvezető igazgatója* Galambos Jenő.

A Bródy Zsigmond és Adél Gyermekkórház 1896-ban alapította Bródy Zsigmond főrendiházi tag felesége emlékének megörökítésére. A gyermekkórház 177 ágyas és hat pavillonból áll. *Igazgatója* Grósz Gyula.

Lovag Wechseltmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia alapítványi vakok intézete (Mexikói-út 60). A pesti izr. hitközség felügyelete alatt áll. *Igazgató* Adler Simon, célja vak gyermekek oktatása.

Izr. siketnémák országos tanintézete (Bethlen-tér 2). *Igazgató* Tolnai Béla. Alapítványi tanintézet siketnémáknak. Hatosztályu elemivel és internátussal. Szegényeknek ingyenes 120 férőhelyet ad.

Magyar izr. kézmű- és földműves-egyesület (Damjanich-utca 8). *Elnökök* Klein Gyuláné, Fellner Leó. Ipari pályára készülő szegény gyerekek támogatása az egyesület célja. Fenntart Iparos tanonc-otthont 30 férőhellyel, kertészeti telepet 30 férőhellyel.

Pesti izr. nőegylet (Kertész-utca 46). *Elnök* kemenesfalvai Deutsch Antalné. Intézményei: Leányárvaház (Hungária-körút 7.) 120 férőhellyel. Árvalányotthon 29 férőhellyel, csepeli Weisz Alice gyermekágyas otthon 45 férőhellyel. A Pesti Izraelita Nőegylet mellett a kerületekben külön nőegyletek működnek. Így a IV. kerületben, az V. kerületben, a VI., VII., VIII., IX. és X. kerületben és a Zuglóban.

Magyar Izraelita Nőegyletek Országos Szövetsége (MINOSz). 1922-ben létesült. Célja az ország összes izraelita nőegyleteit közös jótékony munkára fogni. Szövészeti és csipkeverő iskolája van. *Elnöke* Baracs Marcellné.

Orsz. magyar izr. közművelődési egyesület. (Rákóczi-út 17.) *Elnökök* dr. Baracs Marcell és dr. Hevesi Simon. Diákmenzát tart fenn.

Fővárosi szegény gyermekkert-egyesület. (Akácfa-u. 32.) *Elnök* Molnár Frigyes. Óvodákat és napközi otthonokat tart fenn 200–250 gyermek számára.

Ahavász Réim. Felebaráti Szeretet Egylet. A közkórházakban fekvő szegény zsidók ingyenes rituális ételmezését intézi és gyászoló szegény családokat segítyez. 1900-ban létesült. *Elnöke* Ungár Ármin.

BUDAPESTI ORTODOX HITKÖZSÉG

A hitközség *Chevra Kadisája* nagyarányú filantrópikus munkát fejt ki. *Elnöke* dr. Friedmann Izidor. A Chevra Kadisából indult ki az *ortodox-kórház* létesítésének gondolata, amely 1920-ban a Városmajor-utca 64/66. sz. alatt meg is nyílt és az egyetlen ortodox kórház a világon. 40-50 férőhelye és szanatóriumi része is van. A kórház *igazgató-őorvosa* dr. Rosenák Miksa. Ugyanő a vezetője a hitközség nyilvános ambulatóriumának. 1822-ben alapította a hitközség az aggokházát. A *Nőegylet* 1910-ben alakult. Elnöke dr. Schächter Jakabné. 1914-ben létesült a szegények ingyen ebéddel való ellátására az Ortodox Népasztal Egyesület. A hitközség keretén belül 1874-ben alakult az *Országos Bikur Cholim Egyesület*, a betegek gyámolítása és rituális étellel való ellátása céljából. Elnöke dr. Sebestyén Antal. A *Hizoháru* bizottság a Budapesten, vidéken és külföldön tanuló talmudistákat látja el havi segéllyel, ruhával, cipővel.

A Heiden Dóra elnöklete alatt működő *Hanna Gyermekvédelmi Egyesület* naponta 200 gyermeknek ad ingyen ebédet és évenként többszáz gyermeket ruház fel. A *Budapesti Talmud Egyesület* évi 30.000 pengős költségvetésének felét teljesen jótékony célokra fordítja. *Elnöke* Fleischmann Manó.

Vannak még kisebb jelentőségű, vagy alkalmi egyesülések, amelyek szintén a jótékonykodást, elesettek gyámolítását tűzték ki céljukul. Kisebb méretekben, de hasonló szellemben végzik hivatásukat a vidéki izraelita hitközségek kebelében vagy támogatásával működő jótékony intézmények is.

SPORT ÉS FILANTRÓPIA

ÍRTA: LUDVIG DÉNES

Ugy érzem, hogy mindenekelőtt erre a kérdésre kell megfelelnem: hogyan kerül a sport és a filantrópia egymás mellé, van-e összefüggés e két fogalom között, amelyek *látzólag* nemcsak idegenek, hanem ellent is mondanak egymásnak? A sport iránt közömbös tömegek arisztokratikus, vagy legalább többé-kevésbé haszontalan játékokat látnak a testgyakorlásban és a sportszerű versenyekben, amely energiafeleslegeket feltételez, míg a filantrópia ellenkezően, azokat kívánja felkarolni és támogatni, akik energiafeleslegek nélkül szűkölködnek. Ha így állana a dolog, akkor a sportnak és a filantrópiának csakugyan nem lenne közük egymáshoz. A másik oldalon azonban azt látjuk, hogy a sport népszerűsége úgyszólván napról-napra növekedik, támogatását és fejlesztését ma már a legtöbb országban állami feladatnak tekintik, mivel nemcsak rajongói, hanem szakértői is meg vannak győződve arról, hogy a sport ma az emberiségnek legnagyobb barátja, úgyszólván *maga a filantrópia*, hiszen minden sporttelep tíz kórházat tesz feleslegessé.

Két szélsőséges felfogással állunk tehát szemben. Az egyik szerint a sport és a filantrópia fogalma kizárják egymást, a másik szerint azonosak. Bármennyire irtózzunk is a közhelyektől, meg kell állapítanunk, hogy az „igazság a középúton van”. A sportnak csakugyan nincs köze a filantrópiához, mindaddig, amíg arisztokratikus játék marad. Mihelyt azonban – és a cél mindenképpen ez – arisztokratikus játékból tömegsporttá fejlődik, a legszorosabb összefüggésbe kerül az emberbaráti mozgalommal és ha a filantrópiával nem is azonosná, de mindenesetre annak egyik leghatásosabb eszközévé válik. Hogy ezt belássuk, vizsgáljuk meg, mi a filantrópia?

A filantrópia magyarul emberszeretet. Mint minden igazi szeretet, tevékenységre törekszik és ilyenkor mint emberbaráti mozgalom jelentkezik. A cél: felkarolni az elesettet, enyhíteni a nyomorúságot, gyógyítani a betegséget, boldogságra nevelni a válságba került emberiséget. Harmadfélezer esztendőnek kellett az idők rokkáján legombolyodnia, hogy a Tajgetos sziklától elérkezzünk a dessau-i filantropinumig, az emberbaráti érzésnek és programnak erre a magaslatára. A régi spártaiak a Tajgetos sziklahasadékaiba tették ki a gyenge, nyomorék, vagy életképtelen gyermeket, a XVIII. század végének filantrópistái pedig felkarolták őket, a közjó szolgálatában álló boldog embert igyekeztek belőlük nevelni.

Nem véletlen, hogy amikor az emberiség először figyelt föl a nevelés fontosságára, ugyanakkor átértékelte a testi nevelés szükségességét is. Az észszerűség, a racionalizmus, a felvilágosodás százada volt ez, amelybe a technikai forradalom száz esztendeje kapcsolódott bele. És amíg a felvilágosodás kitermelte a filantrópiái programot, addig a technikai forradalom és következményei nélkülözhetetlen orvosságul követelték e program végrehajtását. Amikor tehát azt állítjuk, hogy a sport a filantrópia egyik leghatásosabb eszköze, ennek bizonyítékául nem csupán közös eredetükre mutathatunk rá, hanem igazolnunk kell azt is, hogy a sport: 1. boldogságra – az egyén, a nemzet és az emberiség boldogságára – nevel; 2. jótékonykodik. Sokan e bizonyítékok nélkül is elismerik a testgyakorlás előnyeit, de a túlhajtásából és elfajulásából eredő károkért ezekben az előnyökben nem talál-

nak elégséges kárpótlást és ezért a sportot elvetendőnek, sőt megvetendőnek tartják. Végül tehát be kell bizonyítanunk, hogy a sport nem jár *szükségképpen* túlzásokkal s ha e túlzások mégis bekövetkeznek, végeredményben könnyen a testnevelés és a filantrópia ügyének javára fordíthatók.

E célkitűzések alapján tanulmányunk a következő négy fejezetre oszlik: I. A modern sport és a filantrópia közös eredete. II. A sport boldogságra nevel. III. A sport jótékonykodása. IV. A túlhajtott sport veszedelmei.

A MODERN SPORT ÉS A FILANTRÓPIA KÖZÖS EREDETE

A városi élet kifejlődése új fejezetet nyit meg az emberiség történetében. Már a XII. század virágzó városok hatalmasodásának és gazdagodásának tanúja, a XV. századtól kezdve azonban e fejlődés árnyoldalai is megmutatkoznak. A boldogulás útja most már a városba vezet e ezen az utón, amely nem ismer visszafordulást, egyre nagyobb lesz a forgalom, A munkakínálat ijesztő növekedése, a mindent elsöprő „konkurrencia” felrobbantja a céhrendszert, tönkreteszi az önálló egzisztenciákat, a gazdasági élet elipariásodása megteremti a tömegek kiszolgáltatottságát, a tömeg-bérmunkát és a tömeg-nyomort. A nagyvárosi élet vad és kíméletlen forgatagában nincs megállás, hiányzik az egyre gyakrabban megénekelt és visszasóvárgott „szabad természet” baráti simogatása, éltető injekciója. Mielőtt Rousseau kiadná a jelszót, a tömegek szívében már ott szunnyad, ágaskodik és kirobbanással fenyeget a vágy: „Vissza a természethez!”

A módos városi ifjúság künn hancúrozik a mezőn, játszik és – sportol, a szerencsésen izolált és rohamosan gazdagodó Angliában megfogamzik és gyökeret ereszt a modern sport, amely a városi élet hátrányainak ellensúlyozására egyre nélkülözhetetlenebbé válik. Rousseau *Emile*-je a „természet szerint való” nevelést sürgeti és német tanítványai, a filantrópisták, a pedagógiát avatták koruk egyik legfontosabb problémájává. Az új pedagógia már a testi nevelés szükségességét hirdeti, a gyakorlati szempontoknak mindennél előbbrevaló fontosságát. Basedow megalapítja Dessauban az első Filantrópinumot, amelynek célja „az ifjúságot közhasznú, hazafias és boldog életre előkészíteni”.¹

Érdekes véletlen: 1774-ben kezdi meg működését a dessauai Filantrópinum és 1774-ben indulnak meg James Watt gőzgépével az első gőzhajózási kísérletek. Így esik egybe a filantrópiai mozgalom megindulása és a gőzgép szenzációs karrierjének kezdete. Akkor még senki sem sejti, hogy ez a karrier megteremti a negyedik társadalmi osztályt: a munkáságot, amelynek elproletárosodása mindig forradalommal fenyeget, valahányszor a vele egy bölcsőben ringott filantrópiai eszmék megvalósításával nem sikerül kiegyenlíteni a társadalmi osztályok között fennálló súlyos ellentétet. A filantrópisták atyamestere, Basedow, állandóan tiltakozott a vértelen és ködös ideálok, a jelen elhanyagolása ellen és az élő jelen ideáljául a boldogabb jövő biztosítását, az ifjúságnak erre való praktikus előkészítését jelölte meg.

Mint annak idején a városi élet reakciója és a technikai forradalom, úgy most, százötven év múlva, a világháborút követő politikai és gazdasági, társadalmi és erkölcsi válság avatja uralkodó problémává a pedagógiát. A világ legolvasottabb regényírójának, H. G. Wellsnek, úgyszólván minden sora pedagógiai célokat szolgál, Gustave Le Bon pedig az *Új*

¹ Dr. Hugo Goring: J. B. Basedows Ausgewählte Schriften 42. I. Frank Antal: A testi nevelés a filantrópistáknál 66. I.

idők pszichológiájában új nevelést sürget, amelynek nagyon különböznie kell „szegény egyetemi oktatásunktól”.¹

„Ennek a nevelésnek – írja Le Bon – főként az akaratot, a szolidaritást, a figyelőképességet, a munkakedvet és az igyekezet folytonosságát kellene fejlesztenie. Ezek a lát-szólag szerény tulajdonságok sohasem voltak tárgyai *semmilyen illuzórikus diplomának sem*, amelyekre pedig oly büszkék vagyunk. Pedig a világ haladásának jelenlegi fázisában kimagasló szerepet fognak játszani.”

A XVIII. század német filantrópistái boldogan írják alá ezeket a sorokat. Hiszen elsősorban e *gyakorlati* tulajdonságok fontosságára gondoltak ők is, amikor keményen ostorozták korúknak kizárólagos szellemi kultuszát („szegény egyetemi oktatásunk!” – mondja ugyanebben az értelemben Le Bon) és rámutatnak ennek az egyoldalúságnak káros következményeire. Gutsmuths hangsúlyozza,² hogy „gyengék vagyunk, de csak azért, mert nem jut eszünkbe, hogy erősek is lehetnénk, ha akarnánk. Mít kell evégből akarnunk? A testet kell gyakorolni. A test elhanyagolása egyedüli-oka gyengeségünknek.”

És e gyengeség alatt nem csupán az izmok, hanem az akarat, a figyelőképesség és a munkakedv gyöngeségét is kell érteni, a Le Bon felsorolta tulajdonságok hiányát, amelyet elsősorban testi neveléssel lehet és kell pótolni. Amit a híres francia szociológus „új nevelésnek” nevez, azt a XVIII. század filantrópistái többé-kevésbé már meg is valósították. Boldog, hazafias és közhasznú életre akarta Basedow az ifjúságot előkészíteni, a filantrópai nevelés céljával tehát – éppen úgy, mint a mai pedagógia – az egyén, a nemzet és az emberiség boldogulását és boldogságát jelölte meg. Ha tehát a sport hathatósan szolgálja ugyanezeket a célokat, akkor nem férhet többé kétség ahhoz a megállapításhoz, hogy a sport a filantrópia egyik leghatásosabb eszköze.

A sport edzi a testet és az akaratot, önállóságra szoktat, alkalmasabbá tesz a gyakorlati életre. A nemzetközi versenyek, a külföldi túrák kiszélesítik a sportolók látókörét. A sport növeli – még a gyengében is – az önbizalmat, a kitartást, a bátorságot, a munka- és életkedvet, végeredményben tehát előkészít, nevel az egyéni boldogságra. A nemzeti színekben való sportolás állandóan élesíti a hazafiasság tüzét, erősíti a fegyelmet és a nemzeti összetartást. A sport nemesíti a fajt és a legalkalmasabb előkészület a hadi szolgálatra is, végeredményben tehát elősegíti a nemzet megizmosodását és boldogulását. Nemzet- és államfenntartó ereje ma már annyira nyilvánvaló, hogy állami támogatását és megszervezését a legtöbb országban parancsoló szükségességgnek érzik. A sport végül egészséget ad az emberiségnek, hogy el tudja viselni a nagy válságokat és megpróbáltatásokat, megerősíti a lovagias érzést és nemzetközi kapcsolata révén az egyetemes emberi szolidaritást, amely minden ellentétben felülemelkedve, hivatott megteremteni az emberiség családi együttérzését, együttműködését, boldogságát és mint messzi ideált: a világébkét.

Ezeknek a magasztos céloknak szolgálatára a filantrópia az eszközök hosszú sorával rendelkezik, de ebben a sorban feltétlenül egyik legelső helyet foglalja el a sport, a maga óriási népszerűségével, a tömegeket megmozgató erejével. Tekintsünk most el a sport idealisztikus és szolgálatukat illetően további bizonyítékra nem szoruló céljaitól s vizsgáljuk meg filantrópai szempontból a testgyakorlásnak boldogságra nevelő hatását. A közhasznú, a hazafias és a boldog élet szempontjából a továbbiakban annál kevésbé kell megkülönböztetést tennünk, mivel a nemes értelemben vett egyéni boldogság a hazafias és közhasznú életnek egyetlen útja és feltétele. Az országot és az emberiséget csak úgy tehetjük boldoggá, hogy

¹ Az Új idők pszichológiája 95-96. 1. (Révai kiadás).

² Frank Antal: A testi nevelés a filantrópiánál 61. 1.

boldoggá tesszük a polgárait, az embereket. Boldog polgárok, boldog emberek nélkül nincs boldog nemzet, nincs boldog emberiség.

A SPORT BOLDOGSÁGRA NEVEL

A költőről mondja a latin közmondás, hogy nem *lesz*, hanem *születik*. A boldogság éppen ellenkezően, nem a születés, nem a tehetség, hanem a nevelés dolga. Kétségtelen, hogy a testi és a lelki adottságok, a külső körülmények, népiesen szólva: az ember „szerencséje”, ma még jelentékeny tényezője az emberi boldogságnak, de – ne riadjunk vissza az állítás merészségétől – ennek okát rosszul neveltségünkben kell keresnünk. Először hibás a boldogságról alkotott fogalmunk, másodsorban nem ismerjük fel a boldogsághoz vezető utat, amely pedig mindnyájunk számára nyitva áll. Mindkét hibán segíteni: nevelés dolga.

A nevelés feladata, hogy meggyőzzön bennünket: a boldogság nem azonosítható az anyagi javakkal, az élet külsőségeivel és esetlegességeivel. A nevelés feladata, hogy reámutasson és lelkünkbe véssze: a boldogság velünk együtt jön a világra, mi vagyunk, akik ezt a magot kicsiráztatjuk, vagy terméketlenségre ítéljük. A boldogság: az erőinket, az életünk lehetőségeit – bármily szerények vagy korlátoltak is legyenek – megismerni és felhasználni, a hivatásunkat közhasznúan teljesíteni. Ez az értelme Jézus példázatának is az emberről, aki útrakelése előtt szolgálai közt szétosztja nyolc talentumát. Amikor a gazda visszatér otthonába, megdicséri az első két szolgát, akik a talentumokat gyümölcsöztették és rest, gonosz szolgának nevezi a harmadikat, aki elásta a rábizott talentumot.

„Vegyétek el azért tőle a talentumot és adjátok annak, akinek tíz talentuma van, mert mindenkinek, akinek van, adatik és megszorítottatik; akinek pedig nincsen, attól az is elvételik, amije van.”¹

Vannak, akik tíz, akik két és akik csak egy talentumot kapnak. De a boldogság nem ettől függ, hanem attól, hogy fel tudjuk-e használni, gyümölcsöztetni tudjuk-e a velünk született talentumot, lehetőségeket. És éppen ez az, ami elsősorban a nevelés, sok esetben a filantrópiái nevelés dolga. Hónuk alá kell nyúlni azoknak, akik reászorulnak: 1. a gyerekeknek, különösen az árváknak; 2. a munkásoknak, különösen a munkanélkülieknek, a szegényeknek és nyomorgóknak; 3. a betegeknek, rokkantaknak és nyomorékoknak, végül 4. a javítóintézetek és fogházak lakóinak. Minél korlátozottabbak a lehetőségek, annál inkább elő kell segítenünk ezeknek kihasználását, annál inkább a testi rugókat kell elsősorban – megnyomunk, erősítenünk, gyakorolnunk, edzenünk a gyenge vagy egyoldalúvá gépiesedő izmokat és idegrendszert, növelnünk az önbizalmat és az életkedvet, kicsiráztatni a legapróbb, legélethetlenebbnek látszó magjait az életnek.

1. A XVIII. század német filantrópistái nyomán minden pedagógus rájött már a *játék* rendkívüli nevelőhatására, fontosságára. A filantrópisták annakidején mint a játék, a testnevelés filozófusai jelentkeztek, de nem elégedtek meg az elmélettel, módszerüket átvitték a gyakorlatba is.

A modern pedagógia valóságos „játékrendszer” dolgozott ki a gyerekek részére, mivel a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a játék – amellet, hogy szórakoztat – kitartásra, bátorságra, leleményességre, elhatározó képességre, szociális érzésre, szolidaritásra, vagyis cselekvésre, aktív és gyakorlati életre nevel. Ezt a pompás nevelőeszközt az ifjúság, sőt a felnőttek sem nélkülözhetik és ezért fontos, hogy az ifjúnak, ha „kinő” a játékból, rendelkezésre álljon és gazdaságosan felhasználja az energiafeleslegeit – a sport. A sport ugyanis

³ Máté evangéliuma 26, 28, 29.

az energiafeleslegeknek tervszerű levezetése, olyan – részint szórakoztató, részint versenyt teremtő – formák között, amelyek az erőknek nemcsak fenntartását biztosítják, hanem gazdaságos, sőt az egyéni, vagy közszükséghez képest fokozott felhasználását is lehetővé teszik.¹

A gyerekeknek sportja a játék, az ifjúságnak és a felnőtteknek játéka a sport. Fokozottan van szüksége játékra és testgyakorlásra a gyenge és betegségre hajlamos szervezetnek, mert a sport a leghatásosabb preventív eszköz az emberiségnek a betegségek ellen folytatott élet-halál harcában. A „gyógytorna” sok esetben ott is eredményre vezet, ahol a többi gyógyító eszköz már csődöt mondott. Fokozottan van szüksége játékra és sportra az élet mostohagyermekének, az árváknak és nyomorékoknak, akiket egyrészt kárpótolni igyekszünk az életnek önhibájukon kívül elvesztett előnyeieért és örömeiért, másrészt a lehetőséghez képest fokozott mértékben kell előkészítenünk az élet megpróbáltatásaira.

E megfontolásnak tulajdonítható, hogy ma már nemcsak az iskolákban és nevelőintézetekben, hanem az árvaházakban is nagy gondot fordítanak a testnevelésre, sportköröket alakítanak, amelyek fokozzák az árvák sportolókédvét, növelik az önbizalmát és életerejét.

2. Megemlékeztünk már arról a felfogásról, amely arisztokratikus játékot lát a sportban és ezért nem ismeri fel a filantrópiával való szoros kapcsolatát. Ez a felfogás anakronisztikus, a sportnak csupán az első fejlődési fokozatára nézve állja meg a helyét. Az arisztokratikus játék a világháborúnak és a háborús „békét” követő összeomlás korának tapasztalatai alapján tömegsporttá fejlődött² vagy legalább is utón van, hogy azzá fejlődjék.

A tömegsport célja: mindenkinek módot és alkalmat adni a sportolásra, elsősorban azoknak, akiknek erre nem lenne pénzük és idejük, a szellemi és fizikai munkásságnak. A szellemi munkás számára úgyszólván életszükséglet a szabad levegő, a sport, amely elcsatnyuló fizikumának, testi erőinek felfrissülését, munkaképességének biztosítását hozza meg. A testi munkást egyre jobban specializálódó munkája miatt az egyoldalúvá gépiesedés veszedelme fenyegeti, amellyel szemben csak a sport nyújthat neki védelmet. E védelemnek állami megszervezése az olasz Opera Nazionale dopo lavoro,³ de már egy esztendővel a fascizmus győzelme előtt a magyar testnevelési törvény, az 1921. évi LIII. törvénycikk.

Ez a törvény megelőzte az olasz tömegsport megteremtését és már 1921-ben állami feladatnak nyilvánította a sport támogatását.⁴ Gondoskodott az iskolai testnevelés előmozdításáról, a társadalmi sportalakulatok támogatásáról, sőt a 21. év betöltéséig nagyon helyesen kötelezővé tette a sportolást és felállította a Testnevelési Főiskolát, amire az olaszok csak most határozták el magukat. A törvény 5. szakasza kimondja, hogy a községek és városok kötelesek a testnevelést előmozdítani. A 7. szakasz szerint minden, legalább ezer munkaterőt alkalmazó üzem vagy vállalat köteles munkásai és egyéb alkalmazottai testnevelési szükségleteinek kielégítéséről (sporttér, fürdőhely, gyakorlóterem stb.) megfelelően gondoskodni. Kisebb üzemek e cél érdekében nagyobb üzemekhez hozzácsatolandók, esetleg több kisebb üzem társítandó.

A munkásság természetesen nem elégszik meg e törvénynyújtotta lehetőségekkel, hanem társadalmi utón is igyekszik a sportéletbe bekapcsolódni. Egyre nagyobb számmal alakulnak munkássportegyesületek, amelyek a testgyakorlás minden ágát gyakorolják és a nemzetközi munkássportszövetség révén nemes versenyt és fejlődést biztosító kapcsolatot

¹Ludvig Dénes: Mussolini és a sport 5. 1. (Országos Testnevelési Tanács kiadása).

²Mussolini és a sport 7. 1.

³Mussolini és a sport 19. 1.

⁴Mussolini és a sport 30. 1.

tartanak fenn a külföldi munkássportegyesületekkel. A nemzetközi szövetség időnként munkásolimpiákat rendez és minden rendelkezésére álló eszközzel (munkásbajnokságok stb.) igyekszik a munkásoknak a sport iránt való érdeklődését fokozni és őket minél nagyobb számmal a sport áldásaiba részesíteni.

Ugyanebből a célból feltétlenül szükség van a testnevelési törvény teljes végrehajtására, az abban foglalt lehetőségeknek alapos kihasználására és további kiépítésére. Ha az állam kötelességének tartja a harcot az analfabetizmus ellen, akkor ezt a nemes és saját érdeke diktálta küzdelmet ki kell terjesztenie a „sportanalfabétizmusra” is. Az államnak éppoly kevésbé van szüksége nem sportoló, vagyis testüket, fizikai ellenállóképességüket és munkabírásukat elhanyagoló, mint Írástudatlan polgárokra.

3. A modern pedagógia érdeme, hogy a sport örömeiből és jótékony hatásaiból ma már azok sincsenek kizárva, akiket testi hibával, vagy szellemi fogyatkozással sújtott a sors. A tapasztalat azt mutatja, hogy a testgyakorlás jótékony hatással van a szellemi fogyatkozásokra is és ennek tulajdonítható, hogy a lelkibetegek intézeteiben ma már mindenütt a világon jelentős szerephez jut a sport.

Ami a betegségre hajlamos szervezetek és a nyomorékok testi nevelését illeti, a gyógytorna jelentőségéről már szólottunk. Ne higgye azonban senki, hogy a testgyakorlás többi ágai e téren nem állíthatók be a filantrópia szolgálatába. Sőt ellenkezően. A sport jótékony hatásaira itt annyira szükség van, hogy a modern gyógypedagógia fegyvertárában nélkülözhetetlenek bizonyultak. A sport ma már jelentős szerepet visz nemcsak a siketnémák, hanem még a vakok nevelésénél is, ami sokáig hihetetlennek látszott.

A vakok oktatásának széles területén „két hatalmas vívmányt találunk; az egyik, hogy a vak az írás-olvasásban függetlenítette magát, a másik, hogy a vak önállóan képes tájékozódni. Úgy az egyikre, mint a másikra rá kell őt nevelni . . .” Herodek Károlynak, a Vakok Intézete igazgatójának tanulmányából¹ idézzük e sorokat. Ő volt az, aki elsőnek bízta szakszerűen kiképzett gyógypedagógusokra a vakok tornaoktatását, negyed századdal ezelőtt. „Azóta – írja Herodek – nemcsak külső sikereket mutatunk fel, amelyeket iskolák, tanítók és tanárok elismeréssel honorálnak, hanem növendékeink fizikai ügyességben, mozgási képességben és lelki rugalmasságukban értékes teljesítményekre predesztináltak.”

Megfelelő előkészület után a vakok nemcsak a tornában, hanem az atlétikában is kiváló eredményeket érnek el és mint erősizomzatú, keménykötésű atléták hagyják el alma mater-jüket. Élvezet nézni őket, amikor hibátlanul végzik járási, futási, ugrási, dobási és egyéb atlétikai gyakorlataikat. Csodálatos teljesítményekre képesek a birkózásban, sőt – az úzásban is. Emlékezzünk csak Kiss Illésre, a Vakok Intézetének 18 éves növendékére, aki 1927 augusztus 8-án a Fehérvörösi elmerült Erdődy Zsuzsanna életét megmentette. Míg a parton összecsendült fürdőzők segítség után kiáltottak, a bátor vak fiú gondolkodás nélkül a vízbe vetette magát, a víz alatt is hallható bugyborékolásból megtudta, merre van az alámerült leány, odaúszott, megragadta és élve sikerült a partra vonszolnia. Ez az eset, amelyért a kormányzó a Magyar Ezüst Érdemrenddel tüntette ki Kiss Illést, példátlanul áll a vakok történetében.

E tapasztalatok alapján jogosan állapítja meg Herodek igazgató, hogy a vakok pedagógiájában a testnevelés játssza a legfontosabb szerepet és ezért minden lehető elkövetnek, hogy a sorssújtott növendékek a sportban teljes kiképzést nyerjenek.² A gyógypedagógiának ez az álláspontja ma már az egész vonalon érvényesül, még pedig annál könnyebben,

¹ Herodek Károly: A vakok tornaoktatása. (A jövő útjai III. évf. 2. sz. 64. 1.)

² A vakok tornaoktatása 66. 1.

mivel az élet mostohagyermekai örömmel és lelkesedéssel igyekeznek megállani helyüket a sportban, amely az éptestűekkel „egyenjogúsítja” őket.

A sporttörténelem számos atlétát ismer, aki testi hibája ellenére kiváló eredményt ért el és felülmúlta éptestű vetélytársait. Horváth Ferenc félkarral, Kucsera Ferenc fél-szemmel is sokáig kitűnő játékos volt az FTC futballcsapatának, az uruguayi Andrade pedig még ma is a világ egyik legkiválóbb futballistája. A világ válogatott csapatából félkarúsága ellenére sem hiányoznék. Ugyancsak fél karral ért el kitűnő eredményeket az amerikai középtávúfutó Hahn és szerepelt az amsterdami olimpiai maratoni bajnokságban az afrikai Steyler.

Rimanóczy, a többszörös magyar úszóbajnok jobb lábára sántított, Kunz Olga (OTE) féllábbal nyert úszóversenyeket, Halasi Olivér (UTE) pedig ugyancsak féllábbal állít fel úszórekordokat, nyer bajnokságokat és tagja a világ legjobb vízipóló csapatának, a magyar válogatott együttesnek. A sport tehát kiegyenlíti azt az igazságtalan és fájó ellentétet, amely az ép és a hibás testűeket elválasztja egymástól, sőt alkalmat ad arra is, hogy az utóbbiak nemes versenyben legyőzhessék szerencsésebb ellenfeleiket, országos sőt világhír sokszorozza meg önbizalmukat és életkedvüket.

A siketnémák testi nevelésének előmozdítására 1912-ben társadalmi sportegyesület is alakult, a Siketnéma Sport Club, amely állandó kapcsolatot tart fenn a külföldi siketnéma sportalakulatokkal, vendégül látta Budapesten a francia siketnéma sportegyesületet. A Magyar Labdarugók Szövetségének tagja és futballcsapata, amely már 12 nemzetközi mérkőzést is játszott, a Budapesti Labdarugó Szövetség III. osztályú bajnokságában szerepel. Tagja a Parisban székelő nemzetközi siketnéma sportszövetségnek is, amely az idén siketnéma olimpiai versenyeket rendezett a francia fővárosban. Ez a verseny nagy dicsőséget szerzett Magyarországnak, amennyiben Krassner Vilma valósággal letarolta a siketnéma úszó-világbajnokságokat.

4. Amikor a XVIII. század filantrópistái felismerték a mozgás, elsősorban a szabadtéri mozgás jelentőségét, a játékra, a testgyakorlásra és a munkára mutattak rá, mint amelyek hivatva vannak az emberiség testi nevelését előmozdítani. E neveléstől és jótékony hatásaitól nem foszthatjuk meg a börtönök és fegyházak lakóit sem.

A magyar fegyintézetek humánus szellemét bizonyítja, hogy zárkában, munka nélkül alig ülnek rabok, mindenki dolgozik, kivéve azokat, akiket testi gyengeség gátol meg ebben, akik fegyelmi alatt állanak, vagy akiknek elkülönítése, súlyos bűncselelményükre való tekintettel, indokolt. Törvény írja elő, hogy a raboknak naponta két óra, a fegyenceknek napi egy óra hosszat sétálniuk kell. Csaknem minden törvényszéki fogház mellett kertgazdaságban foglalkoztatják a rabokat. A hartai ötezer holdas gazdaságnak külföldi szakértők is csodájára járnak. E fegyintézet fenntartási költségeinek 80%-át önmaga fedezi. A váci 150 holdas mezőgazdaság mellett fejlett ipari gazdaságot is találunk, de mintaszerű az alsóbesenyői gyűjtőfogház ezerholdas bérlete, valamint a gyulai, balassagyarmati, nyíregyházi és márianosztrai kertgazdaság is. Mária-Nosztrán a rabnóket fehérneművarrással, csipkevevővel és hímzéssel is foglalkoztatják.

Endsz Árpádot, a híres „betörőkirályt” hétesztendő rabsága alatt szabóvá nevelték és szabadulása napján a fegyház igazgatóságától varrógépet kapott ajándékba. Munkájuk ellenértékének bizonyos százalékát a rabok, amikor kiszabadulnak, készpénzben kapják meg és ez is hozzájárul ahhoz, hogy többnyire szívesen emlékeznek vissza a börtön „kaszárnyai” életére.

Ami a mezőgazdasági és ipari foglalkoztatáson túlmenő testgyakorlást illeti, néhány

börtönigazgató tornagyakorlatokat is végeztet a rabokkal, ott azonban egyelőre még nem tartunk, hogy – mint Amerikában, Angliában és Németországban – rendszeresen sportoljanak, atletizáljanak és futballozzanak a börtönök és fegyházak lakói. Newyork állam híres Sing-Sing fegyházában az elitéltek lelkesen baseballoznak, rugbyznak és futballoznak. Mérkőzéseket játszanak, amelyeknek fegyencközönsége legutóbb valósággal gyászbaborult, amikor csapatuk két legjobb játékosát villamosszékben kivégezték. Amerika példájára bevezették a sportot az angol és a német fegyintézetekben is. A readingi és a liverpooli rabok futballcsapata állítólag amatőrbajnoki küzdelmekben is megállaná a helyét.

Illetékes helyen jelentették ki, hogy a rendszeres sportolás a magyar fegyházi renddel sem ellenkezik, ha tehát ez a kérdés napirendre kerül, semmi akadályja sem lesz annak, hogy az intenzív sportolásból a magyar börtönök és fegyházak lakói is kivegyék a részüket. Ez annál kívánatosabb, mivel a sport hatásos eszközeül kínálkozik a becsületes gyakorlati életre való előkészületnek.

*

Hogy a sport mennyire nélkülözhetetlen eszköze a filantrópiának és a gyógypedagógiának, kitűnik a modern pszichológia, az Adler-féle Individualpsychológia vizsgálatából is. A bécsi Alfred Adler a nevelés célját így fogja össze: önállóság, bátorság, munkakedv és – minden lelki magányosság legtökéletesebb ellenszereként – a közösségi érzés. Éppen ezektől a tulajdonságoktól függ minden sportszerű gyakorlat, verseny, csapatmérkőzés sikere, a sport tehát valósággal hivatva van a belenevelésükre és megizmosításukra.

Az élet mindenkiben, különösen azokban, akik valamely testi hibában szenvednek, könnyen félelmet ébreszt: kishitűséget, önmagában való bizonytalanságot, alsóbbrendűségi érzést (Minderwertigkeit). E legszegébb korban jelentkező érzések választják ki azután a lélekromboló indulatokat: az erősek, egészségesek és épek gyűlöletét, az irigységet és bosszúvágyat. De zavarólag hatnak a nyomorék egyéb életfunkciójára is. Lustaság, boldogtalanság, bűnözési hajlam és egyéb erkölcsi felfogásunkkal ellenkező tulajdonságok, az ő visszavettségének folyományai.¹ Minden veszedelemnek bevált ellenszere az alsóbbrendűségi érzés megszüntetése, az önbizalom kifejlesztése, ami a gyógypedagógiának alfája és ómegája. A gyengeszervezetű gyerekek, az egyoldalúvá gépiesedő munkások, a nyomorékok és a foglyok sportjának vizsgálatánál meggyőződünk arról, hogy ezen a téren a testgyakorlás páratlan eredményekre képes.

Az a nyomorék, aki nemes versenyben éptestűeknek méltó ellenfelül mutatkozik be, aki előtt nyitva áll az országos megbecsültetés, a világhír útja, nem ismeri a megbénító alsóbbrendűségi érzést. De csökkenti ezt az érzést a legegyszerűbb testgyakorlatnak többé-kevésbé sikerült végrehajtása is, az éptestűekkel való – és sohasem kilátástalan –sportszerű verseny – gés. A boldogság fordított arányban áll az alsóbbrendűségi érzéssel, ennek csökkentése tehát – elsősorban a sport – növeli a boldogságot, nevel a boldogulásra.

A SPORT JÓTÉKONYKODÁSA

A sport amatőrsége vagy hivatásszerűsége mindig a közönség érdeklődésén, a versenyeik és mérkőzések jövedelmezőségén fordul meg. Mihelyt a jövedelem jelentékenyen túllépi a sportolás költségeit, jelentkeznek a sportolók, hogy ők is részesedjenek a bevételben, amely az ő szereplésüknek köszönhető. Mihelyt a jövedelem a közönség érdeklődésének követ-

¹ Hegedűs Lajos: A nyomorékok iskolája. (A jövő útjain III. évf. 2. szám 59. 1.)

keztében megfogyatkozik, a professzionista sport alól kicsúszik a talaj. Erre Magyarországon az alacsony nívón tengődő profi-boxsport nyújt példát, míg a hivatásszerű embersport virágzásáról egyedül a labdarúgásban beszélhetünk.

Meg kell azonban állapítani, hogy a 30–40 ezer főnyi tömegeket megmozgató labdarúgás csak a három-négy vezető nagyvállalatnak „üzlet”, míg a többi csapat többé-kevésbé állandóan anyagi nehézségekkel küzd, amelyek elsősorban a súlyos adóknak tulajdoníthatók. A magyar futball az országnak egyik legjobban igénybevett adófizetője. A futballszövetség bevételeinek legnagyobb részét a válogatott mérkőzések adják, pedig jövedelmükből mindössze 10–30 százalék jut a szövetség pénztárába. Egy-egy mérkőzést a következő terhek sújtják:

Vigalmi adó	12,5 százalék
Forgalmi adó	2
Testnevelési adó	20
Segélyalap	5
Pályabér	20
Személyzet és rendőrség, hirdetés	3
Idegen csapat költségei	20
Összesen ...	82,5 százalék

Szegényalpra tehát öt százalék jut, de a szövetség ezen a kereten messze túlmenően teljesíti emberbaráti kötelességét. Kiss Tivadar, a szövetség ügyvezetője szerint a 70 ezer pengős évi költségvetésben körülbelül 10–15 ezer pengő az az összeg, amelyet rendszeresen jótékony célra fordítanak. Igaz ugyan, hogy ebben az összegben bennfoglaltatik a segélyre szoruló amatőrsportegyesületek támogatása is, de e segítség és a testnevelési adóban rejlő támogatás nélkül az amatőrsport úgyszólván halálra lenne ítélve.

Az amatőrsport – különösen azóta, hogy a professzionista sport elvonja a tömegeket – ráfizetéssel jár, támogatásra szorul. Anyagi gondokkal küzd a profifutballegyesületek legnagyobb része is, annál dicséretreméltóbb tehát, hogy a futballszövetség a profisportból eredő szűkös, tiszta jövedelmének jelentékeny részét *emberbaráti* célok szolgálatába állítja. Bevezette a játékosok balesetbiztosítását is és naponta átlag hét futballista részére folyósít négy-négy pengős táppénzt s a szükséghez képest segélyt, amelyeknek évi összege meghaladja a tízezer pengőt.

A futballszövetség 1925. évi költségvetésében az egyesületi és egyéni segélyeken, a jótékony adományokon kívül anyagi támogatást kapott az Önkéntes Mentőegyesület, az Országos Gyermekszanatórium Egyesület, a Miniszteri Számvevősegi Tisztviselők Otthona, a Hadirokkantak Országos Szövetsége, a Szegedi Vakokat Gyámolító Országos Egylet, az Államrendőrök Nyugdíj pótlo Egyesülete, a Postaaltisztek Országos Egyesülete.

Az 1926. évben 16.736 pengőt folyósított segélyekre a futballszövetség, az 1927. évben 12.780,89 pengőt, az 1928. évben 22.000 pengőt. Az 1926. évben segélyt kapott az Államrendőrségi Gyermekbíróság, az árvizkárosultak, az Államrendőrségi Nyugdíjpótlo Egyesület, az Újságírók Kórház- és Szanatórium Egyesülete (4.500 P), az Apponyi Poliklinika, a főváros szegényei (2.100 P), a 32-es ezred özvegyei és árvái (1.420 P).

Az 1925. évben a Siketnéma SC, a mentők, a Vakok Országos Menháza és SE Újpest, a Postásárvaház, a Pincérek Tüdőbetegszanatóriuma, a Hadirokkantak, a Postaaltisztek, az Apponyi Poliklinika és az V. kerületi Közejtékonyasági Egyesület szerepel a listán, az 1928.

évben pedig (novemberig) a Hadirokkant Otthon, a mentők, a Vakok Országos Menháza Újpest, az árva- és elhagyott gyermekek, a József főherceg Tüdőgondozó.

Ezenkívül több mérkőzés belépőjegyeit úgynevezett „mentőbélyeggel” fizettette felül a szövetség és külföldi túrákon nagyobb összegeket szokott fordítani a segélyre szoruló külföldi magyarok támogatására is. A szövetség jó példáját tehetségükhöz képest követik az egyesületek, a nagyobb sportesemények rendezősége, úgyhogy a sport csaknem erején felül veszi ki részét a játékonnykodásból.

A TÚLHAJTOTT SPORT VESZEDELMEI

A túlhajtott sportolás veszedelmeinek vizsgálata előtt tekintsük át a sport fejlődésének fokozatait. Ezek a következők: 1. a játék; 2. az egyéni testgyakorlás; 3. a versenység; 4. a sportmutatvány, a cirkuszi játék.

Erkölsi és testi reakcióról, veszedelmekről tulajdonképpen csak e két utóbbi fokon beszélhetünk, de a veszedelem felismerése és elhárítása érdekében meg kell állapítanunk, hogy a fejlődés – vagy ha úgy tetszik, visszafejlődés – útja éppen ezek felé vezet. A játék ösztönszerűen, az egyéni testgyakorlás pedig egyre tervszerűbben szolgálja a testi kultúrát, amelynek a szellemi kultúrával való szoros összefüggését már a régi görögök megállapították.

Oswald Spengler *Der Untergang des Abendlandes* című művében minden organizmus termőkorát kultúrának nevezi, e termőkor eredményeinek rendszerezését, az ezeken való kérődzés korát pedig civilizációnak, elindulásnak az illető kultúra összeomlása felé. A modern sport termőkorának csúcspontját mindenesetre a második és a harmadik fokozat között kell keresnünk, amikor a testgyakorlásba már belekapcsolódott, gyors fejlődési útját nyitotta meg a verseny, de amikor e verseny túlhajtásának reakciója még nem jelentkezett.

A verseny óriási vonzóereje bekapcsolja a sportéletbe a sokáig tartózkodó tömegeket, demokratizálja a sportot, vagyis megteremti a tömegsportot, amelynek szinte hihetetlen fejlődést biztosít. Ennek természetesen csakhamar az árnyoldalai is megmutatkoznak. A sportolás célja már-már nem a testi kultúra szolgálata, hanem a verseny, a győzelem, a rekord s e lázas törtetés, e sport-nagyüzem háttérében a nézőközönség érdeklődésének felcsigázása: a bevétel. Ez már nem sportkultúra, ez már sportcivilizáció.

Az amatőr sportember lemarad ebben a vad hajszában a győzelem, a bajnokság, az olimpiai babér, a rekord után és felüti a fejét az álamatárság, kialakul a professzionizmus, amely ma még túlnyomórészt sport, munkaalkalmakat teremt, támogatja a visszaeső amatőr-sportot, de amelynek jövőjében ott fenyegetődzik a cirkuszi mutatvánnyá való elfajulás, a testi kultúrából való teljes kivetkőzés veszedelme. Így történt ez az antik kultúra összeomlása-sakor is, amikor embertelen, véres gladiatori „játékok” léptek a régi olimpiák nemes és dicső küzdelmei helyébe.

A távoli jövőnek e veszedelmétől egyelőre eltekintve, a túlhajtott sportolás kétféle reakciójára kell figyelemmel lennünk. Az egyik a sportolót, a másik a nézőközönséget fenyegeti. Ez utóbbival rövidebben végezhetünk. Sokszor megfigyelhetjük, hogy a sportverseny, egyik-másik döntő futballmeccs, vagy boxmérkőzés izgalmi mily rendkívüli tömegeket mozgatnak meg és hoznak lázba. Kétségtelen, hogy a passzív sportszenvedély túlfűtöttsége és kirobbanása nem a legnemesebb emberi érzésekben gyökerezik, de még mindig ártatlanabb és kívánatosabb levezetése az ösztönös indulatoknak, mint a kocsmázás, a kártyázás és a nemi kicsapongás.

A sport attrakciók tehát elvonják a tömegeket a kártékony szenvedélyektől és az erkölcsi hasznon kívül anyagi haszonnal is járnak, amelynek egy része – mint az előző fejezetben láttuk – emberbaráti célok szolgálatába kerül. Fokozottan áll ez a nagyobb tömegeket megmozgató professzionista sportra, amelyben tehát mai keretei között magasabb szempontból sem lehet kártékony intézményt látni. Sőt ellenkezően. Az előnyei ugyanis mindenestre nagyobb súllyal esnek a latba, mint esetleges – és kiküszöbölhető – hátrányai.

A professzionizmus megszabadította az amatőr sportot az álamatőrségtől, azoktól a kinövésektől, amelyek fejlődését megakadályozták. Ez egyik legnagyobb érdeme. A túlhajtott sportnak azonban még az ilyenformán megtisztult amatőrség keretei között is megvan a veszedelmei, egyfelől erkölcsi, másfelől testi reakciói.

Hegedűs Lajos írja *A nyomorékok iskolája* című tanulmányában, hogy a nyomoréknevelés, tanítás az akarat fejlesztésén, az önbizalom emelésén, az ambíció fokozásán alapszik. „Igaz, hogy ez játék a tűzzel. A túlfűtött ambíció éppen olyan ártalmas, mint a túlfűtött kazán, könnyen robbanhat. De mint ahogyan a legnagyobb eredményt a túlfűtött kazánnal tudjuk elérni, úgy a nyomorékok szempontjából is a legjobb eredményt a túlfűtött ambícióval, amely még a stréberségnél is erősebb, érhetjük el. Igaz, hogy húsz éves ifjaink erős önérzettel, nagy akaráttal kissé túlbecsülik magukat, de akkor jön a fék, a nevelő fékje, vagy ha az nem elég, az életnek olyan nagyon kiábrándító fékje és helyrehozza azt a kis betegséget, amelyet élete megmentéseként beléoltottunk.”¹ Ugyanezt mondhatjuk a túlhajtott sport erkölcsi veszedelmeiről is.

A *testi* veszedelmekre most kezd felfigyelni az orvostudomány. Az olimpiai verseny alkalmából a sportszakorvosok is egybegyűltek Amsterdamban, laboratóriumot rendeztek be a tribün alatt, minden modern műszert felhasználtak és pontos méréseket eszközöltek az atléták testi és szellemi állapotáról verseny előtt és verseny után.² A kutatók egyike, dr. Stiliz József, temesvári magyar orvos, az amsterdami tapasztalatok alapján rámutatott a túlhajtott tréning, a minden áron és minden eszközzel rekordra, győzelemre való törekvés veszedelmeire.

– Nurmi és Ritola távfutásai előtt – mondotta dr. Stiliz – sportszempontból mi is meghajjtuk az elismerés zászlaját. De csak az *eredmény* előtt! Mert joggal merülhet föl a kérdés, vajjon az ilyen futás magában foglalja-e azokat az összetevőket, amelyeket a sport szóban foglalunk össze? Vajjon mi célja, mi haszna van az ilyen túlzásba vitt rekordhajszának, vajjon szükség van-e a nemzetek életében ilyen sportsztárookra, elősegíti-e ez a sportnevelést, vagy pedig a szabadtéri tömegneveléstől függ-e a sport jövője?

Stiliz ezután példákat sorol fel, hogy a túlhajtott tréning, a doppingolás és a teljesítő-képesség legfelsőbb határát is túllépő versenyzés az atléták testében milyen káros elváltozásokat és az egészséget aláásó reakciókat okoz, majd ezt a következtetést vonja le:

– Orvosi szempontból – sajnos, ezt ma már le lehet szögezni – az olimpiai játékok mai formájukban a-testnevelés degenerálására vezettek.

Súlyos szavak. Az orvosi ellenőrzés fokozásával és rendszeresítésével azonban le lehet, sőt *kell* is nyesegetni a túlhajtott sport e kinövéseit, biztosítani lehet a versenyzők egészségének védelmét, anélkül, hogy *magát* a versenyzést vagy akár a „sportsztárok” termelését, szerepeltetését a szükséges mértéken túl korlátoznunk kellene. Ne felejtjük el ugyanis, hogy a sportsztárok „tündöklése és nyomorúsága” szoros összefüggésben van a tömegsport megteremtésének lehetőségével.

¹ A Jövő Útjain. III. évf. 2. szám 60. 1.

² Pásztor Árpád: Orvosi laboratórium a tribünök alatt. (Pesti Napló, 1928. augusztus 7. 12. o.)

A tömegekre mindig nagy vonzóerőt gyakorolnak a magasra kitűzött célok, az ideálok, a hősök, akiknek nyomában elindulhatnak. E modern „hősök”, a sportsztárok nélkül nem volna meg a sportnak az a népszerűsége, az a tömegeket lenyűgöző ereje, amely a tömegsport megteremtésének csaknem nélkülözhetetlen feltétele. Legyünk tehát hálásak a sportsztároknak, akik nemzeti szempontból is értékes propagandamisszót teljesítenek, ne nekik, hanem az egészségüket fenyegető veszedelemnek üzenjünk hadat és ez ellen állítsuk csatasorba a sportszakorvosokat.

Az a lehetőség, hogy a sport – amint ez az antik kultúra összeomlásakor is megtörtént – cirkuszi attrakcióvá fajulhat, kétségtelenül visszariasztó, kiábrándító gondolat. De sokkal rosszabb, ha váratlanul ér bennünket ez a folyamat, mintha szemébe nézünk a lehetőségeknek és felkészülünk rájuk. Ha Spengler okfejtését követjük, egy percig sem gondolhatunk arra, hogy a fejlődés, helyesebben visszafejlődés e végzetszerű árját megakasszuk, vagy ellenkező irányba tereljük.

De egyet megtehetünk s ez egyszersmind kötelességünk is. Gondoskodnunk kell az amatőr-és a professzionista sport tökéletes szétválasztásáról. A cirkusz porondján csak a kiöregedő professzionista sport lehelheti ki idővel a lelkét, de ez a lélek a többre hivatott és más utón járó amatőrsportban még csak most van kibontakozóban. Nem szabad tehát egybekötnünk az amatőr és a professzionista sport sorsát. Az előbbi most közeledik legterméke nyebb korához, kultúrájának csúcspontjához, az utóbbi – különösen a versenylázás Amerikában – a spengleri civilizáció korát éli, sorsát a pusztta üzletté, akrobatamutatóvá váló elfajulás fogja idővel megpecsételni.

Az amatőrsport fejlődési fokozatain negyedik helyre nem a cirkuszi mutatványnak, hanem a tömegsportnak kell kerülnie, amelynek csak eszköze és sohasem túlhajtott eszköze lehet a verseny, célja a tömegek testi, de végeredményben testi-lelki kultúrájának megteremtése, boldogulásának és boldogságának tervszerű előkészítése. Ez a cél az, amelynek minden lehetséges – a testgyakorlással párhuzamosan működő – eszközzel való emberbaráti szolgálatát ezen a néven tiszteljük: filantrópia.

AZ ERDÉLYI MAGYAR FILANTRÓPIA TÖRTÉNETE ÉS INTÉZMÉNYEI

ÍRTA: T. BOROS LÁSZLÓ DR.

Ma, amikor még mindig a nagy ellentmondások és súlyos megpróbáltatások idejét éljük, amikor „igazság”-ot hirdetve megcsonkították országunkat s az utód-államokban a szabadság és jogegyenlőség jelszavát hangoztatva kínozzák véreinket, aggodalommal és elfogódottan vesszük kezünkbe a tollat, hogy a szeretet nevében működő intézményekről' beszámoljunk. De a nyomasztó érzés nem tart soká, mert győzedelmeskedik lelkünkben a hit: a civilizált emberiségnek újra vissza kell térnie a szeretet mindent átható, nemes érzéséhez s be kell látnia, hogy enélkül nem érdemes élni, mert a szeretet az egyetlen orvossága minden fájdalomnak, minden szenvedésnek. Ez a hit győzedelmeskedett az erdélyi magyarság szívében is s ez adott erőt és kitartást nemes munkája lankadatlan folytatásához. Megértette s megérezte a legnagyobb magyarnak, Széchenyi Istvánnak örökérvényű intelmét:

„Csak a gyöngé szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hord szívében.”

És erősek maradtak; acélossá kovácsolta őket a román uralom sok súlyos pöröly-csapása, mely kipattantotta lelkükből a legnemesebb fajszeretet éltető szikráját. S boldogan követték a múltak példáit, melyek örök időkre fennen hirdetik a magyarságért való önfeláldozás szent kötelességét.

Erdély történelme megmutatja, hogy már a legrégebbi időkben is támogatták, gyámolították a gyengéket, elhagyottakat. A „kalandos” temetkező és vallásos társulatok eredetét az Árpádházi királyok korára vezetik vissza. A hónap első napja (Kalendae) után elnevezett „kalandos” társaságok tagjai csak becsületes és jámbor keresztények lehettek. Tisztviselői voltak: a „kalandos” apa, két dékán, nyolc vagy tizenkét öreg és egy deák, akiket eskü kötelezett évenként sáfárságukról beszámolni, úgy hogy „a hamisat nem igazítják, az igazat nem hamisítják”. A társaságok tagjai kötelesek voltak a „testvér” temetésén megjelenni, az elhantolásnál segídezni és azután a hátramaradottakat segíteni.

A gazdag Erdély boldog fiai szívük sugallatát követték, mikor a szegényeket támogatták s így a „kalandos” társaságok emberbaráti cselekedetei nem is maradtak követők nélkül. A krónikások feljegyezték, hogy a kiváltságokat élvezők sohasem zárták be kapukat a segítségre szorulóknak előtt s a jótékonyág terén is megtették kötelességüket. Ez magyarázza meg azt, hogy az ország egyik legrégebbi jótékonycélú intézményét, a Szent Erzsébet aggházat is Erdélyben alapították.

A Szent Erzsébet aggházban a középkorban keletkezett katolikus intézet. Nevét II. Endre magyar királynak jótékonyágáért és vallásosságáért szentté avatott leányától, „Alamizsnás Szt. Erzsébet”-től kapta. Az intézet alapításának pontos idejét nem ismerik, csak az bizonyos, hogy már 1366-ban fennállott. Ebben az évben engedte meg Nagy Lajos király, hogy Kolozsvárott a Szent Erzsébet hospitalnak a Szamos folyón régebbi idő óta dolgozó csertörő malmát lisztelő malommá alakítsák át. Ez a hospitale akkor a Komálhegy alatt állott s ennek a részére mérai Dezső Antal róm. katolikus magyar nemes úr

és felesége 1525-ben Méra nevű falujuknak felét odaajándékozták kegyes alapítványul, mely a legutóbbi időkig a Szent Erzsébet aggház tulajdonában volt és részben az övé ma is.

A Szent Erzsébet hospitalet már 1592-ben xenodochiumnak, tehát aggháznak nevezték el. A „hospitale” név abban az időben egyformán jelentette betegeket, aggok, zárandókok és más utasok gondozó helyét s az intézmény új elnevezésével csak közelebbi célját, az aggok gondozását határozta meg.

1671-ben a Szent Erzsébet aggházat a mai Mátyás király-terre helyezték át abba a házba, amelyet 1496-ban Kantusch Mihály és felesége ajándékoztak a hospitalnak. Itt volt azután az aggház egészen 1767-ig. Ekkor az omladozó Kantusch-házat eladták s az így szerzett összegen megvették a Minorita-rendtől a szentpéteri templom mellett álló rendház-épületet, mely többszöri átalakítás és kibővítés után még ma is a Szent Erzsébet aggház székhelye.

Az intézet, mint római katolikus alapítás eleinte a reformációig, majd 1716 után újra a mindenkor erdélyi róm. kat. püspök fennhatósága alatt állott és áll ma is. Mária Terézia az intézet katolikus jellegét 1768-ban külön is megállapította. Közben azért az aggház protestáns vezetés alatt is állott, de akkor a vagyona nem növekedett. Ezt bizonyítja az is, hogy midőn 1768 után a reformátusok is igényt tartottak a Szent Erzsébet aggházra, a felmerült vitában a királyi gubernium utasította őket a református alapítványok kimutatására, azonban ilyeneket kimutatni nem tudtak, sőt az aggház vagyonaiban még ma sincs olyan alapítvány, amelyet ne róm. kat. ember tett volna. Mindamellett a reformáció óta az aggházba felekezeti különbség nélkül vették és veszik fel az arra rászorult, elaggott szegényeket, akiket élethossziglan eltartanak, gyógyítanak, segíyeznek s mikor befejezik földi pályafutásukat, eltemetetik őket, mert századok óta ez a Szent Erzsébet aggház célja és rendeltetése.

A humánus, emberbaráti intézmények felállításának szüksége főként a XIX. században érezte mind erősebben a hatását s ekkor az állam, az aggházak és a társadalom karöltött munkássága által egyre több és több olyan jótékony célú intézmény létesült, mely a gyermekvédelem magasztos ügyét és az emberi nyomor és szenvedés megszüntetését, vagy legalább is enyhítését volt hivatva szolgálni. Ebben a haladásban is lépést tartott az anyaországgal Erdély s az odaadó, önfeláldozó munkának meg is volt az eredménye. A jó példával most is Kolozsvár, Erdély irányítója és központja járt elől s a többi városok tőlük telhetőleg mindig követték a nemes útmutatást.

Egy-két intézmény rövid története mindenkit meggyőzhet állításunk igazáról, mert ezek a kiragadott példák bizonyítják legjobban, hogy Erdélyben megértették az idők szavát s „a vallásszabadság klasszikus földje” mindig a haladást és kultúrát szolgálta.

1823-ban báró Jósika Jánosné, született gróf Csáky Rozália lelkes munkásságával egy nőegyesület keletkezett Kolozsvárott. Az egyesület neve: „Erdélyi Nemes Jóltevő Asszonyi Egyesület”, elárulta célját is. Az alapításkor hetvenhét nemes asszony összefogott s elhatározta, hogy dolgozó intézetet alapít előregegett és nehezebb munkára képtelen nők és férfiak részére. Az egyesület és az intézet védnökéül Karolina Augusztia császárnőt kérték fel. 1830-ban az egyesület kisdodóvódát és elemi iskolát alapított. Azért volt ez nagyjelentőségű cselekedet, mert ez volt a legelső ilyen intézet Erdélyben, mely 25 év alatt

negyvenezer szegénysorsú gyermeknek adott ingyen ápolást és tanítást; 1855-től kezdve pedig évenként 150-160 gyermeket ápolt és oktatott. A szépen indult fejlődést azonban megakasztották az 1848-iki események s az országot ért súlyos csapások erősen megebezték ezt az intézményt is. A „Szegények Dolgozó Intézete” 1850-ben azután meg is szűnt és csak az aggház maradt fenn, ahol tizenhárom szegény nő talált otthonra. Ugyanennek az évnek végén az egyesület fáradhatatlan munkása, alapítója és vezére, báró Jósika Jánosné meghalt és hűséges, kitartó munkatársai azzal áldoztak a nemeslelkű nagyasszony emlékének, hogy tovább dolgoztak az egyesület megerősítésén. Báró Jósikáné végrendeletében úgy intézkedett, hogy az Auguszteum főfelügyelete és gondnoksága szálljon az erdélyi róm. kat. püspökségre. Az intézet Haynald Lajos püspök közreműködése folytán a császárné beleegyezésével kitüntetésképpen kapta 1859-ben a „Carolinae Augusteum” címet.

A későbbi idők nehéz gazdasági viszonyai súlyosan éreztették hatásukat, annyira, hogy az egyesület által fenntartott aggházak kénytelenek voltak megszüntetni, sőt 1906-ban a róm. kat. egyházközség kimondta az iskola és óvoda fokozatos beszüntetését is. Dr. Hirschler József kolozsvári apát-plébános azonban, aki minden emberbaráti mozgalomnak lelkes harcosa, mindent elkövetett, hogy ezt a két intézetet megmentse. És ezt a munkáját siker is koronázta. Schütz János kolozsvári polgár jótékonycélú alapítványának kamatait felhasználva, megteremtette az auguszteumi róm. kat. leányiskolát és a „Schütz-féle árvaház”-at.

Az újrászervezett intézetben 1907 december 1-én kezdődött meg a nevelés és tanítás apácák vezetése mellett.

Hasonló céllal működik a „Mária Valéria” árvaleánynevelő és tanító intézet, amely 1872 óta, ha szerény keretek között is, de a legjobb eredménnyel dolgozik. Az árvaház azt a feladatot tűzte maga elé, hogy az ott elhelyezett árva leányokat értelmes, ügyes háztartási alkalmazottakká és a női ipari munkában jártas egyénekké képezi ki. Ötéves koruktól tizenhatodik életévük betöltéséig vannak ott az árvák s a tizenegy esztendő alatt szakszerűen, gyakorlatilag is megtanítják őket minden, a háztartással kapcsolatos munkára. Ezenkívül az elemi iskolai kereteknek megfelelő oktatásban is részesítik az árvákat. Az intézet vezetősége gondoskodik arról, hogy az életbe kikerülő leánykák megfelelő alkalmaztatáshoz jussanak, sőt tovább is ellenőrzi őket, érdeklődik helyzetük iránt és ez az ellenőrzés csak akkor ér véget, ha az árva nagykorúvá lett, vagy férjhez ment.

Az árva, elhagyott gyermekek istápolását, nevelését mindig elsőrendű feladatának tekintette Erdély magyar társadalma. Sok helyen, a nemes uraknál, jobbmódú iparosoknál családi tradíció volt az árvákról való gondoskodás. Nemcsak Kolozsvárott, de a többi erdélyi városban is szinte észrevétlenül, egy-egy baráti összejövetel, vagy víg poharazás emlékeként kialakultak kis társaságok, olyan egyesület-félék, amelyeknek tagjai pillanatnyi fellelkesülésből ugyan, de szívük igaz melegségével az árvák támogatását tűzték ki célul maguk elé. S a kis társaságok egyre erősödtek, a szép eredmények buzdító hatása alatt mind nagyobbodtak s végül is – állandósultak. Kolozsvárott is volt egy ilyen „egyesület”, amely szegény, elhagyott gyermekek ellátásáról, gyámolításáról gondoskodott. Ennek az „egyesület”-nek a működése nem volt szervezeti szabályzatban pontosan megállapítva, nem szorította munkáját korlátok közé szürke paragrafusok serege, inkább csak egyesek emberszeretete és jó szíve irányította az áldozatos utón. Végül is a város vezetői – felismerve a szervezettségben rejlő nagy erőt – ebből az „egyesület”-ből megalakították a Szent Antal Fiúárvaház Egyesületet. Dr. Nemes Ferenc városi tanácsos vezette a mozgalmat s az ő munkájának eredménye volt, hogy Kolozsvár katolikus társadalmának

színe-java támogatója lett az új egyesületnek. Az árvaház igazgatója a mindenkori kolozsvár-szentpéteri róm. kat. plébános. Az intézetben elhelyezett gyermekek elemi iskolába járnak s az iskola elvégzése után vagy ipari pályára mennek, vagy a kiválóbbak segélyben részesülnek, hogy középiskolát is végezhesenek.

Kolozsvár városa is évek hosszú során át fenntartott egy fiú-árvaházat, hol sok kis embercsemetéből nőtt egészséges, erős fa, mely megmenekült zsenge korában az elpusztulást jelentő viharoktól – a gondos kertész megvédte a gyilkos férgek pusztításától – és így egészséges, szép gyümölcsöket hozott nemzetének. De az árvaház az adminisztráció kínosan nehéz és bonyolult útvesztőiben lassan elvérzett s végül is – megszűnt. Abban a pillanatban pedig, mikor az árvaház megszüntetését elhatározták, mintegy ennek a helyébe felállították az Iparosinas-otthont, melyet az Országos Gyermekvédő Liga tartott fenn. Az intézet célja: ipari pályára alkalmas fiúgyermekeknek eltartása és nevelése volt. És aki a gondosan és szépen tartott intézet küszöbét átlépte, azonnal meggyőződést szerezhetett arról, hogy ez a különben kis intézet milyen nagy mértékben megfelelt nagyszerű hivatásának. Az ott élő fiatal fiúk a napi fáradságos munka után örömmel siettek az Otthonba, ahol szeretettel nevelték őket s arra törekedtek, hogy ne csak szakképzett iparos, de egyszersmind a hazának megbízható, becsületes polgára legyen belőlük. Az intézetbe négy közép-, vagy polgáriiskola elvégzése után vesznek fel növendékeket, akiknek legnagyobb része ingyenes. A növendékekre tanulásuk után is gondot visel az Otthon s még arra is ügyelnek, hogy a fiúk felszabadulásuk után megfelelő munkahelyet kapjanak.

A kitűnő vezetést és az eredményes jó nevelést leginkább bizonyítja az, hogy az intézetbe – rövid fennállása után – már a középosztályhoz tartozó szülők is szívesen adták be ipari pályára szánt gyermekeiket.

A kormány, a város s elsősorban a társadalom áldozatkészsége teremtette meg 1888-ban Kolozsvárot a siketnémák intézetét. Egész Erdély megmozdult, hogy az örök hallgatásra ítélték nehéz helyzetén segítsenek s módot nyújtsanak nekik arra, hogy az életben mint dolgozó, hasznos polgárok helyezkedhessenek el. A társadalom nagy érdeklődésének és bizalmának számos tanújelét adta: az intézetnél létesített alapítványok száma évről-évre növekedett. Az intézet negyedszázados fennállásának jubileuma alkalmából rendezett kiállítások fényes bizonyítékaul szolgáltak annak, hogy az ott levő tanári kar odaadó munkásságával a siketnéma gyermekeket a társadalom hasznos tagjaivá képezte ki, akik becsületes munkájukkal fenntarthatják magukat.

Meghatóan szép és kegyeletes gondolat volt az, mely életre keltette a kolozsvári vakok intézetét. Midőn az egész országot végigszárguldotta és gyászba borította a lesújtó hír, hogy Erzsébet királyné 1898 szeptember 10-én Genfben gyilkos merénylet áldozata lett, Kolozsvár város törvényhatósága szeptember 11-én tartott rendkívüli közgyűlésén elhatározta, hogy boldogult királynénk emlékét – követve jóságos lelkének soha el nem halványuló példaadását – ércnél maradandóbban örökíti meg azáltal, hogy a vakok számára intézetet létesít. A sötétség szomorúszívű vándorait, akik csak érzik a nap melegét, de nem láthatják a fényt, a csillogást, nem gyönyörködhetnek a virágok pompázó színeiben, nem élvezhetik a hegyek, völgyek, erdők, rónák káprázatos panorámáját, – őket akarták gyámolító kézzel megsegíteni a nehéz küzdelemben, hogy elviselhetővé, sőt széppé tegyék számukra az életet és biztosítsák nekik a győzelmet a létért való küzdelemben.

A szép elhatározást komoly cselekedetek követték nyomon s két esztendő múlva már állott is az intézet, amelynek falai közül az első tíz év alatt több, mint háromszáz szegénysorsú vak gyermek került ki olyan kiképzéssel, hogy az intézet támogatásával elhe-

lyezkedhettek az egyes iparágakban. Idővel egyre bővítették az intézetet és 1915-ben már teljesen új, modern felszerelésű otthonba költöztek, ahol egyszerre száz növendéket nevelhettek s taníthatnak.

A fiatalkorú nők védelmét szolgáló intézmények között külön helyen kell említenünk a „Szentpéteri Növédő Egyesület”-et. Fiatalkorú intézmény, de munkája a legrövidebb idő alatt érezte áldásos hatását. Munkatere az, amelyet eddig figyelmen kívül hagytak, de ami mellett maga a patronázs-eszme nem osonhat el észrevétlenül. Mert, ha érdemes, hogy az utca porából is felszedje a jövődő társadalom egyedeit, hogy a vadság indulatát kigyomlálja a fiatalok bűnösök lelkéből, még szociálisabb követelmény, hogy gyökerénél előzze meg a bajt s úgy alapozza meg a jövődő családok házatáját, hogy onnan tisztességes gyermekek lépjenek iskolába, szolgálatba, vagy a gépek és dolgozóasztalok mellé s a hasznos kézimunka ismerete és szeretete legalább a nagyobb városokban gátat vessen a női proletariátus hömpölygő áradata elé s feltartóztassa a mindent megölő prostitúciót. Mert mindig szem előtt kell tartani azt az igazságot, hogy aki munkakedvet és munkát nyújt: kenyeret ad, megélhetést biztosít és menti az erkölcsöt is. De fontos ez a törekvés azért is, hogy megmutassák a legalsóbb néposztálynak, hogy az állások közé esetleg igen, de a lelkek közé sohasem állíthat elválasztó falat a születési kiválóság, vagy az egyes pozíciók fénye. „Az igazi patronázs-munka – mondotta egyik kiváló erdélyi emberbarát – nem ott kezdődik, hogy felruhazza a társadalom a maszatos porontyot s egyes kiválóbb alkalmakkal parfümöt és habosrollót is juttat a jövő kor ifjainak, szóval nem alamizsnáskodás, melynek alanya az útszéli koldus, hanem a nemesen érző szív éltető forrása. Ez idejében – önmagából – több értéket juttathat a társadalomnak, mintha akkor ad, mikor undorral fordul el az adománytól, a segítezett”.

Ezeket az igazságokat vallotta egy finomlelkű magyar asszony: özv. Zombory Zsigmondné, aki fáradhatatlanul agitált, lelkesített, dolgozott, amíg csak megalakult a szentpéteri növédő-egyesület. Akkor aztán minden anyagi támogatás nélkül nekilátott az újabb és még nehezebb munkának és segítőtársaival rövidesen olyan eredményeket ért el, hogy mindenki a legnagyobb buzgalommal és lelkesedéssel karolta fel a nemes ügyet; az Erdélyi Pártfogó Egyesület pedig látva az asszonyok önfeláldozó munkáját, segítőkészetet nyújtott, hogy annál szebb és nagyobb eredményt érhessenek el.

Az egyesület először a cselédotthonok mintájára indult, de már megalakulása első pillanatában lesiklott arról a vágányról, ahol pusztán karitatív működést fejthetett volna ki. A cselédképzés és cselédmentés fontos ügye mellett gyári munkásnőket, iparos- és gazdaleányokat szórakoztatva, nevelve, a leghasznosabb és legszükségesebb ismeretekkel látta el. Kurzusokat rendezett az egyesület, melyeken az a-b-c tanításától kezdve a szükséges és a családnál hézagot pótló fehérnemű- és ruhaszabás s varrás tudományának titkáig minden hasznos és fontos dolgot megismertettek a jelentkezőkkel. A sikerüket éppen az mutatta, hogy hónapról-hónapra mind többen jöttek tanulni s lelkiükben gyarapodni.

Az üdvös és humánus célokért küzdő intézmények sorában fel kell említeni a kir. javító-nevelő intézeteket is, mert nemcsak az egyesek, a társadalom megmozdulása és munkája számíthat feljegyzésre, de az állami intézmények emberbaráti működését is meg kell örökítenünk. Ilyennek kell tekinteni a javító-nevelőintézeteket is, melyek keletkezésüktől fogva a gyermekvédelem szolgálatában állottak s éppen a legfontosabb szerep betöltésére voltak, vannak és lesznek hivatva a jövőben is, mert a legideálisabb célt, az elhagyott, a züllésre, csavargásra hajló és a társadalmi renddel ellentétbe került gyermekek és fiatalok megmentését tűzték ki nemes feladatuk maguk elé.

Az első ilyen intézetet hazánkban 1884-ben állították fel Aszódon, melynek mintájára két évvel később Kolozsvárott is létesítettek hasonló intézetet s azután létesült s szamosújvári. A befogadott fiatalokkal szemben a nevelő-személyzet mindig teljes mértékben igyekezett érvényre juttatni a gyermekvédelmi szociális mozgalom nemes eszméit s azokat a nagyszerű elveket, melyek az elhagyott és büntetendő cselekményt elkövetett gyermekek és fiatalok megmentésére irányulnak. E cél elérésére fel is használtak az intézetek minden rendelkezésre álló humánus eszközt s egyöntetű pedagógiai, pszichikai és hivatásszerű kiképzésre irányuló munkássággal törekedtek megvalósítani azt az intenciót, hogy a javító-nevelőintézetekbe internált fiatalokat valláserkölcsi, iskolai és szakmukai oktatás által becsületes, rendszerető, hazafias és munkás polgárokká neveljék.

Az elhagyott gyermekek életbentartásának és nevelésének súlyos gondja a gyermekmenhelyekre hárult. Az apró, gyöngye kis emberpalánták gondozása és ápolása a legszebb, legnemesebb feladatok közé tartozik s ebből a nagy munkából mindenkinek egyformán ki kell vennie a részét, mert csak válllvetve, közös erővel lehet komoly eredményt elérni. Az állam a menhelyek létesítésével megadta a lehetőséget a munka elvégzésére, de itt a társadalomra is nagy feladatok hárulnak. Mert a menhelyek tulajdonképpen csak középpontjai az országos gyermekvédelem egyes vidékeinek, ahol a gyermekek megfigyelését s ápolását végzik, de a nevelés, a gondozás a nevelőszülökre hárul. És hogy ez a munka milyen fontos az országra nézve, legjobban bizonyítják a statisztika rideg számadatai. A kolozsvári gyermekmenhely például az első tíz esztendő alatt közel hatezer gyermeket vett fel. A nevelőszülők Erdélyben huszonegy „telep”-en laknak, ahova a gyermekeket az egészségi és nevelési szempontokat figyelembe véve helyezik el. Ez a huszonegy telep a következő helyeken van: Aranyosgyéres, Bánffyhunad, Botfalva, Daróc-Bogártelke, Felvinc, Györgyfalva, Kolozs, Kolozskara, Kolozsvár, Kisbács, Magyarbikal, Magyarlapád, Mákófalva, Nagyenyed, Nagysármás, Nagyszeben, Székelykeresztur, Székelyudvarhely, Torda, Türe és Zilah. A legtöbb gyermeket mindig a kolozsvári, györgyfalvai, nagyszebeni és székelyudvarhelyi telepeken helyezték el s a legszebb és legmegnyugtatóbb eredményeket is itt érték el a nevelőszülők.

Sorrendben, ha hátrább is került, nagyjelentőségű munkája azonban az elsők közé emelte az Erdélyi Múzeum Egylet (EME) Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya által fenntartott tudóbeteg-gondozó intézetet. A szakosztály megalakulása után felállított egy „Néphivatal”-t, amelynek keretében a szegénysorsú betegeket ingyen orvosi tanácsban részesítették. Innen termelődött ki az a gondolat, hogy a szakosztály szociológiai működését terjesszék ki egy úgynevezett dispensaire alakjában, amelynek célja volna a még fennjáró, gyógyítható, de munkaképességükben erősen megfogyatkozott szegénysorsú tudóbetegeknek a gondozása és a még egészséges hozzátartozóiknak s környezetüknek a fertőzéstől leendő megóvása. A szép gondolatot a szakosztály vezetősége magáévá tette s rövidesen megalakult az ellenőrző Dispensaire Bizottság s emellett a hölgybizottság, amelynek tagjai sorában Erdély női társadalmának színe-java helyet foglalt; ott voltak mindazok a nemeslelkű asszonyok, akiknek áldozatkészségére, altruisztikus munkálkodására és meleg emberbaráti szeretetére az ilyen jelentőségű szociális munkáknál mindig azonos lehetett számítani.

Az intézet kettős feladatot tűzött maga elé. Az egyik részt az intézetben belül, a másikat künn, a betegség jelentkezésének színhelyén akarta elvégezni.

Az intézetben belül: a jelentőző, hatóságilag igazolt vagyontalan s még fennjáró tudóbetegeket díjtalanul megvizsgálták és orvosi kezelés alá vették. Indokolt esetben a beteget a dispensaire megfelelő természetbeni segélyben is részesítette. A segélyezésre elsősorban

a szegénysorsú családfenntartó tüdőbetegek vagy számostagú családok hozzátartozói tartották igényt, különösen olyanok, akik az életmódjukra nézve kapott utasításokat lelkiismeretesen megtartották s akiknél a szociális viszonyok csak tűrhetőek vagy éppen rosszak voltak.

Az intézeten kívül: a feladat ugyanilyen fontos részének tekintendő a külső gondozás; a betegeknek otthonukban történő felkeresése, ellenőrzése s a prophylaxis kereszttülvitele; a súlyosabb betegeknek kórházban, szanatóriumban való elhelyezése s az innen javultan elbocsátottnak szükség esetén újabb ellenőrzése és gondozásba vétele.

A Tüdőbeteggondozó Intézet magasztos hivatását a humanizmus eszméitől átitatott altruista társadalom támogatásával a leglelkiismeretesebben töltötte be s ezzel már előre is biztosította a legszebb eredmények elérését.

Erdély kulturális fejlődésére és szociális haladására rendkívüli fontossággal bíró esemény játszódott le 1908 decemberében Kolozsvárott. A patronázs nemes eszméjétől áthatott és nagy feladatait átérző ifjú gárda gyűlést hívott össze, amelyen megjelentek az eszme régi harcosai közül bélyei Rickl Gyula államtitkár, a Patronázs-Egyesületek Országos Szövetségének elnöke és Pálffy Sándor gróf, a budapesti Katolikus Patronázs-Egyesület elnöke s lelkesítő szavaikkal csatasorba szólították Erdély társadalmát. És az ott hirdetett ige megértésre talált: a gyűlés föllelkesülve mondotta ki, hogy „Erdélyi Pártfogó Egyesület” néven patronázs egyesületet alapít. Rövid idő alatt elkészültek az alapszabályok, megérkezett a belügyminiszteri jóváhagyás is és 1909 április 29-ére már össze is hívták az első közgyűlést. Mindjárt az első évben beolvadt a patronázs-egyesületbe a kolozsvári rabsegélyző egyesület is. Ezzel lényeges anyagi erőhöz jutottak, de viszont tágult az egyesület feladatainak köre is.

Erdély társadalmának a patronázs munkára való szervezését mindjárt az első időben nagy lelkesedéssel és széles körben indította meg a Pártfogó Egyesület. Kiküldöttei bejárták a nagyobb vidéki városokat, különösen a törvényszéki székhelyeket s egymás után alakították meg az Egyesület osztályait. A cél az volt, hogy a fiatalok bírói feladatokról szóló törvénynek nemes intencióit a társadalom minél szélesebb rétegeiben tegyék ismertté s ezzel előkészítsék a társadalmat arra, hogy a fiatalok bíráinak működését megértve, karöltve siessen a nagy társadalmi feladat megvalósítására: a jövő nemzedék megmentésére. Az előkészítő munka azonban nemcsak a patronage-eszme propagálására szorítkozott, hanem amellet, azzal egyidejűleg már abban is állott, hogy a bármely oldalról testi, erkölcsi és szellemi fejlődésben veszélyeztetett ifjúságot megmentésük. Az erre irányuló működés volt tulajdonképpen a legerősebb és leghathatósabb propaganda az egyesület mellett.

A gyermekek és fiatalok megmentése érdekében végzett munka három csoportra oszlott:

I. A bűnügyi csoport. Ebbe a csoportba tartoztak azoknak a fiataloknak ügyei, akik ellen a bíróságok előtt és a közigazgatási hatóságoknál büntető eljárás volt folyamatban.

II. A züllöttek és prostituáltak csoportja. Ide tartoztak azoknak az ifjú gyermekeknek ügyei, akik még büntetendő cselekményt nem követtek el ugyan, de környezetükben az erkölcsi züllés veszélyének vannak kitéve, vagy máris a züllés útjára tévelyedtek. Leányoknál a prostitúció elleni küzdelem a cél. Ebben a körben a legkülönbözőbb irányú és legnehezebb az elvégzendő társadalmi munka. Környezetből kiragadás, munkaalkalom biztosítása, munkára nevelés, állandó erkölcsi s ahol kell, anyagi támogatás, mind-mind olyan feladatok, amelyek megoldásra várnak.

III. Ide tartozott végül a szorosabb értelemben vett gyermekvédelmi ügyek csoportja, mely a fizikai elhagyottság eseteit foglalta magában s jórészt anyagi segítség-nyújtásban és megfelelő elhelyezésben merült ki.

Az egyesület szervezési munkája, terjeszkedése, erősödése komoly, szép eredményekkel járt. A Pártfogó Egyesület osztályai gyors egymásutánban alakultak meg Tordán, Kézdivásárhelyen, Csíkszeredában, Bánffyahunyadon, Besztercén, Désen, Déván, Gyulaféheváron, Nagyenyeden és Szamosújváron.

Pár esztendei működés után az Egyesület „Otthon”-t létesített, ahol a gondozásra szoruló fiatakorúakat ideiglenesen elhelyezték. Ezzel kapcsolatosan népkönyvtárat is állítottak fel a gondozottak részére.

A háború kitörése legnagyobb részben megváltoztatta az erdélyi emberbaráti intézetek és egyesületek működését is. Új feladatok, új problémák vetődtek fel napról-napra s ezek nem a régiak helyébe léptek, hanem – sajnos – mint „többlet” jelentkeztek.

A viláégés alatt kifejtett munkásságról, mely az egész országban egyforma volt, csak röviden és az összes intézményekéről együttesen emlékezünk meg. Fel kell azonban külön jegeznünk, hogy a háború alatt s főként a román betörés utáni időkben az Erdélyi Pártfogó Egyesület – országos szempontból is – olyan nagyfontosságú működést fejtett ki, amely méltán kiérdemelte minden magyar ember háláját.

A háború folytán előállott társadalmi bajok enyhítésénél – a régiak mellett – főképen két irányban terjedt ki az emberbaráti, altruista intézmények munkája: egyik a sebesült katonák oktatása, a másik a hadiözvegyek és hadiárvák segélyezésének ügye volt.

A kórházakban üdülő sebesült katonákat különböző hárs- és gyékény munkák készítésére oktatták, de emellett más háziipari munkára is tanították. Ennek a foglalkoztatásnak kettős haszna volt: egyrészt a szép és ízléses kivitellű tárgyak készítése nagy örömet szerzett a sebesülteknek, kedélyükre – ami igen fontos volt – a legjobb hatást gyakorolta, másrészt olyan háztartási és dísz tárgyak készítését sajátították el, amelyeknek árusításából később is jelentékeny mellékkeresetre tehettek szert.

Nagyobb jelentőségű és nemzeti szempontból is elsőbrendű volt a hadiözvegyek s főként a hadiárvák érdekében kifejtett munkásság. Az egyesületek hazafias áldozatkészséggel igyekeztek minden tőlük telhetőt megtenni a hadiárvákért, kiknek jelentékeny része éppen szegénysége miatt a züllés veszélyének volt kitéve. Mindenki érezte, hogy a legnagyobb áldozatot is meg kell hozni azokért a gyermekekért, akiknek atyja a haza védelméért áldozta életét. Országos propagandát indítottak és ebben a nagyfontosságú munkában az egyesületek lelkes támogatóra találtak a papságban. De a széleskörű agitációnak meg is volt az eredménye. Egymásután jelentkeztek az erdélyi társadalom megérintő szívű tagjai. Sokan egész vagyoniukat, – sőt nevüket is hajlandók voltak ráhagyni a kis hadiárvákra. Igaz, hogy ugyanakkor az özvegyek túlnyomó többsége nem akart elválni gyermekétől. Sajnos, voltak azonban elvétve olyan esetek is, amikor az anya azért nem volt hajlandó kiadni gyermekeit, mert azoknak munkaerejét bűnösen felhasználta s nagy keresetet biztosító nehéz testi munkát végeztetett velük.

Különösen nagy gondot fordítottak az egyesületek a szegénysorsú hadiárva leánykák megmentésére. Segítségükre siettek, hogy megelőzzék a későbbi bajokat s védőszárnyaik alá vegyék, mielőtt még a romlás útjára lépnének. Az Erdélyi Pártfogó Egyesület elhatározta egy olyan „Otthon” felállítását is, ahol elsősorban a szegény hadiárva-leányokat nevelnék

fel. Ezért „Hölgybizottság”-ot alakítottak és széleskörű gyűjtést indítottak. A Hölgybizottság tagjainak lelkes fáradozása szép sikerrel járt, úgy, hogy 1917 júniusában megvásárolhatták \ Jegenye község húszholdas fürdőtelepét s a kormány támogatásával felépíthették ott a „Zita-Otthon”-t.

*

1918.

Sötét, gyászos felhők tornyosultak Erdély egén s eltakarták az Igazság napját. Csaba vezér földjét magukénak követelték azok, akik századok múlva vándoroltak be s a világháborúban győztes hatalmak pártfogása mellett elvették honfoglaló őseink szerzeményét, drága, hegyes-völgyes, erdőkoszorúzta bérces Erdélyünket. És lett a régi boldog világ helyén egy új világ, a régi gazdag, nevető Erdély helyén egy szegény, agyonsanyargatott föld: Bánat-ország, ahol ezer sebből vérezve járja súlyos kálváriáját a magyarság.

Mikor a románok átvették a hatalmat Erdélyben, megszűnt a régi élet és mindennek és mindenkinek új életet kellett kezdenie, mert a hatalommal együtt átvették mindazt, ami Erdélyben élt és lélezett. Rátették a kezüket az intézményekre, rá az egyesületekre. És ha keresed az okot, miért? – csak egy magyarázatot találhatsz: magyarok voltak. Magyar emberek alapították, magyarok növelték, gazdagították s magyar erőt reprezentáltak. Ez pedig bűn ma a Királyhágón túl. . . .

Az emberbaráti, jótékony célú intézmények és egyesületek örökké nehezen, küzködve éltek, de Erdélyben 1918 után olyan válságos helyzetbe kerültek, hogy a legnagyobb csodával határos, hogy egyik-másik tovább is tudta folytatni áldásos működését. Mert a román uralom alatt szinte teljesen lehetetlen volt a munka az első időkben; megakadályozták minden összefogást. És amikor végre megmozdulhattak – szűk határok közé szorítva – a megoldásra váró új feladatoknak olyan rengetegjével találták szemben magukat, hogy azt sem tudták, hol, mihez kezdjenek.

Az első tapogatózó lépések után azonban a vezetők hamar meglátták a nagy kérdés nyitját és megindult a lázas munka. Mindenütt, a székelyföld legeldugodtabb falvában is megkezdődött a szervezkedés, hogy vállvetett erővel végezzék el a rájuk váró nagy feladatot. A magyarság nagy része teljesen elszegényedett, nélkülözés és nyomor az osztályrésze, tehát ma még nagyobb szükség van a tehetősebbek összefogására, mint valaha volt. Mert ma nemcsak elhagyott, nyomorgó embertársaikról, hanem édes testvéreikről kell gondoskodniuk. S ez százszoros kötelességeket ró rájuk.

Büszkén és boldogan állapíthatjuk meg, hogy az erdélyi magyarság vezetői hivatásuk magaslatán állva végzik munkájukat, teljesítik hivatásukat. Csak megállani nem szabad a félúton, mert akkor összedől mindaz a szép eredmény, amit eddig elértek. Boldogan és büszkén kell megállapítanunk azt is, hogy ebből a fáradtságot nem tűrő munkából az orosz-lán-részt Erdély asszonyai és leányai vállalták magukra. És mi, akik a csonka ország határain belül élünk, csak meghatódottsággal, könnyes szemekkel tekinthetünk a Hargita felé, ahol feltámadtak poraikból a régi Erdély hősi asszonyai s férfias elszántsággal, odaadással küzdenek testvéreik boldogulásáért.

Az erdélyi magyar jótékonyági egyesületek ma nemcsak egymás mellett dolgoznak, függetlenül egymástól, de minden általános, az egész magyarságra vonatkozó kérdésben együttesen munkálkodnak. Ezt a közös erőt képviseli kifelé a Romániai Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkársága. A Központ célja:

„Minden, a nőt és gyermeket, valamint a jótékonyági intézményeket érintő kérdést figyelemmel kísérni, a sérelmek orvoslását szorgalmazni és mindennemű javítást a nő- és gyermekkérdés terén előmozdítani. Ezenkívül a Román Nők Nemzeti Tanácsával, valamint a különböző kisebbségi nemzetek női szervezeteivel az állandó kapcsolatot fenntartani.”

A nagy szervezettel rendelkező titkárság ügyeit egy központi vezetőbizottság intézi, melynek tagjai: báró Huszár Pálné, gróf Bethlen Györgyné, dr. Mikó Lőrincné, báró Mannsberg Margit, Kovács Dezsőné, özv. Mélik Jeromosné, báró Zeyk Irma, dr. Sulyok Istvánné, Velits Zoltánné, továbbá gróf Bethlen Mária, Justh Jánosné, Ballá Györgyné, dr. Fon Antalné, Kubulkáné Vas Anna és Schwartz Antalné. Részt vesznek még az irányító munkában a megyei és helyi központok vezető megbízottai is.

A Nagy Intéző Bizottság tagjai a fentiekén kívül a csatlakozott egyesületek elnökei és az egyénileg csatlakozottak fő-csoportvezetői. A csatlakozottak között ott találjuk Erdély valamennyi számottevő jótékonycélú egyesületét s ez a kimutatás minden szónál ékezebben hirdeti az erdélyi magyarok tiz esztendő alatt kifejtett hatalmas munkáját. Érdemes – okulásul – felsorolni az egyes városokban és községekben alakult egyesületek névsorát.

Abásfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Alsóboldogfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Arad: Anya- és Csecsemővédő Szövetség, Anyavédő Egyesület, Fehérkereszt Gyermekevődő Egylet, Tüdővész Ellen Küzdő Egylet, Polgári Jótékony Nőegylet, Ág. Evang. Egyház Női Gyámintézete, Református Nők Lorántffy Zsuzsanna Egyesülete; Alvinc: Magyar Nőegylet; Árapatak: Református Nőszövetség; Árkos: Unitárius Nők Szövetsége; Bácsfalu: Evang. Női Gyámintézet; Bárót: Baróti Jótékony Nőegylet; Beszterce: Magyar Nők Egylete; Bethlen: Bethleni Jótékony Egylet; Brassó: Magyar Evang. Jótékony Nőegylet, Református Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége; Csombord: Jótékony Egylet; Dák: Unitárius Nők Szövetsége; Dés: Dési Jótékony Egylet; Dicsőszentmárton: Református Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége; Erzsébetváros: Róm. kat. Jótékony Nőegylet, Örmény kat. Jótékony Nőegylet; Felsőrákos: Unitárius Nők Szövetsége; Firtosmartonos: Unitárius Nők Szövetsége; Fogaras: Unitárius Nők Szövetsége, Református „Bornemissza Anna” Nőegylet; Gyulaféhegyvár: Protestáns Nőegylet, Református Jótékony Nőegylet; Homoródalmás: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Jánosfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Keményfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Szentpál: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Szentpéter: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Ujfalu: Unitárius Nők Szövetsége; Hosszúfalu: Hétfalusi Nőegylet; Karácsonyfalva: Dávid Ferenc Egylet Unitárius Nőszövetsége; Kézdivásárhely: Erzsébet Árvány Nevelőintézet, Jótékony Nőegylet; Kiskede: Unitárius Nők Szövetsége; Kolozsvár: Anya- és Csecsemővédő Szövetség, Árvány Nevelőotthon, Házbérségélyző Fillér-Egylet, Jótékony Nőegylet, Magyar Lutheránus Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége; Koronka: Magyar Református Nők Szövetsége; Lippa: Lippa-Radnai Kat. Nőegylet; Lobod: Unitárius Nők Szövetsége; Lúgos: Jótékony Nőegylet; Magyarigen: Jótékony Egylet; Marosujvár: Jótékony Egylet, Magyar Nőegylet; Marosvásárhely: Bethlen Kata Egylet, Klotild Árvaház, Jótékony Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége, Református Jótékony Nőegylet; Nagyajta: Unitárius Nők Szövetsége; Nagyenyed: Protestáns Nőegylet; Nagyvárad: Protestáns Nőegylet, Lutheránus Nőegylet, Gyermekbaráti Egyesület; Nyárádgálfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Nyárádszentmárton: Unitárius Nők Szövetsége; Nyomát: Unitárius Nők Szövetsége; Orland: Unitárius Nők Szövetsége; Olasztelek: Református Nők Szövetsége; Olthévíz: Unitárius Nők Szövetsége; Petroszény: Dávid Ferenc Nőegylet; Recsenyed: Unitárius Nők Szövetsége; Sárd: Jótékony Egylet; Segesvár: Unitárius Nők Szövetsége; Sepsikőröspatak:

Unitárius Nők Szövetsége; Sepsiszentgyörgy: Jótékony Nőegylet; Szabéd: Unitárius Nők Szövetsége; Szászváros: Református Nőszövetség; Szatmár: Jótékony Nőegylet, Lórántffy Zsuzsanna Egyesület, Jótékony Nő- és Leányegylet; Székelymuzsna: Unitárius Nők Szövetsége; Székelykál: Unitárius Nők Szövetsége; Székelykeresztúr: Jótékony Egyesület, Jótékonycélú Polgári Társaskör, Unitárius Nők Szövetsége, Református Nők Szövetsége; Székelyudvarhely: Unitárius Nők Szövetsége, Jótékony Nőegylet; Tarcsafalva: Unitárius Nők Szövetsége; Tasnád: Református Nőegylet; Temesvár: Magyar Nőegylet, Református Nőegylet, Evangélikus Nőegylet; Torda: Erzsébet Jótékony Nőegylet, Árvagondozó Nőegylet; Türkös: Evang. Egyház Nőszövetsége; Vadad: Unitárius Nők Szövetsége; Vadasd: Református Nőegylet; Vargyas: Nőszövetség; Városfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Vízakna: Református Nőegylet; Zilah: Jótékony Nőegylet.

A róm. kat. Szociális Missió Társulatnak Aradon, Ditróban, Gyergyóalfaluban, Gyergyószentmiklóson, Gyulafehérváron, Lúgoson, Szászrégenben, Sepsiszentgyörgyön, Ujszentannán, Székelyudvarhelyen, Karánsebesen, Kolozsváron, Temesváron, Marosvásárhelyen, Resicán, Segesváron és Szovátán vannak szervezetei. Testvéregyesületei:

Ujarad: Szoc. Missió Leányklub; Csíkszereda: Csíkszeredai Csatlakozott Oltár egyesület; Fogaras: Róm. kat. Leányklub; Gyergyóalfalu: Gyergyóalfalui Leányklub; Gyergyószentmiklós: Gyergyószentmiklósi Leányklub; Oravica: Oravicai Leányklub; Szatmár: Kat. Leányklub; Székelyudvarhely: Szoc. Missió Leányklub; Temesvár: „Charitas” kat. Leányklub, „Mercedes” kat. Leányklub; Nagyszében: Róm. kat. Nővédő Egyesület, Róm. kat. Leányklub; Brassó: Róm. kat. Leányklub.

Ez a névsor azonban még nem teljes. Csak most folyik a végleges rendezési munka s ezért még valamennyi magyar jótékonycélú egyesület be sem tudta küldeni a központba a szükséges adatokat.

*

A múlt tradíciói szerint a jótékonyt a nő gyakorolta a férfi munkája árán szerzett pénzből. Az érzelmeket az asszony, a munkát a férfi nyújtotta. Így tudtuk és így mondtuk hajdanában, amikor a férfiak még sokszor megmosolyogták az érzelmi alapokra s gyakran asszonyi furfangra alapított jótékonycélú nőegyletek ezer irányba szétágazó munkáját. Azóta azonban sok idő eltelt, sok vihar zúgott át felettünk, sokat szenvedtünk és sokat tanultunk s az erdélyi asszonyok ragyogó példája bizonyítja legélénkebben, hogy ők is megedzettek a viharok alatt és akiknek jótékonykodó munkáját nemrég még gúnyosan lekicsinyelték, ma az erdélyi magyar filantróp-mozgalmak fáradhatatlan és nélkülözhetetlen harcosai.

Harcosok a szó legnemesebb értelmében, akik küzdenek az elnyomott magyarság szebb jövőjéért és nagy nehéz csatákban – bizony – sok sebet kapnak. De a szenvedés csak megacélozza erejüket, s a csalódások után újabb és újabb rohamokat intéznek, mert minden talpalatnyi hely, amit megtudnak hódítani, a magyarság helyzetét erősíti.

És a régi Erdély hősi asszonyainak méltó utódai érzik a mai válságos időkben reájuk nehezedő feladatok súlyát és érzik elhivatottságukat, mely minden írott parancsnál erősebben kötelezi őket arra, hogy ezeket a feladatokat el is végezzék. Tehát mennek előre tövises úton, nem riadnak vissza az eléjük meredő akadályoktól, hanem csak küzdenek és dolgoznak. És itt nincs különbség közöttük, nem jelent kiváltságokat a főúri származás: Erdélyben ma csak magyar nők vannak, akik, ha erejük utolsó megfeszítésével is, de elvégzik a nagy munkából reájuk eső részt.

A boldog békeidők filantróp-mozgalmai mögött mindig ott állott a háttérben egy gazdag társadalom, a nagy egyházak ereje, vagy maga az államhatalom. De ma Erdélyben mindez hiányzik. A magyar társadalom szegénységben kínlódva küzdök a mindennapi kenyérért, az egyházak birtokaiktól, vagyonuktól megfosztva maguk is elerőtlenedtek s alig tudják fenntartani még megmaradt iskoláikat és intézeteiket. Az állam pedig nem siet a magyar kisebbség emberbaráti, jótékony célú munkásságának támogatására, sőt a magyarság vezetőinek először is az államhatalom képviselőivel, a hatóságokkal kell megvívniuk az első nagy harcot, hogy a szervezkedést tovább folytathassák.

A filantróp-mozgalmaknál sohasem érvényesült hajdanában a politika. Kormányok változtak, politikai pártok semmisültek meg, de az emberbaráti, jótékony célú intézmények és egyesületek tovább folytatták munkásságukat és tudomást sem vettek arról, hogy egyesek a politikai-aréna porondjáról eltűntek s új emberek kerültek helyükbe. Sajnos, Erdélyben ma a filantróp-mozgalmak is megérik a politikai változásokat, mert a bukaresti kormányok váltakozásával a kisebbségi politika is egyszer súlyosabb, máskor-átmenetileg – kevésbé súlyos formájában jelentkezik. A magyar nők azonban – távol minden politikától – folytatják nemes, nagy munkájukat s haladnak előre a maguk elé tűzött szent cél felé..

. Forrásmunkák: *Kelemen Lajos*, dr. *Köllő Gábor*, *Orbán Ferenc*, *Radics József*, dr. *Tóth György* és dr. *Zombory László* tanulmányai, valamint az intézmények évi jelentései.

A VIDÉK EMBERBARÁTI MUNKÁJA

A magyar vidék emberbaráti munkáját ugyanaz a szeretet, ugyanaz a lelkesedés, ugyanaz az önzetlenség és áldozatkészség jellemzi, mint az ország fővárosának minden ilyenirányú akcióját. Természetes, hogy a vidéki városok, községek filantrópikus munkásságát ugyanúgy sorozhatjuk rendszerbe, mint az ország fővárosának ilyenirányú megnyilvánulását. Akár a megyéket, akár a városokat, akár a községeket nézzük, mindenhol megtaláljuk az állami, a társadalmi és a vallási filantrópikus szervezeteket a maguk szervezetszervezésével és általános vagy speciális működési körével.

A magyar vidéki emberszeretet munkáját tehát az állam, a társadalom és a vallás filantrópikus működése után kell áttekintenünk, mert a filantrópia e három fő megnyilatkozási formájának alapos ismertetésében tulajdonképpen megtaláltuk a vidéki emberbaráti munkát is, legfeljebb arról lehet szó, hogy nem helységnevek, egyesületi címek és számadatok szerint, lényegében azonban aki az állam, a társadalom és a vallás filantrópiáját Magyarországon ismeri, tisztában van azzal is, hogy mi történik a vidéken a magyar nyomorúság enyhítése, a sebek gyógyítása céljából.

A magyar vidék semmivel sem maradt az emberszeretet munkájában a főváros mögött, ha akár a vidéki társadalom, akár a felekezetek vidéki szervezetei között nézünk szét. A magyar vidéken nemcsak évtizedekkel ezelőtt ismerték fel az emberszeretet szükségét, de századokkal ezelőtt is megkezdődött már a szegények, az árvák, az elesettek támogatása. E tekintetben elég a debreceni Teresianum római katolikus árvaházra mutatnunk, amely 1775-ben alakult, vagy az esztergomi agg- és szegényházat említenünk, amelyet 1827-ben, a soproni Vass-féle katolikus árvaházat, amelyet 1768-ban létesítettek, vagy hivatkozhatunk a makói és miskolci izraelita szentegyletekre, amelyek már a XVIII. században megkezdtek működésüket.

A XIX. század második felében, a kiegyezés utáni fellendülés korában, kezdett a magyar vidék jelentősebb szerepet játszani és erre az időre esik a vidéki városok és községek legtöbb emberbaráti intézményének megalapozása és erőteljes működése. A társadalom minden városban – ha talán más-más elnevezés alatt is – ugyanolyan irányú, ugyanolyan célú jótékony intézményeket állított fel. Nőegyesületek, árvaházak, napközi otthonok, gyermekvédő egyesületek, felruházó egyesületek alakultak és láttak hozzá az embermentés munkájához.

A vallás is azonos intézményeket állított fel, az állam pedig nem is tehetett másképp, minthogy intézményeit, amelyekkel a fővárosban a filantrópia szolgálatába állott, megszervezte a vidéken is. A nagy állami és társadalmi intézmények, amelyeknek Budapesten van a központjuk, vidéken fiókokat létesítettek, amelyeknek működése csak az arányokban különbözik a fővárosi központok működésétől. Nagyon sok olyan állami, társadalmi és felekezeti intézmény van, amelynek ismertetését ennek a könyvnek más lapján találja az olvasó, de amely itt is helyet foglalhatna, mert ha az intézményt Budapestről irányítják is, egyes vidéki helyeken nyilvánul meg tulajdonképpen az illető intézmény munkássága.

Azokon a lapokon, amelyek a magyar állam, a magyar társadalom és a magyarországi vallásfelekezetek emberbaráti munkájáról számolnak be, dicséretreméltó helyet foglalnak el a becsületos, szorgalmas magyar vidék emberbaráti intézményei. Bizonyosságai ezek a magyar szív melegének, az önfeláldozás és emberszeretet tiszta érzéseinek.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Vass József előszava	3
A filantrópia	7
ADATOK A MAGYAR FILANTRÓPIA TÖRTÉNETÉHEZ	
A magyar szív története.....	17
Törvényhozásunk emberbaráti működése az elmúlt évszázadban	35
A MODERN MAGYAR EMBERVÉDELEM	
<i>I. Állami filantrópia:</i>	
Embermentés a legmodernebb eszközökkel.....	53
A Lex Vass II	109
A család védelme a magyar szociálpolitikában.....	115
Kultúra és filantrópia.....	119
Embervédelem a mezőgazdaságban.....	151
Embermentés az igazságszolgáltatásban	167
Igazságügyi gyermekvédelem.....	175
Emberbaráti szeretet a kereskedelemben és iparban	183
Közigazgatás és embervédelem.....	193
A rendőrségi gyermekvédelem és a rendőri gyermekbíróság.....	203
A pénzügyminisztérium az embermentésért	209
<i>II. Budapest székesfőváros a filantrópia szolgálatában:</i>	
Budapest községi népjólét- és kórházügyének története 1686-tól napjainkig	217
A főváros iskolái a filantrópia szolgálatában	257
<i>III. Társadalmi filantrópia:</i>	
A társadalmi filantrópia fejlődése, feladatai és eszközei.....	273
A magyar társadalmi gyermekvédelem	287
A székesfőváros társadalmának emberbaráti intézményei	295
A munkásosztály filantrópiája	341
<i>IV. Vallási filantrópia:</i>	
Vallás és filantrópia.....	355
A katolikus egyház emberbaráti munkássága.....	360
A protestáns egyházak az emberszeretet szolgálatában	372
Az izraelita vallás embermentő munkája	376
Sport és filantrópia	381
Az erdélyi magyar filantrópia története és intézményei	393
A vidék emberbaráti munkája	405